5. Baskı

YALAN SÖYLEYEN TARİN UTANSIN

Mustafa Müftüoğlu

Çile Yayınları

üçüncü cilt

Gayemiz: Vatan sathını edebî
bir mektep yapmaktır.

YALAN SÖYLEYEN TARİH UTANSIN

3.'cü CİLD

MUSTAFA MÜFTÜOĞLU

YALAN SÖYLEYEN TARİH UTANSIN !..

3.'cü CİLD

(2'ci Baskı)

ÇİLE YAYINLARI

ÇİLE YAYINEVİ

Beyazsaray, Kitapçılar
Çarşısı No. 14
Tel.: 22 99 94
Beyazıt - İstanbul

Çile Yayınları No: 7

Bu kitaptan en az on adet alanlara

% 30 tenzilâtlı ve ödemeli gönderilir.

ÖNSÖZ

Allah'ın inayetiyle hazırlayıp neşrine muvaffak olduğumuz bu kitap, yalan söyleyen tarihin korkunç bir hak ve hakikat kalpazanlığıyle —günümüzde dahi— tekrarından utanmadığı yalan lâfları tesbit ve teşhir gayesiyle hazırlanmış ve «YALAN SÖYLEYEN TARİH UTANSIN!» adını verdiğimiz bu seri, elinizdeki üçüncü cildle tamamlanmıştır. Bundan böyle, güya tarih adına yazılan çeşitli lâf ü güzaf, başka bir seride cevablandırılacak, böylece muhterem okuyucularımızın yazılarımızın kitap halinde neşri yolundaki arzuları yerine getirilerek, gerçek tarihe hizmet vazifemiz —inşallah— devam edecektir.

«YALAN SÖYLEYEN TARİH UTANSIN!»ın birinci ve ikinci cildleri pek kısa bir zamanda —hamdolsun— birbiri peşi sıra beş baskı yaparak Türkiye'de yeni bir rekor kırmış ve böylece kitabımız büyük bir ihtiyacı karşılamıştır. «Tarih Şuuru» yönünden pek sevindirici olan bu yakın alâka ve hassasiyyeti burada şükranla kaydederken; muhterem okuyucularıma ve kitabı takdire şayan bir gayretle basıp dağıtan ÇİLE YAYINEVİ sahibi muhterem İSMET CELEP'e teşekkür ederim.

Gerçek tarihe hizmet edebilme fırsatını bana ihsan buyuran Rabbime sonsuz hamd ü sena'...

15 Mayıs 1976
İstanbul

MUSTAFA MÜFTÜOĞLU

HAÇLI SEFERLERİ'NİN İÇYÜZÜ!..

Birinci Haçlı Seferi, 1099 yılının 9 Temmuz günü neticelenmiş ve Kudüs'e giren Haçlılar yetmiş bin Müslümanı kılıçtan geçirmişlerdir!..

Nedir bu Haçlı Seferleri'nin içyüzü?

Derler ki: Kudüs, Hıristiyanlarca mukaddes sayılan ve bu sebeble devamlı ziyaret olunagelen bir şehirdir. Bu, mukaddes bilinen Kudüs şehrini Müslümanlar elinden kurtarmak gayesiyle Haçlı Seferleri tertiplenmiş ve Avrupalı, bu gaye uğruna yollara dökülmüştür!..

Gerçek bu mudur?

Hayır!..

Avrupalı, Kudüs'ü kurtarmak için değil, aç olan karnını doyurmak ve Türkler elinde bulunan iktisadî kaynaklarla stratejik noktalara hâkim olabilmek gayesiyle Haçlı Seferleri'ni tertiplemiştir!..

Gerçek tarih tedkik olunduğunda görülür ki: Haçlı seferlerinden hemen yarım asır evvel ecdadımız, kazandığı muhteşem DANDÂNAKAN ZAFERİ ile bir hamlede kapalı kıtadan açık denizlere çıkmış, bu mühim olayı müteâkip Şiî ve Fatımîlerin tecavüzü ile tahakkümünden Sünnîliği kurtaran Selçuklu Sultanı TUĞRUL BEY, Abbasî Halîfesi El-Kaim Bi-emr-İllah tarafından Sultan-ül-İslâm ilân edilerek cihan hâkimiyyeti Müslüman-Türk'-

ün eline geçmiş ve 1071'deki MALAZGİRT MEYDAN MUHAREBESİ ile ehl-i salibi Anadolu'dan sürüp çıkaran ecdadımız hemen kısa bir zamanda Marmara kıyılarına ulaşıp İznik'i kendilerine merkez yaparak Bizans'ı tazyike başlamışlardır.

Müslüman-Türk'ün böyle birbiri ardısıra kazandığı zaferlerle dünya tarihinin seyrini değiştirdiği o devirde, Avrupalı «aç»dı ve «güttüğü domuz sürüleriyle beraber ağaç kökü kemiriyordu.» Bakınız, Avrupalının o devirdeki yokluğu ve perişanlığı mevzuunda Yılmaz Öztuna «Türkiye Tarihi»nde ne diyor:

«Avrupalı müthiş bir fakr-ü zaruret içindeydi. Hükümdar sarayları bile çıplak taş yığınından ibaretti. Altın, değerli taşlar ve madenler, tamamen Türklerin ve başka Doğu kavimlerinin elinde birikmişti. Dünyanın bütün zenginliği Asya'da toplanmıştı. Dünya ticaret yolları, mutlak surette Müslümanların elinde idi. Avrupa, en iptidaî maddeler için bile, Doğu'ya muhtaç bulunuyordu. Bu maddeleri, altınla satın almaya mecburdu. Altın ise, Avrupa piyasasında görülmez bir meta haline gelmişti, tükenmek üzereydi. Üç asırdan beri Avrupa'da bir tek altın sikke kesilmemişti.

Avrupa'da —milyonluk İstanbul'un dışında— nüfusu yüz bini bulan hiç bir Hıristiyan şehri yoktu. Nüfusu yirmi bini geçen şehir sayısı ise, yirmiden ibaretti. Doğu'da ise —milyonluk bir kaç şehir dışında— her ülkede bir kaç tane yüz bin nüfuslu şehir vardı. Şehir ekonomisinin teşekkül edemediği Avrupa'da orta sınıf yoktu, esir ve fakir köylü ile zadegân diye başlıca iki iktisadî sınıf vardı. Ziraat iptidaî idi. Sulama sistemi yoktu. Fransa, Almanya, Venedik gibi büyük sayılan Avrupa devletlerinin yıllık geliri, en mütevazi bir Türk beyliğinin gelirinden azdı.»

O devirde Avrupa'nın durumu işte kısaca budur ve Haçlı Seferi'ne katılanların çoğunluğunu, böylesine bir yokluk içindeki Avrupa'nın aç ve sefil insanları teşkil etmektedir. Bu insanlar o derece aç ve sefillerdir ki, bunları Bizans dahi bağrına basmamıştır da, hemen alelâcele Yalova'dan Anadolu'ya çıkarıvermiştir!..

Haçlı sürüsü, kralı, keşişi, kontu, şövalyesi ve bir sürü serserisiyle altı yüz bin kişilik bir kuvvet halinde 1096 yılında Avrupa'dan hareket etmiş ve bu aç insanlar bütün yol boyunca, din, mezhep ve milliyet farkı gözetmeksizin rastladıkları her-

kesi soyup öldürerek 1097 yılı başında Anadolu'ya ayak basmışlardır.

SULTAN BİRİNCİ KILIÇ ASLAN, türlü na-müsait şartlara rağmen, gerilla harbi ile bu Haçlı sürüsünün beş yüz binini Anadolu topraklarına gömmüş ve 1097 yılı Eylül ayında Anadolu'yu terk eden Haçlılar, ancak yüz bin kişi ile Kudüs istikametinde yola düzülmüşlerdir!..

Yedi aylık bir muhasaradan sonra 2 Haziran 1098'de Antakya'yı ele geçiren Haçlılar, 9 Temmuz 1099 günü Kudüs'e girmişler ve giriştikleri büyük katliâm sonunda bütün Kudüs'ü kana boyamışlardır. İlk hamlede yetmiş bin Müslümanın kılıçtan geçirildiği Kudüs'de, Cami-i Ömer'e sığınabilen ve içlerinde çok sayıda çocukla kadın bulunan insanlar dahi hep öldürülmüş, Batılı kaynakların kendi itiraflarına göre: **«Camii Ömer'deki İslâm kanı, bir süvarinin dizlerine çıkacak dereceyi bulmuş ve sokaklar cesetlerle tıkanmıştır.»**

Haçlıların Kudüs'de yaptıkları bu katliâmı, o tarihten dört yüz küsur yıl evvel Hz. Ömer (R.A.)nın Kudüs'e girişiyle mukayese etmek gerek: **Hz. Ömer (R.A.), Suriye ve Filistin'i fethinde Kudüs'e girerken, devesine, kölesiyle nöbetleşe binmiş ve teslim aldığı Kudüs şehri Patriğine, herkesin kendi dininde serbest olduğuna dair bir fermân vermiştir!.. İşte İslâmiyetin hızla yayılışı ve Hıristiyan âleminin bugün dahi mezbuhane bir gayretle devam eden İslâm düşmanlığının sırrı bu noktada düğümlüdür!..**

Hazreti Ömer (R.A.)nın fethinden, Birinci Haçlı Seferi'ne kadar dört yüz altmış yedi yıl Müslümanlar elinde kalan, bilâhare Selâhaddin Eyyûbî tarafından tekrar zapt olunan ve Yavuz Sultan Selim Hân'ın Merc-i Dâbık zaferiyle Osmanlı hudutlarına dahil edilen Kudüs şehri, Birinci Cihan Harbi sonlarına kadar dört asır Türk hâkimiyyetinde kalıp 9 Ocak 1917'de İngilizler eline geçmiştir. Ve bugün, bilindiği gibi, Kudüs Yahudiler elindedir!..

Birinci, ikinci, üçüncü... ve daha sonraki Haçlı Seferlerinde kılıçla yapamadığını bilâhare İslâm ülkelerinde açtığı çeşitli mektep, hastahane, kütüphane ve sayısız misyonerle yapabilen Haçlı âlemi, asırlar boyu dünyanın bütün bâkir topraklarını sömürmüştür! Bugün bu vesileyle bir daha tekrar edelim ki: Misyonerler sadece Hıristiyan dininin telkin ve propagandasına memur değillerdir. Tereddütsüz söylenebilir ki, her misyoner ki-

min, hangi devletin hesabına çalışıyorsa, o devletin ajanıdır, casusudur ve misyonerlerin cümlesi istisnasız İslâm düşmanıdır!..

Hıristiyan dünyasının **«Haçlı Seferleri»** henüz bitmemiştir! Bir kültür emperyalizmi halinde devam etmekte olan günümüzün «Haçlı Seferleri» ise, ayrı bir tedkik mevzuudur.

— « ☆ » —

YILDIRIM BÂYEZİD'İN VEFATI

Orhan Gazi'nin torunu ve Birinci Murad'ın oğlu olan Yıldırım Bâyezid, meşhur Kosova Savaşı'ndaki kahramanlığıyle temayüz etmiş ve babasının harp sahasında şehîd edilmesi üzerine yirmi dokuz yaşında, taht'da çıkmıştır.

İsabetli bir kararla ve büyük bir dirayetle evvelâ Rumeli işlerini düzene koyan genç Pâdişah, bilâhare Anadolu'ya dönmüş ve bütün Türk Beyliklerini bir bayrak altında toplayarak Anadolu Türklüğünün millî birliğini temine muvaffak olmuştur.

İstanbul'u dört defa kuşatan, fakat her birinde bir başka gaile ile muhasarayı kaldırmaya mecbur olan Yıldırım, 1396 yılındaki meşhur Niğbolu Meydan Muharebesi ile haçlı âlemine en büyük darbeyi vurmuş ve Niğbolu' da kazanılan muhteşem zafer bütün dünya tarihçilerince: **«Tarihin en mühim hâdiselerinden biri»** olarak kaydolunmuştur!..

Askerî ve siyasî başarıları yanı sıra, Devletin idarî işlerinde yaptığı ıslahatla da şöhret bulan Yıldırım Bâyezid, Timur'la arasındaki «Ankara Muharebesi»ni, askerî sebeblerden ziyade, büyük ihanetler sonunda kaybetmiş ve dillere destan olan meşhur Çataltepe mücadelesinden sonra Timur'a esir düşmüştür!..

Yıldırım Bâyezid'in, Timur tarafından zehirlendiği veya hastalanıp vefat ettiği yazıldığı gibi, intihar ettiği de iddia olunmuştur. Ancak, bu intihar iddiası en zayıf ihtimaldir!.. Muhtelif kaynaklar, Yıldırım'a çok ağır gelen esaret dolayısıyle hastalandığı ve bir ay kadar devam eden bu hastalık sonunda eceliyle vefat ettiği üzerinde ısrarla durmuşlar ve Niğbolu kahramanının hastalanıp öldüğünü kabul etmişlerdir.

Yine muhtelif kaynaklar, Yıldırım'ın vefatını haber alan Timur'un ağladığı rivayeti üzerinde de durmuşlardır!.. Bu hususu

Yıldırım Bâyezid

inceleyen İsmail Hami Danişmend: **«Eğer bu rivayet dogru ise, her halde merhumu Semerkand'a götürüp teşhir edemediğine ağlamış olmalıdır...»** diyerek, Timur'un, Bâyezid'e lâyık gördüğü gayri-insanî hareketlere temas etmiştir!..

Akşehir'de vefat eden Yıldırım Bâyezid'in cesedi tahnit edilmiş ve Bursa'ya nakline kadar, Akşehir'de «Şeyh Mahmud Hayranî» türbesinde muhafaza edilmiştir.

1360 yılında doğan ve yirmi dokuz yaşında taht'da çıkıp on üç senelik bir saltanattan sonra 1402 yılında Timur eline esir düşen Niğbolu kahramanımız, 9 Mart 1403 Cuma günü, kırk üç yaşında iken vefat etmiştir. Bursa'da medfundur. Türbesi, Süleyman Çelebi tarafından yaptırılmıştır.

— « ☆ » —

«FETH-İ MÜBİN»E DOĞRU...

29/30 Mart 1432 Cumartesi/Pazar gecesi Edirne'deki Eskisaray'da doğan ve on dokuz yaşında Osmanlı tahtına oturup «FÂTİH» ünvanıyla tarihe geçen Sultan İkinci Mehmed Hân, Doğu Roma'nın fethi için gerekli hazırlıkları yaparken; evvelâ 1452 yılı Mart ayında Rumeli - Hisarı'nın inşaasını emretmiş ve bu inşaatı protesto gayesiyle gelen Bizans Elçilerini:

«— Benim kudretimin yettiği yerlere sizin imparatorunuzun ümit ve emeli bile yetişemez!» diyerek kovup, aynı yıl Anadolu - Hisarı'nı da tamir ettirmiştir.

Sultan İkinci Mehmed Hân, 1452 yılının kış mevsimini Edirne'de gerekli harp hazırlıklarıyla geçirirken; Bizans İmparatoru bütün Hıristiyan âlemini imdada çağırmış, İstanbul kapılarını kapatarak şehir içindeki Türklerin cümlesini hapsetmiş, Haliç'in ağzını zincirle kapatmış, Cenevizli, Venedikli, Rodoslu, Moralı, Giritli, İspanyol ve Fransız gönüllüleriyle gelen mühimmatı şehirde toplayıp, beklenen Türk muhasarasına karşı gerekli tedbirleri almıştır.

Bizans İmparatoru bu çeşit tedbirler peşinde koşa dursun, o yıl Edirne'de, Ortaçağ'ı kapatıp Yeniçağ'ın başlamasına sebep olacak büyük toplar dökülmekteydi. Dökülen bu toplar, bilâhare dünya askerlik tarihinde bir dönüm noktası olacak ve Avrupa şatolarının yıkılmasını temin ederek Derebeylik sistemine son verecektir!..

1 Nisan 1453 Pazar günü İstanbul önlerine getirilen ve «Şahî» diye anılan büyük top, muvakkaten Eğrikapı karşısına konulmuş ve bu büyük topun Edirne'den İstanbul'a naklinden evvel yol, elli usta ile iki yüz işçi tarafından tesviye edilmiştir.

O tarihe kadar misli görülmemiş bir harp âleti olan ve üç ayda yapıldığı rivayet edilen o müthiş topun adı, Bizans kaynaklarında «ejder»dir!..

Bizanslının «ejder»e benzettiği «Şahî» denilen büyük topun muhiti on iki karış, güllelerinin ağırlığı ise, bin iki yüz okkadır!.. İki saatte doldurulan ve günde ancak yedi, sekiz defa atılabilen bu topun sesi, on üç millik bir muhite yayılmakta ve hizmetinde yedi yüz kişi bulunmaktadır.

Tunçtan yapılan, Edirne'den İstanbul'a ancak iki ayda naklo-

lunan bu büyük topun Edirne'deki ilk tecrübesinde bütün şehir duman içinde kalmış ve güllesi bir mil mesafeye kadar gidip altı kadem derinliğinde yere gömülmüştür.

«Şahî» diye anılan top, «Urban» adında bir Macar tarafından dökülmüş ve o devir harp san'atını alt - üst eden bu meşhur topun bütün ustalığı sanki bu Macar'a aitmiş gibi bilâhare bu mühim hâdise fazlasiyle istismar edilmiştir!..

«Urban» adlı dökümcü ustası, Rumeli-Hisarı'nın inşası sıralarında hizmete alınmış ve bu Macar ustanın bütün mahareti dökmecilikten öteye geçmemiştir!.. Kaldı ki İstanbul muharasarasında kullanılan topların tamamı bu Macar tarafından da yapılmamıştır!.. Mimar Müslihüddin ve Saruca Paşa gibi zevat, irili ufaklı pek çok top dökmüş ve döktürmüşlerdir!..

Yukarıda kaydettiğimiz gibi, o devir harp san'atını alt-üst eden bu büyük topların ustalığı, yalnız dökümünde olmayıp balistik hesaplarındadır ve bu hesaplar da, bizzat Sultan İkinci Mehmed Hân tarafından yapılmıştır!.. Binaenaleyh, İstanbul'un muhasarasında kullanılan topların ustalığını, o «Urban» adlı Macar'a maletmek fuzulî bir gayretkeşlikten başka bir şey değildir!..

Altmış manda tarafından çekilen ve kaymaması için iki tarafında iki yüzerden dört yüz asker bulundurulan büyük topun Edirne'den İstanbul'a nakline Rumeli Beylerbeyi Dayı Karaca Paşa nezaret etmiş ve bu zat, aynı zamanda İstanbul civarında henüz Bizanslılar elinde bulunan toprakların işgâline de memur edilmiştir.

Emrindeki on bin kişilik kuvvetle kısa bir zamanda, Marmara - Ereğlisi, Bigados, Kum - Burgaz ve Yeşilköy'ü işgâlle Silivri'yi muhasara eden Dayı Karaca Paşa, Bizans'ı yalnız sûrlar içinde bırakmış ve Türkler eline geçen topraklardan kaçabilen Rumların Bizans'a ilticası, o günlerde Bizans Rumlarını mateme boğmuştur!..

Dayı Karaca Paşa bu şekilde Bizans'ın etrafını Rumlardan temizlerken, Sultan İkinci Mehmed Hân da İstanbul yolundadır. «Feth-i Mübîn»i gerçekleştirerek Hadîs-i Şerîfin sırrına mazhar olacak şanlı Türk ordusu, 23 Mart 1453 Cuma günü Edirne'den hareketle 5 Nisan günü İstanbul önlerine gelmiş ve sûrlar önündeki bu muhteşem ordu, Bizans halkını müdhiş bir korku ve heyecan içinde bırakmıştır.

Ehli Salib'in son kal'asını yıkacak olan bu muhteşem ordunun mevcudu hakkında muhtelif rivayetler vardır: Yabancı kaynakların, yüz kırk bin ile dört yüz bin arasında gösterdiği bu kuvvet, Osmanlı menbalarında, seksen binle iki yüz bin arasındadır. Kezâ, Türk ordusu elindeki topların sayısında da ihtilâf vardır: Bazı Bizans kaynakları, her biri dört toptan mürekkep on dört batarya, yâni, elli altı top kaydetmiş; buna mukabil iki yüz toptan bahseden menbalar da görülmüştür. Ayni ihtilâfa Türk donanması mevzuunda da rastlanmış, irili ufaklı yüz elli gemiden, dört yüz seksen gemiye kadar çeşitli iddialar öne sürülmüştür.

Türk ordusunun mevcudu ile ilgili bu ihtilâflı rakamları, böylece tesbit ettikten sonra, hemen kaydedelim ki, İstanbul'un fethinde en mühim âmil sayılan ve plânları bizzat Sultan Mehmed Hân tarafından çizilen toplar, o devrin harp san'atını alt-üst etmiş ve tarihte havan topu ile ilk atış, Bizans muhasarası esnasında Türk topçusu tarafından Haliç'deki düşman donanması üzerine yapılmıştır!..

Adını tarihe zaferleriyle yazan, Sultan Murad Hân Gazi oğlu Sultan Mehmed Hân Gazi, 1453 yılının 5 Nisan günü, İstanbul önlerine gelmiş ve Otağ-ı Hümâyün, Topkapı (şimdiki Maltepe Askerî Hastahanesi) önüne kurulup, etrafı derin hendekler ve siperlerle çevrilmiştir.

Sultan İkinci Mehmed Hân'ın yanında meşhur mutasavvıf ve hekim Ak-Şemseddin ile Akbıyık-Dede gibi büyük velîler yanı sıra, hocası Molla Güranî ve büyük âlim Molla Husrev de vardır. Genç Padişah, 6 Nisan günü bu Allah dostları ve bütün ordusu ile sürlar önünde Cuma namazını kılmış, namazı müteâkip çıkan münadiler muhasara harekâtının başladığını ilân etmişlerdir.

Maltepe'yi merkez ittihaz eden İkinci Mehmed Hân, Marmara sahiline kadar uzayan sağ cenaha Anadolu askerini; Haliç'e kadar inen sol cenaha ise, Rumeli askerini yerleştirmiş; Galata'nın kontrolünü de Beyoğlu sırtlarını tutan vezir Zağanos Mehmed Paşa'ya bırakmıştır. Ayrıca Baltaoğlu Süleyman Bey kumandasındaki Türk donanması Boğaz'ın önüne yerleşmiş, Dayı Karaca, İshak, Mahmud ve Bursalı Ahmed Paşalar gibi tanınmış kumandanlar da, sürları çepeçevre kuşatmışlardır.

Muhasara hattının böylece kurulmasını müteâkip, Vezir Mahmud Paşa'yı elçi olarak Bizans İmparatoruna gönderen Sul-

tan İkinci Mehmed Hân, kan dökülmesini önlemek gayesiyle şehrin derhal teslimini, teslim olunduğu takdirde halkın malına ve canına dokunulmayacağını bildirmiş, fakat bu teklif Bizans imparatorunca reddedilmiş ve böylece imparator, harp mes'uliyetini üzerine almıştır.

İşte bu teslim teklifinin reddinden sonradır ki, «Şahî» denilen büyük topun ateşlenmesiyle savaş başlamış ve topların gürültüsü ile şaşkına dönen Bizans'da eli silâh tutan herkes, Doğu Roma'nın müdafaasına çağrılmıştır!..

Bu arada şu hususu bilhassa kaydedelim ki, Ak-Şemseddin, Akbıyık-Dede, Molla Gûranî, Molla Husrev gibi fetih müjdecileri, başlayan muhasara ile beraber Orduy-ı Hümâyûn içinde

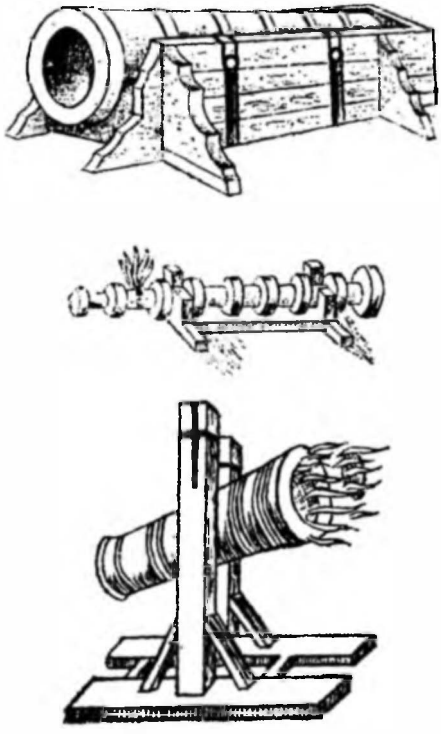

Feth-i Mübin'de kullanılan toplar.

dolaşıp askerin maneviyatını yükseltirken; Bizans'da koyu bir mezhep taassubu hüküm sürmekte idi!.. Papa'nın yardımını temin edebilmek için, asırlardanberi birbirine düşman olan iki kiliseyi birleştirmek ve meydana gelecek Katolik - Ortodoks ittihadiyle Türkleri durdurabilmek peşinde koşan Bizans imparatorunun bu teşebbüsü beklenen neticeyi vermemiş ve Ayasofya'da yapılan Katolik âyini, Ortodoks Bizans'da nefret uyandırmışdı. Lâtinlerin 1204'de Bizans'da yaptıkları barbarlık nesilden nesile nakloluna gelip unutulmamıştı. Bu itibarla, Papa'nın ve onun teşvikiyle Avrupa'nın yardımını celbedebilmek ümidiyle imparatorun katlandığı bu, iki kilisenin birleştirilmesi fedakârlığı, Bizans'da fayda yerine zarar meydana getirmiş ve imparatorla tebaası arasında müdhiş bir tefrikanın, ayrılığın doğmasına sebeb olmuştur.

İmparatorun bu şekilde Katolik kilisesine yaklaşması, Ortodoks Bizans'da öylesine müdhiş bir nefret uyandırmış ve bu nefret halk arasında o derece korkunç bir buhrana yol açmıştır ki, Başvekil Lukas Notaras'la, müstakbel patrik Gennadios etrafında toplanan Bizans'ın marûf simâları, Türklere taraftar bir fırka teşkil etmişlerdir!.. Başvekil Lukas Notaras'ın şu sözü tarihe geçmiştir: **«İstanbul'un içinde Türk sarığını görmek, Lâtin serpuşunu görmekten evlâdır!»**

⁂

Muhasaranın beşinci günü bataryaların yerleri değiştirilmiş, bu arada Bizanslıların «ejder» dedikleri büyük top da, İğrikapı civarından Topkapı önlerine getirilip, etrafına altışar kantarlık gülleler atan diğer büyük toplar yerleştirilmiş ve o devirde «Ayos - Romanos» diye anılan kapı, bu sebeble, bilâhare «Topkapı» adını almıştır.

12 Nisan Perşembe günü şafakla beraber sürların bombardımanına başlanmış ve bombardıman fethe kadar bizzat Pâdişahın nezaretinde kırk sekiz gün devam etmiştir. Baltaoğlu Süleyman Bey kumandasındaki Türk donanması aynı gün, o devirde bir koy halinde bulunan Dolmabahçe önlerinde toplanmış ve bu tarihten altı gün sonra Adalar işgâl olunmuştur. Adaların fethine Baltaoğlu Süleyman Bey memur edilmiş ve Heybeli, Burgaz, Kınalı v.s. gibi adaların kolayca işgâl edilmesine rağmen Büyük-

ada mukavemet etmiş, bilâhare bombardıman sonunda oradaki müdafiler de teslim olmuşlardır. 22 Nisan gününün gecesinde Türk filosu, karadan Haliç'e indirilmiş, böylece Kasımpaşa'dan Eyüb'e kadar uzanan Türk hâkimiyeti Bizanslıların bütün maneviyatını kırıp, İmparatoru en ağır şartlarla sulh akdi için müstakbel Fâtih'e müracaata mecbur etmiştir. Sultan İkinci Mehmed Hân'ın Bizans elçilerine verdiği cevap meşhurdur:

«— Ya ben Bizans'ı alırım, yahut Bizans beni!»

23 Nisan Pazartesi günü Haliç'de bir de köprü kuran Türk ordusu, bu arada büyük bir lâğım kazarak, şehre yer altından girmek teşebbüsünde bulunmuş ve İğrikapı tarafındaki sûrun yarım mil ötesinden derin bir tünel kazılmaya başlanmıştır.

Son derece gizli tutulup kazılan bu tünel, hendekle sûrun altından geçirilerek şehre doğru ilerlemeye başlamış, fakat bir müddet sonra büyük kayaların parçalanması dolayısıyla hâsıl olan gürültü Bizanslılarca duyulduğundan hemen onlar da mukabil bir lâğım açmaya başlamışlardır.

İki taraf, 14 Mayıs 1453 Çarşamba günü yeraltında karşılaşmış ve kanlı bir savaş sonunda Bizanslılar, Türk askerinin bu tünel için kullandığı direklerle traversleri ateşleyip yolun çökmesine, dolayısıyle Türk askerinin enkaz altında kalıp ezilmesine sebeb olmuşlardır.

Fethe kadar daha bir çok lâğımlar kazılıp şehre yeraltından girmeye teşebbüs edilmiş, fakat netice alınamamıştır. Ancak bu tünel kazma işi Bizanslıları daimî bir korku içinde bırakmış ve Türk askerinin her an yer altından çıkıvereceği ihtimali Bizans halkını perişan etmiştir.

Bizanslıların böylesine perişan oldukları ve muhasaranın olanca dehşetiyle devam ettiği o günlerde cereyan eden mühim bir olay, Bizans'a yardım için gelen dört Ceneviz ve bir Rum gemisinin, Baltaoğlu Süleyman Bey'in takibinden kurtulup Haliç'e girebilmeleridir!..

Bu beş düşman gemisinin, Baltaoğlu Süleyman Bey'in takibinden kurtulup Haliç'e girebilmeleri, bazı kaynaklarda Türk donanmasının mağlûbiyeti şeklinde gösterilmişse de, doğru değil-

dir!.. Mağlûbiyetten ziyade havanın müsaadesizliğinden doğan bu muvaffakiyetsizliği İsmail Hami Bey şöyle anlatır:

«Düşman gemileri Türk gemilerinden çok büyük ve bilhassa çok yüksektir ve müsademede bu yüksekliklerinden istifade etmişlerdir. Fakat Lâtin muvaffakiyetinin en mühim âmilleri o günkü lodos rüzgâriyle Boğaz'daki akıntıdır: Onlar Sarayburnu'ndan Haliç'e doğru rüzgârla akıntıdan istifade ederek kolayca gidebildikleri halde, Beşiktaş tarafından gelen Türkler muhalif rüzgârdan istifade edemedikten başka, akıntıya karşı kürek çekmek mecburiyetinde kalmışlardır. Hattâ bir aralık rüzgâr şiddetini biraz kaybettiği halde Lâtinler bu sefer de akıntıdan istifade ederek Haliç'e doğru ilerlemekte devam etmişlerdir. Bütün bunlara rağmen, kürek kuvvetiyle düşmanlarına yaklaşan Türkler nihayet onların yanında hep bir araya geldikleri zaman tekne kalabalığından dolayı kürek çekemiyecek hale gelmişlerdir.

İşte bu çetin şartlar içinde Sarayburnu ile şimdiki Tophane arasındaki mesafede şiddetli bir harp olmuş, bu harp, gemilerden ziyade tayfalar arasında cereyan etmiş ve Lâtinlerle Rumlar gemilerinin yüksekliğinden işte bu vaziyette istifade ederek ve bilhassa çanaklıklarla direklere çıkarak mukabele etmişlerdir. Bütün bu aksiliklerle nisbetsizliklere rağmen Baltaoğlu'nun Amiral gemisi Lâtin gemilerinin arasındaki büyük Bizans gemisine baştan bindirip mahmuzlamış, Türk gemicileri düşman gemilerine atlayıp şiddetli bir boğuşma başlamış ve Bizans menbalarının da itiraf ettikleri gibi, Lâtinlerle Rumlar için artık teslimden başka bir çare kalmadığı sırada birdenbire çıkan şiddetli bir lodos rüzgârı, birbirine bağlanmış olan düşman gemilerini büyük bir sür'atle Haliç'e doğru götürdüğü için hepsi birden kurtulup Haliç'den içeri alınmıştır.»

Gerçek budur ve görüldüğü gibi, gemilerin Haliç'e girebilmeleri, bir muzafferiyetden ziyade tâlihin yardımından doğmuş bir muvaffakiyettir!..

Sultan İkinci Mehmed Hân, bu deniz savaşını başından sonuna kadar sahilden takip etmiş, bir ara heyecanını zaptedemiyerek atını denize sürüp kaftanının etekleri ıslanıncaya dek ilerlemiş ve onun bu hareketi karşı sahildeki Bizanslıları hayretler içinde bırakmıştır!..

Bu olay Baltaoğlu Süleyman Bey'in azline sebeb olmuş ve

Fâtih Sultan Mehmed Hân

ertesi gün Deryâ Kapdânlığına Hamza Bey tayin edilmiştir. Takriben iki yıl kadar Deryâ Kapdânlığında bulunan Baltaoğlu Süleyman Bey, bâzı kaynaklarda ilk Kapdân-ı Deryâ gösterilirse de, yanlıştır. Baltaoğlu'ndan evvel sırasiyle: Kara Mürsel Bey, Saruca Paşa ve Çavlı Bey Kapdân-ı Deryâ olarak mühim hizmetlerde bulunmuşlardır.

Baltaoğlu Süleyman Bey, muhasara harekâtı başlarken Gelibolu'dan getirdiği donanma ile Boğaz'ın önüne yerleşip burayı merkez ittihaz etmiş ve bugün Boğaziçi'ndeki «Balta Limanı» Süleyman Bey'in adına izafeten o adı almıştır.

— « ☆ » —

FETH-İ MÜBİN

«Vur pençe-i Alideki şemşir aşkına
Gülbangi asümân tutan pir aşkına.»

1453 yılının 28/29 Mayıs gecesi, aynı yılın 6 Nisan günü başlayan muhasaranın son gecesidir. Şanlı ordu, bu geceyi «MUM DONANMASI» yaparak geçirmiştir. O gece, bu «Mum Donanması» denilen ateş ve ışık şenliği, hava karardıktan sonra başlamış ve Marmara'dan Haliç'e kadar uzanan bütün muhasara hattında, bir anda kandiller, fenerler, mumlar, meş'aleler ve öbek öbek ateşler yakılmış, Türk Donanmasının gemileri de aynı şenliğe iştirak etmiş ve böylece Bizans, ateşden bir çember içine alınmıştır.

Bu ışık deryası içinde yükselen Tekbîr ve Tehlîl sesleri, Bizanslıların bütün mâneviyatını yıkmış, gözyaşlarıyle birbirini çiğnercesine Ayasofya'ya koşan halk, İmparatorla beraber bütün devlet ve saray erkânının da katıldığı son âyine iştirak etmiştir.

«Mum Donanması» gece yarısına kadar devam etmiş, bilâhare bütün ışıklar söndürülüp, ortalık zifirî bir karanlığa gömülmüştür. Bu zifirî karanlık içinde, Sultan İkinci Mehmed Hân, bütün muhasara hattını at üzerinde gezmiş, tepeden tırnağa beyazlar giyen Ak-Şemseddin asker arasında dolaşarak telkinlerde bulunmuştur.

Büyük hücum, şafakla beraber, Mehter'in vurduğu cenk ha-

vasıyle başlamış, iki saatten fazla devam eden bu umumî hücum esnasında, AKŞEMSEDDİN ve GÜRÂNÎ gibi fethin mânevî liderleri dahi ateş hattına girmiş ve «Şâhî» adı verilen büyük topun açtığı bir gediğe saldıran Anadolulu Türk neferlerinden «Ulubatlı Hasan», Topkapı Sûruna Tekbîrlerle çıkarak, şanlı bayrağımızı sûr üzerine dikip şehîd düşmüştür.

Ulubatlı Hasan'ın otuz arkadaşıyla birlikte şehâdetinden sonra, Sultan İkinci Mehmed Hân kumandasındaki ordu Topkapı'da açılan gediğe saldırıp, şehre girmeğe muvaffak olmuş, diğer taraftan Edirnekapı ile Canbazhâne Kapısı civarında açılan gediklerde kanlı bir savaş başlamış ve bu kapılardan şehre dalan Türk askeri, Bizans'ın son müdafilerini arkadan çevirip imha etmiştir. Böylece Feth-i Mübîn gerçekleşmiş ve zaptedilen sûrlardaki Bizans bayrakları sökülüp atılarak yerlerine Türk bayrağı çekilirken, sûrlardan yükselen Ezan seslerini duyan FÂTİH SULTAN MEHMED HÂN, hemen atından inerek, sûrlar önünde «Şükür secdesi»ne kapanmıştır.

Fâtih Sultan Mehmed Hân, bilâhare otağına çekilip devlet erkânının tebriklerini kabul ederken; Haliç sûrlarını Cebe Ali Bey, Tekfur Sarayı sûrlarını Karaca Bey, Marmara sûrlarını ise Kapdân Hamza Bey geçip şehre girmişler, daha sonra Vezir Zağanos Paşa büyük birlikleriyle şehre dahil olmuş ve o gün, henüz öğle olmadan şanlı Türk askeri, Aksaray taraflarında birleşip saf tertibatı almıştır.

Fâtih Sultan Mehmed Hân, fetih günü öğleden sonra şehre girmiştir. Muhtelif kaynaklarda, Fâtih'in 30 Mayıs Çarşamba günü şehre girdiği yazılmışsa da, İstanbul fethine katılan ve Fâtih'in şehre girişinde yanında bulunan tarihçi Dursun Bey'in bildirdiğine göre: Fâtih, fetih günü öğleden sonra Topkapı'dan şehre girmiş ve Bizans halkının tezahüratı, gâzilerimizin Tekbîr ve Ezan sesleri arasında ilerleyip Ayasofya'ya gitmiştir.

O sırada Ayasofya, kadın-erkek her yaştan Bizanslı tarafından tamamen doldurulmuş, bu muazzam kalabalık, Fâtih Sultan Mehmed Hân'ı Ayasofya Kilisesi kapısında görünce, gözyaşlarıyle yerlere kapanmış ve işte o anda, o devir insanının bilmediği, görmediği, hattâ hayâl dahi edemediği bir olay vuku bulmuş, Fâtih Sultan Mehmed Hân, o muazzam kalabalığı sükûnete dâvet ettikten sonra şunları söylemiştir:

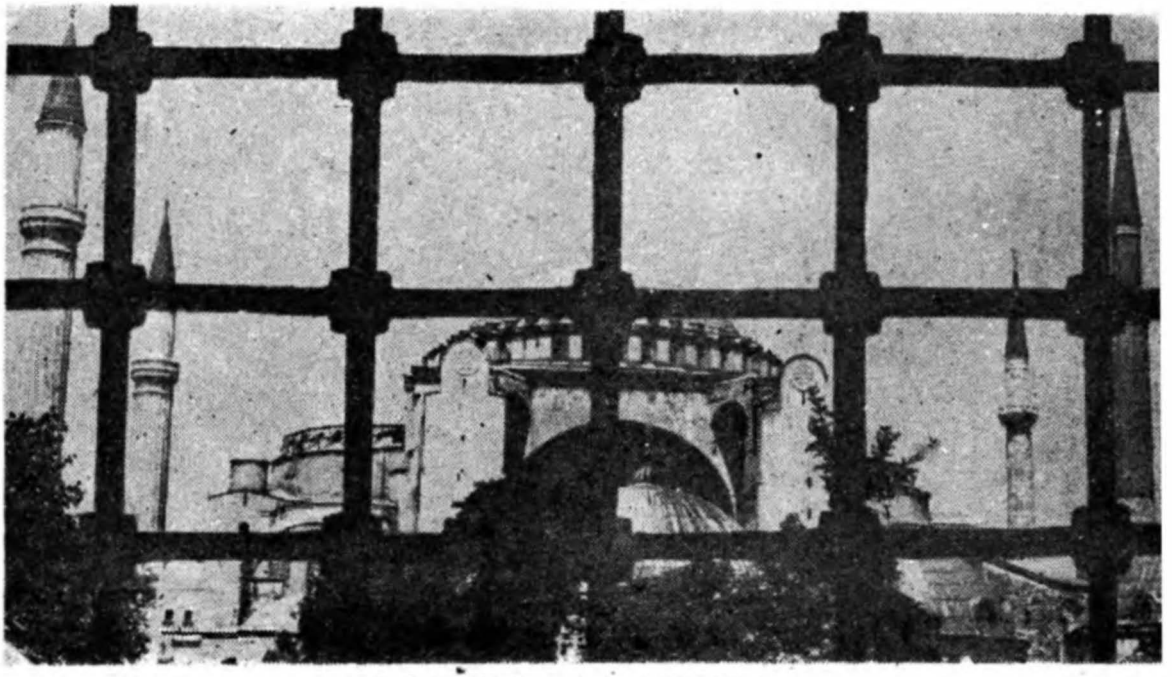

Feth-i Mübîn'in yadigârı: AYASOFYA.

«— Kalkınız! Ben, Sultan Mehmed, hepinize söylüyorum ki, bu andan itibaren, artık ne hayatınız, ne de hürriyetiniz hususunda gazab-ı şâhânemden korkmayınız!»

Halk, bu teminattan sonra sükûna kavuşmuş, bilâhare AYASOFYA'yı gezen Fâtih Sultan Mehmed Hân, ezan okunmasını emretmiş ve kılıçla fethettiği Ayasofya'yı, Hıristiyanlığın bu en büyük kilisesini camie tahvil ederek o gün ikindi namazını orada kılmıştır!..

İmparator Justinien devrinde, büyük masraflarla beş yıl içinde inşa olunan ve Milâdın 537 senesinde merasimle halka açılan Ayasofya Kilisesi, fethe kadar dokuz yüz on beş sene, beş ay, beş gün kilise halinde kalıp, FETH-İ MÜBÎN günü Camie tahvil olunmuş ve FÂTİH'in emriyle, kilise tertibatının kaldırılıp Cami tertibatının kurulması üç günde tamamlanmıştır.

FETH-İ MÜBÎN'in bu ilk gününde, Galata Ceneviz kolonisi teslim olmuş, İstanbul payitaht ittihaz edilmiş ve Fâtih Sultan Mehmed Hân'ın şehrin her tarafında okunan fermânlarıyle, Bizanslıların malı, canı, ırzı, dinî ve mezhebî hürriyetleri Türk kanunlarının teminatı altına alınmıştır!..

Feth-i Mübîn'in yıldönümünde, fetih şehîdleriyle birlikte cümle şühedâya rahmet, şükran ve minnet...

— « ☆ » —

VEZÂRET-İ-UZMÂ MAKAMI ve ÇANDARLILAR

Birinci Murad (Murad Hüdâvendigâr) devrinde iki sene, Yıldırım Beyâzid'in bütün saltanatı boyunca on üç sene ve Fetret devrinde Süleyman Çelebi maiyyetinde dört sene olmak üzere, cem'an on dokuz yıl Vezâret-i-uzmâ mâkamında kalan Ali Paşa, meşhur Çandarlı «Kara Halil» Hayreddin Paşa'nın oğludur.

1305 yılında Eskişehir'in Sivrihisar kazasına bağlı Cendere köyünde doğan Halil Paşa, Osmanlı tarihinin en meşhur vezir ailesi sayılan Çandarlılar'ın atasıdır. Osman Gazi'nin kayınpederi Şeyh Edebali Hazretlerinin akrabasından olan Çandarlı Halil Paşa meslek-i ilmiyyedendir. Orhan Gazi'nin saltanatı yıllarında sırasiyle; Bilecik, İznik ve Bursa Kadısı olan bu zat, Birinci Mu-

rad'ın cülûsunda kazaskerliğe yükselmiştir ki, Osmanlı tarihinde ilk kazasker/kadı - asker, Çandarlı Halil Paşa'dır.

Kazaskerlik, dinî - ilmî - kazaî bir rütbe olup, vezirlikle müsavidir. 1326 yılında bu makama getirilen Çandarlı Halil Paşa, 1368 yılında da Vezir-i-â'zam olmuştur. Adı «Kara Halil» olan ve «Hayreddin Paşa» ünvaniyle Vezâret-i- uzmâ makâmına getirilen Çandarlı, Osmanlı İmparatorluğu'nun beşinci Vezir-i-â'zamıdır.

Bugünkü tâbiriyle «Başvekil»lik demek olan Vezâret-i-uzmâ makamını İmparatorluğumuzun kuruluşundan itibaren sırasiyle: Alâaddin Paşa, Nizameddin Ahmed Paşa, Hacı Paşa, Sinâneddin Yusuf Paşa işgâl etmiş, bilâhare beşinci Vezir-i-â'zam Çandarlı Halil Paşa olmuştur.

Vezâret makamında bulunanlara, Sinâneddin Yusuf Paşa'ya kadar sadece «Vezir» denilirken; Çandarlı'ya «Vezir-i-â'zam» denilmiştir ki, bunun sebebi, Lala Şahin Paşa'ya da vezâret pâyesi verilmiş olmasıdır. Başveziri diğerlerinden ayırmak için Çandarlı'ya Vezir-i-â'zam ünvanı verilmiş ve o tarihten sonra Vezâret makamı: «Vezâret-i-uzmâ», «Sadâret-i-uzmâ» ve son zamanlarda da bir ara «Başvekâlet» diye anılmıştır.

Yeniçeri Ocağını kuran ve İmparatorluğumuzun kuruluş devresinde fevkalâde mühim hizmetleriyle temayüz eden Çandarlı Halil Paşa'nın sadâreti 1368 yılından 1387'ye kadar devam etmiş ve Yenişehir - Feneri'ni fethe giderken Serez'de vefat eden Çandarlı, İznik'e gömülmüştür!..

Çandarlı Halil Paşa'nın vefatını müteâkip Vezâret-i-uzmâ makamına oğlu Ali Paşa getirilmiş, bilâhare diğer oğlu İbrahim Paşa ve daha sonra da, torunu Halil Paşa Vezir-i-â'zam olmuş, böylece Vezâret-i-uzmâ makamı İstanbul'un fethine kadar hep Çandarlı âilesi elinde kalmıştır. Hemen hepsi meslek-i ilmiyyeden yetişen ve Müderrislik - Kadılık - Kazaskerlikten sonra Vezâret-i-uzmâ makamına gelen Çandarlılar'ın İmparatorluğumuzun kuruluş ve yükseliş devresindeki hizmetleri mühimdir. Ayrıca, Vezâret-i-uzmâ makamı, Çandarlılar'dan sonra dönme ve devşirmeler eline geçip, o tarihten sonra devletin bu en mühim ve yüksek mevkiine pek az istisnasiyle hep dönme ve devşirmeler geldiğinden, Çandarlılar'ın iş başından uzaklaştırılması İmparatorluğumuz tarihinde bir dönüm noktasıdır!.. Fâtih Sultan Mehmed Hân'ın ünlü Vezir-i-â'zamı Çandarlı Halil Paşa'ya kadar Vezâret-i-uzmâ makamı daima Anadolu Türkleri elinde iken, Çandar-

lı'nın azl ve idâmını müteâkip, bu makama, dönme ve devşirmeler çoreklenmiş, sık sık temas etmek mecburiyetini duyduğumuz devşirme vezirler saltanatı o tarihten sonra başlamıştır!..

Osmanlı tarihinde en uzun Sadâret, Çandarlı Ali Paşa'nın sadâretidir. Baştarafta da kaydettiğimiz gibi, Birinci Murad ve Yıldırım Bâyezid devirlerinde, bilâhare Fetret Devrinde Süleyman Çelebi maiyyetinde cem'an on dokuz yıl Vezâret-i-uzmâ makamını işgâl eden Çandarlı Ali Paşa, bu uzun sadâretiyle rekor kırmıştır.

Çandarlı Ali Paşa'nın on dokuz yıllık sadâretine mukabil, en az Vezâret-i-uzmâ makamında kalan Sadrâzam da Zurnazen Mustafa Paşa'dır ki, sadâreti sadece dört saat sürmüştür.

18 Aralık 1406 Cumartesi günü vefat eden Çandarlı Ali Paşa'nın kabri, İznik'de babasının yanındadır. 1922'de Yunanlılar tarafından tahrip edilen türbe, bilâhare tamir olunmuştur. Çandarlı âilesinin yurdun muhtelif yerlerinde pek çok hayratı vardır...

— « ☆ » —

YAVUZ SULTAN SELİM HÂN ÇALDIRAN YOLUNDA...

Eski Osmanlı menbalarında «Selim Hân-ı Evvel» ve «Selim-i Kadîm» gibi ünvanlarla anılan ve Türk tarihinin en büyük kahramanlarından biri olan Yavuz Sultan Selim Hân, Osmanlı padişahlarının dokuzuncusu olup, İkinci Bâyezid'in oğludur. 24 Nisan 1512 Cumartesi günü, kırk iki yaşının içinde tahta çıkan Yavuz, evvelâ şehzâdeler kavgasına son vermiş ve bu arada Şehzâde Ahmed'le münasebeti olan Vezir-i-â'zam Koca Mustafa Paşa'yı da idâm ettirmiştir!..

Bu, idâm olunan Vezir-i-â'zam Koca Mustafa Paşa devşirmedir!.. Milliyeti hakkında çeşitli iddialar vardır!.. Hamam tellâklığından yetişmiş ve Cem Sultan'ın zehirlenmesinde oynadığı karanlık rol dolayısiyle âniden parlayıp Vezir-i-â'zam oluvermiştir!.. Yavuz Sultan Selim Hân'ın idâm ettirdiği sadrâzamların ilki bu devşirmedir. Ondan sonra, Vezâret-i-uzmâ makamına bir dönme, şu Heksek-zâde Ahmed Paşa denilen Hersekli İslâv getirilmiştir!.. Maamafih, Yavuz Sultan Selim Hân, tarihimizdeki dönme ve devşirmeler hâkimiyetinin nerelere vardığını gören ve bu hâ-

kimiyeti yıkmak için tedbirler almasını bilen büyük adamdır. Bu tedbirler meyanında, Defterdar PÎRÎ MEHMED ÇELEBİ'yi Çaldıran'dan sonra Üçüncü Vezirlik makamına getirmiş ve bu muhterem insanı daha sonra da Vezir-i-â'zam yaparak Vezâret-i-uzmâ makamını, dönme ve devşirme gürûhuna rağmen PÎRÎ MEHMED PAŞA'ya teslim etmesini bilmiştir.

Dahildeki şehzâdeler kavgasına son veren ve gözünü Doğu'ya çevirip fütûhat plânlarını ona göre hazırlayan Yavuz, Batı devletleriyle bazı muâhedeler yapmış ve sonra ilk seferini İran üzerine açmıştır.

Afganistan'dan Doğu Anadolu'ya kadar uzanan Safavî İmparatorluğunun başında, o yıllarda Şâh İsmail vardır ve bu Şâh İsmail'in gayesi, Şiîliği yaymak suretiyle Osmanlı İmparatorluğu elinde bulunan Doğu Anadolu'yu kolayca zaptedebilmektir!.. Yavuz Sultan Selim Hân, şehzâdelik devrinde Trabzon vâlisi iken, bu Şiî tehlikesini olanca aydınlığıyla görmüş ve daha 1508'de İkinci Bâyezid'den izin almaksızın Safavî'ler üzerine yürümüş bir kumandandır!..

Yavuz'un İran seferinde en mühim sebeb, işte bu Şiî tehlikesini ortadan kaldırmak, Anadolu'nun coğrafî ve ırkî bütünlüğünü temin etmektir.

Yavuz Sultan Selim Hân, İran seferine hareketinden evvel Manisa valisi olan Veliahd - Şehzâde Süleyman'ı (Kanunî Sultan Süleyman'ı) Edirne'ye çağırıp saltanat nâibi olarak orada bırakmış ve Osmanlı ulemâsından aldığı fetvâlarla 1514 yılının 20 Mart Pazartesi günü Edirne'den hareketle İran seferine çıkmıştır.

Yavuz'un, İran seferi hazırlıkları esnasında, Osmanlı ülkesindeki politik işler peşinde koşan Şiîler tesbit olunmuş ve kendisi İran seferinde iken bu Şiîlerin ayaklanmasını önlemek gayesiyle cümlesi idâm edilmiş veya zindanlara atılmıştır. Yavuz Sultan Selim Hân'ın Anadolu'da ve Rumeli'nde tatbik ettiği bu şiddet hareketi, bâzılarınca tenkid mevzuu olmuşsa da, devletin selâmeti yönünden bu çeşit bir şiddet hareketine başvurmakta elbette haklıdır!..

Edirne'den İstanbul'a gelen Yavuz, burada yirmi iki gün kalıp bu müddet zarfında orduyu gemilerle karşıya geçirmiş, ayrıca Anadolu'daki kuvvetlerin de Yenişehir ovasında toplanmasını emretmiştir. 23 Nisan'da ordusu başında Üsküdar'dan hareket eden Yavuz Sultan Selim Hân 28 Nisan'da İzmit'e varmış ve

burada yakalanan «Kılıç» isminde bir Safavî casusunun eline harp beyannâmesini vererek Şah İsmail'e göndermiştir.

Gelibolu'dan Anadolu'ya geçmiş olan Rumeli Beylerbeyi Hasan Paşa emrindeki kuvvetlerle, Anadolu askerleri 6 Mayıs Cumartesi günü Yenişehir ovasında orduya katılmış ve 1 Haziran'da Konya'ya varan Yavuz, 2 Temmuz Pazar günü Sivas'da yaptığı ordu yoklamasında yüz kırk bin kişilik mevcudunun kırk binini orada bırakarak 13 Temmuz'da varıp Safavî hududuna dayanmıştır.

Yavuz Sultan Selim Hân, bu sefer esnasında Şâh İsmail'e üç mektup göndermiş ve bu üç mektuba iki cevap almıştır. Şâh İsmail'in ilk mektubu ve elçisi 18 Temmuz'da Yassı-Çemen'de Yavuz'a ulaşmış, bu tarihten hemen üç gün sonra da, İran'la ittifak etmiş olan Mısır Sultanının elçisiyle mektubu gelmişse de, Mısır Sultanının bu tavassut teşebbüsünden bir netice çıkmamıştır.

Bu sulh teşebbüsünün neticesiz kalması üzerine Şah İsmail, Yavuz'un ilerlemesine mâni olmak kasdiyle Doğu Anadolu'yu baştanbaşa tahrip ettirmiş, insan ve hayvan için gerekli bütün yiyecek maddelerini ise yaktırmıştır. Bu bakımdan Orduy-ı Hümâyûn'un Sivas'tan sonraki yürüyüşü zaman zaman aksamış ve iaşe darlığı çekilmiştir.

24 Temmuz'da Erzincan'a gelen ordu, düşmanın tahliye ve tahrip edip çekildiği bomboş arazide günlerce ilerlemekten bıkmış, başlayan iaşe sıkıntısı da bu huzursuzluğu arttırmış ve bâzı Yeniçeri kumandalarınca asker tahrik edilip geri dönülmesi yolunda faaliyet gösterilmiş, bu arada Yavuz'un yakınlarından Karaman Beylerbeyi Hemdem Paşa'ya hulûl edilmiş, Pâdişahın çocukluk arkadaşı olan bu Hemdem Paşa, Yavuz'u İran seferinden vazgeçirmek üzere huzura çıkarak bâzı şeyler söylemişse de derhal idâm olunmuş ve Yavuz bu hareketiyle âsileri sindirmesini bilmiştir!...

Hemdem Paşa'nın idâmından üç hafta sonra, 14 Ağustos 1514 Pazartesi günü Yeniçeriler tekrar ayaklanmış ve şimdi Ağrı vilâyetine bağlı olan Eleşgirt (Toprakkale) kazasının «Sakallı» köyünde vuku bulan bu isyanda, Yeniçeriler Yavuz'un Otağı etrafına toplanıp:

«— Düşman yok! Bu harap memlekette nice bir seyahat iderüz?» diyerek bağrışmaya başlamışlardır!..

O anda, otağında, Vezir-i-â'zam Hersek-zâde Ahmed Paşa ile pişdar kumandanından gelecek haberi bekleyen Yavuz, dışarıdaki büyük gürültüyü duyar duymaz, âniden yerinden fırlamış ve Koca Yavuz büyük bir soğukkanlılıkla Yeniçerilerin içine dalarak şöyle haykırmıştır:

«— Ehl-ü-ıyâl kaydünde olanlara desturdür, gerü karularünun yanuna getsünler! Biz buraya gerü dönmek içün gelmedük! Rahat isteyen bu yola yaraşmaz. Bizi isteyüp yolumuzda can ve baş fida idecek yiğitler ölümden havfitmez: Ölümden korkanlar gerü dönsün! Düşmanla çarpuşacak merdler benümle gelsün. Eğer içünüzde er yoğ ise ben yalunuz giderüm!»

Yavuz Sultan Selim Hân'ın bu misilsiz cesaret ve metâneti asker üzerinde müdhiş bir tesir yapmış ve Türk'ün bu büyük evlâdı yukarıdaki sözleriyle duruma hâkim olarak felâketi önlemiştir.

Bâzı kumandanlarla vezirlerin ve askerlerin arasına sızan Safevî ordusuna mensup Şiîlerin tahrikiyle meydana gelen bu isyanın bastırılmasından sekiz gün sonra Orduy-ı Hümâyûn Çaldıran ovasına varacak ve 23 Ağustos 1514 Çarşamba günü Yavuz Sultan Selim Hân, Şah İsmail'in tacını, tahtını ve ordusunu param-parça ederek muhteşem bir zafer kazanacaktır.

— « ☆ » —

MUHTEŞEM BİR ZAFER: ÇALDİRAN

23 Ağustos 1514 Çarşamba günü, tarihin kaydettiği en mühim imha savaşlarından biri Çaldıran sahrasında cereyan etmiş ve Yavuz Sultan Selim Hân, Safevî hükümdarı Şah İsmail'in tacını, tahtını ve ordusunu param-parça ederek muhteşem bir zafer kazanmıştır.

Daha evvel de temas ettiğimiz gibi, Doğudaki büyük Şii tehlikesini bütün çıplaklığıyle görerek, İslâmı tefrikadan kurtarmak gayesiyle Orduy-ı Hümâyûna sefer emri veren Yavuz, 20 Mart 1514 tarihinde Edirne'den hareketle, 22 Ağustos sabahı Çaldıran'a varmış ve hemen o akşam bir harb meclisi toplayarak hali hazır durumu, bütün devlet erkâniyle kumandanların hazır bulunduğu bu mecliste müzakere mevzuu etmiştir.

Meclise iştirak edenlerin mühim bir kısmı, askerin fazlasiyle yorgun olduğundan bahisle orduya hiç olmazsa bir gün istirahat verilmesi üzerinde ısrarla durmuşlarsa da, muktedir devlet adamı PÎRÎ MEHMED PAŞA, (ki o tarihde henüz «Paşa» değil «Çelebi» diye anılmakta ve «Rumeli Defterdarı» vazifesinde bulunmaktadır.) vezirlerin görmediği, göremediği acı gerçeği şu sözleriyle ortaya koyuvermiştir:

«— Akıncıların ekseriyetinin gizlice düşmanın mezhebine girdikleri muhakkaktır! Şayet savaş gecikir ve bunlara düşünme fırsatı verilirse, Şah'ın tarafına geçmeleri veyahut gevşek davranıp isteksiz dövüşmeleri muhtemeldir. Ben savaşın gecikmesini tehlikeli bulurum!»

PÎRÎ MEHMED PAŞA'nın ileri sürdüğü bu mühim mütalâa, Yavuz'u pek memnun etmiş ve Büyük Hükümdar kararını şu sözleriyle açıklayıp, müzakereye son vermiştir:

«— İşte, yegâne sahibi rey bir adam. Yarın cenge mübaşeret kararımızdır!»

Yavuz Sultan Selim Hân'ın bu kat'î kararından sonra, son hazırlıklar gözden geçirilmiş ve 23 Ağustos Çarşamba sabahı fecirle beraber Çaldıran Meydan Muharebesi başlamıştır.

O gün akşama kadar devam eden savaş sonunda, Safevî ordusu perişan olmuş ve tacını, tahtını, ordusunu Çaldıran'da bırakan Şah İsmail, akşam karanlığından istifade ederek Tebriz istikametine kaçıp gitmiştir!..

Çaldıran Meydan Muharebesi, yukarıda da temas ettiğimiz gibi, tarihin kaydettiği en mühim imha savaşlarından biridir. Çaldıran'a kadar nâmağlûp unvaniyle şöhret bulan Şah İsmail, Yavuz Sultan Selim Hân önünde dize gelmiş ve yalnız nâmağlûp olmakla kalmayıp, harem halkıyle hazinelerini ve hattâ âilesi Taclu Hatun'u dahi Çaldıran'da bırakıp kaçmıştır!..

Yavuz Sultan Selim Hân'ın Çaldıran'da kazandığı muhteşem zafer, Anadolu'yu büyük Şiî tehlikesinden kurtarmış, böylece birlik temin olunmuş ve devletin doğu hudutları emniyet altına alınmıştır.

Çaldıran'dan dört yüz elli altı yıl evvel, büyük Selçukî hükümdarı Sultan Tuğrul Bey, nasıl Şiî tecavüz ve tahakkümünden Sünnîliği kurtarmış ve bu şahâne hareketiyle o, Abbasî Halîfesi El-Kaim Bi-emr-İllâh tarafından «SULTÂN-ÜL-İSLÂM» ilân olun-

muşsa, Yavuz Sultan Selim Hân da, Çaldıran'da kazandığı zaferle Sünnî İslâm birliğini bir kerre daha teminle, Anadolu Türkünü Şiî felâketinden muhafazaya muvaffak olmuştur.

Hıristiyanlık taassubu ile Batı, bugün hâlâ Türk'e «Barbar Türk» (!) diyedursun, ve Hıristiyanlık gayretiyle bize yakıştırılıverilen bu «Barbar Türk» (!) ünvanına bazı gaafil müslümanlar da iştirak ededursun, tarihin bangır-bangır haykırdığı gerçek şudur: HAK DİNİ KABUL ETTİKTEN SONRA, İSLÂM UĞRUNDA BÜYÜK MÜCADELE VE MÜCAHEDE ŞEREFİ, MÜSLÜMAN - TÜRK'E AİTTİR!..

Bir garip iddia vardır: Derler ki, Şah İsmail de Türk'tü. Bu bakımdan Yavuz Sultan Selim Hân'ın Safevî ordusunu imhası Türklüğe zarar vermiştir!.. Hayır! Bu yanlış bir iddiadır... O devrin tarihi tedkik olunmalı, Şah İsmail'in yaydığı Şiî tehlikesinin Türklük âleminde meydana getirdiği büyük tahribat bilinmeli, Yavuz'un Anadolu'da bir kalemde tesbit ediverdiği Şiî sayısının, kadınlar ve çocuklar haricinde kırk bine baliğ olduğu göz önüne alınmalı, tefrikanın milletleri ne müdhiş bir izmihlâle sürüklediği düşünülmeli ve sonra, evet sonra, Yavuz Sultan Selim Hân gibi büyük bir hükümdarın şahsiyyeti ile dünya görüşü iyice öğrenilmeli de, bu mevzu etrafında öyle konuşulmalıdır!.. Şah İsmail'in Anadolu Türklüğüne verdiği zarar, öylesine müdhiştir ki, bu zararı bizzat gören Yavuz, Çaldıran seferi dönüşünde Amasya'ya gelen ve Şahın çok yumuşak bir dille yazdığı mektupları getiren Safevî elçilerine bu sebeble yüz vermemiştir!..

Yavuz Sultan Selim Hân, Çaldıran'da Şah İsmail'i tepelemekle Türklüğe zarar değil, sayılamayacak kadar çok faydalar temin etmiştir!.. Bu bir gerçektir ve gerçeğe saygılı olan herkes Yavuz'un hakkını teslime mecburdur!..

Yavuz Sultan Selim Hân, kazandığı muhteşem zaferden sonra, Çaldıran Sahrasında iki gün kalıp Tebriz'e gitmiş ve Tebriz camiinde kıldığı Cuma namazında hutbe, Sünnî akidesine göre okunup, **«Sultân-ı iklîm-i Rum Selim İbni Bâyezîd ibni Mehmed»** şeklinde Yavuz'un adı anılmıştır.

— « ☆ » —

Yavuz Sultan Selim Hân

BİR İSYÂN VE BİR İDÂM!..

Tarihimizin en büyük kahramanlarından biri olan Yavuz Sultan Selim Hân, 23 Ağustos 1514 Çarşamba günü, Çaldıran'da, Şah İsmail'in tacını, tahtını ve ordusunu param parça ederek muhteşem bir zafer kazanmış ve bu muhteşem zaferle Selçukîlerden sonra bozulan Anadolu millî birliğini temin eden Yavuz, o gün Çaldıran sahrasında dökülen Türk kanlarıyle, Türklüğün hür ve müstakil tek yurdu Anadolumuzun siyasî sınırlarını çizmiştir!..

25 Ağustos günü Tebriz'e müteveccihen Çaldıran'dan ayrılan Yavuz, 6 Eylül Çarşamba günü Tebriz'e girmiş ve o gün, yol boyu, bütün şallar ve kıymetli kumaşlarla döşenmiş, şehir dışına kadar güzergâha dizilen halkla asker, Osmanoğlu'na coşkun tezahüratta bulunmuştur. İki gün sonra Tebriz'de Cuma selâmlığına çıkan Yavuz, o günkü merasime, Sünnîliğin Şiîliğe zaferi olarak büyük önem vermiş, «Sultan Yakup» veya «Hasan Can» Camiinde yapılan bu Cuma selâmlığı pek muhteşem olmuştur.

İhmâl yüzünden harap olan Camilerin tamirini emreden Yavuz, 12 Eylül günü bin kadar ilim ve san'at adamını Tebriz'den İstanbul'a göndermiştir ki, bunlar arasında Horasan hükümdarı meşhur Hüseyin Baykara'nın oğlu «Bedi'üzzaman Mirzâ» da vardır. Babasının vefatını müteâkip tahdta çıkan bu zat, Özbeklerin hücumu üzerine Şah İsmail'e iltica ederek Tebriz sarayında yaşamaya başlamıştır. Yavuz, Tebriz'e girişinde Bedi'üzzaman Mirzâ'ya fevkalâde hürmet göstermiş, kendi tahtdı yanına bu zat için de bir taht kurdurmuş ve ona günde bin akça tahsisat tayin etmiştir. Bilâhare İstanbul'a gelen Bedi'üzzaman Mirzâ, 1517 yılında vebâdan vefat etmiştir. Kabri Eyüb'dedir. Bu kafile ile gelen mühim şahsiyyetlerden biri de: Yavuz'un meşhur nedîmi Hasan Can'ın babası İsfahanlı müezzin Hâfız Mehmed Efendi'dir. Daha evvel kaydettiğimiz gibi, Hasan Can, meşhur Şeyhülislâm Hoca Sadeddin Efendi'nin babasıdır. «Tâc-üt-tevârih» adlı mühim eserin müellifi olan Hoca Sadeddin Efendi, «Selimnâme»sini, babası Hasan Can'ın anlattıklarına istinaden yazmıştır.

Yavuz'un Tebriz dönüşünde, Yeniçeriler zaman zaman Büyük Türk Hâkanına baş kaldırmış ve tekmil İran'ı fetih gayesiyle yola çıkan Yavuz Sultan Selim Hân, Yeniçerilerin bu küstahlığı do-

layısıyle Tebriz'den öteye gidemeden geri dönmek mecburiyetinde kalmıştır!..

İlk isyân Yavuz'un kışı geçireceği Karabağ'da başlamış ve ordunun Aras nehrini geçtiği sırada, Yeniçeriler, parçalanmış pabuçlarıyle elbiselerini mızraklarının uçlarına takarak Yavuz'un çadırı etrafında bağrışmışlar, hattâ bir rivayete göre, Padişahın çadırına kurşun dahi atmışlardır!.. Bu durumda, kış mevsimini geçirmek üzere Amasya'ya hareket eden Yavuz, o sıralarda aldığı fevkalâde mühim bir tedbirle Defterdar PÎRÎ MEHMED ÇELEBİ'yi üçüncü vezirlik makamına getirmiş ve Yavuz Sultan Selim Hân, aldığı bu mühim tedbirle hain vezirler güruhuna karşı, bu muhterem insana, PÎRÎ MEHMED PAŞA'ya Vezâret-i-uzmâ yolunu açmıştır!..

Çandarlı Halil Paşa'nın azil ve idâmını müteâkip Devlet-i Aliyye başına çöreklenen hâin vezirler gürûhu, o yıllarda her tarafı istilâ etmiş olduğundan, kıdemsizliği dolayısıyle Vezâret-i-uzmâ makamına gelemeyen PÎRÎ MEHMED PAŞA'yı üçüncü vezir yapan Yavuz, bu kararıyle o hain vezirler saltanatına esaslı bir darbe vurmağa teşebbüs etmiştir!..

Yeniçeriler, Amasya yolculuğu esnasında yer yer yağmacılığa da tevessül etmişlerdir!.. Halkın şikâyetinden gazaba gelen Yavuz, devrin Vezir-i-â'zamı Hersek-zâde Ahmed Paşa'yı, bu şikâyetler dolayısıyle azl'etmiş ve çadırı başına yıkılan Hersek-zâde'nin yerine, bir müddet sonra Dukağin-oğlu Ahmed Paşa getirilmiştir.

Bu gelen ve giden Vezir-i-a'zamların ikisi de, hain vezirler gürühundandır!.. Hersek-zâde Ahmed Paşa, Hersekli İslâv'dır!.. «Stipan Kossariç» adlı birinin oğludur. Yeni Sâdrazam Dukaginoğlu Ahmed Paşa adlı hain ise, Norman, Fransız veya Almandır!.. «Jean» adındaki büyük dedesi İşkodra'da bir dukalık kurmuş ve bu haine «Dukagin-oğlu» ismi, işte bu «Duka-Gin» kelimesinin tahrifinden verilmiştir!.. Bu âile, Arnavut değil, Arnavutlaşmış bir âiledir. Âilenin bâzı ferdleri, Türk istilâsı üzerine İtalya'ya kaçmış, Ahmed Paşa ise, ihtidâ etmiştir.

Amasya'da 21 Şubat 1515 Çarşamba günü patlak veren isyân, bu Dukagin-oğlu denilen adamın, sadâreti günlerinde cereyan etmiş ve İstanbul'a dönmek isteyen Yeniçeriler gece ayak-

lanıp, Üçüncü Vezir PÎRÎ MEHMED PAŞA ile Yavuz'un hocası HALİMİ ÇELEBİ'nin evlerini basmışlardır!.. Yeniçerileri Dukaginoğlu tahrik etmiş ve bu isyân esnasında göstermelik bir hareketle Yeniçeriler, Dukagin-oğlu'nun evine de tecavüzle zevahiri kurtarmak istemişlerdir!..

Yapılan tahkikat sonunda Yeniçerileri Dukagin-oğlu'nun tahrik ettiği ve hattâ bu hain Vezir-i-a'zamın Dulgadir hükümdarı Alâüddevle ile gizli muhaberede bulunduğu ele geçen mektuplarla tahakkuk etmiş ve bu hain Vezir-i-a'zamı bizzat Yavuz hançerlemiş, sonra maiyyetindekilere de kafasını kestirmiştir!..

Yavuz'un, Vezir-i-a'zamı bizzat hançerlemesi, elbette ki, devletin varlığı ve bekasını temin içindir. Nice mel'anetlerle kendi süflî emelleri uğruna askeri kışkırtan ve bu menfur hareketleriyle tekmil İran'ın, hattâ daha ötelerinin fethine mâni olan ve Anadolu halkının malını, mülkünü yağma ettiren, nihayet PÎRİ MEHMED PAŞA ve HALİMİ ÇELEBİ gibi iki muhterem zatın evini bastıran, bu mel'anetlerin cümlesi bir yana, ordudaki disiplini bozanlardan bıkan Yavuz, Dukagin-oğlu'nu hançerledikten sonra, isyânın bütün elebaşılarını birer birer idâm ettirmiş ve duruma hâkim olduktan sonra meşhur Turnadağ Zaferi ile Dulgadir ülkesini İmparatorluğumuza ilhak etmiş, bir müddet sonra da, şahsiyyetine daha evvel temas ettiğimiz Hadım Sinan Paşa'yı Vezâret-i-uzmâ makamına getirmiştir.

—• ☆ •—

ÇALDIRAN'DAN TURNADAĞI'NA...

Dulgadır Beyliği, 1337 yılında şimdiki Kahraman-Maraş şehri havalisinde Zeyneddin Karaca Ahmed Bey tarafından kurulmuştur. Bu zat, Hasan Dulgadir Bey'in oğlu ve Türkmen Halil Bey'in torunudur. Jeopolitik durumu dolayısıyle Anadolu tarihinde mühim mevkiî olan Dulgadır Beyliği, kuruluşundan İmparatorluğumuza ilhakına kadar yüz yetmiş sekiz yıl ayakta durabilmiş ve bu müddet zarfında zaman zaman, Kayseri, Elâzığ, Ayıntap, Malatya ve Adıyaman vilâyetlerine kadar yayılıp Türkiye ile Mısır arasında bir tampon devlet olmuştur.

Elbistan'ı merkez edinen Dulgadır oğulları, bu şehrin Şah

İsmail tarafından tahribi üzerine Maraş'a göçmüşler ve Beyliğin sonuna kadar Maraş'ı ellerinde bulundurmuşlardır.

Yukarıda kaydettiğimiz jeopolitik durumu dolayısıyle kâh Mısır'a kâh İmparatorluğumuza tâbi olan Dulgadır Beyliği'nin Devlet-i Aliyye'ye cephe aldığı devirler olmuşsa da, Dulgadıroğulları, Osmanlılar ile münasebetlerini daima muhafaza etmişler ve kızlarını Osmanoğullarına vermek suretiyle akraba olmuşlardır. Meselâ, Beyliğin kurucusu Zeyneddin Karaca Ahmed Bey'in torunu ve Şaban Süli Bey'in kızı Devlet Hatun, Yıldırım Bâyezid'le evlenmiş; Nâsıruddin Mehmed Bey'den sonra Beyliğin başına geçen Süleyman Bey'in üç kızkardeşinden Emine Hatun ise, Çelebi Sultan Mehmed'le evlenmiştir. Ki Sultan İkinci Murad'ın annesi bu Emine Hatun'dur. 1445 yılında, Edirne'de Fâtih Sultan Mehmed Hân ile evlenen Sitti Hatun ise, Süleyman Bey'in beş kızından biridir. Yavuz Sultan Selim Hân'ın annesi Ayşe Hatun da, yine Dulgadıroğullarından Alâüddevle'nin kızıdır.

Tarihimizin en büyük kahramanlarından biri olan Yavuz Sultan Selim Hân, 1514 yılında kazandığı muhteşem ÇALDIRAN ZAFERİ'nden sonra Doğu Anadolu'da henüz ele geçmeyen kalelerin fethi ile meşgul olmuş, böylece o havalideki yabancı hâkimiyyetine son verip millî birliği tesis yoluna girişmiştir. O devirde, Anadolu'nun doğusu ile Güney - Doğusunda, İmparatorlumuza karşı ittifak halinde bulunan Safevîler, Dulgadıroğulları ve Kölemenler vardır.

Çaldıran'da İslâmı tefrikadan korumak gayesiyle Şah İsmail'in tacını, tahtını ve ordusunu param - parça eden Yavuz Sultan Selim Hân, Mısır Seferi'nden evvel Dulgadır Beyliği'nin aradan kaldırılmasını zarurî görmüş ve 12 Haziran 1515 Salı günü, meşhur HADIM SİNAN PAŞA ile Şehsuvaroğlu Ali Bey'i kırk küsur bin kişilik bir kuvvetle Dulgadıroğulları üzerine göndermiştir.

O yıllarda Dulgadır Beyliği, başında Alâüddevle bulunmakta ve yukarıda temas ettiğimiz gibi bu hükümdar, Yavuz Sultan Selim Hân'ın ana tarafından yakın akrabası olmaktadır. Bu yakın akrabalığa rağmen, Yavuz, millî mefkûresine sâdık kalmış ve Mısır Sultanı ile işbirliği yapan dedesi Alâüddevle üzerine kuvvet göndermekten çekinmemiştir!..

İki ordu, 1515 yılının 12 Haziran Salı günü, Maraş civarında Göksun ovasına hâkim Turnadağ eteklerinde karşılaşmış ve savaşın henüz ilk anlarında Dulgadır hükümdarı Alâüddevle'nin

maktûl düşmesi üzerine ordusu dağılmış, hükümdarın kardeşleriyle dört oğlu da esir düşmüşlerdir.

Anadolu'da siyasî ve millî birliğin teessüsü bakımından Çaldıran kadar önemli olan Turnadağ Zaferi ile Güney-Doğu Anadolu'nun hâkimiyyeti temin edilmiş ve Turnadağ Zaferi, Suriye ile Mısır kapılarını Türk fütûhatına açmıştır.

Bâzı kaynaklarda meşhur HADİM SİNAN PAŞA'nın bu, Turnadağ zaferini müteâkip Vezâret-i-uzmâ makamına getirildiği kaydolunmuşsa da, yanlıştır. Hadım Sinan Paşa, 26 Nisan 1516 Cumartesi günü Vezir-i-a'zam olmuş ve meşhur Ridâniyye Meydan Muharebesindeki şehâdetine kadar, sekiz ay, yirmi altı gün Vezâret-i-uzmâ makamında kalmıştır.

Çaldıran'da Safevîler'i, Turnadağı'nda Dulgadıroğulları'nı dize getiren Yavuz Sultan Selim Hân, bilindiği gibi, bilâhare Mısır'a yönelmiş ve iki muhteşem zaferle, Merc-i Dâbık ve Ridâniyye ile Suriye ve Mısır'da Türk hâkimiyeti başlamıştır.

—« ☆ »—

MEŞİHAT MAKAMI VE ŞEYHÜLİSLÂM ZENBİLLİ ALİ EFENDİ

İlmiyye sınıfının en yüksek mevkii olan ve «Meşîhat-ı İslâmiyye» diye anılan Şeyhülislâmlık Makamı, evvelâ «Mesned-i Fetvâ» veya «Mansıb-ı İfta» gibi adlarla Baş-Müftilik tarzında teşekkül etmiş ve ilk Şeyhülislâmlar «Müfti-l Enâm» ünvaniyle anılırken, İkinci Murad devrinden itibaren Şeyhülislâm ünvanı daha yaygın bir hâl almıştır.

İlk «Müfti-l-Enâm/Şeyhülislâm» İkinci Murad devrinin meşhur ve mümtaz siması MOLLA ŞEMSEDDİN-İ FENÂRÎ'dir. Bu zattan evvel, Şeyh Edebâli, Dursun Fakîh, Kara Rüstem ve Kayserili Davud gibi meşhur ulemâ Müftülük Makamında bulunmuşlarsa da, Baş-Müftülük makamı daha sonra teşekkül etmiş ve Molla Şemseddin-i Fenârî, Müfti-l-Enâm olup, Şeyhülislâmların ilki sayılmıştır.

Vezâret-i-uzmâ Makamıyla birlikte devletin en mühim mevkii olan Şeyhülislâmlık Makamına, Molla Şemseddin-i Fenârî'den sonra Molla Yeğân getirilmiş, bilâhare Molla Fahreddin-i Acemî

aynı makamı işgâl etmiştir ki, Meşihat Makamının tahsisatını arttırmak isteyen İkinci Murad'a bu zatın:

«— Beyt-ül mal helâldür amma, israf helâl değüldür!» diyerek tahsisatının fazlalaştırılmasını reddettiği meşhurdur.

Bilâhare, Molla Husrev, Molla Gûranî, Molla Abdülkerim, Çelebi Alâaddin-il Arabî, Efdal-zâde Hamîdüddin Molla gibi zevatın işgâl ettiği Meşîhat Makamına dokuzuncu Şeyhülislâm/ Müfti-l-Enâm olarak Zenbilli Ali Efendi getirilmiştir.

O devirde Şeyhülislâmlar, Meşîhat makamına «kayd-i hayat» şartiyle gelirler ve Pâdişah tarafından azledilemezler, ancak istifa ile bu makamdan çekilebilirlerdi. Ayrıca Şeyhülislâmlar kat'iyyen idâm ile cezalandırılamazdı.

İmparatorluğun ilk devirlerinde ilim ve ahlâk yönünden hep tertemiz şahsiyetler Meşîhat makamını işgâl etmiş ve bu Şeyhülislâmlar arasında, Molla Fenârî gibi Yıldırım Bâyezid'in mahkemede şahidliğini reddeden, Molla Gûranî gibi Fâtih'i çok acı sözlerle tenkid edebilen, Zenbilli Ali Efendi gibi zaman zaman Yavuz'a kafa tutmak cesaretini gösteren şahsiyyetler bulunmustur.

Protokolde Sadrâzamdan hemen sonra gelen Şeyhülislâmlar, Yeniçeri Ocağının lâğvına kadar kendi konaklarının selâmlık dairesinde çalışırlarken, Yeniçeri Ocağı'nın ilgasından sonra «Ağa Kapısı» adı verilen ve Yeniçeri Ocağı'nca işgâl olunan daire Şeyhülislâmlara verilmiş ve burası «Bab-ı Meşîhat» adını almıştır. Süleymaniye'de geniş bir sahayı işgâl eden «Bab-ı Meşîhat» bugünkü İstanbul Müftülüğü ile Nebatat Enstitüsü'nün bulunduğu mahalde idi.

Kanunî'nin son yıllarından itibaren zedelenmeye yüz tutan Meşîhat Makamı, maalesef, zaman zaman ehliyetsiz kimseler eline geçmiş ve bâzı kanlı olaylara Şeyhülislâmlar da karışmış ve hattâ İmparatorluğun son yıllarında Mason olan iki şahıs dahi Şeyhülislâm olmuştur.

İkinci Bâyezid, Yavuz ve Kanunî devirlerinde Meşîhat makamında bulunup 1526 yılı Eylül ayında vefat eden ve halk arasında «Zenbilli» lâkabiyle şöhret bulan «Alâüddin Aliyy-il Cemâlî Çelebi» aslen Karamanlı'dır. Birinci Murad devrinin ünlü ulemâsından Cemâlüddin-i Aksarâ-yî sülâlesinden Ahmed-ibni-

Mehmed Çelebi'nin oğlu olan Zenbilli Ali Efendi, Vezir-i-a'zam meşhur PÎRÎ MEHMED PAŞA'nın da amcasıdır.

Fâtih devri Şeyhülislâmlarından Molla Husrev'in talebesi olan ve İkinci Bâyezid devrinin ilk yıllarında Bursa'da müderrislik, Amasya'da Müftülük yapan Zenbilli Ali Efendi, Efdal-zâde Hamüdüddin Molla'nın vefatını müteakip Meşîhat Makamına getirilmiştir.

Bu tarihten, yâni, 1503 yılından vefatına kadar yirmi üç sene Şeyhülislâmlık yapan Zenbilli Ali Efendi, böylece İkinci Bâyezid, Yavuz ve Kanunî devirlerinde Meşîhat Makamını işgâl etmiştir. Yavuz Sultan Selim Hân'ın meşhur «İbrişim Yasağı» dolayısıyle bâzı ipek tüccarlarının idâmını emretmesine karşı koyan Zenbilli Ali Efendi, Yavuz'un:

«— Tedâbîr-i mülkiyeye karışmak vazifeniz değildir!» hitabına:

«— Huzuru âhiretinizdendir ve bizim müdahaleye hakkımız vardır, ukbanızı siyânet borcumuzdur. Bu adamları Itlak ederseniz (salıverirseniz) **ne âlâ, yoksa ikab-ı azîm** (büyük azab) **vardır!»** cevabını verebilen zattır.

Fetvâ isteyenlere bir kolaylık olmak üzere evinin penceresinde bir «Zenbil» bulundurmayı itiyad edinen ve bu sebeble «Zenbilli» lâkabını alan bu meşhur Şeyhülislâm, seksen bir yaşında vefat etmiştir.

Kabri, Zeyrek yokuşu üzerinde Sinan Ağa mahallesi İbad sokağının köşe başındadır. Sonradan hâk edildiği anlaşılan kitabesinde: «Sultan Bâyezid Hân ve Sultan Selim ve Sultan Süleyman asırlarında Müftü Zenbilli Ali Efendi merhum ve mağfur-u leh ruhiçün Fâtiha... Sene 932» yazılıdır. Oğlu ile kızının mezarları da aynı mahaldedir.

— ✲ —

MOHAÇ MEYDAN MUHAREBESİ

Kanunî Sultan Süleyman'ın Üçüncü Sefer-i Hümâyûnu Macaristan üzerine olmuştur. Bu seferin açıldığı 1526 yılında, Devlet-i Aliyye için doğuda ve batıda iki çıban başı vardır: Doğu'da İran; Batı'da Macaristan...

Yavuz Sultan Selim Hân'ın Çaldıran'da, tacını, tahtını ve ordusunu param parça ettiği Safevî Hükümdarı Şah İsmail 1524 yılında ölmüş, yerine geçen oğlu Birinci Tahmâsb, babasının ölümü ile kendi cülûsunu bir hey'et gönderip Kanunî'ye bildirmek lüzumunu duymamıştır!.. Bu hareketi dolayısıyle Kanunî'den türlü hakaretlerle dolu bir mektup alan Şah'ın oğlu Tahmâsb, Macar Kralına elçiler göndererek ittifak teklif etmiş ve bu teklif, mükemmel çalışan Türk istihbarat teşkilâtı tarafından haber alınıp Kanunî'ye duyurulmuştur. İran - Macar ittifak müzakereleri yanı sıra, Eflâk ve Boğdan prensliklerinin, Macarlar tarafından aleyhimize tahrik edilip bâzı kargaşalıklar çıkması, Üçüncü Sefer-i Hümâyûnun Macaristan üzerine açılmasına sebeb olmuş ve ilk Macaristan seferinden beş yıl sonra Kanunî, bu ikinci Macaristan seferine çıkmıştır.

23 Nisan 1526 Pazartesi günü İstanbul'dan ayrılan ve hareketinden evvel Eyyûb Sultan, Şeyh Vefa türbeleriyle babası Yavuz Sultan Selim Hân'ın kabrini ziyaret eden Kanunî, sefer esnasında askerin, ekilmiş tarlalara girmesini, buralarda hayvan otlatmasını ve başkasının hayvanını almasını kat'iyyen yasak etmiştir ki, bu yasak emri, bugün hâlâ Türk'e «Barbar» diyenlerın suratına çarpılacak tarihî bir gerçektir!..

19 Mayıs Cumartesi günü, Rumeli Beylerbeyi tarafından Filibe sahrasında karşılanan Kanunî, 29 Mayıs'da Sofya'ya varmış ve bu otuz altı günlük yolculuk, şiddetli yağmurlar yüzünden zaman zaman pek zorlaşmışsa da, «Bunlar bereketli yağmurlardır!» diyen Pâdişah, sür'at temposunu bozmamıştır.

3 Haziran günü, Sadrâzam İbrahim Paşa, Rumeli askeriyle öncü olarak ileriye gönderilmiş ve Tuna üzerindeki Peter-varadin'in fethine memur edilen Sadrâzam, bu mühim mevkii 14 Temmuz'da muhasaraya başlamıştır.

22 Haziran'da Sava nehri üzerine kurulan köprü tamamlanmış ve Orduy-ı Hümâyûnun 9 Temmuz Pazartesi günü Belgrad'a muvasalatından hemen bir gün sonra da, Tuna İnce Donanması nehir üzerinden Belgrad'a ulaşmıştır.

27 Temmuz'da Petervaradin, 9 Ağustos'da Essek kaleleri fetholunmuş, Drava Köprüsünün inşası ise, 19 Ağustos'da tamamlanmıştır. Ordu, bütün ağırlıklarıyle 21 Ağustos günü Drava Köprüsü'nden geçmiş, bilâhare bu köprü, Kanunî'nin emriyle yıkılmıştır!.. İki yüz seksen dört arşın uzunluğunda ve iki

arşın genişliğinde olup beş günde tamamlanan Drava Köprüsü'nün, Orduy-ı Hümâyûn geçtikten sonra yıktırılması, Kanunî'nin Macaristan'ın fethi hususundaki kat'i kararını açıkça ortaya koymaktadır.

Drava'yı geçip Macar Ovasına giren ve Tuna nehrinin Batı sahilinde bulunan Mohaç sahrasına doğru ilerleyen Ordu, İstanbul - Mohaç arasını, dört ay, altı günde kat'etmiş ve bu müddet zarfında yağan şiddetli yağmurun her tarafı bir bataklık haline getirmesine rağmen, sür'at temposunu değiştirmemiştir.

Bu sırada Macar ordusu da, Mohaç'a doğru ilerlemektedir... Üçüncü Sefer-i Hümâyûnun kendi üzerine teveccüh ettiğini gören Macar Kralı İkinci Layoş, bütün Hıristiyan âleminden yardım istemiş ve bu taleb üzerine Papa'nın ücretli askerleriyle bir miktar Alman, Leh, Çek ve İspanyol askeri Macar ordusuna katılmıştır.

Kanunî'nin Belgrad'ın fethiyle neticelenen ilk Macaristan seferindeki acıyı unutmuşa benzeyen Macar asılzâdeleri: **«Zırhlı süvarilerimiz sayesinde Osmanlı ordusunu perişan edip Belgrad'ı geri alacağız.»** diye sayıklarken; Kral İkinci Layoş da: **«Bizim zaferimiz, Hıristiyanlığın en büyük zaferi olacaktır!»** diyor ve Haçlı âlemi bu hayâl içinde iken; Orduy-ı Hümâyûn, 28 Ağustos günü akşama yakın Mohaç sahrasına giriyordu...

Mohaç, Belgrad'ın kuzey-batısında ve Budapeşte'nin güneyinde olup, büyük Macar Ovası'nın başlangıç noktasıdır. Bir tarafı «Karasu» adı verilen bataklıkla çevrili bu ovaya şiddetli bir yağmur altında ulaşan Türk Ordusu, o geceyi son hazırlıkların ikmaliyle geçirmiş ve Bali Bey emrindeki akıncılar öncü olarak ileri gönderilmiştir.

29 Ağustos günü sabah namazını cemâatle kılan Kanunî, zırhını giyip başındaki tulganın üzerine üç sorguç takarak orduyu teftiş edip selâmlamış, bilâhare askere bir hitabede bulunmuştur.

Hafif çiseleyen yağmur altında maiyetiyle beraber bir tepeye çıkıp Mohaç Ovası'nı seyreden Kanunî Sultan Süleyman burada, maiyyetindekilere:

«— İşte Mohaç sahrası... Lâkin henüz düşmandan eser yok! Tedbir nedir?» diye sormuş, bu suale:

"Saadetlû Pâdişahım! Biz serhadde müşavereyi, serha-

din ümurdîde ihtiyarlarıyle ederiz. Ferman olursa varup söyleşelüm.» cevabını veren Bosna Beylerbeyi Husrev Bey'e, Kanunî:

«— O müşavere edecek âdemleri buraya getiriniz!» emrini vermiş ve biraz sonra Husrev Bey, yanında Adil Koca adlı ihtiyar bir bahadırla çıkagelmiştir. Tolgası başında, kepeneği terkesinde olan bu ihtiyara Sultan Süleyman sormuştur:

«— Söyle bakalım merd ihtiyar, tedbir nedir?»

«— Düşman alayları göründü Sultanım... Burada döğüşmekten başka müşavere mi olur?»

İşte, meşhur Mohaç Meydan Muharebesi o gün ikindi vakti, Macar ordusunun Mohaç sahrasına girmesiyle başlamış ve iki saat içinde neticelenerek, altı yüz otuz yedi yıllık Büyük Macar Krallığı tarihe karışmıştır!..

On altıncı asrın en büyük imhâ savaşlarından biri olan Mohaç Meydan Muharebesindeki Türk ve Macar kuvvetleri hakkında çeşitli rivayetler varsa da, Türk ordusu mevcudunun altmış yedi bin; Macar ordusunun ise, doksan sekiz bin civarında olduğunu muteber kaynaklar kaydetmektedir. Macarların yüz topuna mukabil, Türk ordusunda üç yüz top bulunduğu yine bu kaynaklarca tescil edilmiş ve Macarların pek güvendikleri zırhlı süvari, birliklerinin bu Türk toplarıyle imhâ edildiği kaydolunmuştur.

Harakât plânı, düşman hücumunun beklenmesi ve hücuma uğrayan ileri kıtalarımızın ikiye ayrılarak Macarların gerideki toplara kadar ilerlemesi... bilâhare top ateşine başlanıp düşmanın sağdan ve soldan sarılması, bu arada Bali Bey'le Husrev Bey kumandasındaki süvari birliklerimizin bir çevirme hareketi yapması şeklinde hazırlanmış ve bu plân, büyük bir başarıyla aynen tatbik olunmuştur.

Her tarafın sarılıp yalnız Karasu bataklığının açık bırakıldığı bu büyük meydan savaşında, Türk hücumuna dayanamıyan Macarlar, kitleler halinde Karasu bataklığında boğulmuşlardır. «Bizim zaferimiz, Hıristiyanlığın en büyük zaferi olacaktır!» diyerek savaş öncesi cart-curt eden Macar Kralı İkinci Layoş dahi atıyla beraber bataklıkta boğulmuş ve iki saat içinde yüz bin kişilik Macar ordusundan eser kalmamıştır!..

Macar ordusunun bu savaş sonunda, böyle bir anda tama-

men yok oluvermesine mukabil, Türk şehîdlerinin sayısı yüz elliyi; yaralılar ise, bir kaç bini geçmemiştir.

Mohaç'da kazanılan zaferde Türk topçusunun büyük rolü olmuş ve Mohaç'ı inceleyen bütün tarihçiler, Türk toplarıyla, Türk topçusu üzerinde bilhassa durmuşlardır.

Kanunî Sultan Süleyman'ın otuz iki yaşında kazandığı muhteşem Mohaç zaferiyle Macaristan haritadan silinmiş ve bu zaferle Orta Avrupa hâkimiyyetini tamamlayan ecdadımız, gözünü yeni «Kızıl-Elma»lara çevirmiştir.

Muhteşem Türk tarihi, daha nice Mohaçlarla doludur!..

Ecdada hürmet, şühedaya rahmet, kahraman orduya şükran ve minnet...

— « ☆ » —

TÜRK DONANMASI HİND OKYANUSU'NDA!..

Kanunî Sultan Süleyman devrinin mühim simâlarından olan Hadım Süleyman Paşa'nın Hindistan seferi, Hıristiyan âleminin, o devirde Müslümanlara karşı giriştiği yeni bir düşmanlığın tabiî neticesidir!.. Şöyle ki:

Kristof Kolomb'un Amerika seyahatini müteâkip Hıristiyanlığı, o kıt'a yerlileri arasında kolaylıkla neşre muvaffak olup, bâkir toprakları insafsızca sömürmesini bilen Hıristiyan âlemi, Arap gemicisi İbni Mâcid'in işaretiyle Ümid Burnu'ndan dolaşıp Hindistan'a ulaşan Vasco de Gama'nın bu başarısından sonra, aynı işe, yâni Hıristiyanlığı Hindistan'da da neşre ve böylece Hind Okyanusu ticaretini ele geçirmeğe teşebbüs etmiş, fakat bu işin Amerika'daki gibi basit olmadığını kısa zamanda anlamıştır!.. Zira, GAZNELİ MAHMUD adlı Müslüman-Türk, asırlarca evvel İslâmiyeti Hindistan'a yaymış ve oradaki puthaneleri yıktırarak milyonlarca Hindlinin İslâm dairesi içine girmelerine sebeb olmuştur.

İslâmiyetin insanlara bahşettiği hak ve hukuku iktisadî emperyalizmaları yolunda esaslı bir mânia olarak gören Hıristiyan âlemi, Hindistan ve Çin gibi büyük ve zengin ülkelerde gûya Hıristiyanlığı yaymak, aslında ise o bâkir toprakları sömürebilmek gayesiyle harekete geçmiş ve her şeyden önce, sömürülerine mâni olan İslâm hâkimiyetine son vermek peşine düş

müşlerdir. Bu gaye ile Portekizliler, Hindistan'ın Gucerat sahillerine yerleşirken, İran'daki Şiîlerle de işbirliği yapıp Türkleri arkadan vurmaya teşebbüs etmişlerdir!..

Ancak, İsmail Hami Bey'in «Kronolojisi»nde kaydettiği gibi: «Kanunî, bu vaziyyetten gaafil değildir. O zamanki Türk casus teşkilâtının geniş ve mükemmel faaliyeti birçok müelliflerin dikkatini celbetmiştir. İşte bu sayede Sultan Süleyman, Papalıkla Almanya İmparatorluğunun Türkiye'yi arkadan vurmak için İran'la Hindistan'a kol atan siyasetlerini muntazam surette takip etmekten hâlî kalmamış ve bilhassa Portekizlilerin Hindistan teşebbüsleri hakkında Venedik'deki casuslarından muntazam haberler almıştır. Tabiî bu vaziyette Kanunî Sultan Süleyman, İslâm halîfesi sıfatıyle Papalık makamına ve Osmanlı Pâdişahı sıfatiyle de Almanya İmparatorluğu ile Portekiz Krallığına cephe almış»tır.

İsmail Hami Bey'in yazdıklarına, «Türkiye Tarihi»nde Yılmaz Öztuna da iştirak etmekte ve: «Türkiye, onaltıncı asırda şu sebebten de Hind Okyanusu'nda Portekizlilerle mücadele mecburiyetinde kaldı ki, dünyanın en büyük devleti olması, hele hilâfeti haiz en büyük Müslüman imparatorluk bulunması keyfiyeti, Portekizlilerin Hind sularında Müslümanlara yaptıkları zulümlere engel olmayı icab ettiriyordu. Portekizliler, bu zengin ticarete hâkim olabilmek için, Hind Okyanusunda bayrak dolaştıran Müslüman armatörleri insafsızca imha yoluna gidiyorlardı. Müslüman armatörler, gittikçe insiyatiflerini kaybediyorlar, bu okyanusta gemi dolaştırmaktan çekiniyorlardı. Çünkü Portekizliler daima kudretli harp gemilerinden müteşekkil büyük filolar halinde geziyorlar ve rastladıkları Müslüman gemisinde bütün tayfanın ağız ve burunlarını kesmek suretiyle onları uzun bir işkenceye tâbi tutup öldürüyorlardı. İstedikleri, bütün Müslüman gemilerin korkması ve Hind ticaretinden el çekmeleri idi» diyor.

Kanunî Sultan Süleyman, yukarıda sayılan sebeblerle, Portekizlilerin Hind ve Arap sularından kovulmasına Mısır Valisi Hadım Süleyman Paşa'yı memur eylemiş ve açılacak sefer için kuvvetli bir donanma inşasını emretmiştir. Bu donanma inşası için Mısır'a altmış gemi kereste gönderilmiş, ayrıca Sinâ üzerinden de, gerekli levazım sevkolunmuştur.

13 Haziran 1538 Perşembe günü Süveyş'ten hareketle Hindistan seferine çıkan Hadım Süleyman Paşa emrindeki yetmiş

altı parça gemi, Mısır tezgâhlarında inşa olunmuş ve bu gemilere, yedi bini Yeniçeri olmak üzere yirmi bin asker bindirilmiştir. Hadım Süleyman Paşa, Süveyş'ten hareketinden kırk dört gün sonra Âden'i fethetmiş, aynı senenin 27 Ağustos günü Hindistan'a ulaşıp, Portekizlilerin en mühim üslerinden biri olan Diu adasını muhasara etmiş ve bu meşhur Hindistan seferi tam bir yıl sürmüştür.

— « ★ » —

ŞEHZÂDE MEHMED'İN VEFATI

Bin beş yüz yirmi bir yılında doğan ve yirmi iki yaşında Manisa'da vefat eden Şehzâde Mehmed, Kanunî Sultan Süleyman'ın hayatta kalan beş oğlundan ikincisidir. Daha evvel temas ettiğimiz gibi, Kanunî'nin sekiz oğlu olmuş, bunlardan üçü; Murad, Mahmud ve Abdullah küçük yaşta ölmüş; hayatta kalan beş oğlundan: Mustafa, Mehmed, Selim, Bâyezid ve Cihangir arasında, Şehzâde Mustafa'dan gayrısı hep Hürrem Sultan'dan doğmuşlardır.

Tahsil ve terbiyelerine pek itina edilen bu beş erkek evlâd arasında, Şehzâde Mehmed, ilmi, edebî kültürü yanı sıra, askerî ve idarî tecrübe yönünden de temayüz etmiş ve Şehzâde Mehmed'in bu çeşitli meziyetleri mevzuunda bütün eski kaynaklar ittifak etmişlerdir. Sahip olduğu meziyetlerle kardeslerinden ayrılan ve Kanunî tarafından pek sevilen Şehzâde Mehmed'i babası Veliahd tayin etmiş ve o tarihte, Osmanlı saltanatında henüz «Ekberiyyet» usulü takarrür etmediğinden, Şehzâde Mustafa'dan altı yaş küçük olan Şehzâde Mehmed'in Veliahdlığı tabiî karşılanmıştır.

Kanunî Sultan Süleyman tarafından İstanbul'a en yakın vilâyet merkezi Manisa'ya vali olarak gönderilen ve böylece Pa dişahın vefatında diğer şehzâdelerden evvel payıtahta gelip tah da çıkması düşünülen Şehzâde Mehmed, Kanunî, Onuncu Sefer-i Hümâyûnu olan Estergon seferinde iken Manisa'da vefat etmiş ve oğlunun ölümü Pâdişaha, bu seferden dönüşünde Edirne'de duyurulmuştur.

6 Kasım 1543 tarihinde vefat eden Şehzâde Mehmed'in cenazesi Manisa'dan araba ile Üsküdar yakınlarındaki İbrahim Ağa

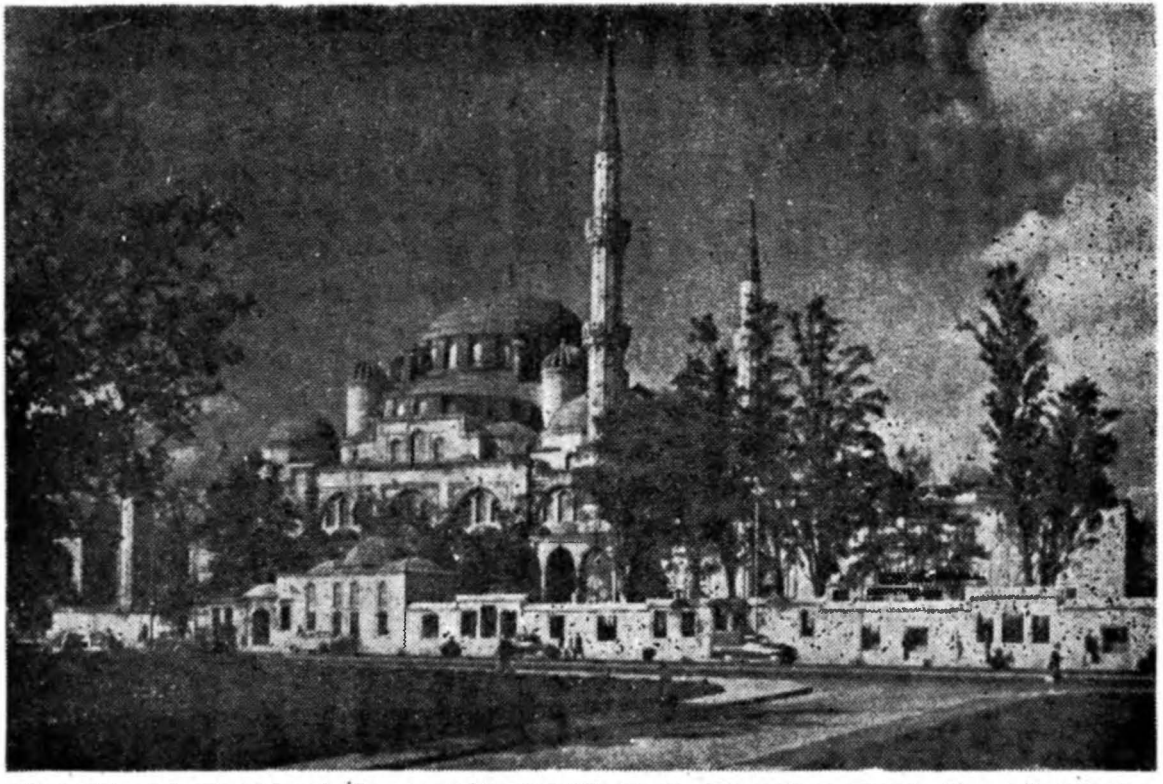

Kanuni'nin, Şehzâde Mehmed adına yaptırdığı «Şehzâde Camii» Mimar Koca Sinan'ın ilk eserlerindendir.

çiftliğine getirilmiş, burada tabuta konularak İstanbul'a geçirilmiş ve Kanunî gelinceye kadar Bâyezid Camiinde bekletilmiştir.

17 Kasım 1543 Cumartesi günü, Kanunî'nin de iştirakiyle cenaze namazı Bâyezid Camiinde kılınan ve büyük merasimle götürülüp, o tarihte Yeniçerilere ait olan «Eski - Odalarbaşı»na gömülen Şehzâde Mehmed, bilâhare bu semte adını vermiş ve «Eski - Odalarbaşı», «Şehzâdebaşı» adını alarak İstanbul'un o semti bu şekilde anılagelmiştir.

Şehzâde Mehmed'in vefatına pek üzülen Kanunî'nin, sevgili oğlunun ölüm tarihini ebced hesabiyle tesbit eden Türkçe ve Farsça iki mısraı vardır. Türkçe mısraında: **«Şeh-zâdeler güzîdesi Sultan Mehemmedim»** diyen Kanunî, Farsça mısraında da: **«Merkad-i Sultan Mehemmed bad firdevs-i ebed»** diyerek 950 Hicret yılının Milâdî karşılığı olan 1543 yılını ebced hesabıyle tesbit etmiştir.

Kanunî Sultan Süleyman'ın Veliaht-Şehzâde Mehmed adına yaptırdığı «Şehzâde Camii», mimarîmizin dev üstadı Koca Sinan'ın ilk büyük eseridir.

Şehzâde Mehmed'in vefatından sonra inşasına başlanan ve dört sene, dört ayda tamamlanan Şehzâde Camiine, yüz elli yük akçe sarfolunmuştur. Bir «yük», yüz bin akça olduğuna ve o devirde bir altın, elli - altmış akça tuttuğuna göre, yüz elli yük akça, üç yüz bin altına baliğ olmaktadır ki, bu meblâğ, bugünkü satınalma gücü ile milyonları bulur.

Avlusuna üç kapıdan girilen Şehzâde Camiinin plânı dört köşelidir. Ortadaki kubbenin dört tarafında birer yarım kubbe ve camiin dört köşesinde de birer küçük kubbe vardır. Üzerlerindeki kabartma tezyinatla diğer camilerin minarelerinden ayrılan ve ikişer şerefeli iki minaresi bulunan Şehzâde Camiinin kıble tarafında, Şehzâde Mehmed'in türbesi vardır. Cami gibi bu türbe de, Sinan'ın eseridir. Kanunî, Veliahd olan pek sevgili oğlunun sandukası üstüne ağaçtan bir taht koydurmuştur. Sekiz köşeli türbenin içi, kubbeye kadar tamamen çini ile kaplanmış olup bu çiniler, eski Türk san'atının şaheserleridir.

Şehzâde Mehmed'in vefatını müteâkip, Kanunî'nin en büyük oğlu Şehzâde Mustafa'ya Veliahd gözü ile bakılmış ve bu çok kıymetli Şehzâde, bilindiği gibi, Hurrem Sultan ve Rüstem [illegible] hainlerinin mel'anetleriyle şehîd edilmiştir!..

Kanunî'nin en küçük oğlu Cihangir, ağabeyi Mustafa'nın fecî akibetine dayanamayıp hastalanarak 1553 yılında Halep'de vefat etmiş ve cenazesi İstanbul'a naklolunarak Şehzâde Mehmed'in yanına gömülmüştür.

Mimar Koca Sinan'ın elli dört yaşında yaptığı Şehzâde Camii, bugün bütün ihtişamı ile ayakta olup, ibâdete açıktır.

—« ☆ »—

ORDUY-I HÜMÂYÜN TIMIŞVAR ÖNLERİNDE...

Tımışvar, Banat eyâletinin merkezi olup, Budin'in güney-doğusunda ve Bega Nehri üzerinde mühim bir Macar şehridir. «Katolik ve Ortodoks katedralleri, piskopos sarayları ve bilhassa on beşinci asırdaki Macar millî kahramanı Hunyadi-Janos şatosuyla meşhur» olan bu şehir, şu, adı «büyük»e çıkan Sokollu Mehmed Paşa'nın 1551 yılındaki Erdel seferinde kuşatılmışsa da, on beş gün devam eden muhasaraya rağmen zabtedilememiştir.

Boyundan gayri «büyük»lükle hiçbir alâkası olmayan Sokollu Mehmed Paşa, bu Erdel seferinde Tımışvar üzerine giderken, Bosna Beylerbeyi Ulemâ Paşa'yı Lippa'da bırakmış ve Sokollu Tımışvar önlerinde iken Lippa'yı muhasara eden yüz bin kişilik Alman ordusuna, Ulemâ Paşa, emrindeki beş bin askerle on iki gün karşı koymuştur.

Sokollu'dan imdat bekleyen Ulemâ Paşa, Lippa şehrinin düşmesinden sonra kaleye çekilerek düşmanla yirmi günlük bir mütâreke yapıp, ümid ettiği yardımı beklemiye başlamış, fakat bu müddet zarfında, Sokollu, Tımışvar'ı fethe muvaffak olamadığı gibi, Ulemâ Paşa'ya da yardıma koşmamıştır!..

O günlerin vukuatı tedkik edildiğinde görülür ki, Ulemâ Paşa'nın mütâreke akdettiği tarih, Sokollu'nun Tımışvar muhasarasını kaldırdığı güne tesadüf eder. Bu durumda, Sokollu'nun en çok iki, üç gün içinde Lippa'ya yetişip Ulemâ Paşa'ya yardımı mümkün iken, yüz bin kişilik Alman ordusuna karşı kaledeki pek az müdafinin bir başarıya ulaşamayacağını hesaplayan Sokollu, bu ümidsiz mücadeleyi geleceği için tehlikeli görüp Belgrad'a çekilerek Ulemâ Paşa'yı kaderiyle başbaşa bırakıvermiştir!.. Bu

bir gerçektir ve bu gerçeğe rağmen, böyle daha nice ihanetlerin kahramanı olan Sokollu Mehmed Paşa, yalan söyleyen tarihin dilinde: «Büyük Adam»dır!!!

Kanunî Sultan Süleyman'ın son seferi olan Szigetvar'dan sonra postu İstanbul'a sererek hiç bir sefere çıkmayan, daha evvel çıktığı seferlerde de, yukarıda görüldüğü gibi, şahsî emelleri istikametinde hareket eden Sokollu adlı «cüce», aslı olmayan hizmetleri dolayısıyle «dev»leştirilmiş ve Türk ordusunun o devirdeki büyük fütühatı, bol keseden bu adama mal edilmiş, böylece Sokollu Mehmed Paşa adlı bir sahte kahraman türeyivermiştir!..

İşte bu türedi kahramanın kaderiyle başbaşa bıraktığı Ulemâ Paşa, mütâreke sonunda, maiyetindeki askerle Lippa'yı tahliyeye karar vermiş ve kaleyi terkederken, hem mütâreke şartlarına, hem de devletler hukukuna aykırı olarak düşmanın tecavüzüne uğramıştır! Bu tecavüzü, büyük zayiata rağmen def'edebilen Ulemâ Paşa, yanındaki bir kaç gaazi ile beraber Belgrad'a ulaşmış ve Lippa'nın şanlı müdafiî, beş bin askeriyle yüz bin kişilik düşman ordusunu Lippa önlerinde bir ay uğraştırmasını bilmiştir.

Ertesi yılki Erdel seferinde, İkinci vezir Kara Ahmed Paşa Serdâr tayin edilip, Sokollu, onun maiyetine verilmiş ve böylece Tımışvar'ı zabta muvaffak olamıyan, üstelik Ulemâ Paşa'nın yardımına koşmayan Sokollu diye anılan o sözde büyük adam «Gazab-ı Şâhâne»ye uğramıştır.

22 Nisan 1552 Cuma günü, Edirne'den hareketle Erdel seferine çıkan Kara Ahmed Paşa, 26 Haziran 1552 Pazar günü Tımışvar önlerine varmış ve hemen ertesi günü de o mühim müstahkem mevkii muhasaraya başlamıştır.

Alman, Macar, İspanyol, Hırvat ve İtalyan askerlerince müdafaa edilen Tımışvar'daki kuvvetin başında, kaleyi geçen yıl Sokollu'ya karşı savunan General Stephan Losonczy bulunmakta idi. Bu meşhur General, bir yıl evvelki başarısının sarhoşluğuyle Serdâr Kara Ahmed Paşa'nın teslim teklifini reddetmiş ve bu teklifin reddi üzerine, meşhur Tımışvar kalesi Türk topçularınca dövülmeğe başlanmıştır.

Tımışvar'a ilk umumî hücum 25 Temmuz Pazartesi günü yapılmış ve umumî taarruzun ikinci gününde Tımışvar fetholunmuştur. Bilâhare başta Lippa olmak üzere iri-ufaklı on beş kale

daha zaptedilip, Banat eyâleti «Tımışvar Beylerbeyliği» adıyle bir Türk vilâyeti haline getirilmiş ve eski Budin Beylerbeyi Kasım Paşa Beylerbeyi tâyin olunmuştur.

Kara Ahmed Paşa'nın bu 1552 Erdel seferiyle Banat ve Erdel haritadan silinmiş, Balkanlardan sonra Orta Avrupa içlerine yayılan Türk hâkimiyyeti, Tımışvar misâli daha nice zaferlerle süslenmiştir.

— « ☆ » —

«BABA, BAK EVLÂDINA NEYİ REVA GÖRÜRLER!..»

Yazımıza başlık yaptığımız **«Baba, bak evlâdına neyi reva görürler!..»** feryadı, Kanunî'nin yiğit evlâdı Şehzâde Mustafa'ya aittir ve bu feryad, o yiğit Şehzâdenin katli esnasında duyulmuştur!..

Şehzâde Mustafa'nın katli, Kanunî'nin «Nahcuvân Seferi» diye anılan Onikinci Sefer-i Hümâyûnu esnasında Konya Ereğlisi civarındaki Aktepe/Ak - öyük'de cereyan etmiş ve bu müdhiş cinayet millî bir facia olarak nesilden nesile bütün dehşetiyle söylenegelip, unutulmamıştır!..

Kanunî Sultan Süleyman'ın sekiz oğlundan: Murad, Mahmud ve Abdullah küçük yaşta ölmüş, sağ kalan beş oğlundan Şehzâde Mehmet ise, 1543 yılında eceliyle vefat etmiştir. Diğer oğulları: Mustafa, Selim, Bâyezid ve Cihangir'le yegâne kızı Mihrimah Sultan arasında Şehzâde Mustafa «Veliahd»dır ve Şehzâde Mustafa her haliyle temayüz edip, kendisini muhitine ve bilhassa askere pek sevdirmiştir. Ancak, bu şehzâdelerin cümlesi Hurrem Sultan'dan doğduğu halde, Veliahd olan Şehzâde Mustafa başka bir anadan, Gülbahar Hatun'dan dünyaya gelmiş ve işte bu hal, o kıymetli Şehzâdenin başını yemiştir!..

Mel'anetleri başlı başına bir tedkik mevzuu olan Hurrem Sultan, Osmanlı sarayındaki **«Kadınlar Saltanatı»**nın kurucusudur!.. Batılı kaynakların «Roxelane» diye andığı bu kadın, Yavuz Sultan Selim Hân'ın muhterem eşi Hafsa Hatun'un vefatından sonra kınalı parmaklarını devlet işlerine sokmıya başlamış, bu arada oğulları içinde en sevdiği Bâyezid'a tahd yolunu açabilmek

için türlü karanlık işler peşine düşüp mel'anetinde muvaffak olarak Kanunî'nin en değerli evlâdı Şehzâde Mustafa'yı yok edebilmesini becermiştir!.. Şehzâde Mustafa'nın katlinde Hurrem Sultan'a, kızı Mihrimah Sultan'la Hırvat Rüstem Paşa âlet olmuş ve bunların çeşitli tertibleriyle Kanunî iğfâl edilerek, masûm ve değerli bir Şehzâde'nin imhası temin olunmuştur!..

Hurrem Sultan'a âlet olan bu Hırvat Rüstem Paşa'nın nice ihanetlerine muhtelif vesilelerle temas ettik. Bilindiği gibi Kanunî, Hurrem Sultan'ın arzusu ile biricik kızı Mihrimah Sultan'ı bu Rüstem Paşa'ya vererek onu kendisine dâmâd edinmiş ve sonra da, tıpkı şu «Makbûl» ünvanlı Pargalı serserinin Vezir-i-a'zam olması gibi, mevcut usul ve an'aneyi bir tarafa fırlatıp atarak Rüstem Paşa'yı Vezâret-i-uzmâ makamına getirmekten çekinmemiş, böylece Hurrem Sultan'la biricik kızı Mihrimah Sultan'ın arzularını yerine getirivermiştir!.. Sekiz sene, on bir ay, sekiz gün sadâret makamında kalan Hırvat Rüstem Paşa, bu uzun müddet içinde tamamen Hurrem Sultan'la karısının arzuları istikametinde hareket etmiş ve bu haliyle de, ihanet bataklığı içinde yuvarlanıp durmuştur!..

Sadâreti boyunca böyle ihanet bataklığı içinde yuvarlanıp duran Hırvat Rüstem Paşa, Veliahd - Şehzâde Mustafa'nın yok edilerek taht yolunun Hurrem Sultan'ın oğullarından birine —bilhassa Bâyezid'a— açılabilmesi için, kayınvalidesi ve karısı ile işbirliği etmiş ve böylece kurulan Hurrem Sultan - Mihrimah Sultan - Hırvat Rüstem Paşa üçlüsü, günün birinde Şehzâde Mustafa aleyhine tertiblenen oyunu sahneye koyarak, Kanunî'ye arzetmiştir!.. Gûya, Şehzâde Mustafa'nın İran Şahı Tahmasb'la gizli muhaberede bulunduğu, Şehzâdenin Şahın kızını alacağı ve Şah'a dâmâd olup, Kanunî'yi devireceği, Veliahd - Şehzâde Mustafa'ya bu hareketinde Tahmasb'ın yardım edeceği yolunda hazırlanan sahte muhabere evrakı Kanunî'ye sunulduğunda, Padişah: **«Hâşâ ki, Mustafa Hân'um, bu küstahlığa cüret ide ve benüm hayâtumda böyle bir vaz'ı nâ-ma'kuul irtikâb ide! Bâzı müfsidler, kendüler mâil olduğu şehzâdeye mülk münhasır olsun diyü bühtân iderler! Zinhâr bu sözü bir dahi lisâna getürmeyün ve bu makuule mesâviye vücud virmeyün!..»** diyerek evvelâ bu oyuna gelmemiş, fakat sonraları Hurrem Sultan'la pek sevgili kızı Mihrimah Sultan'ın devamlı tahrikleri neticesinde yavaş yavaş fikrini değiştirmiş ve nihayet o günlerde cereyan eden İran'la

alâkalı bazı siyasî olayların da tesiriyle oğlu Mustafa'nın ihanetine (!) inanıvermiştir!..

Rüstem Paşa denilen hain, Şehzâde Mustafa aleyhine tertiblenen bu oyunu o derece ustalıkla sahneye koymuş ve bu yolda öylesine gayret sarfetmiştir ki, Kanunî'nin dört seneye yakın bir zamandan beri sefere çıkmayışını dahi istismar etmesini bilmiş ve Hammer'in iddiasına göre, Kanunî'ye müracaatla, Yeniçerilerin Şehzâde Mustafa'ya karşı duydukları aşırı muhabbetten ve asker arasında: **«Pâdişah ziyade ihtiyarlığı cihetiyle bizzat düşman üzerine gidemiyor, Şehzâdenin** (Veliahd Mustafa'nın) **pâdişahlığına Vezir-i-a'zam Rüstem Paşa'dan gayri bir mâni yoktur. Rüstem'in başını kesmek ve ihtiyar pâdişahı** (Kanunî'yi) **Dimetoka'ya göndermek ise kolaydır»** tarzında konuşmaların alıp yürüdüğünü (!) bildirip, Kanunî'yi öz evlâdı aleyhine bu yolda da tahrik etmesini başarmıştır!..

Kanunî Sultan Süleyman'ı, «Nahcuvân Seferi» diye anılan Onikinci Sefer-i Hümâyûna çıkaran sebeplerden biri, işte bu Hırvat Rüstem Paşa ile Hurrem Sultan'ın ve kızı Mihrimah Sultan'ın işbirliği edip, Veliahd-Şehzâde Mustafa aleyhine hazırladıkları oyundur!..

Kanunî, evvelâ ihanetine (!) inandığı oğlunu imha etmek, sonra da Şah Tahmasb'a haddini bildirmek üzere 28 Ağustos 1553 Pazartesi günü İstanbul'dan hareketle 8 Eylül'de Bursa Yenişehiri'ne varmış ve burada Orduy-ı Hümâyûna katılan Karaman Sancakbeyi Şehzâde Bâyezid'i «Saltanat Muhafızı» olarak Edirne'ye göndermiştir. 21 Eylül günü Bolvadin'e ulaşan ve eyâlet askerî ile buraya gelen Manisa Valisi Şehzâde Selim'i yanına alıp 5 Ekim Perşembe günü, Konya Ereğlisi civarındaki Aktepe/Ak-öyük'de konaklamıştır.

O yıllarda Amasya Valisi olan Veliahd-Şehzâde Mustafa, Anadolu tımarlı sipahilerinden kurulu ordusu başında 6 Kasım 1553 günü Ak-öyük'e gelmiş ve büyük tezahüratla karşılanmıştır. İşte, ne olduysa o gün olmuş ve güzergâh boyunca toplanan askerin: «Maşallah!», «Seni Allah korusun!» duaları ve coşkun sevgi tezahürleri arasında ilerleyip, babasına yakın bir mahalle otağını kurduran Şehzâde Mustafa, Vezirlerle Beylerbeylerinin ziyaretlerini kabulden sonra babasının elini öpmek üzere Kanunî'nin otağına gitmiş, fakat çadırı boş bulan talihsiz Şehzâde şaş-

kın şaşkın etrafına bakınırken üzerine atılan yedi dilsiz tarafından şehîd edilmiştir!..

Derler ki: Şehzâde Mustafa'yı boğan bu yedi dilsiz, şu «Makbûl» ünvanlı Pargalı serseriyi Topkapı Sarayında boğan dilsizlerdir!.. Ancak, Şehzâde Mustafa'nın imhası pek kolay olmamış, güçlü kuvvetli olan Şehzâde, dilsizlerle uzun müddet mücadele etmiş ve zavallı Şehzâde, bu arada **«Baba, bak evlâdına neyi reva görürler!»** diyerek babasını imdâdına dahi çağırmıştır!.. Şehzâde ile dilsizler arasındaki müdhiş mücadelenin uzadığı anda ortaya çıkan «Zal-Mahmud» adlı bir alçak, mâsum Şehzâdenin kollarını tutmak suretiyle boğulmasına yardım etmiş ve Veliahd-Şehzâde Mustafa böylece, babasının emriyle otuz sekiz yaşında şehîd edilmiştir!..

Baştarafta kaydettiğimiz gibi, herkes tarafından sevilen ve bilhassa asker arasında itibarı pek büyük olan Şehzâde Mustafa'nın şehâdeti duyulur duyulmaz ordu safları birden karışmış:

«— Zalimler cezalarını görmelidirler!..»

«— Böyle bir Şehzâdeye kıyan kaatiller nerede?..»

«— Ah bu Hırvat, ah bu hain vezir!..»

«— Rüstem Paşa zalimlerin başıdır!..» feryadları arasında Hırvat Rüstem Paşa'ya galiz küfürler savrulmuş ve matem alâmeti olarak öğle yemeğini yemiyen asker, Rüstem Paşa'yı öldürmek üzere çadırına hücum etmişse de, hâin Vezir-i-a'zamı bulamamış, çadırı yakılıp tahrib edilen o hâin yine Kanunî'nin himâyesiyle ölümden kurtulmuş ve hemen Mühr-i Hümâyûn, Hırvat Rüstem Paşa'dan alınarak Tımışvar Fâtihi Kara Ahmed Paşa'ya verilmiştir.

O devirde Hurrem Sultan'la Rüstem Paşa'nın ve karısı Mihrimah Sultan'ın hâkimiyyet derecesine bakınız ki, Vezâret-i-uzmâ makamına getirilen Kara Ahmed Paşa, Rüstem Paşa'nın yerine Vezir-i-a'zam olmakla, onun dayandığı Saraydaki «Kadınlar Partisi»nin şerrine uğramaktan çekinmiş ve bu sebeble Tımışvar Fâtihi Kara Ahmed Paşa gibi bir zat sadâreti kabul etmemiş, bilâhare Kanunî'nin, kendisini azl'etmeyeceğine dair söz vermesi üzerine kabule mecbur olmuştur!..

Ordu tarafından pek sevilen Tımışvar Fâtihi Kara Ahmed Paşa'nın bütün nüfuzunu kullanarak askeri yatıştırmasına rağmen, müdhiş cinayet sona ermemiş, Şehzâde Mustafa'nın şehâdetin-

den sonra, Amasya'da bulunan oğlu Mehmed de dedesinin emriyle anasının kucağından alınıp idâm olunmuş ve böylece Şehzâde Mustafa meselesi halledilip (!), ileride doğacak bir kan dâvâsı da önlenmiştir!..

Böylesine müdhiş bir oyunla şehîd edilen masüm Şehzâde Mustafa'nın cenaze namazı, Ordugâhda bulunan Kazaskerlerin de iştirakiyle Ereğli'de kılınmış ve Kanunî'nin emriyle tabutu Bursa'ya naklolunup Muradiye'deki İkinci Murad Türbesi civarına defnedilmiştir.

Şehzâde Mustafa'nın şehâdeti yurt içinde olduğu kadar, yurt dışında da büyük akisler uyandırmış ve Kanunî'nin Nahcuvân Seferine katılan Taşlıcalı Yahya Bey merhum, yazdığı meşhur mersiye ile o millî faciayı edebiyat tarihimize mal etmiştir. Okuyalım bu mersiyeden birkaç mısra:

«Meded meded bu cihânın yıkıldı bir yânı
Ecel celâlileri aldı Mustafa Hân'ı
Dolundu mihr-i cemali bozuldu erkânı
Vebâle koydular âl ile Âl-i Osmân'ı
.....
.....
Bunun gibi işi kim gördü kim işitdi aceb
Ki oğluna kıya bir server-i Ömer-meşreb?

Şehzâde Mustafa'nın şahâdetini müteâkip Kanunî, Haleb'e hareketle o yılın kış mevsimini bu şehirde geçirmiş, Pâdişahın en küçük oğlu Şehzâde Cihangir, ağabeyinin katline dayanamayıp yirmiüç yaşında Haleb'de vefat etmiş ve İstanbul'a getirilerek Şehzâde Mehmed'in türbesine gömülmüştür. Hırvat Rüstem Paşa denilen mel'un ise, Şehzâde Mustafa'nın katlinin kendi eseri olduğunu Venedik Büyükelçisi Domenico Trevisano'ya itiraf etmesine rağmen, o müdhiş cinayetten hemen iki yıl sonra tekrar Vezir-i-a'zam olabilmiş ve bu kaatil, bu defaki ikinci sadâretinde, yukarıdaki meşhur mersiyenin sahibi Taşlıcalı Yahya Bey'i «nizam-ı â'lem için» idâm ettirmenin çarelerini aramasına rağmen, mel'anetinde muvaffak olamamıştır. Hırvat Rüstem Paşa'nın ikinci sadâreti, beş yıl, dokuz ay, onbir gün devam etmiş ve Devlet-i Aliyye'nin işleri bu misüllü bir alçağın elinde kalmıştır!..

Kanunî devri, yukarıda izahına çalıştığımız müdhiş cinayete benzer türlü karanlık işlerle doludur. İmparatorluğumuzda ilk çöküntü alâmetlerinin başladığı bu devir, herhalde hakkıyle tedkik edilmeli, devrin ihtişamıyle büyük fütûhata aldanıp alelâcele hüküm verilmemeli, bilhassa PÎRÎ MEHMED PAŞA gibi muhterem bir zatın işbaşından uzaklaştırılmasından sonra devlet idaresine hâkim olan gürûhun mel'anetleri unutulmamalıdır!..

— « ☆ » —

SZİGETVAR SEFERİ VE KANUNÎ'NİN ÖLÜMÜ

Szigetvar Seferi, Kanunî Sultan Süleyman'ın on üçüncü ve sonuncu «Sefer-i Hümâyûnu»dur. Nahcuvân seferini müteâkip on yıl, dokuz ay sefere çıkmayan Kanunî, bu son Sefer-i Hümâyûn esnasında yetmiş bir yaşındadır ve «Nikris» hastalığından mustaribdir.

Kanunî'nin Szigetvar seferi, bâzı hudud ihtilâflarının zamanla büyümesi sonunda açılmış ve Kanunî bu seferiyle, Türk toprakları içinde bir çıban başı halini alan müstahkem Szigetvar kalesiyle Eğri kalesini fethetmek üzere yola çıkmıştır.

1 Mayıs 1566 tarihinde muhteşem bir merasimle İstanbul'dan ayrılan Kanunî Sultan Süleyman, hekimlerin muhalefetine rağmen, Szigetvar seferine çıkmış ve hareketinden evvel yirmi yedi bin kişilik bir kuvvetle ikinci Vezir Pertev Paşa'yı öncü kuvvet olarak göndermiştir.

İsmail Hami Bey'e göre: «Kanunî'nin bu son sefer alayı fevkalâde parlak olmuş, halkın gözlerini kamaştıran bir ihtişam içinde geçen ak sakallı pâdişah, beyaz elbiseleriyle nûrdan bir minareye teşbih edilmiştir. Teşyi merasiminin sûr haricindeki Rüstem Paşa Çayırı'nda nihayet bulduğu rivayet edilir. Başta Bâki olmak üzere bir çok şairler burada kasîdeler ve gazeller takdim etmişlerdir. Büyük Bâkî zafer temennileriyle yazdığı güzel şiirin şu son beytinde Kanunî'nin bu seferden sağ dönmiyeceğini sezmiş ve âdeta yüreği sızlamış gibidir:

Duamız oldur ey Bâkî hatâdan saklasın Bârî
Hudâvend-i cihan Sultân-ı âdil Seh-Süleymanı»

Kanunî'nin bu son Sefer-i Hümâyûnu'nda Vezâret-i-uzmâ makamını Sokollu Mehmed Paşa işgal etmektedir. Yalan söyleyen tarihin dilinde «dev»leştirilen bu Sokollu'nun hiç bir zaman başarılı bir kumandan olmadığını bilen Kanunî, sefer serdârlığını Sadrâzamına emanet edememiş ve hastalığına rağmen, bizzat ordusu başında sefere çıkmıştır. Szigetvar seferinde, pâdişahın hastalığı dolayısiyle evvelki seferlerde olduğu gibi hızlı bir tempo takip edilememiş ve İstanbul'dan Belgrad'a ancak kırk dokuz günde varılabilmiştir.

4 Ağustos günü Peç'e varan ve meşhur tarihçi Peçevî'nin vatanı olan bu, Szigetvar'a iki mil mesafedeki Peç'e parlak bir merasimle giren Kanunî, ertesi gün Szigetvar'a ulaşarak hemen kalenin muhasarasını emretmiştir.

Szigetvar kalesi, eski Hırvatistan umumî Valisi Macar asıllı Zrinyi tarafından müdafaa edilmekte ve kalede dört bine yakın askerle bol miktarda erzakla mühimmat bulunmaktadır. Gerçek odur ki; bu Macar asıllı Zrinyi, Szigetvar'ı sonuna kadar cesaretle müdafaa etmiş ve otuz üç gün devam eden muhasaraya metanetle dayanabilmiştir.

Szigetvar muhasarasının uzaması, Kanunî'yi fazlasıyle üzmüş ve hekimleriyle devlet erkânının muhalefetine rağmen Pâdişah, muhasaranın yirmi üçüncü günü hasta yatağından kalkıp atına binerek muhasara hattını teftiş etmiş ve işte o günden sonra hastalığı artmıştır.

Bir taraftan hastalığının tesiri, diğer taraftan Szigetvar'ın feth olunmamasının ıstırabiyle âsabı tamamen bozulan ve uyuyamıyan Kanunî'ye, Sadrâzam Sokullu'nun:

«— Top sesleri sizi rahatsız eder, aceb Otağ-ı Hümâyûnu biraz gerilere nakletsek nasıl olur?» dediği ve Kanunî'den:

«— Sen neler söylüyorsun Lala! Bu top sesleri bize ninni gibi gelir. Biz, barut dumanları arasında yıllar geçirdik... Hemen Rabbim şifa ihsan buyursa da, asker evlâdlarımız arasında yer alsak!..» cevabını aldığı meşhurdur!..

Bu uzun muhasara devresinde, yine bir gün Kanunî'nin:

«— Bu kal'a benüm yüreğim yakmışdır. Dilerim Hakk'dan âteşlere yana!» diyerek yatağından fırladığı, Otağ-ı Hümâyûndakilere:

«— Giydiriniz beni! Asker evlâdlarımla beraber metrislere atılmak isterim!.. Yarabbi! Szigetvar'ı ihsan etmeden canımı alma!» diye feryad ettiği; yatmasını, istirahat etmesini söyliyen hekimleriyle Sadrâzam Sokollu'yu:

«— Neden muhalefet eder, razı olmazsınız? Biz Pâdişah değil miyiz? Ya sen Lala, sen neden ikdam gösterip kal'ayı almazsın? Neden isbat-ı liyakat eylemezsin?» diyerek tekdir ettiği, fakat bacaklarında takat kalmayıp yine hasta yatağına girdiği, sonra da, bir daha kalkmıyacağı, kalkamıyacağı o hasta yatağından Sadrâzamına:

«— Bu ocak, hâlâ yanmakta devam edecek mi? Hâlâ, zafer müjdeleyen ezan sesleri duyulmayacak mı?» diye bir hatt-ı şerîf gönderdiği, Szigetvar'ın unutulmayan hâtıralarındandır!..

Şahsiyyetine zaman zaman temas imkânını bulduğumuz Kanunî Sultan Süleyman, on üçüncü ve sonuncu Sefer-i Hümâyûn'unda Szigetvar önlerinde vefat etmiştir.

27 Nisan 1495 Pazartesi günü Trabzon'da doğan ve yirmi altı yaşında tahdta çıkıp, kırk beş sene, on bir ay, yedi günlük bir saltanattan sonra 6/7 Eylül 1566 Cuma/Cumartesi gecesi Szigetvar önlerinde vefat eden Kanunî, Yavuz Sultan Selim Hân'ın yegâne erkek evlâdıdır!..

Osmanoğulları içinde en uzun müddet saltanat süren ve Birinci Murad, Fâtih ve Yavuz'dan sonra sefer esnasında vefat eden pâdişahların dördüncüsü olan Kanunî, Szigetvar muhasarasının son saatlerinde ölmüş, düşüşünü göremediği Szigetvar kalesi, Kanunî'nin vefatından takriben beş saat sonra fetholunmuştur.

Kanunî'nin ölümü, askerden ve hattâ vezirlerden dahi gizlenmiş, gece Otağ-ı Hümâyûnda gizlice techiz ve tekfini yapılan Pâdişahın iç organları çıkarılıp Otağ'ın bulunduğu mahalle gömülmüş, cesedi ise, tahnit edilmiştir.

Padişahın iç organlarının bulunduğu mahalle bilâhare bir türbe inşa edilmişse de, o toprakların elimizden çıkıp gitmesinden sonra Macarlar bu türbeyi bir Katolik Kilisesi haline getirmişlerdir ki, bugün hâlâ bu kilise «Türk Kilisesi» veya «Türbel adlariyle anılmaktadır

Kanunî Sultan Süleyman'ın na'şı, 28 Kasım Perşembe günü

İstanbul'a getirilerek Süleymaniye'deki türbesinin bulunduğu ye re defnolunmuştur.

—« ☆ »—

«MÜNŞEÂT-ÜS-SALÂTİN» VE FERİDUN BEY

Halk arasında **«Feridun Bey Münşeâtı»** diye anılan **«Münşeât-üs-Salâtin»**, bir siyasî ve Idarî vesikalar mecmuası olup, tarihimizin mühim kaynaklarından blridir.

«Münşeât» sahibi Feridun Bey ise, Kanunî Sultan Süleyman devrinin Başdefterdarlarından Çivi-zâde Abdullah Çelebi'nin yetiştirmesidir. Kendi ifadesine göre künyesi: «Ahmed-üs-şehir bi-Feridûn-it-Tevkiî»; mahlası da; «Feridun Ahmed»dir. Bu zata sonraları «Paşa»lık tevcih edilmişse de, tarihimizde «Feridun Paşa» değil, «Feridun Bey» diye anılagelmiştir.

Çivi-zâde Abdullah Çelebi tarafından yetiştirilen Feridun Bey, on yedi yıl kadar şu, «Sokollu Mehmed Paşa» denilen ve boyundan gayri büyüklükle hiç bir alâkası olmıyan Sadrâzamın sır kâtibliğinde bulunmuş, daha sonra da evvelâ Reîsu'l-küttab (Hariciye Nâzırı), bilâhare Nişancı (Devlet Nâzırı) olmuştur. Feridun Bey, iki defa Nişancılık yapmıştır. İlki, İkinci Selim (Sarı Selim)in saltanatının son yıllarındadır. Cem'an iki sene, dört ay devam etmiştir. Azledilip Semendire Sancak Beyliğine gönderilen ve ikinci defa olarak, Üçüncü Murad devrinde tekrar bu makama getirilen Feridun Bey, vefatına kadar mevkiini muhafaza etmiş ve bu, ikinci Nişancılık devresinde Kanunî'nin torunu Ayşe Hanım Sultan'la evlenmiştir.

Ayşe Hanım Sultan, Kanunî'nin kızı Mihrimah Sultan'la meşhuuur Hırvat Rüstem Paşa'nın kızıdır. Sadrâzam Semiz Ahmed Paşa'dan dul kalan bu Hanım Sultan, 6 Nisan 1582 Cuma günü Feridun Bey'le evlenmiş ve Feridun Bey bu izdivacdan on bir ay, on gün sonra 16 Mart 1583'de ölmüştür.

«Münşeât» sahibi Feridun Bey'in Nişancılığının bir senesi İkinci Selim'in saltanatının son yıllarına, bakiye bir yıl, dört ayı da Üçüncü Murad devrine rastlar. Sokollu'yu hiç sevmiyen Üçüncü Murad, Feridun Bey'i, Sokollu'ya intisabı dolayısıyle Nişancılıktan azledip İstanbul'dan uzaklaştırmıştır!..

Daha evvel temas ettiğimiz gibi, Kanunî'nin son yıllarında Vezâret-i-uzmâ makamına gelip, nice mel'anetlerle İkinci Selim'in bütün saltanatı boyunca makamını muhafaza edebilen Sokollu, yeni yeni tertiplerle Üçüncü Murad devrinde de, oturduğu Vezâret-i-uzmâ makamını elinde tutmak istemiş ve bir taraftan Yeniçeri Ocağına dayanan, diğer taraftan karısı Esma-Han Sultan vasıtasıyle Saraydaki kadınlar partisinden kuvvet alan bu meşhuur «cüce», bütün bu gayretlerine rağmen, Üçüncü Murad'ı kendisine ram edememiştir.

Sultan Üçüncü Murad Hân, Sokollu ünvanlı «küçük adam»a indireceği kat'î darbe için hazırlanırken; evvelâ onun adamlarını çeşitli sebeblerle ortadan kaldırmış veya İstanbul'dan uzaklaştırmış ve işte bu meyanda, on yedi yıl Sokollu'nun sır kâtibliğini yapan Feridun Bey de, Nişancılıktan azledilip Semendire Sancak Beyliğine gönderilmiştir.

Zekî ve istidatlı bir genç olan Feridun Bey'in ilk elinden tutup, onu kuvvetli bir tahsil ve terbiye ile yetiştiren Baş-Defterdar Çivi-zâde Abdullah Çelebi'nin büyük hatâsı, böylesine müstait bir genci «Sokollu» denilen «dev»leştirilmiş «cüce»ye takdim etmesi olmuştur!..

Devrinin en büyük maliyecilerinden biri olan bu, Çivi-zâde Abdullah Çelebi, meşhur Şeyhülisläm Menteşeli Çivi-zâde Muhiddin Mehmed Efendi'nin kardeşidir. Doğruluğu ile de şöhret bulan Çivi-zâde Abdullah Çelebi, büyük bir hüsnüniyetle, elinden tutup yetiştirdiği Feridun Bey'i Sokollu'ya takdim etmiş ve Feridun Bey, böylece büyük bir bahtsızlığa uğramıştır!..

Öylesine bir bahtsızlık ki, rivâyete göre: Üçüncü Murad, kendisine takdim olunan **«Münşeât-üs-Salâtin»** adlı mühim esere, Feridun Bey'in Sokollu'ya intisabı dolayısıyle fazla itibar etmemiştir!.. Etmemiştir... çünkü, Feridun Bey, eserini Sokollu vasıtasıyle Üçüncü Murad'a takdim etmiştir!..

«Münşeât-üs-Salâtin» gibi tarihimizin mühim kaynaklarından biri olan kıymetli esere, Üçüncü Murad'ın —yukarıda izahına çalıştığımız— siyasî mülâhazalarla fazla itibar etmemesi elbette doğru değildir ve bu hal, Feridun Bey'in talihsizliğidir!.. Bu müessif olaya rağmen Üçüncü Murad, Semendire Sancak Beyliği ile İstanbul'dan uzaklaştırdığı o zatı bilâhare yine Nişancılık makamına getirmesini bilmiştir!..

İki cild olan Münşeât-üs-Salâtin, «hükümdar, vüzera, ümer

râ ve ulemâ elkabına (lâkablarına) ait bir fasılla, «Miftah-ı Cennet» isminde ahlâkî bir risâleden sonra Hazret-i Peygamberle Ashâbının nâmelerinden ve ondan sonra da Osman Gazi devrinden itibaren Osmanlı tarihinin ilk üç asrına ait siyasî, idarî ve askerî muhaberat suretlerinden mürekkeptir.»

Bin sekiz yüz seksen vesikanın toplandığı «Münşeât-üs-Salâtin» iki defa basılmıştır. «Münşeât-üs-Salâtin» adı, ebced hesabıyle bu mühim eserin tamamlandığı Hicrî 982 senesini göstermektedir.

16 Mart 1583 Çarşamba günü sabaha karşı, Ayşe Hanım Sultan'ın sarayında vefat eden «Münşeât» sahibi Feridun Bey, Eyüb'deki türbesine gömülmüştür.

— « ☆ » —

MİHRİMAH SULTAN'IN TARİHDEKİ YERİ!..

Kanunî devrinin en zengin kadını olan ve çeşitli hayrâtı yanı sıra, pek zararlı siyasi faaliyetleriyle şöhret bulan Mihrimah Sultan'ın anası, meşhur Hurrem Sultan'dır.

Kanunî'nin beş oğlundan en büyüğü olan Şehzâde Mustafa, Gülbahar Hatun'dan, diğer oğulları: Mehmed, Cihangir, Selim, Bâyezid ile yegâne kızı Mihrimah, Hurrem Sultan'dan doğmuşlardır.

Kanunî bu evlâdları arasında Mihrimah Sultan'a aşırı bir sevgi göstermiş ve bu husus Müneccimbaşı tercümesinde şöyle anlatılmıştır:

«— Şehriyâr Hazretlerinin Mihrimah Sultan'dan gayri kız evlâdı olmayıb âkıle ve sâhibet-ül hayrât olmağla kendüye evlâd-ı zükûrlarından ziyade alâka ve muhabbetleri var idi.»

Mihrimah Sultan, Kanunî'nin bu **«ziyade alâka ve muhabbeti»** ile çok kuvvetli bir tahsil ve terbiye görmüş, hattâ bâzı meşhur ulemâdan dahi ders almış, ancak, bu geniş kültürüne rağmen, nice karanlık işlerde —maalesef— boy göstermiştir!..

Muhtelif vesilelerle kaydettiğimiz gibi, saraydaki kadınlar saltanatının kurucusu, Mihrimah Sultan'ın anası olan Hurrem Sultan'dır!..

Batıda «Ro[illegible]» diye anılan bu, hüviyyet ve milliyeti ka-

ranlık kadın, Yavuz Sultan Selim Hân'ın eşi ve Kanunî'nin anası Hafsa - Hatun'un vefatını müteâkip mel'anetlerine başlamış ve saraydaki kadınlar saltanatı, Hafsa - Hatun'un vefatından sonra kurulmuştur!.. Kurulan bu kadınlar saltanatının, gerek Kanunî devrinde, gerek daha sonraki devirlerde nerelere kadar vardığı düşünülürse, Hafsa - Hatun'un vefat tarihi olan 19 Mart 1534, kınalı parmakların devlet işlerine müdahalesinin başlangıcı olarak gösterilebilir!..

Kanunî Sultan Süleyman devrinin pek çok işlerinde mühim rol oynayan Hurrem Sultan, mel'anetlerine kızı Mihrimah Sultan'ı da ortak etmiş ve Kanunî'nin kızına gösterdiği **«ziyade alâka ve muhabbet»** ile Hurrem Sultan'ın Kanunî üzerindeki büyük nüfuzu, kadınlar saltanatının başlıca dayanağı olmuştur!..

Kanunî'nin yiğit evlâdı Şehzâde Mustafa'nın katl olayını incelerken temas ettiğimiz gibi, Hurrem Sultan pek sevdiği oğlu Şehzâde Bâyezid'a taht yolunu açabilmek için, akla hayale gelmeyen tertiplere başvurmuş ve kızı Mihrimah Sultan'ı Hırvat Rüstem Paşa'ya vererek, mel'anetlerini, dâmâd edindiği bu Hırvat marifetiyle yürütmüştür!..

Veliahd-Şehzâde Mustafa'nın idâmı, bu, Hurrem Sultan, Mihrimah Sultan ve Hırvat Rüstem Paşa üçlüsünün tertibidir!.. Mihrimah Sultan, **«Kehle-i ikbâl»** diye şöhret bulan kocası Hırvat Rüstem Paşa'nın Vezâret-i-uzmâ makamına getirilmesini temin ettikten sonra, anasının entrikalarına daha geniş çapta ortak olmuş ve bu arada babasının kendisine olan **«ziyade alâka ve muhabbet»**inden fazlasıyla istifade etmesini bilmiştir.

Kirli şahsiyetine ve kapkara icraatına daha evvel temas ettiğimiz Hırvat Rüstem Paşa'nın Şehzâde Mustafa vak'asından sonra Sadâretten azledilmesini bir türlü hazmedemeyen kaynanası Hurrem Sultan'la karısı Mihrimah Sultan, bu kaatil devşirmenin ikinci defa Vezâret-i-uzmâ makamına getirilmesini temin etmişler ve kadınlar saltanatını yine Rüstem Paşa vasıtasıyla yürütmesini becermişlerdir!..

Hurrem Sultan, dâmâdının bu ikinci sadâretinde ellerini yine kana boyamış ve Tımışvar Fâtihi Kara Ahmed Paşa'yı nice tertiplerle idâm ettirip, Hırvat dâmâdına sadâret yolunu açmıştır.

Tarih, Hurrem Sultan'ın mel'anetleriyle doludur ve maalesef bu mel'anetlerde kızı Mihrimah Sultan'ın da hissesi vardır

Dünya saltanatı uğruna, yalanla, dolanla, akla hayale gelmeyen tertiplerle Şehzâde Mustafa'ya kıyanlar arasında bulunan Mihrimah Sultan bu fecî cinayeti yanında, mühim hayrâtıyla da tanınmıştır. Devrinin en zengin kadını olan ve bir rivayete göre günlük geliri, iki bin duka altını bulan Mihrimah Sultan, Mekke'ye su getirtmiş, Üsküdar'da ve Edirnekapı'da adını taşıyan camileri yaptırmıştır.

Kanunî pek sevdiği kızına büyük gelirler vermiş, bunların yanı sıra Hırvat Rüstem Paşa ile Hurrem Sultan'ın ve Şehzâde Bâyezid'in servetlerinden de hisse alan Mihrimah Sultan, bu muazzam servetiyle o devrin en zengin kadını sayılmıştır. Öyle ki, kardeşi İkinci Selim (Sarı Selim) tahdta çıktığında, hâzineyi açtırmaya lüzum görmeksizin Mihrimah Sultan'dan aldığı para ile askerin cülûs bahşişini verivermiştir.

Mihrimah Sultan'ın kızı Ayşe Hanım Sultan, evvelâ Vezir-i-a'zam Semiz Ahmed Paşa ile evlenmiş, onun vefatıyla «Münşeât» sahibi Feridun Bey'e varmıştır.

Adı, bıraktığı hayrat ile anılagelen Mihrimah Sultan'ın tarihdeki yeri, maalesef aydınlık değildir...

—« ☆ »—

«AKINCI OCAĞI» NASIL SÖNDÜRÜLDÜ?..

Akıncı Ocağı'nın imhası, Sultan Üçüncü Mehmed devrinin meşhur hâinlerinden Koca Sinan Paşa'nın dördüncü sadâretindeki Eflâk harekâtı esnasında cereyan etmiştir.

«Serdâr-ı bî-âr» diye anılan ve Üçüncü Murad'la oğlu Üçüncü Mehmed'in saltanatı yıllarında —nice mel'anetlerle— beş defa sadâret makamına gelebilen Koca Sinan Paşa adlı sadrâzamın Osmanlı tarihindeki yeri pek karanlıktır!.. Ve bu hâinin ihanetlerinden biri de, sebeb olduğu meşhur «Köprü Fâciası» ile «Akıncı Ocağı»nı söndürmesidir!..

Kıymetli müdekkik merhum İsmail Hami Bey'in tesbitine göre: **«Osmanlı askerî teşkilâtında «Akıncılık» ayrı bir sınıf ve hattâ babadan oğula geçtiği için bir Ocak halindedir. Akıncıların, düşman arazisini tahrip edip zayıflatmak, âni baskınlarla düşmanı tedhiş ile mâneviyatını kırmak, keşif hareketleri yapmak,**

düşmanın pusu kurmasına mâni olmak, ganîmet ve esir almak, yollarla köprüleri emniyet altında bulundurmak gibi muhtelif vazifeleri vardır.»

Bu çeşit mühim vazifeleri yüklenen Akıncılar, Rumeli'de üç kola ayrılmış; Bulgaristan, Sırbistan ve Mora'yı merkez edinip, on dördüncü asrın başlarından on altıncı asrın sonlarına kadar, vazifelerini başarı ile yürütmüşlerdir.

Bu yıllar boyu, Rumeli ile Orta Avrupa'nın altını üstüne getiren ve dillere destan olan şanlı menkibeleriyle tarihimizde şerefli bir mevki kazanan Akıncı Ocağı'nın imhası, büyük bir felâkettir ve bu felâketin müsebbibi de: Koca Sinan Paşa denilen hâin sadrâzamdır!..

Ömrü haram yemek ve yedirmekle geçen **«Serdâr-ı bî-âr»** ünvanlı hâin, üçüncü sadâretinden azledilip Malkara'da sürgünken, Vezir-i-a'zam Ferhad Paşa'nın Eflâk meselesini hâl edebilmek için cephede bulunuşunu fırsat bilip, Sadâret Kaymakamı Dâmâd İbrahim Paşa'ya (Bu Dâmâd İbrahim Paşa, Nevşehirli Dâmâd İbrahim Paşa ile karıştırılmamalıdır) rüşvet yedirerek, Ferhad Paşa'nın azlini temin etmiş ve böylece dördüncü defa sadâret makamına gelerek hemen Davutpaşa'dan hareketle 1595 yılının 29 Temmuz günü, Edirne - Rusçuk yolunda Ferhad Paşa'dan sadâret mührünü teslim almıştır.

Böyle rüşvetle Sadrâzam olan ve Serdâr-ı Ekrem ünvanıyle de ordunun başına geçen Koca Sinan Paşa'nın o yılki Eflâk harekâtı, baştan sonuna kadar hep aleyhimize cereyan etmiş ve o ârsız Sadrâzam ihanetlerine yenilerini ilâve ederek Eflâk'dan Macaristan'a kadar bütün Tuna boyu, Türk kanı ile sulanmıştır!..

İmparatorlumuzun başına çöreklenen ve nice mel'anetlerle Vezâret-i-uzmâ makamını âdeta inhisarları altına alan bir grup sözde devlet adamının, tâ Çandarlı Halil Paşa'nın azil ve idâmından beri devam edegelen ihanetlerinin nerelere vardığını tesbit bakımından, bu Koca Sinan Paşa denilen Vezir-i-a'zamın Eflâk harekâtı pek ibretâmiz olaylarla doludur!..

Sayfalarımızda bugüne kadar bâzılarını ele alıp incelemek imkânını bulduğumuz, diğerlerine de daha temas edeceğimiz bu ihanetler serisi, binlerce Müslüman - Türk'ün şehâdetine ve ecdâd yadigârı toprakların birer birer elimizden çıkmasına sebob olmuştur. Ve bu ihanetlerden biri de, Akıncı Ocağı'nın imhâsıdır!.. Şöyle ki:

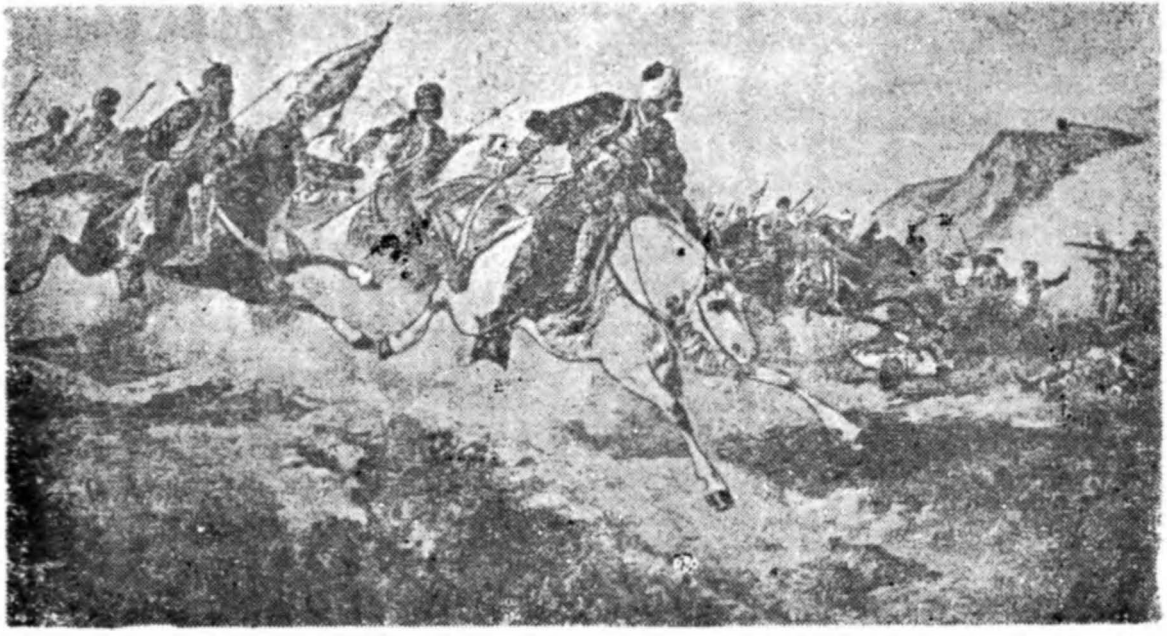

Yıllar boyu Rumeli ile Orta-Avrupa'nın altını üstüne getiren ve dillere destan olan, şanlı menkıbelerlyle tarihimizde şerefli bir mevki kazanan AKINCI OCAĞI'nı söndüren hâin: Koca Sinan Paşa'dırl..

Koca Sinan Paşa diye anılan hâin sadrâzam, bu Eflâk Seferi esnasında Tergoviçe - Bükreş yolunu cebrî yürüyüşle dört günde alarak, iki gün Bükreş'de kalıp Yerköyü'ne varmış ve Yerköyü - Rusçuk köprüsünü geçtiği 27 Ekim 1595 Cuma günü sebeb olduğu «Köprü Fâciası» ile meşhur «Akıncı Ocağı»nı söndürmüştür!..

Eflâk Voyvodası Mihal'in, yetmiş bin kişilik ordusuyla kuvvetlerimize yaklaştığı bir sırada köprüyü geçmeye başlayan ve misli görülmemiş bir rezaletle köprüden geçen askerden vergi alan (!!!) ârsız sadrâzamın bu hareketi, ordunun, topların ve ağırlıkların karşı yakaya geçmesini geciktirmiş, üç gün üç gece içinde askerin ve ağırlıkların ancak bir kısmı Rusçuk'a geçirilebilmiş ve orduyu muhafazaya memur Akıncılar henüz Yerköy'ünde iken, Mihal'in taarruzu başlamıştır. Evvelâ köprüyü top ateşine tutarak yıkan ve böylece köprü üzerindeki Akıncıları Tuna'ya döken Eflâk Voyvodası, daha sonra, henüz karşıya geçemiyen diğer Akıncılar'a hücuma başlamış ve o günkü savaşta, Koca Sinan Paşa denilen hâinin ihanetiyle iki buçuk asırdanberi Avrupa'yı titreten «Akıncı Ocağı» tamamen imhâ edilmiştir!..

Böylesine bir ihaneti Kâtip Çelebi: «Bir mertebe müsibet ve hasâret olmuştur ki, bir asırda nazîri vâki' ve bir tarihde böyle inhizâm şayi' olmamışdur» şeklinde kaydederken; Osman-zâde Tâib de, Koca Sinan Paşa adlı ârsızın ihanetini şu mısralarla anlatmıştır:

«Köndünün hod işi tebâh oldu
Balçığa düşdü rû-siyah oldu.»

Kanunî devrinde başlayan çöküntünün, çok değil, daha Kanunî'nin torunu Üçüncü Murad ve onun oğlu Üçüncü Mehmed devirlerindeki durumunu tesbit gayesiyle hemen kaydedelim ki, ihanetiyle Akıncı Ocağı'nı söndüren o Koca Sinan adlı Vezir-i-a'zam, Rusçuk dönüşünde azl'edilmiş, fakat ne kadar acıdır ki, bu âdinin bayağısı tip, bir müddet sonra —yine nice mel'anetleri irtikâbla— beşinci defa sadâret makamına oturuvermiştir!..

Ârsızlığı dolayısıyle muazzam bir servet sahibi olan ve siyaset sahnesindeki ihtirası yanı sıra savaş meydanlarındaki korkaklığıyle tanınan Koca Sinan Paşa'nın mel'aneti sonunda yok olan Akıncılarımızı, Yahya Kemal Bey ne güzel anlatır:

Bin atlı akınlarda çocuklar gibi şendik,
Bin atlı o gün dev gibi bir orduyu yendik,
Ak Tulgalı Beylerbeyi haykırdı: «İlerle!»
Bir yaz günü geçtik Tuna'dan kafilelerle.
Şimşek gibi bir semte atıldık, yedi koldan
Şimşek gibi Türk atlarının geçtiği yoldan,
Bir gün dolu dizgin boşanan atlarımızla,
Birden yedi kat arşa kanatlandık o hızla.
Cennette bugün gülleri açmış görürüz de,
Hâlâ o kızıl hâtıra titrer gözümüzde.
Bin atlı akınlarda çocuklar gibi şendik,
Bin atlı o gün dev gibi bir orduyu yendik.

— « ☆ » —

ŞAİR NEF'Î'NİN İDÂMI!..

On yedinci asır Divan Edebiyatının en mühim simâsı olan Nef'î, 1572 yılında Erzurum'un Hasankale kasabasında doğmuştur. Kırım hânının nedimlerinden Mehmed Bey'in oğludur. Asıl adı «Ömer» olan büyük şaire «Nef'î» mahlası, meşhur tarihçi Gelibolulu Âli tarafından verilmiştir.

Sultan Birinci Ahmed devrinde, Kırım hânının tavsiyesiyle İstanbul'a gelen Nef'î, yazdığı kasidelerle kısa bir zamanda şöhrete ermiş ve devrin mühim adamlarına sunduğu bu kasidelerde öylesine muvaffak olmuştur ki, ondan sonra kaside yazan en büyük şairler dahi Nef'î'nin tesirinden kurtulamamışlardır.

Muhtelif memuriyetlerde bulunan ve aldığı aylıktan çok, kasidelerinin câize (şiir hediyesi) ile geçinen Nef'î'nin:

«Âferîn ey rûzgârın şehsüvâr-î safderi
Arşa as şimdengerû tîğ-î süreyyâ-gevherî»

matlâlı kasidesi için İkinci Osman (Genç Osman)dan aldığı câize akıllara durgunluk verecek derecede çoktur!..

Ebüzziya merhum, Nef'î ile ilgili tedkikinde, ünlü şairin bır kasidesi için İlyas Paşa'dan aldığı câizenin listesini yayınlamıştır. Ki bu liste başlıbaşına bir servettir!..

Şair Nef'î, yazdığı bu kasideler yanı sıra korkunç hicivleriyle de şöhret bulmuştur!.. Nef'î, bu mevzuda o derece ileri gitmiştir ki;

«Peder değül bu belây-ı siyahdur başuma»
diyerek babasını dahi hicvetmiştir.

«Sihâm-ı Kazâ» adlı eserinde topladığı hicivlerinde, onun dilinden ve kaleminden kurtulabilmiş kimse pek azdır!.. Devrin mühim şahsiyetlerini ağza alınmayacak sözlerle hicveden Nef'î'yi, Dördüncü Murad himâye etmiş ve: **«Adı Nef'î olan o hiciv şairinin katli, Engerek yılanının katli gibi dört mezhebce de vâcibdir!»** diyen düşmanlarına karşı Nef'î'yi koruyan Dördüncü Murad, nihayet 25 Haziran 1630 Salı günü, Nef'î'yi, hiciv söylememesi için tövbe ettirmiştir.

Naima'ya göre: Dördüncü Murad, fırtınalı bir günde Nef'î'nin **«Sihâm-ı Kazâ»** adlı hiciv kitabını okurken, Saray civarına yıldırım düşmüş, bunu bir uğursuzluk sayan Pâdişah, «Sihâm-ı Kazâ»yı yırtıp attıktan sonra, bir daha böyle şeyler okumayacağına yemin etmiş, bilâhare Nef'î'yi çağırtıp tekdir ile vazifesinden uzaklaştırmış ve bir daha hicviyye yazmıyacağına dair Nef'î'ye yemin ettirmiştir.

Bu tövbeden sonra, bir kasidesinde:

«Bu günden ahdim olsun kimseyi hicvetmeyim amma / Vereydin ger icâzet hicvederdim baht-ı nâ-sâzı»
diyen Nef'î için, devrin bir şairi:

«Gökten nazîre indi «Sihâm-ı Kazâ»sına
Nef'î diliyle uğradı Hakk'ın belâsına»
beytini söylemiştir.

Tövbesine rağmen bir müddet sonra yine hiciv söylemiye başlayan Nef'î, bu kerre dilini tutamamanın cezasını çabuk görmüş, bilâhare Vezir-i-a'zam olan Kubbe vezirlerinden Bayram Paşa'yı pek ağır bir dille hicveden şairi, Dördüncü Murad'ın irâdesiyle Bayram Paşa, konağına dâvet edip odunlukta boğdurarak idâm ettirmiştir!..

27 Ocak 1635 Cumartesi günü idâm edilen Nef'î'nin cesedi denize atıldığından kabri yoktur. Mevlevî olan Nef'î için, son yıllarda Konya'da sembolik bir mezar, bir makam yaptırılmıştır.

Türkçe divânı basılan Nef'î'nin, Farsça divâniyle «Sihâm-ı Kazâ»sı basılmamıştır.

Nef'î'nin idâmı vesilesiyle kaydedelim ki, İslâm ahlâkında, hiciv kötü bir huydur ve yasaktır. Merhum Ahmed Hamdi Akseki, **«İslâm Dini»** adlı mühim eserinde, İslâm'ın men'ettiği kötü huyları sayarken, istihzâ (alay etmek) ve hicvetmek mevzuunda diyor ki:

«Bir insanı karşısına alarak onunla alay etmek, onu hiçe saymak ve kendisini çok yüksek görmektir. Aynı zamanda bu, kurnazca sövmektir. Bunu yazı ile yapmak da aynı şeydir. Her ne suretle olursa olsun başkalariyle eğlenmek, onu, kötü ve sevmiyeceği lâkaplarla çağırmak, ahlâk bakımından pek kötü bir şeydir. Bunun içindir ki, Müslümanlık bu kötü huyu şiddetle ve kat'î olarak men'etmiştir.

Çok defalar alay etmenin, birini gülünç bir hale koymanın şairâne olan kısmına «hiciv» denir. Şiirler ve manzumelerle birini tahkir etmek, onun haysiyetine dokunmak da, ahlâk kanunlarına uygun bir hareket değildir. Bilhassa bunun insanlar arasında bıraktığı tesir, daha çabuk intişar eder ve uzun zaman yaşar. Ahlâk kanunlarının bizden beklediği vazife, yalnız başkalarının şeref ve haysiyetine tecavüz etmemek değil, yanımızda böyle bir şey vuku bulduğu vakit sükût etmiyerek —yapabilirsek— haysiyetine tecavüz olunan kimseyi müdafaa etmektir. Eğer nefsimizi bu yolda terbiye edebilmiş isek, ahlâken yükselmişiz demektir.»

— « ☆ » —

SULTAN İBRAHİM «DELİ» Mİ İDİ?..

Dördüncü Murad'ın vefatı üzerine 9 Şubat 1640 Perşembe günü, Osmanoğullarının on sekizincisi olarak yirmi beş yaşı içinde tahta çıkan Sultan İbrahim, Birinci Ahmed'in oğlu ve Dördüncü Murad'ın en küçük kardeşidir.

Birinci Ahmed'in diğer evlâdları: Süleyman, Kasım ve Bâyezid Sarayda boğdurulduğundan ve Dördüncü Murad'ın erkek çocukları hep küçük yaşta öldüğünden, ağabeyi Dördüncü Murad'ın vefatıyle saltanat yolu, hânedânın yegâne erkek evlâdı Ve-

liahd - Şehzâde İbrahim'e açılmış ve böylece biraz da tesadüflerin yardımıyle Sultan İbrahim tahta çıkmıştır.

Yirmi beş yaşına kadar Sarayda devamlı bir ölüm korkusu ile yaşayan ve bu yüzden cülûsunda müzmin bir başağrısı ile asab bozukluğundan şikâyetçi olan Sultan İbrahim'in 9 Şubat 1640 tarihinden, 8 Ağustos 1648 Cumartesi gününe kadar sekiz sene, beş ay, yirmi sekiz gün devam eden saltanatında, devşirme vezirlerle Harem'deki hasekilerin korkunç faaliyeti görülmüş, Sultan İbrahim, sözde tedavi kasdiyle bu gürûh elinde kalmıştır!..

Meşhur «Cinci Hoca» bu devirde Saraya hulûl ile şöhret ve servet sahibi olmuş, bilhassa Vezir-i-a'zam Semin Mehmed Paşa ile Pâdişahın anası Kösem Sultan'ın Sultan İbrahim üzerindeki tesirleri pek fecî olmuştur!..

Saltanatının ilk yıllarında, Kemankeş Kara Mustafa Paşa'yı sadâret makamında tutmak basiretini gösteren Sultan İbrahim, gerek bu Vezir-i-a'zamın, gerek Şeyhülislâm Yahya Efendi'nin müsbet tutumlariyle devleti ağabeyi devrindeki düzenle idareyi becerebilmişse de, Cinci Hoca'nın mel'anetiyle Kemankeş Kara Mustafa Paşa idâm olunmuş, bu idâmdan yirmi yedi gün sonra Şeyhülislâmın da vefatiyle devlet idaresi tamamen devşirmeler eline geçmiştir.

İşte Semin Mehmed Paşa'nın Sultan İbrahim üzerindeki korkunç tahribatı bu devrede görülmüş ve bu Vezir-i-a'zam, Sultan İbrahim devri çılgınlıklarında mühim rol oynamıştır!..

Sultan İbrahim'le bu, sadrâzam Semin Mehmed Paşa arasında geçen aşağıdaki konuşma, devletin o yıllarda ne tiynetteki kimseler elinde kaldığını tesbit bakımından mühimdir.

Sultan İbrahim'in: **«Lalam, Kara Mustafa Paşa gâhî bana itiraz edip** «Bu iş nâ'mâ'kuuldür» **derdi; senden hiç anın gibi söz sâdır olmadı. Cümle kelâmın «Sadaka'l-emîr» kaidesine bina olduğunun aslı nedir?»** sualine, bakınız bu Semin Mehmed Paşa nam hâin ne cevap veriyor: **«Siz yeryüzünün halifesi, zıllu'llaah'sınız** (Allahın gölgesi), **zâmîr-i münîrinize lâyih olan havâtır fil'l - cümle ilhâm-ı Rabbânî'dir** (hatırınıza ne gelirse Tanrı ilhamıdır) **ve kavlen ve fiilen sizden bî-hûde hatâ zuhûr eylemez ki, itiraza mecâl ola.»**

Sultan İbrahim devrine işte bu tip kimseler hâkim olmuş ve bu çeşit telkinler sonunda, Sultan İbrahim, saltanatının ilk yıl-

larında, Hattı Hümâyûnlarını: **«Eğer bir yanlış yazdım ise bildiresin»** diyerek gönderir iken birdenbire değişivermiştir!..

Pâdişahdaki bu âni değişikliği inceleyen İsmail Hâmi Bey «Kronoloji»sinde: «Dördüncü Murad'ın on altı sene, dört ay, yirmi dokuz gün süren saltanat devrinin her dakikasını kemend bekliyerek ve her ayak sesini cellâdların ayak sesleri zannederek ecel buhranları içinde geçirdikten sonra, hiç ummadığı bir anda birdenbire kendisini mutlâk bir kudretin rakipsiz sahibi vaziyetinde gören Sultan İbrahim'in bütün çılgınlıkları şehzâdelik esaretiyle pâdişahlık hürriyeti arasındaki tezâdın hâsıl ettiği ruhî sarsıntılarla izah edilebilir: Hayatının sonuna kadar çektiği «Hafakan ve sevdavî illet» işte bunun neticesidir. Sultan İbrahim'in ruhî bir tedavi ihtiyacından dolayı Cinci Hoca ile diğer bir takım üfürükçüler devletin başına musallat olmuş, Osmanlı hânedânında kendisinden başka erkek kalmamış olmasından dolayı da neslin devamını temin için vezirlerden valilere kadar bütün devlet adamları kendisine güzel câriyeler takdim ederek baştan çıkmasına sebeb olmuş, nesli inkırazdan kurtulmuşsa da muhtelif Şark ve Garp milletlerine mensup olan hasekilerle câriyeler Sultan İbrahim'i sonsuz bir sefâlet girdabına sürüklemiştir. Devletin bütün varidatını yuttuktan sonra memuriyetlerin bile tevcihine sebeb olan saray israfatı işte bu yüzdendir» diyor.

Sultan İbrahim'in cülûsunda şikâyetçi olduğu asab bozukluğu ile müzmin baş ağrısı —ne hikmetse— bâzı tarihçilerce (!) «deli»liğe kadar götürülmüş ve yukarıya aldığımız İsmail Hami Bey'in tesbit ettiği gerçekler incelenmeden, çalakalem yazılan eserlerde (!) hayalî türlü vak'alarla Sultan İbrahim ve devri karikatürize edilmiş, hattâ bu yazılanlar sonraları yerli - yabancı bir çok muharrirlere mevzu olarak çeşitli roman ve piyes yazılmıştır.

Bu yazılanlara, devrin Şeyhülislâmı, Karaçelebi-zâde Abdülâziz Efendi'nin «Zeyl-i Ravzatu'l Ebrâr»ı kaynak olmuştur ki, bu eserin sahibi Şeyhülislâm, Sultan İbrahim düşmanlığiyle maruftur ve Hammer dahil, bütün tarihçiler Şeyhülislâm'ın hislerine mağlûp olduğunda ittifak etmişlerdir.

Taht'da çıktığı gün: **«El - hamdü'li'laah yâ Rab ki, benim gibi za'if kulunu bu makama lâyık gördün. Yâ Rab, eyyâmım da** (saltanatım sırasında) **ümmeti** (milleti) **hoş - hâl eyle ve birbirimizden hoşnut eyle!»** diyerek şükür ve niyazda bulunan Sul-

tan İbrahim, saltanatının bir devrinde Semin Mehmed Paşa gibi dalkavukların ve anası Kösem Sultan'ın telkiniyle bâzı aşırı hareketlerde bulunmuşsa da, iddia edildiği gibi «deli» değildi!..

Ahmed Refik adlı tarihçi (!), Sultan İbrahim'in devr-i saltanatına «Samur devri» demektedir. Halbuki devrin Vezir-i-a'zamı Rum asıllı Hezârpâre Ahmed Paşa, bu «samur» meselesinin kahramanıdır!..

İhdas ettiği «Samur ve anber vergisi» ile Yeniçeri Ocağının isyânını hazırlamış, hattâ bu sebepten azledilip cesedi parçalanmıştır. Böyleyken Sultan İbrahim'in samur ibtilâsı dillere destan olmuş ve işte yukarıda görüldüğü gibi bir tarihçi (!) o devre «Samur devri» diyebilmiştir!..

Sultan İbrahim, bu idâm edilip cesedi paramparça olunan Hezârpâre Ahmed Paşa'dan sonra Sadârete getirilen «Sofu» lâkabıyle meşhur Koca Mehmed Paşa devrinde hal'edilmiştir. Hezârpâre Ahmed Paşa'nın ihdâs ettiği «Samur ve anber vergisi» dolayısiyle ayaklanan Ocak ağalarına ilmiyye sınıfı da katılmış ve Fâtih Camiinde toplananların başında bulunanlar Sadrâzam Sofu Mehmed Paşa'yı dinledikten sonra Sultanahmed meydanına ilerleyip, Sarayı muhafazaya memur bostancıbaşıyı elde ederek hal'i gerçekleştirmişlerdir.

Hal'i tebliğe memur heyeti: «Bre hainler! Pezevenkler!» diyerek tahkir eden Sultan İbrahim'le Kara Çelebi-zâde Abdülâziz Efendi arasında çok sert bir konuşma cereyan etmiş ve bu konuşma esnasında Karaçelebi-zâde, velevki mahlû da olsa bir pâdişaha söylenemiyecek sözler sarfetmiştir! İşte Sultan İbrahim devrini karikatürize eden yazarların hemen hepsi, bu adamın yazdığı Zeyl-i Ravzatu'l Ebrâr adlı eseri kaynak edinmişlerdir ki, bu eserin sıhhatini şu yukarıdaki olay ortaya koymaktadır.

Hal' olunan Sultan İbrahim, iki câriyesiyle beraber sarayın bir odasına hapsedilmiş, bu odanın kapı ve pencereleri tamamen örülüp sadece yemek alıp vermek için küçücük bir delik bırakılmıştır.

Sultan İbrahim bu odada on gün kalmış ve bu müddet içinde devamlı bağırıp çağırarak, feryat etmiş, küfürle karışık tehditler savurmuştur.

Mahlû' pâdişahın tekrar cülûsu için girişilen bâzı teşeb-

büsler dolayısiyle hal' erkânı başta Kösem Sultan olmak üzere Sultan İbrahim'in idâmına karar vermişlerdir ki, Kösem Sultan'ın iktidar hırsiyle evlâdına kıyması tarihin nefretle kaydettiği bir gerçektir!..

Kösem Valide Sultan'ın arzusu üzerine bâzı Yeniçeri Ağalariyle Sadrâzam Koca Mehmed Paşa ve Şeyhülislâm yanlarına meşhur cellâd Kara Ali'yi alarak 18 Ağustos 1648 Salı günü Sultan İbrahim'in hapsolunduğu odaya giderek kemendle boğdurmak suretiyle mahlû' pâdişahın işini bitirmişlerdir!..

Otuz üç yaşı içinde idâm olunan Sultan İbrahim, Ayasofya avlusuna amcası Sultan Mustafa'nın yanına gömülmüş ve yedi yaşındaki oğlu Dördüncü Mehmed taht'a çıkarak Kösem Valide Sultan «Saltanat nâibesi» olmuştur.

Dördüncü Mehmed çocuk yaşına rağmen, babasının idâmıyla ilgili yetmiş şahsı tesbit ederek, bilâhare bunların cümlesini ortadan kaldırmasını bilmiştir.

Evlâd kaatili Kösem Valide Sultan ise, bir müddet saltanattan sonra günün birinde o da bir perde ipiyle boğdurulmuştur!..

— « ☆ » —

EMİRGÂN'A ADINI VEREN ADAMIN SONU!..

10 Mart 1635 tarihinde Revan/Erivan seferine çıkıp 8 Ağustos günü kaleyi fethe muvaffak olan Sultan Dördüncü Murad Hân, o fetih gününde, Sünnî mezhebini kabulle «ba'd-el-yevm kulluğa kabulünü niyaz eden» Erivan Valisi Emir.—Güne oğlu Tahmasb— Kulihan'ı Osmanlı hizmetine almış ve «Yusuf Paşa» adı verilen Emir —Gûne oğlu, hil'at, murassa hançer, kemer ve sorguçla taltif edilip, kendisine vezâret payesi de ihsan edilmiştir.

10 Ağustos Cuma günü parlak bir merasimle Erivan'a giren ve Şeyhülislâm Yahya Efendi tarafından kıldırılan Cuma namazının edasını müteâkip Emir - Gûne oğlu'nun konağına giderek şerefine verilen ziyafette bulunan Dördüncü Murad, Emir - Gûne oğlu'nu bir ara Halep Valiliğine tâyin etmişse de, bilâhare azletmiş ve azl'edilen Emir - Güne oğlu, Revan seferinden dönen Pâdişahla birlikte İstanbul'a gelmiştir.

İstanbul'da Dördüncü Murad'a hulûl ile Pâdişahın yakınları arasına girebilen Emir-Gûne oğlu, Boğaz'ın Rumeli yakasında bulunan ve bugün «Emir-Gûne» adından galat olarak «Mirgün» ve «Emirgân» ismiyle anılan köye yerleşip, bu köydeki meşhur «Münşeât» sahibi Feridun Bey bahçesine mükellef bir yalı yaptırmıştır.

Bu mükellef yalıyı, İran tarzında nakış oyma ve çinilerle süsleyen Emir-Gûne oğlu, zamanla Kubbe Vezirliğine kadar yükselmiş ve devrin Pâdişahı Sultan Dördüncü Murad, sık sık bu muhteşem yalıya gelerek tertiplenen musikî ve eğlence âlemlerinde hazır bulunmuştur!.. Bâzı iddialara göre, Emir-Gûne oğlu, Pâdişaha öylesine hulûl etmiş ve Dördüncü Murad, bu eski Erivan Valisinin Boğaz'daki yalısına o derece sık gelip gitmiş ki, bu muhteşem yalıya Pâdişah için, göz kamaştıran bir taht dahi konmuş!..

Sultan Dördüncü Murad Hân'ın 8 Şubat 1640 tarihindeki vefatını müteâkip taht'a çıkan kardeşi Sultan İbrahim, ağabeyi devrinin bâzı şahıslarını tasfiye ederken, bu Yusuf Paşa adlı Emir-Gûne oğlu'nu da ortadan kaldırmış ve Boğaz'ın bir semtine adını veren bu eski Erivan Valisi 14 Temmuz 1641 Pazar günü idâm edilmiştir.

«Münşeât» sahibi Feridun Bey'in bahçesine inşa olunan Emir-Gûne oğlu'nun muhteşem yalısı, bilâhare Pâdişah tarafından Kemankeş Kara Mustafa Paşa'ya ihsan edilmiş ve Kara Mustafa Paşa elinde daha mükellef bir hâle gelen o meşhur yalı, onun da idâmıyle Şeyhülislâm Mirza Mustafa Efendi'ye intikâl etmiş, bilâhare ilmiyye ricalinden bâzı zevat eline geçen Emir-Gûne oğlu yalısının bahçesine, on sekizinci asır sonlarında devrin meşhur kimseleri çeşitli yalılar inşa ettirmişlerdir.

Emirgân'a, Birinci Abdülhamid devrinde, Pâdişah irâdesiyle bir Cami, hamam ve dükkânlar yaptırılmış, Üçüncü Selim'in saltanatı yıllarında ise, bu köy büyük rağbet görmüştür.

On dokuzuncu asır içinde Sadrâzam ve Serâsker yalılarıyla dolan Emirgân'da, Gümrükçü Osman Paşa'nın yaptırdığı büyük sahilsaray, sonraları Serâsker Husrev Paşa eline geçmiş, onun ölümüyle de, şu meşhuur mason, «Koca» ünvanlı «küçük» Mustafa Reşid Paşa'ya intikâl eden o büyük sahilsaray, sonraları Hidiv İsmail Paşa tarafından satın alınmış ve Mısır Hidivi, ahir ömrünü burada tamamlamıştır.

Meşhur korusu İstanbul'un mühim mesire yerlerinden olan Emirgân, bugün, devam edegelen Batı kültür emperyalizminin tehdid ve tesiri altında asliyyetini kaybetmiye yüz tutmuştur!.. Günümüzde, asırlık çınarlar altındaki çayhaneleriyle meşhur olan Emirgân, yukarıda görüldüğü gibi, adını Emir - Gûne oğlu'ndan almış ve Emir - Gûne oğlu misâli nice sefîhler Boğaz'ın bu şirin köyünde ömür tüketmişlerdir!..

— « ☆ » —

TARHUNCU AHMED PAŞA ve «TARHUNCU LÂYİHALARI»

Tarhuncu Ahmed Paşa, cehaleti yanı sıra bunaklığı ve hamâkatiyle şöhret bulan Gürcü Mehmed Paşa'nın azli üzerine 20 Haziran 1652 tarihinde Vezir-i-a'zam olmustur. Dördüncü Mehmed (Avcı Sultan Mehmed) devrinde ve Turhan Valide Sultan'ın saltanat nâibesi olduğu yıllarda, devleti ıslah için «**mutlak istiklâl**» şartiyle sadâret makamına getirilen eski Mısır Valisi Tarhuncu Ahmed Paşa, bütçedeki açığı kapatmak gayesiyle bâzı tedbirler almış, bu arada rüşvetle zengin olanları haraca kesip, memurları vergiye bağlamış, değirmenlere ve evlere dahi vergi tarhetmiş, masraflarda geniş çapta tasarrufa muvaffak olmuş ve bu çeşit icraatı dolayısıyle menfaatleri zedelenenlerin cümlesi Vezir-i-a'zama düşman olmuşlardır.

Dördüncü Mehmed'in irâdesiyle Baş-Defterdar Zurnazen Mustafa Paşa riyasetinde kurulan malî komisyonun hazırladığı iki bütçe lâyihası tarihimize «**Tarhuncu lâyihaları**» diye geçmiş ve bu lâyihalar bâzı kitaplarda devletin ilk bütçesi olarak gösterilmişse de, bu hüküm yanlıştır!.. Zira, «Tarhuncu lâyihaları»nın birinde de serahatle belirtildiği gibi, Osmanlılarda ötedenberi bütce defterleri mevcuttur ve bugün yayınlanmış olan Kanunî devrinin ilk yıllarına ait bütçe tasarıları da, bunun açık bir delilidir!..

Tarhuncu lâyihalarındaki kayıtlara göre, o devirde devletin varidatı, yirmi dört bin yük akça; masrafı ise, yirmi beş bîn iki yüz akçadır. Ve bu hesaba göre, bütçe açığı, bin iki yüz akçadır. Bu rakamlar, devletin merkez bütçesi olup eyâlet bütçeleri dahil değildir.

Vezir-i-a'zam Tarhuncu Ahmed Paşa, işte bu, bin iki yüz yük akça bütçe açığını kapatabilmek gayesiyle yukarıdaki tedbirlere başvurmuş, fakat alınan tedbirler İmparatorluğumuzun o nazik devrinde derde deva olamamıştır!..

Yedi yaşının içinde taht'da çıkan Dördüncü Mehmed'in saltanatının ilk yıllarında, Kösem Sultan saltanat nâibesi olmuş ve Ocak Ağaları ile işbirliği yapan bu meşhur Büyük - Valide Sultan, tarihimize «Ağalar Saltanatı» diye geçen karanlık anarşi devrinde İmparatorluğumuzun idaresine hâkim olmuştur.

Dördüncü Mehmed'in anası: Haseki Turhan Sultan'dır. Kösem Sultan ise, ninesidir. Buna rağmen, saltanat nâibeliğine Turhan Vâlide Sultan değil, Kösem Sultan getirilmiş ve bu hâl, Büyük - Vâlide Kösem Sultan'la Küçük - Vâlide Turhan Sultan arasında şiddetli bir rekabete yol açmıştır. Bu şiddetli rekabet sonunda, Kösem Sultan öldürülmüş ve onun ölümüyle «Ağalar Saltanatı» sona erip, Turhan Vâlide Sultan saltanat nâibesi olmuştur.

Devlet-i Aliyye'nin türlü buhranlar içinde yüzdüğü o nazik devirde saltanat nâibesi olan Turhan Vâlide Sultan, bu buhranları izâle gayesiyle —baştarafta kaydettiğimiz gibi— Tarhuncu Ahmed Paşa'yı «mutlak istiklâl» şartiyle sadâret makamına getirmiş, fakat icraatı dolayısıyle pek çok düşman kazanan Tarhuncu, Vezâret-i-uzmâ makamında ancak dokuz ay kalabilmiş ve kazandığı düşmanların mel'anetleriyle 1653 yılının 21 Mart Cuma günü boğdurulmuştur!..

Kaybettikleri menfaatlerine yeniden kavuşabilmek için olanca mel'anetleriyle çalışan Tarhuncu'nun düşmanları, nice yalan ve iftira ile on bir yaşındaki Pâdişahı iğfale muvaffak olmuşlar, Tarhuncu'nun, Dördüncü Mehmed'i hal' edip, kardeşi Süleyman'ı taht'da çıkaracağı yolunda uydurulan bir yalanla Vezir-i-a'zamın başını yemesini bilmişlerdir!..

«Mûsâ Paşa Kethüdası» lâkabıyle de anılan Tarhuncu Ahmed Paşa, bütçe açığını kapatmak için aldığı tedbirler yanı sıra, o devrin meşhur Dâr-üs-Saade Ağası Uzun Süleyman'ı sürdürmek ve zorbaları sindirmekle de meşhurdur.

Tarhuncu'nun idâmını müteâkip Vezir-i-a'zam olan Çerkes Derviş Mehmed Paşa, Deryâ kapdânlığından Sadârete getirilmiş silik bir şahsiyyettir ve Tarhuncu Ahmed Paşa'nın idâmında bu adamın da parmağı vardır!..

— « ☆ » —

BÂBIÂLİ'YE DAİR...

Devlet-i Aliyye'nin haşmetli yıllarında **«Yüce Kapı»** mânasına **«Babıâli»** olarak anılan ve yabancılarca «Sublime Porte» şeklinde tercüme edilen, çöküntü devrinde ise **«Bâb-ı hâli/Boş Kapı»** diye mizah mevzuu olan meşhur bina, üçyüz küsur yıllık bir maziye sahibdir. Osmanlılarda, onyedinci yüzyılın ortalarına kadar Sadrâzamların resmî bir makamı yoktu. Mühim devlet meseleleri, Topkapı Sarayı'nın Kubbealtı'nda görüşülmüş, diğer işler ise, Sadrâzam Konağının selâmlık dairesinde yürütülmüştür. Bu sebeble, Sadrâzam konakları uzun yıllar «Paşa-Kapısı», «Paşa Sarayı», «Bâb-ı Asâfî», «Sadrâzam Kapısı», «Mîrî Saray», «Vezir-Kapısı» gibi isimlerle anılmıştır.

Bu usul, Sultan Dördüncü Mehmed (Avcı Mehmed)in saltanatı yıllarına kadar devam etmiş ve 1653 yılında Deryâ Kapdânlığından Sadâret mevkiine getirilen Çerkes Derviş Mehmed Paşa zamanında, ilk resmî sadâret makamı ittihaz olunmuştur. Alay Köşkü karşısında, bugünkü Adlî Tıb'ın yan tarafında ve şimdi adı değişen Şengül Hamamı'nın altında bulunan eski sadrâzamlardan Halil Paşa'ya ait saray, Dördüncü Mehmed tarafından Sadrâzam Derviş Mehmed Paşa'ya verilmiş ve o tarihten Nevşehirli Dâmâd İbrahim Paşa'nın sadâretine kadar sadrâzamlar hep bu sarayda oturmuşlardır.

Sultan Üçüncü Ahmed'in kızı Fatma Sultan'la evli olan Nevşehirli Dâmâd İbrahim Paşa, sadâreti sırasında bugünkü Cağaloğlu Hamamı'nın bulunduğu yerdeki Fatma Sultan Sarayı'nı «Paşa-Kapısı» ittihaz edince, buraya «Yeni Paşa-Kapısı» adı verilmiş, Halil Paşa Sarayı ise, «Eski Paşa-Kapısı» olarak anılmıştır.

Dâmâd İbrahim Paşa'nın, 1730'daki «Patrona İhtilâli»nde katl-edilmesinden sonra da, uzun yıllar «Paşa-Kapısı» olarak kullanılan Fatma Sultan Sarayı, 1739 yılında yanmış ve bugünkü Cağaloğlu Hamamı, bu yangını müteâkip Birinci Mahmud tarafından Fatma Sultan Sarayı arsasının bir kısmı üzerine yaptırılmıştır.

Fatma Sultan Sarayı yangınını takip eden yıllarda, Halil Paşa Sarayı tekrar «Paşa-Kapısı» olarak kullanılmışsa da, 1755 senesindeki meşhur Hocapaşa yangınında bu saray tamamen kül olmuş ve şimdiki Vilâyet Konağı'nın bulunduğu kısma yaptırı-

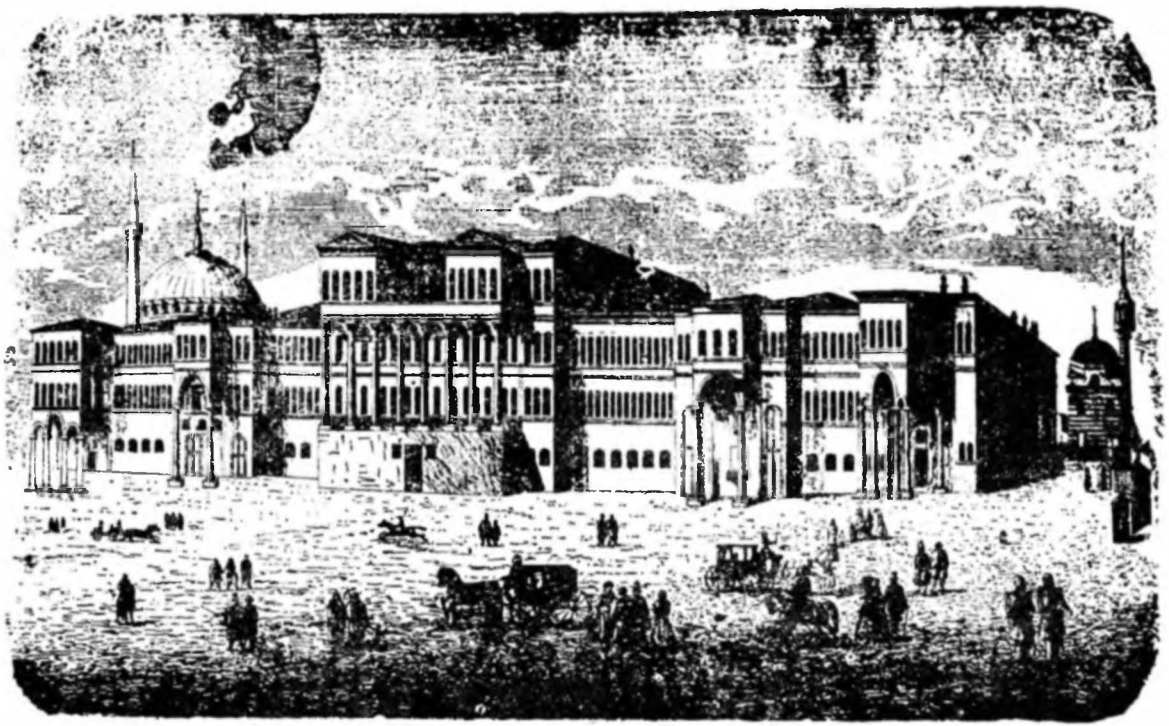

Babıâli'nin yüz elli yıl evvelki hali...

lan yeni sadâret binası tamamlanıncaya kadar, sadrâzamlar Kadırga'da Esma Sultan Sarayı'nda oturmuşlardır.

Birinci Abdülhamid devrinde **«Bâbıâli»** olarak anılmaya başlayan sadâret dairesi, bugünkü Vilâyet Konağı olan binada faaliyette iken 1788 yılında, Kethüda Bey dairesinden çıkan yangında kısmen harap olmuş, bilâhare tamir edilip yine kullanılmışsa da, meşhur «Alemdar Vak'ası»nda tamamen yanarak oturulmaz bir hale gelmiştir.

Bu tarihten sonra, Bâyezid'da Hasan Paşa Hanı civarındaki Reîs-ül-küttâb Mahmud Efendi'nin konağı bir müddet Sadâret Dairesi olarak kullanılmış ve «Alemdar Vak'ası»ndan iki yıl sonra inşasına başlanıp onyedl ayda tamamlanan yeni Bâbıâli, ikinci Hocapaşa yangınında tekrar yanmıştır. Aynı mahalle yeniden yaptırılan Bâbıâli'nin hududları bu inşaat sırasında geniş tutulmuş ve bu kere «Nallı Mescid» de Bâbıâli hududları içine alınmıştır. 1839 yılında altıncı defa olarak bir daha yanan Bâbıâli, aynı yerde tekrar yapılmış ve altı yıl devam eden bu devrede, Bâyezid'da şimdiki Edebiyat ve Fen Fakültelerinin bulunduğu mahaldeki Necip Efendi Konağı (Sonraları Zeyneb Hanım Konağı adıyla şöhret bulan bina) Sadâret Dairesi olarak kullanılmıştır.

1878 yılında yeni bir yangınla tekrar harap olan Bâbıâli, bilâhare yeniden yapılmışsa da 4/5 Ocak 1911 gecesi telgraf dairesinden çıkan yangın sonunda, Sadâret Dairesi, Hariciye Nezâreti, Şûrây-ı Devlet ve Dahiliye Nezâreti büyük hasar görmüştür. İkinci Meşrutiyet keşmekeşi içindeki bu dedikodulu yangında Vak'anüvis odası da yanmış ve son vak'a-nüvis Abdurrahman Şeref Bey, bu yangında kül olan tarihî evrak mevzuunda şunları yazmıştır: **«Odada bir hayli evrak mevcuttu. Bahusus Divân-ı Harb-i Örfi komisyonunda muayene edilen Yıldız evrakı meyanında tarihe ait olmak üzere bir hayli vesaik, suret-i mahsusa da tarafı âciziye gönderilmiş idi. Ve Tarih-i Lütfi'nin derdest-i intişar olan sekizinci cildine derc olunmak üzere küberay-ı zamanenin tasvirleri elde edilerek bir çoğu orada idi. Evvelce matbaaya gönderilmiş olan sekiz kıt'asından başka diğerleri de muhrik olmuştur.»**

Nice tarihî olaylara sahne olan Bâbıâli'nin geçirdiği bu sekizinci yangında Dahiliye Nezâretl tamamen yandığından, bilâhare bu orta kısım yapılmamış ve böylece ikiye bölünen binanın bir kısmına İstanbul Vllâyeti, diğer kısmına ise, İstanbul Def-

terdarlığı yerleşmiş; 1972 yılının son ayında Defterdarlık da yandığından tarihî Bâbıâli'nin bugün sadece İstanbul Vilâyet Konağı olarak kullanılan eski Sadâret Dairesi kısmı kalmıştır.

—« ☆ »—

ÜÇÜNCÜ AHMED DEVRİ ve NEVŞEHİRLİ'NİN SADÂRETİ

8 Mayıs 1718 Pazar günü sadâret makamına getirilen Nevşehirli Dâmâd İbrahim Paşa, Sultan Üçüncü Ahmed devrinin mühim sîmalarındandır.

Sultan Üçüncü Ahmed, Dördüncü Mehmed'in ikinci oğlu ve Sultan İkinci Mustafa'nın kardeşidir. Otuz yaşında, Osmanoğulları'nın yirmi üçüncüsü olarak taht'da çıkan ve 2 Ekim 1730 Pazartesi günü, yeğeni Birinci Mahmud lehine saltanattan ferâgat eden Üçüncü Ahmed'in yirmi yedi sene, bir ay, on bir gün devam eden uzun saltanat devresini iki kısımda mütalâa etmek mümkündür: Pasarofça Muâhedesine kadar geçen on beş yıla yakın ilk saltanat devresinde, Rusya ve Venedik'e verilen topraklar geri alınmış, buna mukabil bir kısım arazi Avusturyalılara terkedilmiştir. İnhitat devrinin çeşitli buhranları içinde imzalanan Pasarofça Muâhedesi —o günün şartları içinde— Dâmâd İbrahim Paşa'nın siyasî başarısı sayılmış ve bu sulh muâhedesini müteâkip başlayan Üçüncü Ahmed'in ikinci saltanat devresi, tarihimize «LÂLE DEVRİ» diye geçmiştir.

Bilindiği gibi, Sultan Üçüncü Ahmed'in saltanat yılları, gözlerimizi Batı'ya çevirdiğimiz bir devreye rastlar!.. Batıcılık hareketi bakımından mühim olan o devir, aynı zamanda dünya masonluğunun Türkiye ile ilgilenmeye başlaması yönünden de ayrıca ehemmiyet taşır!..

Bu devirde Fransızlarla münasebetimiz artmış ve şuursuz bir Batı hayranlığı ile Lâle Devri'nin meşhur Sa'dâbâd kasırlarının inşasında Fransız tesiri görülmiye başlamıştır. Ayrıca, konakların döşenmesi, yaşayış tarzı, giyim kuşamda ve Avrupa sanayi mamûllerinin kullanılmasında da taklitçilik kendini göstermiştir!..

O devrin yegâne kazancı 1727 yılında kurulan ilk Türk mat-

baası olmuştur. Aslen Macar olup bilâhare ihtida eden ve muhtelif devlet hizmetlerinde bulunan İbrahim Müteferrika, «Vesiletüttabaa» adiyle yazdığı bir risalede matbaanın ve matbaacılık san'atının lüzumu ile faydalarına işaret etmiş ve bu risaleyi Sadrâzam Dâmâd İbrahim Paşa'ya takdime muvaffak olmuştur. Bu münasebetle bir daha kaydedelim ki, devrin Şeyhülislâmı Abdullah Efendi, hattatlıkla maişetlerini temin eden binlerce hattatın durumunu nazar-ı itibare alarak, dinî eserlerin yalnız hattatlar tarafından yazılıp, matbaada basılmıyacağı şartiyle matbaanın tesisine fetvâ vermiştir!.. Dikkat buyurunuz: İlerici yobazın iddia ettiği gibi, **«Matbaa gâvur icadıdır!»** şeklinde bir itiraz yok!.. O devre ait hâtıralarını yazan bir ecnebî, doksan bin hattatın mevcudiyetinden bahsetmektedir. İşte bu, binlerce hattatın işsiz kalmaması, bir iktisadî ve içtimaî buhranın doğmaması için, devrin Şeyhülislâmı, dinî eserlerin matbaada basılmayıp, hattatlar tarafından yazılmasını şart koşmuştur!.. Bu gerçeğe rağmen, bugün hâlâ ilerici yobaz, matbaanın tesisine ulemâ mâni olmuştur demekten utanmamaktadır!..

Baştarafta kaydettiğimiz gibi, dünya masonluğunun memleketimizle ilgilenmeye başlaması da, Sultan Üçüncü Ahmed devrinin mühim olaylarındandır!.. Humbaracı Ahmed Paşa diye anılan Fransız asıllı Kont dö Bonneval adlı sefihin öncülüğü ile Galata'da Fransız masonlarına bağlı ilk loca bu devirde kurulmuş, Fransa'ya sefir olarak gönderilen Yirmisekiz Mehmed Çelebi ile bu adamın oğlu olan ve sonraları sadâret makamına kadar yükselen Mehmed Said Paşa mason olmuşlardır!..

İsviçreli Edvar Kariye tarafından 1917 yılında yayınlanan «Hür Masonluğun İki Yüz Yılı» adlı eserde, dünya masonluğunun memleketimizle olan ilk temasları anlatılmakta ve yukarıdaki isimler yanı sıra, daha bâzı isimlerden bahsedilmektedir!..

Nevşehirli Dâmâd İbrahim Paşa'nın Sadâreti, Üçüncü Ahmed'in bu ikinci saltanat devrindedir. 1661 yılında doğan ve elli altı yaşında, Nişancı Mehmed Paşa'nın azlini müteâkip sadrâzam olan Dâmâd İbrahim Paşa, Ezdin voyvodası Ali Ağa'nın oğludur. Muşkara köyünde doğmuş ve Sadâreti yıllarında, doğduğu bu köyü imar ederek Nevşehir haline getirmiştir.

«Zekî», «münevver» ve «zarif» bir zat olarak tarihe geçen İbrahim Paşa, Üçüncü Ahmed'in kızı Fatma Sultan'la evlenerek saraya dâmâd olmuş, on iki sene, dört ay, yirmi iki gün devam

eden uzun Sadâret devresinde, güzel san'atların koruyucusu ve imarcılığı ile tanınmıştır. Anadolu'nun küçük bir köyünde doğan ve zekâsı sayesinde Sadâret makamına kadar yükselebilen Nevşehirli Dâmâd İbrahim Paşa, dürüst bir kimsedir. Ancak, onun Sadâreti yıllarında başlayan Batıcılık hareketinde, Avrupa'nın iç-yüzüne nüfuz edilemeyip taklitçiliğin benimsenmesi ve inhitat devrinin bütün dehşetiyle devleti sarstığı bir devrede «Lâle Devri» eğlencelerine itibar edilmesi, Nevşehirli Dâmâd İbrahim Paşa'nın şahsiyyetine leke düşürmüştür!..

Meşhur «Patrona İhtilâli»nin üçüncü günü idâm edilen ve cesedi bir beygir kuyruğuna bağlanıp sokaklarda dolaştırılan Nevşehirli Dâmâd İbrahim Paşa'nın kabri Şehzâdebaşı'ndadır. Altmış sekiz yaşında idâm olunan Nevşehirli'nin bu feci akıbetinin hemen ertesi günü, Sultan Üçüncü Ahmed de, saltanattan feragate mecbur olmuş, Patrona Halil serserisinin başlattığı isyân ise, Birinci Mahmud'un saltanatının ilk aylarında bastırılabilmiştir!..

— « ☆ » —

DELİ PETRO'NUN VASİYETNÂMESİ!..

Bugünkü Rusya'nın esasını teşkil eden «Moskova Büyük Prensliği», onbeşinci asırdan itibaren hızla genişleyip kuvvetlenmiye başlamış ve bu hızlı inkişaf sarhoşluğuyle Onaltıncı asır içinde Moskof'un başında bulunan «Müdhiş» lâkablı Dördüncü İvan, kendisine, imparator manasına gelen «Çar» ünvanını yakıştırıvermiştir!.. Kısa zamanda küçük Rus prensliklerini ortadan kaldıran, bu arada Kazan ve Ejderhan/Astırhan hanlıklarını da ele geçiren Dördüncü İvan, ana tarafından Bizans imparatorlarıyle olan alâkasını hatırlayıp kendisini Doğu Roma vârisi de saymış, hattâ, zaman zaman «Eğer İstanbul İkinci Roma ise, Moskova da üçüncü Roma'dır!..» diye birşeyler de sayıklamıştır!.. Dördüncü İvan devrinde bütün Volga boyu Rus hâkimiyyeti altına girmiş ve ilk defa Hazar Denizi'ne kadar yayılan Moskof, bir taraftan İran'ı, diğer taraftan Kırım Hanlığı'nı tehditle Karadeniz'e inebilmenin yollarını aramıya başlamıştır.

Onaltıncı asır içinde Rusya'nın başında nasıl böyle bir «Müdhiş İvan» varsa; onyedinci asır sonlarında da bir «Deli

Petro» vardır. Bu adam, Çar Birinci Petro'dur. 1672 yılında doğan ve on yaşında Çar olan Deli Petro, 1725 yılında ölmüş ve onun ölümüyle Moskof'un başına, Petro'nun meşhur metresi, Birinci Katerina geçmiştir. Bilindiği gibi, bu Birinci Katerina, Deli Petro'yu Pruth Savaşı'ndaki müdhiş hezimetten kurtaran kadındır. Tarihin büyük bir asker olduğundan bahsettiği Deli Petro, Pruth'da bizim Baltacı Mehmed Paşamız karşısında perişan olmuş ve büyük asker denilen Petro, o meşhur savaşta çadırına çekilip içki içmekten başka bir iş görememiştir!...

Deli Petro, kuzeyde Baltık Denizi'ne hâkim olmak, güneyde Karadeniz'e inebilmek politikasıyle tanınmış ve o, bu siyasetini kendisinden sonrakilere de vasiyet etmiştir!.. Tarihe **«Deli Petro'nun Vasiyetnâmesi»** diye geçen ve Çarların devrilip gitmesine rağmen, el'an tatbikine çalışılan bu vasiyetnâme şudur:

«Rusya devletinin bütün Avrupa'yı hâkimiyyeti altına alacağına inanıyorum. Dünyanın bu kıtasında bulunan milletlerin çöküntüye yaklaşıp harap olmaya yüz tutmaları bu kanaatimi te'yid ediyor. Bu milletleri, diğer bir genç devlet, kendisi tam bir güce eriştiği zaman tam bir hezimete uğratır. Batı ve Doğu taraflarına taarruzu Tanrı'nın emri addederim. Ben, Rusya'yı bir dere halinde buldum, bir nehir halinde bırakıyorum. Bizden sonrakiler Avrupa'nın çok verimli bir denizi haline getirirler. Eğer bu denizin dalgalarını kullanabilirlerse, ben onlara daima okumaları için şu talimatı bırakıyorum:

1) Askeri daima harbe alıştırmak, cengâver bulundurmak gayesiyle Rus milleti daima savaş halinde tutulmalıdır. Yalnız, malî ıslahat yapabilmek için arada asker istirahate sevkedilmeli, lâkin hemen orduların tanzimiyle meşgul olunup her an saldırışa uygun zaman gözetilmelidir. Bu suretle Rusya'nın kuvvetini arttırmak ve menfaatlerini geliştirmek için sulh zamanları harbe ve harp zamanları sulhe sağlam vesileler olsun.

2) Harp zamanlarında Avrupa'nın en bilgili milletleri arasından subaylar ve sulh sırasında ilim ve fen adamları getirtmek için her yola başvurulmalıdır. Bu suretle başka memleketlerin faydalı ve iyi şeylerinden istifade etmiye, lâkin Rusya'nın faydalı ve iyi şeylerinden de hiçbir şeyin kaybolmamasına dikkat edilmelidir.

3) Rusya, Avrupa'da cereyan eden bütün işlere, ihtilâflara, çekişmelere ve bilhassa çok yakın olan ve bu yüzden vasıtasız olarak istifade edilebilinen Almanya vak'alarına fırsat düştükçe karışmalı ve el koymalıdır.

4) Lehistan'da iç karışıklıklar ve daimi çekememezlikler sokularak ayrılıklar meydana getirilmeli, memleketin ileri gelenlerini para kuvvetiyle elde edip hükûmet meclislerinde nüfuz kazanarak kral seçimlerine karışabilmek için rüşvet usulünü kullanmalı ve Rusya taraftarı olanları seçtirip tahta oturttuktan sonra da himâye etmek ve sahip çıkabilmek için memleketin içine Rus askeri sokup tamamen yerleşmiye ve kalmıya fırsat düşünceye kadar orada uzun zaman bıraktırmaya uğraşmalıdır. Eğer buna komşu devletler itiraz ederlerse onları muvakkaten susturmak maksadıyle Lehistan'ı kendileriyle paylaşmak, sonra öbür devletlere verilen kısımları geri almak için fırsat beklemek lâzımdır.

5) İsveç'ten mümkün olabildiği kadar fazla yer zapt olunmalı ve İsveç'i Danimarka'dan, Danimarka'yı İsveç'ten soğutup uzaklaştırarak aralarındaki geçimsizlik ve rekabetin devamı temin olunmalıdır.

6) Rusya imparatorluk hânedânı daima Almanya hânedânı arasından kız alarak ailece evlilik bağlarını çoğaltmalı, menfaat birliği ve beraberliği meydana getirilerek Almanya içinde nüfuz sahibi olup, o memleketin menfaatlerini kendi menfaatlerimize bağlamalıyız.

7) İngiltere, bahriye işlerinde bize en çok muhtaç devlet olduğu gibi, bizim deniz kuvvetlerimizin artması işinde de bu devletin pek çok faydası olabileceğinden ticarette onun ittifakını başkalarına tercih edip memleketimizin mahsulünden kereste vesair şeyleri İngiltere'ye satarak altınlarını memleketimize çekmek ve iki taraf tüccar ve gemicileri arasında daimî bağlar ve münasebetler kurup bu vesile ile yurdumuzda ticaret ve gemicilik san'atının ilerlemesine çalışmak lâzımdır.

8) Ruslar, kuzeyde Baltık Denizi'nin ve güneyde Karadeniz'in sahillerine günden güne yayılmalıdırlar.

9) İstanbul'a ve Hindistan'a mümkün olabildiği kadar yaklaşmak lâzımdır. İstanbul'a hâkim olanın cihanın hakikî hâkimi

olabileceğini unutmıyarak, bazan Osmanlı devletine ve bazan İran'a daimî harbler açıp Karadeniz'de tersâneler kurulması için bu denizin ve yine aynı maksada yarayacağından Baltık Denizi'nin yavaş yavaş zaptolunmasına çalışılmalı ve Basra Körfezi'ne inebilmek için İran devletinin bir an evvel çökmesi hızlandırılmalıdır. Mümkün olursa Doğu memleketlerinin eski ticaretini yine Şam yoluna döndürüp cihanın ambarı demek olan Hindistan'a kadar gidilebilinirse, İngiltere'nin altınlarına artık ihtiyaç kalmıyacağı unutulmamalıdır.

10) Avusturya hânedânını daima Türkler'i Rumeli'den koğup uzaklaştırmaya teşvik etmeli, İstanbul'un zaptına muvaffak olunduğu takdirde de ya Avrupa devletlerini Avusturya aleyhine silâhlı olarak harekete geçirmeli, veyahut alınan yerlerden ona da bir hissecik vermek suretiyle hased ve rekabeti yatıştırmalı, sonra bu da elinden alınmalıdır.

11) Papa'nın ruhanî hâkimiyyetini inkâr ederek Macaristan ile Osmanlı memleketlerinde ve Lehistan'ın güneyine yayılmış olan Rum-Ortodoks mezhebinde bulunan Hıristiyanların hepsini etrafımıza toplayıp Rusya devleti, onlara başvurulacak ve yardım görülecek bir yer olarak kabul ettirilmelidir. Bu suretle düşmanlarımızın memleketlerinde gayretkeş ve yardımcı birçok dostlar kazanılabilir.

12) Bütün bunların neticesinde İsveç perişan, İran mağlûp, Lehistan mahkûm olup, Osmanlı memleketleri de zaptedilince ordularımız bir yere toplanarak ve Karadeniz ile Baltık Denizi de deniz gücümüzle elde tutularak bütün dünya hâkimiyyetinin aramızda taksim olunması evvelâ Fransa'ya ve sonra Avusturya'ya ayrı ayrı ve gayet gizli olarak teklif edilecektir. Bu işi, ikisinden biri mutlaka kabul edeceğinden, her birinin hırs ve kibri iyice beslenerek bu teklifi reddedecek olanın aleyhine kullanıp onu mahvettikten sonra, Rusya bütün doğu memleketlerini zaptetmiş olacağından, bu iki devletten meydanda kalacak olan kolaylıkla yola getirilebilir.

13) Bu iki devletten hiç birinin bu teklifi kabul etmediği farzolunabilir. O zaman aralarında çekişme ve kavga meydana getirmenin çarelerini aramak icab eder. Böylelikle ikisini de yorduktan sonra Rusya, fırsat zamanı gözetip ordularını evvelâ Avusturya üzerine sevk eder, diğer taraftan da Anadolu halkından

mürekkep iki donanma da Akdeniz ve Okyanus'a doğrulur ve Fransa'ya taarruz ederler. Böylelikle Avusturya ve Fransa, ikisi birden zaptolununca Avrupa'nın geri kalan kısmı, harbetmeden Rusya'nın hükmüne girer ve bu suretle Avrupa'nın ele geçirilmesi mümkün olur.»

Deli Petro'nun, Topkapı Sarayı Arşivi'ndeki vasiyetnâmesi budur... Bu vasiyetnâmenin üzerinden asırlar geçmiş, dünya üzerinde pek çok değişiklikler olmuş, vasiyetnâmede anılan bâzı devletler gücünü yitirirken, yeni bâzı devletler dünya politikasında söz sahibi olmuş, emperyalizm metodları değişmiş, hattâ Deli Petro'nun kurduğu «Petrograd» şehrinin adı «Leningrad»a çevrilmişse de, vasiyetnâmeye titizlikle uyulmuş, tatbikine büyük gayret gösterilmiştir!.. O günden bu güne devam edegelen olaylar Moskof'un bu vasiyetnâmeye nasıl itibar ettiğini kesinlikle ortaya koymaktadır!.. Bu durumda tarihimizi iyice tedkik edip öğrenelim ve Moskof'un ebedî ve ezelî Türk düşmanlığını unutmayalım!.. Ne diyordu Süleyman Nazif Bey»

«— Ey Türk oğlu, sana damarlarındaki kanı ihda edenler, kanlarının son katrelerini Moskof muharebelerinde döktüler. Sen bugün, yarın, ne olursan ol, fakat unutma ki, o şehîdlerin ebedî bir yetîmisin. Bu din, bu devlet, bu vatan gibi; bu gayz, bu kin, bu intikam da, onların sana mübârek bir mirasıdır. Dünyada bir Rusya ve bir Rus kaldıkça bu hakkına, bu vazifene hürmetkâr ol!.. Hakkın öldürmek, vazifen, iktiza ederse hemen öldürmektir, ey Türk oğlu!..»

— « ☆ » —

GAYRETLİ BİR PÂDİŞAH: BİRİNCİ MAHMUD

Sultan İkinci Mustafa'nın büyük oğlu olan ve 2 Ağustos 1696 Perşembe günü doğan Birinci Mahmud'un annesi, Sâliha Sultan'dır.

Bâyezid Hamamı tellâklarından Patrona Halil adlı serserinin önayak olduğu meşhur «Patrona ihtilâli» sonunda taht'dan feragate mecbur olan amcası Üçüncü Ahmed'in yerine otuz beş yaşında taht'da çıkan Birinci Mahmud, Osmanoğulları'nın yirmi dördüncüsüdür.

Zekî, münevver, hamiyetli ve temiz bir ahlâk sahibi olarak tanınan Birinci Mahmud'un saltanatı, yirmi dört sene, iki ay, on iki gün sürmüş ve Birinci Mahmud'un çeyrek asra yaklaşan bu uzun saltanat yılları, İmparatorluğumuzun son parlak devri olmuştur.

Cûlûsundan hemen kırk beş gün sonra, Patrona Halil serserisi ile avanesini temizletmeyi bilen Birinci Mahmud, bilâhare, Patronalı'nın kan dâvası bahanesiyle patlak veren isyânı da bastırmış ve âsilerin tenkilinde, Sadrâzam Kabakulak İbrahim Paşa'nın büyük gayreti görülmüştür.

Kabakulak İbrahim Paşa, Patronalı'nın imhası plânını hazırlayan adamdır. Aslen Karahisar'lıdır. Sadrâzam Silâhdar Mehmed Paşa'nın azli üzerine Vezâret-i-uzmâ makamına getirilmiş ve sadâretinin henüz ilk haftasında Patronalı'nın artıklarını da tepeleyip ortadan kaldırmıştır.

Böylece, Birinci Mahmud'un saltanatının ilk aylarında zorbalar hâkimiyeti yıkılıp memleket dahilinde huzur sağlanmış, bu büyük başarı yanı sıra, Almanya/Avusturya İmparatorluğu mağlûb edilerek Belgrad geri alınıp Sırbistan'la Eflâk düşman istilâsından kurtarılmış, Kırım'daki Ruslar Ukrayna'ya kadar sürülerek, Moskof, Karadeniz'den uzaklaştırılmış, Nadir Şah'a ise, Dördüncü Murad devrinin hudutları kabul ettirilmiştir.

Böylesine mühim siyasî ve askerî muvaffakiyetlerle geçen Birinci Mahmud'un saltanatının son yıllarında, İstanbul'da tabiî âfetler birbirini kovalamış, muhtelif tarihlerde vuku bulan yangın ve zelzele şehri harap etmiştir.

1750 yılının 3/4 Şubat gecesi Küçükpazar'da çıkan yangın on dokuz saat devam etmiş, Vefa ve Süleymaniye'ye kadar yayılan bu büyük yangında Ağakapusu diye anılan Yeniçeri Ocağı tamamen kül olmuştur. Yine aynı yılın 26/27 Nisan gecesi Mercan'da çıkan ve on iki saat devam eden yangında Bitpazarı ile Abacılar, Yorgancılar ve Yağlıkçılardaki bütün dükkânlar harap olmuş, esnaf büyük zarar görmüştür. Birinci Mahmud, o günkü yangında yanan bu dükkânların tamamını kendi kesesinden derhal yaptırarak esnafa hediye etmek büyüklüğünü göstermiştir!.. 1754 yılının 21/22 Ekim gecesi Baş-Emirhûr Sadık Ağa'nın konağından çıkan yangında da, Uzunçarşı ile civarı tamamen kül olmuştur!..

29/30 Temmuz 1752 gecesi, fasılalarla bir saat devam eden ve bilhassa Trakya'da büyük hasar yapan zelzeleyi, 1754 yılındaki zelzele takip etmiş, 2/3 Eylül gecesi iki dakika kadar süren bu şiddetli zelzelede, Ayasofya, Bâyezid ve Fâtih camileriyle sûrlar hasar görmüş, elliden fazla insan ölmüştür.

Saltanatının son yıllarında bu tabiî âfetleri gören Birinci Mahmud, 13 Aralık 1754 Cuma günü, Cuma selâmlığından dönüşünde saray kapısı önünde kalb sektesinden vefat etmiştir. Elli sekiz yaşını, dört ay, on iki gün geçe vefat eden ve vefatı büyük teessür uyandıran Birinci Mahmud, Yenicami'de babası İkinci Mustafa'nın yanına defnolunmuştur.

Birinci Mahmud, «Sebkatî» mahlasiyle şiirler yazmış, bestelerinden bâzıları zamanımıza kadar gelmiştir. Ayasofya Kütüphanesi gibi muhtelif kütüphaneler tesis edip, mektepler yaptıran ve «Patrona İhtilâli»ni müteâkip faaliyeti duran Türk matbaacılığını da ihyâ eden Birinci Mahmud'un vefatından sonra kardeşi Üçüncü Osman taht'da çıkmış, ancak, gerek Birinci Mahmud'un, gerek Üçüncü Osman'ın çocukları olmadığından Osman oğulları, bilâhare Üçüncü Ahmed'in evlâdlarından yürümüştür.

— « ☆ » —

KIRIM'DA MOSKOF ZULMÜ!..

1427 yılında kurulan ve kuruluşundan hemen yarım asır sonra Fâtih Sultan Mehmed Hân tarafından Osmanlı İmparatorluğu'na katılan Kırım Hanlığı, bu ilhak tarihi olan 1 Haziran 1475'den Kaynarca Muâhedesine kadar iki yüz doksan dokuz yıl İmparatorluğumuza bağlı kalmıştır.

Acı neticelerini ayrı bir yazımızda inceleyeceğimiz Kaynarca Muâhedesi, Türk murahhaslarınca 17 Temmuz 1774 günü imzalandığı halde, Moskof delegesi Prens Nikolas Renin bu muâhedeye bizden dört gün sonra imza koymuş ve böylece BALTACI MEHMED PAŞA adlı gadre uğramış büyük Türk evlâdının, bu tarihten altmış üç yıl evvel imzaladığı meşhur Prut Muâhedesinin —güya— intikamını almıştır!..

Kaynarca Muâhedesiyle İmparatorluğumuzdan ayrılıp sözde istiklâl kazanan, ancak dinî işlerinde İstanbul'daki Halîfeye tâbi

olan Kırım Hanlığında yıllar boyu tam bir anarşi hüküm sürmüş, Hanların saltanat kavgası birbirini kovalamış, Osmanlı ve Moskof taraftarları diye iki zümreye ayrılanların mücadelesi neticesi, Moskof taraftarı İkinci Sâhib Giray devrilip yerine Üçüncü Devlet Giray çıkarılmış, bir müddet sonra Rusların yardımıyle Devlet Giray alaşağı edilip, Moskof yetiştirmesi bir züppe, şu son Kırım Hanı Şâhin Giray işbaşına getirilmiş ve bu sözde Kırım Türkünün Hanlığı, Aynalıkavak Anlaşması ile tasdik olunmuştur.

Bir kaç yıl Petersburg saraylarında yaşayan ve milliyetini kaybedip azılı bir Moskof hayranı kesilen bu Şâhin Giray adlı züppe, Kırım Hanlığı makamına oturunca, Kırım'daki Türkleri de kendi gibi Moskoflaştırmak yoluna gitmiş ve dost sandığı Rus elçisinin tahrikiyle Kırım Türklüğünün imhası için elinden gelen her mel'aneti işlemekten utanmamıştır!..

Sarayında alafranga içki sofraları kuran, ezelî ve ebedî düşmanımız Moskof'un başındaki Çariçe İkinci Katerina'nın kendisine lûtfettiği (!) askerî rütbenin elbisesini giyip kuşanarak göğsünü Moskof nişanlarıyla süsleyen, Rus subaylarını yâver edinen, attan inerek alafranga araba ile payitaht meydanlarında dolaşan, ordusu efradına Rus üniforması giydiren bu milliyetsiz, nihayet Kırım vakıflarını da ilgaya teşebbüs etmiş ve bu çılgınlıklarıyla Kırım'da Moskof kültür emperyalizmasının öncülüğünü yapıp, bütün Kırım Türkünün nefretini kazanmıştır.

Moskof elçisi, bir taraftan Kırım Hanı Şâhin Giray'ı bu çeşit deliliklere teşvik ederken; diğer taraftan da onun muhaliflerini tahrikle ayaklandırmış ve milliyetini kaybedip Moskoflaşan züppe Şâhin Giray, 1782 isyânında Rusya'ya iltica zorunda kalıp, Kırım Hanlığına büyük kardeşi Bahadır - Giray getirilmiştir.

Moskof elçisinin hazırladığı bu oyun sonunda Şâhin - Giray'ın Rusya'ya ilticası Kırım topraklarının Ruslar eline geçmesini kolaylaştırmış ve Şâhin - Giray'ı himâye bahanesiyle Kırım'ı işgâle hazırlanan Ruslar, yedi ay sonra Kırım Hanlığı başına tekrar Şâhin - Giray'ı oturtuvermişlerdir!..

Kırım'da olup biten bu işleri alâka ile takip eden Bâbıâli, Azak denizi cenubunda bâzı askerî hazırlıklar yaparken, Taman şehri halkının arzusuyla bu şehir havalisine de bir miktar asker gönderilmiş ve bu kuvvetin geri çekilmesini talep için gelen

Şâhin - Giray'ın adamının yanlış bir hareketle idâm edilivermesi, Kırım'ı işgâle hazırlanan Ruslar için fırsat olmuştur.

Gûya, Şâhin - Giray'ın müracaatı üzerine Kırım topraklarından geçerek Kefe ve Taman boylarını işgâl eden Ruslar, 5 Temmuz 1783 Cumartesi günü Kırım topraklarına resmen yerleşmişler ve Çariçe İkinci Katherina'nın taht'da çıkmasının yıldönümü günü okunan bir fermânla Kırım, bir eyâlet olarak Rusya'ya katılmış, Kırımlılar da Çariçe Katherina'ya sadakat yeminine davet olunmuşlardır!..

Bu işgâl olayından sonra, iki milyona yakın Türk'ün yaşadığı Kırım'da müdhiş bir katliâm başlamış, ilk hamlede kadınlı erkekli otuz bin Türk öldürülmüş, büyük toprak sahibi Kırımlılar imhâ edilip topraklarına Çariçe namına el konulmuş, yüz binlerce Türk, Anadolu'ya geçebilmek için, yollara dökülmüş, Ruslar tarafından takip edilip öldürülen bu muhacir kafilelerinden pek azı Balkanlar'a ve Anadolu'ya ulaşabilmiştir. Ve bugün, Türk yurdu Kırım'da —daha nice katliâmlardan sonra— Türk kalmamıştır!..

Türk yurdu Kırım'ı, ezelî ve ebedî düşmanımız Moskof'a peşkeş çeken ahmak ve hâin Şâhin - Giray, Rusların Kırım'ı işgâlinden sonra türlü hakaretler görmüş ve günün birinde kaçıp soluğu Türkiye'de alan bu milliyetsiz evvelâ Rodos'a sürülmüş, sonra da idâm edilerek ihanetinin cezasını hayatiyle ödemiştir!..

—« ☆ »—

SULTAN ÜÇÜNCÜ SELİM HÂN VE «NİZÂM-I CEDİD»E DAİR...

Sultan Üçüncü Selim Hân, Üçüncü Mustafa'nın oğlu olup, anası Mihrimah Sultan'dır. 24 Aralık 1761 Perşembe günü doğan ve amcası Birinci Abdülhamid'in vefatı üzerine Osmanlı Pâdişahlarının yirmi sekizincisi olarak, yirmi sekiz yaşında taht'da çıkan Üçüncü Selim, 1789 yılının 7 Nisan gününden 29 Mayıs 1807 tarihine kadar, on sekiz sene, bir ay, yirmi iki gün saltanat sürmüştür.

Sultan Üçüncü Selim Hân devri, bizdeki Batıcılık hareketin-

de mühim bir yer tutar... Bu devirde ordunun ıslahıyla Avrupa seviyesine erişebileceğimiz hayâl edilmiş, «Nizâm-ı Cedid» adı verilen ordu teşkil olunmuş ve Avrupa'yı takliden de, bu ordunun efradına kırmızı ve mavi renklerde üniforma giydirilmiştir!.. Yine bu devirde İstanbul'daki meşhur Selimiye Kışlası yaptırılmış, Sütlüce'de Humbarahâne tesis olunmuş, Tersâne genişletilmiş ve bâzı büyük gemiler satın alınmıştır. O kadar!..

Sultan Üçüncü Selim Hân, devrinin en büyük bestekârlarından biridir. Aynı zamanda «İlhâmi» mahlasını kullanan Divan sahibi bir şairdir. Mükemmel Arapça, Farsça bilir. Ney üfler. Tambur çalar. Hem de hattatdır. Çok nazik ve merhametli bir Pâdişah... Bütün bu meziyetlerine rağmen Üçüncü Selim, adını aldığı Yavuz Sultan Selim Hân'ın sahip olduğu âzim ve iradeden mahrumdur!.. Avrupa'daki Rönesans'ı görmüş, fakat ona ayak uydurmasını becerememiştir!.. O yıllarda Avrupa büyük sanayî inkılâbını henüz yapmamış, buharı sanayie tatbik etmemiştir. Üçüncü Selim, yukarıda kaydettiğimiz çeşitli meziyetleri yanı sıra, gerçek inkılâbın gerektirdiği azîm ve iradeye sahib olabilse idi, Avrupa ile aramızdaki mesafeyi ciddî bir hamle ile kapatabilirdi. Yapamadı!..

Bunu yapamadığı gibi, bozulan Yeniçeri Ocağı'na karşı kurduğu «Nizâm-ı Cedid» ordusunu da neticeye ulaştıramadı!.. O devirde Batı askerlik sahasında mühim mesafeler kat'ederken, bizim Yeniçeriler esnaflığa başlamış, disiplin tamamen kaybolmuş ve bu halin acı neticeleri «Yâş Mâahedesi» ile neticelenen son Rus seferinde olanca dehşetiyle gözler önüne serilivermiştir!..

Üçüncü Selim, «Yeniçeri Ocağı»nın ıslahı için devlet adamlarından «Islahat Lâyihaları» almış ve bunların tedkikinden sonra, Yeniçeri Ocağı'nın ilgasını mümkün göremeyip, Yeniçeriler yanında «Nizâm-ı Cedid»in teşkilini düşünmüştür. Bu gaye ile «Nizâm-ı Cedid Hazinesi ve Defterdarlığı» kurulmuş, Sadâret Kethudâsı Mustafa Reşid Efendi de bu teşkilâtın başına getirilmiştir.

Nizâm-ı Cedid'in ilk kadrosu, on iki bin kişi olarak hesaplanmış, evvelâ Fransız ve İsveç muallimler idaresinde bin altı yüz iki er ve subaydan kurulu on iki bölüklük bir «Ordu» kurulup, bunların Levend Çiftliği'nde talimi ile işe başlanmıştır. Levend'de büyük bir kışla inşa olunmuş, bu arada «Levend Çift-

Sultan Üçüncü Selim Han.

liği Kanunnâmesi» ayrıca Humbaracı, Lâğımcı, Topçu ve Arabacı Ocaklarıyle Tersâne'nin ıslahı için ayrı ayrı Kanunnâmeler de yayınlanmıştır.

Bozulan Yeniçeri Ocağı'nın böyle disiplinli yeni bir orduyu kendilerine rakip görüp tahammül edemiyecekleri düşünülüp bir tedbir olmak üzere talimli asker Bostancı ocağına ilhak edilmiş ve yeni askerin yanı sıra Yeniçeriler de talime tâbi tutulmuşlarsa da, disiplini çoktan unutan ve o yıllarda askerlik değil, es-

naflık yapmıya başlayan Yeniçeriler: **«Bu ta'lim gâvur işidir!..»** diyerek vazifeye yanaşmamışlar, üstelik çeşitli tahriklerle «Nizâm-ı Cedid» askeri arasında büyük tahribat yapmışlardır!..

Ordunun ıslahıyle Batı seviyesine ulaşacağımıza inanan Üçüncü Selim, «Nizâm-ı Cedid» ordusu ile devamlı meşgul olmuş, bir ara «Asâkir-i Şâhâne» adıyle de anılan bu yeni asker, Pâdişahın yakın alâkasıyle gün be gün kuvvet kazanmıya başlamıştır. Birinci «Orta»nın tesisisinden altı sene, sekiz ay, yirmi sekiz gün sonra «İkinci Orta» teşekkül etmiş, her «Orta»da ikişer mühendis ile ikişer mülâzımdan mürekkep ilk Erkân-ı Harbiyye heyetleri de o tarihde kurulmuştur. Yine bu tarihten itibaren valilere de «Nizâm-ı Cedid» teşkili emrolunmuş ve böylece kuvvetlenmiye başlayan yeni orduyu, kendisine rakip gören Yeniçeri Ocağı, Ocağın sonunun geldiğini sezip tahrik ve tahribatını arttırmıştır!..

Yeniçerilerin o devirdeki durumunu Yılmaz Öztuna şöyle anlatıyor: **«Devlete zararları bir yana, hiç bir faydası dokunmuyordu. Âdetleri, savaşta düşman önünden kaçmak, sulh zamanında eşkiyalık ve kabadayılık, hiç olmazsa esnaflık etmekti. Büyük bir meblâğ tutan ulûfelerini devletten bir haraç şeklinde alıyor, ayrıca her türlü yolsuzlukta bulunuyorlardı.»**

Böylesine bozulan ve âdet edindikleri «savaşta düşman önünden kaçmak, sulh zamanında eşkiyalık ve kabadayılık, hiç olmazsa esnaflık etmek» imkânlarını elinden çıkarmak istemiyen Yeniçeri Ocağı, «Nizâm-ı Cedid»e düşman kesilmiş ve bu yeni ordunun imhası için çareler aramıya başlamıştır!.. İşte, 25 Mayıs 1807 Pazartesi günü patlak veren meşhur «Kabakçı İsyânı»nın neden ve niçinleri, Yeniçeri Ocağı'nın «Nizâm-ı Cedid»i tehlikeli görüp, elindeki imkânların kaybı endişesinde gizlidir!..

Sultan Üçüncü Selim Hân, baştarafta kaydettiğimiz merhameti, azîm ve irade zaafı dolayısıyle «Kabakçı İsyânı»nı bastıramamış, o isyân sonunda «Nizâm-ı Cedid» ilga olunduğu gibi, Üçüncü Selim de hal' edilip taht ve tacını kaybetmiştir!..

Üçüncü Selim, hal'ini müteâkip, bir sene, iki ay daha yaşamış ve bilindiği gibi, Alemdar Mustafa Paşa'nın Bâbıâli ve Saray baskını esnasında kırk yedi yaşının içinde şehîd edilmiştir.

— « ☆ » —

ÇEŞİTLİ OLAYLARLA DOLU BİR GÜN!..

28 Temmuz 1808 Perşembe günü, Alemdar Mustafa Paşa'nın Bâbıâli ve saray baskını vuku bulmuş, Sultan Üçüncü Selim Hân şehîd edilmiş ve Dördüncü Mustafa hal' olunarak İkinci Mahmud taht'da çıkmıştır.

25 Mayıs 1807 Pazartesi günü cereyan eden ve tarihimize «Kabakçı Vak'ası» olarak geçen isyân sonunda, Üçüncü Selim hal' edilip Dördüncü Mustafa taht'da otururken, Reîsül-küttab Mehmed Said Efendi, Sadâret Kethüdâsı Mustafa Refik Efendi, Sadâret Mektupçusu Mehmed Tahsin Efendi, Başmuhasebeci Abdullah Ramiz Efendi, Tuna Yalısı Mübâyaacısı M. Emin Behic Efendi gibi Üçüncü Selim'e taraftar bâzı devlet adamları İstanbul'dan kaçarak Ruscuk'da Vezir Alemdar Mustafa Paşa'ya sığınmışlardır.

«Ruscuk Yârânı» adiyle anılan bu zevatı bağrına basan Alemdar Mustafa Paşa, Ruscuk Yeniçerilerinden Hacı Hasan Ağa'nın oğludur. Ocak'dan yetişmiş, sâf ve cehâleti yanısıra şecâat ve cesaretiyle tanınmıştır. Hezargrad âyanı iken, Tirsiniklioğlu İsmail Ağa'nın yerine Rusçuk âyanı, daha sonra da vezâret payesiyle Silistre Valisi ve Tuna Serâşkeri olmuştur.

Gençliğinde kırk ikinci Orta'nın bayrakdarlığını yaptığından «Alemdar» ünvanını alan Mustafa Paşa, Sultan Üçüncü Selim Hân'a olan aşırı hürmet ve sevgisiyle tanınmıştır. Bu itibarla Üçüncü Selim taraftarı «Ruscuk Yârânı»nı bağrına basmış ve onların başına geçerek, pek sevdiği Üçüncü Selim'in tekrar taht'da cülûsunu temin için çalışmaya başlamıştır.

İstanbul'da cereyan eden olayların içyüzünü iyi bilen ve bu olayların kahramanlarını yakından tanıyan, ayrıca devlet idaresinde tecrübe sahibi olan «Ruscuk Yârânı» giriştiği faaliyet sırasında aralarından bâzılarını İstanbul'a göndererek Saray ve Bâbıâli ile gizlice teması becerebilmiş ve bu temas sonunda, ihtilâlcilerin tazyik ve tahakkümünden bıkıp usanan Dördüncü Mustafa'ya, Alemdar, İstanbul'a çağrıldığı takdirde ihtilâlcilerin temizleneceğinden bahsederek gayeleri yolunda mühim bir adım atıp, Alemdar Mustafa Paşa'nın İstanbul'a çağırılmasını temin etmişlerdir.

28 Haziran 1808 tarihinde ordusuyla Edirne'ye gelen Alem-

dar Mustafa Paşa, burada Sadrâzam Çelebi Mustafa Paşa ile görüşmüş ve «Ruscuk Yârânı»nın gayretiyle Sadrâzam kazanılmıştır. 14 Temmuz günü ordusu başında Edirne'den hareket eden Alemdar, İstanbul'a gönderdiği seksen kadar süvari ile Kabakçı Mustafa'yı Rumelihisarı'ndaki evinde öldürtmüş ve Alemdar Çorlu'da iken Kabakçı'nın kellesi getirilip kendisine sunulmuştur.

19 Temmuz günü İstanbul'a gelip Davutpaşa Sarayı'nda Dördüncü Mustafa tarafından kabul olunan Alemdar'a, burada, «Ruscuk Yârânı»ndan Râmiz Efendi, Pâdişahın tevkifini teklif etmişse de, bu teklifi merdliğe mugayir bulan Alemdar reddetmiş ve böylece Alemdar Mustafa Paşa, çok sevdiği Üçüncü Selim'in felâketine sebeb olmuştur.

21 Temmuz Perşembe günü Bâbıâli'de Sadrâzamı ziyaret eden Alemdar, «Kabakçı İsyânı»nın elebaşılarından Şeyhülislâm Atâullah Efendi'yi azlettirmiş, isyânla alâkalı kimseleri hep İstanbul'dan çıkarıp sürmüş, «Kabakçı İsyânı» ve Üçüncü Selim Hân'ın hal'i olayının zorbaları tamamen sindirilmiştir.

Baştarafta kayd ettiğimiz gibi, şecaat ve cesareti yanı sıra cahil ve çok sâf bir adam olan Alemdar Mustafa Paşa, bu çeşit hareketlerle oyalanırken, hizmetlerine teşekkür edilerek, Ruscuk'a avdeti yolunda emir almış ve işte bu emir üzerine 28 Temmuz 1808 Perşembe günü, on beş bin askeriyle Bâbıâli'yi basan Alemdar Mustafa Paşa:

«— Bre herif, Mühr-i Hümâyûnu ver!» diyerek Sadrâzamdan mühürü almış, bilâhare yanında yeni Şeyhülislâm Arab-zâde Ârif Efendi de bulunduğu halde Saray'a yürümüştür.

Alemdar Mustafa Paşa, Topkapı Sarayı'na Soğuk-çeşme kapısından girerek «Bâb-üs-Selâm» denilen Orta-kapıdan geçip Kubbe-altına kadar ilerlemiş ve İstanbul'a geldiği gün, Davutpaşa Sarayı'nda Pâdişahın tevkifini «merdliğe mugayir» görerek Dördüncü Mustafa'yı tevkif etmemek suretiyle büyük bir hatâ işleyen Alemdar, o gün Topkapı Sarayı'nda yeni ve daha müdhiş bir hatâ ile «Bâb-üs-Saâde» veya «Ak-ağalar kapısı» diye anılan üçüncü kapıyı tutmamıştır!..

Alemdar Mustafa Paşa, Kubbe-altında Kızlar-ağası Mercan'a:

«— Bre Ağa! Bütün ulemâ, rical, Rumeli ağaları, Anadolu Beyleri, cümlesi, Sultan Selim Efendimizin cülûsunu istiyorlar!

Anınçün bu mahalle geldik! Varın, Sultan Selim Efendimizi çıkarın, bi'at edelim.» şeklinde talimat verir ve Şeyhülislâmı, Kızlar-ağası ile birlikte içeri gönderirken; Dördüncü Mustafa, Alemdar'ın kontrolunda olmayan Ak-ağalar kapısından istifade ederek hemen iç-kapıyı kapattırmış ve saltanatının devamını temin için, amcası Üçüncü Selim'le kardeşi Şehzâde Mahmud (İkinci Mahmud)un idâmlarını emretmiştir!.. Bu emir tatbik olunur ve Üçüncü Selim'le, Şehzade Mahmud öldürülürse, hayatta başka Osmanoğlu kalmayacak ve böylece Dördüncü Mustafa saltanatına devam edecektir!..

Pâdişahın bu müdhiş emri, başlarında, Hazîne Kethudâsı

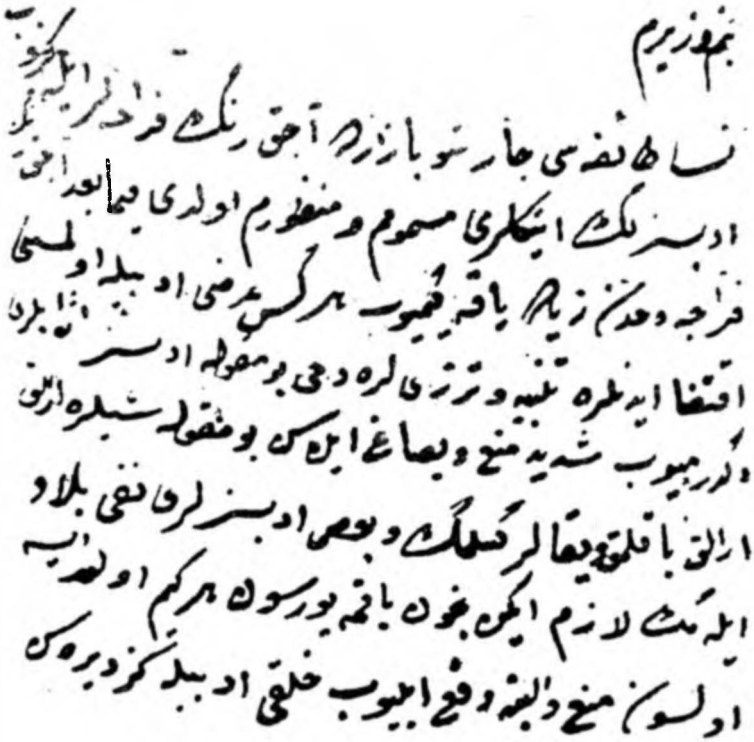

Sultan Üçüncü Selim Hân'ın bir fermânı.

Ebe Selim adlı Sırplı köle, Başçuhadar Gürcü kölesi Abdülfettah, Hazîne Vekili zencî Nezir, Tebdil Hasekisi Bağdadlı Hacı Ali, Bostancı Deli Mustafa gibi hâinler bulunan yirmi kadar Sandalcı ve Bostancı tarafından yerine getirilmiş ve Üçüncü Selim'in dairesine saldıran bu kaatillere, evvelâ Re'fet Kadınefendi ile iki câriye karşı koymak istemişlerse de, Kadınefendi bir darbeyle sedire yığılıp kalmış, câriyelerden Pâkize'nin elleri doğranmış, diğer câriye ise korkusundan bayılmıştır. Sultan Üçüncü Selim Hân, silâhsız olduğu için elindeki ney'le kendisini müdafaaya çalışmış ve uzun bir mücadeleden sonra sağ şakağına inen kuvvetli bir kılıç darbesiyle şehîd edilmiştir!..

Kaatiller, bu suretle Üçüncü Selim Hân'ın işini bitirdikten sonra Şehzâde Mahmud'un dairesine yönelmişlerdir. Üçüncü Selim'in kanlı âkibetini haber alan şehzâdenin maiyeti, o sırada İkinci Mahmud'un bacadan dama çıkabilmesini temin için çalışmaktadırlar. Kaatillerin Veliahd dairesi merdivenlerine geldiği anda, şehzâdenin hizmetkârlarından Cevri Kalfa adlı câriye eline geçirdiği mangaldaki kızgın külü, kürek kürek kaatiller üzerine savurmuş ve işte o sırada böylece kazanılan bir kaç dakıkalık zaman zarfında Şehzâde Mahmud dama çıkmak suretiyle kurtulmuştur. Kaatillerden Ebe Selim adlı Sırp köle, damda gördüğü şehzâdeyi, fırlattığı hançerle kolundan yaralamışsa da, İkinci Mahmud, Hâsekiler damından Kuşhâne damına geçmek suretiyle Alemdar Mustafa Paşa'nın bulunduğu avluya inmeyi becerebilmiştir.

Bütün bu işler olup biterken, Alemdar, saraya ilk geldiğinde hatâ edip tutmadığı kapıyı baltalarla kırdırmak suretiyle avluya girmiş ve girer girmez de Üçüncü Selim'in bir şilte üzerindeki cesediyle karşılaşıp:

«— Vay Efendim, seni iclâs için bu kadar yerden geleyim de şu gözlerim seni bu halde görsün!.. Heman şu «Enderun halkı» denen hâinleri katliâm ederek intikamını alayım!» diye ağlamaya başlamıştır.

İkinci Mahmud, işte bu sırada kaatiller elinden kurtulup, Alemdar'ın bulunduğu avluya inmiş ve şehzâdeyi tanımayan Alemdar, İkinci Mahmud'u o şaşkın haliyle görünce, Rumeli şivesiyle:

«— Abe bu kimdir?» diye sormuş ve yanında bulunan imam Hâfız Efendi'nin:

«— Sultan Mahmud Efendimiz budur! Nevbet-i Hilâfet kendilerinindir. Ben bîat eyledim, maslahat-ı hayriyyenin itmâmı size kalmıştır!» sözü üzerine hemen etek öperek İkinci Mahmud'a bîat etmiştir.

Böylece taht'da çıkan İkinci Mahmud, o gün Sadâret mührünü Alemdar Mustafa Paşa'ya vermiş, şehîd edilen Üçüncü Selim ise, 29 Temmuz günü hazîn bir cenaze merasimiyle Lâleli Camiine götürülüp babası Üçüncü Mustafa'nın türbesine defnedilmiştir.

Bugün Divanyolu'nda, Sultanahmed ve Adliye otobüs durakları arasında bulunan «Cevri Kalfa» ilk mektebi, İkinci Mahmud'u, kaatillerin yüzüne kızgın kül serpmek suretiyle ölümden kurtaran câriyenin hayratındandır.

—« ☆ »—

ALEMDAR MUSTAFA PAŞA'NIN SONU!..

25 Mayıs 1807 Pazartesi günü vuku bulan ve Sultan Üçüncü Selim Hân'ın hal'iyle neticelenen meşhur «Kabakçı isyânı»nı müteâkip «Ruscuk Yârânı» ile İstanbul'a gelen Silistre Valisi ve Tuna Serâskeri Alemdar Mustafa Paşa —daha evvel temas ettiğimiz gibi— bâzı yanlış hareketleri dolayısıyle pek sevdiği Üçüncü Selim'i kurtaramamış, ancak Dördüncü Mustafa'yı hal' ile İkinci Mahmud'un taht'da geçmesini temin edebilmiştir.

İkinci Mahmud'un sadâret makamına getirdiği Alemdar Mustafa Paşa, cehaletine rağmen şecâat ve cesaretiyle tanınmış sâf bir adamdır. Yeniçeri Ocağı'nın tamamen bozulduğu, taşra âyanlarının birer derebeyi kesildiği ve Devlet-i Aliyye'nin çeşitli dış gaile içinde bocaladığı bir devirde iş başına getirilen Alemdar Mustafa Paşa, sadâretinin ilk iki ayında, pek sevdiği Üçüncü Selim'in kaatilleriyle zorbaların mühim bir kısmını tepelemiş, bilâhare «Ruscuk Yârânı»nın iki mühim tavsiyesine uyarak, evvelâ taşra âyanlarının itaat altına alınmasını ve Üçüncü Selim'in eseri olan «Nizâm-ı Cedid»i «Segbân-ı Cedid» adiyle ihyâ etmeyi başarmıştır.

Anadolu ve Rumeli âyanları İstanbul'a çağrılıp, bu senenin

29 Eylül günü bunlarla bir «Sened-i İttifak» imzalanmıştır!.. Devlet ile tebaası arasında âdeta bir muâhedeye benzeyen bu «Sened-i İttifak» tarihimizin garip olaylarından biridir ve maalesef o devirde Devlet-i Aliyye böylesine fecî bir duruma düşmüştür!..

Yedi maddeden ibaret olan bu acaib «Sened-i İttifak»ın imzasından kısa bir zaman sonra «Segbân-ı Cedid» de kurulmuş ve Ruscuk Yârânından Defterdâr Behic Efendi «Umûr-ı Cihâdîye Nâzırı» unvaniyle bu askerin başına getirilmiştir.

«Segbân-ı Cedid»in tesisiyle beraber, Yeniçerilere karşı yeni bir politika takibine başlanmış ve çoktan tefessüh eden Yeniçeri Ocağı'nın zabt-ü rabt altına alınması yolunda bâzı mühim tedbirlere tevessül olunmuştur. Ancak, bu tedbirlerle menfaatleri bozulanların giriştikleri sinsi tahrik hareketi ve Alemdar Mustafa Paşa ile gelip İstanbul'a yerleşen gönüllülerin zorbalığı, «Ruscuk Yârânı»nın bir inkılâp komitesi halinde Alemdar Mustafa Paşa'nın etrafını sarıp Sadrâzamı diktatörlüğe sevketmeleri ve cehaletiyle şöhret bulan Alemdar Mustafa Paşa'nın da şecâatine güvenip zevk ve safa âlemlerine dalıvermesi yeni isyânın ön sebebleri olmuş, bu arada mahlû' pâdişah Dördüncü Mustafa taht'ı yeniden ele geçirebilmek için bâzı teşebbüslere girişmiş, bu mevzuda bilhassa kızkardeşi Esma Sultan'ın geniş faaliyeti görülmüş ve bütün bu hâdisata, Alemdar Mustafa Paşa'dan memnun olmıyan devrin pâdişahı İkinci Mahmud seyirci kalmıştır.

Daldığı zevk ve safa âlemi içinde, İstanbul'a ne gaye ile geldiğini unutuveren Alemdar Mustafa Paşa, o ikbâl günlerinde, Yeniçerilerle **«Manav ve leblebici gürûhu»** diyerek âlenen alay etmiş, Bâbıâli duvarlarına yazılan: **«Rumeli'den geldi bir çıtak / Bayram ertesi ya kılıç oynayacak ya bıçak»** şeklindeki ikaz ve tehdidlere kulağını tıkayıp âlemlerine devâm etmiştir.

İşte 15 Kasım 1808 Salı günü patlak veren isyân bu şartlar içinde doğmuş ve Ramazan ayının 25/26 gecesi Şeyhülislâm konağındaki ziyafetten dönen Alemdar Mustafa Paşa'ya yol açmak isteyen maiyyet halkının kalabalığı kamçıyla dağıtmaya kalkması **«Alemdar Vak'ası»**na vesile olmuştur!.. Yaralananların o gece kahve kahve dolaşarak Yeniçerileri isyâna teşvik etmeleri ve bu arada, Ramazan Bayramını müteâkip Yeniçeri Ocağı'nın lâğvedileceği söylentileri zaten işaret bekleyen Yeniçeriler için bir

fırsat olmuş, ayaklanan asker evvelâ Ağa-kapusuna varıp hareketlerine mâni olmaya çalışan Yeniçeri Ağası Mustafa Ağa'yı parçalamış, sonra gidip Bâbıâli'yi sararak yangın çıkarıp tüfek atmıya başlamış ve dört yüz Yeniçeri'nin başlattığı bu yeni isyân hareketi, bütün gayrı-memnunların iştirakiyle bir anda büyüyüp olağanüstü hâdiselere yol açmıştır!..

Şeyhülislâmın ziyafetinden Bâbıâli'deki konağına dönen Sadrâzam Alemdar Mustafa Paşa, o gece ve ertesi günü ikindi vaktine kadar âsilere karşı koymuş, nihayet bulunduğu binanın damının delinmeye başlaması üzerine, büyük bir barut variline tabancasiyle ateş etmiş, müdhis bir tarraka ile etrafın sarsıldığı bir anda yüzlerce âsi asker cesedi havada uçuşurken, kendisi de yanındaki iki sâdık adamıyle beraber telef olmuştur!

Böylece, Alemdar Mustafa Paşa'nın bu senenin 28 Temmuz günü başlayan sadâreti üç ay, on sekiz gün sürmüş ve pek sevdiği Sultan Üçüncü Selim Hân'ı tekrar taht'da çıkarmak gayesiyle İstanbul'a gelen Alemdar Mustafa Paşa, yanlış hareketleriyle Üçüncü Selim'i kurtaramadığı gibi, yukarıda görüldüğü şekilde kendi hayatından da olmuştur.

— « ☆ » —

MISIR'A VALİ OLAN KAVALALI SERGERDE!..

Kavalalı Mehmed Ali adlı sergerdenin Mısır'a vali tâyin edilmesi 1805 yılının 8 Temmuz Pazartesi gününe rastlar.

Mısır'a nasıl vali olabildiğini aşağıda göreceğimiz Mehmed Ali nam sergerde 1769 yılında Kavala'da doğmuştur. Derbend ağası (bekçibaşı) İbrahim'in on yedi çocuğundan hayatta kalan yegâne erkek evlâdıdır.

Kavala Âyanı Hüseyin Ağa'nın da yeğeni olan Mehmed Ali'nin milliyeti ihtilâflı olup bir çok kaynaklar, Arnavutluğundan bahsetmişlerdir. Bu iddiaya rağmen Mehmed Ali'nin oğlu İbrahim (Paşa), soyu - sopundan bahsederken, âilesinin «bilmem nereden», meselâ: Arapgir'den veya Konya'dan geldiğini müphem ve lâubali bir ifadeyle Meclis-i Ahkâm âzasından Mehmed Ârif Paşa'ya söylemiş ve bu zatın kaydettiğine göre, sergerde Mehmed Ali'nin Konya civarından Rumeli'ye göçen bir âileye mensup olduğundan bahsedenlere de rastlanmıştır.

Çocuk yaşından beri serkeşliğiyle tanınan Mehmed Ali, bu serkeşliği yanı sıra son derece harîs ve kurnazdır. Okuyup yazması yoktur amma, zekîdir. «Gaye, vasıtayı mubah kılar» kaidesince, maksadına ulaşabilmek için her şeyi yapabilecek tiynetteki kimselerdendir!..

Böylesine bir sergerde olan Kavalalı Mehmed Ali, Mısır'ın Fransızlar işgâlinde bulunduğu yıllarda, yukarıda bahsettiğimiz dayısı Âyandan Hüseyin Ağa'nın tavsiyesiyle, iki yüz Arnavut askeri başında Mısır'a gönderilmiş ve bu gidiş daha sonraki yıllarda devlete pek pahalıya mal olmuştur!..

Mısır'da türlü karanlık işler peşinde koşan ve bir müddet sonra «Ser-çeşme» ünvaniyle sergerdeler başına âmir olan Mehmed Ali, Mısır'a Fransızlarla savaşmak üzere geldiğini unutup fevkalâde zekâsiyle büyük işler peşine düşmüş ve o yıllarda Mısır'da hüküm süren keşmekeşten azamî istifade ile kısa zamanda büyük nüfuz sahibi olmuştur!..

Zaman zaman askeri ve halkı tahrik edip ayaklandırarak Mısır Valisini tehdid edebilen, üstelik Memlûk Beyleri arasındaki rekabeti, kendi menfaatleri yolunda kullanmayı pek mükemmel becerebilen Mehmed Ali'nin gözü Mısır Valiliğindedir!.. Bulunduğu memleketin dilini dahi bilmeyen Kavalalı sergerde, fevkalâde zekâsiyle bu hedefe doğru koşmakta ve olayların da yardımiyle Mısır hâkimiyyeti yolunda büyük mesafe kat' etmektedir!..

Mehmed Ali böylesine bir faaliyet içinde iken, onu Mısır'dan çıkarmayı düşünen Babıâli, Kavalalı ümmî sergerdeye vezâret pâyesi verip Cidde Valisi yapmış, fakat gözü Mısır'da olan Mehmed Ali, Cidde'ye gitmemiş ve gitmemekle kalmayıp, ulûfe bahanesiyle ayaklandırdığı askerle Mısır Valisi Hurşid Paşa'yı tehdide başlamıştır!..

Bu çeşit faaliyetleriyle Mısır'a hâkim olan Mehmed Ali, bir taraftan da Babıâli'ye müracaatla, kendisine Mısır Valiliği verildiği takdirde, Arabistan'daki birbirini kovalayan olayları, bilhassa Vahhâbîler'in isyânını bastıracağını vaad etmiş ve o devirde türlü buhranlar içinde bocalayan devlet, Mehmed Ali'nin bu teminatı üzerine 8 Temmuz 1805 Pazartesi günü Kavalalı sergerdeyi Mısır Valisi yapıvermiştir!..

Böylece, otuz yasında, iki yüz basıbozuk başında Mısır'a

ayak basan Kavalalı Mehmed Ali, uzun bir mücadeleden sonra Mısır Valisi olabilmiş, Memlûk beyleriyle Vahhâbilerin tenkilinde gayreti görülen bu sergerde, daha sonraki yıllarda Devlet-i Aliyye'ye baş kaldırarak büyük buhranlara sebeb olmuştur!..

— « ☆ » —

KAVALALI SERGERDENİN YENİ ZAFERİ!..

Mısır'a nasıl vali olabildiğine daha evvel temas ettiğimiz Kavalalı sergerde Mehmed Ali, bilâhare Devlet-i Aliyye'ye isyân etmiş ve 20 Ekim 1831 tarihinde oğlu İbrahim Paşa, kırk bin kişilik ordu ile yirmi üç gemiden müteşekkil donanma başında Mısır'dan ayrılıp, Gazze, Yafa, Kudüs ve Hayfa şehirlerini mukavemetsiz teslim almış, altı ay, on bir günlük bir muhasaradan sonra Akkâ'yı ele geçirmiş, daha sonra da Şam şehrini zapta muvaffak olmuştur.

Bilâhare Humus ve Belen savaşlarını da kazanan İbrahim Paşa, Toroslar'dan geçerek Konya'ya kadar gelmiş, hattâ daha sonraları Kütahya'yı dahi işgâle muvaffak olmuştur!..

Devlet-i Aliyye'nin o buhranlı günlerinde, Kavalalı sergerdenin oğlu böylesine bir zafer sarhoşluğu ile mest iken, kendisiyle Kütahya mukavelesi imzalanmış ve devlet, âsi Mısır valisinin bu başarısı karşısında Rus yardımını kabule mecbur olmuştur!.. 20 Şubat 1833 Çarşamba günü bir Rus filosu Büyükdere önlerine gelmiş ve karaya çıkan asker, Hünkâr İskelesi civarına kurulan çadırlara yerleştirilmiştir.

Devlet-i Aliyye'nin bu şekilde Rus yardımını kabule mecbur oluşu, Avrupa devletlerini telâşa düşürmüş ve Moskof'un Akdeniz'e hulûlünü önlemek gayesiyle Avrupa siyasî mahfillerinde hummalı bir faaliyet başlamıştır.

Bu faaliyet sonunda «Kütahya Mukavelesi» imzalanmış ve 8 Nisan 1833 Pazartesi günü imzalanan bu mukavele ile Kavalalı sergerde Suriye, Adana ve Cidde'yi elde etmiş, ilân olunan afv-ı umumî ile âsiler takibattan kurtulmuş, aynı mukavele hükümlerine göre Mısır ordusu Anadolu'yu tahliye etmiştir.

Bu işlerin tamamı, Sultan İkinci Mahmud'un saltanatı yıllarında vuku bulmuştur. Şu hale bakınız: Kavalalı Mehmed Ali Pa-

şa, Mısır Valisi olarak Devlet-i Aliyye'ye başkaldırıp oğlunu kırk bin kişilik muntazam bir ordu ile yola çıkarmış ve bu ordu Gazze, Yafa, Kudüs, Hayfa şehirlerini mukavemetsiz teslim alıp Suriye'nin en mühim merkezi olan Şam'a girmiş, sonra Torosları aşıp Konya ve Kütahya'ya kadar gelmiş ve imzalanan mukaveleyle İmparatorluğumuzun yedi eyâleti Mısır Valisine verilmiş, bu misli görülmemiş mukaveleyle Osmanlı İmparatorluğu, Kavalalı sergerde ile âdeta paylaşılmış, nihayet Ruslarla akdolunan «Hünkâr İskelesi Muâhedesi» Devlet-i Aliyye'yi ezelî ve ebedî düşmanımız Moskof'un himâyesine mecbur etmiş, böyle daha nice acı olaylar birbirini kovalarken devrin pâdişahı İkinci Mahmud, Avrupalılaşma (!) yolunda mesafe katetmekle (!) meşgul olmuş ve meselâ; kılık kıyafetimizi Avrupalıya uydurmuş, Batı musikisi, piyano, bando, orkestra, tiyatro yurdumuza girmiş, «sadrâzam» adı «başvekil»e çevrilmiş, saray teşkilâtı lâğvedilerek Avrupa saray teşkilâtı taklid edilmiş ve bütün bunlarla güya Avrupa seviyesine ulaşacağımız hayâl edilmiştir!..

Nizip bozgunu, işte böyle Avrupalılaşma yolunda mesafe kat'ettiğimiz (!) bir devirde vuku bulmuş ve 24 Haziran 1839 Salı günü Hâfız Mehmed Paşa kumandasındaki ordumuz, Nizip'de âsi İbrahim Paşa ordusu ile karşılaşıp iki saat içinde —maalesef— darma-dağın oluvermiştir!..

Nizip Savaşına Alman erkânı-ı-harbi meşhur Moltke ile arkadaşları da katılmış ve bu bozgun haberi hasta yatağındaki İkinci Mahmud'a duyurulmamış, böylece ilerici pâdişah, Nizip bozgunundan habersiz olarak hayata gözlerini yummuştur

—« ☆ »—

TÜRK DONANMASI KAVALALI SERGERDE ELİNDEL

Sultan İkinci Mahmud'un hayatının son günlerinde cereyan eden Nizip savaşındaki bozgunla Mısır gailesi Sultan Abdülmecid devrine intikâl etmiş ve 1839 yılının 1 Temmuz Pazartesı günü taht'da çıkan Abdülmecid, hemen ertesi gün Kavalalı sergerdeyi affederek Mısır meselesinin sulhen halli yolunda yeni sadrâzam Koca Husrev Paşa'ya bir irâde göndermiştir.

Mehmed Ali Paşa'nın affı ile Koca Husrev Paşa'nın sadâreti

aynı güne rastlar. İkinci Mahmud'un son vezir-i-a'zamı Mehmed Emin Rauf Paşa, Abdülmecid'in cülûsunun ertesi günü azl'edilmiş, hattâ bir rivayete göre, Sultan Mahmud'un defni esnasında sağanak halinde yağmur yağdığından Divanyolu'ndaki Türbe'nin karsısındaki «Köprülü Kütüphanesi»ne sığınan sadrâzam Rauf Paşa'dan, o gün Mühr-i Hümâyûn, Koca Husrev Paşa tarafından zorla alınmıştır!..

Bu şekilde sadâret-i-uzmâ makamına gelebilen Koca Husrev Paşa, kölelikten yetişme sadrâzamlardandır ve bu yeni sadrâzamla, Kapdân-ı Deryâ Ahmed Paşa'nın arası son derece açıktır.

Abdülmecid'in cülûsu ile Koca Husrev Paşa'nın sadâreti esnasında Çanakkale'de bulunan Kapdân-ı Deryâ, baş düşmanının sadâret makamına getirildiğini duyduğunda hemen harekete geçip donanma erkânından bâzılarını elde ederek, 2 Temmuz 1839 Salı günü, Kavalalı sergerdeye iltica etmek ve sonra onunla beraber İstanbul üzerine yürüyüp rakibi Koca Husrev Paşa'yı devirmek gayesiyle Donanmay-ı Hümâyûnu Boğaz'dan çıkarıp İskenderiyye yolunu tutmuş, böylece Nizip'de ordunun bozulmasından sonra, donanma da elimizden çıkmıştır!..

O devirde dünyanın en güçlü donanmalarından biri olan Donanmay ı Hümâyûnu bu sekilde Kavalalı sergerde eline teslim ediveren Kapdân-ı Deryâ Ahmed Paşa aslen Rum'dur. Boğaziçi'nin «Piyade dolmuşlarında» kayıkçılık ederek işe başlayan bu Rum dölü, sonraları bâzı Giritlilere hulûl ederek Hâssa müşirliğine kadar yükselmiş ve 1836 yılının 10 Kasım günü —maalesef— Kapdân-ı Deryâ olmuştur!.. Tarihimizde «Hâin» ve «Firârî» gibi unvanlarla anılan ve ihanetine dek üç yıl, bir ay, yirmi sekiz gün Deryâ Kapdânlığı yapan bu Giridli Rum, kaçırdığı donanma ile beraber binlerce Anadolu askerini de âsi Mısır valisine teslim etmiş ve bu alçak o ihanetinin cezasını kısa bir zamanda bularak Mısır'da, câriyeleri tarafından zehirlenip öldürülmüştür!..

Devlet-i Aliyye'yi uzun yıllar uğraştıran Mısır gailesi, Donanmay-ı Hümâyûnun Kavalalı sergerde eline geçmesinden sonra yeni bir safhaya intikal etmiş ve müzminleşen bu mesele ancak bir yıl sonra halledilebilmiştir. Yalan söyleyen tarihin iddiasına göre, Mısır meselesinin halli şerefi, «Büyük» diye anılan «cüce» Mustafa Reşid Paşa'ya aittir!.. Gûya o «cüce», siya-

sî dehasıyle İngiltere'yi kazanıp Mısır meselesini halletmiş (!), bu yolda büyük himmet (!) ve hizmeti (!) görülmüştür!..

Yalan söyleyen tarihin bu asılsız iddiasına rağmen gerçek odur ki, Mısır meselesinin halli, Tanzimatçı Mustafa Reşid Paşa'nın zaferi değil, Moskof'un Akdeniz'e inmesinden korkan İngilizlerin gayreti neticesidir!.. Bilindiği gibi, Kavalalı sergerdenin oğlu bir hamlede Kütahya'ya kadar gelmiş ve o acı günlerde devlet, «Hünkâr İskelesi Muâhedesi» ile ezelî ve ebedî düşmanımız Maskof'un himâyesini kabule mecbur olmuştur!..

Bu şekilde Boğazların Rus nüfuzu altında kalması, Avrupa devletlerini harekete geçirmiş, bu arada bilhassa İngilizlerin gayretiyle «Londra Mukavelesi» akdolunmuş ve bu mukavelenin bir maddesine göre Kavalalı sergerde, Donanmay-ı Hümâyûnu iadeye mecbur tutulmuşsa da, âsi Mehmed Ali Paşa, buna yanaşmamıştır!..

Aşağıda görüleceği gibi, «Londra Mukavelesi» kararlarının Kavalalı sergerde tarafından reddi üzerine İngiltere ve Avusturya bizim safımızda yer almış ve girişilen askerî harekât sonunda, Mehmed Ali Paşa evvelâ Suriye'den atılmış, daha sonra da yalnız Mısır eyâletiyle iktifa edip Donanmay-ı Hümâyûnu iadeye mecbur olmuştur.

Bir müddet sonra, Mısır valiliği verâset imtiyaziyle Kavalalı sergerdeye tevcih edilmiş ve imzalanan «Boğazlar Mukavelesi» ile Boğazlar Rus nüfuzundan çıkmış, böylece İngiltere, Moskof'un Akdeniz'e inmesinden kurtulmuştur.

«Büyük» ünvanlı Mustafa Reşid Paşa'ya mal ediliveren zaferin (!) içyüzü işte budur!..

— « ☆ » —

TANZİMÂT-I HAYRİYYE'NİN İLÂNI VE BİR SAHTE KAHRAMAN!..

3 Kasım 1839 Pazar günü, okunduğu mahallin adına izafeten «Gülhane» diye anılan bir Hatt-ı Hümâyûn'la Tanzimât-ı Hayriyye ilân olunmuştur.

«Gülhane Hatt-ı Hümâyûnu», Sultan Abdülmecid'e aittir. İkinci Mahmud'un büyük oğlu olan ve babasının ölümü üzerine

Osmanoğulları'nın otuz birincisi olarak on yedi yaşında taht'da çıkan Abdülmecid, cülûsundan dört ay, üç gün sonra Tanzimât'ı ilân etmiş ve Tanzimât'ın ilânı, Büyük Britanya Locası'nın ileri derecedeki masonlarından Mustafa Reşid Paşa adındaki adama «Büyük» ve «Koca» gibi ünvanlar kazandırıp, bir sahte kahramanın türemesine vesile olmuştur!..

Büyük Mustafa Reşid Paşa diye anılmasına rağmen, aslında «büyük adam» değil «küçük adam» olan Mustafa Reşid Paşa, Abdülmecid'in taht'da çıktığında, Hariciye Nezareti uhdesinde olarak Londra Sefaretinde bulunmaktadır. Sözde, Abdülmecid'i tebrik için (!) alelacele İstanbul'a gelen Mustafa Reşid Paşa, Londra'dan ayrılmadan evvel, kendisi gibi Büyük Britanya Locasına mensup mason biraderlerinden ve o devirde «İngiltere'nin kaderini elinde tutan şahsiyetlerden, eğer Osmanlı İmparatorluğu çağ şartları içine girerse, bilhassa Rusya'ya karşı müdafaa edileceği vaadini alıp» yola düzülmüş ve Türkiye'ye geldiğinde Abdülmecid'i ikna ile Tanzimât'ın ilânını temin etmiştir!..

Nedir bu, hakkında pek çok lâf edilen Tanzimât'ın memlekete getirdikleri?.. Sayalım: 1) Herkes hayatından emindir, mahkeme kararı olmaksızın kimse idâm edilemez. 2) Müsadere usulü kalkmıştır, kimsenin serveti elinden alınamaz. 3) Memuriyet bedel mukabilinde satılamaz, rüşvet yoktur. 4) Askerlik, muvazzaf ve redif olmak üzere; biri sefer, diğeri hazer için ikiye ayrılmıştır. 5) Tebaa beyninde tam bir müsavat vardır, Hıristiyanlar da, Müslümanlar gibi aynı hak ve hukuka sahip olacaktır...

İşte, Mustafa Reşid Paşa'nın Avrupa'dan getirdikleri bunlardır ve bu adamın adı, bunlar dolayısıyle «büyük»e çıkmıştır da, kendisine «Koca Reşid Paşa», «Büyük Mustafa Reşid Paşa» denilivermiştir!..

Sormak gerek: Hani iktisadiyat? Hani ziraat politikası? Hani ticareti ihyâ tedbirleri? Hani sanayi kalkınması? Hani nerede malî politika?.. Yok!.. Bütün bu hayatî ihtiyaçlara cevap yok da, sanki Hıristiyan tebaa İmparatorluk dahilinde hak, hukuk sahibi değilmiş gibi, Hıristiyanların da Müslümanlar gibi aynı hak ve hukuka sahip olabilmeleri var!.. Halbuki o devirde savaş meydanlarında eriyip tükenen Türk evlâdı idi, askerlik yapmayarak devamlı çoğalanlar ise Hıristiyanlardı... Bu toprakların sahibi aslîsi olan Türk, devletin varlığı ve bekası uğruna fakir düşmüştü, Hıristiyan tebaa ise devlet idaresini değil, kendi idaresini dü-

şündüğü için zengindi... Biz, iktisaden mahküm idik, onlarsa hâkim idiler... Anadolu evlâdı, devletin bütün yükünü yüklenmiş iken; Hıristiyan tebaa, Türk'ün ezelî müsamahası ile devlet içinde devlet misâli yaşıyordu ve Hıristiyan tebaanın gâyesi, bizimle iyi geçinebilmek değil, Avrupa devletlerinden birinin himâyesinde müstakil birer devlet kurabilmekti!.. Nitekim, Tanzimât'ın kendilerine verdiği hürriyete rağmen, hemen yakın bir gelecekte yer yer ayaklanmalar patlak verecek ve büyük Avrupa devletleri bu Hıristiyan tebaanın haklarından bahisle devletin işlerine müdahaleye yelteneceklerdir!.. İşte, «Büyük» denilen Mustafa Reşid Paşa, bu misüllü Hıristiyan tebaanın haklarının koruyucusudur!..

Hilmi Ziya Ülken «Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi» adlı mühim eserinde Tanzimât'ı incelerken yukarıdaki gerçeğe temasla diyor ki:

«Tanzimât, Batı milletlerinin gerçekleştirdikleri hürriyet, eşitlik, demokrasi ideallerinin bir cinsten bir millet içinde gerçekleşmesinden ziyade yabancı müdahalesinden faydalanan ve ayrılmak isteyen azınlıkların işine yarayan bir vasıta olarak kaldı. Devlet, Tanzimât ruhuna uygun olarak azınlıkları yüksek hizmetlere getirdi. Onlardan tercümanlar, sefirler, müşavirler hattâ pek çok nâzırlar yetişti. Fakat bu yetkilerin verilişi azınlıkları Osmanlı birliğine bağlamadı. Tam tersine onların ayrılma fırsatlarını arttırdı. Öte yandan Tanzimât Fermanı'nın müsaadelerinden faydalanan azınlıklar ekonomik alanda kuvvetlendiler. Yabancı sermayenin memlekete serbestçe girmesi ve onları koruması, ticaret işlerinin ellerine geçmesine sebep oldu. Ortaçağ Türk loncaları çözülüyor, Kapalıçarşı ve kapanlar zayıflıyor, hattâ Tanzimât sırasında doğmaya başlayan Hayriye esnafı bile yabancı sermayeden yardım gören azınlık ticareti ile rekabet edemiyordu. Bu hâl Tanzimât'tan sonra feodal Türk endüstrisinin birçok dallarının yıkılması, ticaretin kısmen azınlıklar eline geçmesi, azınlıkların asker olmamaları yüzünden Türk halkına göre nüfusça da çoğalması gibi Türkiye'nin Türk halkı aleyhine sonuçlar doğurdu. Türkler artık yalnızca memur ve çiftçi olacak bir duruma girmeye başladılar...

Tanzimât'ın gerçekleştirdiği değişmeler arasında en önemlilerinden biri, Müslüman olmayan tebaanın toplumsal statüsün de meydana gelen değişmedir. Eskiden «Re'âya» denen bu sınıf, bu devirde imparatorlukta önemli bir yer kazandı. Onsekizinci

yüzyılın sonlarına doğru memlekete büyük nisbette Avrupa endüstrisinin girmeye başladığını görüyoruz. Üçüncü Selim in ve ikıncı Mahmud'un direnmelerine rağmen memleket'in yerıı endüstri dallarının yıkılmasına sebep olan bu esaslı faktör, başlıca Müslüman olmayan azınlıklar kanalı ile gerçekleşıyordu. Önce İngiliz malları, sonra Hollanda ve Fransız malları, Türk pazarlarını istilâ etti. Böylece eskiden özel bir vergiye bağlı olan Hıristiyan tebaa yerine iktisadî bakımdan hürriyet kazanmış ve hukukî bakımdan korunmuş bir sınıf meydana çıktı. Bu sınıf sonradan Türklerle Avrupalılar arasında gerginlik ve düşmanlığın esaslı unsurlarından biri olacaktır.»

Devleştirilmiş cüceler zincirinin mühim halkalarından: «Büyük» ünvanlı küçük Mustafa Reşid Paşa!..

Tanzimât hareketi, Hıristiyan tebaaya tanıdığı böylesine serbesti yanı sıra, bizdeki «Batıcılık» cereyanı yönünden de ayrıca tedkik edilmelidir. Zira, Sultan Üçüncü Ahmed devrinde başlayıp bilâhare Üçüncü Mustafa ve Üçüncü Selim devirlerinde ordunun ıslahıyle Batı seviyesine ulaşabileceğimiz hayâl edilmiş iken, Tanzimât'la bundan vazgeçilmiş ve bu kerre devletin kanun ve nizâmlarını ıslah yoluyla Batıya ayak uydurabileceğimiz sanılıp, Tanzimât hareketinin başında bulunan Mustafa Reşid Paşa adlı «büyük» değil, «küçük adam» bu yolda bir hayli mesafe kat'etmiştir!..

Mustafa Reşid Paşa denilen mason, Büyük Britanya Locasına mensup mason biraderlerinin —baştarafta kaydettiğimiz— talimatına uygun olarak bu yolda öylesine gayret göstermiştir ki, onun bu hummalı faaliyeti sonunda, Sultan Abdülmecid de, babası gibi «gâvur pâdişah» damgasını yemiş ve Abdülmecid'in tuttuğu Mustafa Reşid Paşa'nın frenk meşrebliği ise devrin şairlerine hiciv mevzuu olmuştur!..

Necip Fazıl Bey'in dediği gibi: «Tanzimât, İslâma zıd dünyanın maddeye hâkimiyyeti ve fennî terakkileri önünde, bu dünyayı İslâm gözüyle muayene ve tefahhus edip onun bütün marifetlerini İslâma mal'etmek yerine, ona körükörüne teslim ve mahkûm olmak, sonra da hâlâ İslâmiyeti itibarda tutmaya çalışmak gibi, beşerî şaşkınlık ve ahmaklıkların en büyük âbidesi olarak kurulmuş» ve bu hâl memleket dahilinde karşılaştığı muhalesef yanı sıra, dışarıda dahi akisler uyandırmıştır.

Tanzimâtla ilgili birçok eserlerde görüleceği gibi, o devirde Meternich'in Tanzimât hareketi başındakilere yazdığı mektup, gafletin derecesini tesbit ve teşhir bakımından mühimdir. Okuyalım bu mektubu:

«Umur-u idarenizi intizam altına alınız ve ıslâh ediniz. Lâkin, Avrupa medeniyetinden sizin kanun ve nizâmlarınıza, âdet ve maişet tarzınıza uymayan kanunları alıp iktibas etmeyiniz. Zira garb kanunları, hükûmetinizin temelini teşkil eden kanunların dayanağı bulunan usûl ve kaidelere asla benzemeyen kaideler üzerine kurulmuştur. Garb memleketlerinde esas olan şey, Hıristiyan kanunlarıdır. Siz Türk kalınız ve bunu yaparken, garbın efkâr-ı umumiyyesi diye saydığınız şeye ehemmiyet vermeyiniz. Siz bu efkâr-ı umumiyyeyi,

Avrupa'nın umumî sadasını anlamıyorsunuz. Biz, Babıâli'yi kendi tarz-ı idaresinin ıslâhı için vâki teşebbüsünden vazgeçirmek istemiyoruz. Lâkin hal ve şartları, Türkiye İmparatorluğunun hal ve şartlarına uymayan garb hükümetlerini, her şeyden evvel taklide sapan bir nümüne suretinde telâkki ederek, ona göre ıslahatta bulunmamanızı, şarkın kanun ve âdetlerine uymayan hükümleri taklid ve hal-i hazırda, her türlü icad ve tanzimden mahrum olan İslâm memleketlerinde, zarar ikaından başka bir netice husule getirmiyeceği aşikâr olan ıslahatınızı kabul ve tatbik etmemenizi tavsiye ederiz.»

Bu ikaz ve tavsiye mektubundan hemen sonra şunu da nakledelim ki, Engelhard'ın «Türkiye ve Tanzimât» adlı eserinde dediği gibi, o devirde **«Avrupa diplomatlarının söz birliği ederek telkin ettikleri fikre göre, Osmanlı hükûmetinin, Avrupa devletler heyetinin dışında kalmasının hakikî sebebi din idi. Hükûmeti tesis etmiş olan din** (müslümanlık) **hâkim ve nâzım olarak kalmıştı. Türkiye'nin artık iltifata mazhar olabilmesi için aradaki mâniayı** (İslâm dinini) **ya büsbütün izale, yahut hafifletmek veya reforme etmek suretiyle yavaş yavaş din tahditlerinden kurtulmak icab ediyordu.»**

İşte, «Tanzimâtın üç rüknü» diye anılan Mustafa Reşid Paşa ve onun yetiştirdiği Âli ve Fuad Paşalar bu telkinlere kandılar ve faaliyetleriyle Türk düşmanlarına öylesine fırsat verdiler ki, günün birinde «Protestan cemiyetlerine hizmet eden İngiltere Sefiri Lord Stadford, vicdan hürriyeti meselesini ortaya atarak Hıristiyanlık namına bâzı taleplerde bulunmuş, Müslümanların mezheb değiştirmesinde ve camiyi terk ile kiliseyi kabulde serbest olmalarını, Halifeye kabul ve alenen ilânını temine yeltenecek» kadar müdahalesini ileri götürmüştür!..

Tarih, Türk düşmanlığının çeşitli tezahürleriyle doludur ve düşmanın bizi yere serebilmek için asırlardan beri sürdüregeldiği faaliyet, Tanzimât hareketiyle hedefini bulmuştur!.. Bu mevzuda nakledeceğimiz bir vesika Tanzimât'ın millî bünye üzerindeki tahribatını ve bu tahribatın daha sonraki devrede nerelere vardığını izaha kâfidir. Sultan Abdülaziz Hân devrinde İstanbul'da bulunan Moskof elçisi meşhur İgnatiyef hâtıratında diyor ki.

«Mahmud Nedim Paşa'nın sadâretten istifası günü Patrik-

tan/Mahmud zamanında Yunan istiklâline yardım töhmetiyle asılan selefi Gregoryüs'ün o zamanki çarımız Aleksandır'a gönderdiği bir mektubun müsveddesini bana okudu. Ele geçtiği zaman, Vermanos'un da sebebi felâketi olabilecek bu mektup, müteveffa Patrik'in Türkleri, dünya hayat-ı siyasiye ve askeriyesinde korkulacak bir mevcudiyet halinden çıkarmak, hattâ müstakil bir millet olabilmekten mahrum edecek çok şayan-ı dikkat tavsiyeleri ihtiva ediyordu. Vazifem müddetince edindiğim tecrübeler ve şahid olduğum hâdiselerin doğruluğunu tasdik ettiğini, maalesef iş işten geçtikten sonra anladığım bu tavsiyeler şunlardı:

«Türkleri maddeten ezmek ve yıkmak gayr-i mümkündür. Çünkü Türkler çok sabırlı ve mukavemetli insanlardır. Gayet mağrurdurlar ve izzet-i nefis sahibidirler. Bu hasletleri de, dinlerine bağlılıklarından ve kadere rızâ göstermelerinden, an'anelerinin kuvvetinden, Pâdişahlarına, kumandanlarına, büyüklerine olan itaat duygularından gelmektedir.

Türkler zekîdirler ve kendilerini müsbet yolda sevk ve idare edecek reislere sahip oldukları müddetçe de çalışkandırlar. Gayet kanaatkârdırlar. Onların bütün meziyetleri, hattâ kahramanlık ve şecaat duyguları da, an'anelerine olan bağlılıktan gelmektedir. Türkler'de evvelâ itaat duygusunu kırmak ve manevi rabıtalarını kesretmek, dinî metanetlerini zaafa uğratmak icab eder. Bunun da en kısa yönü an'anat-ı millîye ve maneviyelerine uymayan harici fikirler ve hareketlere onları alıştırmaktır. Türkler haricî muaveneti reddederler. Haysiyet hisleri buna mânidir. Velev ki, muvakkat bir zaman için zahirî kuvvet ve kudret verse de, Türkleri haricî muavenete alıştırmalıdır. Maneviyatları sarsıldığı gün, Türkleri kendilerinden şeklen çok kuvvetli, kalabalık ve zahiren hâkim kuvvetler önünde zafere götüren asıl kudretleri sarsılacak ve maddî vasıtaların üstünlüğü ile yıkmak mümkün olabilecektir. Bu sebeble Osmanlı devletini tasfiye için mücerred olarak harp meydanındaki zaferler kâfi değildir. Ve hattâ sadece bu yolda yürümek, Türklerin haysiyet ve vakarını tahrik edeceğinden hakikatlara nüfuz edebilmelerine sebeb olabilir. Yapılacak olan, Türklere bir şey hissettirmeden bünyelerindeki bu tahribi tamamlamaktır.»

Bu mektubu böylece nakleden Moskof elçisi ilâve ediyor:

«Benim Osmanlı devleti nezdinde vazifede olduğum esnada bu teşhisler tamamen isabetle tecelli etti.»

Bir Türk düşmanının diğer bir Türk düşmanına yazdığı mektupdaki bu tavsiyeler, bütün Türk düşmanlarının arzusudur ve bu arzuyu, Tanzimât hareketinin başındaki adam gerçekleştirmiş... gerçekleştirmiştir de, adı, bu başarısı (!) dolayısıyle, «büyük»e çıkıvermiş ve Mustafa Reşid Paşa, o günden bugüne bir kahraman olarak alkışlanagelmiştir!..

Bu kahramanın (!) ne yaman bir sahte kahraman olduğu mevzuunda yazacaklarımız, sayfalarımızın darlığı dolayısıyle bugünlük bu kadar... İleride bu mevzua yine temas edecek ve devrin olaylarını inceleyerek Mustafa Reşid Paşa'nın içyüzünü aydınlatmaya çalışacağız...

Son olarak kaydedelim ki, biz, o devirde «Tanzimâtın» olmaması değil, aksine, İslâmlık emrinde ve çok daha geniş ve köklü bir hareket şeklinde olması lâzım geldiğine inananlardanız!..

— « ☆ » —

KAVALALI SERGERDEYE BAHŞEDİLEN VERÂSET İMTİYAZI VE MISIR BUHRANINDA YENİ BİR SAFHA!..

24 Mayıs 1841 Pazartesi günü Sultan Abdülmecid tarafından meşhur Mısır fermânı yayınlanmış ve bu fermanla, Mısır valiliğinin verâset imtiyazı Kavalalı sergerde Mehmed Ali Paşa'ya tevcih edilmiştir!..

Okuyalım, Mısır fermânının bâzı maddelerini: 1) Mısır eyâletinin hududu, Sadrâzam tarafından mühürlenerek gönderilen haritadaki «Hudûd-ı kadime»dir. 2) Valilik inhilâl ettikçe Mehmed Ali'nin erkek evlâdları arasında büyükten büyüğe intikâl edecek, tayinler pâdişah tarafından yapılacaktır. 3) Vezâret payesini haiz olan Mısır valilerinin elkab ve teşrifat itibariyle diğer Osmanlı vüzerâsından hiç bir farkı olmayacaktır. 4) Pâdişah namına toplanacak olan vergi tam zamanında tesviye edilecektir. 5) Mısır'da basılacak paralar pâdişahın namına olacak ve arada ayar farkı bulunmayacaktır. 6) Her sene İstanbul'a dört yüz asker gönderilecek, Mısır ordusu sulh zamanında on sekiz bin neferden ibaret olacak, harp halinde bu miktarın, ne dere-

ce artacağı ayrıca tayin edilecektir. 7) İstanbul'dan müsaade alınmadıkça harp gemileri yapılmayacaktır. 8) Gülhane hattıyle ilân olunan Tanzimât esasları Mısır'da da aynen tatbik edilecektir. 9) Fermânda sayılan şartlardan her hangi birine riayet olunmadığı takdirde verâset imtiyazı «derhal fesh-ü nez» edilecektir.

Böylece, büyük devletlerin aralarındaki rekabetle Mehmed Ali Paşa'nın dokuz yıl, yedi ay, beş gün devam eden isyânı sona ermiş ve Sultan Abdülmecid devrinde yayınlanan Mısır Fermânı ile istiklâl sevdasından vazgeçen Kavalalı sergerdeye bilâhare «Sadâret» payesi verilmiş, Mehmed Ali'nin torunu İsmail Paşa zamanında ise, Mısır Fermânının verâsetle ilgili maddeleri değiştirilip, Mısır valiliğinin babadan, oğula intikâl esası milyonlarca altın rüşvet dağıtılarak elde edilmiş, bu karardan hemen beş gün sonra da Mısır valilerine **«Hidiv»** ünvanı verilmiş, böylece Mısır vilâyeti **«Hıdiviyyet-i Mısriyye»** diye anılmaya başlamıştır!..

Hidiv İsmail Paşa, elde ettiği bu imtiyazlardan sonra, icabında alelâde bir vali gibi Osmanlı pâdişahı tarafından azl'edilebileceğini unutup kendisine hükümdar süsü vermiş ve Sultan Abdülâziz Hân'dan kopardığı haricî istikraz imtiyazını müteâkib çılgınca israfiyle muazzam bir borç altına girmiştir. İngiliz donanmasının İskenderiye'yi topa tutması ile başlayan ve Mısır'ın İngiltere tarafından işgâliyle neticelenen harekât, Hidiv İsmail Paşa'nın çılgınca israfiyle yaptığı bu muazzam borçtan doğmuştur!..

On yıl içinde, Osmanlı devletinin dış borçları derecesinde borca gömülen İsmail Paşa, 1875 yılının Kasım ayında şahsına ait Süveyş Kanalı tahvillerini satışa çıkarmış ve bu çok değerli tahvilleri İngilizler satın almışlardır. O yıllarda Hindistan hâkimiyeti için kara yolundan Suriye'yi deniz yolu ile Mısır'ı elde bulundurmaya çalışan İngiltere ve Fransa arasında müdhiş bir rekabet vardır. Bu rekabet, Süveyş Kanalı tahvillerinin İngilizler eline geçmesinden sonra birdenbire alevlenmiş ve tahvillerin satışıyla borcu ödenmiyen Hidiv İsmail Paşa ile matbûu olan Babıâli, alacaklı bulunan İngiltere ve Fransa tarafından tazyike başlanmıştır. Bu tazyike baş eğen Hidiv, bir İngilizle bir Fransızın Mısır Kabinesine, maliye ve nafia nâzırı olarak girmelerini kabul etmiş, böylece Mısır'daki harcamaları kontrolleri altına alan bu iki devlet, Mısır ordusunu otuz bln kişiden, on bir bine in-

dirmişler, bu arada iki bin beş yüz subayı da emekliye sevk edivermişlerdir!..

İngiliz ve Fransızların bu tedbirlerini müteâkip Mısır'da askerî bir isyân patlak vermiş ve Miralay Ahmed İrâbî Bey'in başında bulunduğu subaylar ecnebî tahakkümüne karşı ayaklanarak: **«Mısır Mısırlılarındır!»** sloganıyla halkı da kazanmasını bilmişlerdir.

Sultan İkinci Abdülhamid Hân devrinde vuku bulan bu hareket sırasında, Pâdişah, Hidiv İsmail Paşa'yı azl'ederek yerine oğlu Mehmed Tevfik Paşa'yı getirmiş, İsmail Paşa ise soluğu İstanbul'da alarak Emirgân'daki muhteşem yalısına yerleşip, 2 Mart 1895 tarihinde burada ölmüştür.

Abdülhamid Hân'ın desteklediği İrâbî Bey'e Pâdişah tarafından «Paşa» ünvanı verilmiş ve Mısır Kabinesine Harbiye Nâzırı olarak giren İrâbî Paşa, kısa zamanda Kabineye hâkim olarak Mısır'daki bütün Avrupa'lı memurların işine son vermiştir!.. Bu karar İngiltere ve Fransa tarafından protesto edilirken, Abdülhamid Hân'a müracaatla Babıâli'nin Mısır'a asker sevki istenmişse de, Abdülhamid Hân bu talebi kabul etmemiş, hattâ İngilizlerin müşterek sevkiyat teklifini dahi reddetmiştir.

Hindistan hâkimiyyeti için Mısır'a göz diken ve «Hünkâr İskelesi Muâhedesi» ile Boğazların Rus nüfuzu altında kalmasına tahammül edemeyip Devlet-i Aliyye yanında Mehmed Ali Paşa'ya cephe alan İngilizler, bu kerre kendi menfaatleri uğruna, Mısır'daki isyân hareketini Türk askeri eliyle bastırmayı düşünür ve bunu aynı zamanda Halîfe olan Türk Devlet Reisine teklif ederken, Sultan İkinci Abdülhamid Hân'ın sakalını değirmende ağartmadığını unutmuşlar, Haçlı emperyalizmasına karşı ayaklanan Mısır'daki Müslümanları, akıllarınca Müslüman Türk'e kırdırtabileceklerini düşünmüşlerdir amma, Abdülhamid Hân bu oyuna gelmemiş ve Mısır'a asker göndermemiştir!.. Bâzı kaynaklarca Abdülhamid Hân, bu hareketi dolayısıyle tenkid edilirse de, yukarıdaki sebeble Türk Devlet Reisi, Mısır'a asker sevketmemekte haklıdır!..

Mısır'daki ecnebî tahakkümüne karşı ayaklananların lideri İrâbî Paşa, bir müddet sonra hükûmet başına getirilmiş ve onun işbaşında bulunduğu sırada vuku bulan meşhur İskenderiye vak'asında, Avrupalılara tecavüzle evleri yağma edilip birçok kimse

öldürülmüş, hattâ İngiliz, İtalyan, Rus ve Yunan konsolosları da o günkü harekette yaralanmışlardır.

Bu olaydan sonra, İrâbî Paşa, İskenderiye'yi tahkime başlamış ve tahkimatın durdurulması yolunda İngilizlerin verdiği yirmi dört saatlik ültimatonun cevapsız kalmasını müteâkip, İngiltere'nin Akdeniz'deki donanması İskenderiye'yi aralıksız altı buçuk saat topa tutmuştur.

İrâbî Paşa ile İngilizler arasında başlayan savaş 11 Temmuz 1882 Salı gününden aynı yılın 15 Eylül tarihine kadar devam etmiş ve o gün Kahire'ye giren İngiliz ordusu Hidiv Tevfik Paşa önünde bir geçit resmi yapmıştır!.. Bilâhare, İrâbî Paşa yakalanarak Seylân adasına sürülmüş, böylece Mısır, İngiltere tarafından işgâl edilmişse de, bu işgâl fiilî bir durumdan ibâret olup, hukukî statüsü yoktur... Mısır, yine Devlet-i Aliyye'ye aiddir ve bu hal 1914 yılına kadar devam etmiştir.

—« ☆ »—

Eserleriyle yaşayan bahtiyarlardan.

HAMMÂMÎ-ZÂDE İSMAİL DEDE EFENDİ

Dede - Efendi, 9 Ocak 1778 Cuma günü İstanbul'da Şehzâdebaşı'nda doğmuştur. Babası, Süleyman Ağa; annesi, Rukiye Hanım'dır. Babası Süleyman Ağa uzun yıllar Cezzar Ahmed Paşa'nın Mühürdarlığında bulunmuş, bilâhare ayrılıp, evvelâ Şehzâdebaşı'ndaki Acemoğlu Hamamını, sonraları Altımermerde Çavuş Hamamını satın alıp işletmiş ve Dede - Efendi bu sebeble HAMMÂMÎ-ZÂDE lâkabı ile anılagelmiştir.

Tahsiline Hekimoğlu Ali Paşa camii yanındaki Çamaşırcı İlk Mektebinde başlıyan ve güzel sesiyle daha o yıllarda tanınıp İlâhicibaşı olan İsmail Efendi, ilk musiki derslerini Uncuzâde Seyyit Mehmed Efendi'den almış, bu arada Yenikapı Mevlevihânesine devamla Ali Nutkî Dede'nin derslerini de takip etmiştir.

Yenikapı Mevlevîhânesine devamı sırasında tarikate intisabla Mevlevî olan İsmail Efendi, 1799 yılının 27 Mart Çarşamba günü çilesini doldurup «DEDE» ünvanını almış ve ilk beste-

leriyle şöhret bulduğu bu devrede, Sultan Üçüncü Selim Hân'ın takdirini kazanıp «Fasl-ı Hümâyün» hânendesi olmuştur.

Türk musikisinin en mühim sîmalarından biri olan ve Osmanoğulları arasında bestekârlığı ile şöhret bulan Üçüncü Selim, Dede - Efendi'nin bestelerine hayran olup onu ihsan ve iltifatlara gark etmiş ve İsmail Dede - Efendi kısa bir zamanda «Fasl-ı Hümâyün» hânendeliğinden Müezzin-başılığına yükselmiş, sonra da «Musâhib-i Şehriyârî» olmuştur.

Sultan Üçüncü Selim Hân'ın kaatillere «ney» ile karşı koymağa çalışıp şehîd edilmesinden sonra taht'da çıkan İkinci Mahmud tarafından da takdir edilen İsmail Dede - Efendi, Abdülmecid'in saltanatının ilk devresine de erişmiş ve hattâ kendisine Abdülmecid tarafından Ahırkapı civarında bir konak ihsan olunmuştur.

Yenikapı Mevlevîhânesindeki musiki dersleriyle pek çok talebe yetiştiren, ayrıca Sarayın himâyesine mazhar olup besteleriyle, devrinde şöhretin zirvesine ulaşan musikimizin dev üstadı Dede - Efendi, bestekârlığı yanı sıra «ney» üflemedeki meharetiyle de şöhret bulmuştur.

Sultânî - Yegâh, Nev - Eser, Sabâ - Pûselik, Hicaz - Püselik ve Araban - Kürdî mürekkep makamları Dede - Efendi'nin terkipleridir.

Klâsik Türk Musikisinin tekâmülünde büyük hissesi olan ve bugün elde mevcut iki yüz on eseri, seçme parçalar meyanında sık sık tekrar edileri Dede - Efendi'nin en mühim eserleri, yedi Mevlevî «Âyîn-i Şerîf»idir.

Şiire âşinalığı dolayısiyle bestelerinden bâzılarının güfteleri de kendisinin olan Dede - Efendi'nin «üslûbunun en zarif hususiyyeti hazîn ve müessir ihtişâmında»dır.

Sultan Abdülmecid'in saltanatı yıllarında, talebelerinden Teilâl-zâde İsmail ve Mutaf-zâde Ahmed Efendilerle Hacc farîzasını edâ için Hicaz'a giden Hammâmî-zâde İsmail Dede - Efendi, 30 Kasım 1846 Pazartesi günü Mekke'de koleradan vefat etmiş ve Hazret-i Hatice validemizin merkadi civarına defnolunmuştur.

Hammâmî-zâde İsmail Dede - Efendi, bıraktığı eserlerle yaşayan bahtiyarlardandır...

— « ☆ » —

ACAİB BİR AKADEMİ!..

Sultan Üçüncü Ahmed devrinde başlayan bizdeki Batıcılık hareketi, Batı'dan neleri alacağımızı ve kendimizde bulunanları nasıl muhafaza edeceğimizi bilmeyişimiz neticesi, bir taklidden öteye geçememiş ve meselâ şu meşhuur Tanzimât hareketinde «tatbik kabiliyeti olup olmadığı düşünülmeden veya ona göre umumî efkâr veya en zarurî vasıtalar hazırlanmadan bir takım ıslahata, yeniliklere teşebbüs edilmiş. İçinde çalışacak insanlar düşünülmeden, bunlar yetiştirilmeden teşkilâtlar kurulmuş, tatbik edecek hâkimler, memurlar yok iken kanunlar, talimatnâmeler, nizâmlar vaz'edilmiş, en lüzumlu elemanlar, mühendisler, usta ve ameleler temin edilmeden fabrikalar; muallim yetiştirilmeden mektepler açılmış, ortada henüz Rüşdiye (orta mektep)den başka mektep, elde yetişmiş talebe veya hoca yokken Darülfünun (Üniversite) kurulmak istenmiş» ve bütün bu gelişi-güzel yapılan işlerin sonunda; «devlet fabrikalarından birini idare eden bir Fransız, devlete uzun zaman fabrikanın mamûlâtı diye Fransa'dan getirttiği kumaşları teslim etmiş, hilesinin meydana çıktığını haber alınca, topladığı paralarla birlikte harice kaçmış» ve biz, bütün bu usulsüz işler olup biterken, «mektep açtık», «fabrika kurduk» şeklinde övünüp durmuş, Avrupalıya benziyoruz diye sevinmiş, hareketin başındaki adamları birer kahraman gibi bağrımıza basmış ve avuçlarımız patlayıncaya kadar onları alkışlamış durmuşuz!..

Bilindiği gibi, Tanzimât hareketinin başındaki adam, şu yalan söyleyen tarihin dilinde «Büyük», «Koca» gibi ünvanlarla anılan, aslında ise «büyük» değil «cüce» olan Mustafa Reşid Paşa'dır!.. Ve bu Cüce Mustafa Reşid Paşa'nın, hepsi Sultan Abdülmecid devrinde olmak üzere altı sadâreti vardır. Cem'an altı sene, sekiz ay, on dokuz gün sadâret makamını işgâl eden devrin bu ünlü masonu ve İngiliz yetiştirmesinin 12 Ağustos 1848 Cumartesi günü başlayan ikinci sadâretinde Tanzimât taklidciliğinin yeni bir tezahürü görülmüş ve Fransızların «Academie Française»ni takliden kurulan «Encümen-i Dâniş» açılmıştır!..

Encümen-i Dâniş, Bezm-i Âlem Valide Sultan tarafından yaptırılan Sultan Mahmud Türbesi civarındaki «Dâr-ül Maarif» salonunda 18 Temmuz 1851 Cuma günü açılmış ve o günkü açılış

merasiminde, başta devrin Pâdişahı Abdülmecid olduğu halde, Sadrâzam ve cümle vükelâ hazır bulunmuştur.

Encümen-i Dâniş'in başına ulemâdan meşhur Kazasker Ebu-İshakzâde Şerif Mehmed Efendi getirilmiş, ikinci reisliğine ise, tarihçi Hayrullah Efendi tayin edilmiştir. Kırk aslî, otuz fahri âzası bulunan Encümen-i Dâniş'in aslî âzaları arasında, Hayrullah Efendi, Ahmed Vefik ve Ahmed Cevdet Paşalar gibi bâzı ilim adamları bulunmasına rağmen, vükelânın cümlesi hatır için alınmış, bu arada tarihçi Hammer, meşhur İngiliz müsteşriki Redhouse ve Fransız Bianchi gibi yabancılarla bâzı Rum ve Ermeniler de Encümene dahil edilmişlerdir. Keyfî bir hareketle vükelânın cümlesinin Encümen-i Dâniş'e aslî âza olarak getirilmesine mukabil, münevver bir zat olan ve birkaç yabancı dil bilen Tophane Müşîri Dâmâd Fethi Paşa nedense (!) alınmamıştır!..

Türk kültürüne hizmet gibi parlak bir gaye uğruna kurulduğu iddia edilen, aslında «Academie Française»in taklidinden başka bir şey olmayan Encümen-i Dâniş, onbir yıl kadar faaliyette bulunmasına rağmen inkişâf edememiş ve bu Encümenin tesisi, o günden bugüne yalan söyleyen tarihe sermaye olup, «büyük» denilen Cüce Mustafa Reşid Paşa hesabına kazanç kaydedilmiştir!..

— « ☆ » —

MAKAMÂT-I MUBÂREKE MESELESİ...

Kudüs'deki «Makamât-ı Mubâreke»: Hazreti İsâ'nın doğduğu Beyt-Lâhim mağarasiyle kilisesi, Kamâme Kilisesi, «Merkad-i İsâ» ve kilisesi, «Merkad-i Meryem» ve kilisesi gibi yerlerdir. Ve bu yerlerin hepsinde Hıristiyanların âyin ve ibâdetleri serbesttir ama, Devlet-i Aliyye yıllar boyu Kudüs'deki vahîm ihtilâf dolayısiyle pek müşkül anlar yaşamıştır!..

Ve esasen, «Makamât-ı Mubâreke»nin bir mesele olup ihtilâflara yol açması Müslümanlarla, Hıristiyanlar arasında değil; Hıristiyan mezhepleri arasındaki rekabetten doğmuştur. Ortodoks ve Katolik kiliseleri birbirleriyle ihtilâf halinde iken, bilâhare araya Protestan kilisesi de katılmış ve bu kiliseler arasındaki mücadele, Devlet-i Aliyye başına gaile olmustur!..

Muhtelif Hıristiyan mezheplerinin âyin ve ibâdetine serbest olan «Makamât-ı Mubâreke»nin anahtalarının muhafazası ve hizmetlerin ifâsı Kanunî devrindenberi Katolikler elinde iken, Rum Ortodoks Kilisesi, bizimle Fransızlar arasındaki bâzı ihtilâflardan faydalanarak, bu hakkı Katolikler elinden almış ve mücadelenin devam ettiği o yıllarda, araya bir de Protestanlar girmişlerdir!..

Aslında, Kudüs'deki bu büyük mücadele, mezhep taassubundan değildir!.. Siyasî'dir ve bölgenin Avrupa siyaseti bakımından haiz olduğu ehemmiyetten doğmuştur!.. Ortodoksları Rusya, Katolikleri Fransa, Protestanları ise İngiltere himâye eder görünmüş ve bu devletler, o bölgedeki mezhep sahiplerinin haklarından bahisle, Devlet-i Aliyye başına, zaman zaman iş çıkarmışlardır!..

«Makamât-ı Mübâreke»nin bu defa bir mesele olup Moskof Sefiri Prens Mençikof'un Katoliklere yeni yeni haklar tanındığı iddiası da, tamamen siyasîdir, ve ezelî Türk - Moskof mücadelesinin yeni bir tezahürüdür.

Moskof Çarı Birinci Nikola'nın, Ortodokslara haksız muamele edildiği ve Katoliklere yeni yeni haklar tanındığı iddiasıyle, «Makamât-ı Mubâreke» meselesinin bir an evvel hallini temin için fevkalâde sefâretle İstanbul'a gönderdiği Prens Mençikof'un taşıdığı şu ünvanlara bakınız: Moskof Bahriye Nâzırı, Baltık Donanma Kumandanı ve Finlândiya Vali-i Umumîsi, Amiral Prens Mençikof!..

28 Şubat 1853 Pazartesi günü İstanbul'a gelen bu Mençikof adlı Prens, küstahlığıyle mâruf bir adamdır!.. Ve bu adam yurdumuza «Makamât-ı Mubâreke» meselesinin halli için değil, yeni bir ihtilâfa vesile olmak gayesiyle gelmiş, bu özlediği ihtilâfın zuhuru için de elinden geleni yapmıştır!.. Meselâ, Sadrâzamı alelâde gündelik elbisesiyle ziyaret etmiş, Hariciye Nâzırının yanına dahi uğramamış ve günün birinde, bu azametli sefir, Babıâli'ye bir şifâhi nota tevdi edivermiştir. Şunları istemektedir: 1) «Makamât-ı Mubâreke» meselesi en kısa zamanda hallolunacaktır. 2) Türkiye, Ortodoks kilisesinin imtiyazları hakkında Rusya'ya sağlam teminat verecektir. 3) «Makamât-ı Mubâreke»yi ziyaret için Kudüs'e giden Rus tebaasının fena muamelelere mârûz kalması önlenecektir!..

Moskof sefiri bunları isteye dursun, diğer taraftan da Fran

sa, katoliklerin haklarından bahisle bazı taleplerde bulunmakta, ayrıca Rusların isteklerinin reddini istemektedir!..

Prens Mençikof, yukarıya sıraladığımız talepleri mevzuunda Babıâli'ye iki defa müracaat etmiş, bir ara pâdişah tarafmdan da kabul edilmiş ve nihayet Babıâli'ye tevdi ettiği üçüncü ve son şifâhî notasında, beş günlük bir mühlet içinde tekliflerinin kabul veya reddi hususunda cevap istemiştir.

Moskof sefirinin talepleri Babıâli'de toplanan kırk üç kişilik bir Meclis'de görüşülmüş ve bir muhalif reye karşı ittifakla reddedilmiştir.

Bu red cevabından sonra, azametli sefir, Büyükelçilik mensuplarının cümlesini toplayarak İstanbul'u terketmiş ve Rusya ile aramızdaki siyasî münasebetler böylece kesilmiştir.

Çar Birinci Nikola'nın, o günlerde İngiltere'ye bir müracaatı vardır: İmparatorluğumuz hakkındaki «HASTA ADAM» tâbiri bu müracaatla ortaya atılmış ve Moskof, İngiltere'ye Osmanlı İmparatorluğunun aralarında paylaşılmasını teklif etmiştir!.. İmparatorlumuzun yok olması İngiltere'nin de arzusudur amma, o bu işi Moskof ortaklığıyle değil, kendi başına başarmak gayesindedir!.. Nitekim Çar'ın bu niyetini öğrenen ve Moskof'un Akdeniz'e ineceğinden korkan İngiltere, bu gizli teklifi Babıâli'ye bildirivermiştir!..

Çar Birinci Nikola'nın «Makamât-ı Mubâreke» mevzuundaki taleplerinin reddedildiğini duyduğunda: **«Sultan'ın elini yanağımda hissediyorum!»** dediği meşhurdur.

Prens Mençikof'un İstanbul'dan ayrılmasından sonra, muhtemel bir Rus taarruzuna karşı İngiliz ve Fransız donanması Beşike körfezine gelmiş, bir müddet sonra da Ruslar Romanya'yı işgâle başlamış ve böylece olaylar, meşhur Kırım Harbine yol açmıştır!..

Bu harbde, İngiltere ile Fransa neden bizim yanımızdadır?.. Kudüs'deki katoliklerle protestanların haklarını himâye için mi?

Hayır!..

Üçüncü Napolyon, kendisine muhalefet eden kralcıları elde edebilmek için katoliklerden yana görünüp, şahsının ve hânedanının geleceği peşindedir; İngiltere ise, Moskof'un Akdeniz'e inmesinden korkmaktadır! O kadar!..

Diğer laf ü güzaf'dır!..

— « ☆ » —

RÜTBE-İ ŞEHÂDETİ TERCİH EDERDİM!..

Osmanlı İmparatorluğu hakkında ilk defa «Hasta Adam» tâbirini kullanan ve bu «Hasta Adam»ın servetini İngiltere ile paylaşmaya kalkan Moskof Çarı Birinci Nikola, daha evvel incelediğimiz «Makamât-ı Mubâreke» mevzuundaki taleplerinin Babıâli tarafından reddedildiğini duyduğu an, **«Sultanın elini yanağımda hissediyorum!..»** diyerek savaşa karar vermiş ve bu kararla 1853 yılının 3 Temmuz günü, o yıllarda bir Türk eyâleti olan Romanya, Ruslar tarafından işgâle başlanmıştır!..

Gûya, Türkiye'deki Ortodoksların haklarından bahisle Romanya'yı işgâl eden ve bu işgâlin Türkiye'ye harb ilânı demek olmadığını; Babıâli, Ortodoksların haklarını tanıdığı an, Romanya'yı tahliye edeceğini bildiren Moskof'un gayesi, Makamât-ı Mubâreke meselesinde kaydettiğimiz gibi, Ortodoksların haklarını temin değil, o cemaatin hakları bahanesiyle Balkanlara yerleşmek ve Akdeniz'e inebilmekti!..

Yıllardan beri bu gaye peşinde koşan ve her olayı gayesi yolunda mükemmelen kullanmasını bilen Moskof'un, ezelî Türk düşmanlığını riyazî bir kat'iyyetle ifade etmek üzere kaydedelim ki: İlk Türk - Moskof savaşı, 1639 yılında başlamış ve Birinci Cihan Harbi sonuna kadar geçen iki yüz yetmiş sekiz yıl içinde yapılan on dört savaş, cem'an kırk dokuz yıl devam etmiştir. Yâni, ortalama bir hesabla, her on dokuz yılda bir, Türk ordularıyla Moskof orduları karşı karşıya gelmiştir ki, dünya tarihinin son üç yüz yılında böyle birbirleriyle her on dokuz yılda bir savaşmış başka iki millet yoktur... Bu devamlı mücadele, Anadolu'nun taşını, toprağını Moskof düşmanlığıyla yoğurmuş ve bu toprakların öz evlâdlarında Moskof'tan alınacak intikam, millî bir mefkûre haline gelmiştir. Bu millî mefkûredir ki, Moskof'u Silistre önlerinde, müdhiş bir bozguna uğratmış ve Silistre muhasarası, Moskof'a on beş bin ölü ile yirmi binden fazla yaralıya mâl olmuştur!..

Kırım Harbi diye tarihe geçen meşhur savaşın ilk devresinin en mühim olayı: Silistre muhasarasıdır. Silistre, Güney Dobruca'da ve Tuna üzerinde mühim bir Türk kalesidir. Dobruca'da tutunabilmek için civardaki bâzı şehir ve kasabaları, bu arada Silistre, Şumnu ve Varna'yı işgalle Edirne'ye inebilmeyi

hesaplayan Ruslar, evvelâ Silistre'yi muhasaraya başlamışlar ve üç gün içinde bu mühim Türk kalesini her taraftan kuşatmayı becermişlerdir.

Moskof'un seksen bin kişilik ordusu ve yüz otuz topu ile muhasara ettiği Silistre'yi Mûsâ Paşa kumandasındaki on bin Türk evlâdı müdafaa etmiş ve iki ordu arasındaki bu nisbetsizlik, Batı kaynaklarında dahi itiraf edilmiştir!..

Silistre muhasarası, 1854 yılının 15 Mayıs tarihinden 24 Haziran tarihine kadar, kırk bir gün devam etmiş, 9 Haziran Cuma günkü savaşta Rus Başkumandanı Mareşal Paskieviç ağır bir şekilde yaralanıp, yerine Gorçakof getirilmiş ve bu tarihten hemen dört gün sonra Silistre müdafilerinin bir huruç hareketinde bu Gorçakof da yaralanmış, İstihkâm Kumandanı General Schilder ölmüş, Luders adlı bir başka general ise ölüm derecesinde yaralanıp harb harici kalmış ve müdafilerin o günkü huruç hareketinde, Ruslar bin ölü ile iki bin yaralı vermişlerdir. Bu müdhiş bozgunda Ruslar'ın top ve bayrakları zaptedilmiş, 15 Haziran günkü ikinci huruç hareketinde ise, seksen bin kişilik Moskof ordusu, on bin Türk evlâdı karşısında âciz kalıp ric'ate başlamıştır!.. Bu çekilme hareketini gizleyebilmek için, muhasara hattında bir miktar asker bırakarak mühim kuvvetleriyle Rassova kasabasına doğru yola düzülen Ruslar, 26 Haziran'dan itibaren Eflâk'ı da tahliyeye başlamışlar ve Yerköyü savaşında ikisi general olmak üzere altı bin ölü vererek Boğdan yolunu tutmuşlardır!..

Böylece **«Kırım Harbi»**nin ilk safhası bitmiş ve Tuna boyunda geçen bu savaşların hepsi Türk askerinin zaferiyle neticelenmişti. Bu münasebetle kaydedelim ki, on bin Türk evlâdının başında Silistre'yi şerefle koruyan Mûsâ Hulûsi Paşa, muhasaranın son günlerinde abdest alırken bir gülle isabetiyle şehîd olmuştur. Bu Mûsâ Paşa, şehâdetinden üç gün evvel kendisine Müşir rütbesi tevcih edildiğini duyduğu an: **«Rütbe-i şehâdeti tercih ederdim!»** diyen kahramandır!..

— « ☆ » —

KEÇECİ - ZÂDE FUAD PAŞA HAKKINDA...

Tanzimât'ın Üç Rüknü'nden biri olan Fuad Paşa, Kazasker Mehmed Salih Efendi'nin torunu, meşhur şair İzzet Molla'nın oğludur. Annesi Hibetullah Hanım, İsmail Mekkî Bey'in kızı olup Merzifonlu Kara Mustafa Paşa sülâlesine mensuptur.

Fuad Paşa, evvelâ İlmiyye mesleğine intisab etmiş iken bilâhare Tıbbiye'ye devamla askerî tabib olmuş, daha sonra Mustafa Reşid Paşa'nın tavsiyesiyle meslek değiştirerek Babıâli Tercüme Kalemine girmiş, Londra Sefâreti Başkâtibi olmuş, Madrid ve Lizbon'da sefir olarak bulunmuş, Hariciye Nâzırlığı yapmış, nihayet 22 Kasım 1861'de Sadrâzam olmuştur. Fuad Paşa'nın bu ilk sadâreti bir sene, bir ay, on gündür.

Bilâhare Yusuf Kâmil Paşa'nın azli üzerine, 1863 yılının 1 Haziran Pazartesi günü ikinci defa sadâret makamına getirilen Keçeci - zâde Fuad Paşa, şu, yalan söyleyen tarihin dilinde «Büyük» ve «Koca» gibi demagoji kokan ünvanlarla anılan Mustafa Reşid Paşa'nın talebelerindendir ve Fuad Paşa da, o Mustafa Reşid Paşa gibi bizdeki ilk mason'lardandır!..

Sultan Abdülmecid devrinde İstanbul'da İngiliz Sefiri olarak bulunan Lord Rading, Galata civarında İskoç Locası'na bağlı bir mason mahfili kurdurmuş, bundan cesaret alan Fransızlar da hemen harekete geçerek Beyoğlu'nda bir mason locası kurup Fuad Paşa'yı aralarına almışlardır.

Fransız sefirine: **«Siz bize süflörlük ediniz, fakat sahneyi ve rollerin icrasını bize bırakınız»** dediğinden bahsedilen Fuad Paşa'nın: **«Bir devlette iki kuvvet olur: Biri yukarıdan, diğeri aşağıdan gelir. Bizde aşağıdan gelen bir kuvvet olmadığı için, yandan bir kuvvet kullanmaya muhtacız ki, o da sefâretlerdir»** dediği «İbret» gazetesince iddia edilmiştir!..

Bâzı kaynaklarda, iyi yetişmiş, kıymetli bir devlet adamı olduğu yazılıp söylenen Fuad Paşa'nın, sadâret makamına tayininde, alayla Babıâli'ye gelirken, Nallı - Mescid civarına dizilen kalabalık arasında gördüğü «Uzun Nefîse» adlı hamam ustası bir kadına dilini çıkardığını ve bir Ramazan günü maiyyetiyle Bâyezid Camiine gelip kalabalıktan yer bulamıyarak avluda namaza dururken yâverlerine de namaz kılmalarını söylediği, yâverlerinin **«abdestimiz yok!»** sözüne karşı **«Kimin abdesti var**

«Tanzimât'ın Üç Rüknü»nden: Fuad Pasa.

ki!» diyerek namaza duruverdiğini İbnülemin Mahmud Kemal Bey kaydetmektedir!..

Sultan Abdülaziz Hân'ın Mısır ve Avrupa seyahatlarına katılan, güzel Fransızca konuşan ve bâzı çevrelerce kuvvetli bir diplomat olduğu söylenen Fuad Paşa, 12 Şubat 1869 tarihinde, tedavi kasdiyle gittiği «Nis» şehrinde ölmüş, Fransız hükümetinin «Ronar» adlı savaş gemisiyle İstanbul'a getirilip Sultanahmed civarındaki türbesine gömülmüştür.

Fuad Paşa'nın ölümü dolayısıyle o devrin «Hürriyet» gazetesinde yazılanlar pek korkunçtur!.. Bu korkunç iddiaya göre: **«Fuad Paşa Nis'e giderken, Roma'ya uğrayıp Papa ile görüşmüş ve bermûtad onun duâsını aimış olduğundan vefatında, Nis şehri Patrik'i Katolik âyini üzere defnolunması hakkında teşebbüsatta bulunmuş, Türkiye sefiri buna lüzum olmadığını söylemişse de, Patrik ısrar etmiş. Nihayet meyyitin yatağında usulü mütadenin icrasıyle iktifa edilmesine Patrik müsaade etmiştir»!!!**

Bu iddia, Ziya Paşa'nındır. 10 Zilkade 1285 tarihli ve 35 sayılı «Hürriyet» gazetesinde neşrolunmuş ve ,işbu makaleye: «Huda mazharı gûfran eyliye» dûasıyla son verilmiştir.

Cevdet Paşa ise, «Mârûzat»da: **«Fuad Paşa'nın cenazesi Dersaadet'e getirilüb müheyya olan türbesine götürülürken, sanki bir alafranga alay gibi herkes gülüyordu. Lâkin o sırada** «Allah taksiratını afv etsin» **diyenler çok idi. Rahmet ile yad eyleyenler de var idi»** diyor.

Fuad Paşa'nın ölümüyle ilgili olarak Ziya Paşa'nın yazdıklarının aksini iddia edenler de bulunmuş, Şarl Mismer —ne suretle tahkik etmiş ise— «Fuad Paşa, elinde bir Kur'an-ı Kerîm bulunduğu halde vefat etti» demiştir!..

— « ☆ » —

MİDHAT PAŞA VURGUN PEŞİNDE!..

Tarihimize «6 Ramazan Kararnâmesi» veya «Tenzil-i Faiz» diye geçen meşhur kararnâme, Sultan Abdülâziz Hân devri sadrâzamlarından Mahmud Nedim Paşa'nın eseridir... Bu karar, Mahmud Nedim Paşa'nın ikinci sadâreti esnasında alınmış ve aşırı Moskof taraftarlığı dolayısıyle **«Nedimof»** diye anılan Mah-

mud Nedim Paşa, aldığı bu kararla büyük bir huzursuzluğa yol açmıştır!..

O devirde, Hüseyin Avni denilen şu, Eşekçi Ahmed'in oğlu, Sadrâzam ve Serâsker eskisi alçak, İngilizlerin muvafakatini alarak giriştiği Sultan Abdülâziz Hân'ın hal' ve katli meselesini avanesiyle birlikte gizlice yürütürken; devrin Sadrâzamı Mahmud Nedim Paşa, Rusya'nın Büyükelçisi General İgnatiev'le elele vererek «Tenzil-i Faiz» kararını çıkarmış ve bu karar, Sultan Aziz'in hal' ve katli olayını hızlandırmıştır!..

Hale bakınız ve o devirde devlet adamı geçinip hükümet başında iş gören adamların şu tutumlarını göz önünde bulundurunuz ki, Hüseyin Avni denilen Sadrâzam ve Serâsker eskisi, İngilizlerle görüşüp onların muvafakatini alır ve böylece yabancı emellerine uygun bir şekilde, devletin başına yeni bir gaile hazırlarken; iş başında bulunan Sadrâzam Mahmud Nedim Paşa da, Rusya'nın Büyükelçisi ile başbaşa verip «Tenzil-i Faiz» kararı alabilmekte ve birkaç kişinin menfaatleri uğruna Devlet-i Aliyye buhranlar içine sürüklenmektedir!.. Bu ne menem gaflet veya ihanettir ki, muhalifi de, muvafıkı da —görüldüğü gibi— düşmanla elele vermiştir ve bu adamların cümlesi, o kaht-ı ricâl / adam kıtlığı devrinde, devlet adamı (!) geçinmektedirler!..

Yine, gafletin veya ihanetin derecesine bakınız ki, Hersek isyânı, büyük devletlerin yardımıyle gün be gün büyürken, yâni devlet o nazik günlerde bir gaile içinde iken, «Tenzil-i Faiz» kararı çıkarılmıştır!.. Dış borç faizlerinin, bu karar ile yarı yarıya indirilivermesi, alacaklı devletlerin büyük protostolarına yol açıp, Babıâli müşkül durumda kalmış ama, birkaç sözde hükûmet adamı vurgun vurmasını becerebilmişlerdir!..

«6 Ramazan Kararnâmesi», Adliye Nâzırı Midhat, Serâsker Rıza, Hariciye Nâzırı Safvet, Ticaret Nâzırı Dâmâd Mahmud, Maliye Nâzırı Yusuf Paşalarla Sadâret Müsteşarı Said Efendi'den müteşekkil bir encümen tarafından incelenip, tasvip edilmiştir. Bir rivayete göre: Sadrâzam Mahmud Nedim Paşa, İngiliz ve Fransız Elçilerinin muvafakatini aldığından bahisle encümen azâlarını aldatmış ve encümen, Sadrâzamın bu teminatı üzerine «Tenzil-i Faiz» kararını almıştır.

Yine bir iddiaya göre; Rus elçisi İgnatiev, dış borçlar mevzuunda alınacak böyle tek taraflı bir kararın, hem memleket dahilinde doğuracağı huzursuzluğu, hem de Devlet-i Aliyye'nin Av-

rupa'daki malî itibarının yok olacağını ustalıkla hesaplamasını bilmiş ve «Nedimof» diye anılacak derecede Rus taraftarı Sadrâzamı, böylesine bir kararın alınmasına hazırlamıştır.

«Tenzil-i Faiz» kararnâmesini inceleyen kaynakların mühim bir kısmı, alınan karardan haberdar olan birkaç şahsın, ellerindeki tahvilleri acele satıp büyük vurgunlar vurdukları hususunda ittifak etmişlerdir!.. Bu fırsattan istifade edenler, meşhuur Midhat Paşa'mız başta olmak üzere, Sadrâzam Mahmud Nedim ve Dâmâd Mahmud Paşalarla Moskof sefiri İgnatiev'dir!.. Sadrâzam, kararı Rus elçisine haber vermiş ve bu adamların cümlesi, «6 Ramazan Kararnâmesi»nden milyonlar vurmuşlardır!..

«Tenzil-i Faiz Kararnâmesi», ellerinde tahvil bulunan halk ile yabancı devletler tarafından büyük protestolarla karşılanmış, hattâ sefirlerimiz hakaret görüp sokağa çıkamaz olmuşlardır!.. İgnatiev adlı Moskof sefiri böylece muradına ermiş ve gerçekten onun düşündüğü gibi, devlet, hem malî itibarını kaybetmiş, hem de memleket dahilinde büyük bir huzursuzluk doğmuştur!..

Bizim meşhuur Midhat Paşa'mız, hem «Tenzil-i Faiz Kararnâmesi»nden istifade edip cebini doldurmuş, hem de Eşekçi Ahmed'in oğlu Hüseyin Avni (Paşa) ile birleşip, Kararnâmenin doğurduğu huzursuzluktan istifade ile Sultan Aziz'in hal'i meselesini gerçekleştirenler arasında yer almıştır!..

Korkunç bir gafletten başka bir şey olmayan bu «Tenzil-i Faiz Kararnâmesi»nden istifade etmesini bilen Abdülaziz Hân düşmanları, bilâhare Mahmud Nedim Paşa'yı düşürüp, hal'i gerçekleştirmesini becermişlerdir!..

— « ☆ » —

BİR SADÂRET DEĞİŞİKLİĞİ VE İKİ KORKUNÇ TİP!..

Sultan Abdülaziz Hân devrinde vuku bulan bir sadâret değişikliğinde Mahmud Nedim Paşa azl'olunmuş ve yerine Midhat Paşa getirilmiştir. Birbirleriyle halef-selef olan bu sözde devlet adamları, İmparatorluğumuzun son devir tarihinde iki korkunç tiptir!..

Azl'olunan Mahmud Nedim Paşa, eski vezirlerden Gürcü Mehmed Necip Paşa'nın oğludur. Bahriye Nâzırlığından Sadâret

makamına getirilmiş ve on ay, yirmi dört gün devam eden sadâreti boyunca memleketi, dahilî ve haricî çeşitli buhranlar içine sürüklemiştir!..

Moskof taraftarlığıyle tanınan ve bu sebeble kendisine «Nedimof» adı verilen Mahmud Nedim Paşa'nın icraatını inceleyen İbnülemin Mahmud Kemal Bey: «Bu zâtın sadâret mevkiine suudu, umum için musibet hükmüne geçti. Umur-ı Maliye'yi güya ıslâh etmek üzere tenkihata kalkıştı. Me'murîn ve ketebenin aylıklarını kesti. Zaten zaruret içinde bulunanlar büsbütün fakr-ı hale giriftar oldular.

Vilâyet nizâmnâmesini değiştirdi. Vilâyetlerin muhassasasatını bir esası sahiha müstenid olmayarak tenkis etti. Siyasî ve idarî bir lüzum tahakkuk etmediği halde bir takım küçük vilâyetler teşkil eyledi. Her tarafta idare muhtel oldu. İrtikâb ve irtişa revaç buldu. Memurların mezaliminden şikâyetler tevali etmeğe başladı.

İstanbul'daki hizmetlerinden infisal edenleri, arzularına muhalif olarak taşra memuriyetlerine tayin etti. Me'mur oldukları mahallere varmadan azl, yahut uzak bir vilâyete tahvil eyledi. Valileri, mutasarrıfları vesair memurları istediği gibi oynattı. Becayiş yahut tebdil suretiyle memleket memleket dolaştırdı... Kimsede emniyet kalmadı, her memur ne yapacağını şaşırdı.

On bir ay devam eden sadâreti esnasında beş serâskerle, dört Bahriye, dört Adliye, beş Maliye Nâzırı, altı Tophane Müşiri ile beş sadâret ve altı serâsker müsteşarını azl ve nasb etti.

Bu mecnunâne icraat, ecnebî devletlerin de nazarı hayretini celb etti. Hattâ, Paris sefiri Reşid Paşa-zâde Mehmed Cemil Paşa, Hariciye Nezâretine tayin olunup İstanbul'a gelirken, Viyana'da vâki olan mülâkatta Avusturya İmparatoru Fransuva Jozef'in: «Sizin memurlarınız Promenad'a girdiler. Bir mevkide durmaksızın devr-i dâimde bulunuyorlar!» dediği Cemil Paşa'dan menkuldür.

Serâsker Hüseyin Avni, Maliye Nâzırı Şirvânî-zâde Rüşdü, Zaptiye Nâzırı Hüsnü, İşkodra Valisi ve Fırka-i Askeriye Kumandanı Divitçi İsmail Paşaları ve Mâbeyn Başkâtibi Emin Bey'i İsparta, Amasya, Trabzon ve Kıbrıs'a nefy ettirdi.

Hakk'u adle muhalif olan bu hale itiraz eden Şûray-ı Devlet Reisi Yusuf Kâmil ve ona peyrev olan Divân-ı Ahkâmı Adliye

Nâzırı Mütercim Rüşdü Paşaların tebdiline de irâde istihsal eyledi.

Bu münasebetsiz icraatiyle kendi hakkında umumun nefret ve adavetini celbeylediği gibi, Pâdişaha da düşmanlar peyda eyledi» diyor.

Sadâreti böylesine berbat bir icraatla geçen ve bu berbat sadâreti, Sultan Aziz'in saltanatında bir dönüm noktası olan Mahmud Nedim Paşa'nın azlini müteakip sadâret mührünü eline geçiren Midhat Paşa'nın ise, asıl adı «Ahmed Şefik»dir. Sonradan «Midhat» mahlasını alan ve bununla şöhret bulan Midhat Paşa, Ruscuklu Hacı Eşref isminde bir Kadı'nın oğludur. İsmail Hami Danişmend, «Kronoloji»sinde: **«Bazı garb membalarında Midhat Paşa'nın mensup olduğu âilenin Bulgaristan Yahudilerinden olduğu ve bu âilenin sonradan ihtida ettiği tesbit edilmiştir»** diyor ve Midhat Paşa'nın Türklüğünü şüpheli görüyor!..

Korkunç icraatına zaman zaman temas ettiğimiz ve ihânetlerini daha da yazacağımız Midhat Paşa adlı megalomanın bu ilk sadâreti, iki ay, on gün sürmüş ve Yılmaz Öztuna'nın «Türkiye Tarihi»nde kaydettiğine göre, Midhat Paşa'nın **«Bu sadâretinin en mühim olayı, Hıdiv İsmail Paşa'ya verilen 28 Eylül tarihli harici istikraz fermânı olmuştur. Bu fermân için Hıdiv, İstanbul'da devlet ve saray adamlarına yüz, yüz ellişer bin altın rüşvet vermiş** ve bu fermânla «Hıdiv, Avrupa devletlerinden istediği kadar borçlanabilmek müsaadesi koparmıştır.»

Midhat Paşa'nın bu ilk sadâretinden azline, açığı olan bütçede varidat fazlası olduğunu iddia ederek Pâdişahı iğfale teşebbüsü sebeb olmuş ve Midhat Paşa'dan sonra sadâret makamına Mütercim Rüşdü Paşa getirilmiştir ki, Sultan Abdülaziz Hân'ın bu Mütercim Rüşdü Paşa için: **«Benim ecdâdım bu gibilerin aklı ile hareket etmiş olsaydı, Konya ovasında koyun sürüleriyle çadırda yaşamaktan kurtulamazdık!..»** dediği meşhurdur!..

— « ☆ » —

PÂDİŞAH KAATİLİ BİR SERÂSKER!..

Sultan Abdülaziz Hân'ın kaatili Hüseyin Avni Paşa, 1820 yılında İsparta'nın Şarkî-Karaağaç kazasına bağlı Avşar nahiyesinin Gelendost köyünde doğmuştur. Ahmed adında birinin oğlu-

dur. İbnülemin Mahmud Kemal Bey merhumun Maarif Vekâletince yayınlanan «Son Sadrâzamlar» adlı mühim eserinde kaydettiğine göre, Hüseyin Avni Paşa'nın babası Ahmed, memleketinde «eşek... oğlu» namıyle tanınmıştır!.. Başka bir rivayete göre, bu adamın lâkabı: «Eşek Ahmed» veya «Eşekçi Ahmed»dir ve Eşekci Ahmed'in oğlu Hüseyin Avni de, «Malak Hüseyin»dir.

Hüseyin Avni Paşa, 1836'da İstanbul'a gelmiş ve «Tanzimât'ın Üç Rüknü» diye anılanlardan Âli ve Fuad Paşaların himâyesiyle Serâskerliğe kadar yükselmesini bilmiştir!.. Sakızlı Ahmed Esad Paşa'nın ilk sadâretinde ikinci defa Serâsker olan Hüseyin Avni Paşa, Şirvâni-zâde Mehmed Rüşdü Paşa'nın azli üzerine Serâskerlik uhdesinde kalmak şartiyle sadâret makamına getirilmiştir.

Görgüsüz, ahlâksız ve «kinim dinimdir» diyecek derecede kindar olan Hüseyin Avni adlı paşa, Serâskerliği sırasında, Sarayın Hazînedar kalfalarından biriyle gizli münasebet kurmaya kalkmış ve bir Cuma Selâmlığında saray kadınlarına sözle sarkıntılık etmekten de utanmamıştır!.. Bu hâyâsızlığı dolayısıyle bütün rütbe ve nişanları alınarak İsparta'ya sürülen Hüseyin Avni Paşa, İsparta'ya ilk kumarı ve tavla oyununu götüren adamdır!..

Bu sürgün olayını İbnülemin Mahmud Kemal Bey, yukarıda adı geçen eserinde: **«Pâdişaha müteallik kadınlara göz ve söz atacak kadar cür'etkâr olan bir şahsın, başkalarına neler yapacağı, hattâ yapmakta olduğu»** üzerinde durarak: **«Irz ve namus, her şeyin, hattâ hayatın fevkindedir. Irz ve namusa tecavüz edenler en ağır cezaya müstehak olurlar»** diyerek böyle bir ahlâksızı himâye edenlere tâ'rizde bulunuyor.

Eşekçi Ahmed'in oğlu Hüseyin Avni, İsparta'ya sürgün gideceği günlerde, Fransız muharrirlerinden Charles Mismer'e: **«Bir daha iş başına gelirse gafil avlanmıyacağını»** söylemiş, bu sürgün dolayısıyle devrin pâdişahı Sultan Abdülaziz Hân'a düşman olmuş ve bâzı yakınlarına: **«Ben ondan** (Sultan Aziz'den) **öcümü almadan Allah, canımı almasın»** diyerek niyetini açığa vurmuştur!..

«İnsanlığın belli başlı faziletlerinden tamamiyle mahrum olan ve sonsuz kiniyle garazından ve bilhassa hudutsuz ihtirasından başka hiçbir hisse ve fikre tâbi olmayan bu mukaddesatsız adam» affedilmez bir gafletle on bir ay sonra afv edilmiş (!), Girit kumandanı, bilâhare Aydın Valisi olmuş, daha sonra Bah-

riye Nezâreti'ne getirilmiş, ikinci defa Serâsker tâyin edilmiş ve nihayet 1874 yılının 15 Şubat Pazar günü, Serâskerlik uhdesinde kalmak üzere Sadrâzam olmuştur!..

Sadâreti, bir yıl, iki ay, on gün devam eden ve bu müddet içinde Sultan Abdülaziz Hân'ı yok edebilmek için türlü tertibler peşinde koşan bu Hüseyin Avni adlı sadrâzam, sarayın Kilercibaşısı ile Eczacı-başını elde ederek Sultan Aziz'i zehirlemeğe teşebbüs etmişse de muvaffak olamamış, hattâ bir ara, kendi Kabinesinde Adliye Nâzırı olan Âkif Paşa'ya, Pâdişahın ortadan kaldırılması için bir fedâi bulmasını teklif edecek kadar kendinden geçmiştir!..

Sadâreti, bu çeşit tertibler yanı sıra türlü rezaletle geçen bu Hüseyin Avni denilen adamın ne müdhiş bir ahlâksız olduğuna dair Mehmed Zeki Pakalın'ın «Son Sadrâzamlar ve Başvekiller» adlı eserinin ikinci cildinde korkunç satırlar vardır!.. Ayrıca, aldığı büyük ölçüde rüşvet, Ebüzziya Tevfik Bey'in «Yeni Osmanlılar Tarihi»nde, Âtıf Bey'in «Hâtıra»sında, Lütfi Simavi Bey'in «Devr-i İnkılâb»ında, hattâ yoldaşı Midhat Paşa'nın «Tabsıre-i İbret»inde uzun uzun anlatılmıştır!..

Hüseyin Avni adlı sefih, sadâretten azlini müteakip gûya tedavi kasdiyle Avrupa'ya gitmiş, olanca mel'anetiyle çalışmasına rağmen beceremediği Sultan Abdülaziz Hân'ın hal'i meselesini orada İngilizlerle müzakere etmiş ve bu hal' mevzuunda İngilizlerin muvafakatini almıştır!..

Bilâhare yurda dönen ve burada İngiltere Sefiri Sir Hanry Elyot'la pek sıkı fıkı dost olan bu sadrâzam ve serâsker eskisi, hal' mevzuunda meşhuur Midhat Paşa ile anlaşmış ve Sultan Abdülaziz Hân'ın hal'ini bu üç adam plânlayıp sahneye koymuşlardır!.. Perde arkasında İngiltere Sefiri; hal' erkânı başında da: Hüseyin Avni ile Midhat Paşa Hazretleri!..

Yalan söyleyen tarih, Sultan Abdülaziz Hân'ın israfından, koç ve horoz döğüştürdüğünden kazananlara nişan taktığından, sunundan veya bunundan bahsededursun... Gerçek odur ki, Sultan Aziz'in hal'i, İngilizlerin arzu ve muvafakati üzerine, işte bu «kinim dinimdir!» diyen Eşekçi Ahmed'in oğlu Hüseyin Avni ile «Hürriyet kahramanı»(!) Midhat Paşa tarafından tertiplenmiş, bunlara daha bâzı gafiller de uymuş ve Sultan Abdülaziz Hân, bu tertible bir gecenin sabah

saatlerinde al-aşağı edilivermiştir!.. Hal' gecesini, o İngiliz Sefiri ile, hal' çetesinin başındaki iki adam (Hüseyin Avni ve Midhat Paşa), Hüseyin Avni'nin Paşa-Limanı'ndaki yalısında geçirmişler ve sonra da, gaafil Süleyman Paşa marifetiyle hal'i gerçekleştirivermişlerdir!..

Sultan Abdülaziz Hân, 30 Mayıs 1876 Salı günü hal' edilmiş ve 4 Haziran sabahı, Eşekci Ahmed'in oğlu Hüseyin Avni ile avenesi tarafından da katl edilmiştir!.. Pâdişah kaatili Hüseyin Avni ise, —daha evvel kaydettiğimiz gibi—, Sultan Abdülaziz'in katlinden onbir gün sonra Çerkes Hasan Bey tarafından Midhat Paşa'nın konağında öldürülmüştür!..

— « ☆ » —

DEVLET İDARESİ ABDÜLHAMİD HÂN ELİNE GEÇERKEN...

Sultan İkinci Abdülhamid Hân, 31 Ağustos 1876 Perşembe günü taht'da çıkmış ve bu cülûs ile devlet idaresi, haçlı emperyalizmine «Dur!» diyebilen zâtın eline geçmiştir.

Bu, haçlı emperyalizmine «Dur!» diyebilen zat, Sultan Abdülmecid'in sıra ile taht'da çıkan dört oğlundan ikincisidir. 21 Eylül 1842 Çarşamba günü doğmuş ve otuz dört yaşının içinde, ağabeyi Beşinci Murad'ın hal'i üzerine, Osmanoğullarının otuz dördüncüsü olarak cülûs etmiştir.

Annesi, Sultan Mecid'in ikinci haremi olan Tîr-i Müjgân Kadınefendi'dir. Abdülhamid Hân, henüz on bir yaşında iken annesi vefat etmiş ve Şehzâde Abdülhamid Efendi, Sultan Mecid'in diğer haremi Perestü Kadınefendi tarafından büyütülmüştür. Altmış küsur yıldanberi Sultan Abdülhamid Hân aleyhinde ciltlerle kitap yazılmış ve bu düşmanca neşriyatın birinde, saray rakkaselerinden muhtedi bir Ermeni karısı, Abdülhamid Hân'ın anası gösterilmişse de, bu iddia, İsmail Hami Bey'in tâbiriyle: **«Herzeden daha bayağı ve safsatadan daha aşağı bir iftiradan** başka **bir şey değildir.»**

Üvey ana elinde büyümesine rağmen, gençlik devresini pek mazbut geçiren Abdülhamid Hân'ın o yıllarını inceleyen Semih Mümtaz Bey:

«İkinci Sultan Abdülhamid, şehzadeliğinde gayet serbest ve cesurdu. Sokağa çıkmaktan, kırlarda gezinmekten âdeta zevk alır-

dı. Ata binerdi, hem atların en sertine biner, saatlerce gezip tozardı. Kayığa ve çatanaya binerek denizlerde dolaşırdı. Hattâ Marmara'nın ortasında soyunur, denize atlar, yüzer eğlenirdi. Bahçelerinde kuşlar, tavuklar, hindiler besletip meşgul olur, sarayda oymacılıkla uğraşır ve çok da muvaffak olurdu. Yemek zamanı gayet muntazamdı. Bilhassa açıklıklarda yemek yemeği tercih eder, bu gibi âlemlerin içkisiz eğlencelerine iltifat eylerdi. Tab'an titizdi, her gün yıkanırdı. Kendi işini kendi görür, ekseriya kahvesini dahi kendi pişirirdi. Uykusu hafifti. Vücudça zinde ve çevikti. Zekâsı kuvvetli, hele hâfızası daha kuvvetliydi. Bilmediklerini sorup öğrenmekte hakikaten mahirdi ve mahviyetkârdı. Tuhaftır ki, müzevirleri günahı kadar sevmezdi. Merak edip dinler, fakat iğrenirdi.» diyor.

Mâbeyn Başkâtibi Tahsin Paşa ise hâtıratında: «Abdülhamid Efendi, kendi hayat-ı hususiyesi ve maişet ve idare tarzı itibariyle öteki şehzâdelere benzemezdi. Diğer şehzâdeler, günlerini gaflet ve israf içinde geçirirken; Abdülhamid Efendi muntazam bir bütçe dahilinde ve muktesidâne şeraitle imrarı hayat eder, dairesinin en ufak masraflarına kadar her muameleyi kendi teftiş ve nezareti altında bulundurur, bilhassa israftan son derece tevakki ederdi. Binaenaleyh, vaziyet-i malîye itibariyle diğer şehzâdelerden yüksek bir mevkie mâlikti. Kendi daireleri içinde irâdlarıyle masraflarını kapatamayan öteki şehzâdeler, bilhassa para hususunda sıkıntı çekerlerken; Abdülhamid Efendi, bir taraftan tasarruf ve diğer taraftan irâdını arttırarak hem müreffeh bir hayat geçirir, hem de para biriktirerek kardeşlerine yardımda bulunurdu. Bilhassa Murad Efendi'ye bir çok defalar ikraz suretiyle para verdiğini bana bizzat hikâye etmişti.» demekte; Yılmaz Öztuna ise, «Türkiye Tarihi»nde:

«İkinci Abdülhamid, ağabeyi Beşinci Murad'la beraber ihtimamlı bir tahsil gördü. Sonradan sadrâzam olan Edhem Paşa, Maarif Nâzırı olan Kemal Paşa, Fransız Gardet, Fransızca hocaları; Gerdankıran Ömer Efendi, Türkçe; Ferid Efendi ile Şerif Efendi, Osmanlı tarihi; Guatelli Paşa ile Lombardi, piyano ve batı musikisi hocaları idiler. Bir iki parça şiir de yazan İkinci Abdülhamid, sonradan İttihatçıların propaganda ettikleri gibi, cahil değil, İttihatçıların hemen hepsinden daha bilgiliydi. Bu arada, pâdişahın imlâ bilmediği dahi iddia edilmiştir ki, bu yalanın mahiyetini görmek için, İkinci Abdülhamid'in elimizdeki yüzlerce

Osmanlı pâdişahlarının en büyüklerinden biri olan Sultan İkinci Abdülhamid Hân, şehzâdelik yıllarında.

elyazısından birine bakmak kâfidir» diyerek Abdülhamid Hân'ın yetişme tarzının bir başka yönüne temas etmektedir.

Bu şekilde yetişen ve 31 Ağustos 1876 Perşembe günü taht'da çıkan Abdülhamid Hân'ın cülüsu ile alâkalı bazı garip iddialar vardır!.. Güya, Abdülhamid Hân taht'da çıkmadan evvel, meşrutiyeti ilân edeceğine dair söz vermiş!.. Bakınız, Sultan Abdülhamid Hân bu mevzuda ne diyor:

«Midhat Paşa ile Mehmed Rüştü Paşa (Mütercim Rüştü Paşa), **biraderin hastalığı üzerine bana geldiler. Onlarla ilk defa orada** (Maslak Kasrında) **mülâki oldum. Benden, şekl-i hükûmetten meşrutiyeti mi, yoksa istibdâdı mı, hangisini tercih edersiniz? diye sordular. Ben de cevaben: Avusturya İmparatoru Macaristan'a gider, Macar şapkasını giyer, Macar olur. Avusturya'ya gelir, oralı olur. Bir gemi kapdam, gemiye kumanda ettiği zaman nasıl ki, icab eden hale göre kumanda ederse, ben de kumanda mevkiine gelince, memleketin selâmeti hangi idare şeklinde ise ve hayırlı görülürse, onu ihtiyar ederim, dedim. İlâveten şunu da söyleyeyim ki, benim şimdiki kanaatim, şeklî meşrû olan meşrutiyettedir. Çünkü istibdâd-ı idarede, iyi-kötü her şey hükümdara atfedilir, vükelâ mes'uliyet kabul etmez. Bu, sizin belki daha iyi işinize gelebilir, dedim. Güldüler.»**

Yine başka bir acaib iddiaya göre ise: Beşinci Murad'ın şuuru avdet ettiği takdirde, Abdülhamid Hân, saltanatı ağabeyine devretmeği peşinen kabul etmiş (!) ve hattâ bunun için Midhat Paşa'ya bir de senet vermişmiş!!!

Bu iddia da, Abdülhamid Hân düşmanlariyle Midhat Paşa dostlarının uydurduğu kuyruklu bir yalandır ki, bütün muteber tarihçilerce incelenmiş, aslı olmadığı çeşitli vesikalarla ortaya konmuş ve yalan söyleyen tarihin yüzüne fırlatılıvermiştir!.. Bu mesele ile alâkalı vesikaları merak eden okuyucularıma, İbnülemin Mahmud Kemal Bey'in «Son Sadrâzamlar» adlı mühim eserini tavsiye ederim. Merhum İbnülemin Mahmud Kemal Bey, o eserinde bu meseleyi her yönü ile incelemiş ve gereçeği olanca dehşetiyle ortaya koyuvermiştir.

Sultan Abdülhamid Hân'ın saltanatı, 31 Ağustos 1876 tarihinden 27 Nisan 1909 Salı gününe kadar, otuz iki sene, yedi ay, yirmi yedi gün devam etmiş ve bu müddet zarfında o «Büyük Adam», Haçlı emperyalizmine göğüs gerip Müslüman-Türk'ün haklarını korumasını bilmiştir.

«NE DİYECEKLER? ÇOCUK OYUNCAĞI DEDİLER!..»

Daha evvel temas ettiğimiz gibi, Sultan Abdülaziz Han'ı evvelâ hal'e, sonra da katle muvaffak olan kaatil Serâsker, şu, Eşekçi Ahmed'in oğlu Hüseyin Avni Paşa, bilâhare bir gece Kurmay Binbaşı Çerkez Hasan Bey tarafından öldürülmüş; Beşinci Murad cinnet getirerek doksan üç günlük bir saltanattan sonra hal' edilip Sultan İkinci Abdülhamid Hân taht'da çıkmış ve bu arada Sadrâzam Mütercim Rüşdü Paşa'nın istifası üzerine «hasbezzaman ve bizzarure» Midhat Paşa sadâret makamına getirilmiştir.

Memleket ve dünya meselelerinden haberi olmayan, Meşrutiyet nedir bilmiyen, Batı'yı tanımayan, Batı kültüründen mahrum olan ve hattâ bir yabancı dil dahi bilmeyen Midhat Paşa, sadâret koltuğuna oturur oturmaz Kanun-u Esâsî (Anayasa) hazırlığına başlamış ve böylece «ÂL-İ MİDHAT» (!!!) yolunda ilk adımını atmıştır!..

Midhat Paşa başkanlığında kurulan bir komisyonun yüz kırk madde halinde tanzim ettiği Anayasa, bilâhare Vekiller hey'eti ile üç kişilik bir komisyonca da tedkik edilmiş ve ortada muhtelif Anayasa taslakları mevcud iken, Midhat Paşa'nın hazırladığı taslağa itibar edilmesini Sultan Abdülmecid Hân «Hâtırat»ında şöyle izah etmiştir: **«[Midhat] isminin ebced hesabıyla «deva-i devlet» olduğunu keşf ve ilân etmiş hasta bir halka, yine onun ihzar ettiği devayı vermek zarurî idi!..»**

1876 Anayasasının meşhur bir maddesi vardır: 113'cü madde... Bu maddede: «Hükûmetin emniyetini ihlâl ettikleri idare-i zabıtanın tahkikat-ı mevsukası üzerine sabit olanları memalik-i mahrusa-i şâhâneden teb'id etmek münhasıran Zât-ı Hazret-i Pâdişahın yed-i iktidarındadır» deniliyordu. Bugüne kadar türlü tefsirlere uğrayan bu meşhur 113'cü madde, bir iddiaya göre, bizzat Midhat Paşa tarafından Anayasa metnine konulmuş ve kendisinde bir şeyler vehmedip bu vehimle ölünceye kadar iktidarda kalacağına inanan (!) Midhat Paşa, o 113'cü maddeye dayanarak muhaliflerini yurt dışına sürdürmeyi düşünmüştür!.. Düşünmüştür amma, bu madde hükmüne göre yurt dışına çıkarılan ilk şahıs, kendisi olmuştur!..

Kanun u Esâsî ile alâkalı Hatt-ı Hümâyûnu, 23 Aralık 1876

Cumartesi günü Mabeyn Başkatibi Said Bey/Paşa Babıâli'ye getirmiş ve Kanun-u Esâsî'nin o gün ilânında Midhat Paşa bilhassa ısrar etmiştir. Çünkü o gün, meşhur «Tersâne Konferansı», Haliç tersânesindeki Bahriye Nezâretinde çalışmalarına başlamıştır ve Midhat Paşa, Anayasa'yı o gün ilân ettirip, aklınca konferansa katılan devletlere âdeta bir nümâyiş yapmak istemiştir!..

«Tersâne Konferansı»nda bizi, Hariciye Nâzırı Safvet Paşa temsil etmiş ve o gün Anaya'nın ilânı dolayısıyla toplar atılmaya başlayınca, Safvet Paşa, Konferansa iştirak eden delegelere, Anayasa'nın ilânını duyurmuştur. Hariciye Nâzırı'nın izahatını dinleyen yabancı devletlerin delegeleri, ilân olunan yeni rejimin o günkü şartlarla Osmanlı İmparatorluğu bünyesine uymayacağını takdir edip bıyık altından gülmüşler ve tabiî yine bildiklerini okuduklarından Midhat Paşa'nın nümâyişi konferans çalışmalarına tesir etmemiştir!..

Büyük eserinin (!) delegeler üzerindeki tesirini öğrenebilmek için o gün geç vakte kadar Babıâli'de Safvet Paşa'yı bekleyen Midhat Paşa gaafili, Hariciye Nâzırı gelir gelmez hemen şu suali sormuştur:

«— Ne dediler, ne dediler?»

Safvet Paşa'nın bu suale verdiği cevab pek mânidardır:

«— Ne diyecekler? Çocuk oyuncağı dediler!..»

İşte, Midhat Paşa'nın yapabildiği yegâne iş budur: Çocuk oyuncağı!..

— « ☆ » —

İLK MECLİS-İ MEB'ÛSÂN'IN AÇILIŞI

Açılış merasiminde devrin pâdişahı Sultan İkinci Abdülhamid Hân'ın bizzat hazır bulunduğu ilk Meclis-i Meb'ûsân, Dolmabahçe Sarayının eskiden «Divân-ı Hümâyûn mahalli» diye anılan Muâyede Salonunda açılmıştır. O gün murassâ Osmanlı tahtı Muâyede Salonuna konulmuş ve askerî üniformasının üstüne siyah bir pelerin giyen Sultan İkinci Abdülhamid Hân, vükelâ, ulemâ, a'yan ve meb'usanla, askerî ve mülkî erkânın teşkil ettiği saf arasından alkışlarla ilerleyip taht önünde durmuş, pâdişahın kardeşleri Veliahd Reşad ve Şehzâde Kemaleddin Efendiler de

tahtın iki yanında yer almışlardır. Abdülhamid Hân, elindeki nutku Sadrâzam Edhem Paşa'ya, sadrâzam da Mâbeyn Başkâtibi Küçük Said Paşa'ya vermiş ve Mâbeyn Başkâtibi tarafından okunan nutuk yarım saat kadar devam etmiştir.

Dolmabahçe Sarayının Muâyede Salonunda 19 Mart 1877 Pazartesi günü böyle bir merasimle açılan İlk Meclis-i Meb'ûsân, bilâhare Ayasofya karşısındaki Adliye binasında toplanmıştır. Eski Mehterhane ve Sultan Sarayı arsaları üzerine evvelâ Dârülfünun olarak yaptırılan bu bina sonraları Meb'ûsân ve Âyan dairesi ittihaz edilmiş, bilâhare Adliye'ye devredilmiş ve Cumhuriyet devrinde yanmıştır.

Halûk Y. Şehsuvaroğlu «Tarihî Odalar»ında bu ilk Meclis-i Meb'ûsân binası hakkında şunları yazıyor:

«Binanın üst katındaki tavan ve duvarları nakışlı büyük salon, meb'uslar için içtima salonu haline konulmuş ve buraya pencereler önüne bir kürsü, karşıya yedi dizi halinde sıralar ve yan taraflara da localar yapılmıştı. Meclis kürsüsünün arkasında, üstte, İkinci Abdülhamid'in bir tuğrası altında «Daire-i Umur-u Millet» levhası asılı duruyor, altında da büyük harflerle «Pâdişahım çok yaşa» yazıları okunuyordu.

Meb'ûsân Meclisinin hazırlıkları yapılırken, hükûmet erkânından başka bizzat İkinci Abdülhamid de inşaatla alâkadar oluyor ve gidip «Daire-i mezkûrenin hüsnü tanzim ve nefaseti tefsiri»ni tedkik ediyordu.

Dolmabahçe Sarayının Muâyede Salonunda yapılan açılış merasiminden sonra, Meclis-i Meb'ûsân 20 Mart 1877 Salı günü yeni dairesinde toplantılarına başlamış, Meb'ûsân Reisi seçilen Ahmed Vefik Efendi/Paşa, bütün meb'uslara birer birer: **«Zât-ı Hazreti Pâdişahıye ve vatanıma ve Kanunu Esâsi ahkâmına ve uhdeme tevdi olunan vazifeye riayetle hilâfından mecanebet eyliyeceğime kasem ederim»** ibâresiyle yemin ettirmiş, sonra makama ve meb'usların vazifelerine dair bir nutuk söylemişti. Nutuk bitince meb'uslar kur'a ile takım takım odalara çekilerek bâzı hususları ve şube reisleri intihabını müzakere etmişlerdi.

Meb'ûsân Meclisi 21 Mart 1877 tarihinden itibaren alenî toplantılarına başladı. Yalnız salonun darlığı sebebiyle dairenin tahammülünden ziyade izdiham tehlikesine karşı kartlar basılmış ve bu davetiyelerden onar tane «sefirlere, şehir müntehib-

lerine, havasa, Türk gazetecilerine, yabancı gazetecilere» yirmi tane de «avama» dağıtılmıştı.»

Halk dilinde, Rumî sene hesabiyle **«93 Meclisi»** diye anılan bu ilk Meclis-i Meb'ûsân'a, dahilî işlerinde muhtar olan Mısır, Tunus, Romanya, Sırbistan, Karadağ gibi eyâletler meb'us göndermemiş, buna mukabil doğrudan doğruya Babıâli tarafından idare olunan Yemen, Trablusgarb ve Bosna - Hersek gibi eyâletlerin meb'usları iştirak etmiştir.

Bu şekilde kurulan ve bu haliyle memleket gerçeklerine asla uygun olmıyan ilk Meclis-i Meb'ûsân'da gayritürk ve gayrimüslim meb'usların sayısı, vatanın sahibi aslîsi olan Türklerle aynı seviyede idi. Ve elbette ki, böyle bir Meclis'den memleket hayrına bir hareket beklenemezdi!.. Bugün yayınlanmış olan o Meclis'e ait zabıtlar tedkik olunduğunda görülür ki, ilk Meclis-i Meb'ûsân'ın yarısını teşkil eden bu gayritürk ve gayri müslim meb'uslar kendi dillerinin de Türkçe yanında resmî dil olmasını istemişler, daha da ileri giderek muhtariyet talebinde bulunmuşlardır!.. Hattâ, bâzı Rum meb'uslar Girit'le Teselya'nın küçük Yunanistan'a bırakılmasını isteyecek kadar küstahlaşmışlar, Türk Meclis-i Mebûsan'ında Türk'e ihanetten utanmamışlardır!..

Müslüman-Türk'e düşman şer kuvvetlerce beslenen bu gayritürk ve gayrimüslim meb'uslar, İmparatorluğumuzun bir an evvel parçalanıp yok olmasını temin için Ruslarla savaşa taraftar olmuşlar ve acı hâtıralarıyla bugün hâlâ anılan meşhur 93 Harbi'nin, Türk - Moskof savaşının açılmasında mühim rol oynamışlardır!..

Bu haliyle ilk Meclis-i Meb'ûsân ancak, on ay, yirmi beş gün faaliyette bulunabilmiş ve 13 Şubat 1878 Çarşamba günü Sultan İkinci Abdülhamid Hân tarafından kapatılmıştır. Ki Abdülhamid Hân'ın en mühim hizmetlerinden biri de, bu Meclis-I Meb'ûsân'ı kapatmak olmuştur.

— « ☆ » —

MİDHAT PAŞA GAAFİLİNİN MARİFETİ: MOSKOF SÜRÜLERİ YEŞİLKÖY'DE!..

Sultan İkinci Abdülhamid Hân'ın saltanatının ilk aylarında ve «Büyük Devlet Adamı» (!) diye anılagelen Midhat Paşa ile avanesinin sebeb olduğu meşhur «93 Harbi» sonunda, Moskof sürüleri, o devirde Ayastafanos denilen Yeşilköy'e kadar ilerlemiş ve bu müdhiş bozgun, «Ayastafanos Mukaddımât-ı Sulhiyye»sinin imzalanmasıyle neticelenmiştir!..

Gaafil Midhat Paşa, aklınca, taht'da henüz çıkan Abdülhamid-Hân'ı avucu içine almak gayesiyle harb lehinde faaliyet göstermiş, talebe-i ulûmu tahrikle nümâyişler tertiblemiş, basında harb lehinde geniş kampanya açmış ve o günlerde saray önünde sık sık şu cümle duyulmuştur: «Harb isteriz!..»

Bilindiği gibi, Abdülhamid Hân'ın saltanatının ilk aylarında Midhat Paşa, «hasbezzaman ve bizzarure» sadâret makamına getirilmiş ve tarihimize «93 Harbi» diye geçen meşhur 1877 Türk-Moskof savaşı, Midhat Paşa'nın bu sadâreti devresinde vuku bulmuştur!.. Anadolu'da ve Rumeli'de olmak üzere iki cephede cereyan eden «93 Harbi»nin Anadolu cephesine Gazi Ahmed Muhtar Paşa kumanda etmiş, Rumeli cephesinde ise, Gazi Osman Paşa'nın harb san'atını alt-üst eden meşhur Plevne Müdafaası, nesilden nesile intikâl edip zamanımıza kadar gelmiştir.

Ancak, bütün feragat ve kahramanlığa rağmen, bu vakitsiz savaş, aleyhimize neticelenmiş ve milletçe pek acı günlere katlanılmıştır!.. Bu acı günler bir yana, Balkanlardaki beş yüz küsur yıllık Türk hâkimiyyeti azınlık durumuna düşmüş ve tarihin ender kaydettiği büyük bir göç ile Balkan Türkleri ecdâd yadigârı toprakları kütleler halinde terketmişlerdir!.. Bu misli pek az görülen büyük ve acı göç, bugün hâlâ mekteblerimizde evlâtlarımıza «Büyük adam (!) diye tanıtılan Midhat Paşa adlı «Küçük adam»ın eseridir!..

3 Mart 1878 Pazar günü imzalanan «Ayastafanos Mukaddimat-ı Sulhiyye»sinden otuz iki gün evvel «Edirne Mütarekesi» imzalanmış, bu arada, Moskof Başkumandanı Grandük Nikola, İstanbul'a bir fırka asker sokmak istemiş, bu taleb üzerine İngiltere de bir filo ile İstanbul'a girmek istemişse de, Abdülhamid Hân, iki devlet arasındaki rekabetten istifade etmesini bilip her iki teşebbüsü de önlemiştir!..

Ayastafanos Mukaddimat-ı Sulhiyye'si Yeşilköy'de imzalanmış ve bizi Başmurahhas olarak Hariciye Nâzırı Safvet Paşa temsil etmiş, Berlin Büyükelçimiz Sadullah Bey de ikinci murahhas tayin edilmiştir. Muhtelif kaynaklarda sarahaten kaydedildiğine göre, Hariciye Nâzırımız bu acı muâhedeyi ağlayarak imzalamıştır!.. Müzakereler esnasında Ruslar, donanmamızın altı zırhlısını harb tazminatının bir kısmına karşılık olmak üzere istemişler ve bu taleblerinde öylesine ısrar etmişlerdir ki, Babıâli bu isteği kabule mecbur olmuş, ancak Abdülhamid Hân, şâhâne bir jestle bu haksız talebe karşı çıkıp, donanmamızın o altı zırhlısını kurtarmıştır!..

Okuyalım Abdülhamid Hân'ın bu mevzuda Hey'et-i Vükelâ'ya (Vekiller Hey'etine) gönderdiği Hatt-ı Hümâyûnu: **«Başvekil Paşa'ya ve sair Vükelâya kasemle beyan ederim ki, Donanmay-ı Hümâyûnun elden çıkarılmasına kat'iyyen reyim ve rızam yoktur. Her türlü fedakârlığı eder, fakat bu donanma maddesini reddeylerim ve esbâb-ı mucibesini dahi beyana muktedirim. İcabı halinde donanmayı kaybetmemek için canımı fedâya razıyım. 27 Şubat 1878.»**

Abdülhamid Hân'ın bu kat'i kararı ve şâhâne jesti karşısında Moskof haksız talebinden vazgeçmeye mecbur olmuş, fakat Abdülhamid Hân, «93 Harbi»nin acı neticelerini bütün saltanatı boyunca unutamamıştır!.. Bu vesileyle kaydedelim ki, Ayastafanos Mukaddimat-ı Sulhiyyesi'nin imzası esnasında, Grandük Nikola maiyyetinde bulunan bir ressam, imza anını karakalem bir kroki ile tesbit etmiş ve Hariciye Nâzırımız Safvet Paşa, bu ressama bâzı hediyeler vererek «bir hâtıra olur bende kalsın» deyip o krokiyi alarak Abdülhâmid Hân'a takdim etmiştir. Fevkalâde bir marangoz ustası olan Abdülhamid Hân, o krokiyi, bizzat yaptığı bir çerçeve içine koyarak, hal'ine kadar masası üzerinde bulundurmuştur!.. Bu hâtırayı anlatan Paris Büyükelçisi Salih Münir Paşa, devamla der ki: **«Eğer Osmanlı İmparatorluğu 1877'de değil de, meselâ 1887'de Rusya ile harbetmiş olsaydı, zafer mutlaka bizde olurdu. Abdülhamid'in önleyemediği o harb, Abdülaziz devrindenberi hazırlanan, fakat henüz iyice kurulamamış olan güzel bir ordunun boşu boşuna harcanmasına sebeb olmuştur.»**

Paris Büyükelçimiz, Midhat Paşa'nın «93 Harbi»ndeki gafleti mevzuunda da şunları söyler: **«Sen Haliç** (Tersane) **Konfe-**

ransını bırak, Londra'da bir konferans kurulması teklifini reddet, cepte para yokken memleketi harbe sokmak için sokaklarda talebeye nümayişler yaptırt!.. Vallahi böyle bir gaflet her kula müyesser olmaz!..»

Hariciye Nâzırımızın ağlayarak imzaladığını yukarıda kaydettiğimiz Ayastafanos Muâhedesi'nden dört ay, on bir gün sonra «Berlin Muâhedesi» imzalanmış ve rakip devletler arasındaki rekabetten istifade etmesini bilen Sultan İkinci Abdülhamid Hân'ın gayretiyle Ayastafanos Muâhedesi'nin hiçbir değeri kalmamış ve böylece Moskof, «93 Harbi» ile umduklarına kavuşamamıştır!..

— « ☆ » —

GAZİ OSMAN PAŞA'NIN VEFATI

4/5 Nisan 1900 Çarşamba/Perşembe gecesi kaybettiğimiz Gazi Osman Paşa, 1832 yılında Tokat'da dünyaya gelmiştir. «Yağcıoğulları» lâkabiyle anılan fakir bir aileye mensubtur. İstanbul'da bulunan dayısının yanında ilk tahsilini yapıp Soğukçeşme Askerî Rüşdiyesi'ne giren ve 1853'de Harbiye'den mezun olan Gazi Osman Paşa, ilk defa, Kırım Seferi'ne iştirak etmek üzere Tuna boyuna gönderilmiş ve o savaşta büyük yararlıklar göstererek iki derece birden terfi edip yüzbaşı olmuştur.

Girit ve Yemen muharebelerinde Mirlivalığa yükselen, bilâhare tayin olunduğu Vidin kumandanlığında, Moskof generalleri idaresindeki Sırp ordusunu iki gün içinde perişan edip Müşirliğe hak kazanan Gazi Osman Paşa, tarihimize «93 Harbi» diye geçen 1877 Türk - Moskof savaşındaki meşhur Plevne müdafaasıyle adını tarihe yazmış dehâ sahibi bir kumandandır.

Gazi Osman Paşa, Niğbolu'ya kırk dört kilometre uzaklıkta ve bâzı mühim yolların kavşak noktası durumunda olup askerî ehemmiyeti yönünden mutlaka ele geçirilmesi şart olan Plevne'ye, yedi günlük cebrî bir yürüyüşle Moskof ordusundan evvel ulaşmış ve burada klâsik ta'biye usullerine uymayan bir şekilde öylesine şerefle dövüşmüş ve zaman zaman Moskof ordusunu o derece ezmiştir ki, İmparatorluğumuza «Hasta Adam» diyen ve dört gözle bu «Hasta Adam»ın mirasını bekleyen Mos-

Plevne kahramanı Gazi Osman Paşa

kof Çar'ı aşağıdaki telgrafıyle Romanya Prensinden imdad istemiye mecbur olmuştur!.. Hayli mânidar olup, Hıristiyan âleminin Müslüman-Türk'e düşmanlığının derecesini tesbit bakımından pek mühim bir vesika olan bu telgraf aynen şudur: **«İmdadımıza gel!.. İstediğin şartlar altında, istediğin yerden, istediğin gibi Tuna'yı geç!.. Fakat yardımımıza koş!.. Türkler bizi mahvediyorlar!.. Hıristiyanlık dâvâsı kaybedilmek üzeredir!..»**

Gazi Osman Paşa'nın Plevne müdafaası bütün dünyada akisler uyandırmış ve ezilip yıpranan Moskof ordusu, yukarıda görüldüğü gibi, Romanya Prensinden yardım istemek mecburiyetinde kalmıştır!.. Ancak, Plevne civarındaki diğer kuvvetlerimizin yanlış sevk ve idaresi yüzünden bulunduğu mevkide mahsur kalan Gazi Osman Paşa, misilsiz kahramanlığına ve şanlı müdafaasına rağmen, mevsim dolayısiyle şiddetli kışın başlaması, hiçbir taraftan yardım gelmediğinden açlık ve hastalığın baş-göstermesi gibi sebeblerle maiyetindeki askeri harcamak istememiş ve bütün ümidlerin kaybolduğu bir anda, daha evvel reddettiği düşmanın teslim teklifini kabule mecbur olmuştur!..

Böyle, bütün ümidlerin kaybolduğu bir anda teslim olan Gazi Osman Paşa'yı: «Sen benim esirim değil, misafirimsin! Kılıcını sana verdim! Senin gibi cesur, gayyur ve yüksek liyâkatli bir kumandanla harbetmiş olduğumdan dolayı kendimi bahtiyar addederim!» diyerek karşılayan Çar İkinci Alexandr, yaralı olan Plevne kahramanımızı tedavi ettirmiş ve sonra Rusya'ya götürmüşse de, Gazi Osman Paşa, harb esiri muamelesi görmemiş, gittiği her yerde merasimle karşılanıp uğurlanmıştır.

Ayastafanos Muâhedesi'nin imzasını müteâkip İstanbul'a dönen şanlı Plevne kahramanımızı devrin Pâdişahı Sultan İkinci Abdülhamid Hân, göz yaşlarıyle karşılayıp alnından öpmüş ve: **«Sen benim yüzümü ağarttın, iki cihanda yüzün ak olsun!»** diye duâ edip çok kıymetli hediyeler vermiş ve bir müddet sonra Gazi Osman Paşa'yı Mâbeyn Müşiri yapmıştır. Bu vazifeye ilâveten birkaç kerre de, Hassa Müşiri ve Serâsker olarak mühim hizmetler gören Plevne kahramanımız vefatına kadar makamını muhafaza etmiştir.

Sultan İkinci Abdülhamid Hân, Gazi Osman Paşa'nın iki oğluna kızları Zekiye ve Nâime Sultanları vererek Plevne kahramanımıza iltifat göstermiştir. Altmış sekiz yaşında vefat eden Gazi Osman Paşa, vasiyeti üzerine Fâtih Sultan Mehmed Hân Türbesi bahçesine defnedilmiştir. Türbesi, Sultan İkinci Abdülhamid Hân tarafından yaptırılmıştır.

Gazi Osman Paşa'yı rahmetle anıyoruz. Nur içinde yatsın.

— « ☆ » —

«MAĞRIB OCAKLARI»NIN KAYBI!..

Tarihimizde **«Mağrıb Ocakları»** diye anılan Tunus, Cezâyir ve Trablusgarb eyâletlerinden Tunus, Barbaros Hayreddin ve Kılıç Ali Paşalar zamanında üç defa fetholunmuşsa da, son ve kat'î fethi 15 Eylül 1574 Pazartesi günü Kılıç Ali Paşa tarafından tamamlanmış ve şanlı Türk denizcisi bu zaferi dolayısıyle devrin pâdişahı İkinci Selim (Sarı Selim)in pekçok iltifatına mazhar olmuştur. O tarihten, 1881 yılının 12 Mayıs Perşembe günkü Fransız işgaline kadar üç yüz altı yıl, yedi ay on dokuz gün Türk hâkimiyetinde kalan Tunus, Cezâyir'den sonra kaybettiğimiz ikinci Mağrıb Ocağı'dır!..

Cezâyir, 1830 yılının 5 Temmuz günü Fransızlarca işgâl edilmiş ve bu işgâle de, Cezâyir Valisi İzmirli Hüseyin Paşa'nın Fransız Konsolosuna attığı tokat bahane edilmiştir!.. Aslında müstemlekecilik gayretiyle, fakat zahiren bu tokat bahanesiyle Cezâyir'in elimizden çıkıp gitmesinden elli yıl, on ay, sekiz gün sonra, bu kere yine Fransızlar tarafından Tunus'un işgâline bâzı kabilelerin Cezâyir topraklarına tecavüzü fırsat sayılmış ve bu bahane ile Cezâyir'den hareket eden yirmi üç bin kişilik Fransız kuvveti, donanmanın da yardımıyle Tunus'u işgale başlamıştır!..

Fransızların bu şekilde Tunus'u işgâli, vali Mehmed Sadık Paşa tarafından Babıâli'ye bildirilmiş ve bu istimdâd üzerine, Girit sularında bulunan üç Türk zırhlısı yola çıkarılmışsa da, bu kuvvet Tunus sahillerine varmadan, vali Mehmed Sadık Paşa, Fransızlarla Bardo (Kars-Said) muâhedesini imzalamış, böylece o üç zırhlı geri dönmeğe mecbur olmuştur!..

Tunus'un Fransızlar eline geçmesi ve böylesine bir emr-i vaki ile, BARBAROS'un, KILIÇ ALİ PAŞA'nın yadigârı o beldenin Fransızlara verilmesi, yıllarca evvel «Berlin Muâhedesi» müzakereleri esnasında Türk düşmanlarınca kararlaştırılmış ve o muâhede hükümleri arasına girmeyen bu gizli kararın tatbiki için müsait zemin ve zaman aranırken, bâzı Tunus kabilelerinin Cezâyir topraklarına gûya tecavüzü bahane edilip, gizli karar tatbik edilivermistir!..

Şehbender-zâde Filibeli Ahmed Hilmi Bey, «Mihriddin Arûsî» müstear adiyle Hicrî 1327'de İstanbul'da yayınladığı **«Yirmin-**

ci Asırda Âlem-i İslâm ve Avrupa» adlı eserine, Fransa Bahriyesi tabiblerinden Mösyö Vinye Dokton'un raporunu almış ve bu raporla Şimalî Afrika (Fas - Cezâyir - Tunus)da girişilen yağma hareketiyle, Müslümanlara yapılan zülmü olanca dehşetiyle gözler önüne serivermiştir!..

Medenî (!) Avrupa'nın, hangi gaye uğruna bâkir Afrika topraklarına göz diktiğini ve sonra, yukarıda görüldüğü gibi, çeşitli emr-i vâkilerle oraları neden, niçin ele geçirdiğini tesbit ve teşhir yönünden, Şehbender-zâde Ahmed Hilmi Bey'in eseri pek mühimdir!.. Okuyalım bu eserin bâzı satırlarını:

«Mösyö Vinye Dokton, Tunus hükûmet dairelerinde mahfuz ve cerhedilmesi kabil olmayan vesikalara dayanarak Fransa vekil, âyan ve meb'uslarından vazifelerini ve mevkilerinin nüfuzunu sui-istimal ile zavallı Tunus Müslümanlarından gayrimeşru yollarla gasbettikleri araziyi, raporunda şu şekilde gösteriyor: Eski Ticaret Vekili âyandan Boşe: Üç bin dönüm; Eski Ziraat Vekili âyandan Muju: On iki bin dönüm; Eski Maliye Vekili ve o yıllarda el'an meb'us olan Koşeri: On bin dönüm; Eski Hariciye Vekili Hanoto: İki bin dönüm; Tunus bütçesi kâtibi âyandan Şaton: Dört bin dönüm, eski Adliye Vekili âyandan Şumye: Üç bin dönüm; Eski Bahriye Vekili âyandan Krauç: Beş bin dönüm; âyandan Pedbidu: On bin dönüm; meb'us Şayleybert: Otuz bin dönüm.

Tunus, Akdeniz'in göz önüne gelen sahillerinde muharebe ile alınmamış, gasbedilişi tanınmamış bir yerdir. Orada cereyan eden resmî haydutluk, resmî mezâlim bu dereceye getirilmiş ise, acaba göz önünden uzak olan yerlerde neler yapılmıştır?

Mösyö Vinye, Afrika Müslümanlarına musallat edilen kan emici, kemik kemirici kuvvetleri muzırlık dereceleri sırasıyle şöyle sınıflandırıyor: Başağa, Ağalar, Kaid, Maliye tahsildarları ve maiyyet memurları, Kabile şeyhleri, Yahudiler, Fransız muhacirleri...

Bu muhterisler sürüsü, zavallı Müslümanların elinde avucunda olanı, kazandığını ve kazanacağını gasbediyor. Ne kadar ziraate elverişli arazi varsa kahren ve cebren Müslümanlardan alınıyor, onlara en çorak arazi bırakıldıktan başka, bu araziden, muhacir Fransızların arazisine nisbetle on kat fazla vergi alınıyor. Kısacası Müslümanlar o surette idare olunuyorlar ki, on-

ların hissesine ancak «kan teri dökmek», cehâlet ve zillet isabet ediyor.

Raporun bâzı kısımlarında öyle şeyler görülür ki, insan hayret mi, nefret mi edeceğini seçmekten âciz kalır!.. Mösyö Vinye Dokton, Fransa eski Hariciye Vekili Hanoto'ya Tunus'daki emlâkini kaç kuruşa ve kimden satın (!) aldığını soruyor. İsbat ediyor ki, medenî Fransa'nın üç dört nâzırı, tıpkı haydutlar gibi Tunus'da yirmi bin kişinin geçim vasıtası olan araziyi ellerinden almıya teşebbüs etmiştir. Bu haydutluğun yapılmasına Fransızların idare ettiği mahkeme âlet olmuş, fakat bir meb'usun müdahalesiyle yirmi bin Tunus'lu yerlerinden kovulamamış ve toprakları ellerinde kalmıştır. Cezâyir'de yapılanlar daha müdhiştir. Lâkin buralar göz önü yerler olup, bir de Afrika içerilerine, Asya ortalarına, Cava ve Sumatra köşelerine nazarlarımızı uzatacak olursak, gözümüze çarpacak mezâlim, kötülük ve alçaklık o kadar büyüktür ki, buna bir türlü inanmak istemeyiz.» diyor.

Tamamını nakle imkân bulamadığımız bu mühim rapor, Fransızların evvelâ Cezâyir'i, bilâhare Tunus'u işgâl olayındaki gerçek sebebi gözler önüne sermeğe kâfi değil mi?!..

— « ☆ » —

EKSERİYET İDÂM KARARININ TATBİKİNİ İSTİYOR!..

Sultan Abdülaziz Hân'ın kaatilleri, katl' olayından beş yıl yirmi gün sonra adalet huzuruna çıkarılmış ve 27 Haziran 1881 Pazartesi günü başlıyan muhakeme üç gün devam edip 29 Haziran günü hüküm tebliğ edilmiştir.

Bu mahkeme kararına göre, on iki sanıktan, içlerinde Midhat Paşa'nın da bulunduğu on kişi idâma, diğer iki sanık ise onar sene hapse mahkûm olmuş ve bu karar, hem Temyiz Mahkemesi, hem de Bâb-ı Fetvâ (Şeyhülislâmlıkl)ca tasdik olunmuştur.

Pâdişah irâdesine sun lan bu kararı, Sultan İkinci Abdülhamid Hân, 20 Temmuz 1881 Çarşamba günü, Yıldız Sarayında toplanan fevkalâde bir meclise de tedkik ettirmiş ve bu meclise

iştirâk eden zevat, kararla ilgili fikirlerini yazılı olarak Pâdişaha bildirmişlerdir.

Eski ve yeni Sadrâzamlarla, Şeyhülislâm Uryânî-zâde Ahmed Esad Efendi'nin, Vükelânın ve bâzı Müşirlerle, Feriklerin iştirâk ettiği bu yirmi beş kişilik fevkalâde mecliste, herkes fikrini serbestçe beyan etmiş ve on beş kişi verilen cezanın aynen tatbiki, on kişi de cezaların hafifletilmesi yolunda rey kullanmışlardır.

Cezaların, yâni, içlerinde Midhat Paşa'nın da bulunduğu on kişinin idâmını isteyenler şunlardır: Müşir Ali Nizamî Paşa, o günlerde Maarif Nâzırı olan eski Sadrâzam Kâmil Paşa, Zaptiye Nâzırı Ferik Hâfız Paşa, Erkân-ı Harbiyye Reis Vekili Müşir Edhem Paşa, o günlerde Adliye Nâzırı olan meşhur «MECELLE» muharriri ve «KISAS-I ENBİYA» sahibi Cevdet Paşa, Müşir İsmail Hakkı Paşa, Maliye Nâzırı Vidinli Tevfik Paşa, Ferik Âsaf Paşa, Eski Harbiye Nâzırlarından Hüseyin Hüsnü Paşa, Tophane Müşiri Ali Saib Paşa, Bahriye Nâzırı Hasan Paşa, eski sadrâzamlardan Mahmud Nedim Paşa, meşhur Plevne kahramanı, Harbiye Nâzırı ve Mâbeyn Müşiri Gazi Osman Paşa, Eski Hassa Müşiri Rauf Paşa ve Şeyhülislâm Uryânî-zâde Ahmed Esad Efendi...

Cezaların hafifletilmesi yolunda rey kullananlar ise şunlardır: Nafia Nâzırı Hasan Fehmi Paşa, Eski Sadrâzam Kadri Paşa, Evkaf Nâzırı Suphi Paşa, devrin Sadrâzamı «Şâpur» Said Paşa, Ticaret Nâzırı Raif Paşa, Gazi Ahmed Muhtar Paşa, Hariciye Nâzırı Âsım Paşa, Eski Sadrâzam Tunuslu Hayreddin Paşa, yine Eski Sadrâzamlardan Safvet ve Arifî Paşalar...

İdâm kararının aynen tatbikini isteyenler arasında —görüldüğü gibi— Plevne kahramanımız GAZİ OSMAN PAŞA da vardır ve vicdanının sesinden başka hiç bir şeye ehemmiyet vermeyen bu zat, re'yini şöylece beyan etmiştir: **«Her halde ibret-i müessire icrâsı lâzım geldiğinden hükm-i kanunun icrâsını Efendimiz'den istirham ederim.»**

Böylece, Sultan Abdülaziz Hân'ın kaatilleriyle ilgili Yıldız Mahkemesi kararı, Temyiz ve Şeyhülislâmlık makamının tasdikinden şonra, toplanan fevkalâde meclisçe de tasvip olunmuş, ancak bütün saltanatı boyunca kan dökmekten son derece sakınan Sultan İkinci Abdülhamid Hân, kaatiller hakkındaki idâm kararını müebbed hapse tahvil etmiştir.

Abdülhamid Hân, Hâtıratında bu mevzua temasla diyor ki:

«— Derecât-ı mehâkimden geçmiş olan hükmü, bir de vüzerâ ve ricâl-i ulemâdan bir heyet-i fevkalâdeye tetkik ettirerek mütalâalarını aldım. Hiç kimseyi mânen ve maddeten tazyik etmemiş olduğum da, içlerinde bâzılarmın gayet serbestâne beyanı fikir etmesiyle sâbittir. Dikkat olunursa, şahsıma bile ta'riz edenler oldu. Böyle olmakla beraber toplanan reyler, mahkûmlar lehinde bir ekseriyet temin edememişti. Ben bu hususta mahkemelerden de, eâzım-ı ricâl-i devletten müteşekkil heyet-i fevkalâdeden de munsif (insaflı) **kalarak mahkûmların hayatına merhamet ettim. Hükmi idâm, hiç biri hakkında icrâ edilmedi.»**

Görüldüğü gibi Sultan Abdülhamid Hân'ın, o meşhur merhametiyle kaatiller idâmdan kurtulmuş ve bu adamlar 28 Temmuz günü İzzeddin vapuruyle İstanbul'dan çıkarılıp, Mekke şehrinin sayfiyesi olan Taif'e gönderilmişlerdir.

Meşhuuur Midhat Paşa, iki yıl dokuz aylık bir hapis hayatmdan sonra, 6 Mayıs 1884'de Taif'de ölmüş veya öldürülmüş ve bu ölümüyle o sahte kahraman, «hürriyet şehidi» (!!!) ünvanını alarak yalan söyliyen tarihin dilinde «büyük adam» (!) oluvermiştir!..

— • ☆ • —

AHMED VEFİK PAŞA'YA DAİR

Ahmed Vefik Paşa, 3 Temmuz 1823'de İstanbul'da doğmuştur. Paris Sefâreti Müsteşarı Rûhüddin Efendi'nin oğludur. İlk tahsilini müteâkip Mühendishane-i Berr-i Hümâyûn'a giren, bilâhare buradaki tahsilini yarıda bırakarak babasıyla birlikte Paris'e gidip «Sen Lui» lisesine devam eden ve bu arada mükemmel Fransızca öğrenen Ahmed Vefik Efendi/Paşa, tahsilini Paris'de tamamlamıştır.

Ahmed Vefik Paşa yurda dönüşünde Babıâli Tercüme Odası'na devam etmiş, bir müddet sonra da Sefâret kâtibi olarak Londra'ya gönderilmiştir. Muhtelif sefirlikleri, valilikleri ve nâzırlıkları vardır. İlk Meclis-i Meb'ûsân Reisliğini yapmış ve iki defa da sadâret makamına getirilmiştir. Osmanlı tarihinde «Baş-

vekil» ünvanıyle sadrâzam olan zat; Ahmed Vefik Paşa'dır. İlk sadâreti iki ay, dokuz gün; ikinci sadâreti ise, sadece iki gündür.

«Dünyaya ehemmiyet vermez, doğruyu söylemekten çekinmez ve kendinden başka hiç kimseye benzemez bir deryâ-dil olduğu» yazılıp söylenen Ahmed Vefik Paşa için, «Tanzimât'ın Üç Rüknü»nden Keçeci-zâde Fuad Paşa'nın: «Ahmed Vefik Efendi, binek taşı büyüklüğünde bir pırlantadır. Ne ziynete, ne de kaldırıma yarar» dediği meşhurdur.

Ahmed Vefik Paşa'nın Paris Sefâretinde bulunduğu yıllar-

Ahmed Vefik Paşa'nın kendi elyazısıyle Abdülhamid Hân'a sunduğu ariza.

daki bâzı jestleri tarihe geçmiş mühim olaylardandır. Şöyle ki: 1) Bir meseleden dolayı Ahmed Vefik Paşa'ya pek kızan Napolyon: «Kendisini herhalde Sultan Selim sefiri sanıyor» der. Bu söze Ahmed Vefik Paşa'nın cevabı şu olur: «Sultan Selim sefiri olsaydım, zât-ı haşmetmeabları burada bulunamazdı!..» 2) Napolyon'un huzurunda Şam meselesi görüşülürken, Ahmed Vefik Paşa, İmparatora: «Şam'a asker sevk edilmek istendiğini duyuyorum. Fransız askerini, Türk askeri karaya çıkarmaz!..» der. Bu sözü hayretle dinleyen Napolyon, Ahmed Vefik Paşa'ya: «Efendi,» der, «siz cidden vatanperversiniz, fakat diplomat değilsiniz.» 3) Ahmed Vefik Paşa, Paris'de iken, Napolyon'un beyaz boyalı bir arabası varmış. Paşa da, o arabanın aynını yaptırmış. Türk sefiri bu araba ile sokaklarda dolaşırken halk, İmparator geliyor zannıyle telâşa düşermiş. Fransa hükûmeti Babıâli'ye müracaatla, o arabanın değiştirilmesini rica etmiş ve durum Hariciye Nezâretince Ahmed Vefik Paşa'ya bildirilmiş... O yıllarda İstanbul'daki Fransız Sefiri de, Pâdişaha mahsus saltanat kayığına benzer mükellef bir kayıkla gezer ve paşa bu hale pek kızarmış. Babıâli'ye şu cevabı vermiş: «Fransa Hariciye Nâzırı, kendi sefirlerinin Boğaziçi'nde bindiği kayığı görmüyor da, Osmanlı sefirinin Paris'de gezdiği arabayı mı görüyor?.. Sefir o kayığı ortadan kaldırırsa, bu araba da kendiliğinden kalkar!..» Bu cevab üzerine, elçi kayığı ortadan kaldırır, Ahmed Vefik Paşa da, arabasını siyaha boyatır...

Siyasî faaliyetleri yanı sıra, te'lif ve tercüme pek çok eseriyle de tanınan Ahmed Vefik Paşa'nın **«Lehce-i Osmanî»** adlı lûgati ile **«Fezleke-i Tarih-i Osmanî»** isimli ders kitabı meşhurdur. Ebul-Gazi Bahadır Hân'dan naklettiği **«Şecere-i Türkî»**si, evvelâ Tasviri Efkâr gazetesinde tefrika olunup bilâhare kitap halinde basılmış mühim bir eserdir. Ayrıca Batı'dan pek çok eser tercüme etmiş, bu meyanda Molyer'den çevirdiği on yedi piyes dolayısiyle «Molyer Mütercimi» ünvanıyle şöhret bulmuştur. Mufassal tercüme-i hâli için İbnülemin Mahmud Kemal Bey'in «Son Sadrâzamlar»ı ile Mehmed Zeki Pâkalın'ın 1942 yılında yayınlanan «Ahmed Vefik Paşa» adlı eserine bakılmalıdır.

Tanzimât hareketinin başındaki «büyük» (!) ünvanlı küçük Mustafa Reşid Paşa'nın yetiştirmelerinden olan Ahmed Vefik Paşa, Rumeli-Hisarı'nda kurulan «Robert Kolej» binalarının birinci kısmının arsasını on altı bin, ikinci kısmın arsasını da yirmi

bin liraya Amerikalı misyonerlere satmış ve ölümünde vasiyeti üzerine Eyüb-Sultan'a gömülmek istemişse de, devrin Pâdişahı Sultan İkinci Abdülhamid Hân buna kat'iyyen müsaade etmemiş ve: **«Protestanlara arsa satan adam, kıyamete dek onların çan sesini dinlesin!..»** temennisiyle sattığı arsanın hemen önüne gömülmesini emretmiştir!..

1891 yılının 1 Nisan Çarşamba günü altmış sekiz yaşında ölen Ahmed Vefik Paşa, Rumeli-Hisarı'na defnedilmiştir. Mezar taşındaki yazı şudur: «Eâzımı ulemâyı İslâmiyeden, efahımı vüzerâyı saltanatı seniyyeden Ahmed Vefik Paşa'nın kabridir. El Fatiha.»

— « ☆ » —

Rahmetle anılan bir zat:

AHMED CEVDET PAŞA

Asıl adı «Ahmed» olan, bilâhare bu Ahmed adının yanına, Karagümrüklü meşhur şair Fehim Efendi tarafından «Cevdet» mahlası ilâve olunup Ahmed Cevdet ismiyle şöhret bulan kıymetli ilim adamımız, şimdi Bulgaristan hududları içinde kalan Lofça kasabasında dünyaya gelmiştir. Babası, «Yularkıran» namıyla maruf Ahmed Ağa soyundan Hacı İsmail Ağa; annesi ise, Topuzoğulları'ndan Ayşe Sümbül Hanımdır.

İlk tahsilini müteâkip, Lofça Müftüsü Hâfız Ömer Efendi'den Arapça, sarf-nahiv, beyan, belâgat ve mantık okuyan, bilâhare dedesi Hacı Ali Efendi'nin arzusu ile 1839'da İstanbul'a gelip bir taraftan Fâtih Camiindeki dersleri takibe, diğer taraftan da Mühendishâne-i Berr-i Hümâyûn hocalarından Miralay Nuri Bey'den matematik, felsefe, kozmoğrafya ve tabiî ilimler okuyan, bu arada Farsça ve Fransızcayı öğrenen genç Ahmed Cevdet, zekâsı ve çalışkanlığı ile tanınmıştır.

1850 yılında Meclis-i Maarif âzalığı yanı sıra Darül-muallimin Müdürlüğünü yapan, daha sonra Encümen-i Dâniş aslî âzalığına seçilen ve o yıllarda yazdığı **«Kavaid-i Osmaniyye»** adlı grammer kitabı Encümence yayınlanan Ahmed Cevdet Paşa, 1853 te on iki ciltlik **«Tarih-i Cevdet»** in ilk üç cildini yazıp Sultan Abdülmecid'e takdim etmistir.

Ahmed Cevdet Paşa, hayatının son yıllarında.

Küçük Kaynarca Muâhedesinden başlayıp Yeniçeri Ocağı'nın ilgasına kadar geçen, yâni, 1774 - 1826 yılları arasındaki tarihî olayları anlatan **«Tarih-i Cevdet»**i, Vak'anüvisliği sırasında

tamamlayan Ahmed Cevdet Paşa **«Tezâkir-i Cevdet»** adlı eserinde de zamanın siyasî olaylarını incelemiştir.

1868 yılında «Divân-ı Ahkâmı Adliye Reisi», bilâhare bu Divânın nezârete çevrilmesi üzerine Adliye Nâzırı olan Ahmed Cevdet Paşa o sırada kurulan «Mecelle Cemiyeti» başına da getirilmiş ve **«Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye»** adlı mühim eserinin ilk cildleri bu cemiyetçe yayınlanmıştır. On altı kitap üzerine tanzim olunan «Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye»nin her bir kitabı bap, fasıl ve maddelere ayrılmıştır.

Mecelle'nin tamamı iki makale, yetmiş üç bap ve bin sekiz yüz elli bir maddeden ibarettir. Fıkıh muamelelerine ait hükümleri ihtiva eden Mecelle, sonraları bâzı zevat tarafından şerh olunmuş ve Ahmed Cevdet Paşa'nın Mecellesi, Medenî Kanunun kabulüne kadar, altmış yıl yürürlükte kalmıştır.

Mukaddeme-i İbni Haldûn, Kırım ve Kafkas Tarihçesi, Maruzât, Belâgat-i Osmaniyye, Takvim-ül Edvâr, Hulâsat-ül-beyân fî telifin Kur'ân, Hilye-i Saadet, v.s. gibi pek kıymetli eserlerin sahibi olan Ahmed Cevdet Paşa, **«Kısas-ı Enbiyâ** ve **Tevârih-i Hulefâ»** adlı mühim eserin de müellifidir.

Muhtelif vilâyetlerde valilik yapan, defalarca Adliye, Maarif, Evkaf Nâzırı olan, Şûray-ı Devlet âzalığı ile reisliğinde bulunan Ahmed Cevdet Paşa, bu siyasî faaliyetine rağmen daha ziyade ilim adamı olarak şöhret bulmuştur.

Ahmed Cevdet Paşa, Sultan Abdülaziz'in kaatilleri hakkında Yıldız Mahkemesince verilen cezaları inceleyen fevkalâde meclisin çalışmalarına da katılmış, reyini, içlerinde Midhat Paşa'nın da bulunduğu on kişinin idâmları yolunda kullanmıştır ki, bu husus Yıldız Mahkemesi ile alâkalı olarak yazılıp söylenenlerin gerçeğe ne derece aykırı olduğunu tesbit yönünden mühimdir!..

Adı daima rahmetle anılacak olan Ahmed Cevdet Paşa, 1895 yılının 27 Mayıs Pazartesi günü Bebek'teki yalısında vefat etmiş ve Fâtih Camii bahçesine defnolunmuştur.

YILDIZ'DA PATLATILAN BOMBA!..

21 Temmuz 1905 Cuma günü, tarihimize «BOMBA HÂDİSESİ» diye geçen meşhur olay cereyan etmiş ve Ermeni Komitacıları tarafından, Cuma namazından hemen sonra Yıldız Camii önünde patlatılan yüz kiloluk bir bomba ile Sultan İkinci Abdülhamid Hân'a suikast yapılmıştır.

Abdülhamid Hân devrinin mühim olaylarından olan bu «Bomba Hâdisesi»ni bütün sebeb ve neticeleriyle ortaya koyabilmek için, Ermeni isyânlarına kısaca bir göz atalım:

Akdeniz'e inebilmek gayesiyle, memleketimizdeki Ortodoksların himâyesini üzerine alan ve Ermenilerle, Balkanlardaki gayritürk unsurları devamlı tahrik eden ezelî ve ebedî düşmanımız Moskof, kendi idaresi altındaki Ermenilerin istiklâllerini hatır ve hayâline dahi getirmemiş iken, Türkiye'deki Ermenileri Doğu'da kuracakları müstakil bir Ermeni devleti, hakikatte ise kendi menfaatleri uğruna himâye ve tahrik etmiştir.

Bir taraftan Hınçak teşkilâtının tehdid ve tahrikleri, diğer taraftan müstakil Ermenistan hülyasiyle ayaklanıp büyük devletler tarafından korunan Ermeniler, İstanbul'da, Adana'da ve Doğu'da büyük tedhiş hareketlerine girişmişlerdir!..

Meşhur «93 Harbi» sonunda Balkanlar'dan ümidini kesen Moskof, İskenderun'a veya Basra körfezine inebilmek için bütün çalışmalarını Ermeniler üzerine teksif etmiş ve gûya Ermenileri himâye kasdiyle «Berlin Muâhedesi»nin meşhur 61'ci maddesinin tatbiki için Babıâli'yi devamlı tazyik etmiştir.

Doğuda Ermeniler lehine bâzı ıslahata mecbur edildiğimiz bu meşhur 61'ci maddenin tatbiki mevzuundaki bütün tazyiklere, Sultan İkinci Abdülhamid Hân metanetle göğüs germiş ve hattâ Alman Büyükelçisine, bu maddeyi yürürlüğe koymaktansa ölümü tercih ederim, diyerek direnmiş ve şahsî gayretiyle Doğu Anadolu'yu Ermeniler elinden kurtarmıştır!..

1894 yılında Muş'la Siirt arasındaki Sason kazasında patlak veren Ermeni isyânı sonunda yüzlerce Müslüman öldürülmüş, büyük devletlerin müdahalesini temin için Türk köylüsü kıyafetine giren Ermeniler kendi ırkdaşlarını dahi öldürmüşlerdir!.. Çabuk bastırılan bu isyân sonunda, ayaklanmanın elebaşısı Hamporsum Boyacıyan kaçmış, fakat ne kadar hazindir ki, bu

adam, Sason isyânından on üç yıl sonra İttihatçı gaafiller tarafından Harput Milletvekili yapılarak Türk Meclis-i Meb'ûsânında boy göstermiştir!..

Sason isyânından bir ay sonra Diyarbekir'de, bir yıl sonra da İstanbul'da tekrar ayaklanan, Ermeniler, 1896'da Patrik İzmirliyan idaresinde İstanbul'da büyük bir harekâta girişerek Osmanlı Bankası'nı basmışlarsa da muvaffak olamamışlardır.

Sultan Abdülhamid Hân, bu, Osmanlı Bankası baskını olayından sonra aldığı sert tedbirlerle Ermenileri sindirmesini bilmiş ve Türk topraklarının selâmeti uğruna alınan bu sert tedbirler neticesidir ki, Sultan İkinci Abdülmecid Hân'a, Fransız tarihçisi Albert Vandal tarafından «LE SULTAN ROUGE» adı verilmiştir!..

Bu vesileyle hemen kaydedelim ki, Türk topraklarını Ermenilere vermediği, büyük devletlerin müdahalesini temin gayesiyle ikide bir ayaklanan Ermenileri aldığı sert tedbirlerle sindirip perişan ettiği, dolayısıyle Türk düşmanlarının iştihalarını kursaklarında bıraktığı için bir yabancı tarafından uydurulan bu, «LE SULTAN ROUGE» adını, bizim millî şuur yoksunu gaafiller «KIZIL SULTAN»a çevirerek Türk'ün şerefli bir evlâdını lekelemekten utanmamışlardır!..

Abdülhamid Hân'ın, Ermenilere karşı takındığı tavrı inceleyen Mâbeyn Başkâtibi Tahsin Paşa, alınan tedbirlerden bahisle, Hâtıratında diyor ki:

«Ermeniler gerek ticaret âleminde ve gerek hükûmetde müteahhitlik işlerinde çok esaslı ve kuvvetli mevkileri işgâl ediyorlardı. Sultan Hamid, Ermeni ihtilâlinin bu membalardan kuvvet ve para aldığına kâni ve hakikat de bu merkezde olduğundan, ilk tedbir olmak üzere Ermenilerin bademe hiçbir münakasa ve muameleye kabul edilmemelerini ve kendileriyle kat'ı hesab olunmasını suret-i kat'iyyede emretti. Hünkâr'ın bu iradesi lâyıkı veçhile tatbik edilip edilmediği sık sık kontrol olunmakta idi. O vakit Saray'ın Kuyumcubaşılığı Ermenilerde idi ve bu yüzden külliyetli istifade ederlerdi. Sultan Hamid bunları da, Saray'dan çıkardı. Bu memnuiyet İstanbul'dan vilâyetlere de teşmil edilerek bilumum vali ve mutasarrıflıklara tebligatı kat'iyye ifa olundu. Bu tedbir Ermenileri fevkalâde sarsmıştı. Ermeni milleti yıllarca çalışıp kazandığı ticaretten, piyasadan, hükûmet kapısından mahrum oluyordu. Ermeniler bu memnuiyeti kaldırt-

mak ve eski mevkilerini tekrar ele geçirebilmek için çok çalıştılar, birçok istirhamlarla Hünkâr'ın merhametine müracaat ettiler. Fakat Hünkâr, Ermeni ihtilâlcilerine ve bu ihtilâlcilere yardım eden Ermeni milletine o kadar gayz ve gazap taşıyordu ki, o istirham ve niyazlar semere bahşolmak şöyle dursun, bazan buna tavassut edenler bile fena muamele görüyorlardı.»

Sultan İkinci Abdülhamid Hân, aldığı bu, ve benzeri tedbirlerle Ermeni mel'anetine mâni olup, Türk'ün hukukunu müdafaa ile muhafaza etmiş, ve bu hassasiyeti dolayısıyle o, bütün Ermenilerin düşmanlığını kazanmıştır. Esasen o devirde yalnız Ermeniler değil, gayritürk ve gayrimüslim unsurların cümlesiyle onlara uyan içimizdeki gaafiller ve bu hâin ve gaafiller sürüsünü maşa olarak kullanan büyük devletler Abdülhamid Hân'a düşmandırlar.

İşte, 21 Temmuz 1905 Cuma günü vuku bulan suikast olayı bu düşmanlıkla hazırlanmış ve Ermeni mel'anetlerine mâni olan Sultan İkinci Abdülhamid Hân, Yıldız Camii önünde patlatılan bomba ile öldürülmek istenmiştir!..

Ermeni komitacılarının beynelmilel anarşistlerle işbirliği yaparak hazırladığı bu suikast plânı en ince teferruatına kadar büyük bir ustalıkla tertiblenmiş ve pek geniş tutulmuştur.

Hazırlanan plân gereğince, evvelâ Cuma Selâmlığında pâdişahı öldürecekler, sonra Babıâli'yi,Galata Köprüsü'nü, Tünel'i, Osmanlı Bankası'nı ve bâzı devletlerin sefârethaneleriyle, yabancı müesseseleri havaya uçurarak büyük bir kargaşalık çıkaracaklar, böylece büyük devletlerin müdahalesini temin ederek özledikleri «Müstakil Ermenistan»a (!) kavuşacaklardır!..

Bu gaye uğruna, içlerinde birkaç kadın da bulunan, dışarıdaki Ermeni komitacılarının pek çoğu Türkiye'ye gelmiş, bu arada meşhur anarşist Belçikalı Joris'e çengel atılıp, yirmi dokuz yaşındaki bu genç anarşist, karısı Anna ile birlikte suikastçiler arasına katılmış ve yapılan uzun çalışmalar sonunda, bir araba içine yerleştirilecek saatli bomba ile Cuma selâmlığında Abdülhamid Hân'ın öldürülmesi kararlaştırılmıştır.

Bu suikast olayında kullanılmak üzere Viyana'da hususî bir araba yaptıran ve Cuma günleri pâdişahın camie gelip gidişi dolayısiyle tertiplenen «Selâmlık resmi âlisi»ni birçok kereler takip edip, pâdişahın her hareketini saniyesi saniyesine tesbit

eden Ermeni komitacıları, 21 Temmuz 1905 Cuma günü, yüz kiloluk saatli bombayı kurup arabalarına yerleştirerek Yıldız Camii önüne gelmişler ve muazzam kalabalık arasında pâdişahın camie gelişini seyredip, Abdülhamid Hân camide iken arabayı terkederek oradan uzaklaşmışlardır.

Suikastçilerin hesabına göre pâdişah Camiden çıktıktan sonra, bir dakika kırk iki saniyede saltanat arabasına binmektedir. Saatli bomba bu müddet içinde patlayacak ve böylece Doğu Anadolu'yu Ermeniler elinden kurtaran Sultan Abdülhamid Hân, Ermeni komitacıları marifetiyle öldürülecektir!..

Çok ustalıkla hazırlanan bu plâna rağmen, o gün Abdülhamid Hân, Camiin Hünkâr Mahfili koridorunda Şeyhülislâm Cemaleddin Efendi'yle biraz fazla konuşmuş ve işte bu «biraz fazla konuşma» Abdülhamid Hân'ın suikastten kurtulmasına sebeb olmuştur.

Pâdişahın, merdivenleri indiği sırada müdhiş bir gürültü ile patlayan bomba, muazzam kalabalık içinde büyük heyecan ve telâş uyandırmış, bu arada yirmi altı kişi ölmüş, elli sekiz kişi yaralanmış, çok sayıda araba ve at telef olmuştur.

Bu müdhiş infilâk esnasında araba parçalarının, insan ve hayvan cesedlerinin havada uçuştuğu, herkesin can kaygusuyle sağa sola kaçıştığı anda, Abdülhamid Hân şâhâne bir jestle olup bitenleri bulunduğu mevkiden soğukkanlılıkla takip etmiş, elini kaldırarak kalın ve gür sesiyle telâş edilmemesini ihtar edip, «Korkmayın, korkmayın!» demiş, bâzı emirler vermiş ve sonra sert ve vakur adımlarla Saltanat arabasına yürüyüp hayvanların dizginini bizzat kendi eline alarak —yerli, yabancı— bütün hazır bulunanların «Yaşa Sultan!..» âvazeleri arasında Yıldız Sarayı'na avdet etmiştir. Bu gerçek, birçok görgü şahidinin itiraflariyle sabittir ve Abdülhamid Hân'ın bu şâhâne jestinde bütün kaynaklar ittifak etmiştir. Etmiştir amma, yalan söyleyen tarih, bugün hâlâ, Abdülhamid Hân'ın «korkak»lığından bahsetmektedir!..

Sultan İkinci Abdülhamid Hân'ın bu menfur suikast olayından kurtulmasına, meşhuuur şairimiz (!) Tevfik Fikret esef eder!.. «Bir Lâhza-i Ta'ahhur» adlı iğrenç şiirinde:

«Ey şanlı avcı, dâmını bîhûde kurmadın,
Atdın, fakat yazık ki, yazıklar ki, vurmadın!»

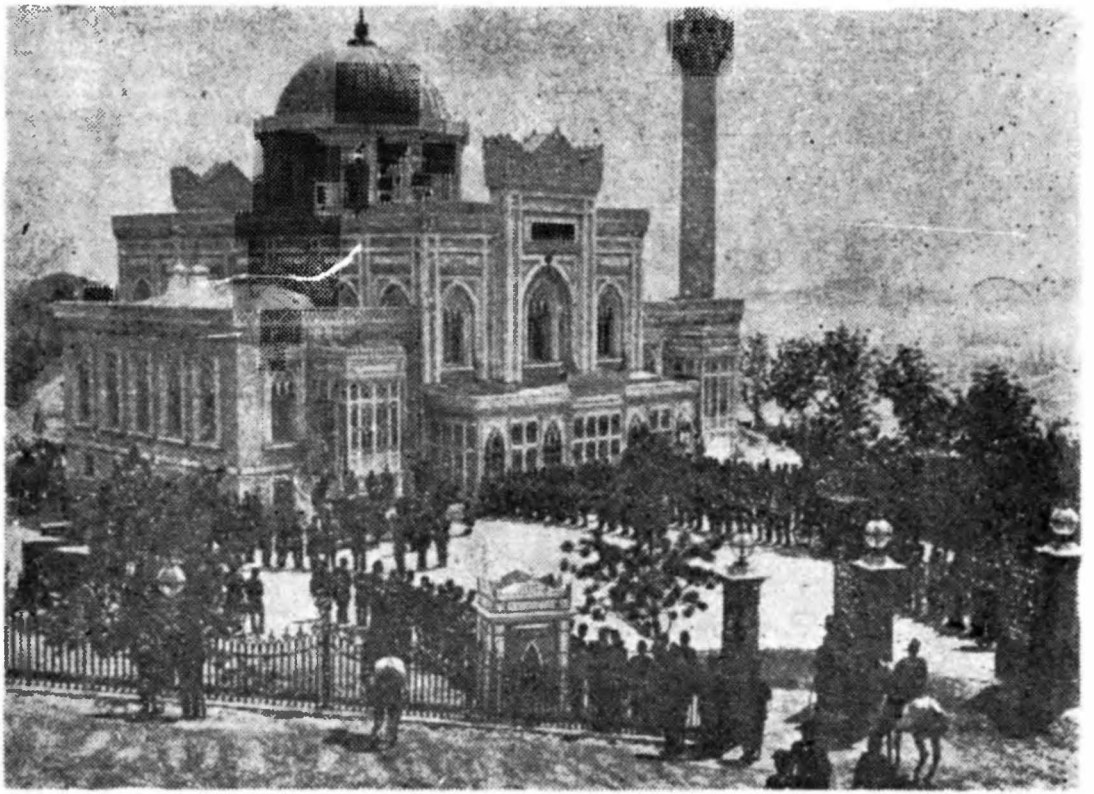

Ermeni komitacıları suikasd mahalli olarak Yıldız Camii avlusunu seçtiler!..

diyerek Ermeni komitacılarını alkışlayan Tevfik Fikret, aynı şiirinde, Türk Devlet Reisine, Ermeni mel'anetlerine mâni olan Abdülhamid Hân'a küfretmekten de utanmaz!..

Adı «Müverrih»e çıkan Ahmed Refik ise: «Osmanlı milletini Abdülhamid'in zulmünden kurtarmak için bu hareket-i kahramanânenin, Ermeni vatandaşlarımız tarafından icra olunduğundan» bahsetmekte ve böylece bu Türk müverrihi (!), ne menem bir tarihçi (!) olduğunu ortaya koymaktadır!..

Tarihimize «Bomba Hâdisesi» diye geçen bu meşhur suikast olayı bütün teferruatıyle devrin Mâbeyn Başkâtibi Tahsin Paşa'nın Hâtıratında yer almıştır. Ve Tahsin Paşa'nın yazdıklarına göre: Belçikalı meşhur anarşist Jorris, bilâhare yakalanmış, yapılan tahkikatta herşeyi itiraf edip idâma mahkûm olmuşsa da, Abdülhamid Hân, bu meşhur anarşisti afvetmiş, kendisiyle görüşüp beş yüz altın harcırah ihsân ederek onu Avrupa'ya göndermiş ve böylece bu beynelmilel anarşist, Yıldız İstihbarat Teşkilâtı'na alınarak mühim hizmetler görmüştür.

Ermeni komitacılarının faaliyeti «Bomba Hâdisesi»nden sonra da devam edip günümüze kadar gelmiştir.

«Santa Barbara»da iki Hariciyecimizi şehîd eden Ermeni'nin sözleri, komitacıların bugünkü faaliyetini izaha kâfi değil midir?!..

— « ☆ » —

«REVAL MÜLÂKATI»NIN İÇYÜZÜ!..

Baltık Denizi'nin Doğu sahilinde bulunan ve Rus askerî limanlarından biri olan Reval'de 9 Haziran 1908 Sah günü, İngiltere Kralı Yedinci Edward ile Moskof Çarı İkinci Nikola arasındaki meşhur mülâkatta, Almanya'ya karşı İngiliz - Rus ittifakı görüşülmüş ve bu görüşmenin esas gayesini Almanlardan saklamak için bütün İngiliz ve Rus ajanları seferber edilerek mülâkat mevzuunun «Makedonya Meselesi» olduğu her tarafa yayılmıştır!..

İkinci Meşrutiyet arifesinin mühim olaylarından olan bu «Reval Mülâkatı»nın vuku bulduğu günlerde, İttihad ve Terakki başındaki sergerdelerin, Sultan İkinci Abdülhamid Hân'ı tahtından al-aşağı edebilmek için olanca güçleriyle çalıştıkları, hattâ «İstibdad-ı hâzır» (!) ve «İdare-i müstebidâne»nin (!) yıkılmasını te-

min gayesiyle yabancı devletlerin müdahalesini dâvetten dahi utanmadıkları bir devirdir!..

İngiltere Kralı ile Moskof Çarı, Almanya'ya karşı birleşebilmenin çarelerini arayıp bu ittifakla ilgili tedbirleri müzakere ederlerken, İttihatçılar, İngiliz ve Rus ajanlarınca yürütülen kesif propagandadan mükemmelen faydalanmışlar ve iki devletin Reval'de Türkiye'nin taksimine karar verdiklerini, bu taksim meselesinin ancak Abdülhamid Hân idaresinin yıkılmasıyle önlenebileceğini yayarak iki devlet reisinin görüşmesini bol bol istismar etmişlerdir!.. Öylesine istismar etmişlerdir ki, vatanı kurtarmak (!) ve Reval'de müzakere olunan Türkye'nin taksimi ile alâkalı kararı durdurmak için (!) hemen Binbaşı Enver Bey ve Kolağası Niyazi, dağa çıkmışlar, çeteler teşkil ederek hürriyet mücadelesine (!) hız vermişlerdir!.. Gûya hürriyet uğruna kıyam eden ve dağa çıkıp Devlet-i Aliyye'ye baş kaldıran o sergerdelerden Enver Bey/Paşa, bakınız bu mevzuda ne diyor:

«Reval Mülâkatı, hepimizi düşündürüyordu. Cemiyet (İttihat ve Terakki), konsolosların hepsine bir beyânname verilmesine karar verdi. Bu, cemiyetin dışarıya karşı fiilî bir teşebbüsü idi. Onlara, Makedonya'da çoğunlukla İslâm nüfusu bulunduğunu, insaniyete hizmet etmek istiyorlarsa, Teşkilât-ı Esâsiye'nin ıslahında (yâni, Meşrutiyet rejimine geçebilmekte) bize yardım etmelerini istiyorduk. Müsvedde Selânik'de yazıldı. Paris'e gönderildi. Makine ile yazdırıldı. Beyannâmeyi Manastır'da Canbolat'ın evinde Cemiyet adına ben imzaladım. Merkez-i Umumî (Genel Merkez), Talât, Hâfız Hakkı, Canbolat, Manyasi-zâde Refik, Erkân-ı-harb Kaymakamı Cemal (Paşa), ve benden ibaretti. Manastır'da toplantılar, Canbolat'ın evinde olurdu. Manastır'da Şapirografla bir gazete de çıkarmıya başlandı. Cemiyete ilk Hıristiyan âzaların alınmasına da vasıta oldum... Meselâ, Basarya Efendi gibi...»

Enver Bey'in/Paşa'nın hâtıratındaki bu itiraf, İttihad ve Terakki başındakilerin gaflet derecesini tesbit ve teşhir yönünden pek mühimdir!.. Bu mevzuda, bilâhare Meclis-i Meb'ûsân Reisi olan Ahmed Rıza Bey'le, hürriyet kahramanı (!) diye anılagelen Resneli Niyazi'nin hâtıratında da ibretâmiz itiraflar vardır!.. Bu itiraflar, İttihatçıların cümlesinin içyüzünü olanca çıplaklığıyla ortaya koymakta ve onların devlet idaresinden, İmparatorluğumuzun o devirde içinde bulunduğu şartlardan ne derece haber-

siz olduklarını gözler önüne sermektedir!.. Böyleyken... «Reval Mülâkatı»ndan bu yana altmış küsur yıl geçmesine, hürriyet uğruna (!) dağa çıkan sergerdelerin göçüp gitmesine ve o devre ait çeşitli hâtırat ve vesika yayınlanmış olmasına rağmen, bugün hâlâ yalan söyleyen tarihin dilinde, İttihatçılar birer kahramandır (!) ve bu kahramanların kendi gayeleri uğruna istismar ettikleri «Reval Mülâkatı»nın mevzuu, Türkiye'nin (o günkü tâbirle: «Hasta Adam»ın) taksimidir!!!

Gerçek odur ki: Bugün yayınlanmış bulunan «Reval Mülâkatı» zabıtlarında, Türkiye'nin taksimiyle alâkalı tek satır yoktur!.. Ve yine bir gerçektir ki, Reval'de İngiltere ve Rusya, hakikaten Türkiye'nin taksimine karar vermiş olsalardı bile, o devrin şartları içinde böyle bir kararı katiyyen tatbik mevkiine koyamazlardı. Başta Almanya olmak üzere, zamanın güçlü devletlerinin muvafakati alınmaksızın, Türkiye taksim edilemezdi. Ve iki bloka ayrılan Avrupa devletleri de, aralarındaki rekabet ve menfaatler dolayısıyle bu misûllü bir kararda birleşemezlerdi!..

Yüzlerce tarihî vesika bu hakikatleri bangır bangır haykırırken; bugün hâlâ, Reval'de, Türkiye'nin taksiminin müzakere olunduğu yazılıp söylenmektedir!.. Ne diyelim... böylesine bir hak ve hakikat kalpazanlığından yalan söyleyen tarih utansın!..

—« ☆ »—

BİR ÇIBAN BAŞI: MAKEDONYA

Makedonya meselesi, İkinci Meşrutiyet arifesinde Devlet-i Aliyye başında büyük bir gailedir. O günkü tâbiriyle: «Vilâyât-ı Selâse/Üç Vilâyet» denilen Selânik, Manastır ve Kosova'yı hududları içine alan Makedonya'da, Türk'ten başka, Yunan, Sırp, Bulgar, Yahudi, Ulah ve Arnavutlar da bulunmakta ve böylesine karma karışık bir ülkede çeşitli ırk, din ve mezhep kavgalarıyla türlü siyasî ihtiraslar hüküm sürmekte, bu haliyle de Makedonya, devrin büyük devletlerini devamlı meşgul etmektedir.

Yalan söyleyen tarihin dilinde hâlâ «büyük devlet adamı» diye anılagelen şu meşhuur Midhat Paşa'nın sebeb olduğu 1877 Türk - Moskof Savaşı «93 Harbi» sonunda imzalanan Ayastafanos Muâhedesi ile Ruslar tarafından Bulgaristan'a peşkeş çeki-

len Makedonya, bilâhare Berlin Muâhedesi hükümlerince bize iade edilmiş ve yine aynı muâhedenin bir başka maddesince, Makedonya'daki Hıristiyan unsurlar lehine ıslahat şart koşulmuşsa da, büyük devletler arasındaki rekabetten faydalanmasını bilen Sultan İkinci Abdülhamid Hân, bu ıslahatla ilgili maddeyi tatbik etmemiş, böylece Makedonya muhtariyetine mâni olmuştur.

Dört buçuk aylık Makedonya hâkimiyyetini unutamayan Bulgariar, kurdukları **«Makedonya Dahilî İhtilâl Teşkilâtı»** adlı gizli cemiyet vasıtasiyle «Makedonya Makedonyalılarındır» gibi zâhiri bir propagandaya girişmişlerse de, hakikatte «Makedonya Bulgarlarındır» gayesinden ayrılmamışlardır. Sarof ve Dalçef gibi meşhur komiteciler idaresindeki bu gizli cemiyet, kurduğu muhtelif çetelerle ülkedeki bütün unsurlara tecavüz ve tasallutla şekavetine devam ederken, tahrik olunan diğer unsurlar da kurdukları çetelerle faaliyete geçmişler ve böylece Makedonya, o devirde tam bir çeteler ve çeteciler diyarı haline gelmiştir. Bilâhare yerli yabancı pek çok hikâye ve roman yazarına mevzu olan bu çetecilerin kanlı icraatını bizde de, bilhassa Ömer Seyfeddin hikâyelerinde pek güzel anlatmıştır ki, meşhur «Bomba» bunlardan biridir.

Sırp-Sındığı, Niğbolu, Varna, Kosova gibi muhteşem zaferlerle elde ettiğimiz ecdâd yadigârı Rumeli topraklarında pek kanlı bir mücadeleye girişen Makedonya'daki anâsırdan her biri, bir büyük devletin müdahalesini kazanmak ve o devlet himâyesi ile Türk hâkimiyyetinden kurtulmak sevdasında; büyük devletler ise, bu karma karışık unsurları tahrik ederek **«Hasta Adam»** adını verdikleri Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalamak gayesir. dedirler!..

Makedonya'daki Hıristiyan unsurlar lehine yapılacak ıslahatla ilgili Berlin Muâhedesi'nin yirmi üçüncü maddesindeki hüküm, fırsat kollayan büyük devletlerin müdahalesine vesile olmuş ve bu sözde ıslahat için, bir taraftan Makedonya'daki komiteciler tahrik olunurken; diğer taraftan Babıâli de devamlı tazyik edilmiştir!..

Bu devamlı tazyik ve acı müdahaleye rağmen, Makedonya'ya muhtariyet kazandıracak olan Berlin Muâhadesi'nin ıslahatla ilgili maddesini —yukarıda kaydettiğimiz gibi— Sultan Abdül-

hamid Hân asla yürürlüğe koymamış, bu arada aynı muâhedenin Doğu Anadolu'da Ermeniler lehine yapılacak ıslahatla ilgili altmış birinci maddesine de dönüp bakmamış, hattâ Alman Büyükelçisine: **«Bu maddeyi yürürlüğe koymaktansa ölümü tercih ederim.»** diyerek direnmiş ve bu şâhâne jesti ile Doğu Anadolu'yu Ermeniler elinden kurtarmıştır!..

Makedonya meselesini «Türkiye Tarihi»nde inceleyen Yılmaz Öztuna: «İkinci Abdülhamid'in siyaseti, Makedonya'da Hıristiyan azınlıkları, Bulgar ve Makedonyalılar ile Yunanlılar, Sırplar ve Romenleri denge halinde tutmak, daha açık tâbirle, birleşmelerine ve tek cephe halinde Türklerin ve Arnavutların karşısına çıkmalarına engel olmaktı. Esasen bu kavimler arasındaki düşmanlık pek şiddetli olduğu için, böyle bir siyaset, gerçeklere dayanıyordu.» diyor ve ilâve ediyor: «Rusya, Balkanlıları, Makedonya'daki Türk idaresini yıkmak için kışkırttığı gibi, Berlin Muâhedesi'nin yirmi üçüncü maddesini tatbik etmesi için Babıâli'ye şiddetli baskılar yapıyordu. Balkanlar'da Slav ve Rus nüfuzuna tahammülü olmıyan Avusturya - Macaristan da Makedonya Hıristiyanlarını tutmıya ve Türkiye'yi tazyik etmeye başladı. İngiltere ve Fransa bile, aynı düşünceyle harekete geçtiler. Türkiye'nin bir Avrupa devleti olmaktan çıkması demek olan Makedonya'nın kaybını önlemek için, İkinci Abdülhamid, mühim tedbirler aldı.»

Hâtıratında: **«Aman şu «Makedonya» isminden ne nefret ederim»** diyen Sultan İkinci Abdülhamid Hân, büyük devletlerin Makedonya'daki sözde ıslahatla ilgili tazyiklerinin —yukarıda görüldüğü gibi— birbirini kovaladığı o günlerde **«Vilâyât-ı Selâse Müfettiş-i Umumîliği»**ni kurmuş ve eski Yemen Valisi Hüseyin Hilmi Paşa'yı geniş selâhiyetlerle **«Müfettiş-i Umumî»** tayin etmiştir. Bu devrede ayrıca «Vilâyât-ı Selâse Talimatnâmesi» neşrolunmuş ve İstanbul'da kurulan **«Rumeli Vilâyâtı Islahat Komisyonu»** başına Avlonyalı Ferid Paşa getirilmiştir.

Bu tedbirlere rağmen «Vilâyât-ı Selâse» yıllar boyu bir çıban başı olmakta devam etmiş ve Müfettiş-i Umumî Hüseyin Hilmi Paşa'dan sonra bu makama Mahmud Şevket Paşa getirilmiştir.

— « ☆ » —

İKİNCİ MEŞRUTİYETE DOĞRU...

Çeşitli dış kaynakların tahrik, teşvik ve yardımları neticesi, bir grup insanın Meşrutiyet uğruna kıyam ettiği İkinci Meşrutiyet arifesinde, Sultan Abdülhamid Hân, emrindeki meşhur «Yıldız İstihbarat Teşkilâtı» vasıtasıyle olayların içyüzünü tamamen öğrenmiş, oynanan oyunun aktörlerini tanımış ve ipin ucunun kimler elinde olduğunu olanca aydınlığıyle görmüştür. Abdülhamid Hân'ın o günlerdeki keşmekeş içinde yegâne endişesi, Üçüncü Ordu'nun bu meşrutiyetçilik oyunu dolayısıyle ikiye ayrılması ve bir iç harbe pek müsait olan Makedonya'da doğacak kardeş kavgasıdır!.. Gönlü böyle bir iç savaşa razı olmıyan ve bütün saltanatı boyunca Müslüman - Türk'ün haklarını titizlikle muhafaza ve müdafaa etmesini bilen Sultan İkinci Abdülhamid Hân, o nazik günlerde şifre kâtibi Es'ad Bey'e: **«Suyun akıntısına gideceğim!..»** demiş ve gitmiştir de...

İkinci Meşrutiyet arifesinde bu halet-i ruhiye içinde olan Abdülhamid Hân'ın **«Meşrutî idare»** mevzuunda fikri nedir?.. Bunu tesbit edelim ve bu tesbit sonunda İttihatçıların gaflet derecesini görelim. Abdülhamid Hân, hâtıratında diyor ki:

«Devletimiz meşrutî idâre şekli bahsinde olgun bir hale gelmiş olmaktan henüz çok uzaktır. Meşrutiyet bizim için vahîm bir felâket olur!.. Bu idare şeklinde bütün memleket halkına şâmil tam bir müsavat esası kabul edilir. Bizde böyle bir şey nasıl tasavvur edilebilir?.. Memleketimizde Araplar, Rumlar, Ermeniler, Bulgarlar, Ulahlar, Arnavutlar ve Yahudiler var. Meşrutiyet olduğu takdirde bu insanlardan her birinin millî ve dinî muhtariyetten vazgeçmesi lâzım gelir, kilise kanunlarına tâbi olmaktan da feragat etmesi zarurîdir. Fazla olarak aramızda müşterek bir dil rabıtası da yoktur. Herhalde devletimizin hiçbir unsuru kendi ana dilinden vazgeçmek istemiyecektir; Araplar, Rumlar, Ermeniler vesair unsurlar ekseriyet teşkil ettikleri yerlerde hiçbir zaman Türkçeyi resmî lisan olarak kabul etmiyeceklerdir. Osmanlılığın millî şuuru acaba nerede köklesebilir?.. Şunu da unutmamalı ki, Hıristiyan tebaamız her tarafta mütemadiyen bize karşı pusular kurmakta, Avrupa Hıristiyan devletlerinden muzaheret görmekte ve meselâ, Slavlar Rusya'ya, Ermeniler İngiltere'ye, Rumlar da bazan birine, bazan diğerine istinat etmektedirler.

Bizim «Jön-Türkler» boş kuruntulara kapılmış mahlûklardır. Bizde bir meşrutî idare, Kanun-ı Esâsî'nin ilânı demek, umumî bir mücadele ve halkı birbirine saldırtacak savaş ilânı demektir. Bu hal bütün Osmanlı İmparatorluğunu, temelinden sarsacaktır. Ne garibtir ki, İngilizler bu «nimet»i Hindistan'a bahşetmek istemedikleri halde, bizim Jön-Türkler'e karşı hiçbir yardımda kusur etmiyorlar ve memleketimizi bir Parlâmento ve Kanun-ı Esâsî (Anayasa) ile techiz için her vasıtaya müracaat edip duruyorlar!..

Farmasonlar memleketimizde son derece muzır bir faaliyet gösteriyorlar. Halkımızın kavrayamadığı her türlü hürriyet fikirlerini büyük bir gayretle neşredip duruyorlar. Halk kitleleri bunların kurtuluş telkinlerine karşı tamamiyle lâkayt kalıyor. Cemiyetlerine sokabildikleri kimseler, hakikatte sathî bir Avrupa kültür cilâsına boyanmış ve memleket haricinde uzun zaman kalarak milliyetlerini kaybetmiş bir avuç mahlûktan başka bir şey değil!.. Bunlar vatanlarına dönünce, halkımızın ne fikirde olduğunu artık bilmedikleri için, Türkiye'yi «medenî» bir memleket haline getirmek üzere «Garb zihniyeti»ni yaymak istiyorlar. Ne meş'um gaflet!..

Muhakkak olan bir şey varsa o da bu adamların halk arasına tefrika ve ordumuza inzibatsızlık tohumları ekmekten başka bir şey yapamadıklarından ibarettir. Bunlar, kuvvet ve kudretimizi yıkmak üzere o sahte hürriyet fikirlerini her vasıta ile ülkemize yaymak isteyen İngiltere hesabına çalıştıklarının farkında bile değiller!.. Farmasonluğun ifsad etmiş olduğu bu Türk çocuklarının beni, yâni «Müstebid»i devirmek için Yunanlılar ve Bulgarlarla elbirliği etmekten çekinmemeleri ne acıklı manzaradır!.. Ne muhteşem gaflet! Bu bedbant akılsızlar beni ne az tanıyorlar. Bizim şu Devlet-i Osmaniyye'nin hakikî menfaatinin ne olduğunu ne kadar az anlıyorlar!..»

İleride görüleceği gibi, İkinci Meşrutiyet'in ilânı ve daha sonraki hâdisat Sultan Abdülhamid Hân'ı tekzib değil, te'yid etmiş ve İkinci Meşrutiyetin ilânı günü atılan toplar, Müslüman-Türk'e düşman şer kuvvetlerin zaferini kutlamıştır!..

— « ☆ » —

İKİNCİ MEŞRUTİYETİN İLÂNI!..

23 Temmuz 1908 Perşembe günü, «Kanun-ı Esâsî'de suret-ı teşkili beyân olunan Meclis-i Meb'ûsân'ın içtimâa davet olunması» hakkında bir «Tebliğ-i resmî» yayınlanmış ve bu olay, tarihimize «İkinci Meşrutiyetin ilânı» şeklinde geçmiştir.

Sultan Abdülhamid Hân devrinin mühim olaylarından olan bu, İkinci Meşrutiyet arifesinde cereyan eden hâdisatı bütün teferruatıyla izaha sayfalarımız müsait değil. Bu bakımdan kısaca şu kadarını kaydedelim ki, o günlerde İttihatçılar, faaliyetlerine mâni olan Manastır Polis Müfettişi Sami Bey'le Topçu Alayı İmamı Mustafa Efendi'yi öldürmüşler, daha sonra bizzat Enver Bey/Paşa, evinde barındığı enistesi Selânik Merkez Kumandanı Nâzım Bey'i yaralayıp kaçmış, Mülâzım Atıf (Kamçıl), Manastır Telgrafhanesi önünde Şemsi Paşa'yı cansız yere sermiş, meşhur geyikli kahraman (!) Resne'li Niyazi ise, iki bin kişilik bir kuvvetle Tatar Osman Paşa'yı dağa kaldırmıştır!.. Bu Resne'li Niyazi'nin başındaki külâhta **«Vatan Fedâîsi»** yazılıdır amma, bu «Vatan Fedâisi» (!), Arnavutluktaki Türk hâkimiyetine isyân eden Toska İhtilâl Reisi Çircis ile el ve iş birliği etmekten utanmamaktadır!..

İşte böylesine kahramanların işledikleri cinayetlerin ve daha gayri-kanunî nelerin ve nelerin birbirini kovaladığı o günlerde, İngiltere Kralı ile Moskof Çarı arasında vuku bulan «Reval Mülâkatı»nı da istismar eden İttihatçılar, Reval'de, İngiltere ve Rusya arasında Türkiye'nin taksimine karar verildiğini yalan haber olarak yayıp, Kızıl Sultan (!!!) rejiminin acele yıkılması yolundaki gayretlerini hızlandırmışlardır!..

Derler ki: Sultan İkinci Abdülhamid Hân, Balkanlardaki bu kanlı suikastlerden, Reval Mülâkatı dolayısıyle girişilen kesif propagandadan ve beş altı bin Arnavut'un Firizovik'te toplanıp yaptıkları nümayişten, bu nümayişçilerin, Meşrutiyet ilân olunmadığı takdirde elli bin Arnavudun İstanbul üzerine yürüyeceği yolunda Saray'a çektiği telgraftan ve «Tecdîd-i Bîat»dan bahisle birbiri peşi sıra gelen telgraflardan korkmuş ve bu korku ile mevkiini muhafaza için Kanun-ı Esâsî'yi yürürlüğe koymuştur!..

Yalan!..

Mâbeyn Başkâtibi Tahsin Paşa'nın, Hâtıratında yazdığı gi-

bi: Sultan İkinci Abdülhamid Hân, değişen dünya şartlarını görmüş ve bu şartlar içinde İmparatorluk bünyesine uygun bir Kanun-ı Esâsî'nin hazırlanması için teşkil olunan komisyona, Avrupa'nın bütün Anayasalarını Türkçeye tercüme ettirmeğe başlamıştır. Meşrutiyetin ilânı için aldatılmış bir sürü gaafil, Yıldız Sarayı'nı telgraf yağmuruna tutarken, Başkâtibine:

«— Bir hükümdar için lâzım olan şey, memleketin menfaatidir. Eğer bu menfaat, Kanun-ı Esâsî'nin ilânmdan ise, o da yapılır. Fakat iyi tatbik olunur mu? Türk'ün menfaati mahfuz kalır mı? Burasını kestiremiyorum.» diyen Pâdişahın endişesi, görüldüğü gibi, Türk'ün menfaatlerinin muhafazası meselesidir!..

Dünya ahvalini iyi bilen ve dış politikadaki mahareti düşmanlarınca dahi kabul olunan Sultan Abdülhamid Hân, Fransızca aslından İsmail Hami Danişmend'ce tercüme edilen «Hâtırat»ında, İkinci Meşrutiyetin ilânına temasla diyor ki:

«— İki zümreye ayrılan ordumuz galeyan içindedir. Eğer İngiliz entrikalarını suya düşürmek istiyorsak, bizim için artık bir selâmet yolu kalmıştır: O sahte «Islahat»ın başına bizzat ben geçmeliyim. İngiliz tertibatına boyun eğerek Kanun-ı Esâsîyi kendim ilân edeceğim. İngiltere'nin dolaplarıyle düzenlerini boşa çıkarmak için yegâne çare işte budur. Bu gün ıslahat fikriyle sarhoş olanlar, bir müddet sonra akılları başlarına gelince, göklere çıkardıkları yeni yolların devleti uçuruma sevkedebileceğini belki nihayet idrak edebileceklerdir.»

Abdülhamid Hân'ın bu satırlarıyle temas ettiği gerçek, hemen kısa bir zaman sonra bütün dehşetiyle tecelli etmiş ve İkinci Meşrutiyet hareketi, İşkodra'dan Basra körfezine, Karadeniz'den Sahrayı Kebir'e kadar uzanan koskoca İmparatorluğumuzun başını yemiştir!..

23 Temmuz 1908 Perşembe günü, Meclis-i Meb'ûsân'ın içtimaa davet olunmasıyle ilgili Resmî Tebliğ, bütün vilâyetlerle müstakil mutasarrıflıklara telgrafla bildirilirken, İstanbul'da münteşir gazetelere de verilmiş ve bu resmî tebliğ üzerine ilk hürriyet çılgınlığı Babıâli caddesinde görülmüştür...

Bayraklarla donatılan İkdam Matbaası'nda toplanıp takip edecekleri hattı hareketi kararlaştıran İstanbul gazetecileri yayınladıkları ilâvelerle Resmî Tebliği hep **«Yaşasın Hürriyet!..»** başlığı altında vermişlerdir.

Manşette verilen bu «Yaşasın Hürriyet!..» sözü, şehrin her tarafına yayılarak:

«— **Hürriyet vaaar!..**» diye avaz - avaz haykıran gazete satıcıları vasıtasıyle bir anda bütün İstanbul'u kaplamış ve ilk şaşkınlığı müteâkip şehirde bir bayram havası esmeğe başlamıştır!.. Atılan top seslerine **«Yaşasın Hürriyet!..»** nâraları karışmış, havaya fırlatılan çeşitli külâhlar altında sarıklı hocalarla papazlar kucaklaşıp öpüşmüş, bütün evler, cadde ve sokaklar bayraklarla donatılırken; nereden belirdiği bilinmeyen bir sürü hatipten her biri, bir taraftan haykırmağa başlamış, elîne bir bayrak geçiren sokağa fırlamış ve meydanları dolduran kalabalıklar durmadan bağırmışlardır:

«— Yaşasın Hürriyet!..», «Yaşasın Kanun-ı Esâsî!..»

O günün manzarasını Mehmed Âkif Bey «Safahat»ında ne güzel anlatır:

Bir de İstanbul'a geldim ki, bütün çarşı, pazar,
Nâradan çalkalanıyor! Öyle ya... Hürriyet var!..
Galeyan geldi mi, mantık savuşurmuş... Doğru:
Vardı aklından o gün her kimi gördümse zoru.
Sanki zincirdekiler hep boşanıp zincirden
Yıkıvermiş de tımarhâneyi çıkmış birden!
Zurnalar şehrin ahâlisini takmış peşine;
Yedisinden tutarak tâ dayanın yetmişine!
Eli bayraklı alaylar yürüyor dört köşeli,
En ağır başlısının bir zili eksik, belli!
Ötüyor her taşın üstünde birer dilli düdük,
Dinliyor kaplamış etrafını yüzlerce hödük!
Kim ne söylese, hemen el vurup alkışlanacak...
— Yaşasın!
— Kim yaşasın?
— Ömrü olan...
— Şak! Şak! Şak!

***

Bu çeşit çılgınlıklara vesile olan hürriyet ilânı, Müslüman-Türk'e ne kazandırdı ve hangi istihalelerle İmparatorluğumuzun yıkılışına varıldı?!.. Bu suali, İkinci Meşrutiyetle ilgili bâzı tedkikleri naklederek cevaplandıralım...

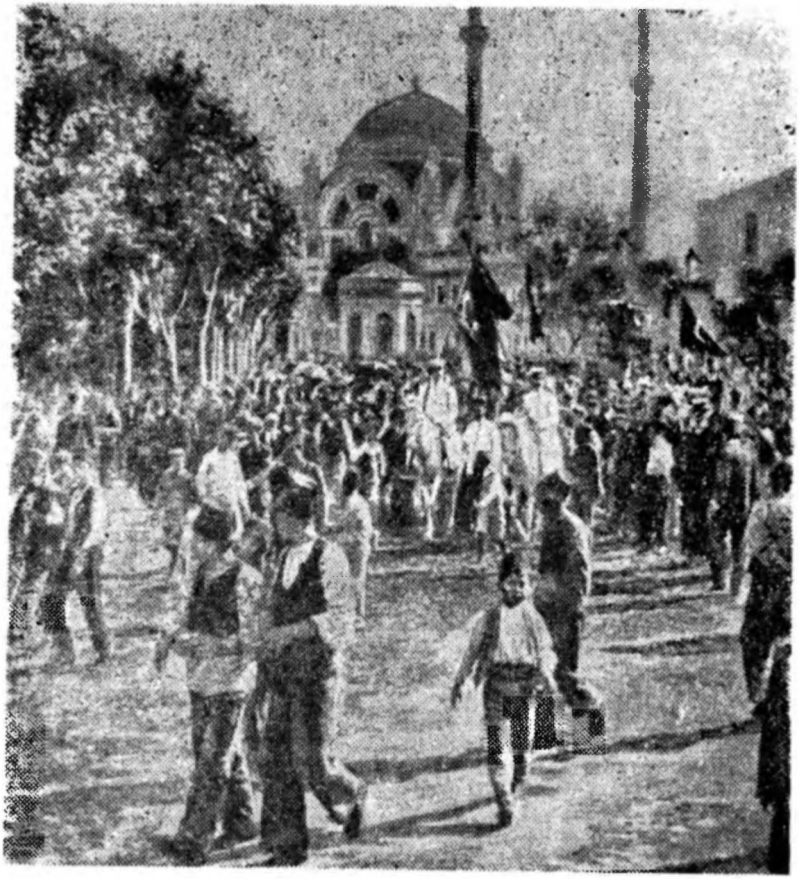

Hürriyet çılgınlıklarından bir görünüş!..

Yılmaz Oztuna «Türkiye Tarihi»nde: «**Bu meşrutiyet, gerçek bir demokrasi olmaktan çok uzak olduğu halde, millî birliği ve vatanı parçalayıcı unsurları beraberinde getirdi**» diyerek ilâve ediyor: «**İkinci Meşrutiyet, milletin eseri değildi, zaten Üçüncü Ordu ve bilhassa bu ordunun İttihatçı subayları, meşrutiyetin kendi eserleri olduğunu her vesileyle söylemişler ve küçük bir grup halinde, millî hâkimiyetin yerine, kendi iradelerini tesis etmişlerdir. İttihad ve Terakki istibdâdının, bilhassa üstelik kanlı da olması bakımından, Sultan Hamid istibdâdına rahmet okuttu-**

ğunda, tarafsız ve az taraflı bütün tarihçiler birleşmektedirler.» diyor.

Necip Fazıl Bey'e göre ise: «Meşrutiyet, bir takım fikirsiz Makedonya kabadayılarının ruhuna gem takmış ve kör hamlelerini istismara yol bulmuş teşkilâtlı Yahudilik, Masonluk ve Dönmeliğin eseridir!.. Yahudilik, Masonluk ve Dönmelik isimli üç ayaklı sehpanın da, ipinde sallandırmak istediği tek hüviyet, İslâmdır!..

Bir gün, yalnız ilim adına ilim yuğurarak tarafsız tarihçilerin itiraf edecekleri gibi, Meşrutiyet hareketinin hedefi olan İkinci Abdülhamid, sadece Müslümanlığı, Milliyetçiliği, Türklüğü inkiraz ve müstemlekeleşmekten koruyuculuğu ve bütün bunlardan dolayı Yahudiliğe ve Garp emperyalizma ve kapitalizmasına karşı sistemli mücadeleciliği yüzünden bunların kurbanı olmuş ve bu menhus müsellies, kolaylıkla büyülenen saf gençler ve cahil komitacılar vasıtasiyle devşirdiği neticeye inkılâb, Meşrutiyet ve onun altına, hürriyet, müsavat, adalet yaftasını taktırmıştır.

Meşrutiyet, dilindeki yalancı idarî ve içtimaî inkılâb teraneleri bir tarafa —zira biz ne mutlakiyetçi, ne de pâdişahcıyız— sadece, İslâm ve Türk ruhunu, İslâm ve Türk ahlâkını, İslâm ve Türk an'anesini, İslâm ve Türk tarihini bir pula satmak dâvâsında gizli ve yabancı bir kurmay hey'etinin bir takım echel ve ahmak kuklalara oynattığı sefîl oyundan başka bir şey değildir!..»

Prof. Dr. Osman Turan, Türkiye'deki siyasî buhranın kaynaklarıyla ilgili eserinde İkinci Meşrutiyet mevzuunda diyor ki:

«İttihatçılar, Tanzimât ile Türkler arasında başlayan yabancı propaganda ve tahribatın gelişen tesirleri içinde yetişmiş ve Midhat Paşa ile girişilen Meşrutiyet ve hürriyet cereyanına bağlı kalmışlardı. İtalyanlar arasında **«Karbonari»** ve Yunanlılar arasında **«Ethniki»** Cemiyetleri nasıl **Masonik** esaslara göre gizli kurulmuş teşekküller idi ise, Türkiye'de de **«Genç Osmanlı»**, **«Jön - Türk»** ve **«İttihad ve Terakki»** cemiyetleri de aynı mahiyette idi. Şu farkla ki, bizimkilerin kurucuları ve âzaları arasında yabancılar başlıca rolü oynuyordu.

Bu cemiyetler, Türkiye'de hürriyet ve meşrutiyet fikirlerini yaymağa çalıştıkları zaman, Türkler arasında bu mefhumların henüz siyasî bir mânâsı yoktu ve tabiatiyle bir ihtiyaca da cevap vermiyordu. Çünkü, Türk tarihinde, Avrupa'nın aksine, esaret

olmadığı için içtimaî mânâda böyle bir mesele mevcut değildi. Siyasî bakımdan da devam eden devlet nizâmı karşısında bir hürriyet akla gelmiyordu. Bu sebeble Nâmık Kemal: «Ne efsûnkâr imişsin ey dîdâr-ı hürriyet» derken, edebiyat ve hayâl ötesindeki kitlelere tesir eden bir fikrin mümessili olmuş değildi. Sadece Avrupa'dan yeni gelen bir hevesten ibaretti. Siyasî hürriyet cereyanı ile birlikte meydana çıkan Meşrutiyet hareketi de bu mahiyette olup gayri-müslim ve Türk bir avuç aydına inhisar ediyordu. Millî ve İslâmî esaslara dayanan İmparatorluk idaresinde, bir takım aksaklık ve bozukluklar belirmiş bulunmakla beraber, henüz bir rejim değişikliği lüzumu da duyulmamıştı. Zaten Tanzimât'ın getirdiği esaslar da millî devlet an'anesini teyidden başka bir şey değildi. Sadece gayri-müslimlere tanıdığı müsavat ile bir yenilik gösteriyor ve bu da hazmolunmuyordu.

Bundan başka Türkler, siyasî müesseseler dışında, içtimaî bakımdan, dünyanın en demokratik milleti oldukları için de, cemiyet olarak, ona bağlı bulunan hürriyet ve meşrutiyet fikirlerini zorlayan bir ihtiyaç karşısında bulunduklarını duymamışlardı.

Aslında Avrupa'da hürriyet hareketleri içtimaî inkişaflardan, Feodalitenin yıkılışı, burjuvazinin teşekkülü ve nihayet sanayi inkılâbından sonra ciddî surette meydana çıkar. Nitekim Türkiye'de Meşrutiyet hevesi başladığı, daha doğrusu yabancı gizli tesirleri ile gözüktüğü zamanlarda, Avrupa'da Rusya, Avusturya, Almanya ve hattâ Fransa imparatorlukları ve diğer küçük devletler de henüz meşrutî idareye kavuşamamış; mutlakiyet rejimleri altında kalmış bulunuyorlardı. Meşrutiyet ve Cumhuriyet idaresine geçmiş bâzı milletler ise, henüz bu rejimleri aristokratik ve kapitalist tesirlerden kurtarmış değillerdi. Halbuki bu dünya durumu yanında Osmanlı devleti çok karışık milletlerden terekküp ediyor ve yabancıların tahrikleri ile de İmparatorluğu parçalamağa hazır bulunuyorlardı. Bundan başka, Avrupa ile Hıristiyanlar Türklere nazaran daha ileri bir duruma gelmislerdi. Bu gibi sebebler meşrutî idareyi zorlaştırıyordu.

Sultan Hamid, ilk Meşrutiyet Meclisini açış nutkunda, atalarının altı yüz yıldanberi yabancı din ve milletlere karşı gösterdikleri adaleti ve bu sâyede onların dil, din, kültür ve milliyetlerini koruduklarını ve devletin karşılaştığı zorlukları belirtirken, yeni rejimin zaafa düşürülmesi endişelerine de zımnen işaret eder. Genç Hâkan, bâzı yaşlı paşaların kifayetsizliğini an-

layarak İmparatorluğun dizginlerini eline alırken Midhat Paşa ve meb'usların 1293 Harbi ve felâketine sebeb olmaları dolayısiyle Meclisi de artık toplantıya çağırmamıştır. Nitekim, Sultan Hamid, bu acı mağlûbiyetten sonra, Türkiye'nin Japonya gibi bir millî birlik «millet-i vâhide» teşkil etmediğimizi söyler ve ata mirası imparatorluğu, meşrutiyet vasıtasıyle dağıtamayacağını belirtirdi. **«Kendi müstemlekelerinde Müslümanlara hiç bir hak tanımayan büyük devletlerin, mütemadiyen Hıristiyan tebaanın hukukunu artırmak bahanesi ile giriştikleri teşebbüslerde hiç samimî olmadıklarını»** da düşünüyor ve **«meşrutiyetin ancak düşmanlara yarayacağına»** inanıyordu.

Sultan Hamid, Sultan Aziz'in hangi sebeblerle suikasde uğradığını, gizli cemiyet tuzağına düşen Sultan Murad'ın, yârânı ile, nasıl yabancı emel ve entrikalara âlet olduğunu unutamıyordu. Bu sebeble o, Meşrutiyet gibi o zaman için zararlı olan şekillere değil, esasa kıymet veriyordu. İmparatorluğun her tarafında yeni usûl (Avrupaî) mektepler açarak bir münevver kadro yetiştirmesi bu anlayışın mahsulü idi. Nitekim, İkinci Meşrutiyetin ilânı münasebetiyle durumun çok ilerlemiş bulunduğunu ve bunun da yetiştirdiği yeni aydın bir nesil ile mümkün olduğunu belirtiyordu. Meşrutiyet ile ilk cumhuriyetin münevver nesli onun eseri idi.»

Yine aynı mevzu ile alâkalı olarak Sâmiha Ayverdi de şunları yazıyor:

«Memleketin okur, yazar sınıfını bir hürriyet sıtması tutmuştu. Bu, kütlelerin zaman zaman yakalandıkları bir asabî buhrandı.

Hürriyet istiyorlardı ama, bu ter-ter tepinerek peşine düştükleri «hürriyet» neydi?.. Bunu pek bilen yoktu. Çünkü bildiren de yoktu. Bildiremezlerdi, zira yapmak istedikleri inkılâbın tefekkür tarafı eksikti. Onun için de, bu beklenen rejim, sadece hissî ve hayalî ümitlere dayanıyordu. Binaenaleyh, her gün biraz daha şişirilen hayâl balonuna, realitenin sivri ucu değer değmez patlayıp sönüverecekti.

Fakat olacağın da önüne geçmek artık mümkün değildi. Tanzimâttan çok evvel başlayan ve ıslahat adı altında parlamenter rejime doğru ilerleme kaydeden devlet ve hükümdarlık müessesesi, daima tek başına kalmış, bu yüzden de inkılâblar her

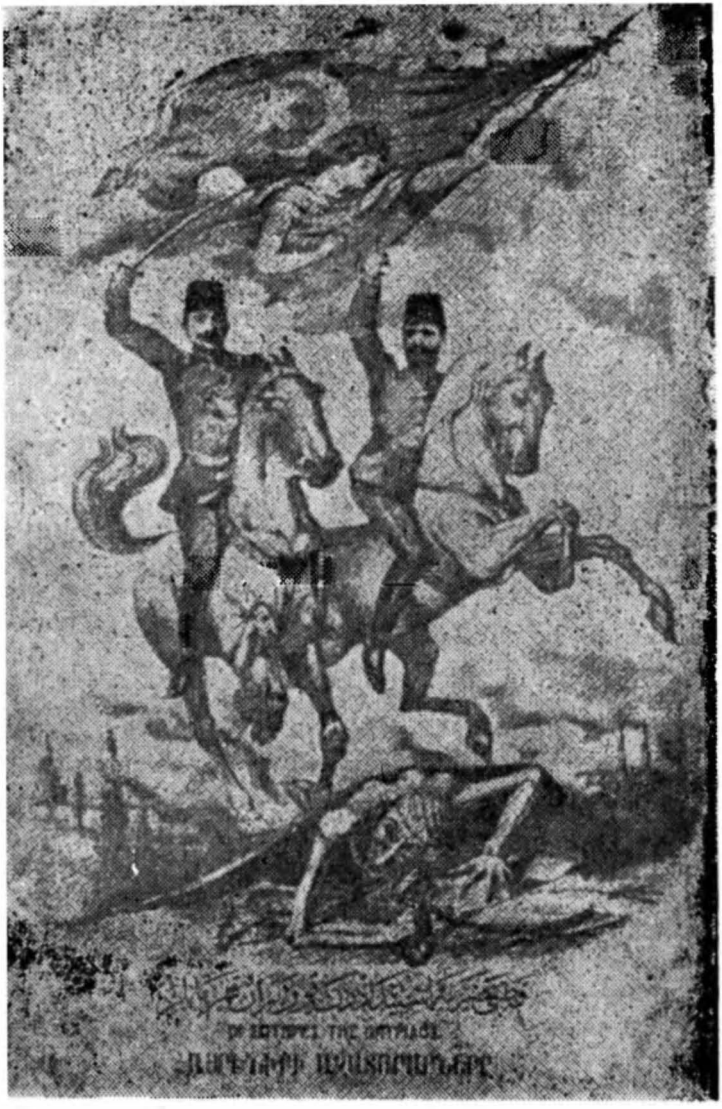

İkinci Meşrutiyeti müteakip duvarları süsleyen çeşitli afişlerden biri: Resimdeki iki şahıs Enver ve Niyazi'dir, resmin altında ise: «Vatanı darbe-i istibdâddan kurtaran kahramanlar» yazılıdır!!!

zaman hakânî olmuş, halktan şuurlu bir yardım görülmemişti. Hattâ, siyasete girmek hatâsından kurtulamayan ordu, daima direnmiş, yapılmak istenen inkılâblara isyân ve ihtilâllerle cevab vermiştir.

Şu halde bir türlü olgunlaşamayan halkın fikir seviyesi, bir inkılâb ihtiyacına inanmak şöyle dursun, bu ihtiyacın farkında bile olmamıştı. Buna da, sebeb nedir? dersek, inkılâblarda, sadece orduyu tensîk, içtimaî müesseseleri ıslâh gibi mevziî hareketlerle yetinilerek, şuurlu ve millî bir kültür seferberliği yapılmamış, böylece de cehaletin başı ezilmemiş olduğundan, ilmin ışığı, devlete de, millete de rehber olamamıştı!..

Mütefekkiri ve ilim otoriteleri olmayan bir kütlenin yapacağı inkılâbın da, pek tabiî ki, yalın-kat ve üstünkörü olacağı âşikârdı. İşte Makedonya dağlarında «Meşrutiyet» diye bar bar bağıran genç Harbiyelileri tahrik eden heyecanda da, mantık ve şuur değil, his ve hayâl hâkimdi!.. Kazan kaldırıp dağa çıkan bu gençler, siyasî ve ilmî formasyondan mahrum bulunuyorlardı. Tıpkı isyân eden Yeniçeri ocaklısı gibi, hoşnutsuzluklarının fikrî ve felsefî tarafını bilmekten çok uzak idiler.

Selânik'deki gizli cemiyetin ve Avrupa'da faaliyet yuvaları kurmuş olan Jön-Türkler'in de, ilmî kifayetleri yoktu. İşte memleketin büyük ıstırabı, Meşrutiyet rejimini istemek değil, bu hazırlıksız ve kifayetsiz seviyeden hareket ederek ve ne istediğini bilmeden istemekti.

Eğer, parlamenter rejim, böyle fikirsiz, felsefesiz ve şuursuz bir hamleden değil de, memleket realitelerinin zorladığı yönden ve millî kaynaklardan gelmiş olsaydı, memleketin üstüne geçirilen bir yılan derisi değil, ölçüsü ölçüsünü tutan bir kaftan olurdu.»

Ve nihayet «İslâm Ansiklopedisi»ne göre: «Meşrutiyetin ilânı, birçok kimselerin tahmin ettiği gibi, memlekete bir salâh getirmemiş», «her türlü hürriyetin ve bilhassa matbuat hürriyetinin kanun çerçevesi dışına taşması, cemiyetin, din, milliyet, kültür ve duygu bakımından, hiç mütecanis olmayan unsurları arasında ihtirasın büsbütün körüklediği bir mücadele doğurmuştur.»

—« ☆ »—

MEŞRUTİYET YEMİNİ!..

İkinci Meşrutiyet sarhoşluğu ile **«Hürriyet vaaar!..»** diye sokağa dökülen insanların çılgınlıklarına daha evvel temas etmiştik. Çeşitli tezahürleriyle günlerce devam eden bu nümayişleri İstanbul'da idare eden yalnız iki kişidir: Biri, Selim Sırrı (Tarcan); diğeri de, şair Rıza Tevfik!..

Hâtıratında, talebeliği yıllarında İttihad ve Terakki'ye girip yemin ettiğini, Paris'deki Jön-Türk'lerle muhabere imkânı bulup, ele geçirdiği «Meşveret» gazetesini gizlice dağıttığını, İkinci Meşrutiyet arifesinde İstanbul'da otuz kişi kadar olduklarını ve Galata'da Osmanlı Bankası karşısındaki Tahtaburun Hanı'nda toplandıklarını yazan Selim Sırrı (Tarcan), Meşrutiyetle ilgili olarak gazetelerde yayınlanan «Resmî Tebliği» görür görmez sokağa fırlar, Divanyolu'ndaki Türbe civarında bâzı çığırtkanların da yardımiyle başına topladığı kalabalığın önüne düşer, bilâhare bu kalabalığa başka kafileler de iltihak eder... Selim Sırrı, beyaz bir at üzerine biner, kendi kendisini İstanbul komiseri (!) tâyin eden bu genç İttihatçı arkasına takılan kalabalıkla Nezâret, Nezâret dolaşıp Nâzırları halk huzuruna çıkararak Meşrutiyete sadakat yemini ettirir!.. Bu arada bâzı nâhoş hâdiseler de olur!.. Meselâ: Maarif Nâzırı Haşim Paşa, Nezâret kapısına dayanan büyük kalabalığın manzarasından korkar!.. Beti benzi kül gibi olan ve ayakta sallanan Haşim Paşa, hademelerden bâzılarının yardımıyla zor ayakta durur, istenilen yemini yutkuna yutkuna güçlükle söyleyebilir ve hemen ertesi gün de istifa edip Nezâretten ayrılır!..

Adliye Nezâretinde ise, o anda Nâzır bulunmadığından Müsteşar Ahmed Şükrü Efendi çağrılır. Fakat, Müsteşar, nümayişçilerin huzuruna çıkamaz... Çıkamaz, çünkü zavallı adamcağız korkusundan «altını kirletir»!.. Müsteşar yerine, o tarihte İstinaf Müddeiumumîsi olan meşhur Necmeddin Molla yemin eder!..

Selim Sırrı, arkasındaki her an artan kalabalıkla varıp Şeyhülislâm Kapısı'na da dayanır ve devrin mâruf sîması Şeyhülislâm Cemaleddin Efendi'ye dahi, Kanun-ı Esâsî (Anayasa) ahkâmına sâdık kalacağına dair yemin ettirir!.

Daha sonraki günlerde Şair Rıza Tevfik'le işbirliği yapan

ve günlerce devam eden bu hürriyet çılgınlıklarının başında bulunan Selim Sırrı, bilâhare mekteplere çengel atar ve talebeye merasimle **«Meşrutiyet Yemini»** ettirir!..

Selim Sırrı, hâtıratında, mekteplerdeki bu yemin merasimi mevzuunda diyor ki:

«Evvelâ feyz aldığım müesseseye (Mühendishâne-i Berr-i Hümâyûn) gittim. Müdür Rauf, Ders Nâzırı Mazhar Paşalar, dahiliye zabitleri ve talebeler tarafından karşılandım. Vaktiyle meydan dayağı yediğim yerde hazırlanan kürsüye çıktım. Yemin suretini kelime kelime okudum. Dört yüz kişi hep bir ağızdan tekrarladılar. Yemin şöyle idi:

«Sevgili Pâdişahımızın tebaa-i sâdıklarına ihsan buyurdukları Kanun-ı Esâsî ahkâmı münifine ömrüm oldukça harfiyyen itaat edeceğim ve otuz iki sene mukaddem bâzı erazilin ihanetiyle lâğvedildiği gibi, ileride maazallah böyle bir hal vuku bulursa hürriyeti vataniyyenin muhafazası uğrunda kanımın son katresi akıncaya kadar Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti'ne yardım edeceğim ve her kim Cemiyet aleyhinde ika'ı fesada cür'et eylerse kendi elimle öldüreceğimi ve bize bu lûtfu bahşeden sevgili Pâdişahımıza, din, millet ve vatanıma kemal-i sadakat ve ubudiyetle hizmet edeceğime Kur'ân-ı Azîm-üş-şân'a elimi basarak yemin ederim: Vallahi billâhi.»

Selim Sırrı, bu şekilde mektep mektep dolaşıp, talebeye merasimle yukarıdaki mânidar yemini ettirir!.. Kimse bu genç İttihatçıya; bu, kendi kendisini İstanbul Komiseri (!) tâyin eden zata itiraz etmez!.. Yalnız Tophane Nâzırı Rıza Paşa, merasimden evvel yemin suretini ister, okur ve der ki:

— Selim Sırrı, ben böyle yemin edemem!.. Meşrutiyete sâdık kalacağıma, icab ederse onun uğrunda canımı fedâ edeceğime, eyvallah!.. Fakat, İttihad ve Terakki Cemiyeti'ne sadakat, muzaheret ve ona ihanet edenleri öldürmek işinde ben yoğum!.. İleride ne olacağını bilemeyiz. Onun için, Cemiyete ait olan kısma yemin etmekte mazurum!..»

Ve yemin etmez Rıza Paşa!.. Selim Sırrı, bu meseleye temasla diyor ki: **«Rıza Paşa'ya cebretmek imkânına mâlik değildik. Elimizde kuvvet yoktu, blöfle iş görüyorduk. Bu yüzden mesele ihdas etmemeğe karar verdik, yeminden Cemiyet'e ait olan kısmı çıkarttık...»**

«İleride ne olacağım bilemeyiz!» diyen Rıza Paşa'nın bu teşhisindeki isabet derecesi, o günleri takip eden devrede olanca dehşetiyle görülmüş ve cereyan eden olaylar Rıza Paşa'yı teyid ile, Selim Sırrı'yı siyasete veda ettirmiştir!..

—« ☆ »—

INTELLIGENCE SERVICE'İ DİZE GETİREN TEŞKİLÂT!..

31 Temmuz 1908 Cuma günü, hafiyelik lâğvedilmiş ve hafiye tahsisatının kesilmesi hakkında bütün vilâyetlere telgrafla emir verilmiştir.

İttihad ve Terakki başındakilerin affolunmaz bir gafletle lâğvettikleri bu hafiye teşkilâtı, Sultan İkinci Abdülhamid Hân'ın kurduğu meşhur YILDIZ İSTİHBARAT TEŞKİLÂTI'dır.

Nedir bu, Yıldız İhtihbarat Teşkilâtı?.. Niçin kurulmuş, nasıl çalışmış ve neden tasfiye edilmiştir?..

Nizameddin Nazif Tepedelenlioğlu'na göre: «İmparatorluğumuz içinde ve dünyanın her tarafında olup bitenleri dakikasında öğrenip incelemeden, kıymetlendirmeden koskoca bir devleti idare etmek mümkün olamıyacağını anlamış olan ilk Osmanlı hükûmdarı, Sultan İkinci Abdülhamid olmuştur.

Sathî görüşlü, ütopist 1908 hürriyetçilerinin safdillilikle ve cehaletle yadırgadıkları, yabancıların ise, maksatlı olarak aleyhine pek kötü propagandalar yaptıkları Yıldız İstihbarat Teşkllâtı, otuz yıl memleketin içinde ve dünyanın her tarafında bütün başka istihbarat, casusluk, sabotaj teşkilâtları ile pek üstün döğüşmüş ve daima muvaffak olmuştur.

Abdülhamid Hân, Yıldız teşkilâtını o derece mükemmel bir halde kurmuştu ki, Sedâretin, Dahiliyenin, Hariciyenin, Ordu ve Donanmanın ayrı ayrı istihbarat şebekeleri yoktu. Bütün bu kanallar vasıtası ile de, bu kanallar içinde de gören göz, duyan kulak yalnız ve yalnız «Yıldız»dı. Abdülaziz'in elinde böyle bir teşkilât olsaydı Hüseyin Avni'nin, Midhat'ın haddi mi olurdu onu devirmek?.. Talihsiz Abdülaziz!.. Hassa ordusu kumandanlığı gibi pek önemli bir emniyet makamını hafiften almış, oraya gözü açık bir atılgan kumandan oturtacağına süs olarak büyük oğlu Yusuf İzzeddin'i kondurmuştu!..

Abdülhamid, böyle hata işleyecek adam değildi. Sivil idareye de, askerî idareye de şifreleri yalnız Yıldız veriyor, hiç bir haber alma servisi başı boş kalmıyor, en emniyetli hafiyelerin ardında da başka bir servisin hafiyeleri dolaşıyordu. Geniş imkânlarla çalışan «Yıldız» ne toplarsa bunları, hem diplomat, hem politikacı, hem idare ve devlet adamı hem de doğuştan bir istihbarat şefi olan Abdülhamid bizzat kıymetlendiriyordu. Meselâ her hangi bir ordu komutanının en basit bir sıkıntısı zamanında bütün sebebleriyle öğrenilince, giderilmesi için ne lâzımsa hemen yapılıyordu. Tabiî o komutan normal vazifesine daha dört elle sarılıyor bir «çocukluk etmeğe» kalkışmıyordu.

Paris'te, Mısır'da, İsviçre'de ve İngiltere'de Abdülhamid aleyhinde neşriyat yapmış olanların çoğu Fransız «Sûreté General»inin, yahut İngiliz «Intelligence Service»nin Fransızlar ve İngilizler tarafından yadırganmadığını elbette görmüşlerdi. Bir hafiye demek olan dedectif'i o memleketlere lüzumlu buluyorlardı da, acaba neden bir «Dedectif» demek olan «Hafiye»yi Türkiyelilere yeriyorlardı?..

Çünkü «Yıldız»ın hafiyeleri çalıştıkça Abdülhamid'i deviremiyeceklerini biliyorlardı. Ve bilir bilmez ajanlık ettikleri İntelligence Service gibi, yardım gördükleri Fransız «Sûreté»si gibi, Ermeni komitacılarını kullanan Rus «Ohrana»sı gibi, İmparatorluğu parçalayabilmek için kan-ter içinde çalışan bütün Türk düşmanı teşkilâtları gibi, «Yıldız» teşkilâtını Türk münevverlerine yıktırmak istiyorlardı.»

Abdülhamid Hân ise, Hâtıratında: **«Bir münzevî hayatı geçirmekte olduğumdan dolayı, beni ülkemde cereyan eden ahvâlden tamamiyle haberdar olmamakla itham ediyorlar. Halbuki istihbarat teşkilâtım o şekilde tanzim edilmiştir ki, hiç bir şeyin gözümden kaçmasına imkân yoktur. Düşmanlarımın beni bazan müşavirlerimden birinin ve bazan da bir diğerinin tesiri altında kalıyor gibi göstermeleri tamamiyle yalandır. Hattâ İzzed Bey'in** (Arap İzzed adıyle meşhur İzzet Holo Paşa) **bile benim üzerimde iddia edildiği gibi, bir tesir ve nüfuzu yoktur. Fakat fevkalâde bir zekâya malik olan bu adamı çok takdir ettiğim de muhakkaktır.**

Ben, bütün müşavirlerimi dinler ve hepsinin mütâalarını so-

ğukkanlılıkla muvazene ve muhakeme ettikten sonra yavaş yavaş kendi fikrim olan neticeye dayanır, kendi kararımı verir ve ondan sonra da kemali sebat ile tatbikine geçerim.» diyor.

Bu satırların sahibi büyük pâdişah, Necip Fazıl Bey'in «Büyük Mazlumlar»da yazdığı gibi: **«Abdülhamid, Galata balozlarına ve kozmopolit salonlarına kadar düşürülen devlet sırrını, ilk defa olarak kıymetlendirmenin ve bugün bütün Batılı devletlerce benimsenmiş gizli istihbarat şebekesini kurmuş olmanın, ancak takdire lâyık tedbir zekâsıdır.»**

Kurulan teşkilât o derece geniş tutulmuş ve öylesine muntazam çalışmıştır ki, bu hususu inceleyen Atsız, «Abdülhamid Hân/Gök Sultan» başlıklı makalesinde: «Görülmemiş bir istihbarat şebekesi kurdu. Yabancı elçilerden bile casusları vardı. Avrupa'da kuş uçsa haberi oluyor, aleyhimizdeki kararları önceden öğrenerek tedbirini alıyordu. Hilâfeti, Osmanlı hânedânından almak için Mısır'da kurulan gizli bir cemiyetin üyelerinden biri Sultan Hamid'in memuru idi.» demekte; Ziya Şakir ise: «Adları lâzım değil, İstanbul'daki Sefâretlerden bâzılarının baştercümanları ile ecnebî müessesatının en yüksek idare mevkilerinde bulunan bir Fransız ve meşhur bir İngiliz, Sultan Hamid'e gizlice jurnaller gönderirlerdi. Ve bunların jurnalleri ekseriya tahakkuk ederdi.» diyerek «Yıldız İstihbarat Teşkilâtı»nın iddia edildiği gibi, çocuk oyuncağı olmadığını kat'iyyetle ortaya koymaktadır.

İşte, İttihad ve Terakki başındakiler, Sultan Abdülhamid Hân tarafından kurulan ve mükemmelen çalışan bu **«Yıldız İstihbarat Teşkilâtı»**nı tasfiye etmişler ve böylesine mühim bir teşekkülün vazifelerini de, Miralay Galip Bey idaresindeki «Emniyeti Umumîye»ye devredivermişlerdir!.. Ancak, bir müddet sonra, İmparatorluğumuzun o günkü durumunda bir İstihbarat Teşkilâtına ne derece ihtiyaç olduğunu acı ile kavrayıp «Teşkilât-ı Mahsusa»yı kurmuşlarsa da, bu teşekkül, «Yıldız İstihbarat Teşkilâtı» yanında çocuk oyuncağı mesabesinde kalmıştır.

Burada esefle kaydetmek mecburiyetindeyiz ki, İttihatçıları «Yıldız İstihbarat Teşkilâtı»nın tasfiyesi yolunda tahrik edip, bu tahrikinde muvaffak olarak, muntazam çalışan bu teşkilâtı dağıttıran adam: İstanbul'a yeni tayin edilip gelen İngiltere Büyükelçisi Sir Gerald Loveter olmuştur!..

Yeni Büyükelçiyi İttihatçıları tahrike zorlayan sebeb veya sebebler nelerdir ve İngiltere buna neden lüzum görmüştür?..

Bu sualin cevabı şudur ki: İngilizlerin dillere destan olan o meşhur «İntelligence Service»i, «Yıldız İstihbarat Teşkilâtı»nın faaliyeti karşısında âciz kalmış, iş göremez bir duruma düşmüş ve ancak, Sultan Abdülhamid Hân'ın kurup bizzat idare ettiği «Yıldız İstihbarat Teşkilâtı»nin tasfiyesinden sonra rahat bir nefes alabilmiştir.

İttihatçılar, İngiltere Büyükelçisinin tahrikine uyarak «Yıldız İstihbarat Teşkilâtı»nı ortadan kaldırmışlar ve bu teşkilât vasıtasiyle Sultan Abdülhamid Hân'a verilen jurnallara el koyup hemen kurdukları bir hey'et marifetiyle cümlesi saklı bulunan jurnalların tedkikine başlamışlar, başlamışlar ama, daha ilk günde şaşırıp kalmışlardır!.. Zira, hürriyetperverânın (!) mühim bir kısmının zaman zaman Abdülhamid Hân'a verdikleri jurnallar meydana çıkıvermiş ve böylece bizim hürriyet kahramanlarının (!) gerçek yüzleri olanca dehşetiyle sırıtıp kalmıştır!..

Kimler yoktur ki, bu jurnalciler içinde?.. Meselâ, İttihatçıların meşhur Polis Müdürü Azmi, düne kadar Sarayın baş jurnalcılarından biridir!.. Bilâhare İttihatçılık gayretiyle Sultan Abdülhamid Hân'a: «Baykuş» ve «Heykel-i zulm-ü i'tisaf» gibi ağır tâbirlerle çatan meşhur İttihatçı, hem de İttihad ve Terakki'nin Merkez-i Umumî âzası olan vali ve meb'us Tahsin Uzer dahi, Drama'ya bağlı Pursisan'da Nahiye Müdürü iken, Abdülhamid Hân'a jurnal yağdıran bir başka hürriyet kahramanıdır!.. Ve yine şu meşhur Yahudi, İttihatçıların akıl hocası hâin Emanuel Karaso da, zaman zaman Saraya jurnal verenlerdendir!..

Bu isimler pek çoktur... Hattâ Hareket Ordusu'nun meşhur (!) kumandanı Mahmud Şevket Paşa'nın dahi jurnallarından bahsedilmiş ve neticede hürriyetperverânın (!) bu jurnal rezaleti o hale gelmiştir ki, jurnalları tedkik eden hey'et arasında bulunan «Osmanlı Müellifleri» adlı mühim eserin sahibi ve Bursa Meb'usu Tahir Bey, karşılaştığı iğrenç manzaraya tahammül edemiyerek hey'etten istifaya mecbur kalmıştır.

Bu jurnal rezaleti, daha sonraları Meclis-i Meb'ûsân'da da görüşülmüş ve o günlerde Maliye Nezâreti koltuğunu işgâl eden İttihatçıların mühim adamı dönme Cavid, Meclis kürsüsünden yaptığı açıklamada: Yıldız İstihbarat Teşkilâtı'na mensup yedi yüz elli şahsa resmen aylık ödendiğini, bunun dışında «ihsan-ı şâhâne» olarak verilen meblâğın bilinmediğini söylemiş, fakat

ne hikmetse, bütün ısrarlara rağmen bu, devlet bütçesinden maaş alanların isimlerini açıklayamamıştır!..

Bu meclis müzakereleri sırasında yeni diktatör Mahmud Şevket Paşa'nın yaptığı konuşma oldukça mânidardır!.. Hareket Ordusu'nun muzaffer (!) kumandanı yaptığı bu konuşmada, kapanmakta olan bir devrin üzerinde münakaşa etmenin fayda yerine zarar getireceğini söyler! Bu konuşmaya cevap veren Rıza Tevfik, jurnalcı şahısların adlarının her halde açıklanmasını, aksi halde ahlâksızlığa tâviz verilmiş olacağını iddia eder. Kastamonu meb'usu İsmail Mahir Efendi de aynı kanaattedir: Ne için verilmiş olursa olsun, jurnal sahiplerinin adları okunsun, der, amma, dinleyen olmaz!..

Devam eden müzakereler sonunda Meclis, jurnalların Harbiye Nezâreti'ne teslimi temayülünü gösterince, Tokat Meb'usu Mustafa Sabri Efendi isyân eder: Jurnallerin Harbiye Nezâreti'ne değil, Maarif Nezâreti'ne tesliminin münasip olacağını söyler, amma, İttihatçılar çoktan karar vermişlerdir; jurnaller, Harbiye Nezâreti'ne tevdî kılınacak ve böylece nice nice hürriyetperverânın (!) marifetleri ört-bas edilecektir!.. Nitekim, Meclis-i Mebûsân'ın kararı bu yolda tecelli eder ve doksan üç sandık içindeki jurnaller Harbiye Nezâreti'ne teslim edilir.

Bu jurnaller, bilâhare Mahmud Şevket ve Enver Paşaların emriyle Harbiye Nezâreti (şimdiki Üniversite merkez binası) bahçesinde yakılmış ve bu olay, devrin gazetelerinde kısa bir haberle efkâr-ı umumîyeye duyurulmuştur!..

Acaba jurnallerin hepsi gerçekten yakılmış mıdır? Hayır!.. Olayın cereyan ettiği yıllarda Merkez Kumandan Muavini olan Süvari Binbaşısı Âsaf (Tugay), jurnallerin mühim bir kısmını ve jurnalcilerin isimleriyle, jurnallerin hülâsalarını havi defteri ateşten kurtarmıştır. Bu hususta adı geçen zatın «Saray Dedikoduları ve Bâzı Mâruzat» adlı eserinde geniş malûmat vardır.

Kurtarılan bu jurnallerden bâzılarını Dr. Adnan (Adıvar), karısı Halide Edib'le birlikte yurdu terkederken, bilâhare neşrini vaad ederek alıp Fransa'ya götürmüş ve orada Dr. Celâl Muhtar'ın hususî kasasında saklamıştır. Bir müddet sonra Dr. Celâl Muhtar ölmüş ve vasiyyeti gereğince bütün terekesi ve bu meyanda hususî kasasındaki jurnaller de Louis Pasteur Müessesesine intikâl etmiştir!..

— « ☆ » —

BAŞKİTABET DAİRESİ VE BAŞKÂTİP TAHSİN PAŞA

Mâbeyn Başkâtibliği, İkinci Mahmud'un saltanatının son yıllarında ihdas olunmuştur. Pâdişahın, Babıâli ile olan muhaberatını idare eden Mâbeyn Dairesi'ndeki vazifelilerin hepsi «Mâbeynci» diye anılırken; İkinci Mahmud'dan sonra bu vazifelilere «Başmâbeynci», «İkinci Mâbeynci» gibi ünvanlar verilmiş ve bu durum saltanatın lâğvına kadar böylece devam etmiştir.

Tahsin Paşa, Mâbeyn Başkâtibi Süreyya Paşa'nın vefatı üzerine, Bahriye Nezâreti mektupçuluğundan bu makama getirilmiş ve 1894 yılının Kasım ayından, 4 Ağustos 1908 Salı gününe kadar on dört yıl Mâbeyn Başkâtipliğinde bulunmuştur.

Hâtıratını Cumhuriyetin ilk yıllarında o devrin «Milliyet» gazetesinde yayınlayan Tahsin Paşa, bilâhare bu hâtıratı bir kitapta toplamış ve «Abdülhamid — Yıldız Hâtıraları» adını taşıyan bu eser, 1931 yılında İstanbul'da «Muallim Ahmed Halid Kitaphanesi» tarafından neşrolunmuştur.

Tahsin Paşa bu hâtıratında, Başkitabet Dairesi'nin vazife ve faaliyeti mevzuunda: «Hiç aldanmış olmaksızın iddia edebilirim ki, o zaman Başkitabet Dairesi, intizam, inzibat, muamelâtta sadelik ve sür'at itibariyle Babıâli'ye ve diğer Nezâretlere faik idi. Burada hiç bir kâğıt parçasının kaybolmasına, hiç bir muamelenin kontroldan kaçmasına imkân olmadığı gibi, işlerin sürüncemede kaldığı da vâki değildi. Çünkü Başkitabet Dairesi'ne girip çıkan mesaili (meseleleri) bizzat Abdülhamid kontrol ederdi. Daire-i Kitabete gönderilen herhangi bir tezkere ve arızayı, vürudu akabinde Hünkâr'a başka taraflardan haber verirlerdi. Daire-i kitabet vasıtasıyle tebliğ olunan iradeler hakkında günü gününe Abdülhamid'e hesap vermek mecburiyeti de vardı. Bu itibarla, bir taraftan Pâdişahın sıkı murakabesi, diğer taraftan kâtip beylerin samimî vazifeşinaslıkları daire muamelâtını makine gibi işletmekte idi.

Başkitabet Dairesi'nin vazifesi, hükümdar ile devair-i resmîye arasında tebliğ ve tebelluğa vasıta olmaktan ibaretti. İkinci kâtib, Başmâbeynci, mâbeynciler, hususî şifre kalemi vasıtalariyle Hünkâr'a arz olunan bâzı muamelât ile, bendeğan ismini taşıyan kimselerin vasıta oldukları jurnaller müstesna olmak üzere, bütün maruzat-ı resmîye Başkitabet kanalından geçer, bu-

Mâbeyn Başkâtibi Tahsin Paşa.

rada kaydolunarak Hünkâr'a takdim olunur, gerek bunların cevapları, gerek re'sen sâdır olan irâde-i seniyeler bu daireden lâzım gelenlere tebliğ edilirdi.

Marûzat şu suretle Saray'a gelirdi: Mülkî işleri Sadrâzam, ilmiyyeye müteâllik umuru Şeyhülislâm, umuru askeriyyeye taallûk eden marûzatı Serâsker, Tophaneye ve Mekâtib-i askeriyyeye ait olan evrakı Tophane Müşiri, Hazîne-i Hassaya ait umuru Hazîne-i Hassa Nâzırı takdim ederdi. Pâdişaha resmî marûzatta bulunmak hakkı, bu Nezâretlere mahsus idi. Bundan maada diğer Nezâretlerin kâffesi marûzatta bulunabilirse de, bu marûzatın adına «hususî» derlerdi.

Sultan Hamid, Babıâli ve diğer Nezâretlerden gelip torba içinde kendisine takdim olunan tezkerelerden kabul ettiklerini, herbirinin arkasına tarih koyarak, gene daire-i kitabete iade ettiği zaman bunları bir zarf içinde gönderirdi. Sultan Hamid, zarf içinde kaç tezkere varsa, zarfın üstüne bunu ve saat kaçta teslim olunduğunu işaret eder, zarfın arkasına da imza yerine «malûm» kelimesini yazardı. Bu zarfı getiren adamın vazifesi, bir makbuz senedi almaktı. Bu makbuz senedine, zarftan çıkan tezkerelerin adedi ve herbirinin numarası, getiren adamın ismi ve saat kaçta getirdiği yazılır, altına Başkâtip imza ederdi. Sultan Hamid bu makbuz senedine o kadar ehemmiyet verirdi ki, behemahal eline teslim olunmasını isterdi» diyor.

Tahsin Paşa, böylesine muntazam çalışan Başkitabet Dairesi'nde «Başkâtip» olarak vazife görüp, Sultan İkinci Abdülhamid Hân devri olaylarından pek çoğunun içinde bulunmuş ve hâtıratıyle bu mühim olayların içyüzüne ışık tutmuştur.

İkinci Meşrutiyet hareketini müteâkip «Abdülhamid'in adamı» suçu (!) ile itham edilip Başkâtiplikten azl'olunan Tahsin Paşa, hürriyet sarhoşluğunun devam ettiği o günlerde pek ağır hakarete uğramıştır, ki Tahsin Paşa hakkında yazılıp çizilenler, İkinci Meşrutiyetin basın ahlâkını tesbit bakımından mühimdir!.. Meselâ, o devirde Tahsin Paşa ile alâkalı bir karikatürde, iki memurdan birisinin elinde kundura boyamağa mahsus bir sandık vardır. Tahsin Paşa'nın yakasından tutan diğer memur ise, sâbık Mâbeyn Başkâtibine şunları söylemektedir: **«Ayak yalamaya alıştığın için sana yeni bir zanaat bulduk. Lostracılık yap. Kunduraları temizlerken vatandaşların ayaklarını yalarsın!»**

Böylesine adinin bayağısı neşriyatla milyonlar çaldığından

bahsedilen Tahsin Paşa, azlinden sonra bir müddet sürgünde kalmış, hayatının son demlerinde ise, maişetini temin için Tekel Tütün Deposu'nda kâtiplik yapmıştır.

İttihatçıların işbaşından uzaklaştırdığı Tahsin Paşa'nın yerine Ali Cevat Bey getirilmiş ve bu zat, Abdülhamid Hân'ın hal'ine kadar bu vazifede kalmıştır.

— « ☆ » —

ESRARENGİZ BİR ÖLÜM!..

İkinci Meşrutiyet hareketinden hemen sonra istifa eden Said Paşa hükûmeti yerine kurulan Kâmil Paşa Kabinesinde, Harbiye Nezâreti'ne Trablusgarp Vali Vekili ve Kumandanı Recep Paşa getirilmiştir.

Yeni hükûmetin vazifeye başlamasından bir hafta kadar sonra İstanbul'a gelip o gün Sadrâzamı Nişantaşı'ndaki konağında ziyaret eden Recep Paşa, ertesi günü vazifeye başlamış, aynı gün devrin Pâdişahı Sultan İkinci Abdülhamid Hân tarafından kabul olunan bu yeni Harbiye Nâzırı, Nezâret koltuğuna oturuşunun ertesi günü (16 Ağustos 1908 Pazar) makamında ölü bulunmuştur!..

Bâzı iddialara göre, Recep Paşa, Trablusgarb kumandanlığında bulunduğu müddetçe oraya sürülen Jön-Türkler'in Avrupa'ya firarına göz yummuş, hattâ bir iddiaya göre de, şu «Prens» denilen Sabahaddin'in, İsmail Kemal ve Midhat Paşa'nın oğlu Ali Haydar ile birlikte giriştiği Sultan Hamid'i hal' teşebbüsüne dahi katılmıştır!..

Bu hal' teşebbüsü hakkında Midhat Paşa'nın oğlu Ali Haydar'ın «Hâtırat»mda geniş malûmat vardır ve bu malûmat, Avrupa'da şehir şehir dolaşan Jön-Türk unvanlı firarîlerin ne derece karanlık işler peşinde koştuklarını tesbit ve teşhir yönünden mühimdir!..

Recep Paşa'nın böyle Pâdişahı hal' teşebbüsüne karışması ve sürgün Jön-Türkler'in firarına göz yumması, onun İttihatçılardan yana olduğunu sarahatle ortaya koymaktadır. Nitekim, Kâmil Paşa hükûmetinin bâzı âzalarına itiraz eden İttihatçılar, Recep Paşa'nın Harbiye Nâzırlığını kabul etmişler, herhangi bir itirazda bulunmamışlardır.

Peki, bu durumda kim öldürmüştür Recep Paşa'yı? Bu sualin

cevabını, Mâbeyn Başkâtibi Ali Cevdet Bey'in hâtıralariyle aydınlatmaya çalışacağız. Yukarıda kaydettiğimiz gibi, Recep Paşa İstanbul'a gelip vazifeye başladığı gün, Sultan Abdülhamid Hân tarafından kabul olunmuştur. Başkâtip Ali Cevad Bey, bu kabul merasimiyle ilgili olarak şunları yazıyor:

«— Recep Paşa Mâbeyn-i Hümâyûn'a gelerek huzuru şâhâneye kabul buyuruldu. Mülâkat haylıca uzadi. Müşarünileyh huzurdan çıktığı vakit, müteaccib ve başındaki fesin vaziyeti gayri muntazam bir halde bulunmakta olmasına nazaran ayak öpmüş olmasına hükmettim. Müşarünileyhin huzurdan çıkmasını müteakip, Zat-ı Şâhâne beni çağırarak mütebessimâne ve memnunâne buyurdular ki:

«— Recep Paşa ile uzunca görüştüm. Kendisi Arnavut'dur. Ben de biraz Arnavutça bilirim. Bana sâdık kalacağına besa verdi. Kendisiyle musafaha ettik. Saf yürekli bir adam. Allah hayra muvaffak etsin.»

Ertesi günü, Pertev Paşa (Harbiye Nezâreti Müsteşarı) kemal-i telâş ile nezdime gelerek, Harbiye Nâzırı Recep Paşa'nın daire-i askeriyyede fücceten vefat ettiğini ifade eyledi. Hemen arz eyledim. Zat-ı Hümâyûnları fevkalâde müteaccib ve müteessir olarak, bir müddet teenniden sonra:

«— Başkâtip, Recep Paşa'yı benim düşmanlarım zehirlediler. Bunda hiç şüphe etme. Çünkü bu adam şimdiye kadar benim aleyhimde idi. Ve buraya getirilişi de, bir hüsnüniyete mübteni değildi. Ancak, ben kendisiyle görüştüm. Bana **sâdık kalacağına yemin etti. Besa verdi. Binaenaleyh, benim hakkımda tebdil-i fikr-ü niyet eyledi. Bu hal benim düşmanlarımın işine gelmedi. Biçare adamı ortadan kaldırdılar. Hakikaten çok teessüf ettim. Şimdi telgrafla teessürümü Sadrâzama yaz.»** buyurdular.

İşte, Recep Paşa'nın âni ölümündeki sır, Başkâtibin tarihe tevdî ettiği hâtıratındaki bu satırlarda düğümlüdür!..

Sadrâzam Kâmil Paşa'nın **«çılgınlık derecesinde İngiliz taraftarı»** oluşu, Recep Paşa'nın daha evvel Jön-Türkler'le işbirliği etmesi, bilhusus «Prens» denilen Sabahaddin'in bir İngiliz bankerinden aldığı para ile giriştiği hal' teşebbüsüne Recep Paşa'nın da karışması, işbu «Prens» ünvanlı Sabahattin'in 31 Mart Vak'asındaki rolü, İntelligence Service ajanlarının o günlerdeki korkunç faaliyeti, Abdülhamid Hân'la görüşen Recep Paşa'nın

«tebdil-i fikr-ü niyet» eylemesi ve 31 Mart'ı takip eden günlerde Sultan Abdülhamid Hân'ın hal' edilivermesi, Harbiye Nâzırı Recep Paşa'nın âni ölümündeki sırrı aydınlatacak olaylardandır!..

— « ☆ » —

Hürriyet sarhoşluğu yadigârı bir slogan:

«YA GİRİT, YA ÖLÜM!..»

İttihad ve Terakki Komitesi başındaki sergerdeler, Müslüman - Türk'e düşman şer kuvvetlerle el ve iş birliği ederek İkinci Meşrutiyetin ilânına muvaffak olmuşlar ve o sergerdeler bu başarıyı (!) elde edinceye kadar devamlı «İttihâd-ı anâsır» peşinde koşmuşlardır!.. Bu politika peşinde koşanların aklınca: İmparatorluğumuz dahilindeki bütün gayrimüslim ve gayritürk unsurlar birleşerek (!) elbirliğiyle Meşrutiyet ilân edilecek (!), Meclis-i Meb'ûsân kurulacak (!), Müslüman - Türk'ün hak ve menfaatlerini titizlikle korumasını bilen Sultan İkinci Abdülhamid Hân alaşağı edilecek ve bu başarı (!) sonunda Avrupa devletlerinin müdahalesi önlenerek İmparatorluğumuz dahilinde tam bir sulh ve sükûn havası hüküm sürecek (!), böylece Müslüman - Türk, o gayrimüslim ve gayritürk unsurlarla sarmaş - dolaş olacaktı!..

İttihatçılar bunu hayâl ettiler ve bu hayâl ile Sultan Abdülhamid Hân'ı devirebilmek için İmparatorluk dahilindeki bütün şer kuvvetlerle işbirliği ederken, büyük devletlerin konsolosluklarına müracaatla, onların müdahalelerini istemekten de utanmadılar!.. Bu şekilde, İmparatorluğumuzun varlığı ve bekasına kasdedenlerin cümlesiyle birlikte çalışan İttihatçılar, Meşrutiyetin ilânı günü, sarıklı hocalarla papazların kucaklaşmasına (!), dağdaki eşkiyanın şehre inip Meşrutiyet şenliklerine (!) katılmasına aldandılar ve atılan zafer (!) toplarının neş'esi ile bayram ettiler!.. Neyi kutluyordu atılan bu zafer (!) topları?!.. Meşrutiyetin ilânını mı, yoksa Müslüman - Türk'o düşman şer kuvvetlerin zaferini mi?!..

Gaafil İttihatçılar bunun dahi farkına varamadılar ve onlar hürriyet sarhoşluğu içinde türlü çılgınlıklarla bayram ederlerken, günün birinde, evvelâ Avusturya, Bosna - Hersek'i ilhak edi verdi!.. Aynı gün, Bulgaristan Prensliği, Krallık oluverdi!.. Ha

men bir gün sonra da. Yunanistan Girit'e sahip çıkıverdi!..

Girit, 1897'denberi resmen Osmanlı hâkimiyyetinde muhtariyetle idare olunan bir «Eyâlet-i mümtâze» idi. Yunan fevkalâde komiserinin idaresinde olan Girit adası, İngiltere, Fransa, İtalya ve Rusya'nın askerî işgâlinde bulunuyordu. İttihatçı gaafiller, Meşrutiyetin ilânı ile bayram edip, yürüttükleri «İttihâd-ı anâsır» politikasıyle avunurlarken; Bosna - Hersek'in kaybından ve Bulgaristan'ın istiklâl ilân etmesinden hemen sonra, Girit - deki İngiltere, Fransa, İtalya ve Rusya, adayı tahliye etmişler ve nice Türk evlâdının şehâdeti bahasına elde edilen Girit'i, Yunanlılara peşkeş çekivermişlerdir!..

Aynı gün Atina hükûmeti, Girit'in Yunanistan'a ilhakını resmen ilân etmiş, böylece Girit elimizden çıkıp giderken; bizim İttihatçı gaafiller misilsiz bir demagoji ile hemen Yunan mallarına boykotaj ilân etmişler, bir sürü yaygaracıyı sokaklara salıverip: **«Girit bizim canımız, feda olsun kanımız»** diye bağırtmışlar, sanki sünnet merasimi yapıyorlarmış gibi küçük çocukların takkelerine **«Ya Girit, ya ölüm!»** cümlesini sırma ile işletip meydanlarda dolaştırmışlardır!..

Dalâletin ve gafletin derecesine bakınız ki, bütün bu olup bitenlere rağmen, devlet adamı rolündeki İttihatçı kornitacılar hâlâ o meşhuuur «İttihad-ı anâsır» politikasından vazgeçmemişler ve Girit Meclis-i Umumîsinde Yunan Kralına sadakat yemini edilmesinden hemen iki ay sonra, bir hamâkat şaheseri olan **«Kiliseler Kanunu»**nu kabul ederek, Balkanlardaki bütün şer kuvvetlerin ittifakına zemin hazırlamışlardır!..

İttihad ve Terakki başındakilerin ne derece gaflet, dalâlet ve hattâ ihanet içinde bulunduklarına bu Balkanlarda olup biten hâdisat ve bu hâdisata karşı olanların takındığı tavır şâhâne bir misâldir!.. Meşrutiyet ilân edilmiş ve bunun hemen akabinde ecdâd yadigârı topraklar elimizden çıkıp gitmiş!.. Meclis-i Meb'ûsân toplanmış ve o Meclis'de ne kadar düşman varsa cümlesi boy gösterip hepsi ırkî bir hassasiyetle hep kendi dâvâları peşinde koşmuş... böyleyken İttihatçı gaafiller hâlâ «İttihâd-ı anâsır»dan meded umarak o meşhuuur «Kiliseler Kanunu»nu çıkarıvermişlerdir!..

Veyl, bugün hâlâ o İttihatçı sergerdeleri «büyük adamlar» (!!!) diye ananların haline!..

— « ☆ » —

İKİNCİ MEŞRUTİYETİN İLK MECLİS-İ MEB'ÛSÂN SEÇİMLERİ

İkinci Meşrutiyet'in ilânını müteâkip İttihatçıların meşhur «İttihâd-ı anâsır» politikası iflâs etmiş ve bizim nevzuhur politikacılar henüz Meşrutiyet sarhoşluğundan ayılmadan Bulgaristan istiklâle kavuşmuş, Avusturya Bosna-Hersek'i ilhak etmiş, Girit elimizden çıkıp gitmiş, İmparatorluk dahilindeki bütün gayrimüslim ve gayrıtürk anâsır istiklâl sevdasına düşmüştür!..

Ancak, bu ihtar ve ikaz mahiyetindeki acı olaylara rağmen, İttihatçıların gaflet ve dalâleti devam ediyordu!.. Varsın, İ'lây-ı Kelimetullah uğruna ve yüzbinlerce şehîdin şehâdeti pahasına ele geçen ecdâd yadigârı topraklar parça parça kayboladursun; varsın, Rumeli fâtihi Gazi Süleyman Paşa'nın, Sırp-Smdığı kahramanı Hacı İlbeyi'nin, Yıldırım'ın, Murad'ların ve Rumeli'yi tâ Avrupa ortalarına kadar hallaç pamuğu gibi alt-üst eden Akıncı Beylerinin kemikleri sızlayadursun... Kime ne?.. İttihatçı çete, «İttihâd-ı anâsır» politikasından daha ümidlidir: Meclis-i Meb'ûsân kurulacak ve Meclis-i Meb'ûsân'ın aldığı kararlarla Devlet-i Aliyye kurtulup, Abdülhamid Hân'ın keyfî idaresinin (!) açtığı yaralar sarılacak, böylece, bizim hürriyet yolunda (!) merhaleler kat'ettiğimizi gören büyük devletler de İmparatorluğumuzu rahat bırakacaklardır!..

İttihatçı çete, bu boş hayâller peşinde koşar ve İkinci Meşrutiyet'in ilk Meclis-i Meb'ûsân seçimlerini kazanabilmek için olanca gayretiyle çalışırken, muhalif Fırka/Parti olarak karşısına dikilen tek kuvvet: «Ahrar Fırkası» olmuştur.

Ahrar Fırkası, Meşrutiyet'in ilânından hemen sonra, babasının kemiklerini sırtlanıp Avrupa'dan İstanbul'a dönen ve kendisine «Prens» denilen şu, meşhur kölenin oğlu Sabahaddin tarafından kurulmuştur. «Adem-i merkeziyyet» program ve propagandasıyle teşekkül eden bu Fırka/Parti, İngiliz menfaatlerine hizmet gayesiyle bütün İngiliz dostlarını sinesinde toplamış, Mizancı Murad, gazeteci Ali Kemal ve dış kaynaklardan beslenmekle şöhret bulan İsmail Kemal, hep bu Parti'ye katılmışlardır!.. İttihad ve Terakki'nin tehakkümünden şikâyetçi olan ve İngilizciliği ile tanınan Sadrâzam Kâmil Paşa da Ahrar Fırkası'na yardımcı olmuş, hattâ Ahrarcılar'ın Pera-Palas'da verdikleri ziyafete dahi iştirak etmiştir!.

İngilizler o günlerde iki yüzlü bir siyaset takip etmekte ve bir taraftan, İttihatçılara güler yüz gösterirken, diğer taraftan da pek güvenemedikleri İttihatçıları al-aşağı edebilmek için muhalefeti beslemektedirler!..

İmparatorluğumuzu parçalamak, Müslüman - Türk'ün İslâm âlemindeki nüfuz ve itibarını yok etmek gayesiyle çalışan İngilizler, bu iki yüzlü siyasetlerini bir müddet daha devam ettirmişler, İttihatçılardan ümidlerini kestikten sonra da, içimizden yetiştirdikleri ajanlar marifetiyle sahneye koydukları oyunlarla emellerine nâil olmuşlardır!..

Topraklarımız üzerindeki Alman - İngiliz rekabetinin hâd safhaya vardığı o günlerde, yazık ki, İttihatçısı da, Ahrarcısı da Türklük düşmanlarıyle işbirliği etmiş ve bu adamlar her hareketleriyle dalâletin ve ihanetin temsilcileri olmuşlardır!..

Enver ve Mahmud Şevket Paşalar, Almanların itimadını kazanmış iki mühim adam olarak şöhretin zirvesine doğru hızla yükselirken ve bu adamlardan Mahmud Şevket Paşa, Von Der Goltz Paşa'ya yazdığı mektupta: «Size karşı büyük bir hissî hürmetperverde eyleyen talebenizin eski Türk hükûmetini, idarei müstebide-i meş'umeyi terk ve Meşrutiyeti kabule mecbur ettiklerini zat-ı âlinize tebliğ ile kesbi şeref duyarım» diyerek sadakatini arzederken; Enver, bilâhare Ateşemiliter olarak gittiği Berlin'de Kayzer'den yakın alâka (!) görmüş, bu iki adama karşı İngiliz politikasını terviç eden Sadrâzam Kâmil Paşa ise, İttihatçıların Manastır teşkilâtına dayanarak —gûya ıslahat gayesiyle— orduyu İngiliz ve Fransız uzmanların eline teslim yoluna gitmiştir!..

Ve böylesine karanlık bir devirde, bizim hürriyet kahramanlarını (!) meşgul eden yegâne mesele: Seçimdir... İkinci Meşrutiyet'in bu ilk Meclis-i Meb'ûsân seçimine muhalifi de, muvafıkı da dört elle sarılmış ve türlü yolsuzluklarla geçen bu seçimi, İttihatçılar silâh zoru ile kazanmışlardır!..

Kanun-ı Esâsî'nin (Anayasa'nın) yetmiş ikinci maddesi gereğince, herkesin kendi memleketinden meb'us seçildiği bu seçimler iki derecelidir: Halk, «müntahib-i sânî»leri, onlar da mebusları seçmiş ve seçim boyunca İmparatorluk dahilindeki bütün gayritürk ve gayrimüslim unsurlar, memleketin sahib-i aslîsi olan Türk aleyhine kıyam etmişlerdir.

İkinci Meşrutiyet'in ilk seçimlerinde, İsmail Hami Bey'e göre: «Müntahib-i Sâni» listeleri, müntahib-i evvellerin evlerine kadar götürülmüş, sandık başlarında hep Cemiyet zorbaları bulunduğu için, halk ister istemez o listeleri kullanmış ve işte bu suretle yeni Meclis, kaahir bir İttihad ve Terakki ekseriyetinin hâkimiyyeti altında toplanmıştır.» Yılmaz Öztuna'ya göre ise: «Seçimler türlü yolsuzluklar ve iptidailikler içinde geçmiş. Silâh zoru ile halk, İttihatçıları seçmiştir.»

Bu mevzuda Ahmed Reşit (Rey)in hâtıratında da geniş malûmat vardır. O devirde Haleb'de vali olarak bulunan ve sonraları meşhur «Babıâli Baskını»nda Kâmil Paşa Kabinesi'nde Dahiliye Nâzırı olan bu zat «Canlı Tarihler»in üçüncü cildinde: «Meclis-i Meb'ûsân intihabına başlanacağı zaman Selânik (İttihad ve Terakki) Merkez-i Umumîsinden bir telgraf aldım. Başka valiler de böyle tavsiyeler aldılar mı bilmem, fakat ben, bir takım iltifatâmiz sözlerle intihabata müdahale etmeğe dâvet ediliyordum.» diyor.

İttihatçı çete başındakilerin seçimlere müdahaleleri, meşhuur bir hürriyet mücahidinin (!) itirafiyle de sabittir!.. Midhat Paşa'nın oğlu Ali Haydar, bu seçimlerde başına gelenleri şöyle anlatıyor:

«Teşrinisânî (Kasım) iptîdalarında Meb'ûsân Meclisinin açılması kararlaştırılmıştı. Derhal namzetliğimi koydum. İttihad ve Terakki, bu teşebbüsümden telâşa düşerek, aleyhime icrayı nüfuza başladığından yetmiş altı rey alarak ekalliyette kaldım. O sıralarda, Manastır Valisi Hıfzı Paşa, vilâyet ahalisi namına beni Manastır'a dâvet etmişti. Vakit geçirmeden yola çıktım. Selânik'e geldiğim zaman Prens Sabahaddin'i de orada buldum. O da böyle bir davetnâme üzerine Manastır'a gitmekte olduğunu, fakat burada İttihad ve Terakki'nin adamları tarafından fena surette karşılandığını ve benim de aynı akıbete uğramaklığım ihtimali olduğunu söyledi. Bu sözler üzerine tabiî olarak seyahatten vazgeçtim. Prens Sabahaddin, Selânik'de, İttihad ve Terakki liderleriyle temasa gelmek istememişti. Ben ise, onun bu fikrine iştirak etmedim. Enver, Talât ve Cemal Beyleri ayrı ayrı ziyaret ettim. Bir gün sonra, hepsi bu ziyaretimi iade ettiler. Bununla beraber, İttihad ve Terakki, bana ve Prens Sabahaddin'e bâzı telkinlerde bulunmak üzere, eskidenberi tanımakta olduğumuz ve Avrupa'da iken muhabere ettiğimiz Selahaddin Bey'i,

Selânik'de oturduğumuz otele göndererek, bize şu yolda tebligatta bulundu: Her ikinizin de, Avrupa'ya avdetiniz hakkınızda hayırlıdır!..

Selânik'den avdet ederken, trende, İttihad ve Terakki liderleriyle «Martin» gazetesi muhabiri de bulunuyordu. Muhabir, gazetesine yazdığı bir makalede bu seyahati söyle tasvir ediyordu: «Yanımızdaki kompartımanda Midhat Paşa'nın oğlu da vardı. Geçtiğimiz her istasyonda İttihad ve Terakki liderleri hararetle alkışlanıyor, fakat perdelerini sımsıkı kapamış olan Ali Haydar Bey'i soran olmuyordu...»

Midhat Paşa'nın oğlu Ali Haydar'ın bu yazdıkları, seçim yolsuzluklarını tesbit bakımından ne derece mühimse, o devirdeki Alman - İngiliz rekabetinin nerelere vardığını ortaya koymak yönünden de o derece mühimdir!.. «Prens» ünvanlı Sabahaddin ve Midhat Paşa'nın oğlu Ali Haydar gibi iki İngiliz dostunun, İttihatçıların İngiliz taraftarlığıyle tanınan elemanlarının kümelendiği Manastır'a dâvet olunmaları, bu dâvete icabet eden iki İngiliz muhibbini bir İngiliz gazetecisinin takip etmesi ve bu gazetecinin gazetesine yazdıylarıyle, Selânik'de toplanan Alman dostu İttihatçıların Ali Haydar'la Sabahaddin'in seyahatlerine mâni olmaları, hattâ yurt dışına çıkıp gitmeleri hususunda, tehdidle karışık yaptıkları tavsiyeyi Alman - İngiliz rekabetinin bir başka tezahürü olarak nazar-ı dikkate arzederken, seçimlerle ilgili nümayişleri de kısaca ele alalım.

Ali Fuad Türkgeldi, bu nümayişlere temasla: «İstanbul'da intihabat sandıkları, allı - yeşilli bayraklarla donatılarak cemiyetle Babıâli önüne getirilir ve nutuklar îrad olunurdu. Taşralarda intihab olunan meb'uslar da İstanbul'a geldikçe bayraklarla tezyin olunmuş arabalara bindirilip Daire-i Sadârete getirilirdi. Bu hal Meclis-i Meb'ûsân'ın küşadına kadar devam edip Babıâli'nin önü bir gün kalabalıktan ve gürültüden hâli kalmadı.» diyor.

Yapılan bu seçim şenlikleri, ne hikmetse (!), Saray civarına intikâl etmemiştir!.. Başkâtip Ali Cevad Bey bu durumdan şikâyetle hâtıratında şunları yazıyor:

«— İntihab sandıkları gayet mutantan ve muhteşem alaylar ile ahali ve asker tarafından Babıâli ve Daire-i Meşîhata ve Harbiye Nezâreti'ne götürülmekte ve bu münasebetle nutuklar îrad edilmekte olduğu halde, bu sandıklardan birisi Saray-ı Hümâyûn

pîşgâhına getirilmedi. Bu hal pek ziyade nazar-ı dikkat ve teessürümü calib olduğu gibi, sandıkların böyle alaylarla Saray-ı Hümâyûn pîşgâhına da getirilmeleri mahzuziyet-i şâhâneyi mucib olacağını hissetmiş olduğum cihetle, hiç olmazsa civariyet ve kurbıyeti hasebiyle altıncı ve dördüncü dairelerden (Beyoğlu ve Beşiktaş kasdolunuyor) birinin sandığının Babıâli'ye götürülmeden evvel Saray-ı Hümâyûn pîşgâhına getirilmesi için suret-i hususiyede bizzat ve bilvasıta teşebbüste bulundum. Fakat neticeye matlubeye vâsıl olmak mümkün olamadı.»

Bu şekilde, aldatılan büyük halk kitlelerinin çeşitli nümayişlerle seçimleri kutlayıp «Yaşasın Hürriyet!..» nârasıyle İstanbul'un cadde ve sokaklarını inlettiği ve Sultan İkinci Abdülhamid Hân'ın kuvvetli şahsiyyetinden korkan İttihatçıların, milleti Pâdişaha düşman etmek için yapılan bu seçim şenliklerini Saray'a ve civarına yaklaştırmadığı o devirde, İstanbul seçimlerini kazanan meb'uslar şunlardır: Manyasi-zâde Refik Bey, Hoca Âsım Efendi, Ahmed Rıza Bey, Faraci Efendi, Hallacyan Efendi, Nesimi Bey, Zohrab Efendi, Kostantanidi Efendi, Hüseyin Cahid Bey, Kozmidi Efendi.

İkinci Meşrutiyet'in ilk Meclis-i Meb'ûsân'ı içindeki hâinlerin mel'anetleri başlı başına bir tedkik mevzuudur. Pek ibretâmiz bu olayları başka bir yazımızda ele alıp, o devrin karanlık işlerini aydınlatmağa çalışacağız.

— « ☆ » —

İNGİLİZ DOSTU BİR SADRÂZAM: KÂMIL PAŞA!..

Kâmil Paşa, 1832 yılında Kıbrıs'ın Lefkoşe kasabasında doğmuştur. Topçu Yüzbaşısı Salih Ağa'nın oğludur.

Kâmil Paşa'nın aslen Yahudi olduğu yolunda, yerli - yabancı pek çok kitap, gazete ve mecmuada çeşitli iddialar öne sürülmüş, hattâ meşhur Şair Eşref «Deccal»ın da:

«Agop Paşa'yı, lûtf et, pâdişahım sadrâzam yap
Deninin üstüne varsın gelen de bir deni olsun
Sadâret mührünü memnu ise vermek müsülmane
Yahudiden usandık bir zaman da Ermeni olsun.»

diyerek Kâmil Paşa'yı hicvetmişse de, İbnülemin Mahmud Kemal Bey olsun, İsmail Hami Danişmend olsun bu iddiaya asılsız gözüyle bakmaktadırlar.

Kâmil Paşa, tahsilini Mısır'da tamamlamış ve askerliğe mütesâbla Binbaşılığa kadar yükselmiş iken sonraları, Mülkiye sınıfına geçerek muhtelif mahallerde mutasarrıflık ve valilik yapmış ve bâzı Nezâretlerde bulunmuştur.

1885 yılında Evkaf Nâzırı iken Sadrâzam olmuş ve beş sene, on bir ay, dokuz gün devam eden bu ilk sadâretinden azlini müteâkip, 1895'de ikinci defa aynı makama getirilmişse de, bu defaki sadâreti yalnız bir ay, altı gün sürmüştür.

İkinci Meşrutiyet'in ilk günlerinde, on üç günlük yedinci sadâretinden istifa eden Said Paşa'nın yerine Kâmil Paşa üçüncü defa sadrâzam olmuş ve kurduğu Kabineyi 6 Ağustos 1908 Perşembe günü ilân etmiştir.

Kâmil Paşa, İngiliz dostluğuyle tanınmış ve gerçekten İngilizlerce de tutulmuştur!.. İngiltere Sefâretinin sözde tercümanı, hakikatte ise İntelligence Service'in yurdumuzdaki meşhur ajanı Fitz Maurice'e göre, Kâmil Paşa: **«Çılgınlık derecesinde İngiliz taraftarıdır»**!.. Nitekim, Ali Kemâl de, Kâmil Paşa'nın bu üçüncü sadâreti dolayısıyle yayınladığı makalede: **«Gerdune-i sadâretle** (sadâret arabasıyle) **beraber, İngiliz dostluğu Babıâli'ye girmiştir!»** demiş, İngiltere Kralı Edward ise, milletlerarası geleneklere aykırı bir davranışla, Kâmil Paşa'nın sadâret makamına getirilmesi münasebetiyle Pâdişahı tebrik edecek derecede kendinden geçmiş ve Kâmil Paşa'ya **«Grand Cross Of Bath»** nişanı vermeye kalkışmıştır!.. Bilindiği gibi, bu nişan daha evvel, şu, «Büyük» denilen Tanzimatçı «Küçük» Mustafa Reşid Paşa'ya da verilmiştir!.. Bu durumda, İngiliz nişanı alan ikinci şahıs Kâmil Paşa oluyor ki, bu hayli manidardır!..

İkinci Meşrutiyet hareketinden evvel ve sonra, bahusus Kâmil Paşa'nın bu üçüncü sadâretinde, İntelligence Service ajanlarının faaliyeti o derece artmış ve çeşitli kılıklarla halk içine sızan İngiliz ajanları, kütleleri öylesine tahrik etmişlerdir ki, Kâmil Paşa'yı ziyaret için Babıâli'ye gelen yeni İngiliz Elçisi Sir Lowther'in dönüşünde halk, Sefirin arabasının atlarını çözerek arabayı Sefarethaneye kadar bizzat çekmiştir!!!...

Kâmil Paşa'nın bu üçüncü sadâreti, altı ay, on gün devam

Kâmil Paşa, Mısır'da Kraliçe Mari, Kral Corc, Kraliçenin kardeşi Dük Dotk, Lord Kiçner gibi İngiliz dostları arasında... Diğer zevat Mısır Hidivi, yakınları ve Sehzâde Ziyaaddin Efendi.

etmiş ve Kâmil Paşa'nın iktidardan düşmesiyle birlikte İngilizler İttihatçılara kaşlarını çatmışlar, İttihatçıları tasfiye için 31 Mart Vak'ası gibi, Mahmud Şevket Paşa'nın katli gibi çeşitli oyunlar düzenlemişlerdir!..

O yıllarda topraklarımız üzerindeki Alman - İngiliz rekabeti, İttihatçıların Alman taraftarı Selânik yâranının duruma hâkim olmasıyla İngilizler aleyhine dönmüş ve İngilizler bu kerre de, İttihad ve Terakki muhaliflerine çengel atmışlardır!.. İngilizlerden yardım gören muhalefet, Kâmil Paşa'ya öylesine sahip çıkmıştır ki, meselâ, İngiliz ajanı şu meşhur Derviş Vahdetî'nin elindeki «Volkan»a göre: **«Kâmil Paşa'nın aleyhinde bulunmak, İngiltere aleyhinde olmak demektir.»**!..

İngilizlerin İttihatçılara cephe alması ve Kâmil Paşa'nın bu üçüncü sadâretinden düşmesi, yukarıda kaydettiğimiz Alman İngiliz rekabetinin tabiî bir neticesidir. İttihatçıların Selânik yâranı Alman taraftarı; Manastır'dakiler ise, İngilizlerden yanadır. Ve Selânik yâranı duruma hâkim olarak, Manastır yâranını tasfiye etmesini becermiştir. Kâmil Paşa, sadâreti devresinde Manastır grubuna dayanmış ve İngilizcilerin arzusuna uyarak zaman zaman Selânik'dekilere kafa tutmasını bilmiştir. Bu arada ordu üzerinde bâzı oyunlara teşebbüs eden ve orduyu tamamen İngiliz uzmanlar (!) eline vermek isteyen Kâmil Paşa, Kabinesindeki Harbiye ve Bahriye Nâzırlarını değiştirerek Nâzım Paşa'yı Harbiye Nâzırı yapmıştır ki, bu Nâzım Paşa, İngiliz taraftarlarının askerî lideridir ve sonraları meşhur Babıâli Baskını'nda İttihatçıların fedâiler grubundan Yakup Cemil, bu Nâzım Paşa'yı vurup Babıâli koridorlarında cansız yere sermiştir!..

Kâmil Paşa, Meşrutiyet'in muhafazası (!) için İttihatçılar tarafından Rumeli'nden İstanbul'a getirilen «Avcı Taburları»nı, geldikleri yere iade hususunda da hayli gayret sarfetmiştir. Kâmil Paşa'nın bu mevzu ile alâkalı olarak Manastır grubundan Aibay Basri Bey'le yaptığı konuşma pek mânidardır!.. Dinleyelim bu konuşmayı:

Kâmil Paşa: — «Sizin Manastır çok namuslu ve ihtirastan yoksun. Selânik, sizden ihtilâlin şerefini ve mânevî kudretini çaldı.»

Basri Bey: — «Evet, doğru... ama ne yapabiliriz ki? Savaş para ile yapılır. Berlin, yâni, onun Selânik'deki karanlık odasının çok parası var.»

Kâmil Paşa:— «Şu üç Avcı Taburuyla ilgili, hemen uygulanması gerekli tedbirler hakkında mutabık mıyız?.»

Basri Bey:— «Tamamen mutabıkız. Onları mutlaka İstanbul'dan uzaklaştırmak gerek... Yeni öğrendim ki, Berlin'in plânına uygun bir şekilde, Enver, bir cins «ufak karşı devrim» düzenlemektedir. Bunu bahane ederek Rumeli'den İstanbul'a Mahmud Şevket Paşa kumandasında büyük bir ordu getirecektir. Mahmud Şevket Paşa, Osmanlı paşaları içinde en çok Alman taraftarı olanıdır. Gaye, Selânik grubuna, bütün Türkiye'de eğemenlik sağlayacak şekilde, başkentte diktatörlük kurmaktır.»

Kâmil Paşa: — «Konuşmamızın ışığı altında, son günlerde Selânikli biraderlerin benim nezdimde yaptıkları teşebbüslerin gerçek anlamını şimdi kavrıyorum. İstanbul'a Selânik'den bir birliğin getirilmesi zorunluğunu söylerken, Bulgarlarla savaşın kaçınılmaz olduğunu tekrarlıyorlardı. Onlara, başkent askersiz değildir, cevabını verdim. Şimdi biz, güçlerin her türlü dağılmasından kaçınmalıyız. Selânik'in entrikaları câniyanedir. Almanya, üç Avcı Taburu yoluyla tertiplenen darbe ile. Enver ve hempalarını, yalnız beni devirmeye değil, sizin gerçek İttihad ve Terakki komitesini de ellerine geçirmeye itmektedir. O halde muhterem taraftarlarınıza hemen söyleyiniz ki, ülkenin güvenliğini bildiğiniz üzere bozacak olan üç Avcı Taburunu derhal başkentten uzaklaştıracağım. Bu taburlar, Osmanlı Ordu Birliği üniforması ve biçimi altında, ne yazık ki, Almanya'nın Selânik'de hazırlanan başka bir askerî - siyasî gücünün öncüsünden başka bir şey değildir.»

Avcı Taburlarını İstanbul'dan çıkarmakta böylesine kararlı olan Kâmil Paşa, bu kararını tatbike imkân bulamamış ve Sultan Reşad devrinde dördüncü defa getirildiği sadâret makamından meşhur «Babıâli Baskını» ile uzaklaştırılıp Mısır'a gönderilmiş, böylece hâkimiyyet tamamen İttihatçıların Almanlardan yana olan Selânik yâranı eline geçmiştir.

— « ☆ » —

BİR ZİYAFET VE BİR GERÇEK!..

Sultan Abdülhamid Hân'ın, İkinci Meşrutiyet'in ilk Meclis-i Meb'üsân azâlarına 31 Aralık 1908 Perşembe günü, Yıldız Sarayı'nın Tulânî merasim salonunda verdiği muhteşem ziyafet çeşitli yönleriyle pek mânidardır ve Meclis-i Meb'ûsân'ın açılışından tam on beş gün sonraki bu ziyafet, 1908 Meşrutiyetinin içyüzünü tesbit bakımından mühimdir!..

Bu mühim olayı, evvelâ, o akşamki ziyafette bulunmuş olan bir Abdülhamid Hân düşmanının anlattıklarıyle tesbit edelim... İttihatçıların meşhur kalemşörü Hüseyin Cahid (Yalçın), «Meşrutiyet Hâtıraları»nda diyor ki: «... Yemek salonunda, herkes rastgele bir yer intihab ederek ayakta Pâdişahı bekliyordu. Abdülhamid salona girdi, yerine oturdu. Sağ tarafında, sıra ile Sadrâzam, Dahiliye Nâzırı, Meclis-i Meb'ûsân Reis vekili; sol tarafında sıra ile Ahmed Rıza Bey, Talât Bey/Paşa, meb'us sıfatiyle ve siyah redingotla gelmiş olan Adliye Nâzırı Manyasî-zâde Refik Bey yer almışlardı. Ben de, mümkün olduğu kadar yakın bir iskemle seçerek Abdülhamid'i tetkik etmek istiyordum. **Abdülhamid ile görüşen Avrupalılar, onun pek çekici ve bağlayıcı bir nezaket ve şahsiyyeti olduğunu ötedenberi yazarlardı. Bunu dalkavukluğa ve menfaatperestliğe hamlederek inanmazdık. Fakat bu gece Abdülhamid'deki büyük cazibeyi ben yakından gördüm. Ziyafet sonunda hemen bütün meb'usların kalbini kazanmıştı.**

Abdülhamid, pek az yemek yiyordu. Çorbadan ancak bir iki kaşık aldı. Bir tane börek yedi, mayonezli levreğe çatalın ucu ile bir iki kere dokundu. Sığır filesinin ancak fasulye ve patates gibi sebzelerine biraz iltifat etti, öteki yemeklerden hemen hiçbir şey almadı gibi.

Bir aralık Abdülhamid, yakınındaki meb'usların kimler olduğunu anlamak istedi. Ahmed Rıza yavaşça fısıldadı: Tanin sermuharriri Hüseyin Cahid, arzettiğim Mehmed Cavid, Lütfi Fikri tahsili Avrupa'dadır. Hoca-zâde Mustafa Efendi... Abdülhamid, «Tanin»in adını hiç gözlerini kırpmadan duymaya tahammül etti. Bu gece bütün bütün başka bir şahsiyyet almış zannolunabilirdi. Çelik gibi bir irade ile bütün vehimlerini, korkularını bastırmış, Meşrutiyet havasına alışkın bir hükümdar haliyle, milletvekillerinin arasında mes'ut görünmeye muvaffak olmuştu.

Abdülhamid, güler yüzlülüğünü bu ziyafetin bir hâtırasını muhafaza için fotoğraf alınmasını isteyecek kadar ileri vardırdı Yemekte sıra, «dört kardeş tatlısı»na gelince bir işaret üzerine, Başkâtip Cevad Bey, Abdülhamid'in nutkunu okudu: Abdülhamid, tebaai şâhânesinin vekilleriyle bu akşam birlikte taam ettiğinden dolayı memnuniyetini beyan ediyor, bu geceki şu halin Devlet-i Aliyye tarihinde ilk defa görünmüş bir vak'ayı müteyemmine olduğunu söyledikten sonra meb'uslara şöyle diyordu: «Saltanatın, devletin ve memleketin nigâhban-ı hukuku, evvel Allah, sonra millet ve Meclis-i Meb'ûsân'ı millettir.»

Abdülhamid'in bu açık, kat'i sözleri salonu coşturuyor. Bütün meb'uslar el çırpıyorlar, «Pâdişahım çok yaşa!» diye bağırıyorlardı. Hattâ, heyecanlarını bununla da ifade etmiş olmadıkları için, oldukları yerde tepinenler bile vardı. En ağır başlı görünen hocalar kendilerinden geçmişler, haykırıyorlardı. Abdülhamid gördüğü bu coşkun alkış ve muhabbetten pek mütehey-yiş ve mes'ud olmuş gibi idi. Hattâ, gözlerinin yaşardığını gördüm. Ellerini gözlerine götürerek yaşlarını sildi. Bu bir komedya mıydı? Kalbinde samimiyyet var mıydı? Yoksa bu yaşlar pek tabiî bir heyecan neticesinde mihanikî bir tarzda mı gözlerine doluyordu?..

Yemekten sonra, Abdülhamid salondan çekildi. Meb'uslar da, odalarına çekildiler. Hizmetçiler yemek sofrasını sökerek büyük salonu boşaltmaya çalışıyorlardı.

Meb'uslardan bâzıları Sadrâzam Kâmil Paşa'nın etrafını aldılar. İçlerinde etek öpenler oldu. Bunlar Arap meb'usları idiler.

Salon tanzim edildikten sonra, Abdülhamid, sol tarafında Ahmed Rıza olduğu halde tekrar içeri geldi. Pâdişah, meb'ûsân reisi ile birlikte salonu ağır ağır dolaşıyordu. Ahmed Rıza, gözlerine iliştiği meb'usları Abdülhamid'e takdim ediyordu... Bu sırada, Havran Meb'usu Sadeddin Halil Efendi, arkasında maşlahı, başında keyfesi ile herkesi itip kakarak telâş ve heyecanla ileri atıldı. Uyandırdığı merak ve endişe sırasında, Abdülhamid'in elini yakaladı: **«Havran meb'usuyum»** dedi. **«Vatandaşlarımın tevdi ettiği bir vazife var, ifa edeceğim. O da Halîfe-i zişanın ellni öpmektir.»**

İttihad ve Terakki'nin meşhur kalemşörü Hüseyin Cahit (Yalçın), bu ziyafet dolayısıyla yazdıklarını: «O gece meb'uslar,

merasim köşkünden, Abdülhamid'e karşı büyük bir emniyet ve meclubiyetle (tutkunlukla) ayrıldılar.» diyerek bitiriyor.

«Tanin» gazetesi başmuharririnin bu hâtıratı, 1908 Meşrutiyeti meb'uslarının durumunu, İttihatçıların tavrını ve bilhassa Sultan İkinci Abdülhamid Hân'ın müstesna şahsiyyetini tesbit bakımından pek mühimdir!.. Yukarıda görüldüğü gibi, İttihatçı çetenin mühim adamı Hüseyin Cahid, bütün düşmanlığına rağmen, Abdülhamid'in büyüklüğünü itiraftan kendini alamamıştır!.. Ziyafet safahatını teferruatıyla anlatan ve bunu yaparken Abdülhamid Hân'ı küçük düşürmeye bilhassa dikkat eden Tanin başmuharriri, bütün gayretine rağmen kendisini Abdülhamid Hân'ın cazibesinden kurtaramamış ve gerçeği itirafa mecbur olmuştur!. Ayrıca 1908 Meşrutiyetinin ilk Meclis-i Meb'ûsân'ındaki meb'usların durumunu, bu meb'usların Pâdişaha olan —kendi tâbiriyle meclubiyetini— tesbit yönünden de pek mânidardır!.. Ve o geceki ziyafette Abdülhamid'in gördüğü yakın alâka İttihatçıları korkutmuş, Hüseyin Cahid de, bu korkuyu hâtıratında belirtmekten kendini alamamıştır!..

Her yönü ile pek mühim olan Hüseyin Cahid'in hâtıratını, Başkâtip Ali Cevad Bey'in yazdıklarıyla tamamlayalım... Abdülhamid Hân'ın son Mâbeyn Başkâtibi bu ziyafet dolayısıyle diyor ki: «31 Aralık 1908 Perşembe gününün akşamı, yâni, Cuma gecesi meb'ûsân efendiler merasim dairesinde ihzar olunan yemek salonuna dahil oldular. Vükelâdan yalnız Sadrâzam Kâmil ve Dahiliye Nâzırı Hilmi Paşalar ile Adliye Nâzırı Refik Bey hazır idi. Taamın nihayetine doğru vâki olan işaret-i seniyye üzerine Zât-ı Şâhânenin nezdine gittim. Nutku havî olan varakayı cebinden çıkararak bana tevdî ve kıraat etmekliğimi fermân buyurdular. Ben de, zat-ı maali-sıfat-ı pâdişahilerinin sol tarafında, biraz geride durduğum halde nutk-ı hümâyûnu kıraat eyledim.

Ziyafetin ertesi günü neşrolunan evrak-ı havadisin bu ziyafet-i seniyye hakkındaki tasvirat ve tarifatı veçhile nutkun her cümlesini, her kelimesini meb'usan işittikçe alkışlar kopardılar. Bununla da iktifa etmediler. Ben her cümlesini okudukça sürur âdeta cinnete mübeddel olarak ellerini birbirine ve ayaklarını yerlere vurarak o koca salonu raksa getirdiler. «Çok yaşa Sultan Hamid, var ol Pâdişahım! İşte böyle olmalı, bu hali gördüğümüzden dolayı Allah'a hamdolsun... Sultan Hamid bin yaşa! Allah senin yokluğunu göstermesin» gibi duâalara, alkışlara ni-

hayet yok idi. Huzzar vecde geldi. Zât-ı Şâhâne de, hüngür hüngür ağlamaya başladı. Nutuk tamam oldu. Meclis-i Meb'ûsân Reisi Ahmed Rıza Bey de teşekkürü havî cevaben pek güzel bir nutuk irad eyledi ve (ezânî) saat üç raddelerinde taam da hitam buldu.

Zât-ı Şâhâneleri teneffüs odalarına çekildiler... Üç çeyrek kadar istirahatten sonra, ziyafet salonundaki masalar kaldırılmış ve med'uvvîn (davetliler) tekrar oraya gelmişler idi. Zât-ı Hümâyûnları meb'ûsân efendiler ile görüşmek arzusunu izhar buyurmalarıyle salona dahil oldular. Derhal meb'usîn, kemal-i tehalükle Pâdişahın etrafına geldiler ve «Sultan Hamid, eksik olma! Millet babası, hür milletin hür pâdişahı çok yaşa!» duâsını bülend avaz ile tilâvet etmekte oldukları sırada Zât-ı Şâhânenin ellerini, eteklerini öpmek ve kendisiyle muhatebe etmek için muhaceme pek ziyadeleşti. Bu esnada Zât-ı Şâhânenin bir tarafında ben, diğer tarafında Ahmed Rıza Bey bulunuyorduk. Bu hal tazyik derecesine geldi. İstirahat salonuna avdet buyurmalarını rica eyledik.

Zât-ı Şâhâneleri, bu halden asla rahatsız olmadıklarını ve bilâkis pek ziyade memnun ve mahzuz bulunduklarını ifade ile ricamıza rağmen cemiyetin ortasına doğru gittiler. Herkesle görüşmek ve konuşmak arzusunu izhar ediyorlardı. Fakat gürültüden, hücumdan herşey karışık ve gayri muntazam bir halde cereyan ediyordu.

Meb'usandan bir kaç efendi, Zât-ı Şâhânelerinin önüne gelerek gayet samimî ve ciddî duâalar ettiler. Tekrar vâki olan istirhamımız üzerine Zât-ı Şâhâneleri odalarına avdet ettikleri zaman o derece müteessir ve müteheyyic olmuşlar idi ki, odaya girdikleri zaman: «Millet canımı da istese, vallahi her zaman veririm.» buyurdular.»

Böylesine muhteşem bir ziyafete ve yukarıdaki olaylara sahne olan Yıldız Sarayı'nın Tulânî Merasim Salonu, 1926 yılında gazino ve kumar salonu haline getirilerek bir İtalyana kiralanmış, bilâhare yerinde bir kararla bu kumar salonu kapatılarak salon Beynelmilel Konferanslara tahsis edilmiştir.

— « ☆ » —

KARA KEMAL'İN BİR MARİFETİ!

İnkılâp denilen ıkınci Meşrutiyet'ten hemen sonra kurulan ilk siyasî cemiyet: **«Fedakâran-ı Millet»**dir. Avrupa daki fırârîlerin ve sürgünde bulunan hürriyet mücahidlerinin (!) birer birer İstanbul'a dönmesini müteâkip bunların cümlesi, günün birinde, birbirleriyle tanışmak gayesiyle Sultanahmed Parkı'nda bir toplantı yapmışlar ve Necip Nadir adlı bir gazetecinin teklifi ile siyasî mağdurların (!) hukukunu müdafaa için bir cemiyette toplanmayı kararlaştırmışlardır.

Böylece doğan «Fedakâran-ı Millet Cemiyeti»nin kurucuları şunlardır: Süleyman Şefik Paşa (İttihatçılara muhalefetiyle tanınmış ordu kumandanlarından), İsmail Hakkı Bey (sonraları Amasya meb'usu), Necip Nadir Bey (gazeteci), Avnullah Kazımi (Müşir Deli Fuad Paşa'nın hususî kâtibi) ve İsmail Hakkı Paşa...

Süleymaniye'de, Askerî Matbaa bitişiğindeki binayı genel merkez edinen bu cemiyet başındakiler devrin hükûmetine müracaatla siyasî mağdurlara (!) iş teminini istemişler ve kısa bir zamanda bu, içlerinde okuyup yazma dahi bilmeyenlerin bulunduğu mücahidlerin (!) çoğu birer vazifeye yerleştirilmiş, bâzılarına da «hidemat-ı vataniyye» (!) tertibinden maaş bağlanmıştır!..

Kuruluşundan bir ay sonra, «Hukuk-ı Umumiye» adiyle bir gazete de çıkaran Fedakâran-ı Millet Cemiyeti mensublarının mazhar olduğu yukarıdaki himayeyi çekemiyen ve kendilerinden başka «Hürriyet Kahramanı» (!) tanımıyan İttihatçıların bu Cemiyet Merkezine yaptıkları bir gece baskını o devirde dillere destan olmuştur!..

Bu baskın olayını, o devirle ilgili hâtıratını yazan Münir Süleyman Çapanoğlu'ndan dinleyelim: «Fedakâran-ı Millet Cemiyeti'nin her istediğini yaptırması, mensublarına devlet dairelerinde vazifeler sağlaması, maaş bağlanması, bir hayli dedikoduya sebeb oldu. Bu hallerden en ziyade İttihatçılar kuşkulandı... İttihatçılar, «Fedakâran-ı Millet»cilerin isteklerini hoş görmüyorlar, itiraz ediyorlardı. İstedikleri şeylerin önüne geçmek için bir çok engeller, müşküller bulmaya çabalıyorlar, fakat bir türlü mâni olamıyorlardı!..

Gelecekte kuvvetli bir rakip olması muhakkak olan bu Cemiyet'in başını ezmek, koparmak. sesini çıtlağında boğmak ge-

rekiyordu. Fakat öyle birdenbire kökünden kazımak suretiyle değil, yavaş yavaş, yedire yedire, sindire sindire yapmak suretiyle... Bu fikri Dr. Nâzım ortaya atmış, kendisine birçok taraftar da bulmuştu. Bâzıları bu işi yayın yolu ile yapmanın daha uygun olduğunu söylüyorlardı. Esasen Hüseyin Cahid Bey, «Tanin» de bunu yapıyordu. Polemikler, hücumlar ardı ardına devam ediyordu. Buna, «Fedakâran-ı Millet Cemiyeti»nin organı olan «Hukuk-ı Umumiye» de cevap veriyor ama, iş kalem tartışmasından öteye geçemiyordu. İşte bunun içindir ki, yâni, Hüseyin Cahid in hücumları fiili fayda sağlayamadığı için Dr. Nâzım'ın teklifi daha uygun görüldü.

Dr. Nâzım Bey'le arkadaşları kendi varlıklarının korkunç yetkilerini göstermek ve gözdağı vermek için, ilk ihtar olmak üzere, Fedakâran-ı Millet Cemiyeti'nin binasına bir gece baskını hazırladılar. Baskını yapacak adamları bulmak ve idare etmek işini de, İttihad ve Terakki'nin «Küçük Efendi»si Kara Kemal Bey'e verdiler... Kara Kemal, bu baskın işi için devrin kabadayı Rumlarından Kefalo ile Süleymaniyeli Memo ve Hüseyin'i buldu.

Kara Kemal, rakıyı sever ve epey de içerdi. İstanbul'un semtlerinde ün almış meyhanelere gider, oralarda akşamcılık eder, Yenikapı, Galata, Balıkpazarı meyhanelerinde keyf çatmaktan zevk duyardı!.. Onun bu hali, İttihad ve Terakki'nin gözdesi olduktan sonra da devam etti. Şehrin köşe bucağındaki meyhanelerde kafayı tütsüledi. Nihayet, Tepebaşı'nda Mihal adında bir Rumun işlettiği «Şanzelize» birahanesinde karargâh kurdu. Birinci Cihan Savaşı'nın devam ettiği yıllarda akşam keyfini burada çattığı gibi, İaşe Nâzırı olduktan sonra da buradan ayrılmadı.

Kara Kemal'in bulduğu üç adam, yanlarına aldıkları on beş yirmi kadar baldırı çıplakla, yatsı ezanından sonra Cemiyet'in Süleymaniye'deki Genel Merkezi'ne saldırdılar. İlk taşı Memo fırlattı. Arkasından Kefalo, getirdiği patatesleri atmaya başladı. Üst kattaki pencere camları kırılıyor, parça parça kaldırımlara düşerek taşların üzerinde şamatalı akisler yapıyordu.

Cemiyet merkezi böyle taşlanırken, üyelerden bâzıları içeride toplanmış konuşuyorlardı. Aralarında Jandarma Başçavuşlarından Hulûsi Efendi de vardı. Bu Hulûsi Efendi, merdivenleri paldır küldür inerek sokağa fırladı, arkasından birkaç kişi daha çıkıp gitti. Hemen baskıncıların üzerine atıldılar... Gürültü, kav-

ga duyuldu. Sokak âdeta bir savaş meydanına döndü. Kırılan kafanın, patlayan gözün sayısı hayli kabarıktı:

«— Yangın var!»

«— Can kurtaran yok mu?» sesleri etrafta derin akisler bıraktı. Fakat gürültüye, haykırmalara ne polis, ne de jandarma geldi!.. Askerî Matbaa'da bulunanlar karışmamış olsalardı, kavga, gürültü, hücum ve dayak sabaha kadar sürecek, belki de kan gövdeyi götürecekti!..

Bu, İttihad ve Terakki'nin yaptığı ilk baskındı. Bu gösteri ile demek istiyorlardı ki, Türkiye'de kendileriyle boy ölçüşmeye kalkacak, kendisine kafa tutacak başka partilere hayat hakkı yoktur!.. Başka partilerin siyaset alanında ve memleket çapında mevcudiyet göstermelerine müsaade edilmez!.. Böyle bir harekete kalkışacakların âkibeti korkunçtur, tehlikelidir!.. İlk ihtar, merkezi taşlamakla başlayacak, bunun tesiri görülmezse o zaman daha başka çare ve tedbirlere başvurulacaktır!..»

Fedakerân-ı Millet Cemiyeti Genel Merkezi'ne yapılan gece baskını böyle cereyan etmiş, bilâhare «başka çare ve tedbirlere başvurulması» da gecikmemiştir!.. Fedakâran-ı Milletçiler, o gece baskınından sonra Genel Merkezlerini Çemberlitaş civarına nakletmişler ve yayınladıkları günlük gazetedeki neşriyatlarıyla İtithatçıları pek fena hırpalamıya başlamışlardır... Neticede gazetenin Başmuharriri Necip Nadir Bey, Derne Kaymakamlığına tayinle İstanbul'dan uzaklaştırılmış, bilâhare gazetenin Başmuharrirliğini Avnullah Kâzımî Bey üzerine almış ve o devirde bu gazete öylesine rağbet görmüştür ki, yalnız İstanbul'da on beş bin nüsha satmıya başlamıştır!..

Bu durumda İttihatçılar, Fedakâran-ı Millet Cemiyeti'ni ancak uydurma bir ihbarla susturabilmişlerdir!.. 1 Ocak 1905 Pazartesi günü hükümete yapılan bir ihbarla, Fedakâran ı Milletçilerin sûikasd hazırlıklarından bahsedilmiş ve İttihatçıların tahrikiyle hükûmet, İkinci Meşrutiyet'in ilk siyasî cemiyetini kapatıvermiştir!..

Fedakâran-ı Millet Cemiyeti mensublarının muhakemesi bir buçuk aydan fazla devam etmiş ve muhakeme sonunda, yapılan ihbarın «uydurma» olduğu anlaşıldığından mevkuf bulunan ların cümlesi serbest bırakılmışlardır.

Kara Kemal'in tertiplediği baskın böylece hedefine ulaşmış,

İttihatçılar muhaliflerinden kurtulmuş ve 31 Mart Vak'asını takip eden günlerde Fedakâran-ı Millet Cemiyeti tamamen kaybolup gitmiştir!..

— « ☆ » —

ÇUKUROVA'YI KANA BOYAYAN ERMENİ İSYÂNI!..

Takip ettikleri «İttihâd-ı anâsır» politikasıyla Müslüman-Türk'e düşman şer kuvvetlerin cümlesine kucak açan ve Sultan İkinci Abdülhamid Hân'ın isabetli bir görüşle aldığı tedbirleri bir tarafa fırlatıp atarak düşmanı mel'anetlerinde serbest bırakan İttihatçı gaafiller, bu arada Ermenileri de bağırlarına basmışlar ve müstakil Ermenistan hayaliyle yaşayan düşmanla sarmaş-dolaş olmuşlardır!..

İttihad ve Terakki başındaki **«üç beyinsiz»**den biri olan Cemal Paşa'nın hâtıratındaki itirafa göre: İttihatçılar 1908 yılının Ağustos ayında «Taşnakzutyum» denilen Ermeni İhtilâl Komitesi namına Malûmyan ve Şehrikyan'la müzakereye girişmişler ve bu iki komitacı ile yapılan müzakere sonunda şu karara varmışlardır: Taşnakzutyum İhtilâl Teşkilâtı memleket dahilindeki faaliyetine devam edecek, ancak, gizli çalışan bu teşkilât, o tarihten sonra bir siyasî cemiyet halinde alenen faaliyet gösterecek ve işbu Ermeni Cemiyeti, Meşrutiyetin muhafazası yolunda İttihatçılara yardımcı olacaktır!..

Cemal Paşa gaafili hâtıratında: **«Bu teklifi kabul etmekten başka çaremiz yoktu»** diyor!.. Diğer gaafil Talât Paşa ise: **«Komitelere karşı daima azamî müsamahayı gösterdim»** (!) diyerek itirafta bulunuyor!.. Ve böylesine müsamaha gören Ermeniler, çeşitli dış kaynaklardan da beslenerek faaliyetlerine hız verirlerken; İttihatçılar affedilmez bir gafletle Abdülhamid Hân'ın koyduğu silâh ithali yasağını kaldırmışlar ve yine Sultan Abdülhamid Hân'ın yurt dışına sürüp çıkardığı komitacı Ermenilerin birer birer dönüp mel'anetlerini yürütmelerine göz yummuşlardır!..

O günlerde İttihatçılar, «İttihâd-ı anâsır» politikasına öylesine sarılmışlar ve bu politika ile gafletin, dalâletin, hattâ ihanetin içine öylesine yuvarlanmışlardır ki, 1894 Sason isyânının tertipçisi Hamparsum Boyacıyan'ı Harput meb'usu yapmışlar, Er-

meni fedâileri için Şişli Ermeni Mezarlığında tertiplenen anma merasimine iştirak edecek derecede kendilerinden geçmişler ve nihayet 1896'daki meşhur Osmanlı Bankası Baskını'nı hazırlamak suçu ile Abdülhamid Hân tarafından sürgün edilen Patrik İzmirliyan'ın İstanbul'a dönmesine izin vermişler, üstelik bu hâin için Ermenilerce düzenlenen karşılama şenliklerine dahi iştirak etmişlerdir!..

İttihatçıların bu gafletiyle şımaran ve şımardıkça azgınlaşan Ermeniler, nihayet 14 Nisan 1909 Çarşamba günü Adana'da Ermeni Piskoposu Muşeğ idaresinde ayaklanarak Çukurova'yı kana boyamışlardır!.. Ellerinde devrin en mükemmel silâh ve bombaları olduğu halde Türk mahallelerine saldıran ve kundaktaki çocuklardan, yatalak hastalara kadar herkesi öldüren Ermenilerin bu alçakça tecavüzü kısa zamanda Tarsus, Erzin, Misis ve Dörtyol'a da sıçramış, dört gün dört gece devam eden bu vahşiyâne tecavüz, bütün o havaliyi kan ve ateş içinde bırakmıştır!..

Zabıtanın önleyemediği bu Ermeni tecavüzüne nihayet halk karşı koymuş, malını, canını ve ırzını müdafaa için ayaklanıp Ermenilere mukabeleye mecbur olan Müslüman - Türk'ün giriştiği bu harekât sonunda, bin sekiz yüz elli Türk şehîdine mukabil, on yedi bin Ermeni öldürülmüştür

Ermenileri en modern silâhlarla donatarak Adana isyânını hazırlayan Piskopos Muşeğ, Türk mukabelesi başlayınca kaçıp İskenderiye'ye gitmiş ve orada yaptığı neşriyatla Türklerin, masûm Ermenileri (!) öldürdüklerinden bahsetmiştir!.. Her Ermeni isyânında olduğu gibi, bu kerre de, Piskoposun bu hezeyanları Avrupa ve Amerika gazetelerinde geniş yer almış ve medenî dünya (!) Türk'ün barbarlığından (!) şikâyetle, zavallı (!) Ermenilerin haklarını muafaaya koyulmuştur!..

Yabancı basının bu neşriyatından ürken ve sırf büyük devletlere hoş görünmek için harekete geçen İttihatçılar, hemen Cemal Beyi/Paşayı, Adana Valisi yapmışlar ve içlerinde Babikyan adlı bir Ermeni meb'usun da bulunduğu Meclis-i Meb'ûsân heyetini tahkikat için Çukurova ya göndermişlerdir!..

Yeni Adana Valisi Cemal Bey/Paşa, mütecaviz Ermenileri cezalandıracağı yerde —herhalde «İttihâd-ı anâsır» politikasının icablarından olacak— kurduğu Divân-ı Harb-ı Örfi'ye hep Türkleri sevketmiş ve bu zât-ı muhterem (!) hâtıratında, Adana şehrinde otuz, Erzin kasabasında on yedi Müslüman - Türk'ü idâm

ettirdiğini, idâm edilenlerin köklü âilelere mensub olduklarını, bilhassa Bahçe Müftüsü'nün o havalide çok sevildiğini utanmadan yazmış, Talât Paşa ise, Ermenilere değil de, meşrû müdafaa halindeki Türklere verilen idâm cezalarının hükûmetçe tasdikini ben temin ettim diyerek övünmüştür!!!

—« ☆ »—

KİLİSELER KANUNU!..

Kiliseler Kanunu, İttihad ve Terakki başındaki gaafillerin ısrarla yürüttükleri «İttihâd-ı anâsır» politikasının 1908 Meşrutiyetinden sonraki acı neticelerinden biridir!..

Kiliseler Kanunu, Bulgar kilisesinin Rum Ortodoks kilisesinden ayrılması dolayısıyle Bulgarlarla Rumlar arasında başlayan ve zamanla müzminleşen, hattâ Fener Patrikliğinin Bulgar Egzarhlığını afaroz etmesine kadar varan ihtilâfı ortadan kaldırmış ve bu kanunla ihtilâflı kilise ve mekteblerin durumu nüfus nisbetlerine göre tayin edilerek Yunan, Sırp ve Bulgarlar arasındaki anlaşmazlık ortadan kalkmıştır!..

Devlet idaresi nedir bilmeyen ve İmparatorluğumuzun o yıllarda içinde bulunduğu şartlardan haberdar olmayan İttihatçı gaafillerin çıkardıkları bu **«Kiliseler Kanunu»** hazırladığı Balkan ittifakıyle ecdâd yadigârı toprakların elimizden çıkıp gitmesini kolaylaştırmış ve İttihatçıların bu büyük gafleti, Balkanlardaki beş yüz küsur yıllık Türk hâkimiyyetine son vermiştir!..

Gerçek tarihin ortaya koyduğu hakikat odur ki, siyasî dehası düşmanlarınca dahi itiraf edilen Sultan İkinci Abdülhamid Hân, bütün saltanatı boyunca, İttihatçıların böyle bir hamlede ortadan kaldırıverdikleri Balkanlardaki ihtilâftan istifade etmiş ve yürüttüğü politika ile o bölgedeki unsurların ittifakına mâni olmuştur!..

Balkan Harbi'nin o acı günlerinde Selânik'den İstanbul'a getirilirken Dâmâd Şerif ve Ârif Hikmet Paşalarla konuşan ve gazete okuması yasak edildiğinden o ana dek olup bitenlerden haberi olmayan Sultan Abdülhamid Hân, Balkanlardaki unsurların ittifakını öğrendiğinde: **«Dört devletle nasıl harbedilir? Sefâretlerde elçiler, ateşemiliterler var, bunlar şimdiye kadar uyumuş mu? Dört devlet ittifak etmiş de, bu olan biten işlerden haber**

alınamamış mı? Ben makamda bulunduğum müddetçe bunların arasına nifak ilkasına çalıştım.» diyerek sakalını değirmende ağartmadığını ortaya koymuştur!..

Yerli, yabancı bütün tarafsız kaynaklar, Sultan Abdülhamid Hân tahtında kalmış olsaydı, yahut onun yürüttüğü politika takip edilseydi, Balkan Harbi'nin meydana gelmeyeceği, dolayısıyle Birinci Cihan Savaşı'nın da patlak vermeyeceği gerçeğinde müttefiktirler. Sayfalarımızın darlığı dolayısıyle bu yazılardan misâller veremeyeceğiz... Ancak şu kadarını kaydedelim ki, Yunan Kralı Birinci Jorj ile Bulgaristan Kralı Ferdinand, Sultan Hamid makam-ı saltanatta bulunmuş olsa idi, aralarındaki ittifakın gerçekleşemiyeceğini itiraf etmişler, hattâ meşhur Venizelos da hâtıratında, Balkan devletleri arasındaki yakınlaşmanın Kiliseler Kanunu tatbikatından sonra başladığını itiraf edip müstehzî bir eda ile: «Türklere teşekkür ederiz!..» demekten kendilerini alamamışdır!..

Kiliseler Kanunu'nun Meclis-i Meb'ûsân'daki müzakeresi esnasında söylenenler, İttihatçıların gafletine ve o Meclis'deki gayri-müslim ve gayri-türk meb'usların ihanetlerine şâhâne bir misâldir. Dünya görüşünden ve fikir çilesinden mahrum olan gaafillerin Meclis-i Meb'ûsân'a getirdikleri «Kiliseler Kanunu» dolayısıyle yapılan konuşmaları bugünkü nesil mutlaka okumalı, bâzı kimselerin İmparatorluğumuzu bir an evvel parçalayıp yok edebilmek için nasıl çalıştıklarını ibretle görmeli ve İttihatçı gaafillerin o hâinlerle işbirliği yapmaktan utanmadıklarını olanca dehşetiyle öğrenmelidirler!..

Bakınız, İzmir Meb'usu Seyyit Bey, Meclis-i Meb'ûsân'daki konuşmasıyle, «Kiliseler Kanunu»nun içyüzünü ne güzel ortaya koymuştur... Konuşması, gayri-müslim meb'uslarca sık sık kesilen bu zat diyor ki:

«— Bu bir perdedir ki, bunun arkasında, yâni, din perdesi altında, lisan perdesi altında kavmiyyet ve milliyet oyunu oynanıyor!.. Etnik-i Eterya'nın yaptığı ve yapmakta olduğu meş'um oyunun, bu sefer Bulgarlara da teşmili isteniyor. Oyuncular da aynı, yalnız sahneler başka **(Bravo sesleri, alkışlar, soldan gürültüler, kapak sesleri).** Müsaade ediniz. Bu kadar asır kiliseye, manastıra, sinagoga, hahamhâneye kat'iyyen dokunmamış, dinde ikrah, zorlama yoktur demiş bir hürriyet-i vicdaniyyenin eser-i

muhteşemi olan İslâmiyet, ne için şimdi kalksın da, Rumeli'deki Sırpların, Ulahların, Bulgarların, Rumların kilise ve mekteplerine müdahale için o dinin devletine cevâz versin?.. Hayır efendim, hayır... Bütün mesele, kilise ve mektebleri öne sürerek, siyaseten şimdilik konuşulmasını istemedikleri gizli maksadların husulü için imkân temin etmek ve sonra yüzlerindeki nikabı düşürmektir.»

İzmir Meb'usu Seyyit Bey'in bu konuşmasına sık sık müdahale eden meb'usların mel'anetlerine zaman zaman temas etmekteyiz, ileride yine temas edeceğiz. Bugünlük «Kiliseler Kanunu» münasebetiyle şu kadarını kaydedelim ki, Balkan devletleri ittifakını gerçekleştiren, dolayısıyle Balkanların elimizden çıkıp gitmesini kolaylaştıran «Kiliseler Kanunu», İttihatçıların alnında kapkara bir lekedir!..

— « ☆ » —

KOSOVA SAHRASINDA YÜZ BİN KİŞİLİK BİR CEMAATLE KILINAN CUMA NAMAZI!..

Muhtelif vesilelerle kaydettiğimiz gibi, İttihad ve Terakki başındaki komiteciler fikir çilesinden ve bir dünya görüşünden mahrum kimselerdi. Bu gaafillerin takip ettiği **«İttihâd-ı anâsır»** politikasına rağmen, 1908 Meşrutiyetini müteâkip bütün gayritürk ve gayri-müslim anâsır Devlet-i Aliyye aleyhine ayaklanmış, bu arada Makedonya'daki yabancı unsurlar, yer yer isyânlarla başımıza her gün yeni bir gaile çıkarmıya başlamışlardır!..

Rumeli, böylesine bir keşmekeş içinde iken, İmparatorluğumuzun o devrede içinde bulunduğu şartları bilmeyen İttihatçılar, Mazhar adlı bir komitacıyı Arnavutluğa vali diye göndermişler ve «İttihatcı» olmaktan gayri hic bir meziyeti bulunmayan o komitacının Arnavutluk'da yürüttüğü —Başmâbeynci Lütfi Simâvî Bey'in tâbiriyle— «Mecnûnâne» icraat sonunda patlak veren isyânı tenkil gayesiyle de, aldıkları sert tedbirlerle Arnavutları perişan edip, küstürmüşlerdir.

Bilâhare bu sert tenkil hareketindeki hatâlarını anlayan İttihatçılar, hem Arnavutların gönlünü alıp onları devlete ısındırmak, hem de sık sık ayaklanan Makedonya'daki unsurları yatış-

tırmak maksadiyle devrin pâdişahı yaşlı ve hasta Sultan Reşad'ı bir Rumeli seyahatine mecbur etmişlerdir.

1911 yılının 5 Haziran günü Barbaros zırhlısıyla İstanbul'dan ayrılan Sultan Reşad'ın bu Rumeli seyahatine, Şehzâdelerden Mehmed Ziyâeddin ve Ömer Hilmi Efendilerle, Sadrâzam, Maarif, Dahiliye ve Bahriye Nâzırları, Başmâbeynci, Başkâtip ve daha bâzı alâkalılar katılmış, o gün Dolmabahçe Sarayı'nda büyük bir uğurlama merasimi yapılmıştır. Bu seyahatte Barbaros zırhlısına bir filo da refakat etmiş ve Sultan Reşad, hareketinin ertesi günü Çanakkale'ye varıp karaya çıkarak halkın tezahüratıyle karşılanmıştır.

Seyahatinin üçüncü günü, sabahın erken saatlerinde Selânik'e muvasalat eyleyen Pâdişah, karaya çıkmadan evvel, o yıllarda Selânik'de Allatini Köşkü'nde oturmaya mecbur tutulan Sultan İkinci Abdülhamid Hân'a, Başkâtibi ile İkinci Ordu Müfettişi Hadi Paşa'yı gönderip seyahat sebebini bildirmiş, arzu ve ihtiyaçlarını sordurmuştur.

Sultan Abdülhamid Hân'ı Allatini Köşkü'nde ziyaret eden Mâbeyn Başkâtibi Halid Ziya (Uşaklıgil) bu ziyareti bütün teferruatiyle «Hâtırat»ında anlatırken, Abdülhamid Hân'ın şu sözlerin naklediyor:

«— Biz, Yıldız'dan çıkarken benimle beraber buraya gelen Kadınefendi'nin bir çantası vardı. Bu çantanın içinde mücevherler, nakit para ve esham vardı. Mecmuu mühim bir miktara baliğ olan kıymetli şeyler... O gece kargaşalık içinde arabaya binerken, Kadınefendi bu çantayı orada hazır bulunanlardan birine bırakmış, hemen alınmak üzere... Fakat telâşla çanta geri alınmadan arabalar yola düzülmüş ve çanta o adamda kalmış. Onu almış olan kimdi? Çantadakiler ne oldu? O zamandan bugüne kadar yapılan müracaatlardan ve teşebbüslerden bir netice alınamadı. Tahkikat daha ziyade derinleştirilirse belki bir netice hâsıl olur. Çantanın bu şekilde kayba uğraması çok üzünülecek bir hâdisedir!»

Ziyaretin tafsilâtını bildirmek üzere zırhlıya dönen Başkâtip, yanında bâzı paşalar bulunan Sultan Reşad'a olup bitenleri anlattığını kayıtla: **«Başta Hünkâr olmak üzere, hepsini en ziyade**

meraka sevk eden ve birbirinin yüzüne bağmağa sebeb olan fıkra, çanta meselesi oldu.» diyor!..

Selânik'e muvasalatının ertesi günü amiral üniformasıyle şehre çıkan Sultan Reşad, Selânik'de üç gün kalıp, bilâhare Üsküb ve Priştine'ye geçmiş ve 14 Haziran 1911 Cuma günü, Kosova sahrasına inerek, Sultan Murad Hüdâvendigâr'ın şehîd düştüğü mahalde, yüz bin kişilik bir cemaatle Cuma namazı kılmıştır.

Kanuni'den beri hiç bir Osmanoğlu'nun ayak basmadığı Arnavutluk'da, Sultan Reşad çok samimî bir alâka ile karşılanmış, yüz binlerce Arnavut, pâdişahı görebilmek için birbirini çiğnemiştir. Halid Ziya (Uşaklıgil) hâtıratında, bu seyahate temasla:

«— Asıl bizi sarsan Arnavutluk'da görülen heyecan oldu. Üsküb'de, Priştine'de, sonra Meşhed'de Arnavutların nasıl çılgın bir sevinçle, şişip, kabarıp taşan dalgalarla çıldırdıklarını görürken hep kendi kendimize: «Nasıl olup da bu yürekleri saf adamlar teshir edilemedi. evet, nasıl olup da Arnavutluk daima isyâna hazır bir fesad menbaı halinde kaldı?» sualini sorar, bunun cevabını vermek imkânını bulamazdık!» diyor ve ilâve ediyor:

« — Arnavutluk fâciasının önüne geçilmemiş olmasının büyük sorumluluğu, Meşrutiyetten sonra hükûmet idaresini ellerine alan şahsiyetlere düşer!..»

Sultan Reşad'ın, yirmi iki gün devam eden bu Rumeli seyahatinde pek acaib işler olmuş, meselâ, Kosova sahrasına kurulan kürsüde konuşan Sadrâzam, hazır bulunanlara güzel sözler söylemiş, ancak, o gün bu güzel sözleri Arnavutçaya tercüme edecek olan ve bu gaye ile seyahate katılan Âyan'dan Manastırlı İsmail Hakkı Efendi, tek kelime Arnavutça bilmediğinden; Sadrâzamın pâdişah namına söylediği o güzel sözler boşa gitmiştir!..

— « ☆ » —

TRABLUSGARB MES'ULLERİ NASIL KURTARILDI?!..

Marifetlerine zaman zaman temas ettiğimiz koca nankör Said Paşa'nın sekiz ve dokuzuncu sadâretleri Sultan Reşad devrine rastlar. Trablusgarb'ı İtalyanlara peşkeş çeken ve sonra hükûmetteki arkadaşlarına: **«Bana bir şey sormayınız! Eski zamanlarda benim vaziyetime düşen Sadrâzamların kafasını pâdişahlar binek taşında kestirirlerdi. Ben şimdi o haldeyim!»** diyerek istifa ediveren Sadrâzam İbrahim Hakkı Paşa'nın yerine Said Paşa, sekizinci defa **Sadâret** makamına getirilmiş ve Meclis-i Meb'ûsân'ın tatilde bulunduğu devrede cereyan eden bu Trablusgarb faciası ile hükümet değişikliği, bilâhare Meclis'e getirildiğinde Said Paşa pek müşkül bir durumda kalmıştır!..

Yeni Sadrâzamın hükümet programını okuyup Meclis'den itimad oyu istediği gün, bâzı Trablusgarb meb'uslarıyle tanınmış bir hayli muhalif, Meclis-i Meb'ûsân riyasetine müracaatla, Trablusgarb'ı İtalyanlara peşkeş çeken eski sadrâzam İbrahim Hakkı Paşa'nın Divân-ı Âli'ye sevkini istemişlerdir. Büyük gürültülere sahne olan o günkü celsede Trablusgarb meb'usu Naci Bey söz almış ve:

«— Felâketimize sebebiyet veren Hakkı Paşa Kabinesinin mes'uliyetine dair arkadaşım Sadık Bey'le müştereken tanzim ettiğimiz şu ittihamnâmeyi riyaset makamına takdim ediyoruz. Bunun derhal okunmasıyle Kanun-i Esâsî'nin (Anayasa'nın) **otuz birinci maddesine göre, üç gün zarfında şube-i mahsusuna gönderilmesine müsaadenizi istirham ediyorum. Yeni Kabinede, eski Kabineden de adamlar var. Ekseriyet fırkasının** (Partisinin) **tesiriyle bu yeni Kabine de itimat alacaktır.** (Gürültüler) **Beyler! Bir vatan parçası elden gitti. Biz hâlâ, onun mes'ullerinin Meclis'in huzurunda hesap vermelerinin münakaşasını yapıyoruz. Yazık... Vallahi yazık... Günah...»** demiş, uzun ve çok sert münakaşalardan sonra Edirne meb'usu Rıza Tefvik Bey'le Dersim meb'usu Lütfi Fikri Bey'in yaptıkları konuşmalar, yeni sadrâzam Said Paşa'yı pek zor durumda bırakmıştır!..

Daha evvel incelediğimiz gibi, Trablusgarb ve Bingâzi'nin elimizden çıkıp gitmesi bir faciadır!.. Turgut Reis'in yadigârı Trablusgarb, çeşitli oyunlarla İtalyanlara âdeta «Buyurun» dercesine peşkeş çekilmiş ve bu facianın kahramanı da, İttihatçıların Roma Sefâretinden alıp getirerek Sadâret makamına oturt-

tukları İbrahim Hakkı Paşa olmuştur!.. Şimdi, İbrahim Hakkı Paşa'nın Meclis huzurunda hesap vermesinin bir takrirle istenmesi işleri karıştırmış ve bu tahkikatın nerelere varacağını hesaplayan İttihatçılar, hem eski sadrâzamı, hem de kendilerini mes'uliyetten kurtarmak için Meclis-i Meb'ûsân'ın feshi yollarını aramıya başlamışlardır!..

Meclis'i fesih hakkı, ilk Anayasaya göre pâdişaha aid iken, İttihatçılar bu hükmü meşrutiyet esaslarına aykırı bularak değiştirip pâdişahtan almışlardı. Bu durumda yapılacak iş, Meclis'i feshedebilme hakkının tekrar pâdişaha verilmesini temindi. Şayet Anayasa'nın bu işle alâkalı otuz beşinci maddesi değiştirilirse, bir irâde ile Meclis-i fesh ettirip Hakkı Paşa'yı ve kendilerini kurtarmak mümkündü!..

Sadrâzam Said Paşa, İttihatçıların arzusu üzerine bu yola gitti ve fesih hakkının tekrar pâdişaha verilmesi için otuz beşinci maddenin tadilini istedi!.. Ancak, durumu kavrayan ve İttihatçıların bu yeni oyununun iç yüzünü olanca dehşetiyle gören muhalif meb'uslar, Meclis'in o günkü toplantısına iştirak etmediler!.. Böylece üçte iki ekseriyyet temin olunamadı ve Said Paşa, İttihatçıların istediği olmayınca 30 Aralık 1911 Cumartesi günü istifa ediverdi. Devrin Pâdişahı Sultan Reşad, ertesi gün Said Paşa'yı tekrar sadâret makamına getirdi. Getirdi ama, Said Paşa otuz beşinci maddeyi bu kerre de değiştiremedi!..

Adam öldürmeyi Balkan komitacılarından, gizli ve karanlık işleri ise masonlardan öğrenen İttihatçılar Anayasa'nın tadiline muvaffak olamayınca yeni bir oyuna teşebbüs ettiler ve bu oyunla Sultan Reşad'a Meclis'i fesh' ettiriverdiler!.. Şöyle ki: Said Paşa'nın istifası, sonra tekrar yeni hükûmeti kurması ve her iki sadâretin de, Meclis'e getirdiği Anayasa'yı tadil teklifinin reddedilmesi veya görüşülmemesi, iki ayrı hükûmetin Meclis'le ihtilâfa düşmesi kabul edilip, fesh için Pâdişaha müracaat edilmiş, Sultan Reşad da Âyan'ın tasvibini alarak Meclis'i feshetmiş, böylece Trablusgarb'ı İtalyanlara peşkeş çeken İbrahim Paşa takibattan kurtulmuş ve hemen uyduruluverilen bir vazife ile Londra'ya gönderilmiştir!..

İşte, Sultan İkinci Abdülhamid Hân'ın istibdâdından (!!!) şikâyetle iş başına gelip devlet idaresine hâkim olan İttihatçılar, böylesine birer hürriyet karamanıdırlar!..

— « ☆ » —

BALKAN HARBİ FELÂKETİ!..

Sultan İkinci Abdülhamid Hân'ın yıllar boyu maharetle idare etmesini bildiği Balkanlar, İkinci Meşrutiyeti müteâkip devlet idaresine hâkim olan İttihatçı gaafiller elinde tam bir anarşi yuvası halini almış ve büyük devletlerin o bölgede yaptıkları tahrik ve teşvik yanı sıra, İttihad ve Terakki'nin takip ettiği politika, **«Balkan Harbi»**ni hazırlamıştır.

İttihatçı gaafillerin yürüttüğü **«İttihâd-ı anâsır»** politikası, İmparatorluk dahilindeki bütün Türklük düşmanlarını ayağa kaldırmış iken; —daha evvel izaha çalıştığımız— misilsiz bir gafletle çıkarılan **«Kiliseler Kanunu»**, Balkan devletlerine yeni bir güç kazandırmış ve düşmanın aleyhimizdeki ittifakı böylece kendi elimizle hazırlanmıştır!..

Atina sefirimizin Balkanlar'daki ittifakla ilgili olarak Said Paşa Kabinesine yaptığı ihbara, Hariciye Nâzırı Âsım Bey: **«Balkanlardan îmanım kadar eminim!»** diyerek itibar etmemiş ve Sofya elçiliğinden Hariciye Nezâreti'ne getirilen bu zatın o sözde teminatı, o günlerin gafletine alem olmuştur. Vaktiyle Roma sefâretinden Sadâret makamına getirilen İbrahim Hakkı Paşa'nın verdiği teminat (!), İtalyanların nasıl işine yaramış ve o gaafil sadrâzam eliyle ecdâd yadigârı Trablusgarb elimizden çıkıp gitmişse, bu kerre de Sofya elçiliğinden Hariciye Nezâreti'ne getirilen Âsım Bey'in teminatıyle (!) Balkanlar düşman elinde kalmıştır!.

«Kiliseler Kanunu» Bulgaristan, Yunanistan, Sırbistan ve Karadağ arasındaki ihtilâfı ortadan kaldırırken, Sofya elçiliğinden Hariciye Nezâreti'ne gelen bir zatın: «Balkanlardan îmanım kadar eminim!» demesi, diyebilmesi, gafletten öteye, bilemeyiz ne ile izah olunur?!..

Yine bu devrede, Avusturya - Macaristan'ın topraklarından geçirmediği, Sırbistan'ın Avrupa'dan satın aldığı topların bizim müsaademizle Selânik'e çıkarılıp Belgrad'a nakline göz yummak, keza, «Büyük Kabine»de Hariciye Nâzırı olarak bulunan İngiliz dostu (!) Gabriel Noradungiyan adlı Ermeni'nin bahsettiği Rusların teminatına (!) aldanıp, Balkanlar'daki yüz yirmi tabur talimli askeri terhis edivermek, izahı müşkil meselelerdendir!..

Ordu içindeki subayların **«İttihatçı»** ve **«Halâskâran»** şek-

linde ikiye ayrıldığı o günlerde Said Paşa'nın beklenmedik bir zamandaki oyunu ile iktidarı kaybeden İttihatçıların, işbaşındaki **«Büyük Kabine»**yi yıpratmak gayesiyle giriştikleri faaliyet de, ayrıca üzerinde durulmağa değer olaylardandır.

Topraklarımız üzerindeki Alman - İngiliz rekabetinin, bu devrede İngilizler lehine inkişafı ve **«İttihad ve Terakki»** karşısındaki, **«Hürriyet ve İtilâf Fırkası»** ile bu fırka (parti) elindeki Halâskâran gurubunun mevcud Kabine üzerindeki tazyiki İntelligence Service ajanlarının işini kolaylaştırmakta, İttihad ve Terakki «Büyük Kabine»yi yıpratmağa çalışırken; Hürriyet ve İtilâf fırkası ile Halâskâran gurubu da, İttihatçıları yok etme gayreti içinde çalışmakta ve böylece memleketin içinde bulunduğu nazik duruma, muhalifi de, muvafıkı da bigâne kalmaktadır!..

Balkan Harbi arifesinde, gerek işbaşında bulunan Ahmed Muhtar Paşa Kabinesi/«Büyük Kabine»nin tutumu, gerek iktidardan düşen İttihad ve Terakki'nin durumu kısaca budur!..

Bütün Balkan devletleri aleyhimize kıyam etmiş ve gerekli harb hazırlıklarını yapmış iken, İttihatçılar iktidar hırsıyla sokak nümayişleri tertiplemekte, bu arada Sarayın bahçesine kadar girip: **«Harb!.. Harb!.. Harb isteriz!..»** diye bağırmakta, İttihatçıların bu tahrikatına mukabil Hürriyet ve İtilâf Fırkası da boş durmayıp, mevcud heyecana uyarak, mitingler yapmakta, sonra soluğu İngiliz Elçiliği önünde alıp: **«Osmanlıların ötedenberi büyük İngiliz milletine karşı samimî duygularla bağlı olduğunu»** haykırmaktadırlar!..

İşte, devrin muhalifi, muvafıkı böylesine sen-ben kavgasiyle ve birbirleriyle rekabet edercesine sokak nümayişleriyle meşgul iken, 8 Ekim 1912 Pazartesi günü Karadağ'ın harb ilânıyle Balkan Savaşı başlamış ve hemen beş gün sonra da Bulgaristan ve Sırbistan verdikleri bir nota ile Rumeli'nin muhtar idarelere ayrılmasını istemişlerdir!.. Babıâli bu notaya cevap vermemiş ve o günlerde hudutta bâzı tecavüz hareketlerine girişen Sırp ve Bulgar elçileri pasaportlarıyla yurt dışına çıkarılmışlardır. Bu olaydan sonra, o iki devlet de ilân-ı harb kararı almış, daha sonra aynı yolla Yunanistan da bunlar arasına katılıvermiştir!..

Böylece başlayan Balkan Harbi, yedi ay, yirmi üç gün sürmüş ve «Doğu cephesi/Trakya» ile «Batı cephesi/Makedonya ve Arnavutluk»da olmak üzere iki cephede cereyan etmiştir. Do-

ğu cephesinde bize karşı yalnız Bulgarlar; Batı cephesinde ise, diğer bütün Balkan devletleri döğüşmüştür. Ayrıca Arnavutluk da, devam edegelen isyân dolayısıyle bize karşı cephe almış, hattâ harb içinde istiklâlini ilân yoluna dahi gitmiştir. Bu arada, Yunan donanması da, bir deniz cephesi açmaktan geri kalmamıştır.

Gerek İttihad ve Terakki'nin takip ettiği yanlış politika, gerek daha sonraki hükûmetlerle, mevcud Ahmed Muhtar Paşa Kabinesinin tutumu neticesi doğan ve kısa zamanda müdhiş bir bozgunla aleyhimize dönen Balkan Harbi'ndeki ihanetlere aşağıda temas edeceğiz.

— « ☆ » —

BALKAN HARBİ'NDEKİ İHANETLER!..

Muhtelif vesilelerle kaydettiğimiz gibi, gerek İttihad ve Terakki Komitesi'nin takip ettiği yanlış politika, gerek daha sonraki hükûmetlerle o günlerin Ahmed Muhtar Paşa Kabinesi'nin tutumu neticesinde doğan ve kısa zamanda müdhiş bir bozgunla aleyhimize dönen Balkan Harbi'ni, Başkumandan vekili sıfatiyle devrin Harbiye Nâzırı Nâzım Paşa idare etmiştir.

Nâzım Paşa, Sadrâzam Âli Paşa'nın dâmâdıdır ve **«Halâskâran»** diye anılan İttihatçılara muhalif subaylar bu, Harbiye Nâzırı'na bağlıdırlar. Hiçbir zaman iyi bir asker olamayan, gaflet ve aczi ile meşhur Nâzım Paşa'nın gözü sadâret makamındadır!.. Şahsî iktidarı peşinde koşan bu adamın, Balkan Harbi'ni nasıl idare ettiğini tesbit bakımından şu kadarını kaydedelim ki, binlerce MEHMETÇİK'in açlık ve koleradan kırıldığı o acı harp günlerinde, Nâzım Paşa, Çatalca hattındaki vagonunda devamlı şampanya içmiş ve boş şampanya şişelerini vagonun penceresinden asker arasına fırlatmaktan utanmamıştır!..

Böylesine bir Başkumandan - vekilinin idare ettiği savaşda, hiçbir hazırlığı olmayan orduya verilen âni taarruz emriyle Pınarhisar ve Lüleburgaz savaşlarını kazanan düşman, Çatalca önlerine gelivermiştir!..

Balkan Harbi, başından sonuna kadar böyle daha nice ihanetlerle doludur ve bu ihanetlerin tamamını nakle sayfalarımız müsait değildir!.. Muhalifi ve muvafıkı ile, gaflet ve ihanette

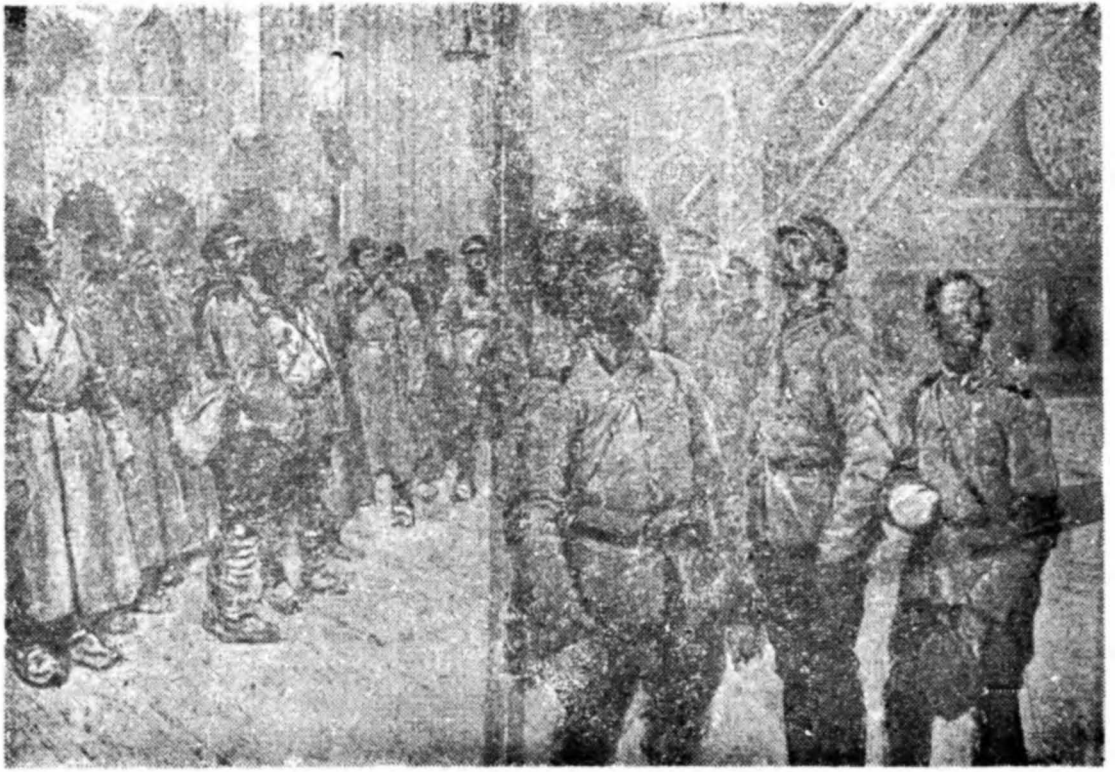

Balkan Harbi'nden acı iki sayfa: **Bulgar askerleri ayakkabılarıyla Edirne'de Selimiye Camii İçinde!!!**

birbirleriyle âdeta yarışa çıkan bu kimseler arasında meselâ birisi, şu, Tahsin adındaki jandarma paşası, tek kurşun atmadan, emrindeki Kolorduyu silâhlarıyle birlikte Yunanlılara teslim edivermiştir!..

Bu, Selânik'i tek kurşun atmadan düşmana teslim eden Tahsin Paşa, Başmâbeynci Lütfi Simâvî Bey'in yazdığına göre: Ordu ihtiyacı için Macaristan'dan satın alınan hayvanların en iyilerini çürüğe çıkaran, sonra da bunları pek düşük bir fiyatla kendisine mal ediveren adamdır!.. Ve bu adamın bu halini, bizzat Mahmud Şevket Paşa, Başmâbeynciye anlatmıştır!.. Sultan İkinci Abdülhamid Hân devrinde vuku bulan bu olay üzerine Tahsin Paşa, Haleb'e sürülmüşse de, Meşrutiyeti müteâkib İttihatçılar bu adama sahip çıkmışlar ve sanki «devr-i sâbık»da gadre uğramış bir kimse imiş gibi, onu Selânik Kolordusu başına getirmişlerdir!..

Yine meselâ, Balkan Harbi'ne kadar askerlik vazifesini yapmayan ve yapmadığı bu vazifeyi —ne hikmetse— o meş'um Balkan Harbi'nde hatırlayıp (!) cepheye koşan (!) Talât Bey'in/ Paşa'nın asker arasında yaptığı tahribat mevzuunda, Edirne müdafii Şükrü Paşa'nın anlattıkları ise, korkunçtur!.. Diyor ki, Şükrü Paşa:

«Harbin bidâyetinde ve muhalif Kabine zamanında henüz muhasara başlamadan evvel İttihatçıların eski Dahiliye Nâzırı Talât Bey, gönüllü nefer yazılıp Edirne'ye gelmişti. **Maksadı askerlik etmek değil, askeri ifsad etmekti.** İkinci derecedeki kumandan paşaların oturdukları binaya yerleşmiş ve tıpkı o paşalar gibi, o nefer beye de emirberler tahsis edilmişti!.. Nefer bey, kumandan paşaların sofrasında oturuyor ve âdeta bir «Nefer Paşa» muamelesi görüyordu. Tabiî bu vaziyet zabitlerle askerler arasında bir çok dedikodulara sebeb oldu.

Talât Bey'in her günkü faaliyeti hakkında raporlar alıyordum: **Askeri harbetmemeye teşvik ediyor ve bilhassa Anadolu efradına, Rumeli'nin kendi vatanları olmadığından bahsediyordu!..** O sırada düşman ordusu ilerlemekte ve Edirne muhasaraya düşmek üzere idi. Tabiî böyle bir fesada daha fazla tahammül edemezdim. Talât Bey'i çağırttım. Karşımda askerî vaziyet alan nefer elbiseli müfside: «Bey oğlum!» diye hitap ederek, Edirne'deki gayr-i tabiî vaziyeti ve bu vaziyetten istifade ederek yaptığı menfî propagandayı anlattım. Bu hale bir dakika daha tahammül

edemiyeceğimi, Edirne'de kaldığı takdirde kendisini maâzallah idâm ettirmek mecburiyetinde kalacağımı ve böyle bir mecburiyette kalmak istemediğim için o günkü trenle derhal İstanbul'a hareket etmesini emrettim. Tabiî çekildi gitti...

O gitti ama, Merkez-i Umumî âzasından Dr. Bahaddin Şakir «Hilâl-i Ahmer» müfettişi sıfatiyle Edirne'de kaldı. Talât'ın propagandasına devam eden bu adamı idâm ettirmemek için çekmediğim kalmadı!.. **Muhasaranın sonlarına doğru bir gün bana gelip, Sultan Selim Câmiinin düşmana teslim edilmeyeceğinden dem vurarak dinamitle berhava edilmesini teklif etti!..** Kendisine Edirne üzerindeki en muhteşem Türklük ve Müslümanlık damgasının imhasının tarihe bir ihanet olacağını ve Edirne'nin her halde Bulgar hâkimiyyetinde kalamıyacağını söyledikten sonra, bir daha vazifesinden başka bir şeyle meşgul olmamasını ihtar ederek def'ettim... **Onlar, ordumuzun bir an evvel mağlûb olmasını ve mağlûbiyet yüzünden muhalif hükûmetin bir an evvel düşmesini istiyorlardı!.. Fakat unuttukları bir şey vardı: Benim asker olduğumu unutuyorlardı!..»**

Edirne müdafii Şükrü Paşa merhumun anlattıkları, iktidar hırsının millî şuur yoksunları üzerindeki korkunç tahribatını ve bu gaafillerin o hırsla neler yapabileceğini bütün çıplaklığıyle ortaya koymuyor mu?.. Veyl, bu adamları hâlâ «vatanperver» diye ananların haline!..

— « ☆ » —

«SEFERBERLİK VAR! ASKER OLANLAR SİLÂH BAŞINA!..»

2 Ağustos 1914 Pazar günü, Türk - Alman ittifaknâmesi imzalanmış ve bir «Tedbîr-i ihtiyatî» olmak üzere seferberlik ilân edilmiştir.

Sadrâzam Mahmud Şevket Paşa'nın sokak ortasında vurulup öldürülmesinden sonra koskoca İmparatorluğumuzun idaresi İttihad ve Terakki başındaki üç adama, şu, Talât, Enver, Cemal adlı sergerdelere kalmış, bu adamların marifetiyle güya ordunun ıslahı için bir sürü Alman yurdumuza gelip mühim askerî mevkilere çöreklenmiş, bu arada üç sergerdeden Enver, günün birinde birdenbire Kaymakam (Yarbay)lıktan, Livâ (Paşa)lığa yük-

selip Harbiye Nâzırı olmuş, «Başkumandan - vekili» ünvaniyle bütün kara ve deniz kuvvetleri başına geçen bu otuz üç yaşındaki genç paşa (!), Sultan Abdülmecid'in oğullarından Şehzâde Süleyman Efendi'nin kızı Naciye Sultan'la evlenip Saray'a dâmâd olmasını da becerebilmiş ve bu arada, işbu dâmâd Paşanın babası amele çavuşlarından Ahmed Efendi de «Ahmed Paşa» oluvermiştir!..

Enver'in Harbiye Nâzırlığını, diğer sergerde Cemal'in Bahriye Nâzırlığı takip etmiş ve «Cemal Bey», «Cemal Paşa» olarak Bahriye Nezâreti koltuğuna oturduktan sonra, bu iki genç paşa (!), orduyu gençleştirme bahanesiyle ilk hamlede bin iki yüz kişiyi tekaüde sevketmişlerdir!..

Bu devirde, Osmanlı tahtında Sultan Reşad; hükûmet başında ise, Mısırlı Said Halim Paşa vardır... Vardır amma, devlet, İttihad ve Terakki Merkez-i Umumî'sinden idare edilmektedir!.. Her iş, evvelâ Merkez-i Umumî'de konuşulup kararlaştırılmakta, bilâhare o iş, Sadrâzama da, Pâdişaha da gayet kolaylıkla gördürülmektedir!.. Enver'in Harbiye, Cemal'in Bahriye Nezâreti başında bulunduğu bu devrede, Merkez-i Umumî'ye hâkim olan tek adam: Talât Paşa'dır!..

Bütün dünyayı kana boyayan Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasından hemen beş gün sonra, Sadrâzam Said Halim Paşa ile Almanya'nın İstanbul Büyükelçisi Baron von Wangenheim arasında imzalanan beş maddelik Türk - Alman ittifaknâmesi, Pâdişah dahil, bütün devlet ve hükûmet erkânından gizli tutulmuş, hattâ Fransız taraftarlığıyle tanınan Cemal Paşa'ya dahi haber verilmemiş ve ittifak faciası sadece bu dört kişinin gayretiyle hazırlanıp sahneye konuvermiştir!..

Sadrâzam Prens Said Halim, Talât, Enver ve Meclis-i Meb'ûsân Reisi Halil (Menteş)in Alman Büyükelçisiyle giriştikleri müzakere sonunda imzalanan bu Türk - Alman ittifaknâmesi, Osmanlı tarihinde o devre kadar misli görülmemiş bir faciadır!..

Bütün dünyanın fevkalâde bir ahvâl içine sürüklendiği ve harbin henüz başladığı o çok nazik günlerde, devlet, bir yabancı devletle ittifak akdetmiş, fakat bu ittifaktan, ne Pâdişahın, ne de hükûmet âzalarının haberi olmuştur!.. Bugün binlerce yerli ve yabancı vesikanın ışığında bu hakikat aydınlığa kavuşmuş, benzerine, mutlakiyet devrinde dahi rastlanmayan gerçek, olan-

ca dehşetiyle tebellür etmiştir!.. Ve maalesef böylesine bir keyfî idarenin adı, bugün hâlâ yalan söyleyen tarihin dilinde **«Meşrutiyet»**tir, failleri ise birer **«kahraman-ı hürriyet»**tir!..

İşte, 1914 yılının 2 Ağustos Pazar günü, devr-i Meşrutiyette (!) hürriyet kahramanları (!) eliyle böylece ortaya konan bu Türk-Alman ittifaknâmesinin imzasından hemen sonra, bir **«Tedbir-i ihtiyatî»** olmak üzere seferberlik ilân edilmiş ve Hicrî tarihle 10 Ramazan'a tesadüf eden o gün, sokağa çıkanlar her tarafa yapıştırılmış bir ilânla karşılaşmışlardır!..

Beyaz bir kâğıt üzerine tab'edilen bu ilânlarda çapraz iki tüfek resmi vardır. Tüfeklerin birine al, diğerine yeşil bayrak sarılmış ve altına şu yazılmıştır: **Seferberlik var! Asker olanlar silâh başına!..»**

Gerçek odur ki, bu seferberlik ilânını duyan Türk evlâdları, Balkan Harbi'nden henüz çıkmış olmamıza rağmen, vatan müdafaası için akın akın Askerlik Şubelerine koşarken, piyasaya hâkim olan ne kadar gayritürk ve gayrimüslim tüccar varsa, cümlesi gruplar halinde toplanıp yeni yeni karanlık işler içine dalmışlar ve bütün zarurî ihtiyaç maddelerini toplamaya başlamışlardır!.. Bu mel'anet merkezlerinin faaliyeti neticesinde yiyecek maddeleri hemen yok olup karaborsaya intikal etmiş ve **«harp zengini»** adiyle bir «türediler gurubu» meydana çıkıvermiştir!..

Bir hâtıra olmak üzere kaydedelim ki, harptan evvel piyasada, pirincin okkası iki kuruş, etin okkası dört kuruş, patatesin okkası beş para, şekerin okkası üç kuruş, basma: Arşını altmış para, Amerikan: Arşını yüz para, iyi bir terzide diktirilmek şartiyle bir takım elbise kumaşıyle birlikte: Dört lira, erkek ayakkabısı yetmiş-seksen kuruş, kadın ayakkabısı ise: altmış yetmiş kuruştur. Harbin başlamasiyle birlikte bu rakamlar alabildiğine yükselmiş ve bir müddet sonra da tamamen kaybolan zarurî ihtiyaç maddeleri, şeker kralı, bulgur kralı, pirinç kralı gibi nice soysuzlar elinde kalmış, vagon ticareti alıp yürümüş, rezaletler, suiistimaller, alçaklıklar birbirini kovalamış, memleketin sahibi aslîsi olan Türk, bu topraklar uğruna döğüşürken nice soysuz, Beyoğlu'nun sefahet âlemlerinde eğlenebilmesini becerebilmiştir!..

Seferberliğin ilânından hemen kısa bir zaman sonra, şu meşhur iki Alman harp gemisi Boğazları geçmiş, sonra Karadeniz'e

çıkıp Rus sahillerine taarruz etmiş ve böylece devlet, harp ateşi içine atılıvermiştir!..

—« ☆ »—

CEMAL PAŞA MISIR'I FETHE (!) GİDİYOR!..

Fikir çilesinden ve bir dünya görüşünden mahrum olan «üç beyinsiz»in kararı ile 1914 yılının 11 Kasım Çarşamba günü «İ'tilaf-ı Müselles» denilen İngiltere, Fransa ve Rusya'ya harb ilân etmemizden hemen iki gün sonra, devrin Bahriye Nâzırı Cemal Paşa, Nezâret uhdesinde kalmak şartiyle «Dördüncü Ordu Kumandanı» ve «Arabistan - Filistin Umumî Valisi» olmuştur.

Talât Paşa'nın, Sadrâzam Prens Said Halim Paşa'ya rağmen, hükümete ve Merkez-i Umumî'ye hâkim olduğu o günlerde, —bilindiği gibi— Enver Paşa da Harbiye Nâzırı ve Başkumandan - vekilidir!.. İttihad ve Terakki denilen çete başındaki iki mühim adam bu şekilde iki mühim mevkii elde bulundururken, üçüncü mühim adamın ikinci derecede kalması elbette olmazdı!.. Bir şeyler yapmalı ve bu üçüncü mühim adama da mutlaka mühim bir ünvan bulunmalı idi!.. İşte, harb ilânı kararından hemen iki gün sonra Cemal Paşa, bu gaye ile Dördüncü Ordu Kumandanlığına getirilmiş, hem Bahriye Nâzırı, hem Dördüncü Ordu Kumandanı, hem de Arabistan ve Filistin Umumî Valisi olan Cemal Paşa'ya, ayrıca hudutsuz selâhiyetle tahsisat-ı mestureden bol para da verilmiştir.

Cemal Paşa, bu yeni vazifesiyle yalnız ikinci derecede kalmaktan kurtulmuyor, ayrıca müttefikimiz Alman Erkân-ı Harbiyesi'nin mühim bir kararını tatbik vazifesini de yükleniyordu!.. Şu idi, Alman Erkân-ı Harbiyesinin bize verdiği üç mühim vazife (!): 1) Boğazları kapamak, 2) Bir kısım Rus kuvvetlerini meşgul edebilmek için Kafkas Cephesini açmak, 3) Hindistan'dan, Avustralya'dan ve Yeni Zelanda'dan gelecek kuvvetleri tutmak, aynı zamanda Çanakkale'ye yapılacak muhtemel bir çıkarmaya mâni olmak üzere Kanal'a taarruz etmek.

Cemal Paşa, bu üç mühim vazifeden sonuncusunu omuzlamıştı. Mısır'ı fethederek, Süveyş Kanalı'nı ele geçirecek ve böylece o sergerde parlak ünvanları arasına bir de «Mısır Fâtihi» ünvanını ilâve ederken; müttefikimiz Almanlara da yardımcı ola-

Suriye'de sultanlar misâli yaşayan Cemal Paşa ve maiyeti!...

caktı!.. Bu vazifeyi ona Enver Paşa teklif etmiş ve o da, yukarıdaki hayâlle Mısır'ın fethi (!) hazırlıklarına başlamıştı!..

Bizim Harbiye Nâzırı ile Bahriye Nâzırımız böylesine bir hayâl içinde iken, bakınız Alman Fon Kres, «Kanal Seferi»nin neden ve niçinini nasıl ortaya koyuveriyor!!! Diyor ki, «Alman Heyet-i Islâhiyesi»nin meşhur erkân-ı harbi:

«— Bu malzeme ve bu askerle böyle şey olmaz. Bunu biliyorum ama, Türklerin muâhedeye bağlanmaları için İngilizlerle aralarında kan dökülmesi lâzım!.. Bu hareketin (Kanal Seferi'nin) **yapılmasında bunun için ısrar ettim. Götürdüğümüz yirmi bin kişinin, dökülmesi icab eden kanı vermeğe kâfi geleceği ümidindeyim.»**

Hemen ilâve edelim ki, şu yukarıdaki satırları yazan Fon Kres adlı Alman, İttihatçıların yurdumuza getirdikleri «Alman Heyet-i Islahiyesi»nin en korkunç elemanıdır!.. Bir erkân-ı-harb subayı olan bu adamın, Almanya'nın menfaatleri için yapmıyacağı iş yoktur!.. Bu gaye ile her tarafa koşan ve müdhiş bir azimle yılmadan çalışan Fon Kres, aynı zamanda Enver Paşa'nın samimî dostudur!.. Henüz harb başlamadan, Enver Paşa tarafından Suriye'ye gönderilen bu adam, Sekizinci Kolordu'nun Erkân-ı-harb Reisliğine getirilmiş ve Fon Kres bu vazifesi esnasında «Kanal Seferi»ni gûya bütün teferruatiyle hesaplayıp hazırlamış, Enver de, Cemal Paşa'ya Dördüncü Ordu Kumandanlığını teklif ederken bu gerçeği itiraftan çekinmemiştir!..

21 Kasım 1914 Cumartesi günü Mısır fethine (!) çıkan Cemal Paşa, Haydarpaşa istasyonundan parlak merasimle uğurlanmış ve o gün istasyonu dolduran mahşerî kalabalığa hitap eden Cemal Paşa, bakınız neler demiştir:

«— Vazifemin yüksekliğini takdir ediyorum ve bu vazifeyi ifa ederken ne büyük müşkillerle karşılaşacağını da biliyorum... Muvaffak olabilmek için, hiçbir fedakârlıktan çekinmeyeceğim. Eğer muvaffak olamazsam, kanalın sularını kendimin ve kahraman arkadaşlarımın cesedleriyle dolduracağım. Hiç şüphesiz ki, arkada kalanlar bizim cesedlerimizin üzerinden geçerek Mısır topraklarına girecekler ve bu İslâm ülkesini İngilizlerin istilâsından halâs edeceklerdir.»

Cemal Paşa, bu hayâl ile İstanbul'dan ayrılıp geçtiği her istasyonda büyük tezahüratla karşılanıp uğurlanmış ve Şam'a vardığında «Damascus Palace» oteline karargâh kurarak sultanlar

misâli bir hayat geçirmeğe başlamıştır!.. Cuma günleri, İstanbul'daki pâdişah gibi «Cuma Selâmlığı»na çıkan ve meşhur Camiî Emevî'ye etrafına toplanan parayla tutulmuş dilencilere kendini alkışlatıp gözünü Mısır'ın Fethine (!) diken Cemal Paşa, meşhur «Kanal Seferi»ndeki müdhiş hezimetten sonra yeni maceralar peşine düşmüştür!..

— « ☆ » —

YUSUF İZZEDDİN EFENDİ VE İTTİHATÇILAR!..

Yusuf İzzeddin Efendi, Sultan Abdülaziz Hân'ın büyük oğlu ve son halife Abdülmecid'in ağabeyidir. 9 Ekim 1857 Cuma günü doğan ve babasının saltanatı yıllarında kuvvetli bir tahsil gören Yusuf İzzeddin Efendi, Abdülaziz Hân'ın Avrupa seyahatine iştirak etmiş ve on dokuz yaşında, babasının hal'i ile katline şahid olmuştur.

Sultan İkinci Abdülhamid Hân'ın hal'ini müteâkip taht'da çıkan Sultan Reşad'ın cülûsunda, en yaşlı Şehzâde sıfatıyle «Veliahd» olan Yusuf İzzeddin Efendi, bu Veliahdlık devresinde İttihad ve Terakki'nin bütün kanlı ve karanlık icraatını olanca dehşetiyle görmüş ve Yusuf İzzeddin Efendi'nin veliahdlık yılları pek ıstırablı geçmiştir!..

Veliahdın intiharı ile alâkalı bütün kaynaklar, Yusuf İzzeddin Efendi'nin İttihatçıları sevmediği ve ıstırablı geçen veliahdlık devresinin son yıllarında, kendisinin veliahdlıktan ıskat edileceği vehmine kapıldığı, bir fikri sâbit haline gelen bu müdhiş vehimle başta devrin Pâdişahı Sultan Reşad olmak üzere bütün devlet erkânına müracaatla, veliahdlıktan ıskaat edilmeyeceğine dair yemin istediği, hattâ yalnız «yemin»le kalmayıp «Tahlifnâme»ler topladığı, Veliahdın arzusu üzerine Sultan Reşad'ın kendi el yazısıyle bir tezkere yazıp tahriren yemin ettiği, buna rağmen Yusuf İzzeddin Efendi'nin Sadrâzamdan, Vükelâ ile Âyan ve Meb'ûsân Reislerinden de bu meâlde «Tahlifnâme»ler aldığı, hattâ o yıllarda Âyan İkinci Reisliğinde bulunan Şair Abdülhak Hâmid Bey'in manzum bir tahlifnâme verdiği hususunda ittifâk etmişlerdir. Yusuf İzzeddin Efendi'nin bu müdhiş vehmi yanı sıra, kanser olduğu yolunda bir fikre de kapıldığı aynı kaynaklarca kaydedilmiştir.

Mâbeyn Başkâtibi Ali Fuad Türkgeldi hâtıratında, Veliahdın yukarıdaki haline temasla: **«Müşarünileyhin zikir ve fikri hep veliahdlık hukuku olup o hukukun kabil-i ıskaat olup olmadığı kaziyyesi idi. Bir gün hânedan meclisinde Şeyhülislâm Esad Efendiye:** «Şer'an Veliahdın hukuku nedir?» **diye sordu. Esad Efendi komisyonda hiç bir hususta ağzını açmaz iken, o gün ağzından öyle bir söz kaçırdı ki, Efendi'nin büsbütün vehmini arttırdı.** «Şer'an Veliahdlık yoktur ki, hukuku olsun» **demesi üzerine beti benzi sapsarı olarak bıyıklarını yemeğe başladı.»** diyor ve ilâve ediyor:

«Adliye Nâzırı İbrahim Bey'den mesmûum olduğuna göre, bir Cuma günü müşarünileyhin Zincirlikuyu'daki köşkünde beraber otururlarken, Mamuret'ül-aziz meb'usu (Kocasarıklı) Said Efendi gelerek: **«Şimdi selâmlıktan geliyorum. Sultan Reşad'ı gördüm, koltuğuna iki kişi girerek güçlükle adım atıyordu. Artık bitmiş... bir hafta ömrü ya kalmış ya kalmamış... Şimdiden cülûs-ı hümâyûnunuzu tebrik ederim.»** diye hulûskârlık etmek istemiş. Halbuki Yusuf İzzeddin Efendi, veliahdlıktan ıskaat edilmiş şüphesi ile Hakan-ı müşarünileyhin vefatı vukuunda kendisinin tevkif ve saltanattan tecrid olunacağı vehmine düşmüş olmasıyle bu söz müşarünileyh üzerinde büsbütün aksi tesir hâsıl ederek tevehhümünü arttırmış ve hali gittikçe fenalaşmıştı.»

Ali Kemalî Aksüt, Yusuf İzzeddin Efendi ile alâkalı bâzı vesikaları son yıllarda yayınlamıştır. «Tarih Dünyası» dergisinde neşrolunan bu vesikalar, Yusuf İzzeddin Efendi'nin eşi Nazende Hanım tarafından bu zata verilmiştir. Bu vesikalar, Veliahdın kuvvetli kültürünü tesbit bakımından mühimdir. Ve böylesine derin kültür sahibi olan Yusuf İzzeddin Efendi'nin kaybı yönünden de acıdır!..

Kuvvetli kültürü yanı sıra, medenî cesaret sahibi de olan Yusuf İzzeddin Efendi, Çanakkale Savaşı esnasında harp sahasını gezip binlerce vatan evlâdının, Enver Paşa'nın meşhur (!) «Muvaffakiyetin sırrı taarruzdadır!» **harp nazariyyesiyle şehid düştüğünü görmüş ve o sıralarda Napolyonluğuna (!) inanan Enver Paşa'ya pek ağır sözler söylemekten çekinmemiştir!.. Veliahdın bu hali, intiharında çeşitli söylentilere yol açmış ve Yusuf İzzeddin Efendi'nin İttihatçılar tarafından öldürtüldüğü yolundaki**

Veliahd Yusuf İzzeddin Efendi.

bu söylentiler, bâzı yabancı kaynaklara da geçmiştir... Maandelstam'ın «Le sort de L'empire ottoman» adlı eserinde Yusuf İzzeddin Efendi'nin Talât ve Enver Paşalar tarafından ortadan kaldırıldığı hususu sarahaten kaydolunmuştur!..

Veliahd Yusuf İzzeddin Efendi, 1 Şubat 1916 Salı günü, Zincirlikuyu'daki köşkünün harem dairesinde sol kolunun damarları kesik bir halde ölü bulunmuştur!.. Hükümetçe yayınlanan Resmî Tebliğ'de: **«Bir müddetdenberi müptelâ oldukları hastalık tesiriyle intihar ettiğinden, bahsedilmiş»,** yirmi doktor tarafından imzalanan resmî raporda da: **«Sol kolunun iltivây-ı mirfakîsinden intihar kasdiyle kendilerini cerhetmiş ve mezkûr kolun mühim damarlarını kesmiş olduğu»** kaydedilmiştir.

Elli sekiz yaşını, üç ay, yirmi üç gün geçe ölen Yusuf İzzeddin Efendi, Sultan Mahmud Türbesi'nde dedesiyle babasının yanına defnedilmiştir.

Yusuf İzzeddin Efendi'nin intiharı, yukarıda görüldüğü gibi, karanlıktır!.. Ancak, Veliahdın yalnız sol kolunun damarlarını kesmek suretiyle intihar ettiğine dair yayınlanan resmî rapor, Sultan Abdülaziz Hân'ın her iki kolunun damarlarını keserek intihar ettiği yolundaki iddiayı çürütmek ve Sultan Aziz'in intihar etmeyip öldürüldüğünü ortaya koymak bakımından mühimdir!..

— « ☆ » —

İMAN'la KÜFR'ün KAVGASI!..

Yazıma başlarken, bu yazıya «Âkif - Fikret Münâkaşası» mı, yoksa «İMAN'la KÜFR'ün Kavgası» mı desem diye bir hayli düşündüm ve neticede ikincisini tercih ettim, evet, ikincisini tercih ettim, zira, Mehmed Âkif Bey merhumun Fikret'in şahsı ile bir alıp veremediği yoktu... Fikret **«mukaddesât»**a sövmüş ve Âkif ona bu sebeple çatmıştı!.. **«Benim o adamla zorum yok. Fakat mukaddesâtıma sövdü o... O benim evlâdımı öldürseydi belki affederdim. Hanümânımı söndürseydi yine affederdim. Daha ileri gideyim. Alâmeleinnâs** (herkesin önünde) **benim yüzüme tükürseydi yine geçebilirdim. Fakat o benim mukaddesâtıma sövdü, mukaddesâtıma sövdü...»** diyordu. Mehmed Âkif Bey... Ve Akif bu hassasiyetle Fikret'e çattı:

«Üdebânız hele gayetle bayağ mahlûkât...
Halkı irşâd edecek öyle mi bunlar? Heyhat!..
Kimi, Garb'ın yalnız fuhşuna hasbî simsar;
Kimi, «İran malı» der, köhne alır, hurda satar!
Eski divânlarınız dopdolu oğlanla şarap;
Biradan, fâhişeden başka nedir şi'r-i şebâp!
Serseri; hiç birinin mesleği yok, meşrebi yok;
Feylesof hepsi, fakat pek çoğunun mektebi yok!
Şimdi Allaha söver... Sonra biraz bol para ver:
Hiç utanmaz, Protestanlara zangoçluk eder!»

Bu satırlar «Safahat»ın ikinci kitabı olan «Süleymaniye **Kürsüsünde**»dir. Tevfik Fikret'in Âkif'e cevabı ise **«Molla Sırat»** başlığını taşır ve:

«Ben ki, birkaç pulu tercihinden,
Protestanlara zangoçluk eden,
Şairim.»

diye başlayıp:

«Sen ne dersin buna ey Molla Sırat?»

mısraı ile biter...

Mehmed Âkif Bey merhum, «Protestanlara zangoçluk eden» Tevfik Fikret'e «Berlin Hâtıraları»nda cevap vermiş ve:

«Muhitin üstüne meyhaneler kusan bu gedik,
Kapanmak üzre iken başka rahneler çıktı;
Ayakta kalması lâzım ne varsa hep yıktı.
«Değil mi bir tükürük alna çarpacak tedîb,
Ne hükmü var?» **diye üç beş hâyâ züğürdü edib,**
Bitirmek istedi ahlâkı, ârı, namusu;
Çıkardı ortaya, gezdirdi saksılar dolusu,
Havay-ı fuhşu kudurtan zehirli «Zambak»**lar.»**

demiştir. Ancak, Âkif'in bu cevabını daha yüz mısra takip etmiştir ki, Mehmed Âkif Bey onları «Safahat»ına almamıştır... Âkif'in «Safahat»ına almadığı o yüz mısradan bizim elimize geçen doksan yedi mısra şunlardır:

Fakat bu, ırzını dellala vermiş alçaklar
Muhiti leyse henüz bulmayınca amâde;

«Diyasetin edebî şekli sökmüyor sade;
Bir öyle felsefe lâzım ki: Susturup halkı,
Birer birer kırıversin kuyud-u ahlâkı.
Mukaddesatını millet bırakmıyor hâlâ;
Fezayı köhne bir (Allah)dır etmiş istilâ!
O indirilmelidir Arş-ı kibriyasmdan,
Ki biz de kurtulalım şunların riyasından!
Ne istesen yapamazsın; elin, kolun bağlı,
Taassubun rolü hâlâ ne müdhiş, anlamalı!
Mahalle halkı evimden, gelir, yabancı koğar;
O ne; hayat-ı hususiyetimin de kâhyası var!
Karım dekolte çıkarmış gelenlerin yanma...
Peki, nedir dokunan bunda komşunun kanına?
O pembe göğsü verirken tabiatin keremi,
Aceb ne fikr ile vermişti, gizlesin diye mi?
Kadın sevilmek içindir, bu felsefî düstur,
Taammüm ettiği gün kalmaz ortalıkta fütur.
Yegâne âmili zira, bugünkü meskenetin,
Şudur ki: Sosyete yok bir yerinde memleketin.
O olmadıkça da insan bu inkılâba güler!
Çoğaldı, farzediniz, her tarafta sosyeteler...
Hayat-ı aşka henüz müptedî giren erkek,
Muvaffakiyet ümidiyle çok şey öğrenecek.
(Kom-il-fo) olmayı bir kerre önceden kuracak;
Zekâsı incelecek, azmi artacak, duracak,
Giyinmek öğrenecek bir zaman olup, belki...
Giyinmek iş mi desin; onda (sökre)ler var ki;
Bu incelikleri idrake yükselince şebab,
Zuhura başlayacak orta yerde istirkab.
On, on beş erkeği birden esir eden kadını
(Dezarme) etmeye herkes olanca san'atını,
Olanca nakdini arzetmek ihtiyacıyle
Aman deyip koşacak, elde yoksa, tahsile.
Nedir o serveti garbın, ya bankalar dolusu?
Tabiatiyle olur; çünkü işliyor balosu.
Kadın sefahate vurdukça, erkeğin saayi
Çoğalmıyor mu?.. Bu düstur-ı iktisadîyi
Kabul edeydik eğer biz de böyle kalmazdık.
Bütün bu şeyleri kac kerre söyledik, yazdık!

Fakat kim anlayacak? (borne) gördüğün kafalar.
Geniş düşünmenin imkânı yok, hemen patlar!
Birinci sözleri Allah, ikinci işleri din,
Üçüncü hamle de vicdana, hakka, şer'a yemin!
Devirmedikçe bu evhamı fikrimiz yaşamaz.
Şu var ki, yıkmak için (Riske) etmenin yolu yok:
Hükûmetin (liberal) tavrı daima (Ekivok).
Muhiti (Entoleran) görmesiyle, mevkiini
Halâs için tutacaktır (Uvertöman) dini.
Ya hapse kalkacak artık, ya sûrmek isteyecek...
O halde diplomatik bir tarik alıp yürüsek.
Rober Kolej'deki dahi-i san'atın kalemi,
Vurur bu darbeyi isterse; çünkü haddine mi,
Hükûmetin ona kalkıp da itiraz etmek?
Herifte bandıralar çifte, tek de olsa direk!
Ya nazlanırsa; evet, nazlanırsa yalvarırız...
Niyaza pek yüzü yoktur, hemen kanar, yalnız,
Dehaların çoğu (Egzantirik) denir ya hani,
Bu (personaj)da da var bir cünun kılıklı (mani)...
Nedir mi; arzedeyim, gülmeyin fakat, namus!
Sakın bu çifte hümadan çıkan seda-yı abus,
—Ki boş beyinleri buldukça öttürür çın çın!—
Sevimli şairi göstermesin bize, hırçın!
Onun sarıldığı âhenk lâfzadır, yoksa
Sığar mı fıtrat-ı azâdı kayd-ı namusa?
Fıransa halkını tasviri var ya Bismark'ın;
Bunun da hali o tarife benzemez mi, bakın:
Görülmemiş bu herifler kadar garib unsur;
(Liberte) namına serdet uzunca bir (diskur);
Sonunda hepsini dök, kimse itiraz edemez.
(Liberte) anladık ama, bu yaptığın ne demez!
Bizim edibe de bir gürledin, deminki sesi,
Küşadedir size artık harim-i ailesi!..»
Deyip de zangoca başvurdular; o mecnun da,
Mukaddesâtına halkın, ibâda, mâbuda
Savurdu pencereden havruz uğratırcasma,
Gelip gelip tıkanan levsi pis karihasına.
Boşandı yerlere küfrün bir öyle murdarı,
Ki bağlayıp edebiyet ipiyle âsarı,

Süpürge yapsalar imkânı yok temizleyemez!
Bütün cihanı dolaş, garbı, şarkı, her yeri gez!
Görür müsün bakalım böyle bir kuduz ilhad?
Ki Ferşi çiğneyerek Arşa hırlasın; heyhat!
Cinayetin bu şenaat kadar mülevvesini
İşitmek istemez insan değil ki görmesini...
Sizin çocuklarınız dini biliyor ilkin;
Esas-ı terbiyeniz mahvı âdeta şirkin
Bizim çocuklar için, şimdi ilm-i hal oldu,
Gömüp de hufre-i maziye hayy-ı mâbudu,
Ne var, ne yoksa mukaddes, onunla bitti demek!
Şehaba hak veririm, çünkü üç beyinsiz inek
Yazıp dağıttı o mel'un berat-ı isyânı;
Sabîlerin yüreğinden kopardı îmanı!
Okuttu sonra da «san'at mukayyet olmayacak»
Deyip hâyâdan, edebden bütün bütün, mutlak,
Paçavralar ki nigâh ürperir temasından.

Mehmed Âkif Bey'in «Safahat»ına almadığı yüz mısradan doksan yedisini bir edebî vesika olarak böylece naklettikten sonra, hemen ilâve edelim ki, Âkif'in, Fikret aleyhine yazdığı baştaraftaki ilk şiir, «Süleymaniye Kürsüsünde» başlığını taşır. Bu şiir, Fatin (Gökmen) Hoca'ya ithaf edilmiştir. Fatin Hoca, «Süleymaniye Kürsüsünde»ki Fikret aleyhine yazılmış kısmın —yukarıdaki yüz mısrada olduğu gibi— Safahat'tan çıkartılması için Âkif'e çok ısrar etmiş, fakat Mehmed Âkif Bey: **«Ahlâk kürsüsünden haykıran bir adamın —ister inansın ister inanmasın— halkın ahlâk mesnedi olan bir varlığa sövmesi, işte bu akılların kabul edemeyeceği bir şey!»** diyerek Fatin Hoca'nın teklifini reddetmiş, hattâ, fazla ısrar üzerine: **«İstersen ismini kaldırayım da, bir dostuma diye yazayım!»** diyerek Fatin Hoca'yı susturmuştur!..

Ne diyordu Tevfik Fikret, «Tarihi Kadîm»inde:

«Her şeref yapma, her saadet piç,
Her şeyin iptidası, âhiri hiç!
Kahramanlık... esası kan, vahşet;
Yere geç satvetinle ey serdâr!
Ne muharip, ne harb ü istilâ.
Ben benim, sen de sen, ne Rab ne ibâd»

Bu satırlar, yaptığı komünizm propagandası dolayısıyle matbaası (Tan Matbaası) başına yıkılan ve sonra soluğu yurt dışında alan Sabiha Zekeriya Sertel'e göre: **«doğmakta olan bir âlemin, bir inkılâbın müjdecisi», «Fikret'in temsil ettiği, terennüm ettiği inkılâb ve ileri fikir»**dir!..

Tevfik Fikret'in **«küfrü»**nü «doğmakta olan bir âlemin, bir inkılâbın müjdecisi» kabul eden Sabiha Zekeriya'ya göre, Mehmed Âkif Bey **«dindar»**dır ve bu dindarlık Âkif için suçtur!!! Âkif'in dindarlığına tahammül edemeyen, fakat Fikret'in küfrüne sahip çıkan Sabiha Zekeriya, bakınız bir zamanlar ne hezeyanlar savurmuştur!.. Diyor ki:

«— Ey Gençler! Gaafil bulunmayınız. Âkif'in ideali din idi. O dindar bir adamdı. İstiklâl Marşı'nda bile İslâm timsali olan **«hilâl»**den bahseder. Çanakkale'nin topraklarını sıkınca **«şühedâ»** fışkıracağını söyler. O, bizim idealimize inanmadığı için bizim neslin şairi değildir. Gençliğin bu ince farklara dikkat etmelerini istemek hakkımızdır.»

4 Ocak 1939 tarihli Tan gazetesinden aldığımız bu satırlarla Sabiha Zekeriya, gençliğe hitap ediyordu ama, millî şuur sahibi gençler kimin ne olduğunu biliyorlardı... Ona gereken cevabı verdiler ve:

«— Gençlik kıymet vereceği insanları pek isabetli olarak tayin eder. Umumî hükümler birkaç kişinin kanaatleriyle değişmez. Gençliğin dikkat nazarını çekmeğe lüzum yoktur. Bizler hükümlerimizi vermişizdir. Bir milletin üç şeyi değişmez: Vatanı, Bayrağı, Millî Marşı.» diyerek kat'i kararlarını açıkladılar...

Görüldüğü gibi, Fikret'in «Tarihi Kadîm»ine sahip çıkanların hüviyetleri bellidir ve bu hüviyetleri belli kimseler dün olduğu gibi, bugün de Fikret'in izindedirler!.. Her fırsattan azamî istifade ile daima Tevfik Fikret'i reklâm ederler, doğum ve ölüm yıldönümlerinde Fikret lehine neşriyat yaparlar, toplantılar düzenlerler ve Fikret'e «küfrü» dolayısıyle alkış tutarlar!..

Böyle hüviyetleri malûm kimseler tarafından alkışlanan Tevfik Fikret'in «Tarihi Kadîm»i hakkında garip bir iddia vardır ve bu garip iddia, Mehmed Âkif Bey merhumun kendisine ithaf ettiği «Süleymaniye Kürsüsü»ndeki Fikret aleyhine mısraları «Safahat»dan çıkartması için Âkif'e ısrar eden Fatin (Gökmen) Hoca'ya aiddir... «Fikret, Tarihi Kadîm'i kendisi neşretmemişti ve bir

dostundan başka kimseye de göstermemişti, el altmdan dağıtılmasından ise son derece müteessir idi» diyen Fatin Hoca, Tevfik Fikret'in ağzından şunları naklediyor. Fikret demiş ki:

«— Ben onu (Tarihi Kadîm'i) istibdâdın en karanlık bir zamanında, ümidsizliğin ve tesellisizliğin hissimi, şuurumu mefluc kıldığı bir günde yazmıştım. Yalnız en itimad ettiğim bir dostumdan (bu, bir dost Rıza Tevfik'dir) başkasına göstermemiştim. Epey bir müddet sonra onu bir daha okumak için istedi ve ısrar etti. Yalnız kendisi okuyacağına söz vererek almış ve ertesi gün iade etmiştî. Seneler geçtikten sonradır ki, Sultanî talebesinden birinin kitabları arasından çıkarak dağılmış olduğuna muttali oldum ve çocuk gibi ağladım.» Bunları Fatin Hoca'ya anlatan Tevfik Fikret ilâve etmiş: «Bu yazımın neşri bir cinayettir. Eğer İngiltere gibi medenî bir memlekette bunu biri neşretseydi üç seneden aşağı olmamak üzere hapse mahküm olurdu.» Fikret'den bu sözleri nakleden Fatin Hoca devamla diyor ki: «Fikret bu sözleri kalbinden söylemişti. Müdafaa propagandası değildi.»

Fikret'in «Tarihi Kadîm»i hakkındaki bu garip iddiayı naklettikten sonra, evvelâ Fatin Hoca, sonra da Tevfik Fikret'in sözleri üzerinde durmak gerek... Fatin Hoca eski bir İttihatçıdır!.. Mehmed Âkif Bey merhumun İttihad ve Terakki'ye girmesini temin eden de odur. Ancak, Mehmed Âkif Bey'in İttihad ve Terakki'ye girmesi ayrı bir tedkik mevzuudur ve hemen kaydedelim, Âkif'e «İttihatçı» demek doğru değildir... Zira, o İttihad ve Terakki'ye girerken, İttihatçıların mason usulü yeminini etmemiş ve İttihatçıların içyüzlerini gördüğünde de, onları ilk hırpalayan Âkif olmuştur!.. Fatin Hoca, Kandilli Rasadhanesi'nin kurucusu olup, uzun yıllar bu müessesenin müdürlüğünde bulunmuş ve emekliye ayrıldıktan sonra da, CHP'den Konya Milletvekili olmuştur.

Rasadhane Müdürü olarak şöhret bulan Fatin Hoca'nın yukarıdaki garip iddiaya benzer, garip bir iddiası daha vardır. Ve Fatin Hoca'nın bu daha garip iddiası, Sultan İkinci Abdülhamid Hân'ın hal' fetvâsını yazan, türlü mugalâta ile Fetvâ - emîni Hacı Nuri Efendi'yi iğfâl eden Elmalılı Hamdi Efendi'yi müdafaasıdır... Fatin Hoca'ya göre güya İttihatçılar, Sultan Abdülhamid Hân'ı öldürteceklermiş de, Elmalılı Hamdi Efendi de bu cinayeti biliyormuş da, bu sebeble hal' fetvâsını yazıp, Fetvâ-emîni'ni

ikna etmiş!.. Bu pek garip iddiayı biz, «SİYASİ CİNAYETLER» adlı kitabımızda tafsilâtıyle incelemiş ve Fatin Hoca'nın iddiasının lâf'u güzâf olduğunu kaydetmiştik...

Sultan İkinci Abdülhamid Hân'ın hal'i gibi pek büyük bir cinayeti, lâf u güzâfla tevile çalışan Fatin Hoca, yukarıda görüldüğü gibi, yine lâf u güzâfla Tevfik Fikret'i de müdafaaya teşebbüs etmiştir ki, bu iddia her yönüyle pek manidardır ve çok acıdır!.. Ne diyor Tevfik Fikret, «Tarihi Kadîm» için?.. «Ben onu istibdâdın en karanlık bir zamanında ümidsizliğin ve tesellisizliğin hissimi, şuurumu, mefluc kıldığı bir günde yazmıştım.»!.. Sormak gerek: Fikret'in hissini, şuurunu mefluc kılan istibdâd, hangi istibdâttır?.. Abdülhamid Hân'ın istibdâdından şikâyet eden Tevfik Fikret, şayet îman sahibi olsaydı, şikâyet ettiği «müstebid»in (!!!) istibdâdından kurtulmak için mukaddesâta söğmez, ancak ellerini açıp Allah'a yalvarır, Rabbimin lûtfuna ve Keremine güvenirdi de, Küfrün gayya kuyusuna yuvarlanmazdı!.. Hem dikkat buyurunuz Fatin Hoca'nın naklettiklerine... Tevfik Fikret, «Tarihi Kadîm»i yazdığına müteessir değil, o manzumenin neşrinden şikâyetçidir!.. «Yazımın neşri bir cinayettir» diyor amma, yazılmasına bir ad bulamıyor!.. Ve sonra ilâve ediyor: «İngiltere gibi medenî bir memlekette bunu biri neşretseydi, üç seneden aşağı olmamak üzere hapse mahkûm olurdu.»

Bu satırlar bize, çingenenin yiğitliğini arzederken, hırsızlığını söylemesini hatırlattı... İnsan hak ve hukukunun sömürücüsü İngilizleri medenî (!) kabul edip, orada mukaddesâta sövmenin en az üç yıl hapis cezasıyle neticeleneceğini söyleyebilen Tevfik Fikret, Enbiyâ yurdu - şühedâ burcu bir memlekette mukaddesâta sövmenin neye mal olacağına temas etmiyor!.. Fikret üç yıl hapis cezasından değil, o manzume dolayısıyle Müslüman - Türk'ün alnına vuracağı damgadan korkmalıydı, korkmalıydı da, o manzumenin neşri dolayısıyle oturup ağlayacağına bir itiraf-ı zünub (günahlarının itirafı) olmak üzere Fatin Hoca'ya anlattıklarını yazıvereydi!.. O bunu yapmamış, yapamamış, dolayısıyle ona Sabiha Zekeriya Sertel ve benzerleri sahip çıkmış, Müslüman - Türk ise, Tevfik Fikret'e damgasını vurmuştur: Tevfik Fikret, öldürülecek ölülerdendir!..

«ANA GİBİ YÂR, BAĞDAD GİBİ DİYÂR OLMAZ!..»

Bağdad şehri, ilk defa, Kanunî Sultan Süleyman'ın 1534 yılındaki Irâkayn seferinde fetholunmuş ve doksan yıla yakın **Türk** hâkimiyyetinde kaldıktan sonra 1624'de Safavîler eline geçmiştir.

Abbasî hilâfetinin payitahtı ve Irak'ın merkezi olan tarihî Bağdad şehri, 1638 yılında Dördüncü Murad tarafından ikinci defa fethedilmiş ve Sultan Dördüncü Murad Hân bu ikinci feth esnasında, ordusu başında en ileri hatlara kadar sokulup **yaşlı** Şeyhülislâm Yahya Efendi ile beraber askeri teşci etmiş, muhasaranın uzaması üzerine sık sık:

«— Kanı, din-i mübîn uğruna fedâyı cana hazır vezirlerim?.» diye avaz avaz haykırmıştır!.. Bir ara sabrı taşan ve Vezir-i-a'zam Tayyar Mehmed Paşa'ya:

«— Baka, Mehmed Paşa! Hazırlıklar ikmal edilmiş, siz hâlâ ne beklersiz? Kulluk bu mudur? Sadakat böyle mi olur? Neden korkarsız, bu başı ne gün için saklarsız?..» diye bağıran Pâdişahın o andaki hiddetini gören ve bütün hayatı boyunca cesaretiyle şöhret bulan Vezir-i-a'zam:

«— Biz mi korkarız devletlûm, biz mi? Adımız Mehmed iken namımız Tayyar'a çıkmış olan biz mi? Devlet için başın ne kıymeti var sultanım? Pederimiz bu şehirde yatmaz mı? Hemen Rabbim kaleyi ihsan etsin!» diyerek huzurdan ayrılıp fetihten bir gün evvelki çetin savaşta şehîd düşmüş ve Vezir-i-a'zam'ın şahâdetini duyan Sultan Dördüncü Murad Hân:

«— Ah Tayyar'ım! Bağdad gibi bin kaleye değerdin!» diyerek göz yaşı dökmüştür!..

Böyle nice kahramanların şahâdeti pahasına feth olunan ve halk dilinde: **«Ana gibi yâr, Bağdad gibi diyâr olmaz»** şeklinde bir darbımeselle bugün hâlâ anılan Bağdad şehri, Dördüncü **Murad'ın** fethinden; 1917 yılının 11 Mart Pazar günkü İngiliz işgâline kadar iki yüz yetmiş sekiz sene, üç ay, iki gün hâkimiyetimiz altında kalmıştır.

Hindistan'a göz diken ve Hindistan hâkimiyeti için kara yolundan Suriye'yi, deniz yolundan da Mısır'ı elinde bulundurmak isteyen İngilizlerin bu gaye ile Hicaz kıtasında giriştikleri korkunc tahribat. yukarıdaki Tayyar Mehmed Paşa misâliyle anlat-

mıya çalıştığımız nice kahramanlıkların yadigârı olan toprakların elimizden çıkıp gitmesine sebeb olmuştur!.. Ve bu müdhiş kayıpların mes'ulleri de İttihad ve Terakki başındaki komitacılardır!..

Üç beyinsiz kafanın ahmaklığıyle girdiğimiz Birinci Cihan Savaşı'nda, Irak cephesindeki İngiliz harekâtı 1 Kasım 1914 Pazar günü başlamış ve bu tarihten hemen yirmi gün sonra Basra vilâyet merkezimiz İngilizler tarafından işgâl edilmiştir!..

İttihatçıların istihbarat teşkilâtı olan Teşkilât-ı Mahsusa'nın Reisi Süleyman Askerî adlı komitacı, Harb-ı Umumî başlarında «Irak ve havalisi umum kumandanlığı»na getirilmiş ve bu arada bu meşhur fedâinin rütbesi de, binbaşılıktan kaymakamlığa çıkarılıvermiştir!.. İttihad ve Terakki'nin fedâiler grubuna mensup olmaktan gayri bir meziyyeti olmayan bu Süleyman Askerî Bey, Enver Paşa'nın çılgınca hareketlerine âlet olup, Basra'ya taarruza kalkmış ve Şuaybe civarında müdhiş bir bozguna uğrayıp intihar etmiştir!..

İngilizler, Süleyman Askerî Bey'in intiharından sonra Bağdad'a taarruza başlamışlarsa da, Selmanpâk'de Türk ordusuna mağlûb olarak Kût-ül-Amâre'ye çekilmek mecburiyetinde kalmışlardır!.. Kût-ül-Amâre'ye kapanan İngiliz kuvvetleri başında General Townshend vardır ve bu adam on iki bin askeriyle, üç bin Türk'ün muhasarasına dayanamayıp teslim olarak İstanbul'a getirilip savaş sonuna kadar Büyükada'da muhafaza edilmiştir!..

Kazanılan bu Kût-ül-Amâre savaşından maalesef istifade edilememiş ve lüzumsuz bir İran macerasına girişilerek askerî kuvvet dağıtılmış, bu durumdan istifade etmesini bilen İngilizler de, hiç bir mukavemet görmeden Bağdad'ı işgâl edivermişlerdir!..

Bağdad'ın işgâliyle —Musul hariç— Irak'ın tamamı elimizden çıkmış, bilâhare Bağdad'ı İngilizler elinden almak gayesiyle ve Almanların tavsiyesiyle Enver Paşa tarafından altıncı ve yedinci ordularla bir kaç Alman tabur ve bataryasından mürekkep bir kuvvet teşkil edilmişse de, İngilizlerin Filistin'e taarruzu üzerine bu kuvvet Bağdad'a değil, o havaliye sevkolunmuş, böylece Irak'daki Türk hâkimiyeti sona ermiş ve günümüze, Bağdad'tan hâtıra olarak «Genç Osman» türküsü kalmıştır.

İptida Bağdad'a sefer olanda
At'la hendeği geçti Genç Osman
Vuruldu Sancaktar, kaptı sancağı
İletti bedene dikti Genç Osman.

Bağdad'ın kapısın Genç Osman açtı
Gören düşmanların tebdili şaştı
Kelle koltuğunda üç gün savaştı
Yiğitlere serdâr oldu Genç Osman...

—« ☆ »—

ZAFER DE SÖZ MÜ?!..

İttihad ve Terakki başındaki «üç beyinsiz»in, şu, «Ekanîm-i Selâse» diye şöhret bulan Talât, Enver ve Cemal Paşaların kararıyle Birinci Dünya Savaşına girişimizden hemen on gün sonra, «Dördüncü Ordu Kumandanı» ve «Arabistan - Filistin Umumî Valisi» oluveren Bahriye Nâzırı Cemal Paşa, 21 Kasım 1914 günü büyük merasimle İstanbul'dan ayrılmış ve gidip Şam'a yerleşerek sultanlar misâli yaşamaya başlamıştır!..

İttihatçıların fedâilerinden olan ve fedâilikle sivrilerek meşhur Babıâli Baskını'ndan sonra getirildiği «İstanbul Muhafızlığı» makamında, Mahmud Şevket Paşa'nın katlini bahane edip bütün İttihad ve Terakki muhaliflerini temizleyiveren o günlerin Cemal Bey'i, bilâhare Enver'in «Paşa»lığı ve Harbiye Nâzırlığı esnasında «Cemal Paşa» olup Bahriye Nezâreti koltuğuna gömülmüş ve sonra da yukarıda görüldüğü gibi —Bahriye Nezâreti uhdesinde kalmak şartiyle— Dördüncü Ordu Kumandanı olup Suriye yolunu tutmuştur!..

Cemal Paşa'nın neden ve niçin bu makama getirildiğine, misilsiz bir gafletle açılan Kanal Seferi'ne neden lüzum görüldüğüne ve Kanal Seferi ile alâkalı Alman menfaatlerine daha evvel temas etmiştik.

Şam'da geçirdiği sultanlar misâli hayat içinde gözlerini Mısır'ın fethine diken ve kazanacağı zaferlerle parlak ünvanları arasına «Mısır Fâtihi» ünvanını da katacak olan Cemal Paşa, Kanal Seferi'ne giderken Enver Paşa'ya çektiği telgrafta bakınız ne diyor:

Cemal Paşa'yı «Mısır'ın fâtih-i-sânî»si olarak tebrike gideceğini **sayıklayan Enver Paşa çılgını!..**

«— Ben, sebükbar olarak yalnız oirkaç Erkân-ı harb zabitle Kanala gidiyorum. Şayet muharebede ölecek olursam bu muazzam işi senden başka yapacak kimse yoktur. Gelir benim yerimi alır ve bu teşebbüsü ikmal edersin. Allahaısmarladık...»

Bu telgrafa, Harbiye Nâzırı ve Başkumandan vekili Enver Paşa'nın verdiği cevap ise şudur:

«— Hayır!.. Ben seni, Mısır'ın fâtih-i sânisi olarak tebrike ve elini sıkmağa geleceğim. Uğurlar olsun.»

İşte, «Harb-ı Umumî» denilen Birinci Dünya Savaşı'nda Devlet-i Âliyye başında bulunan adamlar bunlardır!.. Mehmed Âkif Bey «Safahat»ında felâketlerimize ağlarken bu adamlara «üç beyinsiz» diyerek gerçeği söylemiştir!..

Şu yukardaki iki telgraf bu adamların «beyinsiz»liğini olanca açıklığıyle ortaya koymuyor mu? Adamlar sanki «İ'tilâf-ı Müselles» denilen İngiltere, Fransa ve Rusya ile harb halinde değilmiş de, mahalle arasında savaşçılık oynuyormuş gibi, bir çocukluk içindeler!..

Kanal Seferi, böyle başlamış ve ilk günkü savaşın sonunda «Mısır'ın fâtih-i sânisi olarak» eli sıkılacak olan (!) Cemal Paşa: **«İaşe ve su şartlarından dolayı Kanal karşısında durmamıza imkân olmadığı»**nı yazdığı raporun beşinci maddesine kaydetmek mecburiyetinde kalmıştır!..

Cemal Paşa'nın «Kanal Seferi» macerası, müdhiş bir bozgunla neticelenmiş ve daha nice bozgunlardan sonra Gazze'ye çekilmek mecburiyetinde kalan Cemal Paşa, bu mevkide İngilizlerle yaptığı üç savaşın üçünü de kaybetmiştir!..

Gazze'nin sukutundan sonra Yafa'yı işgâl eden İngiliz Kumandanı **General Allenby**, 8 Aralık 1917 Cumartesi günü, güneş doğarken Kudüs'e taarruz etmiş, türlü ihmallerle mühimmat yokluğuna ve nice ihanetlere rağmen buradaki Kolordumuz Türk'e yaraşır bir kahramanlıkla düşmana karşı koyup Allenby'nin taarruz plânını altüst etmişse de, daha fazla mukavemete yukarıdaki sebeblerle imkân bulamadığından Kudüs'ü tahliyeye mecbur olmuştur!..

Kudüs'ün İngilizlerce işgâli 9 Aralık günü başlamış ve 11 Aralık 1917 Pazar günü şehir tamamiyle düşman eline geçerek, Yavuz Sultan Selim Hân'ın Merc-i Dâbık zaferiyle başlayan Kudüs'deki Türk hâkimiyyeti sona ermiştir!..

Dört yüz bir sene, üç ay, altı günlük Türk hâkimiyyetinden sonra kaybettiğimiz Kudüs'ün, İngilizler tarafından işgâli dolayısiyle cereyan eden bir olayı, bugün bu vesileyle bir daha kaydetmek isterim. Bu olay, haçlı dünyasının İslâm ve Türk düşmanlığını tesbit ve teşhir bakımından pek mühimdir!.. Bu, pek mühim ve ibretâmiz olayı İstiklâl Marşı şairimizden dinleyelim. Diyor ki, Mehmed Âkif Bey:

«— Umumî Harbde Viyana'da idim. Bir gece Viyana kiliselerinin çanları çalmağa başladı. Otelin penceresinden baktım: Caddede her elde bir mum, herkes haykırıyordu. Kendi kendime: «Müttefikimiz Viyanalılar galiba cephede bir zafer kazandılar» **dedim. Hemen sokağa fırladım. Bir dükkân sahibine:**

«— Bir zafer haberi mi var?» dedim. Adam:

— Zafer de söz mü? dedi. **İngilizler, Müslümanlardan Kudüs'ü aldılar. İngiliz ordusu Allenby kumandasında Kudüs'e girdi. Mukaddes şehir, Hilâl'den kurtuldu, haç'a kavuştu!»**

Hale bakınız... Avusturyalılar, Birinci Dünya Harbi'nde bizim müttefikimiz. Bizimle beraber, cephede omuz omuza İngilizlerle savaşan bu insanlar, bizim elimizdeki Kudüs'e, İngilizler girdi diye bayram yapıyorlar!!!

Niçin?..

Bunun niçini, haçlı dünyasının menfaatlerinde ve o menfaatlere karşı koyan İslâmın imhâsı dâvâsında gizlidir ve Mehmed Âkif Bey'in anlattığı bu gerçek, ibret için kâfidir!..

—« ☆ »—

SULTAN İKİNCİ ABDÜLHAMİD HÂN'ın VEFATI

Abdülmecid'in sıra ile saltanat süren dört oğlundan ikincisi olan ve 21 Eylül 1842 Çarşamba günü Tir-i-Müjgân Kadın-Efendi'den doğan Sultan Abdülhamid Hân, 31 Ağustos 1876 Perşembe günü otuz dört yaşında taht'da çıkmış ve otuz iki sene, yedi ay, yirmi yedi günlük bir saltanattan sonra 27 Nisan 1909 Salı günü altmış yedi yaşının içinde hal'edilmiştir.

Hal' edildiği günün gecesi Selânik'e gönderilen ve 1 Kasım 1912 Cuma gününe kadar üç sene, altı ay, üç gün Selânik'in Ala-

tini köşkünde pek ıstıraplı bir hayat geçiren Abdülhamid Hân, Balkan Harbi'nin o acı günlerinde İstanbul'a getirilmiş ve bu tarihten vefatına kadar hayatının son beş sene, üç ay, dokuz gününü Beylerbeyi Sarayı'nda geçirmiştir.

Beylerbeyi Sarayı'na yerleşen Abdülhamid Hân'ın muhafazası için İttihatçılar, saray etrafında çok sıkı emniyet tedbirleri almışlar ve hattâ, bir ara, —İbnülemin Mahmud Kemal Bey'in eski sadrâzamlardan Tevfik Paşa'dan naklettiğine göre— Meclis-i Meb'ûsân Reisi Ahmed Rıza vasıtasıyle Sultan Reşad'a, Abdülhamid Hân'ın öldürülmesini dahi teklif etmişlerdir!..

İbnülemin Mahmud Kemal Bey, bu mevzuda: **«Ahmed Rıza, Mehmed Reşad'a:** «Abdülhamid'in taraftarları çoğalıyor, bir gün sizi hal' ile, onu iclâs ederler, ortadan kaldırmalı!» **dermiş. Sultan Reşad, sadrı esbâk Tevfik Paşa'ya bunu hikâye ettikten sonra:** «O, öyle söyledikçe ben bahçeye bakardım ve bahçeyi ken dine gösterirdim» **dediğini bana Tevfik Paşa nakleyledi»** diyor

Sultan Abdülhamid Hân'ın Beylerbeyi sarayında geçen hayatı içinde —daha evvel temas ettiğimiz gibi— bâzı şâhâne jestleri vardır: Birinci Dünya Savaşı'nda, devrin hükûmeti İstanbul'u boşaltarak, payitahtı Anadolu'ya nakle teşebbüs edince, Abdülhamid Hân direnmiş ve:

«— Ceddim Fâtih Hazretleri İstanbul'u alırken son Bizans imparatoru şehirden kaçmayı düşünmemiş, ordusu başında ölmüştür. Biz, Bizans İmparatorları kadar da mı olamıyoruz ki, şehri bırakmayı düşünüyoruz? Osmanlı hânedanı İstanbul'u terkederse, bir daha buraya dönemez!.. Muhterem biraderime söyleyiniz: İstanbul'dan bir adım bile dışarı atmam!..» diyerek hükûmet merkezinin nakline mâni olmuştur!..

İttihatçılar, Birinci Dünya Harbi'ne girdikten nice sonra, Abdülhamid Hân'ın, dost ve düşmanı tarafından takdir olunan siyasî dehasını anlamışlar ve zaman zaman Enver Paşa vasıtasıyle Abdülhamid Hân'a müracaat ederek, bâzı meselelerde fikrini öğrenmek istemişlerdir!.. Bu mevzuda İsmail Hami Bey der ki:

«— Birinci Cihan Harbi'nde kumandanlıkla Trablusgarb'a gönderilmiş olan İshak Paşa'nın anlattığı bir hâtırayı tarihe aynen tevdî etmeyi vazife bilirim: O meş'um harbin en buhranlı günlerinden birinde, devletin hayatiyle alâkadar çok mühim bir

mesele hakkında Sultan Hamid'in malûmatından istifade için her nasılsa fikrini anlamak istiyen Talât ve Enver Paşalar, İshak Paşa'yı Beylerbeyi Sarayı'na göndermişlerdir. O zamanki tâbiriyle «Hâkan-ı sâbık»ın verdiği cevap aynen şöyledir:

«— Bu vaziyette artık benim verebileceğim hiç bir fikir, ve tavsiye edebileceğim hiç bir tedbir kalmamıştır. Çünkü bu zavallı devlet harb-i umumiye sürüklendiği gün munkarız olmuştur! Sizi bana gönderenler o çılgınlığı irtikâb etmeden evvel göndermeliydiler. . Bütün dünya denizlerine hâkim olan devletlere karşı Almanya ve Avusturya gibi kara hudutları içinde mahbus

Sultan İkinci Abdülhamid Hân'ın imzasını taşıyan yukarıdaki levha, Pâdişahın musiki merakı, yağlı boya çahşmaları ve marangozluğu yanı sıra, hat san'atındaki maharetini de göstermektedir.

yaşayan iki devletle beraber ateşe atılmak tarihin kaydettiği en büyük hamâkattir!..»

Daha başka kimselere de bu meâlde sözler söylediğini kızlarından Ayşe Sultan'dan işitmiştim.»

Bu mevzuda, Enver Paşa'ya yakınlığıyle tanınan eski bir İttihat' subayın yazdıkları da mühimdir. Hüsamettin Ertürk «İki Devrin Perde Arkası»nda, Enver Paşa'nın Abdülhamid Hân'ı ziyaretine temasla, «Hâkan-ı sâbık»ın Enver Paşa'ya söylediklerini şöyle anlatıyor:

«— Otuz üç sene saltanat sürdüm. Pâdişahlığım müddetince ferdin hürriyetine, şahsiyyetine daima taraftar idim. Fakat keyfemâyeşa bir hürriyet, gelişi-güzel bir serbestiyi de hiç bir zaman hoş görmedim. Hele matbuatta pek revaçta görülen müstehcen resim ve yazılara, sinsi fikirlerin hâkim olmasına asla müsaade etmedim. **Millî an'anelerimizin bozulmasına da taraftar olmadım.** Avrupalıların medeniyetini daima takdir ederim. Fakat Hıristiyanlığı hiç bir zaman Müslümanlığa tercih etmedim ve üstün tarafını da görmedim. **Başkalarını gelişi-güzel taklid etmekten hoşlanmam. Marifet, bu medeniyeti kendi bünyemize uydurabilmektir.**

Pâdişah olarak bu memleketin tarihinde ilk Meclis-i Meb - ûsân'ı ben açtırdım. Fakat meb'usların kâfi derecede olgunlaşmamış olduğunu görünce, aynı Meclisi ben kapattırdım. Bilir misin ki, Osmanlı Meclis-i Meb'ûsânı'nın verdiği 'lân-ı harb kararı bize neye mal oldu?

Bu Rus harbi ile tekmil Balkanlar'ı, Rumeli'yi kaybettik. Bu kararı hiç beğenmedim. Fakat önleyemedim... Midhat Paşa, bu hususta çok ısrar etmişti; Harbin korkunç neticelerini çabuk gördüm. Plevne'nin şanlı müdafaasına, Kars'ın kahramanca savaşına rağmen mağlûb olduk. Rus orduları Ayastafanos'a (Yeşilköy'e) kadar geldiler. Zabitanı İstanbul'a girdi, ve bize şerefsiz bir muâhede imza ettirdiler. Bunu imzalarken Hariciye Nâzırı Safvet Paşa'nın hüngür hüngür ağladığını işittiğim zaman son derece kederlenmiştim.

Şimdi sizler de bir harbe girmiş bulunuyorsunuz. Bu da acele olmuş, hissiyata kapılarak memleket tehlikeye atılmıştır!.. İster misiniz ki, bu da bir Anadolu'ya mal olsun?..»

Devam edelim, Abdülhamid Hân'ın Enver Paşa'ya söylediklerine:

«— Hareket Ordusu ile Istanbul üzerine yürüdünüz, şehri zaptettiniz, saraya kadar dayandınız ve beni de hal' ettiniz!.. Unutmayınız ki, emrimdeki kuvvetlere asla ateş etmemelerini, kan dökmemelerini bildirmiştim. Eğer bir mukavemet görseydiniz bu size pek pahalıya mal olacaktı.

Benim aldığım tedbirlerle muvaffakiyet kazandınız!.. Fakat arkadaşlarınızın gözü hiç bir şeyi görmemişti: 31 Mart hâdisesini benden bildiler. Halbuki bunda hiç bir alâkam yoktu. Âsileri tahrik edenler elbette vardı. Fakat bunlar asla saraya mensub kimseler değildi. Her devirde devletin düşmanları olacaktır. Bunları tahkiksiz, mesnetsiz kuru iftiralarla herkese bulaştırmak vicdanî bir hareket değildir.

Beni en çok üzen şey, huzurumdan kovduğum birini, beni saltanattan uzaklaştıran kararı tebliğe memur bir hey'ete katmanız olmuştur!.. O kimse, Emanuel Karaso'dur... Bu Yahudiyi ne diye karşıma çıkardınız?.. Bununla Makam-ı Hilâfet ve saltanatı elin Yahudisine tahkir ettirdiniz. Selânik'de bir mason locasının üstad-ı-a'zamı olan bu adam ile, Hazreti Peygamberden beri el üstünde tutulagelen Hilâfet, encam bir Yahudinin tebligatı ile Hanedân-ı Âl-i Osmanî'nin bir rüknünden alınmış oldu!.. İftihar edebilirsiniz!..

Şimdi iktidardasın. Neş'en yerinde, istikbalin parlak görünmektedir!.. Fakat bütün bunlara güvenme!.. Unutma ki, bugün insanı alkışlayanlar, yarın onu paralamasını da bilirler!..»

Enver Paşa, o gün Abdülhamid Hân'dan dinlediklerini bilâhare bir münasebetle «Teşkilâtı Mahsusa» Reisi Ali Başhampa'ya anlatmış ve şunları söylemiştir:

«— Ne dersin Ali Bey, Hâkan-ı sâbıkın sözlerinde hakikat hissesi büyük değil mi?»

10 Şubat 1918 Pazar günü Beylerbeyi Sarayı'nda vefat eden Abdülhamid Hân'ın hastalığı, 5 Şubat Salı günü başlamış ve bu hastalığın dördüncü gününe rastlayan 8 Şubat Cuma günü akşam yemeğinde, kendi tâbirince «pis boğazlık» edip, beş maydanozlu köfte, bir kotlet, bir balık, iki börek ve bir miktar da hamur tatlısı yemiş, bir saat sonra da şiddetli bir mide ağrısıyla, nefes darlığından müşteki olup doktor istemiştir. İlk gelen doktorlar Beylerbeyi Hastahanesi nöbetçi tabibi Nikolâki Paraskevidis ile Veliahd Vahideddin Efendi'nin hususî doktoru Alkiv-

yadis'dir. Bilâhare kendi hekimi Âtıf Bey de, gelmiş ve Abdülhamid Hân'dan evvelâ kan alınmıştır. O sırada nabız yüz kırk beş, teneffüs altmış beşden fazladır!..

Bu ıstıraplı saatlerde, Sultan Reşad, Abdülhamid Hân'ın istediği doktorların saraya gönderilmesini emretmişse de, «Hâkan-ı sâbık»:

«— Benim doktorlarım var!» diyerek bunu reddetmiş, nihayet vefatı günü öğleden evvel, Dr. Âkil Muhtar'la Selânikli Rifat Bey, Dolmabahçe'den gönderilmişlerse de, Abdülhâmid Hân, müfrit İttihatçılardan olan Dr. Âkil Muhtar'ı evvelâ kabul etmek istememiş, bilâhare Dolmabahçe'den gönderildikleri hatırlatılınca, Hilâfet ve saltanat makamına hürmeten kabul etmiştir.

Ali Fuad Türkgeldi'nin, muhafız Rasim Bey'den naklettiğine göre, her sabah soğuk su ile duş yapmayı itiyad edinen Abdülhamid Hân, doktorların men'etmesine rağmen, vefatı gününün sabahında dahi bu itiyadını terketmemiş, bilâhare ıstırabı arttığından dokuz hacamat vurulmuşsa da, ağrıları geçmemiş ve o gün saat on beşde bu fâni âleme gözlerini yummuştur.

Mabeyn Başkâtibi diyor ki: «10 Şubat günü Sultan Abdülhamid'in irtihali vuku buldu. Keyfiyet Enver Paşa tarafından telefonla Saraya bildirildiğinden nezd-i şâhâneye gidip arz-ı malûmat ettim. Sultan Reşad, Sultan Mahmud Türbesine defnini ve bilfiil makam-ı saltanatta bulunan pâdişahların cenazelerinde yapılan merasimin ayniyle yapılmasını irâde etti. Ben de, keyfiyeti icab edenlere telefonla tebliğ eyledim. O sırada Dâmâd Ârif Hikmet Paşa, hastalığın derecesinden malûmat almak üzere Saraya gelip, vefatını haber alınca ağlamağa başladı. Âilesi, Fâtih Sultan Mehmed Hân türbesi derûnuna defni için ısrar eylemişlerse de Enver Paşa, Fâtih'in türbesine hiç kimsenin defni caiz olamıyacağından bahisle muvafakat göstermemiştir.»

Abdülhamid Hân'ın cenaze merasimi pek muhteşem olmuş ve halk, Osmanlı pâdişahlarının en büyüklerinden biri olan Abdülhamid Hân'ın vefatına samimî gözyaşları dökmüştür!.. Merasimde —hasbel me'muriye— hazır bulunan İbnülemin Mahmud Kemal Bey: «Hini tezkiyede, alelusûl irad olunan **«merhumu nasıl bilirsiniz?»** sualine hep bir ağızdan yüksek sesle: **«İyi biliriz!»** cevabı verildi. **«Hakkınızı helâl ediniz»** ihtarına, umum tarafından: **«Helâl olsun»** denildi. Cenazenin naklinde, sokaklar,

damlar ve pencereler halk ile dolu idi. Herkesde âsarı teessür görülüyordu.» diyor.

Ali Fuad Türkgeldi ise, «Görüp-İşittiklerim»de şunları yazıyor: «Ertesi gün, cenazesi istimbotla Topkapı Sarayı'na nakl ve Hırka-i Saâdet dairesinde gasledildikten sonra, Bâb-üs-saâde önünde Şeyhülislâm Mûsâ Kâzım Efendi imâmeti ile ve cemâat-ı kübrâ ile namazı edâ edildi. Sultan Reşad, cenazede bulunmak üzere beni memur eylediğinden namazında ve cenazesinde hazır bulundum. Cenaze merasimi pek ihtişamlı surette yapıldı. Bilcümle şehzâdelerle, dâmâdlar, ecnebî sefirleri ve ateşe-militerleri, vükelâ, ulemâ ve rical-i mülkiye ve askeriye, üniformaları ile hazır bulunmuşlardı. Yalnız dâmâdlar, kendilerine mahsus bir mütalâaya mebni, sivil kıyafetle gelmişlerdi. Cenazenin arkasında giderken Dâmâd Şerif Paşa, Bakî'nin, Sultan Süleyman hakkındaki mersiyesinden:

«Serkeşlik etti tevsen-i baht-ı sitizekâr
Düştü zemîne sâye-i eltâf-ı kirdgâr.»

beytini okuyordu.»

Ahmed Refik Bey, Sultan Abdülhamid Hân'ın vefatı günlerinde Vak'anüvisdir ve Büyükada'da oturmaktadır. İttihatçılar, Abdülhamid Hân'ın cenaze merasiminin gün ve saatini bu, kendilerine muhalif bildikleri devrin Vak'anüvisinden saklarlar! Ancak, Ahmed Refik, Ada'da gördüğü gayri-tabii hallerden şüphelenerek İstanbul'a iner ve «Hâkan-ı sâbık»ın techiz-tekfini ile cenaze merasiminde hazır bulunur. Ve o günün gecesinde, bütün gördüklerini **«Abdülhamid'in Na'şı Önünde»** başlıklı yazısında toplar. Bilâhare bu yazıyı «Vakit» gazetesine beş altına satar!.. Evet, o zamanın parasıyle beş altına!.. Okuyalım, bu, beş altına satılan mühim makaleyi, bugün, Abdülhamid Hân'ın vefatının yıldönümünde:

«Sultan Abdülhamid'in cenazesi Beylerbeyi Sarayı'ndan Topkapı Sarayı'na getirilecekti. Orada yıkanacak ve saat dokuzda, Sultan Mahmud Türbesi'ne gömülecekti. Topkapı Sarayı'na gittim. Orta-kapı önünde, başında kabalak, elinde tüfek tek bir nöbetçi bekliyor, Bâb-üs-saâde önündeki akağalar, kemal-i nezaketle gelenleri karşılıyordu. Kubbe-altı, harap ve metruk (terkedilmiş), ihtişamlı devirlerin hâtıratıyle meşhun (dolu), asırların

vakayiine (olaylarına) acı acı gülüyor gibiydi. Güneşin ziyası servilerden süzülüyor, çimenler üzerine dökülüyordu. Bir iki hademe, ellerinde tırmıklar, Şubat'ın feyizli güneşi altında yeşeren çimenler üzerinden, sararmış yaprakları topluyorlardı.

Sultan Ahmed-i Sâlis (Üçüncü) kütüphanesinin önünden geçtim. Siyah esvablı bir hademe Lâle bahçesi tarafından hızla koştu: Cenaze geliyordu. Sarayburnu'na doğru ilerledim. Ufak bir kafile, parkın kumlu yokuşunu ağır ağır çıkıyordu. Rıhtımıa büyük bir istimbot yanaşmış, sarı bacasından dumanlar yükseliyordu. Bu manzara pek hazîndi: Marmara, sahiller, tepeler, güneş içinde idi. Uzakta Hamîdiye camiinin nâzîn ve beyaz binası. Yıldız'ın ağaçlıklı caddesi, sarayın çıplak ağaçları arasından görünen müselsel damları mebhut ve sâkitti.

Siyah, bütün siyahlar giyinmiş bir kafilenin başları üzerinde, beyaz bir çarşaf, koyu bir şal, yeni bir sedye görülüyordu: Sultan Abdülhamid, tahta bir sedye üzerinde yatağının içinde, bîruh yatmıştı. Kalın, sarı çizgili yatak çarşafı, sedyenin kenarlarına doğru sarkıyordu. Üzerine turuncu ve yeşil nakışlı, kıymettar, koyu bir şal örtülmüştü. Rüzgâr vurdukça şal kalkıyor, altında zayıf bir vücudun, ufak bir başın kabartısı görülüyordu. Cenazenin önünde Beylerbeyi Sarayı'nın muhafızı, yanlarında iki sıra asker, sedyenin etrafında Enderûn-ı Hümâyûn ağaları, saray erkânı ağır ağır yürüyorlardı. Sedye el üstünde taşınıyordu. Arkada Şehzâde Selim Efendi, dâmâd paşalar, mahzun ve müteessir ilerliyorlardı. Her tarafta mübhem bir sükût... Hademeden biri elinde bir fes taşıyordu. Fesin üzerine beyaz bir mendil örtülmüştü. Bu, Sultan Abdülhamid-i Sâni'nin fesi idi. Bütün simalar müteessirdi. Uzakta, bir bahçıvan, elinde bir çapa, melûl nazarlarını dikmiş, bakıyordu. Etrafta, cesedi taşıyanların kumlar üzerindeki ayak seslerinden başka bir şey işitilmiyordu. Deniz sakin ve dalgasızdı. Sarayın önünde, Bizans yadigârı yüksek sütunlar, güneşin ziyalarıyla parlıyordu.

Cenaze, Lâle bahçesi önünden geçirildi. Hırka-i Saâdet'in yeşil ve yaldızlı kapısı önüne getirildi. Kapı açılmıştı. El üzerinde içeri girdi. Şehzâdeler ve dâmâd paşalar Mecidiye kasrında, cenazeye refakat edenler dışında kaldılar. Kapı kapandı, içeriye, Hırka-i Saâdet erkânından başkası girmedi.

Ne münevver, ne ulvî, ne muhteşem bir daire idi!.. Burası, Osmanlı hanedânının Hilâfet namına inşa eylediği en bedî (gü-

Sultan İkinci Abdülhamid Hân'ın tuğrası...

zel), en mutantan (tantanalı), en parlak bir mâbeddı. Duvarlar mavi ve yeşil çiniler, altın yaldızlı levhalarla müzeyyendi. Sultan Selim'in halefleri, ruhlarını bu mukaddes mahalde tesliye ederler (ferahlatırlar), ordularının zaferleri için burada duâ ederler, Hırka-i Saâdet önünde gözyaşları dökerlerdi. Duvarların rengârenk çinileri, kıymettar yazıları göz kamaştırıyordu.

Hacet penceresi önündeki hasırlar kısmen kaldırılmıştı. Karşıdaki geniş, buzlu camlar Haliç'in görünmesine mâni oluyordu. İki yeşil kerevet üzerinde, serviden, altı kollu ufak bir tabut, hasırların kalktığı taşlık üzerinde ufak bir teneşir görülüyordu. Sultan Abdülhamid, uryan ve bîruh teneşir üzerine yatırılmıştı. Hacet penceresinin yaldızlı parmaklıkları önünde müteessirâne durdum. Tabutun ilerisinde, Enderûn erkânı, ellerini hürmetle kavuşturmuşlar, hizmete muntazır bekliyorlardı. Karşıda Sultan İbrahim'in sünnet odası, asırların menakibini (menkıbelerini) saklıyan kapalı kapısı, mavi çinili duvarlarıyle, tarihin bu safhasına karışmak istemiyor gibiydi. Teneşirin etrafında, ikisi yeşil, ikisi beyaz sarıklı, dört hoca, ellerinde sarı lifler, misk sabunları, dindarâne bir ihtiramla na'şı yıkıyorlardı.

Sultan Abdülhamid'in beline doğru beyaz ve yeni bir keten örtülmüştü. Göğsünden yukarısı ve dizlerinden aşağısı açıktı. Vücudunda uzun bir hastalığın zaafı görülmüyordu. Renginde ölüm sarılığı, korkunç bir sarılık yoktu, fildişinden, câmid bir cisim gibiydi. Boyu ufak, saçı ve sakalı ağarmıştı. Burnu, çehresine nisbeten uzunca idi. Gözleri kapanmış, çukura batmıştı. Uzun ve siyah kaşlarının vaz'ında (duruşunda) melâl ve teessür vardı. Saçları alnına doğru biraz dökülmüştü. Sakalı bembeyaz, uçlarına doğru sararmıştı. Yüzünde ihtiyarlık alâmeti, fazla buruşukluk yoktu. Boynu incelmiş, omuz kemikleri dışarı fırlamıştı. En zayıf yerleri göğsü idi. Göğüs ve kalça kemikleri görülüyordu. Bacakları beyaz ve ince, ayakları ufaktı. Vücudunda hiç kıl yoktu. Yalnız meme uçlarında, parmaklarının üzerinde siyah kıllar görülüyordu. Kolları bîtabâne iki tarafa düşmüş, ayaklarının parmakları açılmıştı. Vücudunun sağ tarafı bembeyazdı. Sol tarafında ve arkasında kırmızılıklar görülüyordu. Heyet-i umumîyesi sevimli idi. Beyaz bir vücud, yıkandıkça güzelleşen bir na'aş, yeni bir teneşir üzerinde, yıkayanların ellerine tâbi uzanmış yatıyordu. Herkes huşû içinde idi. Bütün simalarda tevekkül alâmetleri görülüyordu.»

Devrin Vak'anüvisi Ahmed Refik Bey devamla diyor ki:

«Hırka-i Saâdet dairesi tarihî bir gün yaşıyordu. O gün, vakayi (vak'alar) ile dolu, uzun bir saltanat devresinin son sahifesi kapanacaktı. Bütün nazarlar, Sultan Abdülhamid'in teneşir üzerinde yatan kapalı gözlerine dikilmişti. Na'şa sıcak sular döküldükçe beyaz bir duman yükseliyor, buhurdanlardan çıkan öd ve anber kokularına karışıyordu. Etrafta hürmet ve korku ile karışık bir sükûn hüküm sürüyordu. Hizmet için girip çıkanların hasırlar üzerindeki ayak seslerinden başka bir ses işitilmiyordu. Ayak ucunda, direğin yanında, dâmâdlardan iki zat, ellerini kavuşturmuşlar, gözleri na'şa matuf, müteessirâne ağlıyorlardı.

Yıkama el'an bitmemişti. Sultan Abdülhamid'in, teneşir üzerinde kapanmış gözleri, ağarmış saçları, çıplak vücudu ile bîtabâne yatışı, kalblerde melâl ve intibah hisleri peyda ediyordu. Bazan başı birdenbire kayıyor, yanlarına doğru düşen kollariyle mâsum, bîçare bir insan vaziyeti alıyor, ak ve perişan sakaliyle boynu garibâne bükülüyordu.

Nihayet, na'şın yıkanması bitti. Sarı ipek işlemeli havlularla kurulandı. tabut yere indirildi, teneşir, tabutun yanına getiril-

di, içine kefenler serildi, Sultan Abdklhamid'in na'şı hürmetle tabutuna indirildi.

Sultan Abdülhamid, son dakikalarına kadar, kendini kaybetmemişti. Hattâ vasiyet etmişti: Göğsüne ahidnâme duâsı konacak, yüzüne Hırka-i Saâdet destimali (bezi) siyah Kâbe örtüsü örtülecekti. Bu vasiyyet harfiyyen icra edildi...

Kefen bağlandı, tabut kapandı, sadef kakmalı, asırlar görmüş bir saatin ağır vuruşları Hırka-i Saâdet dairesinin ulviyyeti içinde aksetti, tabutun teçhizine başlanmıştı: Üzerine evvelâ bir yatak çarşafı, daha üstüne sırma işlemeli al bir örtü konuldu. Başına ve kollarına şallar sarıldı. Baş tarafına sarılan yeşil atlas üzerine kırmızı bir fes konuldu. Na'ş yıkanırken, çıplak bir tabut, tahta bir teneşir, Hırka-i Saâdet dairesinin gözleri kamaştıran renkli ve yaldızlarıyle tezad teşkil ediyordu. Şimdi Sultan Abdülhamid'in ipekler, şallar, sırmalar, kıymettar taşlarla müzeyyen tabutu, dairenin ihtişam ve ulviyyetine uymuştu.

Saat dokuz. Hırka-i Saâdet kapısının önünde sırmalı üniformalar, kalpaklar ve şapkalarıyle sefirler, zabitler bekliyorlardı. Ecnebiler, bu muazzam daireyi merak ve hayretle seyrediyorlardı. Ulemâ, arkalarında geniş kollu, göğsü sırmalı yeşil ve mor libaslar, sarıklarında sırmalar, hürmetle istikbal ediliyordu. Kalabalık gittikçe artıyordu. Veliahd-ı Saltanat, Şehzâdeler, büyük üniformalariyle gelmişlerdi. Şubat güneşi altında, nişan, sırma, üniforma parıltısından başka bir şey görülmüyordu.

Hırka-i Saâdet dairesinin kapısı birdenbire açıldı. Bütün nazarlar kapıya çevrildi, kalabalık o tarafa doğru birikti. Kapının iki tarafı doldu. Herkes, kalbler müteheyyiş cenazeyi görmek istiyordu. Nihayet, elmaslı kemerler, sırmalı Kâbe örtüleri, al atlaslarla müzeyyen tabut, kırmızı fesi ile, parmaklar üzerinde heybetli ve muhteşem dışarı çıktı. Erkân ı devlet, zabitler, Sultan Abdülhamid'in cenazesi huzurunda idiler. Bütün nazarlar tabuta dikilmişti. Tabut, Hırka-i Saâdet kapısı önünde yüksek bir mevkie konuldu. Hamidiye Camii'nin kürsü şeyhi, sırmalı yeşil esvabı, göğsünde nişanı ile taşın üzerine çıktı. Etrafına bakınarak sordu:

«— Merhumu nasıl bilirsiniz?»

Velveleli, hazîn, müteessir bir çok ses, serviler arasından aksetti:

«— İyi biliriz!»

Kısa bir fâtiha bu merasime de nihayet verdi. Tabut kaldırıldı, Sultan Ahmed-i Sâlis kütüphanesinin, Arz odasının sağından ağır ağır geçti. Babü's-saâde önüne geldi, cenaze namazı alelusul burada kılındı.

Alay burada tertib edilecekti. Şehzâdegân, Âyan, Meb'usan, erkân-ı devlet, sefirler, kumandanlar, saray ağaları hep buraya toplanmışlardı. Arada sırada, teşrifat memurlarının sırmalı esvaplariyle, ellerinde beyaz bir kâğıt:

«— Âyan, meb'usan, rical-i ilmiyye, ümerâ...» diye çağırdıkları işitiliyordu.

Nihayet alay tertip edildi. Servilerin önüne hademe-i şâhâne, zâbitan ve efradı dizilmişlerdi. Tabutun önünde dedeler, Şazelî Dergâhı dervişleri gidiyordu. Tabutu taşıyanlar, Enderûn-i Hümâyûn ağaları ve saray erkânıydı.

Tabut. Babü's-saâdeden Orta-kapıya kadar, serviler arasından yavaş yavaş ilerledi. Orta-kapıdan vakar ve ihtişamla çıkarken hazîn bir Tehlîl, ruha huşû ve tevekkül veren tatlı bir sada, Orta-kapının taş duvarlarına, bir zamanlar vüzeraya mahbes teşkil eden kapı arasına aksetti. Enderûn-ı Hümâyûn ağaları, salât okuyorlardı. Kubbe-altının harab duvarlarına akseden bu sesler, Osmanlı ruhunun hazîn feryadlarıydı. Herkes tabutun arkasından hürmetle yürüyordu. Önde, dedegânın hazîn nağmeleri işitiliyor, Şazelî Dergâhı şeyhlerinin okudukları Kelime-i Tevhîd, Tekbîrler ve na'atlar arasında, âheste bir nakarat gibi yükseliyordu.

Cenaze Bâb-ı Hümâyûn'dan çıktı. Sokaklar, insandan görülmüyordu. Ayasofya önünden Sultan Mahmud Türbesine kadar caddeye iki sıra asker dizilmişti. Ağaçlar, evler, pencereler, damlar, bütün dolmuş, tramvaylar durmuştu. Tabut, acıklı ve müessir duâlarla, tekbîrler ve tehlillerle ilerliyordu. Cenazeyi görenler, müteessirdiler. Evlerin pencereleri kadınlarla dolu idi. Bir hanım, hıçkırıklarını zabtedemiyor, mendili gözlerinde, başını duvara dayamış, ağlıyordu.

Son nefesi andıran «Allah!» «Allah!» nidalarıyle tabut türbe kapısından içeri girdi. Sultan Abdülhamid, hürmet ve tekrim ile kabre indirildi. Osmanlı tarihinin otuz dört senelik safhası hazîn bir surette hitama erdi.»

— ☆ —

SON PÂDİŞAH TAHT'DA ÇIKARKEN...

Sultan Reşad'ın vefatını müteâkip, Sadrâzam Talât Paşa ve Şeyhülislâm Müsâ Kâzım Efendi'nin Enver Paşa ile birlikte Çengelköyü'ndeki veliahd dairesine giderek taht'da dâvet ettikleri Sultan Vahideddin, Abdülmecid'in oğlu ve Osmanlı Pâdişahlarının sonuncusudur.

Sultan Abdülaziz Hân'ın büyük oğlu Yusuf İzzeddin Efendi'nin vefatından (bir iddiaya göre intiharından) sonra Veliahd olan ve ağabeyi Sultan Reşad'ın vefatı üzerine 4 Temmuz 1918 Perşembe günü taht'da çıkan Sultan Vahideddin, Osmanoğulları'na mensub İslâm Halîfelerinin de yirmi sekizincisidir.

1861 yılında doğan ve elli sekiz yaşında cülüs eden Sultan Vahideddin'in o gün Topkapı Sarayı'na gelişini anlatan Mâbeyn Başkâtibi Ali Fuad Türkgeldi: **«Pâdişah o esnada romatizmadan muztarip olarak yol yürümekte zahmet çektiği cihetle, kapıdan girer girmez mahiyetindekilerden bastonunu istedi. Bastonun Çengelköyü'nde unutulmuş olduğunu söylemeleri üzerine «Bu** bir felâket!» **diyerek yürüdü. Bu suretle Sarayın kapısından içeri adım atınca ilk tef vvüh ettiği** (söylediği) **söz, felâket lâfzı oldu. Bütün zaman-ı saltanatı da, felâketle geçti,»** diyor ki, doğrudur, Ali Fuad Bey'in bu teşhis ve tesbiti...

Müslüman - Türk'e düşman —içimizdeki ve dışarıdaki— şer kuvvetlerin cümlesinin ellerindeki bol imkânları seferber ederek olanca mel'anetleriyle çalışmaları Sultan Vahideddin devrinde neticelenmiş, Birinci Dünya Harbi'nden mağlûb çıkan devlet, bu devirde Mondros Mütârekesini/Teslimnâmesini imzalamış, İstanbul bu devirde işgâl olunmuş ve yine bu devirde düşman sürüleri Ankara önlerine kadar gelmiştir!.. İttihad ve Terakki başındaki **«üç beyinsiz»**in, Sultan İkinci Abdülhamid Hân'ı hal' etmekle başlayan gafletleri, koskoca İmparatorluğumuzu on yıl (1908 - 1918) içinde böylesine bir felâket çukuruna yuvarlamış ve Sultan Vahideddin, işte bu derece nazik bir devirde taht'da çıkmıştır!..

Kıymetli müdekkik İbnülemin Mahmud Kemal Bey merhum, Maarif Vekâleti'nce yayınlanan «Osmanlı Devrinde Son Sadrâzamlar» adlı mühim eserinin son cildinde «Dâmâd Ferid» denilen Balkan serserisinin kapkara icraatını incelerken, Sultan Va-

Sultan Vahideddin'in cülûsunda yapılan biat merasiminden bir görünüş.

hideddin'in şahsiyyetine temasla Şeyhülislâm Mûsâ Kâzım Efendi'den şunları naklediyor:

«— Şeyhülislâm Mûsâ Kâzım Efendi söylemişti: Cülûsu takip eden Leyle-i Kadir'de görüştükleri esnada, Sultan Vahideddin: «Ben, bu makam için hazırlanmadım. Çocukluğumdan beri vücudca rahatsız olduğumdan lâyıkıyle tahsil edemedim. Sinnim kemâle erdi, dünyada bir emelim kalmadı. Biraderle hangimizin evvel gideceğimiz malûm olmadığından bu makama intizarda değildim. Fakat takdir-i ilâhi ile teveccüh etti, bu ağır vazifeyi deruhte eyledim. Şaşmış bir haldeyim, bana duâ ediniz.» demiş.

Sultan Vahideddin'in, Sahib Molla Bey-zâde eski Adliye Nâzırı İbrahim Bey'e de:

«— **Nebatatın rahmet-i ilâhiyeye ihtiyacı olduğu gibi, insanlar da, merhamet-i ilâhiyeye muhtaçdır. Âczim var, korkuyorum. Maddeten hiçbir şeyden korkmam. Fakat pek ağır bir vazife deruhde ettim, Allah'dan korkarım.»** dediğini yine İbnülemin Mahmad Kemal Bey naklediyor.

Mâbeyn Başkâtibi Ali Fuad Türkgeldi —daha evvel temas ettiğimiz gibi— dost ve düşman tarafından son derece itimada şayan bir kimse olarak tanınmış ve bu zat «Görüp İşittiklerim» adlı mühim eserinde, Sultan Vahideddin devri olaylarına ışık tutmuş, son Osmanlı pâdişahının şahsiyyeti ile, ne müşkül şartlar içinde taht'da çıkıp nasıl bir ıstırabla saltanat sürdüğü mevzuunda istikbalin gerçek tarihçisine yardımcı olmuştur.

Sultan Vahideddin'in 4 Temmuz 1918 Perşembe günü başlayan saltanatı, 16 Kasım 1922 tarihine kadar dört sene, dört ay, on beş gün devam etmiş, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce 1 Kasım 1922 günü saltanat ilga edildiğinden, Vahideddin Hân bu müddetin son on altı gününde yalnız Halife sıfatını taşımıştır ki, aşağıda ele alacağız bu nice ıstırablarla geçen saltanat devrini...

— « ☆ » —

SÜLEYMAN NAZİF BEY ve «KARA BİR GÜN»

8 Şubat 1919 Cumartesi günü, Fransız generali Franchet d'Espérey bir fâtih (!!!) edâsiyle İstanbul'a girmiş ve o gün bu münasebetle tertiplenen parlak (!) zafer (!) alayı, Süleyman Nazif Bey merhumun **«Kara Bir Gün»** adlı meşhur makalesiyle tarihimize geçmiştir.

«Üç beyinsiz kafa»nın çılgınlığıyle girdiğimiz Birinci Dünya Savaşı sonunda imzalanan Mondros Mütârekesi/Teslimnâmesini müteâkip düşman filolarının İstanbul'a gelişiyle yurdumuzun işgâline başlanmış ve işte Fransız generali böyle bir devrede İstanbul'a girmiştir!..

Franchet d'Espérey adındaki bu Fransız generali Rumeli'deki düşman kuvvetlerinin başkumandanıdır!.. İstanbul'a, şehri sanki savaşla fetheylemiş bir fâtih (!!!) gibi giren bu başkumandan (!), o gün beyaz bir ata binmiş, bu atın dizginlerini iki askere tutturan muzaffer (!) başkumandan (!), Rum, Ermeni ve Yahudilerin sevinç gösterileri arasında İstanbul caddelerinden geçip Fransız sefârethanesine gitmiştir!..

Süleyman Nazif Bey merhum, Fransız generalinin o günkü maskaralığını görenlerden ve o acı günün ıstırabını duyanlardandır... «Kara Bir Gün», o günün ıstırabıyle yazılmıştır. O günlerde, işgâl kuvvetlerini çileden çıkaran «Kara Bir Gün»ün neden, niçin yazıldığını ve bu makalenin o devirde nasıl bir hâdise olduğunu Kemaleddin Şükrü Bey'in «Mütâreke Acıları»ndan okuyalım. Diyor ki bu zat:

«Emanet binası karşısında general Şarpi'nin muzikası Fransız marşını çalarken meydanın karşısında ve Türbe kapısının önünde uzun boylu, geniş omuzlu, sakallı ve gözlüklü bir adam durmuş «La Marseillaise» marşını dinliyordu.

Askerî bandonun çaldığı hava, bu adamın çok mu hoşuna gitmişti? Hayır!.. Eğer bu gözlüklü ve sakallı adamın yanına yaklaşırsak, onun burada kendi zevk ve arzusu ile durmadığını görür, anlarız...

O, burada keyfi için değil, hissettiği teessürün şiddetinden âdeta ayakları tutularak bulunduğu yerde mıhlanıp kalmıştı. İnsana derhal hürmet hissi veren asîl simâsı gittikçe artan takal-

lüslerle sarsılıyordu. Yumruklarını sıkıyor, ateş saçan gözlerinde derin bir hiddet ve kinin korkunç izleri parlıvordu.

Bu adam kimdi? Tek başına bütün bir şehrin ıstırabını kendi şahsında cem'etmiş bir intikam heykeli gibi duran bu ak sakallı ihtiyar neyin nesi idi?

ransız muzikası «La Marseillaise»i bitirmişti.

Meydanın etrafını saran Kumkapı, Samatya, Gedikpaşa muhitlerinin Rum ve Ermeni halkı, Türk toprağında cünbüş yapan düşmanı, kucaklarındaki çocuklarıyla seyre koşan bu yardakçı sürüsü, birden bire alkış kopardı. Şehremâneti meydanı «yaşasın Fransa!..» nidaları, nâraları ile çalkalandı.

Bu vaziyet, Türbe duvarının dibinde duran zatın üzerinde daha büyük ve müdhiş bir tesir bıraktı. Artık yerinde duramadı, hiddetten bembeyaz kesilmiş dudakları arasından âdeta gök gürler gibi bir sesle kendi kendine bağırdı:

«— Kahbe sürüsü... Bugün âciz bir vaziyette bulduğunuz Türk milletine, elini kolunu bağladıktan sonra istediğinizi yapıyorsunuz... Fakat yarından korkun!.. Türk'ün yarınki intikamından korkun!..»

Sakallı ve gözlüklü adamın bu hitabı kimin içindi?

Toplanmış olan Ermeni ve Rumlara mı? Yoksa Fransızlara mı böyle hücum ediyordu?

Onun böyle yüksek sesle söylediğini işiten bir Rum palikaryası, doğruca Emânet binasındaki Fransız hey'etine haber vermeğe koşarken, sakallı zat da yumruklarını sıkarak, dişlerini gıcırdatarak yürüdü.

Babıâli'ye gidecek yola saptı. Bir binadan içeri girdi. Bir çok insanların toplu bir halde bulundukları odaya daldı.

Bu odada boş bir masa vardı. Onun geldiğini gören arkadaşları kendisini hürmetle karşılarken, o çatık bir çehre ile masanın başına geçti. Eline kalemini aldı ve önündeki kağıt üzerine şu serlevhayı koydu: KARA GÜN...

Odadaki arkadaşları: «Üstadın bugün hiddeti üzerinde» diyerek onu yalnız bıraktılar.

Bu adam, Fransızların nümayişlerine ve yerli Hıristiyanların taşkınlıklarına şahid olduğumuz bu zat, merhum

SÜLEYMAN NAZİF, girdiği bina da «Hâdisat» gazetesi idarehanesi idi.

Üstad, İstanbul'da kıyametler koparacak olan meşhur makalesini, «Kara Gün»ü yazıyordu...

O gece İ'tilâf sansürüne şiddetli emir verildi:

«— Türk gazetelerine çok dikkat edin. Franşe d'Espré'nin ve İ'tilâf devletlerinin aleyhinde hiç bir satır, velev ki imaen olsun neşrolunmayacaktır.»

Bu emri alan sansür memurları, o gece getirilen bütün gazete sütunları üzerinde daha dikkatli hareket ettiler. Rum, Ermeni gazeteleri için bu takayyüdata lüzum yoktu. Çünkü heps de istediklerinden alâ yazarlardı'..

Her gazete provalarını gönderdiği halde, sansür memurları «Hâdisat» gazetesi provalarını gece geç vakte kadar beklediler, gelmeyince haber gönderdiler:

«— Hani ya provalar?»

Süleyman Nazif geceyi matbaada geçirmiş, «Kara Gün» serlevhalı makalesini mürettibhâneye vermişti... Mürettibler hayret ettiler. Çünkü Üstadın yazısı bütün şiddetle İ'tilâf devletlerine ve bilhassa Fransa'ya hücum ediyor ve ateşin kalemi ile general Franşe d'Espré'yi adamakıllı hırpalıyordu.

Sansür, buna hiç müsaade eder mi idi?

Mürettibler, ehemmiyeti olmayan bir çok dizilmiş yazıları sansürün nasıl çıkardığını bildikleri için Nazif'in mühim makalesinin de aynı âkibete uğrayacağına emin olduklarından bir müddet dizip dizmemekte tereddüt ettiler. Fakat Üstad:

«— **Dizilsin!.. Tashihini de ben yapacağım.**» diyerek kat'î emir vermişti.

Yazı dizildi ve bu sırada da sansür dairesinden gönderilen Rum kopilleri matbaaya gelerek provaları istediler. Havadisten ilânata kadar bütün sütun provaları verildi. Yalnız başmakale kaldı. Üstad:

«— **Asîl Türk ruhunun galeyan-ı hissiyatını taşıyan yazılarımı Rum oğlanlarının eline vermem!**» demişti.

Süleyman Nazif Bey'in «Kara Bir Gün» başlıklı yazısı böylece, 9 Şubat 1919 Pazar günkü «Hâdisat» gazetesinde yayınla-

nır ve bu yazıyı okuyan o, bir fâtih (!!!) edâsiyle İstanbul'a girip Rum, Ermeni, Yahudi alkışlarıyle şımaran Franşe d'Espre adlı Fransız generali hemen general Şarpi'nin yanına koşar... Şarpi, İngiliz ve İtalyan fevkalâde komiserleriyle temas kurar ve bunların cümlesi, müşterek bir nota ile Babıâli'yi protesto ederler: Süleyman Nazif Bey'in kendilerine teslimini isterler!.. Dostları Süleyman Nazif Bey'e kaçmasını tavsiye ederlerse de, Koca Nazif reddeder bu teklifi ve der ki:

«— Hayır!.. Ben kaçmıyacağım. Hattâ saklanmak cebanetini bile göstermiyeceğim!..»

İşgâl kuvvetlerinin Babıâli üzerindeki tazyikinin arttığı ve her tarafta harıl harıl Süleyman Nazif Bey'in arandığı o günlerde dostları ona:

«—Sen bu vatana lâzımsın. Bugün, yarın İ'tilâf zabıtası seni yakalarsa, biz, hiç birimiz bir şey yapamayız ve sana da yazık olur.» derler. Süleyman Nazif Bey, bu ikaza hak verir ve:

«— Hakkınız var. Namerd düşman tarafından tevkif edilmek ruhumu muazzeb eder. Beni yakalayacak hiç değilse Türk polisi olsun. Şimdi derhal ve bizzat gidip Polis Müdüriyetine teslim olacağım!» der, paltosunu giyip, bastonunu eline alarak dostlarına veda eder:

«— Allahaısmarladık arkadaşlar... Türklüğü müdafaa cürmü ile Türk hükûmetine teslim olmağa gidiyorum. Kalbim, vicdanım vazifesini yapmış insanların inşirahı ile dolu. Merak etmeyin yine görüşürüz.»

O yıllarda Polis Müdürü Mehmed Ali Bey adında vatanperver bir zattır. Bu zatın, Süleyman Nazif Bey'in Türk polisine teslimînde takındığı tavrı, yine «Mütâreke Acıları»ndan tâkip edelim:

Mehmed Ali Bey, «Babıâli'den [illegible] ve Nazif'in tevkifi hakkında yazılmış olan tezkere elinde uzun uzun düşündü. Üstadı bizzat tanıyordu. Onunla iyi bir arkadaşlığı vardı. Bu arkadaşlık bertaraf, bir Türk vatanperverini nasıl düşmana teslim ederdi. Derhal Şube Müdürlerini topladı, meseleyi anlattı:

«— Hiç bir Türk polisi, ne taraftan ihbar olunursa olunsun, Süleyman Nazif Bey'i asla tevkife teşebbüs etmeyecektir. Ne kadar kabilse, o kadar idarei maslahat edeceksiniz.» emrini ver-

di. Daha Şube Müdürleri içeride iken Polis Müdürünün kapısı vuruldu ve içeriye giren zat:

«— Beni aramak zahmetinde bulunmayın. Bizzat kendim teslim olmağa geldim.» dedi.

Bu adam, üstad Nazif'di!.. Polis Müdürü ve yanındaki şube âmirleri şaşırıp kalmışlardı!.. İ'tilâf devletlerinin şiddetli notalarla tevkif ve kendilerine teslimini istedikleri Süleyman Nazif, kendi kendine teslime gelmişti!.. Mehmed Ali Bey masası başından fırladı. Üstadın ellerine sarıldı:

«— Bu ne cür'et, ne cesaret!.. Bütün İstanbul'un alt üst edilerek sizi aradıklarını bilmiyor musunuz?»

«— Biliyorum azizim... Aynı zamanda size de tevkifim hakkında emir geldiğinden haberdârım. Türk polisine kendimi aratmak suretiyle zahmet vermemek için bizzat teslim olmağa geldim. İster düşman kuvvetlerine teslim ediniz, ister devlet hapishanesine gönderiniz!»

«— Fakat üstad, hangi cürmünüz için sizi tevkif edeceğim?»

«— Vatanımı sevmek cürmü...»

«— Eğer bu cürüm ise, ben sizden fazla mücrimim!.. Çünkü ben, hem vatanımı, hem de onu kahramanlıkla müdafaa eden sizi seviyorum. Siz kaleminizle, düşman çizmesi altında ezilen memleketi müdafaa ettiniz. Çekinmediniz, korkmadınız!.. Ben de bu memleketin bir evlâdıyım. Sizde olan ruh, bende de var. Ben de çekinmeyeceğim ve sizi her ne pahasına olursa olsun kimseye teslim etmiyeceğim!»

Üstad, kendisini müdafaa ettiği için değil, fakat her tehlikeye rağmen, vatan hislerinin kuvvetini muhafaza eylediği için arkadaşı olan Polis Müdürüne hem memnun, hem müteessir bir nazar atfetti.

Bu esnada Polis Müdüriyeti telefonu çaldı. Babıâli'den telefon ediliyordu. Fransızlar, casusları vasıtasiyle Nazif'in teslim olduğunu haber almışlar ve derhal kendilerine teslimi için Babıâli'ye haber göndermişlerdi. Babıâli de, vaziyeti Polis Müdüründen anlamak istiyordu.

Mehmed Ali Bey, telefon başında hükûmetin sorduğu suale şu cevabı verdi:

«— Evet, üstad burada... benim odamdadır!..»

— .....

«— Fransızlara teslim etmek mi? Türk hükümetinin hiç bir âmiri böyle bir emir veremez ve farzımuhal verecek olan bulunsa bile, o emri tatbik edecek bir Türk polisi benim maiyetimde yoktur!..»

— .....

«— Ne mi olacak? Vazifemizi sonuna kadar yapacağız!.. Kanunun tatbik edilemiyeceği yerlerde ve vaziyetlerde vicdan ve vatan kanunu mer'idir!..

— .....

«— Cebren mi alacağız, diyorlar? Siz idare edemezseniz bana gönderiniz!..

— .....

«— Yapacağım şey, bana aittir!..»

Telefon kapanmıştı... Odadakiler endişeli bir sükût içinde idiler. Mehmed Ali Bey, gayet metin ve soğukkanlı bir halde anlattı:

«— Babıâli'den telefon ettiler: Fransızlar üstadın derhal teslimini, aksi takdirde cebren alacaklarını söylemişler... Hükûmet, teslim taraftarı değil, fakat şaşırmış kalmış. Benden ne yapacağımı soruyor. Ben de herifleri bana gönder...» dedim.

Şube müdürlerinden biri sordu:

«— Ne yapacaksınız?»

Mehmed Ali Bey yumruklarını sıktı:

«— Vazifemi!.. dedi. Benim elimde üstad gibi, yıldırımdan bir kalem yok. Fakat göğsümün altında üstadın kalbi gibi aynı kuvvetle yanan bir volkan var!.. Nazif'in kalemine çarpan nasıl yıkılırsa, benim volkanıma yaklaşan öyle yanar!..»

Polis Müdürü Mehmed Ali Bey, dediğini yapar ve Süleyman Nazif Bey'i teslim etmez... O sırada ortaya Türk dostu bir Fransız çıkar ve onun tavassutu ile Süleyman Nazif Bey, o sahte fâtih (!!!) ile görüşür. Der ki Koca Nazif, o Fransız generaline:

«— Siz Fransa'yı kendi vahşî gayelerine âlet etmek isteyen bir sürü Rum ve Ermeni yardakçılarının alkışlarına kapıldınız. Mazlûmu ezmek için kendisine masûm tavrı veren zâlime el uzat-

tınız. Geldiniz, gelişinizi gördük, tafsilâta hacet yok. İşte bu vaziyetin tesir ve teessürüdür ki, bana o makaleyi yazdırdı. Ben bu yazımdan dolayı sizden af istemiyorum. Çünkü vazifemi yaptım. Fakat siz, bir Fransız generali sıfatı ile vazifenizi yapmadınız!.. Fransa'nın ve tarihin sizi af etmesini arzu ederim.»

Fransız generali bu ağır sözlere cevap veremez. Süleyman Nazif Bey'i de tevkife cesaret edemez ve yalnız «Hâdisat» gazetesi kapanır!..

«Kara Bir gün» muharriri Süleyman Nazif Bey'i rahmetle anıyoruz: Nûr içinde yatsın...

— « ☆ » —

İTTİHATÇILAR BEKİRAĞA BÖLÜĞÜNDE!..

Birinci Cihan Savaşı'nın kaderinin belli olduğu günlerde istifa eden —daha doğru tâbiriyle istifaya zorlanan— Talât Paşa'dan sonra iş başına gelen Ahmed İzzed Paşa hükûmetinin ilk icraatı, bir mütâreke akdine teşebbüs etmek olmuş ve 30 Ekim 1918 Çarşamba günü meşhur «Mondros Mütârekesi» imzalanmıştır!.. Limni adasının Mondros limanında bulunan Agamemnon adlı İngiliz zırhlısında imzalanan bu müdhiş vesika, bir mütârekenâme değil, bir teslimnâmedir ve o tarihe kadar imzalanan mağlûbiyet vesikalarının en ağırıdır!..

Muhtelif vesilelerle kaydettiğimiz gibi, bir dünya görüşünden ve fikir çilesinden mahrum olan İttihad ve Terakki erkânı, Devlet i Aliyye'yi böylesine ağır bir teslimnâme imzasını kabule mecbur hale getirdikten sonra selâmeti firarda bulmuşlar ve Mondros Teslimnâmesinin imzasını müteâkip soluğu yurt dışında almaya başlamışlardır!..

«Osmanlı Triyomvirası» diye söhret bulan Talât, Enver ve Cemal Paşaların bir gece yarısı firarlarından evvel ve sonra, daha bâzı meşhur İttihatçılar da kaçmayı başarmışlardır!.. Bu meyanda, Birinci Cihan Savaşı içindeki askerî sui-istimallerin kahramanı olarak tanınan Harbiye Levâzım Dairesi Reisi Topal İsmail Hakkı Paşa, İttihatçıların meşhur iki Polis Müdürü: Azmi ve Bedri Beylerle, İttihad ve Terakki Merkez-i Umumî âzalarından meşhur Dr. Nâzım ve Dr. Bahaddin Şakir çeşitli yollarla yurt dışına kaçmışlardır.

Bu mühim firar olayları Ahmed İzzed Paşa Kabinesinin iş başında bulunduğu günlerde cereyan etmiş ve harp mes'ullerinin böyle birbiri peşi sıra yurt dışına çıkabilmeleri Ahmed İzzed Paşa Kabinesini pek fena sarsıp, İzzed Paşa'nın istifasında mühim rol oynamıştır.

Yirmi beş gün iktidarda kalabilen ve bu müddet içinde, Mondros Teslimnâmesi'nin akdi ile İttihad ve Terakki erkânının firarlarına göz yuman Ahmed İzzed Paşa'nın istifasını müteâkip Kabineyi Tevfik Paşa kurmuş ve bu zatın sadâreti esnasında İttihatçıların tevkifine başlanmıştır.

30 Ocak 1919 Perşembe günü, başta meşhur Kara Kemal (Küçük Efendi) olmak üzere, İsmail Canbolat, Hüseyin Cahit (Yalçın), Ziya Gökalp tevkif edilmiş, bir kaç gün içinde bu tevkif edilenlerin sayısı doksan üçü bulmuş ve yakalananların cümlesi Bekirağa Bölüğünde toplanmıştır!..

Ve esas büyük tevkifat Tevfik Paşa'dan sonra iş başına gelen Dâmâd Ferid adlı Balkan serserisinin ilk sadâreti sırasında vuku bulmuştur. Bilindiği gibi, bu Dâmâd Ferid diye anılan Balkan serserisi «Hürriyet ve İ'tilâf Fırkası/Partisi» mensubu olup, İngiliz taraftarlığıyle tanınmış bir kimsedir!.. Kapkara şahsiyyetine daha evvel temas ettiğimiz bu Dâmâd Paşa, ilk sadâretinde, hem İngilizlere hoş görünmek, hem de ittihatçıların vaktiyle kendi partisi mensuplarına yaptığı zulmün intikamını almak fırsatını bulmuş ve alelâcele bir Divân-ı Harb teşkil edip bu Divân-ı Harb kararıyle İttihatçıların tevkifine başlanmıştır!..

10 Mart 1919 Pazartesi günü başlayan bu büyük tevkifatta ilk olarak eski sadrâzamlardan Mısırlı Said Halim Paşa, sâbık Şeyhülislâm Mûsâ Kâzım Efendi, İttihatçıların meşhur Meclis i Meb'ûsân Reisi Halil (Menteş), sâbık Âyan Reisi Rıfat, sâbık Hariciye Nâzırı Giritli Ahmed Nesimî ve yine sâbık Adliye Nâzırı İbrahim Beylerle, eski Maarif nâzırlarından Şükrü, İzzed Paşa Kabinesinin İttihatçı Dahiliye Nâzırı Fethi (Okyar), İttihad ve Terakki Kâtib-i Umumîsi meşhur mason Midhat Şükrü ile İttihatçı meb'uslardan Ağaoğlu Ahmed, Salâh Cimcoz, Yunus Nadi, Hüseyin Kadri, bu arada Enver Paşa'nın amcası Halil, Harbiye Nezâreti Müsteşarı Mahmud Kâmil, Dr. Süleyman ve Vehib Paşalar başta olmak üzere altmış kişi tevkif edilmiştir.

Harb, inkıraz, irtikâb ve sui-istimâl suçlusu olarak yakalanan bu kimseler de, ilk tevkif olunanlar gibi Bekirağa Bölüğüne

hapsolunmuş ve ileri gelen İttihatçıların toplanması Dâmâd Ferid serserisinin sadâreti boyunca devam etmiştir.

Bu arada, Ermeni tehciri bahanesiyle de bâzı kimseler yakalanmış ve İ'tilâf devletlerine yaranmak sevdasında olan Dâmâd Ferid, bu bahaneyle pek çok masûmu Divân-ı Harb karşısına çıkarmıştır!.. Boğazlıyan Kaymakamı Kemal Bey ile Urfa Mutasarrıfı Nusret Bey Ermeni tehciri suçu (!) ile haksız yere idâm olunmuşlardır ki, bu iki zatın idâmı Dâmâd Ferid hükümetinin yüzkarası olarak tarihe intikâl etmiştir!..

Bekirağa Bölüğündeki mevkuf İttihatçılar, 27 Mayıs 1919 Salı günü erken saatlerde bir torpido ile İngilizler tarafından Malta'ya sevk olunmuş ve **«Malta Yarânı»** diye anılan bu adamlar 1921 yılı Ekim ayı sonuna kadar orada kalmışlardır. Bu arada, Meclis-i Meb'üsân'a verilen bir takrir gereğince kurulan komisyon, daha evvel yurt dışına çıkabilen firarî İttihatçıların gayrimenkûl mallarının başkalarına ferağına mâni olmuş, firarîlerin bütün emlâki ile bankalardaki para ve hisse senetlerine el konulmuş ve firarî İttihatçılar, kurulan Divan-ı Harb'deki gıyabî muhakemeleri sonunda idâma mahkûm olmuşlardır.

— « ☆ » —

SARAYDA BİR İÇTİMA ve SULTAN VAHİDEDDİN

Bilindiği gibi, 1919 yılının 15 Mayıs günü, İzmir, Yunanlılar tarafından işgâl edilmiş ve bu işgâl yalnız İzmir'e münhasır kalmayıp hemen on gün içinde Urla, Çeşme, Torbalı, Menemen, Manisa, Selçuk, Bayındır, Aydın, Ayvalık ve Tire de, işgâl olunup, görülmemiş bir yağma ve katliâm irtikâb edilmiştir!..

Girişilen bu haksız işgâl hareketini ve medenî (!) dünyanın gözleri önünde işlenen nice cinayetleri tel'in ve protesto gayesiyle, memleket dahilinde yer yer ayaklanmalar başlamış, halk mütecavize karşı koyabilmek için teşkilâtlanıp silâhlanırken; tertiplenen mitinglerle de işgâl olayı protesto edilmiştir.

Bu arada 17 Mayıs günü, İstanbul Darülfünunu konferans salonunda Ömer Besim Paşa riyasetinde bir toplantı yapılmış, bunu 19 Mayıs günü, yetmiş beş bin kadın ve erkeğin katıldığı Fâtih Mitingi takip etmiş, daha sonra 20 Mayıs günkü Üsküdar

Mitinginde otuz bin kişi toplanmış, bu mitingin hemen ertesi günü, Türk muallimleri Darülfünun'da bir araya gelip, yaptıkları konuşmalarla milletin hissiyatına tercüman olmuşlardır. Otuz bin İstanbullunun katıldığı Kadıköy Mitingi 22 Mayıs günü yapılmış, meşhur Sultanahmed Mitingine ise, bütün İstanbul iştirâk etmiştir.

İşte, millî bir galeyan halinde bu çeşit faaliyetler birbirini takip ederken, hali hazır durum hakkında teatî-i efkâr ve bir karar ittihazı gayesiyle Yıldız Sarayı'nın üst katındaki büyük salonda bir **«Şûrây-ı Saltanat»** içtimaı akdolunmuş ve bu toplantıya, hükûmet azalarından başka, sâbık vükelâ ile Âyan âzası, devlet adamları, askerî erkân, parti liderleri, Baro ve basın mensuplarıyle Darülfünun mümessilleri iştirak etmişlerdir.

«Şûrây-ı Saltanat» içtimaını, devrin pâdişahı, Vahideddin, büyük bir teessürle açmış ve yaptığı kısa konuşmayı: **«Bu meclisi cümlemiz hakkında bâis-i intibah ve hidayet buyurmasını Cenâb-ı vâhib-ül-atayâdan niyaz ederim»** cümlesiyle bitirerek riyaseti Sadrâzama bırakıp, yanında Veliahd Abdülmecid Efendi olduğu halde hususî dairesine çekilmiştir.

Sultan Reşad devrinde ve Vahideddin'in saltanatının ilk aylarında Mabeyn Başkâtipliğinde bulunup, dostu, düşmanı tarafından namuslu bir zât olarak tanınan rahmetli Ali Fuad Türkgeldi'nin hâtıratına göre, Sultan Vahideddin **«Abdülmecid Efendi'nin koltuğuna girerek ,orta kattaki daire-i husûsiyelerine avdet etmek üzere melûl ve mahzun bir halde servis merdiveninden inerken iki gözünden yaş akıp** «Karılar gibi ağlıyorum» demiştir.

Yine Ali Fuad Türkgeldi, Sultan Vahideddin'in o günlerdeki durumuna temasla şunları yazıyor:

«Zât-ı şâhâne ahvâle nakl-i kelâm ile acıklı bir hasbıhalde bulundu. **«Ecnebiler pek bi-aman!»** cümlesi ile başlayarak: **«Gece gündüz ne çektiğimi bir Allah bilir, bir ben bilirim. Bizi tazyik ile Meclis-i Meb'ûsân'ı dağıttırdılar. Fikirlerini ihsas değil, âdeta açıktan açığa izhar ediyorlar. Sen meşruti bir hükümdar olduğum halde gûya mutlak bir hükümdar imişim gibi muamelede bulunuyorlar ve doğrudan doğruya bana müracaat eyliyorlar. Meşrutiyetten bahsedince** «Hangi meşrutiyet?» **diye mukabele ediyorlar.** «Karşımızda müracaat edecek kuvvet olarak yalnız sizi tanırız ve sizi pâk addederiz» **diyorlar. Yâni, sözlerimizi isga etmezseniz sizi de tanımayız demek istiyorlar. İstiklâlimizi kur-**

«Ben millotin ateşli külü üzerine oturdum, taht-ı saltanatın kuş tüyünden minderleri üzerine oturup gömülmedim» diyen Sultan Vahideddin'in ıstırabı yüzünden okunmuyor mu?..

tarmak için bizzarure bu hallere tahammül ediliyor. Diğer taraftan birşey için kendilerine müracaat edilince: «Henüz münasebât-ı siyasiyyemiz iade olunmadı; buradaki memurlarımız askerî memurlardır» **diye cevap veriyorlar. Ben, milletin ateşli külü üzerine oturdum, taht-ı saltanatm kuş tüyünden minderleri üzerine oturup gömülmedim. Bunlardan kimseye bahsedilemiyor; Elbette bir gün tarih bu hakayiki yazar. Siz eminim olduğunuz için bu şeyleri mahremâne olarak yalnız size söylüyorum. Vâkıa merhum birader de** (Sultan Reşad) **dahili bir kuvvet-i galibenin taht-ı tazyikinde idi. Lâkin ben onun kat kat fevkinde olarak diritnavtlarıyla mücehhez bir kuvvet karşısında bulunuyorum»** dedi. **«Eğer âkilâne, bi-garazâne ve bi-tarafâne idare-i umür edecek bir halefim olsaydı, ömrümün devr-i âhirinde bu bâr-i azâmı vallahi billâhi ve tallahi kabul etmezdim. Taht-ı saltanat ile teneşir arasında ne kadar mesafe olduğunu bilirim: siz de gördünüz, bir tarafta taht, bir tarafta da tabut duruyordu»** dedi. (Topkapı Sarayı'ndaki cülûs merasimini îmâen)

Bir pâdişahın makam-ı saltanatında bu müteessirâne sözlerini işitmek bittabî bana da tesir etti. Devlet ve milletin temin-i selâmetine muvaffakiyetle taht-ı saltanatlarında âsûde-nişîn olmaları temenniyât-ı hâlisanesinde bulunarak huzurdan çıktım.» diyor.

26 Mayıs 1919 Pazartesi günü toplanan ve üç saat devam eden «Şûrây-ı Saltanat» içtimaında, devrin sadrâzamı, şu, Dâmâd Ferid adlı Balkan serserisi çok ağır tenkidlere maruz kalmış ve Dâmâd Ferid, o ağır tenkidlerin hiç birine cevap verememiştir!..

— « ☆ » —

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ AÇILIRKEN...

İkinci Meşrutiyet'in son Meclis-i Meb'ûsân'ı 18 Mart Perşembe günü, İstanbul'un işgâlinden hemen iki gün sonra, ittifakla aldığı tehir-i müzâkere kararını müteâkip 11 Nisan tarihinde feshedilmiş ve o Meclis'in İngilizler elinden kurtulabilen âzaları «Karakol Cemiyeti» aracılığıyle Anadolu'ya geçip Ankara'da toplanırken; yapılan seçimlerde kazanan meb'uslar da Ankara'ya gelmiye başlamışlardır.

Ali Fuad (Cebesoy) Paşa hâtıratında, Ankara'nın o fevkalâde günlerine temasla der ki: «Meclisin Ankara'da nerede toplanacağı ve meb'usların nerelerde misafir edilecekleri meselesi bizi bir hayli meşgul ediyordu. O zamanlar için mühim olan bu meselenin halli vazifesini Yirminci Kolordu üzerine almıştı. Meclis için vaktiyle İttihad ve Terakki Fırkası tarafından yaptırılan binayı münasip görmüştük. Ancak inşaat henüz tamamlanmamıştı. Çatısının kiremitleri de döşenmemişti. Derhal faaliyete geçmiş, ikmali için Kolordunun istihkâm bölüğünü memur etmiştim. İçtima salonunun tanzimi hususunda bâzı mütehassıs arkadaşlar da yardımda bulunuyorlardı. Meb'usların ikametine Muallim Mektebini (yanan Maarif Vekâleti binası) tahsis etmiştik. Burada da ufak tefek tamirat yapılmıştı.»

O devirde harap bir Anadolu şehri olan Ankara'da, Meclis binası ve gelen meb'usların misafir edilmesi —yukarıda görüldüğü gibi— bir mesele olmuş ve bu hazırlıkları müteâkip Meclis'in 23 Nisan günü açılması kararlaştırılıp, bu karar 22 Nisan 1920 Perşembe günü, Heyet-i Temsiliye namına Mustafa Kemal Paşa tarafından bütün valilere, kumandanlara ve belediyelere şu telgrafla bildirilmiştir:

1) Bimennihil kerim Nisanın yirmi üçüncü günü, Cuma namazını müteâkip Ankara'da Büyük Millet Meclisi küşad edilecektir.

2) Vatanın istiklâli, makam-ı refi-i Hilâfet ve saltanatın istihlâsı (kurtulması) **gibi en mühim ve hayatî vezaifi ifade edecek olan Büyük Millet Meclisi'nin yevm-i küşadını Cuma'ya tesadüf ettirmekle yevm-i mezkûrun mebrukiyetinden istifade ve bilûmum meb'usini kiram hazeratı ile Hacı Bayram Veli Cami-i şerifinde Cuma namazı edâ olunurken envarı Kur'an ve salâttan da istifaza olunacaktır. Badessalât, lihyeyi saadet ve Sancak-ı Şerifi hâmilen daire-i mahsusaya gidilecektir. Daire-i mahsusaya dahil olmazdan evvel bir duâ kıraatiyle kurbanlar zebh olunacaktır. İşbu merasimde cami-i şerîften daire-i mahsusaya kadar Kolordu Kumandanlığınca kıtaat-ı askeriye ile tertibat-ı mahsusa alınacaktır.**

3) Yevm-i mezkûrun teyidi kudsiyeti için bugünden itibaren merkez-i vilâyette Vali Beyefendi hazretlerinin tertibi ile hatim ve Buhari-i Şerîf tilâvetine bed' olunacak ve hatmi şerîfin son

aksamı teberrüken Cuma günü namazdan sonra daire-i mahsusa önünde ikmal edilecektir.

4) Mukaddes ve mecruh vatanımızın her köşesinde aynı surette bugünden itibaren Buharî ve hatematı şerife kıraatine şüru'edilerek Cuma günü ezandan evvel minarelerde salâvatı şerîfe okunacak ve esnayi hutbede hilâfetmeâbımız pâdişahımız efendimiz hazretlerinin namı şâhâneleriyle bilûmum tebea-i mülûkânelerinin bir an evvel nail-i halâs ve saadet olmaları duâsı ilâveten tezkâr olunacak ve Cuma namazının edasından sonra da ikmali hatm edilerek makamı muallâyı hilâfet ve saltanatın ve bilcümle aksamı vatanın halâsı maksadıyle vuku bulan mesai-i millîyenin ehemmiyet ve kudsiyeti ve her ferd-i milletin kendi vekillerinden mürekkep olan bu Büyük Millet Meclisi'nin tevdî eyleyeceği vezaif-i vataniyyeyi ifaya mecburiyeti hakkında mev'izeler irad olunacaktır. Bâdehu halife ve pâdişahımızın, din ve devletimizin, vatan ve milletimizin halâsı, selâmeti ve istiklâli için duâ edilecektir. Bu merasim-i dinîye ve vataniyenin ifasından ve camilerden çıkıldıktan sonra Bilâdı Osmaniyenin her tarafında, makamı hükümete gelinerek Meclis'in küşadından dolayı resmen tebrikât îcra edilecektir. Her tarafta Cuma namazından evvel münasib surette mevlid-i şerif okunacaktır.

5) İşbu tebligatın hemen neşir ve tamimi için her vasıtaya müracaat olunacak ve serian en hücra köylere, en küçük kıtaat-ı askeriyyeye, memleketin bilûmum teşkilât ve müessesatına iblâğı temin edilecektir. Ayrıca büyük levhalar halinde her tarafta tâlik ve mümkün olan mahallerde tab-ı ve teksiri ile meccanen tevzi edilecektir.

6) Cenâb-ı Hakk'tan muvaffakiyet-i kâmile tazarru olunur.»

23 Nisan 1920 Cuma günü bu tamimdeki hususlara aynen uyularak Ankara'da Büyük Millet Meclisi açılmış ve Meclisin en yaşlı âzası Sinop meb'usu Şeref Bey, şu konuşmayı yapmıştır:

«—Bu Meclis-i âlinin en yaşlı âzası sıfatıyle ve tevfik-i İlâhi ile milletimizin dahilî ve haricî istiklâl-i tâm dahilinde mukadderatını bizzat idare ve deruhte ettiğini bütün cihana ilân ederek Büyük Millet Meclisi'ni küşad ediyorum. Metbu-u akdesîmiz olan bütün Müslümanların Hâlifesi ve Osmanlıların Pâdişahı Sultan Mehmed Hân-ı sâdis hazretlerinin kuyud-u ecnebiyeden

23 Nisan 1920 Cuma günü, bütün yurtta hatemat-ı şerife ve Buhari kıraat olunmuş ve o gün Cuma Namazını müteakip, Büyük Millet Meclisi böyle duâ kıraatıyle açılmıştır.

tahlisine ve ebedi payitaht-ı saltanat-ı seniyye olan İstanbulumuzla işgâl altında ve envai mezâlim ve fecayi içinde maddeten ve mânen bilâ-insaf imha edilmekte bulunan bilcümle vilâyat-ı mazlûmemizin istihlâsına muvaffakiyet ihsan buyurmasını Cenâb-ı Allah'dan niyâz eylerim.»

Şeref Bey'in, alkışlarla karşılanan bu açış konuşmasından sonra, riyaset divânı kâtiplikleriyle encümen seçimlerine geçilmiş ve ertesi gün toplanılmak üzere içtimaa nihayet verilmiştir.

—« ☆ »—

BİRİNCİ BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'nin MEMLEKETE BEYÂNNAMESİ ve PÂDİŞAHA ÇEKTİĞİ TELGRAF

«Pâdişahımız, kalbimiz hiss-i sadakat ve ubudiyetle dolu, tahtınızın etrafında her zamandan ziyade daha sıkı bir rabıta ile toplanmış bulunuyoruz...»

Birinci Büyük Millet Meclisi'nin açılmasına nasıl karar verildiğini, bu kararla 23 Nisan 1920 Cuma günü ilk Meclis'in açıldığını ve bu münasebetle yapılan merasimi daha evvel incelemiştik.

Büyük Millet Meclisi'nin ilk günkü toplantısı, Meb'usların mazbatalarının —bugünkü tâbirle tutanaklarının— tedkiki için komisyon kurulması kararıyle kapanır. Ertesi günkü içtimada evvelâ Mustafa Kemâl Paşa konuşur, bilâhare Antalya meb'usu Hamdullah Suphi (Tanrıöver) söz alır ve **«Meclis'in milletin ruhuna tercüman olarak, Hilâfet Makamı ve saltanat hakkında düşündüklerini te'yid ve tesbit etmesini»**, bu tesbitin bir **«beyannâme ile neşrini»** ister. Bu teklif oy birliğiyle kabul edilir ve 25 Nisan Pazar günü saat 17'de, Celâleddin Ârif Bey başkanlığında toplanan Meclis'de Hamdullah Suphi Bey, ilk Meclis'in ilk beyannâmesini okur... **«İrâde-i Milliye»** gazetesinin 6 Mayıs 1920 tarihli nüshasında yayınlanan bu beyannâme şudur:

«Büyük Millet Meclisi'nin memleketine beyannâmesi:

Anadolu'nun her köşesinden gelen vekillerimizin teşkil ettiği Büyük Millet Meclisi, olanı biteni dinleyip anladıktan sonra millete hakikati söylemeye lüzum gördü. İngilizler tarafından satın alınan ve milleti birbirine düşürmek maksadını güden bâzı hâinler sizi aldatmak için türlü türlü yalanlar söylüyorlar. İzmir

vilâyetinin, Antalya'nın, Adana'nın, Antep'in, Maraş ve Urfa bavalisinin düşmanlar tarafından işgâli üzerine silâhına sarılan milletdaş ve dindaşlarınızı yine size mahvettirmek için pâdişah ve halifeye isyân sözünü ortaya atıyorlar... Millet Meclisi, halife ve pâdişahımızı düşman tazyikinden kurtarmak, Anadolu'nun şunun bunun elinde parça parça kalmasına mâni olmak, payıtahtımızı yine anavatana bağlamak için çalışıyor. Biz vekillerinız Cenâb-ı Hakk ve Resûl-i-Ekrem'i namına yemin ederiz ki, Pâdişaha ve Halifeye isyân sözü, bir yalandan ibarettir ve bundan maksad, vatanı müdafaa eden kuvvetleri, aldatılan Müslümanların elleriyle mahvetmek ve memleketi sahibsiz ve müdafaasız bırakarak elde etmektir. Hind'in Mısır'ın başına gelen halden mübârek vatanımızı kurtarmak için İngiliz casuslarının sizi aldatmak üzere uydurdukları yalana inanmayın!.. İzmirini, Adanasını, Urfa ve Maraşını elhasıl vatanın düşman istilâsına uğramış kısımlarını müdafaa eden din ve milletlerinin şerefi için kan döken kardeşlerinizi arkadan size vurdurmak isteyen alçakları dinlemeyin ve onları Millet Meclisi'nin kararı üzerine cezalandıracak olanlara yardım edin. Tâ ki, din son yurdunu kaybetmesin. Tâ ki, milletimiz köle olmasın. Biz birlik oldukça düşman üzerimize gelmeyeceğini resmen ilân etti. Onun candan özlediği aramızda nifak ve şikaktır. Allah'ın lâneti düşmana yardım eden hâinlerin üzerine olsun ve tevfiki, Halife ve Pâdişahımızı, millet ve vatanı kurtarmak için çalışanların üzerinden eksik olmasın.»

Hamdullah Suphi Bey tarafından Meclis'de okunan bu beyannâme, o gün oy birliğiyle kabul edilmiş, yayınlanmasına ve yurdun her tarafına telgrafla bildirilmesine karar verilmiştir.

Meclis, 26 Nisan Pazartesi günü saat 19'da Mustafa Kemal Paşa tarafından toplandığında, ilk sözü İzmir meb'usu Sırrı Bey alır ve yaptığı uzun konuşmada der ki:

«— Meclisimizin toplandığı dakikadan itibaren, Yüksek Halifemiz hakkındaki bağımızın kuvvetlendirilmesine çalışmakta olduğumuz, verdiğimiz kararlarla, söylediğimiz sözlerle sabittir. Bunu şüpheye düşürecek, bizden bir zerrenin bile çıkmış olmadığına şüphe yoktur. Halifemizi esaretten kurtarmak gayemizdir. Fakat düşmanlarımız hiç şüphe etmem ki, bizim burada olan toplanmamızdaki gaye ve amacı elbette ve elbette Pâdişahımız efendimize yanlış ve ters bir surette aksettireceklerdir. Biz, toplantımızın hikmetini ve hakk-ı humayunlarına olan parçalanmaz hü

met ve bağlılığımızı, bulundukları yerin yabancı işgâl ve tecavüzlerinden kurtarmak hakkmdakl mücadelemizin mahiyetini hâk-i payi hümâyûnlarına kalbimizden doğan en samimi hislerle bildirelim. Ve diyelim ki: Biz senin kullarınızız. Gayemiz, sırf zât-ı hümâyûnlarının yabancılar elinde bulunmanızdan doğan üzüntülerimiz icabı sizi kurtarmaya kadar çalışacağız. Bütün emeklerimizi yalnız sizin hümâyûnlarınız uğruna vakfetmişiz, başka emelimiz yoktur. Sizi ve bizi sevmeyenlerin Pâdişahla tebaası arasına ayrılık ve düşmanlık sokmak isteyenlerin maksadı, elbetteki bizim meşrû hareketlerimizi size ters göstermek olacaktır. Onun için Meclisimiz namına Riyaset Divanından hâk-i payî hümâyûna bir telgraf çekilsin.»

Sırrı Bey'in bu teklifi oy birliğiyle kabul edilir ve Pâdişaha çekilecek telgrafın hazırlanması Riyaset Divanına verilir. Riyaset Divanınca hazırlanan ve Meclis'in 28 Nisan 1920 Çarşamba günkü celsesinde Hamdullah Suphi Bey tarafından okunup, Sultan Vahideddin Hân'a çekilen telgraf metni şudur:

«Halife ve Hâkanı akdesimiz efendimiz! İstanbul'un işgâli ve bunu takip eden fecayi üzerine, vaziyeti tedkik ve hukuku saltanatı seniyyelerini ve istiklâl-i millîmizi müdafaa ve temin etmek maksadıyle bu defa Ankara'da Büyük Millet Meclisi halinde içtima ettik. Anadolu'nun düşman istilâsı altında olmayan her köşesinden gelen ve millet tarafından salâhiyet-i fevkalâde ile terhis edilen meb'uslar, müttefikan ittihaz ettikleri bir karar ile südde-i seniyyelerine bâzı hakayıkı arzetmeyi kendilerine bir vecibe-i sadakat ve ubudiyet bildiler. Pâdişahımız! Malûm-u seniyyeleridir ki, Hânedan-ı saltanatı hümâyûnlarının ceddi mübârek-i mübecceli olan Sultan Osman, tarih-i Millîmizin mes'ud ve müteyemmen bir gecesinde, hâtırası nesillerden nesillere intikâl eden bir rüya görmüştü. O rüyanın, üç kıta üstüne gölgesini salan ve altında yüz milyonluk bir âlem barındıran kudsî ağacından artık bütün dallar kesilmiş ve ortada yalnız muazzam bir gövde kalmıştı. O gövde Anadolu'dur ve onun kökleri çok derin gitmek üzere bizim kalblerimizin içindedir. Ecdad-ı Kiramın Rumeli'de, kendi başına bir cihan olan kıtaları fetih ve istilâ ederken ordularını bu Anadolu topraklarından dâvet eder ve uzak memleketlerin büyük ana hatlarını, askerî yollarını muhafaza ettirmek üzere yine Anadolu'dan ahali celbeder ve en mühim nok-

talarda iskân ederlerdi. Bu halk kütleleri, Bosna - Hersek ve Mora içlerine kadar yayıldı. Basra Körfezi'ne kadar indirildi. Suriye ve Filistin yollarında taraf taraf yerleştirildi.

Pâdişahımız! Tahtıgâh-ı saltanat-ı seniyyelerinin şeref ve bekası için Anadolu halkı asırlardanberi baba ve ocaklarından çok uzak harb yerlerinde ifnayi hayat etmeyi kendine en kudsî bir borç bilmiştir. Anadolu boşaldı. Anadolu viran oldu, fakat iklimlerden iklimlere uzayan hâkanlığımızın şevket ve kudreti için her mihneti, her felâketi cana minnet bildi. O bir topraktır ki, Macaristan içlerinden Yemen çöllerine kadar; Kafkas eteklerinden Basra yalılarına kadar kuşak kuşak uzayıp giden namütenahi meşhedilerle muhattır ve o meşhedileri her yerden fazla şimdi hürriyet ve istiklâli için yeni bir mücadele yapan bu eski Anadolu verdi!..

Şevketlû Pâdişahımız! İslâmın her tarafta duçarı hezimet olan bayrakları gelip onun ufuklarında toplandı. Onun ufuklarında kendine en son penahı ve necatı aradı. İzmir istilâsı üzerine Memâlik-i Şâhânelerinin en mamur ve en mes'ud bir kısmı nasıl ateşle yağma ve katl ile baştan başa harap oldu bilirsiniz. Hiç bir hakka istinad etmeyen ve milletimizi son yurdunda duçarı esaret etmeyi emel edinen bu vahşi akın üzerine kalbi hümâyûnlarının duyduğu acı teessürleri cihan-ı matbuata bizzat tevdi buyurmuştunuz. İzmir işgâlini, Adana fecayii, bu fecaiyi Maraş, Antep kıtalleri ve onu da felâketlerimizin en büyüğü olmak üzere İstanbul işgâli takip etti. Soyundan yetiştiğimiz millet; binlerce senedenberi cihanın en muhteşem tahtlarına Sultanlar yetiştirmiş ve hür yaşamış olan bir millet sıfatıyle bu hal karşısında ne yapabiliyordu?.. Pâdişahını elîm bir harb neticesinde ordularını kullanmaktan memnu ve mahrum gördüğü için, kendi kendine silâha sarıldı ve nerede ana vatanı tecavüze uğramış ise, oraya dini ve millî namusunu kurtarmak için koştu.

Pâdişahımız! Kafkasya'nın İslâm kahramanları, babalarının ocaklarını, kendilerinden yüz kere kavî bir düşmana karşı otuz sene, kadın ve erkek müdafaa ettiler. Zavallı Fas on senedir ki, Fransız işgâlini tanımıyor ve silâhını teslim etmiyor. Trablus bir avuç toprağıyle, kahramanıyle aynı cidal içindedir. Bugün İslâm âleminin her köşesi silâhtan tamamıyle mahrum bir halde iken, zulüm ve hiyanetin boyunduruğunu atmak için kıyam ve isyân ederken Abbasî ve Fatımî hilâfetlerinden, Selcuk Türklerinden

آخرده یوك مات مجلسی ریاستندن ذات اقدس حضرت پادشاهی یه کشیده ایدیلن تلغرافنامه صورتیدر .

حلب ولایتی افندمز ، اعلیحضرت پادشاهی دون تخت یدی تحایج اولدیغی حالده وضعیتی تدقیق و جلوسی سلطنت سنیه لری و استقلال مملکتی مدافعه و تأمین ایتك مقصدیله تشکیل اولنمش اولان مجلس ملی حضرتلری احتماع ایتمك اوزره اناطولینك دائر اسقلابی اتمام اولمش هرکوی و قصبه دن کلن وکالت طرفدن استلام اولنان صلاحیت قوق العاده نامه لری توحید ایدلمك مسئولیتی متضمن اتحاد کلمه یی برقرار ایله مدافعه لریه مس حقوقی عرض ایتمك کبی بر وظیفه صداقت و عبودیت بیلدیرلر : پادشاهم سلوم سنیه لریدرکه خاندان سلطنت جاویدانیه لك حمایه لرك وسجل اولان سلطان عثمان تاریخ ملیمزك مسعود و مفتخر صحیفه لرینه نظارتی سی نظرلرینی انتقال ایدن بر روحی کوردك ی اورویاك اوج قطعه اوستنه کولکه لی سلطان والنده یولواو بر مهابت پرور قدرتی تماشه دن ا تخویف ایدرکن اناطولی اولك کوکلری جوق دوین کیبی اوزره کوره اناطولی اولك کوکلری جوق دوین کیبی اوزره نم ظلم و ترك ایچنده دون احداث کرلکلر روپایه کی یاتمش و حیات اولان عناصری مع التأسف ایدوکی اوزره لرو و امامولی طوپراقلرندن دعوت ایدر اوراق مکتوبلرك یوك اناطولی هکری بوتون قطعه لرینه یرلك اوزره یه اناطولیدن دعوت وجد والك بیم نظارله اسکان ایدلردی وطاق کبارلری بوسه هرملك و بوده انجلیزیه قدر یاپدی دیره کوره بر ایدیلدی سوریه ، فلسطین و ارمنستان طرفلرنده یرلشدیرلدی پادشاهم تخت سلطنت سنیه لرینك شوکتلی ایچون اناطولی خالق عصرلردنبرو یاپا کلدکلرندن جوق اوراق سرت و ترلیکه اقلیم حیات اولمق کتیبه لرك مدعی و روح یاشامشدر . اناطولی چیفتلکلری اناطولی ویران اولدی فقط انلرك اوزرلرنده خاندان شوکت و قدرتی ایچون هرعصر هرملاکی حیات بولمشدر . او وطوپراقلرك عمارتلری ایچون و سنه لرجه قدر قصاص انکرلمز صورته قدر قوشاق اوزاتوب کیدن ناشناس یدلرك عاطفه اوشوه لری هرزمان فضیلتلی حریت و استقلال ایچون یك حرب عاصمه لری یاپمش بو انسك اناطولی ویردی شوکتلو پادشاهم اسلامك هرطرفده ووجود حریت اولان یارلقلری کلوب اولك

یوك مات مجلسك پادشاهی :

اناطولینك هرکوشه سنده اولان وکیلرك تشکیل ایتدیکی یوك مات مجلسی اولان بوکون آکلاشلمش صورکه مجلس تحت ریاستکزده کرم کودی . انکلیز طرفندن ماتون الیاس وطنی تربیت ووشورمك مقدسی کوزمن قصب الیاس سزی الدانمق ایچون درلو درلو وعدلر سوبلیورلر . انجق ولایتك ، قطعه لرك ، قصبه لرك ، عشیرتلرك واوردولرك وجودلیسنك دشمنلر طرفندن استعمال اولونیه سلاحه صاریلدقلری وقتدنبری وبیدادلرکری یه سزه کو ایتدیرمك ایچون پادشاهم وجدیله یاپان سوزی اورتیه آیورلر . مات مجلسی خلیفه و پادشاهی نزدنده تمیزلدن قورتارمق آکلطوایت یاچاره یوك وك الده قالمیه مانع اولق یاخود بری ده اوطه یاپلامق ایچون جالیشیورلر . تاریخ و کلریکر حاضرق و رسول اکرمك نامه ایچندرکه پادشاهم خدمه عصیان سوزی یر آلامدیغارندن ، بوندن مقصد وطنی مدافعه ایچون قوتلری آلدیغلدن صلمالرك الریله صو ایچمك و حکمی صاحبسز و مدافعه سز براقمق امه ایتمکدر هلك ، ملك ماشه کلان خائن مبارك وطنیزی قورتارمق ایچون انکلیز جاسوسلریك سزلری آتماق او ده اوجبرده ری یالانه اپاچیکر ایدیکی ، آطه لرق ، او قدر سنی الحاصل وطك دشمن استیلاسه اوضاعنی مدافعه لری دین و مقدساتك شرف ایچون قان دوکن قارداشلرکزی آرقدن سوه وورمه یرق ایستیان آچلغازی دیکه مك واو لری ملك تسلك قراری اولریه حرالاهره حق اولانلره یاردم ایدك . تاکه دین صوك بو دینی عاشق انسون . تاکه ملتمز کوله اولاسون و رقابك اوزه دشمن اوزیمزه کاحکی رسماً اعلان ایتدی . املك خائن اولدیکی ایچون حرص و حق و شقاقدن الهه امتی دشمنه یاردم ایدن خائنلرك اولریه اولسون دوحت و تونق خلیفه پادشاهمزی مات ورطه لرندن قورتارمق ایچون جالیشانلرك اولدقدن اکك اولسون .

یوك مات عیسی اصیل رئیسی
مصطفی کال

lik Meclis in, padişaha çektigi telgraf (sagda) ve memlekete yayinladigi beyanname (solda), «İrâde-i Milliye» gazetesi sütunlarında.

beri hemen bin yüz seneyi mütecaviz bir zamandır istiklâl ve hürriyet için gazâ eden milletimiz, Asya'nın ve İslâm alemdarı diye cihanşümûl bir şöhreti olan milletimiz halâsını, canına susamış düşmanlarının merhametinden bekler mi?..

Şevketpenah Efendimiz! Millî müdafaamızı, mübârek makam-ı hümâyûnlarına karşı bir isyân suretinde göstermek ve halkı iğfâl etmek için mütemadî çalışan hâinler var. Onlar milleti birbirine kırdırmak ve düşman fütühatına yolu açık bırakmak istiyorlar. Halbuki vuran da, vurulan da hepsi sizindir. Hepsi aynı derecede sâdık evlâdınızdır. Millî Müdafaamızı, düşmanların bayrakları babalarımızın ocakları üstünden çekilinceye kadar terk edemeyiz. Her yeri bir büyük hâkanımızın aşkı dinî ve ilâhisine mutantan ve mehib bir delil olan İstanbul mâbedleri etrafında düşman askeri gezdikçe, öz vatanın toprakları üstünden yad (başka) adamların ayakları çekilmedikçe biz mücahedemizde devam etmeğe mecburuz.

Cenâb-ı Hakk, atalarımızın yurdunu koruyan, Halife ve Hâkanın şeref ve istiklâli için uğraşan evlâdınızla beraberdir. Kendi hükûmetimizin idaresi altında bedbaht ve fakir yaşamak, ecnebi esâreti bahasına nâil olacağımız huzur ve saadete bin kere müreccahtır.

Pâdisahımız! Kalbimiz hissi sadakat ve ubudiyetle dolu, tahtınızın etrafında, her zamandan ziyade daha sıkı bir rabıta ile toplanmış bulunuyoruz. İçtimanın ilk sözü Halife ve Pâdişahına sadakat olan Büyük Millet Meclisi, son sözünün yine bundan ibaret olacağını südde-i seniyyelerine en büyük tazim ve huşu ile arzeder.»

Bu telgraf metni de, **«İrâde-i Milliye»** gazetesinde yayınlanmış, böylece bu mühim vesika ile ilk Meclis'in, Halîfe ve Saltanat Makamı hakkındaki fikri, dost, düşman herkese duyurulmuştur.

— « ☆ » —

ÇERKES EDHEM VAK'ASI'NDAN BİR SAYFA

Bugün, Millî Mücadele Tarihi'mizden bir sayfa çevirecek ve o devrin mühim olaylarından biri olan **«Çerkes Edhem Vak'ası»**ndan bahsedeceğiz... Çerkes Edhem kimdir, Millî Mücadeledeki hizmeti nedir ve o yılların bu mühim sîması, neden, niçin

isyân edip Yunanlılara iltica etmiş, «Yüzellilikler» listesine alınıp bilâhare afv edilmesine rağmen neden yurda dönmemiştir?..

Her biri ayrı bir tedkik mevzuu olan bu sualleri bugünlük kısaca cevablandıralım: Çerkes Edhem, Bandırma civarındaki Emre Köyü'nden Ali Bey'in beş oğlundan en küçüğüdür. Edhem'in iki kardeşi, İlyas ve Nuri genç yaşlarında ölmüş, bir iddiaya göre, müsademe esnasında öldürülmüşlerdir. Hayatta kalan iki ağabeyinden Reşid ve Tevfik Beyler okuyup Harbiye'yi bitirmişler ve uzun yıllar Rumeli'de vazife görmüşlerdir. İki ağabeyinin muntazam bir tahsil görmelerine rağmen, babasının «Çakır» diye andığı Edhem Bey okuyamamış, ancak, askerliğini Harbiye Nezâreti'nde inzibat eri olarak yapıp, Bölük Emîni olmuş, cesaretiyle temayüz etmiş, bir ara, İttihatçıların istihbarat teşkilâtı olan «Teşkilât-ı Mahsusa»da vazife alıp İran'a gitmiştir. Birinci Cihan Savaşı sonunda Rauf (Orbay) Bey tarafından Kuşçubaşızâde Eşref'in Salihli'deki çiftliğine yerleştirilip, muhtemel bir işgâle karşı hazırlanmakla vazifelendirilmiştir.

Yaman bir gerillacı olduğu söylenen Edhem Bey, Salihli'deki çiftliği karargâh ittihaz ederek kuvvet toplamıya başlamış ve böylece «Salihli Cephesi» kurulmuştur. Çerkes Edhem hâtıratında o yıllardaki çalışmalarına temasla der ki:

«— Benim, mücahede-i milliyenin tarihini yazacak olan bitaraf insaf ve vicdan ehline sorulacak bir sualim var... Bu sualin cevabı, hislerden âzade olarak verilmedikçe, Türk istiklâl mücadelesinin hakikî tarihinin yazılabilmiş olduğu söylenemez!.. Bu sual şudur: İzmir'in işgâli fâciası, 15 Mayıs 1919'da vuku bulmuştur. Bu tarihte bir mukavemet teşkilâtı mevcut olmak şöyle dursun, mevzuubahis bile değildi. Büyük Millet Meclisi ise, 23 Nisan 1920'de Ankara'da toplanmış, vatanın mukadderatına vazı-ül-yed olmuştur. İzmir'in işgâliyle bu tarih arasında on bir ay, sekiz günlük zaman vardır. Acaba bu, bir seneden üç hafta eksik olan zaman içinde, topu, tüfeği, malzemesi, teşkilâtı, her türlü vesaiti, parası ve nihayet zafer ümidi yerinde olan, arkasında dünyanın en muhteşem İngiliz kuva-i bahriyesi tarafından takviye ve himâye edilen Yunan ordusunu, vatanın içerilerine kadar ilerlemekten alakoyan kuvvet nedir?.. Kimdir, kimlerdir?..

Ben bu sualin cevabını vereyim: Türk milleti ve onun istiklâl azmi, namusu, haysiyetidir. Ben de, bu namus ve haysiyet

içinde, ilk kıdemlilerden nâçiz bir unsur olarak iftihar etmekteyim.»

Çerkes Edhem'in bu satırları gerçeğe uygundur ve Millî Mücadele'nin ilk yıllarında onun gerçekten mühim hizmetleri görülmüştür. Nitekim, Mustafa Kemal Paşa da «Nutuk»da:

«— Çerkes Edhem Bey, millî bir müfreze ile evvelâ Anzavur takibinde ve badehu Düzce isyânında, muvaffakiyetli bâzı hizmetler ifa etmiş olduğu cihetle Yozgad'a gitmek üzere Ankara'ya celbolunduğu zaman, hemen herkes tarafından iltifat ve takdir gördü.» diyerek Edhem'in hizmetlerine temas etmiştir.

O devrede Çerkes Edhem **«münci-i millet/ milletin kurtarıcısı»**dır... Böyle anılır. «Çerkes»liğinden bahsedilmez. Kendisiyle yapılan muhabere bugün meydandadır ve onlarda Çerkes Edhem'e «Edhem Beyefendi» diye hitap edilir. Ancak bir zaman sonra, Çerkes Edhem'e çeşitli kimseler çengel atarlar **ve** bu **«münci-i millet»**den kendi menfaatlerine bir şeyler beklerler!.. Bunların başında Edhem'in ağabeyi Reşid Bey vardır. Saruhan/ Manisa meb'usu olan bu Reşid Bey'in Çerkes Edhem üzerindeki menfî tesirinde hemen bütün kaynaklar ittifak etmişlerdir!.. Çerkes Edhem kendisi de ölümünden evvel bu gerçeği itiraf etmiş ve Kuşçubaşı-zâde Eşref'e:

«— Ah amca! Siz benim üzerimde babamdan daha nafiz idiniz. Ben size olan hürmet ve itimadı öz babama göstermedim. Ağabeyim Reşid Bey'in ihtiras ve gizli maksadlarını siz herkesten iyi bildiğiniz halde neden beni onun elinden kurtarmadınız?.. Ben, şüphesiz ki, çok kusurları olan bir insanım, fakat asla hâin değilim. Ne yazık ki, bana bu damga vuruldu. Hiç bir şeye değil, bu kadar hizmet ettiğim, uğrunda ölümün üzerine pervasız gittiğim vatanımdan uzak ve haksız bir töhmet altında ölüyorum. Bana yazık olmadı mı?» demiştir.

Çerkes Edhem, ölümünden evvel bunları söylemiştir ama, **«münci-i millet»** diye alkışlandığı devrede, o nazik günlerin vahametini kavrayamamış, başta ağabeyi Reşid olduğu halde çeşitli kimselerin tahrikine uymuş, milletin kendisine gösterdiği yakın alâkayı hazmedememiş, bunlar üzerine bir de İsmet (İnönü) Paşa'nın idaresizliği eklenince Çerkes Edhem'in isyânı patlak vermiştir. İsmet Paşa'nın idaresizliği, Çerkes Edhem isyânında ağabeyi Reşid'in menfî tesiri kadar mühimdir!..

Çerkes Edhem Bey.

Bu vesileyle şu hususu bir daha tekrarlayalım ki, Millî Mücadele'nin ve Cumhuriyet devrinin bâzı olayları bizde henüz karanlıktadır ve bu karanlıkta kalmış olaylardan biri de: Çerkes Edhem Vak'ası'dır... İkbâl sahiblerinin arzuları istikametinde tarih yazmayı (!) itiyad haline getirmiş bâzı kimseler, yıllar boyu «Vur abalıya!» kabilinden devamlı Çerkes Edhem'e çatmışlar, isyânın sebeblerine eğilmemişler, bu isyânın önlenip önlenemeyeceği hususunda hiç durmamışlardır!.. Ve tabiî bu hale de, Çerkes Edhem Vak'ası'nda idaresizliği görülen İsmet İnönü Paşa'nın devamlı iktidarda kalması sebeb olmuştur!..

Bir kısım sözde tarihçinin üzerinde durmak lüzumunu hissetmedikleri (!) Çerkes Edhem isyânını, Millî Mücadele'nin en mühim sîmalarından biri olan Ali Fuad (Cebesoy) Paşa'dan dinleyelim. Bu zatın Garb Cephesi Kumandanlığından alınıp Moskova Büyükelçiliğine gönderilmesinden sonra, İsmet (İnönü) Bey Garb Cephesi Kumandanı olmuş ve Çerkes Edhem'in isyânı, İsmet Bey'in bu vazifede bulunduğu sırada, Birinci İnönü Savaşı'nın hemen arifesinde cereyan etmiştir!..

Çerkes Edhem'in isyânı mevzuunda Ali Fuad Cebesoy, «Millî Mücadele Hâtıraları»nda der ki:

«— Yozgat isyânının bastırılmasındaki muvaffakiyetinden dolayı Ankara'nın resmî mehafilinde lüzumundan fazla takdir ve iltifatlara mazhar olan Çerkes Edhem Bey ve müfrezelerinde esasen mevcut olmayan askerî disiplin büsbütün gevşemişti. Gediz muharebelerinde ben bunu çok yakından müşahade etmiştim.

Çerkes Edhem Bey ve kardeşlerinin isyân hâdisesi, benim Garb Cephesi Kumandanlığım zamanına tesadüf etmemişti. Politikacı arkadaşlarının teşvikiyle Pâdişaha, Sadrazam ve İngiliz mümessiline göndermek istediği mektuplar hâdisesinden sonra Edhem Bey ile daha yakından alâkadar olmak lüzumunu duymuştum. Edhem Bey ve arkadaşlarının Ankara gibi en mühim bir merkezimize gönderilerek siyasî cereyanlardan birine kapılmamasına çok dikkat etmiş, fakat muvaffak olamamıştım. Çünkü bütün ikazlarım neticesiz kalmıştı.

Edhem Bey Ankara'da, Büyük Millet Meclisi salonunda dinleyiciler locasına girdiği zaman, kaimen (ayakta) **selâmlanmıştı. Bu ve buna benzeyen hâdiseler kendisini büsbütün şaşırtmış ve**

şımartmıştı. Edhem Bey gibi milletin içinden yetişmiş, o günkü şöhret ve muvaffakiyetlerini hakkıyle kazanmış olanlar başka türlü taltif edilselerdi, kurulmasma bütün kudret ve cesaretiyle çalışmış oldukları millî idareye karşı hâin duruma düşmezlerdi. İktisab ettikleri şöhreti muhafaza ederlerdi.

Edhem Bey hastalandığı zaman Meclis'de görmüş olduğu müstesna bir muamele ile, bir meb'us hakkında istediği mezuniyetin hey'et-i umumiyede muameleye konulması ve derhal intac edilmesi, izahı hiç de kolay olmayan şeylerdendi. **Bu gibi muameleleri hazmetmek kabiliyetinden mahrum bulunan Edhem'in bir gün gelip kabına sığmayarak taşmasını gayri-tabiî karşılamamak lâzımdır.»**

Ali Fuad Cebesoy, bu teşhisinde haklıdır. Nitekim, Çerkes Edhem'e yakınlığıyle tanınan Kuşçubaşı-zâde Eşref, Hâtıratında: **«Tahsil ve müktesebatı bir inzibat çavuşluğu olan basit bir adamın hayâl hududlarını aşan alâka ve hürmet görmesini kolaylıkla hazmettiği nerede görülmüştür? Edhem'den de böyle bir derlenip toparlanma beklemek elbet saflıktı...»** diyerek Ali Fuad Paşa'yı te'yid etmiş, hattâ 1937 yılında Amman'da Feridun Kandemir Bey'le görüşen Çerkes Edhem, bu gazeteciye anlattıklarıyla yukarıdaki gerçeği bizzat itiraf etmiştir. Diyor ki, Kandemir: «Çerkes Edhem o gün, karşılaşmayı ne zamandan beri özlediği bir Türk gazetecisi önünde, tam mânasiyle günah çıkarmağa gelmiş bir suçlu durumunda idi. Beyefendi, diyordu, elbette bu böyle olmayacaktı. Memleketini seven, o uğurda canını feda edercesine çalışmış olan bir adam, «vatan hâini» olur mu? Kabahatim yok demiyorum, elbette var. Fakat beni hizmet ettiğim günler, yerlere kadar eğilerek nasıl selâmlayacaklarını bilemez, meclislerde ayağa kalkarak alkışlamakla bitiremez ve «Kahraman Edhem Beyefendi Hazretleri» diye göklere çıkarıp, pâyeler üstüne pâyeler verirlerken birdenbire: «Sen artık, yarından itibaren benim emrime gireceksin» diyenlerin hiç mi suçu yok?..

Keşke daha başlangıçta, biraz daha başka, biraz daha halimize, mizacımıza uygun hareket etseler ve bizim anlayacağımız bir dille hitap edip öyle gitselerdi... Amma olan oldu. Herşeye rağmen, günah yine bizdedir, bizim cehaletimizdedir... Ne yapalım, kader böyleymiş. **Fakat eğer Garb Cephesi Kumandanlığından Ali Fuad Paşa ayrılmamış olsaydı, bütün cehaletimize**

rağmen, yine bu böyle olmaz, mutlak bir uzlaşma çaresi, anlaşma yolu bulunurdu.»

Feridun Kandemir Bey, Çerkes Edhem'in bu sözlerini naklettikten sonra ilâve ediyor: **«Gerçek işte budur. Bunu Çerkes Edhem'in söylemesine de hacet yoktur. Garb Cephesinde, halden, vaziyetten, karşısındaki insanların seviye ve mizacından anlamadığı gibi,** «ben dediğimi yaptırmasını bilirim» **sertliğini gösteren ve zaten sevilmeyen İsmet** (İnönü) **Bey gibi bir kumandan yerine, orada aylarca nice sergerdeleri idare ederek onlarla haşır-neşir olmasını mükemmelen bilmiş olan Ali Fuad** (Cebesoy) **Paşa bulunsaydı, elbette bu şekilde bir Çerkes Edhem hâdisesi vuku bulmazdı. Nitekim, bir müddet evvel, Ali Fuad Paşa çapında, yâni Kuva-yı Millîye ruhu ile meşbu bir kumandan olan Refet Paşa, Demirci Efe'yi, Çerkes Edhem'in âkibetinden pekâlâ kurtarmıştı.»**

Baştarafta kaydettiğimiz gibi, Çerkes Edhem'in isyânı, Birinci İnönü Savaşı'nın hemen arifesindedir. 5 Ocak 1921 Perşembe günü emrindeki kuvveti dağıtan Çerkes Edhem, elli kişilik maiyetiyle birlikte evvelâ Sındırgı dağına çıkmış, hastalığı dolayısıyle burada uzun müddet barınamayıp bilâhare Susurluk civarındaki Eski Manyas köyüne inmiş, daha sonra Yunanlılar safına geçerek evvelâ İzmir'e daha sonra Atina'ya götürülmüş, ileri derecede verem olmasına ve ısrarla tedavisini istemesine rağmen tedavisine Yunanlılar pek itibar etmemişlerdir!..

Lozan'da «Yüzellilikler» listesine alınan, bilâhare afvedilmesine rağmen yurda dönmeyen, dönemeyen Çerkes Edhem'in bir müdafaanâme mahiyetindeki hâtıratı son yıllarda basılmıştır. Gerek bu hâtıratın, gerek Millî Mücadele'nin o devirle ilgili olaylarının tedkikinden çıkan netice odur ki: Çerkes Edhem'in isyânında, İsmet (İnönü) Paşa'nın idaresizliği, mühim rol oynamıştır!.. Bu bir gerçektir!.. Ancak bu gerçeğe rağmen, Çerkes Edhem, Millî Mücadele'nin ilk yıllarındaki hizmetlerine yaraşır bir şekilde şunun bunun tahrikine uymamalı, memleketin o nazik günlerinde isyânıyle yeni bir gaile olmamalı, hele gidip de Yunanlılar'a hiç iltica etmemeli —yukarıda görüldüğü gibi— Demirci Efe misâli hizmetine devam etmeli ve İsmet Paşa'nın oyununa gelmemeli idi!..

SAİD HALİM PAŞA'NIN ÖLDÜRÜLMESİNDEKİ SIR!..

Mısır Valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın dördüncü oğlu Halim Paşa'nın büyük oğlu olan Said Halim Paşa, 1863 (11 Ramazan 1280)de Kahire'de doğmuştur.

Hususî hocalardan Arapça, Farsça, Fransızca ve İngilizce okuyan, bilâhare İsviçre'ye giderek beş yıl Üniversiteye devam edip İstanbul'a gelen Said Halim Paşa, Jön-Türkler'le olan alâkası dolayısıyle burada fazla barınamayıp evvelâ Mısır'a sonra Avrupa'ya gitmiş ve oralardaki firârî Jön-Türkler'e maddî yardımda bulunmuştur!..

Meşrutiyet'in ilânını müteâkip İstanbul'a dönerek Şûrâ-yı Devlet'e evvelâ âza, sonra reis olan; bilâhare riyasetten istifa ile İttihad ve Terakki Kâtib-i Umumiliğine getirilen ve İttihatçıların meşhur Babıâli Baskını'ndan sonra kurulan Mahmud Şevket Paşa Kabinesine Şûrâ-yı Devlet Reisi olarak girip bilâhare Hariciye Nâzırı nasbolunan Said Halim Paşa, Sadrâzam Mahmud Şevket Paşa'nın sokak ortasında vurulup öldürülmesini müteâkip 12 Haziran 1913 günü Sadrâzam olmuştur.

Said Halim Paşa'nın sadâreti, bu tarihten 3 Şubat 1917 Cumartesi gününe kadar üç sene, yedi ay, yirmi bir gün sürmüş ve İmparatorluğumuzun pek buhranlı bir devrine tesadüf etmiştir.

Mahmud Şevket Paşa'nın katlini, şahsî iktidarlarının devamı için fırsat bilen, hattâ bâzı iddialara göre: Mahmud Şevket Paşa'ya hazırlanan suikasdi daha evvel haber alıp, hem Sadrâzamın diktatörlüğünden kurtulmak, hem de bu suikasd bahanesiyle muhaliflerini yok etmek için olaylara seyirci kalan İttihatçıların giriştikleri büyük tenkil hareketi, Said Halim Paşa'nın sadâretinin ilk günlerinde yürütülmüş, Enver'in «Paşa»lığı ve Harbiye Nâzırlığı, Talât - Enver - Cemal üçlüsünün memleket mukadderatına hâkim olmaları hep o devirde gerçekleşmiş ve nihayet Birinci Cihan Harbi'nin meşhur Almanlarla İttifak faciası da yine Said Halim Paşa'nın sadâreti devresinde vuku bulmuştur.

Daha evvel temas ettiğimiz gibi, Almanlarla yapılan bu ittifak, Pâdişahdan ve Hey'eti Vükelâ'dan gizli bir şekilde, Said Halim, Enver ve Talât Paşalarla Meclis-i Meb'ûsân Reisi Halil (Menteş) tarafından hazırlanmış ve Said Halim Paşa, bu ittifak muâ-

hedesini böyle bütün alâkalılardan gizleyerek imzaladığı halde bilâhare, kendisine haber verilmeksizin Harb-i Umumî'ye girilmesinden müteessir olup sadâret makamından istifa edivermiştir!..

Said Halim Paşa'dan sonra sadâret makamına Talât Paşa gelmiş, Talât Paşa'nın istifasıyle İttihad ve Terakki iktidardan düşüp devlet idaresi İ'tilâf ve Hürriyet Fırkası/Partisi eline geçmiş ve onların iktidarında, İttihatçı çete başındakilerden bir kısmı yurdu terkedip kaçarken; bir kısmı da yakalanıp Bekirağa Bölüğüne hapsolunmuşlardır.

Said Halim Paşa da, Bekirağa Bölüğünde hapsolunanlardan dır... Hapsolunmuş, sonra Malta'ya sürülmüş, serbest bırakılmasından sonra İstanbul'a gelmek istemişse de, Tevfik Paşa hükûmetince bu husus mahzurlu görüldüğünden gidip Romanya'ya yerleşmiştir.

Said Halim Paşa, 6 Aralık 1921 Salı günü akşam saat beşde Roma'daki ikâmetgâhının kapısı önünde alnından vurulup öldürülmüş ve cenazesi bilâhare İstanbul'a naklolunarak Sultan Mahmud Türbesi bahçesine, babasının yanına gömülmüştür.

İddiaya göre: Said Halim Paşa, bir Ermeni fedâisi tarafından vurulup öldürülmüştür. İtalyan hükûmetinin yaptığı tahkikat ve tesbit de bu iddiayı te'yid etmektedir. Ancak, son yıllarda ortaya atılan başka bir iddiaya göre: Said Halim Paşa, bir Ermeni komitacısı tarafından değil, bir İtalyan anarşistince öldürülmüş ve bu cinayet, Said Halim Paşa'nın amcazâdesi Hidiv Abbas Hilmi Paşa'nın mutemet adamı Nafi tarafından hazırlanmıştır!..

Neden ve niçin?..

Bu, neden ve niçin Said Halim Paşa'nın sadâretinin ilk günlerine dayanır: Hidiv Abbas Hilmi Paşa, Sadrâzam olan Said Halim Paşa'yı tebrik için merasimle Babıâli'ye gitmiş, dönüşünde, henüz Babıâli'nin cümle kapısı önünde iken bir suikasde uğramıştır!..

Bu suikasd kimler tarafından neden, niçin hazırlanmış ve Hidiv'i vuran kim olmuştur?.. İkinci Meşrutiyet devrinin mühim olaylarından olan bu cinayet başlı başına bir tedkik mevzuudur. Ancak, şu kadarını kaydedelim ki, Mısır Hidivliği mevzuunda İbrahim ve Halim Paşalar arasında başlayan mücadele, daha sonra evlâdlarına intikâl etmiş ve o devirde bu mücadelenin Ha

lim Paşa temsilcisi: Said Halim Paşa; İbrahim Paşa temsilcisi ise: Abbas Hilmi Paşa olmuştur. Bu rekabet dolayısıyle Abbas Hilmi Paşa'ya Babıâli önünde yapılan suikasdin, Said Halim Paşa tarafından tertiplendiğine inanılmış ve yıllardan sonra, Abbas Hilmi Paşa'nın adamlarınca temin olunan kiralık kaatille, Said Halim Paşa'dan o cinayetin intikamı alınmıştır.

Bu iddia, Teşkilâtı Mahsusa'nın mühim adamlarından Kuşçubaşı-zâde Eşref tarafından ortaya atılmış ve cinayet bütün teferruatıyle Hâtıratı'nda anlatılmıştır.

Said Halim Paşa'nın katli mevzuunda, hemen bütün kaynaklar Ermeni fedâisi üzerinde dururken; son yıllarda öne sürülen bu iddia, İmparatorluğumuzun son devir tarihi bakımından mühimdir ve herhalde tedkiki gereken meselelerdendir!..

Sadâreti yanı sıra, o devrin Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak mücadelesine de katılan Said Halim Paşa'nın basılmış eserleri şunlardır:

Meşrutiyet, Buhran-ı İçtimaîmiz, Buhran-ı Siyasîmiz, Buhran-ı Fikrîmiz, Mukallidliklerimiz, İnhitat-ı İslâm, İslâmlaşmak, Taassub.

— « ☆ » —

SULTAN VAHİDEDDİN'in İZMİR'in KURTULUŞU ÜZERİNE AYASOFYA CAMİİNDE OKUTTUĞU MEVLİD!..

Osmanlı pâdişahlarının otuz altıncısı ve sonuncusu olan Sultan Vahideddin, —bilindiği gibi— 4 Temmuz 1918 Perşembe günü taht'da çıkmış ve bu tarihten 1 Kasım 1922'de saltanatın ilgasına kadar dört sene, üç ay, yirmi sekiz gün İmparatorluğumuz başında bulunmuştur. İttihatçı sergerdelerin yıktığı muhteşem İmparatorluğumuzun enkazı üzerinde taht'da oturan ve saltanatı, bu enkaz yığını içinden yükselen feryad ve figan arasında ıstırabla geçen Sultan Vahideddin talihsiz bir Pâdişahtır. Çeşitli meziyetlere sahip olan, ancak, İmparatorluğumuzun en buhranlı günlerinde cülûs edip pek acı günler geçiren son pâdişah Vahideddin elli küsur yıldır devamlı kötülenmiş, icraatı, vesikaların ışığında tarafsız bir şekilde incelenip hükme varılmamış ve bu keşmekeş içinde o bir «hâin» oluvermiştir!..

Sultan Vahideddin devri Mâbeyn Başkâtibi Ali Fuad Türkgeldi hâtıratında, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgâlinden bahisle: **«Zât-ı Şâhâne** (Sultan Vahideddin), **ahvâlden pek ziyade müteessir ve endişenâk** (tasalı) **olduğundan gece ikâmetgâhıma avdetimde telefonla Sadrâzamı ve Dahiliye Nâzırını bulup yeniden hâdis olmuş bir vak'a varsa malûmat alarak, her hangi saatte olursa olsun Daire-i Hümâyûndaki hususî telefonla doğrudan doğruya kendisine arz etmemi irâde eyledi»** der ve o acı günlerde Sarayda toplanan «Şûrâ-yı Saltanat» içtimaında Vahideddin'in yaptığı kısa konuşmayı naklettikten sonra: «Müşarünileyh (Vahideddin), meclisten çıkarak Abdülmecid Efendi de koltuğuna girerek, orta kattaki daire-i husüsiyyelerine avdet etmek üzere melûl ve mahzun bir halde servis merdiveninden inerken iki gözünden yaş akıp **«Karılar gibi ağlıyorum»** diyordu» dediğini kaydetmektedir.

İzmir'in işgâli dolayısıyle alınacak yeni haberlerin **«her hangi saatte olursa olsun Daire-i Hümâyûndaki hususî telefonla doğrudan doğruya kendisine arz edilmesini»** irâde eyleyen, «Şûrâ-yı Saltanat» toplantısını **«melûl ve mahzun bir halde»** terkederken **«iki gözünden yaş akıp «Karılar gibi ağlıyorum»** diyen Sultan Vahideddin, düşman sürülerinin Anadolu'dan sürülüp çıkarılması ve İzmir'in istirdâdı (geri alınması) üzerine Ayasofya Camiinde bir Mevlid okutmuş ve bu Mevlide bizzat iştirak etmiştir.

Sultan Vahideddin'in Ayasofya Camiinde okuttuğu Mevlidi o tarihte İstanbul'da İtalyan Sefâreti ikinci kâtibi olarak bulunan Sinyor Piyetro Quaroni —aşağıda görüleceği şekilde— bizzat takip etmiş ve bilâhare «Croquis d'Ambassade» adıyle yayınladığı hâtıratında bu Mevlid cemiyetini teferruatiyle anlatmıştır. Okuyalım şimdi bu İtalyan sefâret kâtibinin yazdıklarını:

«Türk ordusu, bir semti alevler içinde yanan İzmir'e girmişti. Yunanistan'la yapılan harp artık sona ermişti. Birden koca şehri umumî bir hayret sardı.

Sultanın (Sultan Vahideddin'in) Ayasofya'da Türk kuvvetlerinin zaferini tes'id için, teberrüden Mevlid okutulacağı duyulmuştu. Bu, cidden düşündürücü bir haberdi. Zira, Ankara hükümeti Sultan hakkındaki fikrini, ona karşı neler tasmim ettiğini (karar verdiğini) artık gizlememekte idi. Ve Sultan, kendini de devirecek olan kuvveti zafere ulaştırdığından ötürü Cenâb-ı Hakk'a hamd edilmesini istiyordu.

Osmanlı pâdişahlarının otuz altıncısı ve sonuncusu olan Sultan Vahideddin, talihsiz bir Osmanoğlu'dur.

Tabiî bu dinî merasim, bu ibâdet yalnız Müslümanlara mahsustu. Fakat Ayasofya'yı dolduracak mü'minlerin saflarına karışmak için öyle bir arzu ve meraka tutulmuştum ki, büyük camie gitmekten kendimi alamadım. O devirde İslâmın ibâdet şekillerini oldukça iyi kavramıştım, bilirdim. Dış görünüş bakımından bu ibâdet hiç de güç yapılır bir şey değildir: Önce başa giyilecek şeyi iyi seçmeliydim. Fes giymek tehlikeli olabilirdi. Biri Türkçe birşey sorsa, şivem bana ihanet edebilirdi. Ama Rusya Müslümanlarının giydikleri ve renkli işlemelerle süslü takkelerden birini başıma geçirirsem tehlike azalabilirdi. Kafkaslar'da vazife görmüş olduğum için ora Türklerinin şivelerini iyi biliyordum. O yıllarda, Rusya'da Çarlığın devrilişinden sonra kurulmuş müstakil Türk devletlerini kızıllar birer ikişer yok etmiş oldukları için, bütün o talihsiz memleketlerden İstanbul'a birçok insan göç etmiş bulunuyordu. Nitekim, o gece Ayasofya'yı dolduranlar arasında bunlardan bir çoğunu gördüm.

Büyük camie vardığım zaman hava kararmış, gece olmuştu. Ayasofya mü'minlerle dolup taşmakta idi. Büyük iç kapıdan girince hemen loş bir yer seçip, bir halı üzerine bağdaş kurdum.

O ana kadar Ayasofya gecelerini bilmiyordum. Büyük camiyi geceleyin hiç ziyaret etmemiştim. Binlerce kandilden ruha sükûn veren tatlı bir ışık dökülüyordu. Kur'an âyetlerinin beyaz harfleri boşluklarda yayılarak, daha da büyüyerek alacakaranlık içinde gözü alıyordu. Şurada burada mozayiklerin altın pırıltıları esrarengiz kıvılcımlar saçıyordu. O dev kubbe, şimdi daha da yüksek ve azametli, âdeta sonsuz bir hal alıyordu.

Taa dibden, çok uzaktan, ahenkli ve iyi duyulan sesler geliyordu. Hâfızlar, sıra ile Kur'an okuyorlardı. Mihrabın yanında, bu mü'minler kalabalığının önünde o (Sultan Vahideddin), tek başına duruyordu. Başında gri bir kalpak vardı. İçine kırmızı çuha kaplanmış mavimtrak paltosunun yakaları cömertçe açılmıştı.

O... Majeste Altıncı Mehmed... Osmanlıların imparatoru, mü'minlerin emîri, krallar kralı, sultanlar sultanı ve daha nice ünvanların sahibi Sultan...

Cemaat halinde edâ edilen bir İslâmî ibâdet, yâni, namaz gibi ihtişamlı bir manzara olamaz. Bütün mü'minler hep beraber secdeye varıp, alınlarını yere değdirdikleri anda, kumsala gelip parçalanan dalgaların gürültüsü gibi bir ses yükseliyordu. Bu gece loşluk ve dinî olduğu kadar da vatanperverâne olan he-

yecan, Mevlidin ruhanî ululuğunu bir kat daha arttırıyordu. Ulemâdan bir zat mimberde bir kaç basamak yükseldi. Ben, uzaktan ancak onun ak sakalını ve kocaman beyaz sarığını görebiliyordum. Arapçanın bazan peltek, bazan sert seda verişini, Türk dilinin kıvrak ahengi takip ediyordu. Kulaklarım, arasıra bir kelimeyi farkedebiliyordu ama, etrafımı saran halkın ne derece kendinden geçmiş ve alevlenmiş olduğunu hissediyordum. Ve hutbe biter bitmez, bu halktan korkunç bir haykırış yükseldi:

«— Kahrolsun gâvurlar!»

Ve şu anda kendimi bilhassa yalnız ve daha da fazla gâvur bulan ben itiraf ederim, hiç utanmadan itiraf ederim ki, ben de, tıpkı onlar gibi gırtlağım yırtıla yırtıla haykırdım:

«— Kahrolsun gâvurlar!»

Namaz, mevlid ve duâ bitince sert bir kumanda duyuldu. Birdenbire beliren iki dizi jandarma, halkı güçlükle ayırdı, dar bir yol açtı. Majeste Sultan (Vahideddin) Ayasofya'dan ayrılıyordu. Yanımdan geçerken dikkat ettim. Başını biraz sağına eğmiş, gözlerini hafifçe yummuş, duâ okur gibi bir hali vardı. Dir sekleri hâlâ açıktı. Yüzü çok sararmıştı... İstanbul hâlâ işgâl altındaydı.»

—« ☆ »—

OSMANLI İMPARATORLUĞUNUN SONU!..

Saltanat, Büyük Millet Meclisi'nin 1 Kasım 1922 Çarşamba günü kabul ettiği 307 sayılı kanunla lâğvedilmiş ve böylece Osmanlı tarihi sona ermiştir.

Mondros Mütarekenâmesi veya daha doğru tâbiriyle: Mondros Teslimnâmesi'nin imzasını müteâkip Anadolu'ya çıkarak, Ankara önlerine kadar gelen düşman sürülerinin «Enbiya yurdu ve şüheda burcu» bu topraklardan sürülüp çıkarıldığı ve Lozan Sulh Konferansından söz edildiği günlerde, Avrupa devletleri yeni bir oyuna tevessül etmişler ve Lozan'a, Ankara hükûmeti yanı sıra Babıâli'yi de dâvet etmişlerdir.

Bu davet üzerine Babıâli'nin, evvelâ Mustafa Kemal Paşa'-

nın şahsına, sonra da Büyük Millet Meclisi'ne yaptığı müracaat, o günlerde Ankara'da büyük heyecan uyandırmış ve Meclis'in 30 Ekim 1922 günkü toplantısında konuşan milletvekilleri, İstanbul hükûmetinin Millî Mücadele aleyhindeki tutumu üzerinde durarak, Babıâli'nin müracaatını protesto etmişlerdir.

O günkü celsede ilk sözü Başvekil Rauf (Orbay) Bey almış ve:

«— Sevr'i imzalayanların artıkları şimdi bu telgrafla, kendilerinde olmayan bir hakkı iddia ile, memleketimizde ve İslâm âleminde yanlış fikirler yaymak istiyorlar. Bu istekleri kabul edilemez ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden başka hiç bir kuvvet bu milleti temsil edemez. Bunun kat'î şekilde böyle bilinmesi lâzımdır.» diyerek Babıâli'nin müracaatının derhal reddedilmesini istemiş, Başvekil'den sonra konuşan Hüseyin Avni Bey (Erzurum), Rasih Efendi (Antalya), Yahya Galib Bey (Kırşehir), Nafia Vekili Fevzi Bey (Diyarbekir), Dahiliye Vekili Ali Fethi Bey (İstanbul), Hariciye Vekili İsmet Paşa (Edirne), Müfid Efendi (Kırşehir), Kâzım Karabekir Paşa (Edirne), Alî Fuad Paşa (Ankara), Dr. Rıza Nur Bey (Sinop), Selâhaddin Bey (Mersin), İlyas Sami Bey (Muş), Nusret Efendi (Erzurum), Mazhar Müfid Bey (Hakkâri) yaptıkları konuşmalarla Başvekil Rauf Bey'i destekleyip, Babıâli'nin müracaatına cevap verilmemesini isteyerek İstanbul hükûmetine mensup şahısların «Hiyanet-i Vataniyye» suçu ile cezalandırılmaları hakkında bir karar istihsaline muvaffak olmuşlardır.

O günkü müzâkerelerin sonunda, Osmanlı İmparatorluğunun dağıldığını, yeni bir Türkiye devleti doğduğunu, Teşkilât-ı Esasiye Kanunu (Anayasa) ile hükümranlık hakkının millete ait olduğunu belirten bir takrir Sinop meb'usu Dr. Rıza Nur tarafından hazırlanmıştır. Başta Mustafa Kemal olmak üzere seksen meb'us tarafından imzalanan bu takrir, Meclis'in o günkü içtimaında reye sunulmuş ve Mersin meb'usu Miralay Selâhaddin Bey'le Rize meb'usu Ziya Hurşid (bilâhare İzmir Sûikasdi dolayısıyle asılan)ın aleyhte, Gümüşhane meb'usu Zeki Bey'in çekimser oylarına mukabil yüz otuz iki reyle kabul edilmiş, ancak ekseriyet nisabı olmadığından görüşmeler ertesi güne bırakılmıştır.

Meclis'deki bu heyecanlı içtimaın ertesi günü (31 Ekim 1922), Müdafaa-i Hukuk Gurubu toplanmış ve yapılan görüşmelerden

sonra, Saltanatın ilgasıyle alâkalı teklifin Meclis Umumî Hey'etine «prensip kararı» ile götürülmesi kararlaştırılmıştır.

1 Kasım 1922 Çarşamba günü toplanan Büyük Millet Meclisi'nde Dr. Rıza Nur Bey'in takriri Teşkilât-ı Esâsiye, Şer'iyye ve Adliye Encümenlerinden kurulan «müşterek encümen»e havale olunmuş ve hemen toplanan bu «müşterek encümen», Kırşehir meb'usu Müfid Efendi başkanlığında çalışmalarına başlamıştır.

Zaman zaman «Hâtırat»ından nakiller yaptığımız Hasan Rıza Soyak (Cumhurbaşkanlığı Özel Kalem Müdürü, bilâhare Genel Sekreteri), «müşterek encümen»in o günkü çalışmaları mevzuunda der ki:

«Çok kalabalık olan odanın bir köşesinde müzakereleri tâkip etmekte bulunan Atatürk, daha fazla dayanamadı. Reisten söz istedi. Önündeki sıranın üstüne çıkarak, yüksek sesle:

«Efendiler!» dedi. **«Hâkimiyyet ve Saltanat, hiç kimse tarafından hiç kimseye, ilim icabıdır diye; müzakere ile, münakaşa ile verilmez. Hâkimiyet, saltanat, kuvvetle, kudretle ve zorla alınır. Osmanoğulları, zorla Türk milletinin hâkimiyyet ve saltanatına el koymuşlardır. Bu tasallutlarını altı yüz yıl devam ettirdiler. Şimdi de Türk Milleti bu mütecavizlerin hadlerini bildirerek hâkimiyyet ve saltanatını isyân ederek kendi eline fiilen almış bulunuyor. Bu bir olup bittidir. Bahis konusu; millete saltanatını ve hâkimiyyetini bırakacak mıyız, bırakmayacak mıyız meselesi değildir. Mesele, zaten olmuş bir hakikatı ifadeden ibarettir.** Bu, **behemehal olacaktır. Burada toplananlar, Meclis ve herkes meseleyi tabiî görürse fikrimce muvafık olur. Aksi takdirde yine hakikat, usulü dairesinde, ifade olunacaktır. Fakat, ihtimâl bâzı kafalar kesilecektir. İşin ilmî cihetine gelince, Hoca efendilerin hiç merak ve endişe etmelerine mahal yoktur. Bu hususta da izahat vereyim...»**

Atatürk bu sözlerinden sonra, meselenin ilmî cephesi üzerinde de uzun uzadıya konuştu.

Nihayet söz alan Ankara meb'usu Hoca Mustafa Efendi: **«Affedersiniz efendim. Biz meseleyi başka noktai nazardan mütalâa ediyorduk. İzahatınızdan tenevvür ettik»** dedi. Bu suretle mesele de halledilmiş oluyordu.»

Kırşehir meb'usu Yahya Galib Bey ise, o günkü komisyon çalışmalarını şöyle anlatıyor:

«Müşterek encümen, saltanatın ilgası hakkındaki kanun lâyihasını yirmi dakikada hazırladı. Derin bir süküt hâkimdi. Hattâ, Müfid Efendi'nin kamış kaleminin cızırtısını duyar gibiydim. Mustafa Kemal, sararmış ve heyecanlı idi. Dudaklarını kemiriyordu. Hep beraber, içtima salonuna geçtik. İkinci celse derhal açıldı ve encümenin kanun teklifi okundu. Tâyin-i esâmi ile reye konulması teklif edilince, Mustafa Kemal Paşa kürsüye geldi:

«— Memleket ve milletin istiklâl ve hâkimiyyetinin millete ait olduğunu ebediyen ilân eden bu kararı Meclis-i âlinin ittifakla kabul edeceğine kâniim. Tâyin-i esâmi ile reye arzına hacet yoktur sanırım» dedi. Bir tek muhalif, Gümüşhane meb'usu Zeki Bey'in: **«Ben kabul etmiyorum!»** sesi, **«söz yok»** avâzeleri arasında yarıda kaldı. Osmanlı saltanatı, iki dakika sonra tarihe karışmıştı.»

Aynı gün Anadolu Ajansı vasıtasıyle yayınlanan bu, saltanatın ilgası ile alâkalı 307 sayılı kanun iki maddeden ibarettir. Kanun hükmüne göre, yalnız saltanat lâğvedilmiş ve Hilâfetin: **«ilmen ve ahlâken erşed ve eslâh olan»** Osmanlı şehzâdesine Meclis'in intihabiyle tevcih edileceği aynı kanunun ikinci maddesinde zikrolunmuştur.

Kanunun neşrinden iki gün sonra, son Osmanlı sadrâzamı Tevfik Paşa istifa etmiş, İstanbul'da bulunan Refet Paşa ise, aynı gün, bütün nezâret müsteşarlarını Divanyolu'ndaki Şark Mahfili'ne toplayarak resmî faaliyetin son bulduğunu, her çeşit iş için tek merciin Ankara olduğunu tebliğ etmiştir.

— « ☆ » —

İMPARATORLUĞUMUZUN SON SADRÂZAMI: TEVFİK PAŞA

Osmanlı tarihinin son sadrâzamı: Ahmed Tevfik Paşa'dır. Kırımlı Ferik İsmail Paşa'nın oğlu olan ve 10 Şubat 1845 Pazartesi günü İstanbul'da doğan Ahmed Tevfik Paşa, evvelâ askerliğe intisabla Mülâzim-i-sâni olmuşsa da, bilâhare «ârıza-i bedeniyye»sinden dolayı Babıâli Tercüme Kalemine geçmiş ve Sultan İkinci Abdülhamid Hân devrinde Hariciye Nâzırı olunca-ya dek muhtelif sefâret kâtiblikleriyle sefirliklerde bulunmuştur.

Tecrübeli ve muktedir bir diplomat olarak tanınan Ahmed Tevfik Paşa, Sultan Abdülhamid Hân, Sultan Reşad ve Sultan Vahideddin devirlerinde dört defa sadâret makamını işgâl etmiş ve bu dört sadâreti cem'an iki sene, dört ay, yirmi yedi gün sürmüştür.

Ahmed Tevfik Paşa'nın ilk sadâreti, meşhur **«31 Mart Vak'-ası»**nın en buhranlı günlerine rastlar. Sahneye konan 31 Mart irticâ oyununun hemen ertesi günü istifa eden Hüseyin Hilmi Paşa'nın yerine sadrâzam olan Ahmed Tevfik Paşa, o tarihte altmış beş yaşının içinde bulunmasına rağmen, devrin keşmekeşi içinde devlet idaresine hâkim olabilmiş ve 31 Mart Vak'-ası, Hareket Ordusu'nun İstanbul'a girmesi, Sultan İkinci Abdülhamid Hân'ın hal'i gibi, yakın tarihimizin pek mühim olaylarının bizzat içinde bulunmustur. Bu mühim olaylardan bâzılarını gerçek tarihe hizmet gayesiyle kaydedelim:

Sultan Abdülhamid Hân'ın son Mâbeyn Başkâtibi Ali Cevad Bey'in hâtıratında Sadrâzam Tevfik Paşa ile alâkalı şöyle bir kayıt vardır: Hareket Ordusu'nun İstanbul'a girip duruma hâkim olduğu ve Meclis-i Millî'nin Yeşilköy'de toplandığı günlerde Saray'a giden Tevfik Paşa'ya, Sultan Abdülhamid Hân: **«Ahvalin âkibetini pek vahim görüyorum. Ben saltanattan fariğ olacağım. Fakat bu, 31 Mart hâdisesini bana isnad ediyorlar!.. Bunu hiçbir veçhile kabul edemem, mes'uliyetinin ve lekesinin benim üstümde kalmasına râzı olamam. Bir komisyon mu, yoksa Divan-ı Âli mi teşekkül eder. Velhasıl her ne suretle olursa olsun, tahkikat icra edilsin. Bunu yapanlar meydana çıkarılsın. İşte bu şartla ben, saltanattan feragat ederim.»** demiş ve Tevfik Paşa da, Pâdişahın bu arzusunu gidip İttihad ve Terakki Komitesi başındakilere bildirmiş, ancak şu cevabı almıştır: **«Ya temize çıkarsa bizim halimiz ne olur?»!!!..**

Tevfik Paşa, yine aynı eserde, Sultan Abdülhamid Hân'ın hal'ine karar veren Meclis-i Millî'nin **«afvolunmaz bir hâta ve silinmez bir leke»** diye tarihe geçen o müdhiş hal' kararına temasla diyor ki: «Bu fetvâyı (hal' fetvâsını) Sultan Hamid Hazretlerine tebliğ için Meclis-i Âyan tarafından sâbık yâverandan olduğu halde âyanlığa intihab olunan Bahriye Feriki Arif Hikmet Paşa ile Ermeni katolik milletinden Aram Efendi ve Meclis-i Meb'ûsân canibinden de Draç meb'usu jandarma livalarından Esad Paşa ile Selânik meb'usu Musevî Karasso Efendi intihab

edilmiş olduğu söylendi. Said Paşa'nın (Meclis-i Millî Reisi) yanına giderek: **«Paşa hazretleri, bir fetvâyı şerîfeyi Halife'ye tebliğ meselesi, bir mesele-i diniyedir... Bu mesele-i mühimme-i diniye böyle bir hey'ete tevdi edilemez»** demekliğim üzerine, tehevvür ve telâş ile: **«Mes'uliyeti bana tahmil etmek istiyorsunuz. Herşey hazırlanmıştır. Tebdil olunamaz.»** dedi ve o dört zat Yıldız Sarayı'na i'zam olundu.»

Ahmed Tevfik Paşa'nın bu yerinde ikazına rağmen, hal' kararını tebliğ için Sultan Abdülhamid Hân'a gönderilen heyetteki o «dört zat», Yılmaz Öztuna'nın tesbitine göre bakınız kimlerdir: **«Karasso, İtalya'dan para alan bir casus olup, Libya'nın İtalya tarafından yutulmasında meş'um bir rol oynamış, sonradan İtalya'ya kaçmış bir vatan hâinidir. Jandarma Paşası olan Esad Toptanî, birkaç yıl sonra devlete isyân ederek Arnavut istiklâli için silâh çekmiş ve sayısız Türk'ün kanına girmiş bir adamdır. Aram Efendi'nin Ermeni ihtilâl komiteleri ile yakın ilgisi malûm olup Sultan Hamid'den Ermenilerin intikamını almak için hey'ete sokuşturulmuştur. Ârif Hikmet Paşa, sonraki yıllarda karanlık siyasî hayatı olan bir denizcidir.»**

Tevfik Paşa'nın 31 Mart Vak'ası devresine rastlayan ilk sadareti yirmi bir gün sürmüş ve İttihatçılarca istifaya zorlanan Paşa, istifasının dördüncü günü Londra Sefâretine tayinle İstanbul'dan uzaklaştırılmıştır!.. Tevfik Paşa'nın bu ilk sadâretinin bir kısmı, Abdülhamid Hân'ın hal'i üzerine Sultan Reşad'ın saltanatının ilk günlerinde geçmiştir. Diğer üç sadâreti Sultan Vahideddin devrine rastlayan Tevfik Paşa'nın 21 Ekim 1920 Perşembe günü başlayan dördüncü ve son sadâreti, yine buhranlı günlere tesadüf etmiş, 4 Kasım 1922 Cumartesi günkü istifâsına kadar iki sene, on dört gün sadâret makamında kalan Tevfik Paşa, Osmanlı tarihinin son sadrâzamı olmuştur.

Ahmed Tevfik Paşa, 8 Ekim 1936 Perşembe günü vefat etmiş ve ertesi gün, Teşvikiye Camiinde kılınan cenaze namazını müteâkip Yahya Efendi Kabristanına gömülmüştür. Paşa'nın vefatından bahseden «Cumhuriyet» gazetesinin yazdığına göre. «Tevfik Paşa ölümünden biraz evvel, cenazesinin mütevazi bir şekilde kaldırılmasını vasiyet eylemiş, hattâ herkesin gelip cenaze alayının kalabalık olmaması için gazetelere hiç bir şey yazdırılmamasını rica etmiştir.»

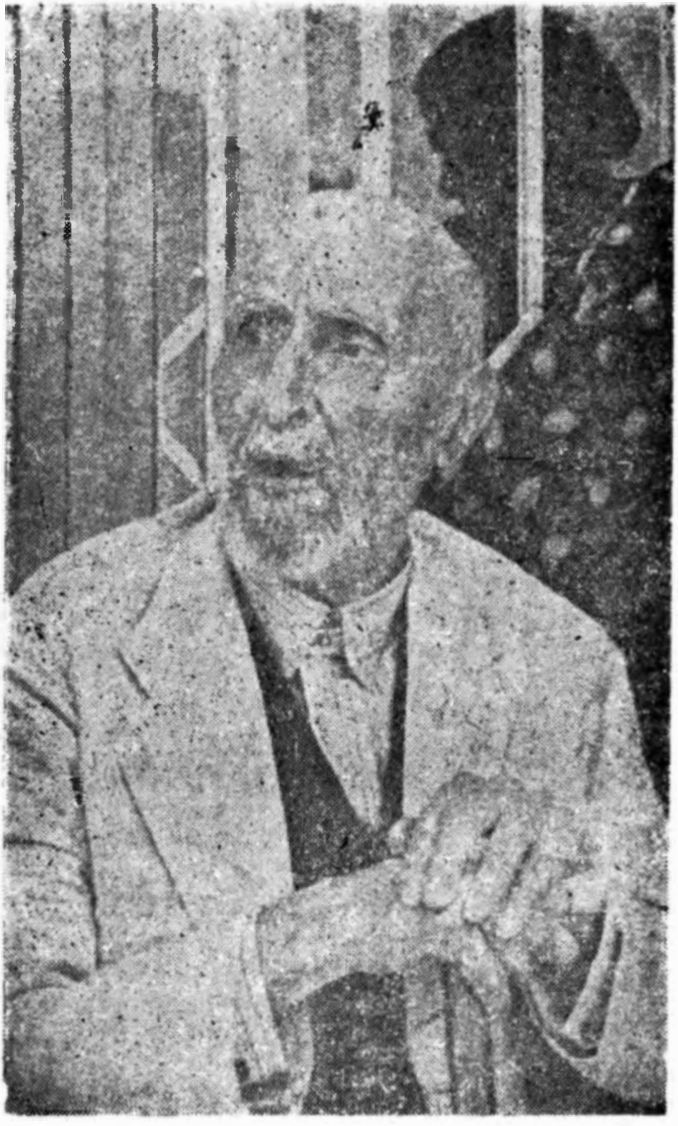

İmparatorluğumuzun son sadrâzamı Ahmed Tevfik Paşa, hayatının son yıllarında.

Meşhur «Babıâli Baskını»nda Kâmil Paşa hükûmetinin Dahiliye Nâzırı olan Ahmed Reşid (Rey) Bey'in: **«Afif, müstakim ve muhterem bir zat»** diye andığı Tevfik Paşa için, İbnülemin Mahmud Kemal Bey de şunları yazıyor: «Sevilmesi, hürmet görmesi tabiî idi. Çünkü sözü, özüne uygun idi. Hali, kaline uymayan münafıklardan değildi. Hakikate mugayir söz söylemekten hile ve hud'adan, desise ve vesveseden, gillû gişden, reftar ve güftarıyle şunu bunu aldatmaktan, bâzı hempayeleri gibi her ferde sûi zan etmekten müberra idi.»

— « ☆ » —

ABDÜLMECİD EFENDİ'nin HİLÂFETİ

Büyük Millet Meclisi'nin 1 Kasım 1922 Çarşamba günkü içtimaında kabul olunan 307 sayılı kanunla saltanatın lâğvedildiğini ve bu kanunun ikinci maddesinde Hilâfet'in «ilmen ve ahlâken erşed ve eslâh olan» Osmanlı şehzâdesine Meclis'in intihabıyle tevcih edileceğinin ayrıca zikrolunduğunu daha evvel kaydetmiştik.

Saltanatın ilgasını müteâkib, son Osmanlı Pâdişahı Sultan Vahideddin, 16/17 Kasım gecesi yurdu terketmiş ve bu haberin Ankara'ya ulaştığı gün toplanan Büyük Millet Meclisi'nde, Konya meb'usu Vehbi Efendi'nin verdiği fetvâ okunup Meclis kararıyle Vahideddin hilâfetten hal' edilmiştir.

Vehbi Efendi'nin fetvâsıyle hilâfetten hal' olunan Vahideddin'in yerine Meclis tarafından Halife seçilen son veliahd Abdülmecid Efendi, Sultan Abdülaziz Hân'ın küçük oğludur. Abdülaziz'in büyük oğlu Yusuf İzzeddin Efendi, Sultan Reşad'ın saltanatının son yıllarında —iddia edildiğine göre— intihar etmiş ve bu intihar olayından sonra Veliahd olan Vahideddin, bilâhare, «Altıncı Mehmed» ünvanıyle taht'da çıkınca, veliahdlık Abdülmecid Efendi'ye intikâl etmiş, ancak, saltanatın ilgası dolayısıyle Abdülaziz'in oğullarından hiçbiri Pâdişah olamamış, yukarıda kaydettiğimiz gibi, Abdülmecid Efendi, Halîfe sıfatını taşımıştır.

Abdülmecid Efendi, yirmi dokuzuncu ve sonuncu halîfedir. Hilâfetin, Yavuz Sultan Selim Hân'la Osmanoğullarına intikalinden itibaren gelip geçen yirmi dokuz halîfeden yirmi sekizi, sal-

tanatla hilâfeti cem'ettiği halde, Abdülmecid Efendi yalnız Halîfe olmuş ve «Halîfe-i Müslimîn» ünvanını taşımıştır.

Bâzı kaynaklarda, Abdülmecid Efendi'nin Meclis'in ittifakiyle halîfe seçildiği kaydolunmakta ise de, Vahideddin'in vefatına dek yanında bulunan Tarık Mümtaz Göztepe, bunun aksini iddia ile hâtıratında:

«— Büyük Millet Meclisi'nde yapılan halîfe intihabında, İkinci Sultan Hamid'in en büyük oğlu Mehmed Selim Efendi'ye üç ve yine Abdülhamid'in oğullarından Abdürrahim Efendi'ye bir rey verilmiştir. Hilâfet makamı için üç rey alan Mehmed Selim Efendi, bu intihab esnasında bizzat kalkıp Abdülmecid Efendi'nin yanına giderek saltanatsız, tacsız ve tahtsız bir Hilâfet makamını kabul etmemesi hususunda müstakbel halîfeye ısrarla ve tekrar tekrar ricada bulunmuştur. Bu teklifi zahiren makûl görür gibi bir tavır takınan Abdülmecid Efendi'ye karşı, Mehmed Selim Efendi daha ile giderek:

«— Şayet böyle bir makamı kabul ederseniz dahi, bu ikbâliniz pek muvakkat olacak ve çok geçmeden selefiniz Mehmed Vahideddin Hân'dan daha fecî bir âkibete uğrayacaksınız.» demiştir.

Mehmed Selim Efendi'nin bu beyanatı ve Abdülmecid ile aralarında cereyan eden bu pek meraklı ve tarihî münakaşanın hikâyesi, Sultan Hâmid'in en büyük oğlu ve Osmanlı hânedânının Abdülmecid Efendi'den sonra ikinci veliahdı bulunan Mehmed Selim Efendi'nin son nefesine kadar ikâmet ettiği Beyrud civarında Cünye isimli sayfiyedeki evinde bizzat kendi ağzından dinlemiş ve tesbit edilmiştir.» diyor.

Abdülmecid Efendi'nin hilâfet makamına getirilmesi, kendisine teklif olunan bâzı şartları kabul etmesinden —veya kabul etmiş görünmesinden— sonra gerçekleşmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın, İstanbul'da bulunan Refet Paşa'ya gönderdiği bir şifreli telgrafa göre bu şartlar şunlardır: 1) Abdülmecid Efendi yalnız, **«Halîfe-i Müslimîn»** ünvanını kullanacak, bu ünvana başka sıfat ve kelime ilâve etmeyecektir. 2) Yeni halîfe, bütün İslâm âlemine yayınlayacağı beyannâmede: Hilâfet makamına getirilmesi dolayısıyle Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sarahaten beyanı memnuniyet edecek, memleketi terkeden son **Pâdişah Vahideddin'in** bu hareketi takbih olunacak, Teşkilâtı Esâslye Kanunu'-

nun (Anayasa'nın) onuncu maddesine kadar olan kısmı zikredilmek suretiyle Büyük Millet Meclisi hükûmetinin mahiyetiyle, idare usulünün Türkiye ve bütün İslâm âlemi için faydalı olduğu ve olacağı bildirilerek, Türkiye millî halk hükûmetinin geçmiş hizmetleri ve bugünkü çalışma tarzı hakkında takdirkârane bir bir dil kullanılacak ve bu beyannâmede yukarıdaki hususlardan başka, siyasî sayılabilecek bir fikir dermeyan edilmeyecektir. Abdülmecid Efendi, bu esaslar dahilinde hazırlayacağı beyannâmeyi evvelâ Refet Paşa'nın tavassutu ile Ankara'ya bildirecek ve bu beyannâme Ankara'nın tasvibinden sonra yayınlanacaktır.

Abdülmecid Efendi, bu şifreli telgrafa cevaben Refet Paşa'ya: **«Halîfe-i Müslimîn»** ünvanı yanında **«Hâdimü'l-Haremeyn»** ünvanını da kullanmasının ve Cuma selâmlığında hil'at giyip Fâtih'e ait bir sarık sarmasının muvafık olacağı mütalâasında bulunmus, ayrıca yayınlayacağı beyannâmede Vahideddin hakkında bir şey söyleyemeyeceğini beyan etmiş ve beyannâmenin Türkçesi ile beraber Arapça suretinin de neşredilmesini ileri sürmüşse de, Refet Paşa'nın makine başında Mustafa Kemal Paşa ile yaptığı muhabere sonunda: «Halîfe-i Müslimîn» ünvanı ile beraber «Hâdimü'l-Haremeyn» ünvanının da kullanılmasına müsaade edilmiş, Cuma selâmlığında hil'at giyip sarık sarmak gayri tabiî görülüp, redingot veya istanbulin giyilmesi bildirilmiş ve yayınlanacak beyannâmede, Vahideddin'in adı zikrolunmaksızın, şahsiyyet-i mânevîyesinden ve onun zamanındaki olayların fecaatinden bahsedilmesi lüzumu bildirilmiştir.

Yukarıda kaydettiğimiz gibi, Abdülmecid Efendi bu şartları kabul etmiş veya öyle görünmüş, Halîfe seçildikten sonra da «Halîfe-i Müslimîn» ünvanını «Halîfe-i Resûlullah» şeklinde değiştirmiş, ayrıca bu ünvana «Hâdimü'l-Haremeynî-ş-Şerîfeyn» ünvanını da ilâve etmiş, bu arada kendi imzasını «Abdülmecid bin Abdülaziz Hân» şeklinde kullanmıştır.

Abdülmecid Efendi'ye bîat merasimi Topkapı Sarayı'nın Hırka-i Şerîf Dairesinde yapılmış ve bu merasimde Büyük Millet Meclisi'ni temsilen gelen hey'et de hazır bulunmuştur. Yeni Halîfe aynı gün bir beyannâme yayınlamış, Büyük Millet Meclisi'ne teşekkür telgrafı göndermiş, ayrıca «Tanin» gazetesi muhabirine de bir beyanatta bulunmuştur.

Abdülmecid Efendi'nin hilâfeti —bilindiği gibi—, bir sene,

üç ay, on dört gün sürmüş ve 3 Mart 1924 günü hilâfetin ilgası üzerine hemen o gece yurt dışına cıkarılmıştır.

— « ☆ » —

MUSUL ELİMİZDEN NASIL ÇIKIP GİTTİ?!..

Musul'un elimizden nasıl çıkıp gittiği mevzuunda o devrin hükûmet reisi Rauf (Orbay) Bey hâtıratında der ki: «Lozan'da Musul meselesi konuşulurken İngilizlere evvelâ: **«Siz Musul'u harble ele geçirmediniz. Binaenaleyh, orasını boşaltıp yine bize iade ediniz. Çünkü Musul, Doğu vilâyetlerimizin bir parçasıdır ve Türktür. Yalnız, Musul'da petrollerden filân istifade etmek gibi, iktisadî menfaatlerinizi düşünüyorsanız, onları sizi tatmin edecek surette aramızda bir anlaşma ile halledebiliriz.»** dedik.

İngilizler bu teklifimize karşı: **«Hayır, Musul Irak'ın bir parçasıdır. Oradaki menfaatlerinizi nazarı dikkate alarak petrollerden size bir hisse ayırmak şartiyle biz Musul'da kalalım.»** diyorlardı. Bu konuda coğrafî, ırkî, iktisadî ve siyasî delillere dayanarak verdiğimiz cevablarda, Musul'un Türk olduğunu iddia ile haklarımızı savunmakta devam ettik.

Sonunda Fransızların da kendilerine katılmasıyle İngilizler işi tehdide dökerek müzakerelerin kesilmesine sebeb oldular. Murahhas hey'etimiz başkanı İsmet Paşa da, arkadaşlarıyle Ankara'ya döndü ve iş Büyük Millet Meclisi'ne intikal etti.

Meclis, **«Musul'u vermeyiz, gerekirse bu uğurda tekrar harbe gireriz»** diye heyecan içinde idi. Biz, Mustafa Kemal Paşa ile, İsmet Paşa'dan gereken izahatı alıp durumu tahlil ile tedkik ettikten sonra, esas itibariyle işi, harbe gitmeden halletmenin bir çaresini bulmak noktasında mutabık kaldık.

Bunun üzerine İsmet Paşa, Meclis'de gizli oturumda, umumî hey'et huzurunda izahat verdi. Fakat meb'uslar, bu izahatı tatmin edici bulmadılar. Benim de konuşmam icab etti.»

Bu durumda Meclis'in o günkü toplantısında Başvekil Rauf (Orbay) Bey konuşur, sonra Mustafa Kemal Paşa söz alır, bu arada muhaliflerin «İkinci Grub»una mensub bâzı milletvekilleri ağır tenkidlerde bulunurlar ve bu hava içinde müzakereler o derece elektriklenir ki, Meclis Reisi Ali Fuad (Cebesoy) Paşa: **«Efendiler! Rica ederim. sakin olunuz!»** diverek, Meclis'in mes-

hur çanını; birbirine girmek üzere olanların ortasına fırlatıp atar ve bu bir anlık fi'li müdahaleden istifade ile müzakereleri keser.

Heyetimizin ikinci defa Lozan'a gidişini hâtıratında uzun uzun anlatan Rauf Bey daha sonraki olaylardan da bahisle:

Murahhaslar heyetimiz tekrar Lozan'a gitti ve bilindiği gibi sulhu yaptı. Bu sulh muâhedesiyle Musul meselesi tâlik, yâni, bir müddet sonraya bırakılmıştı. Ondan sonraki safhalar da malûmdur. Yalnız bilinmediğini zannettiğim bâzı safhalar vardır ki, sırası gelmişken onları da anlatmak faydasız sayılmaz» diyor ve Cafer Tayyar Paşa'nın Diyarbekir Kolordu Kumandanlığını kabul ederken ileri sürdüğü şartı şöyle anlatıyor. Cafer Tayyar Paşa der ki:

«İngilizler Musul vilâyetini Mütarekeden sonra bir oldu-bitti ile işgâl ettiler. Aynı hareketi ben de yapabilirim. Eğer bu hareketim, Hükûmetin politikasına uygun çıkarsa, Musul vilâyeti kazanılmış ve dâvâ halledilmiş olur, aksi halde, tarihî mes'uliyet benim üzerime yüklenir. Siz de: «Kumandan, hükümetin isteğine aykırı olarak bu hareketi yapmıştır. Kendisini Divân-ı Harb'e verdik, mes'ul edeceğiz» **dersiniz ve işi yine politika yolu ile halledersiniz.»**

Cafer Tayyar Paşa, böylece Diyarbekir'e gider ve bir müddet sonra da, beklediği fırsat doğar. Yine Cafer Tayyar Paşa'yı dinleyelim:

«Diyarbekir'e gidişimden bir müddet sonra, hiç hesapta olmıyan bir Nesturî meselesi patlak verdi. Nesturîler, Irak ve Musul'daki İngilizlerin tahrikiyle aralarına devlet memuru sokmak istemeyecek derecede başlarına buyruk hareket ederlerken; günün birinde iki jandarmamızın vurulmasıyle iş büyümüş ve bütün o bölge İngilizlerin gizlice verdikleri silâhlarla ayaklanmıştı. Bunun üzerine temizlik harekâtına başlayıp, kısa bir zamanda Nesturîlerin kâmilen hakkından gelmeğe ve o bölgeyi İngilizlerin tesirinden kurtarıp nüfuzumuz altına almağa muvaffak olmuştum. **İşte bu harekât esnasında bana Ankara'dan en ufak bir işaret verilmiş olsaydı, Musul vilâyetini bir hafta, nihayet on gün içinde kâmilen işgâl edebilirdim.»**

Musul meselesi mevzuunda, Lozan'dan sonra Londra'ya Büyükelçi olarak giden Yusuf Kemal (Tengirşenk) Bey'in anlattıkları da mühimdir. Şöyle ki: İngiltere'nin meşhur petrolcülerin-

den Lord İnverfort, Büyükelçimiz Yusuf Kemal Bey'e müracaatla: **«Musul meselesi, biz İngilizler için petrol meselesidir. Petrol işini aramızda halledersek Musul vilâyetini size bırakmanın çaresini buluruz.»** der. Yusuf Kemal Bey, bu teklifi Hariciye Vekâletine bildirirse de, o sırada Hariciye Vekili olan İsmet (İnönü) Paşa'dan cevab alamaz! Bilâhare, bâzı İngiliz petrolcüleri İstanbul'a gelerek İsmet Paşa ile bizzat görüşmek isterler amma, muvaffak olamazlar. Sonraları bâzı aracıların tavassutu ile bir başka teşebbüse daha geçilir, ancak, bundan da bir sonuç alınamaz ve neticede Musul elimizden böylece çıkıp gider!..

— « ☆ » —

CUMHURİYET'in İLÂNI ve BİR MÜNAKAŞA!..

29 Ekim 1923 Pazartesi günü saat yirmi otuzda Cumhuriyet ilân edilmiş ve ilân edilen Cumhuriyet, B.M.M. önünde atılan yüz bir pare topla bütün memlekete ve dünyaya duyurulup, yurt sathında büyük şenliklerle kutlanırken, henüz bu şenliklerin heyecanı sona ermeden eski başvekillerden Rauf (Orbay) Bey'in Cumhuriyet ve Hâkimiyyet-i Millîye mevzuundaki fikirleri bâzı gazetelerde yayınlanıvermiştir.

Ebüzziya-zâde Velid Bey'in «Tasviriefkâr» gazetesiyle Ahmed Emin (Yalman)ın «Vatan» gazetesinde yayınlanan Rauf Bey'in görüşleri o günlerde hararetli münakaşalara sebeb olmuş ve bu beyanat, bilâhare Halk Fırkası/Partisi grubuna kadar götürülmüştür. Böylesine mühim olaylara yol açan beyanatında Rauf Bey, «Cumhuriyet» mevzuunda şunları söylüyordu:

«— Bence, «Cumhuriyet» kelimesi üzerinde mütalâa ve münakaşa doğru değildir. Benim içtihadım, her millet gibi hür ve refah içinde yaşamağa liyakatini, tarihde emsaline ender rastlanır bir tarzda isbat eden asîl milletimizin, istiklâl ve refahının tamamiyetini sağlayan şeklin, en doğru olacağı kaidesidir. Kuvvetini yalnız ve yalnız milletin rey ve muvafakatinden alarak ve başka hiç bir tesir veya kuvvetin karsısında eğilmeyerek, en isabetli kararlariyle millet ve memleketi her gün arta arta sâadet ve selâmete doğru yükselteceğine zerre kadar şüphe olmıyan hükûmet tarzı, iste budur. Millet esasen bu idare seklini

hak edip, zaferiyle temin etmiştir. Elverir ki, meseleler milletimizce muhakeme edilerek, malûm olsun. Bu esaslar bâki kaldıkça, değişiklik, hedef ve gayeyi ihlâl edip, değiştirmez.

Bundan başka, geçmiş bir hükûmet tarzının yerine kaim olan bir hükümetin payidar olabilmesi ancak, gideni aratmıyacak bir surette, halkın büyük çoğunluğunun isteklerine uygun hareket ve saadetlerini temin ile vatanın istiklâl ve şerefini hakkiyle korumak yolundaki başarısı ile kaabil olur. Aksi takdirde, isim veya üst tabakada şekil değiştirmekle, gerçek ihtiyaçların temin edilmiş olacağını zannetmek, bilhassa en yakın geçmişte gördüğümüz bunca acı tecrübelerden sonra, fâhiş bir hatâ olur.»

Rauf Bey, **«kuvvetli bir hükümet»** mevzuundaki fikirlerini de şöyle açıklıyordu:

«Benim anladığım kuvvetli hükûmet, vazife ve selâhiyetlerini ve bunların icablarını müdrik, millî hâkimiyyet esasını benimsemiş, kanaatlerini ve maruz kalacağı zorlukları ancak ve ancak Millet Meclis'inde samimi ve açık hasbihallerle hal ve fasl etmek esaslarına sâdık, tecrübeli ve olgun bir heyet demektir. Yoksa bâzılarının sandıkları gibi yumrukla iş görmek isteyen bir heyete «kuvvetli hükûmet» **demek asla doğru olmaz. Gerçi mazide millet, tam ve kâmil olarak murakabe yapamadığı için böyle hükümetler görmüşse de, artık bu gibi cür'etlere zemin kalmamıştır. Esasen Büyük Millet Meclisi devamlı şekilde toplantı halinde var olup, eskisi gibi vazifesini yüksek azîm ve fedakârlıklarla yapmakta devam ettikçe bu gibi endişelere yer kalmaz.»**

Bu beyanat, yukarıda kaydettiğimiz gibi, o günlerde sert münakaşalara sebeb olmuş ve mesele bâzı kimselerce parti grubuna götürülerek Rauf Bey bir hayli hırpalanmıştır. Hâtıratında, bu parti grubu görüşmelerine temasla yapılan konuşmaları inceleyen Rauf Bey der ki:

«— Benim bir milletvekili sıfatiyle, umumî efkârın duygularına da tercüman olduğuma inanarak söylediğim bu sözler (gazetelerdeki beyanatı), mensup olduğum Halk Fırkası'nın zatei İcra Heyeti Başkanlığı'ndan ayrıldığım, yâni, İsmet Paşa ile aramızın açıldığı gündenberi onun lehinde ve benim aleyhimde bir nümayiş hareketi yapmak vesilesi arayan ifratçı unsurları derhal harekete geçirdi. Bunlardan biri (Topçu İhsan) Fırka Grup

Başkanlığına verdiği bir takrirle, benim **«itiraz yollu beyanatla Cumhuriyeti za'fa duçar etmiş olduğum ve ayrıca mahiyyeti meçhul bir Fırka/Parti teşkili fikriyle iktidardaki Halk Fırkası'nı ikiye bölmeğe teşebbüs ettiğim»** için, meselenin acele olarak Fırka Grubunda görüşülüp aydınlatılmasını istedi.

Fırka Grubu toplandı. Tabiî olarak başkanlık etmesi gereken İsmet Paşa'nın: **«Bugünkü toplantıda benim de konuşmam icab edeceğinden, başkanlık makamını başka bir arkadaşa bırakıyorum»** diye kürsüden indiğini görünce, bu olağanüstü toplantının niçin yapıldığını ve burada asıl kimlerle karşılaşacağımı anlamış oldum. Ve işi uzatıp beyhude vakit kaybetmeğe imkân vermeden kürsüye çıkıp konuşmağa başladım:

«— Efendiler! Hiç birimiz kendimizi melek farzedecek kadar düşüncesiz değiliz. Beşeriz... Beşerde, sevmek de, sevmemek de vardır. Ben, bâzı kimseleri sevmeyebilirim. Bâzı kimseler de, beni sevmeyebilirler. Hattâ, hiç sebeb olmadan bu böyle olabilir. Bu itibarla böyle önemli bir meselede, işi şahsî olarak tedkik ve şahıslarla eseri mukayese etmek, sizin de düşüncelerinizden çok uzak bir muhakeme tarzı olacağından eminim. Bizim eğer tenkid etmek istediğimiz bir nokta varsa, o da eserdir. Eseri tenkid ederken veya eser hakkında mütalâa yürütürken, sevmek ve sevmemekde, her zaman şahısların ve içtihadların muhterem olduğu esasını kabul etmekte müşterek olduğumuzdan şüphe etmiyorum.

Benim kudsî duygularım, Cumhuriyet idaresinden başka bir idarenin taraftarı olmama müsaid değildir. Esasen «Türkiye Hükûmetinin şekli nedir?» sualine karşı büyük reisimizin yine bu kürsüden müsbet cevap olarak: «Büyük Millet Meclisi Hükûmetidir. Çünkü biz bize benzeriz. Bize mahsus bir idaredir.» demiş olduklarını da hatırlarsınız.

Bu, benim vicdanımı tatmin eden en büyük bir ifade idi. Ve buna itiraz etmek havsalamdan dahi geçmemiştir. Bu tatminkâr ve kat'î ifadeden sonra bu idareye, son Kabine buhranı (Fethi Okyar Bey Kabinesinin istifasiyle doğan hal kasdolunuyor) yüzünden yürütülmez bir şekil alışı üzerine «Cumhuriyet» adı verilmiş olmasına itiraz etmek nasıl aklıma gelebilirdi? Bir millet ki, Cumhuriyet taraftarıdır ve millî hâkimiyyet kayıtsız, şartsız hüküm sürdükçe «Cumhuriyet»ten başka bir şey istemiyor, fakat bunu bütün varlığıyle isterken, lâyıkiyle tatbik edemezse!

diye endişeye düşerse, arkadaşlar, bundan memnun mu, yoksa me'yus mu olmak icab eder?»

Rauf (Orbay) Bey'in, Halk Fırkası/Partisi Grubunda yaptığı bu konuşmadan sonra, İsmet (İnönü) Paşa'ya yakınlığıyle tanınan bâzı meb'uslar birer birer kürsüye çıkmışlar ve türlü kelime oyunlarıyle Rauf Bey'i itham edip, işi şahsiyata dökerek ona hücumda bulunmuşlardır. Bu durumda tekrar söz alan Rauf Bey, **«Cumhuriyeti ancak millî hâkimiyyeti tam mânasıyle sağlaması şartiyle kabul ettiğini ve zaten Cumhuriyetin başka mânası olmadığını, yoksa Güney Amerika memleketlerinin bâzılarında olduğu gibi millî hâkimiyyeti hiçe sayarak «Cumhuriyet» adı ile hüküm sürülmesinin Cumhuriyet sayılamayacağını»** izah etmiş, fakat her ne olursa olsun mutlaka Rauf Bey'i mes'ul duruma düşürmek isteyen İsmet Paşa'nın yakınları, bu kerre de, Rauf Bey'in İstanbul'daki Hâlifeyi ziyaret etmesini dillerine dolayıp, meseleyi bambaşka bir safhaya intikal ettirivermişlerdir!..

Olayın böyle bambaşka bir safhaya intikali üzerine tekrar kürsüye gelen Rauf Bey, Hâlifevi ziyaretinden bahisle sunları söylemiştir:

«— Büyük Millet Meclisi tarafından seçilmiş ve mîad edilmiş bir zat olan Hâlife, beni dâvet ederse, ben bu dâvete icabeti dinî, ahlâkî ve millî bir vazife bilirim. Şunu da söyleyeyim ki, ben, İstanbul Meclis-i Meb'ûsânına Mustafa Kemal Paşa'nın arkadaşı ve Kuvayi Milliye'nin temsilcisi olarak gittiğim zaman, hattâ vatansever sayılan bir çokları benimle temastan çekinerek, benden kaçtıkları halde, o zaman Veliahd ve bugün Halîfe olan bu zat, bir toplantıda yanıma gelip samimiyetle elimi sıkarak bana: **«Niçin görüşemiyoruz?»** dedi. Açık söyledim: **«Cesaret edemedim, çekindim. Görüşsem, sizi müşkil mevkie sokabilirim.»** dedim. **«Hayır, ehemmiyeti yok, görüşelim.»** cevabını vererek, ısrarla dâvet etti. Bu civanmerdliği gösteren zat, hele Büyük Millet Meclisi kararıyle Halîfe seçildikten sonra beni dâvet eder de, gitmezsem dünyanın en saygısız adamı olurum. Gittim efendiler... Yarın dâvet ederse yine giderim. Amma Fırka kararından bahsediyorlar. Hangi karardır? Bunu bilmiyorum. Esasen, Fırkanın henüz tesbit ve tayin edilmiş bir programı yoktur ki, ben onun dışında hareket etmiş olmakla muaheze edileyim.

Hatâlarım olabilir, hatalarım, hattâ kabahatlerim olursa itiraf ederim. Yalnız kanaatimin dışında ve başkalarının arzularına

Kauf Orbay Bey, İkinci Dünya Harbi yıllarında Londra Büyükelçisi iken.

göre hareket etmek kabiliyetini bende görmek isteyenler, fikirlerini düzeltmelidirler. Ben bunu yapamam.»

Rauf Bey'in bu son cümleleri fırka grubunda büyük heyecan uyandırmış, bu sözler bâzı meb'uslarca **«bravo!»** sesleri ve

alkışlarla karşılanırken, İsmet Paşa'nın söz istediği görülmüştür. Sözlerine: «Esaslı bir devlet şekli bahis konusu olduğu vakit, mütalâa ve hisler aramızda kalmaz. Bizi seyreden bütün bir dünya var diye başlayan İsmet Paşa devamla:

«— Rauf Bey, Rauf Bey! Siyaset yapıyoruz. Hatâları birer birer itiraf etmeliyiz. Hattâ, basit bir iktisadî teşebbüs sahibi gördünüz mü ki, işe başlarken sermayesini tehlikeye koyduğu kanaatinde bulunsun. Bir işe başlayan adam, daima sonunun selâmet olacağını sağlayarak başlar. Bahusus böyle inkılâb zamanlarında hükümet adamları, herhangi bir şüphe izhar etmezler... Hatâdır... Hatâ ettiniz Rauf Beyefendi.

Siz beyanatınızda: «Üst tabakada şekil değiştirerek devletin menfaatlerini temin ve umumî ihtiyaçları tatmin etmeyi düşünmek fâhiş hatâdır» buyurmuştunuz. Halbuki, asıl fâhiş hatâ, bu kadar hassas günlerde bir nokta üzerinde temerküz etmesi lâzım gelen manevî kuvvetleri, inkılâb kuvvetlerini şu veya bu noktada tereddüde sevketmektir. Bilerek veya bilmeyerek, isteyerek veya istemiyerek sizin yaptığınız, fâhiş hatâdır Rauf Beyefendi!..

Devlet Riyaseti meselesini halledecektiniz, peki, nasıl halledecektiniz? Kaç ihtimal vardı? Cumhuriyetin ilânında acele edilmiştir, diyorsunuz... Tabiî addedilen bir neticenin ilânında istical bahis mevzuu olmaz! Cumhuriyet müstacelen ilân edildi demekle, o gün ilân edilmemiş olsaydı da, altı ay sonraya kalsaydı, belki başka bir şekil hâsıl olurdu mânasına yol açılır ve ancak bu mâna ile istical edilmiştir, denmiş olur. Aynı zamanda, bizim Cumhuriyet ilânındaki hareketimizi sâbık İttihad ve Terakki Merkez-i Umumîsi işleri gibi göstermek istiyorsunuz... Merkez-i Umumî hayatını bu memlekette yaşamış ve senelerce onu müdafaa etmiş olanlar, sizin nokta-i nazarınızı ellerinde silâh olarak kullanıyorlar, bu bedbahtlıktır Rauf Beyefendi!..

Halifeyi ziyaret etmek, Halîfeyi tanımak ve ona pâye vermek, Hilâfeti bir mesele haline getirmek demektir. Tarihin herhangi bir devrinde bir Halîfe, zihninden bu memleketin mukadderatına karışmak arzusunu geçirirse, biz, o kafayı behemehal koparacağız!»

İsmet Paşa, bu şekilde, Halîfeye ve Hilâfet makamına da çatmayı yerine getirdikten sonra, sesini perde perde yükselterek devam etmiştir:

«Varmak istediğimiz netice, kuvvetli hükûmet yapmaktır... Bunu nasıl yapacağız? Biz, hükümet idaresinde, fikir hürriyeti ve matbuat hürriyeti bahsinde de hükûmet idaresinin fikir ve matbuat hürriyetine müstenid olduğu kanaat-i sahihasındayız. Bütün bu cereyanlara karşı dûşündüğümüz şudur ki: Bu millet istibdâd altında bulunduğu için hürriyetin ne olduğunu lâyıkiyle idrâk edememiştir. Şimdi meydanı tamamen boş bırakacağız. Söyleyecekler, yazacaklar ve nihayet kendileri de anlayacaklardır ki, siyasî hürriyet, fikir ve matbuat hürriyeti bu değildir. Bunu yapabilmek, tahakkuk ettirebilmek iki şeye mütevakkıftır: Birisi, ufak tefekle yılmayacak kadar kuvvetli olmamız; diğeri de, vazife ve mes'uliyette hatâ ve ihmali affetmeyeceğimizdir. Bu suretle nihayet hali tabiî ihdâs edebileceğimiz kanaatindeyiz. Vazife ve mes'uliyyet her işde, memleketin bütün siyasî hayatında tecelli edecektir.»

Konuşmasının burasında, esas meseleye değinerek, Rauf Bey'i tamamen karşısına alan İsmet Paşa şunu sormuştur:

«Rauf Bey, beyanatlarında bizimle zıd-dı tam olarak gördüğümüz noktaları geri alıp, bu fırka içinde yürümek kararında mıdırlar, yoksa, siyasî beyanatlarında bizimle zıd-dı tam olan noktaları muhafaza ederek, Fırkamızın dışında ve Meclisde, bizimle karşı karşıya çalışmak kararı mı verecekler? Son söz ve karar şimdi kendilerine aittir.»

İsmet Paşa'nın, mahiyyeti malûm bu sualini cevaplandırmak üzere söz alan Rauf Bey, o gün:

«— Tekrar ediyorum ki, Cumhuriyetçiyim. Esasta birlik olduktan sonra, üst tarafı teferruattır ve ayrıca bir âile arasında olduğu gibi, konuşularak anlaşmıya varılabilir. Ben, Ankara'dan münfail ayrılmış olabilirim. (Lozan Andlaşması sırasında İsmet İnönü ile arasında çıkan ihtilâf sonunda Başvekâletten istifasını kasdediyor). Bir ferd, bir zat ile aramızda bir mesele olabilir. Lâkin bu şahsîdir. Devlet ve millet meselesi değildir. Şimdi siz, Rauf, ifadesini behemehal tashih ve tekzib etmelidir, diyorsunuz. Buna imkân yoktur!.. Hakkımda ne yaparsanız yapınız, sözlerimi asla geri alamam. Ben gidiyorum. Karar sizindir. Hemen Cenâb-ı Hakk bu mülk ve millete acısın, refah ve saadet versin» demis ve kürsüden inerek salonu terketmistir!..

Rauf Bey ile İsmet Paşa arasındaki ihtilâf daha sonraki günlerde de devam etmiş, neticede Rauf Bey ve arkadaşlarınca

«Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası» kurulmuş ve böylece Millî Mücadele'nin bâzı mühim şahsiyyetleri Halk Partisi'nden ayrılmışlardır. Ki bu «ayrılık» onları bilâhare İstiklâl Mahkemesi huzuruna kadar götürmüştür!..

— « ☆ » —

MEHMED ÂKİF BEY'in HAZIRLADIĞI KUR'AN-I KERİM MEÂLİNE DAİR

İstiklâl Marşı şairimiz Mehmed Âkif Bey merhum, Kur'an-ı Kerîm meâlini nasıl hazırlamış, bu mevzuda neden, niçin Âkif'e müracaat edilmiş ve hazırlanan meâl ne olmuştur?.. Bu sualler yıllardanberi bâzı kimselerce güya cevaplandırılmış, yalan yanlış yazılıp söylenenler birbirini kovalamış, hattâ bu mevzuda Âkif'e ta'rizde bulunanlar dahi görülmüş, fakat mesele üzerindeki koyu esrar perdesi tamamen fırlatıp atılamamış, dolayısıyle bu mühim olay aydınlığa kavuşamamış, karanlıkta kalmıştır... Ve peşinen kaydedelim ki Mehmed Âkif Bey'in hazırladığı Kur'an-ı Kerîm meâli meselesinin böyle karanlıkta kalıp aydınlığa kavuşamaması —aşağıda teferruatıyle görüleceği gibi— bir zamanlar ortaya atılan ve günümüzde dahi bir ilericilik hastalığı olarak zaman zaman ileri sürülen **«Türkçe ibâdet»** (!) dâvâsında gizlidir!..

Kur'an-ı Kerîm meâli mevzuunda Mehmed Âkif Bey'e yapılan müracaata geçmeden evvel, bir husus üzerinde bilhassa durmak isteriz... Âkif'in hazırladığı meâl meselesini inceleyen pek çok kimse, bu meseleyi «Kur'an-ı Kerîm tercümesi» olarak ele almışlar ve bu **«tercüme»** kelimesini devamlı tekrarlamışlardır!.. Bu tâbir yanlıştır!.. Mehmed Âkif Bey'in yaptığı **«tercüme»** değil, «meâl»dir... Tercüme kelimesi üzerinde ısrarla duranlar, ya kasd-ı mahsus sahibidirler veya «tercüme» ile «meâl» arasındaki farkdan habersizdirler!.. Kur'an-ı azim-üşşanın tercümesi mümkün değildir... Bâzı kimselerin şu veya bu niyetle tercüme diye şimdiye kadar yaptıkları ve yapacakları, ancak meâldir. Ve «tercüme» sözü, şayet bir ard-niyetin neticesi değilse, mutlaka korkunç bir cehaletin eseridir!.. Ve Mehmed Âkif Bey merhumun hazırladığı da **«meâl»**dir. Bu inceliğe dikkat etmeli, ağızdan çıkan sözü mutlaka kulak işitmeli, işitmeli de, İslâmî edeb dışına çıkılmamalıdır!..

Fevkalâde mühim bir hususu böylece kaydettikten sonra, geçelim Âkif merhumun hazırladığı Kur'an-ı Kerîm meâline... Cumhuriyetin ilk yıllarında bir Kur'an-ı Kerîm meâl ve tefsiri ile Hadis meâline ihtiyaç duyulur. Bu iş Diyanet İşleri Riyaseti'ne havale olunur ve o yıllarda Reisvekili olan Aksekili Ahmed Hamdi Efendi, meâl ve tefsiri yapacak kimselerin bulunmasına memur edilir. Hadis meâli, Baban-zâde Ahmed Naim Bey'e verilir. Naim Bey merhum «SAHİHİ BUHÂRİ» meâline başlar, onun vefatıyle bu çok kıymetli eseri Prof. Kâmil Miras tamamlar ve eser Diyanet İşleri Reisliği'nce yayınlanır. Bu kıymetli eserin neşir hakkı hal'en Diyanet İşleri Reisliği'ne aittir ve eser fevkalâde nefis bir baskı ile müteaddid defalar basılmış olup, bugün piyasada mevcuttur. Her Müslümanın evinde bulunması, yalnız bulunması değil mutlaka okunması şart olan Sahihi Buhâri'yi okuyucularıma bu vesileyle tavsiye eder, piyasadaki diğer kitaplara nisbeten pek cüz'î bir fiyatla satılan bu fevkalâde mühim eserin mahallî Müftülükler vasıtasıyle teminini hasseten tavsiye ile okunmasını rica ederim.

İhtiyaç duyulan Hadis meâli, SAHİHİ BUHÂRİ'nin hazırlanıp, neşri ile neticelenmiş; fakat Mehmed Âkif Bey'in Kur'an-ı Kerîm meâli hazırlandığı halde neşredilmemiş, daha doğrusu neşrine Âkif merhum müsaade etmemiştir!..

Kur'an-ı Kerîm meâl ve tefsirine ihtiyaç duyulduğunda ilk akla gelen şahıslar, Mehmed Âkif Bey ile Elmalılı Hamdi Efendi olmuştur. Meâl, Mehmed Âkif Bey tarafından hazırlanacak, tefsiri ise Hamdi Efendi yapacaktır.

Aksekili Ahmed Hamdi Efendi bu karar ile evvelâ Elmalılı Hamdi'ye müracaat edip onun muvafakatini almış, fakat Mehmed Âkif Bey, teklifi şiddetle reddetmiştir!..

«— Bunu **öyle kolay bir iş mi zannediyorsunuz?.. Bu benim yapabileceğim bir iş değildir.**» diyen Âkif'e çok ısrar edilmiş: «Fakat bu bir ihtiyaçtır. Herkes bunu sizin himmetinizden bekliyor» denildiğinde:

«— Bu **işin ne demek olduğunu ben bilirim. Katiyyen bu hususta bana bir şey söylemeyiniz. Yapabileceğim bir şey olsaydı yapardım.**» diyerek direnmiş, Aksekili'nin araya koyduğu Âkif'in dostları da bu mevzuda bir iş görememiş, fakat yılmadan sağa sola koşan Aksekili Hamdi Efendi, nihayet Baban-zâde Ah-

med Naim Bey'le görüşmüş, onun tavsiyesiyle Elmalılı Hamdi Efendi, Mehmed Âkif Bey'i Fâtih'deki evine davet etmiş, mesele orada enine boyuna görüşülmüş ve neticede Elmalılı Hamdi Efendi, isabetli bir teşhisle Âkif'e:

«— Hakkıyle tercümenin mümkün olmadığı tabiîdir. Ancak, bu bir meâl olacaktır. Madem ki, bu işi her halde bizim yapmamız arzu ediliyor ve bu hususta ısrar olunuyor, artık bunu kabul etmemiz zarurîdir. Ancak, biz, mümkün olanı yaparız. Tabiî meâl olmasına onlar da muvafakat ederler. Siz kabul etmezseniz esasen ben de tefsir yazmayı kabul etmem.» demiş ve böylece **«tercüme»** sözü bir tarafa atılıp **«meâl»** ağıza alındıktan sonradır ki, Mehmed Âkif Bey ilk defa bu meseleyi düşünmeye başlamış ve uzun bir müzakereden sonra «meâl»i kabûl etmiştir... Evet, dikkat buyurunuz, **«tercüme»** değil, **«meâl»**!..

Mehmed Âkif Bey, Kur'an-ı Kerîm'in **«tercüme»**sini değil, **«meâl»**ini hazırlamıya muvafakat etmiş ve bütün hayatında olduğu gibi, bu işin malî yönüyle kat'iyyen meşgul olmamış, yâni, hazırlanacak meâl için verilecek te'lif hakkına itibar etmemiş, bu işi Riyaseti'nin talimatına uygun olarak Aksekili Ahmed Hamdi Efendi hazırlamıştır. Noter huzurunda hazırlanan bu mukaveleye göre: Kur'an-ı Kerîm'in meâl ve tefsiri için on iki bin lira ödenecek, bu meblâğı Mehmed Âkif Bey'le Elmalı Hamdi Efendi mütesaviyen alacaklardır. Te'lif hakkına mahsuben her iki şahsa biner lira avans verilmiş ve böylece bu iş —şimdilik— halledilmiştir.

Mukavelenin imzasından bir müddet sonra Mehmed Âkif Bey, Mısır'a gitmiş ve orada hazırladığı meâlin ilk kısımlarını Elmalılı Hamdi Efendi'ye gönderip tefsiri yazacak bu zatın meâl hakkındaki fikrini sormuştur. Elmalılı'ya göre Âkif'in hazırladığı meâl: **«Her bakımdan çok güzel olup, ancak cezalet** (belâgat, fasahat) **hususunda bir parça zayıftır.»** Elmalılı'nın bu fikrine Âkif de iştirak eder ve der ki:

«— Evet, doğrudur. Cezalet itibariyle böyledir. On sene evvel yazsaydım, cezalet olurdu. Fakat bugün lisanda sadeliğe doğru büyük bir tahavvül var. Onun için cezaletten ziyade, sadelik cihetini iltizam ettim.»

Böylece birkaç yıl geçer. Bu arada Elmalılı Hamdi, yaptığı tefsiri her cüz tamamlandıkça Diyanet İşleri Riyaseti'ne gönde-

rir. Hamdi Efendi'nin tefsiri gelir amma, ortada Mehmed Âkif Bey'in meâli yoktur... Âkif'e mektup yazılır ve meâlin gönderilmesi istenir. Mehmed Âkif Bey bu müracaata, meâlin henüz tamamlanmadığı yolunda cevap verir. Muhabere uzun müddet devam eder ve neticede anlaşılır ki, Mehmed Âkif Bey, meâli tamamlamadan göndermiyecektir... Bu durumda mukavelenin feshedilmesi düşünülür, Âkif bu teklifi hemen kabul eder ve gereken muamelenin yapılması için İstanbul'daki dostlarından Fuad Şemsi Bey'e bir vekâletnâme gönderir, avans olarak aldığı bin lirayı iade eder ve Beyoğlu Dördüncü Noteri huzurunda mukavele feshedilerek Kur'an-ı Kerîm'in hem meâl, hem de tefsiri işi Elmalı Hamdi Efendi'ye verilir.

Mehmed Âkif Bey böylece ağır bir yükten kurtulmuş, fakat o, başladığı meâli yarım bırakmayıp tamamlamıştır. Tamamlamıştır ama, Âkif, bu meâle bir türlü bitti gözüyle bakamaz. 1932 yılında Mısır'a gidip Halvan'da Âkif'e misafir olan Eşref Edib, bakınız bu meâl hakkında ne diyor:

«— Meâli baştan başa okudum. Üstad (Âkif), bunu kendi eliyle tebyiz ediyordu. Çok yerlerinde çıkıntılar, tashihler vardı. Birkaç cüzü okuyunca meâlin ehemmiyet ve azametini gördüm. O ne sâdelik, o ne ahenk!.. Âyetler arasındaki irtibatı muhafaza hususunda öyle büyük kudret göstermişti ki, bir sûreyi okursunuz da, hiç bir âyetin başında veya sonunda ufak bir irtibatsızlık göremezsiniz. Müfessirler, âyetler arasındaki irtibat ve münasebetleri anlatmak için sayfalar dolusu izahatta bulunurlar. Âkif ise, irtibatı fi'len o suretle yapmış ki, bir âyetin bitip diğer âyetin başladığının farkında bile olmazsınız. Bir şiir gibi senelerce üzerinde işlenmiş, hiç bir tarafında, hiçbir noktasında, hiçbir pürüz kalmamış, bir sehl-i mümteni haline gelmiş. Su gibi akıyor. Bir çağlayan gibi gönülleri heyecana veriyor.

Meâli bitmiş gördükten sonra Âkif'e:

«— Artık hamdolsun, tamam olmuş, dönüşde ben bunu İstanbul'a götüreyim.» dedim. Güldü:

«— Sen onu tamam oldu mu zannediyorsun? Daha ne kadar noksanı var!.. Üzerinde bir hayli işlemek lâzım.»

«— Noksan tarafını görmüyorum. Hayli tebyiz etmişsiniz.»

«— Sana göre tamam olmuş ama, bana göre daha çok noksanı var.»

Mehmed Âkif Bey, Kur'ân-ı Kerîm meâlini hazırladığı yıllarda Mısır'da, Ehramlar önünde. (Sağdan dördüncü zat, Mehmed Âkif Bey'dir)

«— Ne gibi?»

«— Çıkıntıları, tashihleri görüyorsun. Onlar hep tebyizden sonra olmuştur. Bir kelimenin en güzel zannettiğim karşılığını bir zaman sonra beğenmem, daha güzeli aklıma gelir Sonra bâzı âyetler de var ki, muhtelif suretlerle meâle müsaittir. Müfessirler bu âyetlerin mânalarını göstermişlerdir. Bunlardan birini tercih etmek lâzım. Ben de onu yaptım, fakat diğer mânalarını da göstermek, aslındaki şümulü muhafaza etmek icab eder. İşte bunları da not olarak yazmak zarurî. İnşallah bunları da ikmâl ettikten sonra bir heyet-i ilmiyyenin nazar-ı tedkikinden geçmesini de arzu ederim. Belki bâzı noktalarda hâtalarım var. Bunların neşrolunmadan evvel tashihi lâzım.»

«— Siz işi çok uzatıyorsunuz.»

«— Ya ne zannettin?.. Ben bunu vaktiyle neden kabul etmemiştim. Öyle kolay iş olsaydı çoktan yapmış olurdum. Evet, bu bir ihtiyaçtır. Ama buna bir ömür lâzım. Üç - beş senede olacak iş değildir bu. Şimdi artık benim üzerimde hiç kimsenin bir hakkı yok. Ben de hiç kimseye bunu vermekle mukayyed değilim. Bu, tamamiyle benim arzuma tâbi bir iştir. Ne vakit tamam olduğuna kanaat hâsıl edersem, o vakit neşrederim.»

«— Fakat, Cenâb-ı Hakk'ın size bahşettiği bu mazhariyet, herhalde yalnız sizin arzunuza tâbi olmamak iktiza eder, zannederim. Bütün Müslümanların bunda alâkası, hakkı var.»

«— Canım, ben de bunu mezara götürecek değilim ya.. Maksat, daha güzel olması, hâtadan sâlim olunmasıdır. Noksanı tamam olmayınca neşrine nasıl müsaade edebilirim?»

Görülüyor ki, Mehmed Âkif Bey'in hazırladığı meâl, tamamiyle onu tatmin etmez. Mısır'dan Mahir İz merhuma yazdığı bir mektupta: **«Meâl bitti, ama tebyiz bitmedi. Bakalım o mu benden evvel bitecek, yoksa ben mi ondan evvel biteceğim»** der, hattâ hazırladığı meâli iki defa yukarıdan aşağı tedkik ve tashih eder. Ve Âkif, Mısır'da Kur'ân-ı Kerîm meâli ile böylesine meşgul iken, Türkiye'de **«Türkçe ibâdet» (!)** meselesi yeni bir safhaya intikâl eder: O yıllar, İlâhiyat Fakültesi'ne mensup bâzı profesörlerin **«İslâmiyeti İslâh»**, evet, yanlış değil, «İslâmiyeti İslâh» (!) gayesiyle raporlar düzenlediği, mâbedlerimizin temiz, muntazam, kabil-i ziyaret ve kabil-i iskân bir hale getirilmesi, mâbedlerde sıralar, elbiselikler tesis edilmesi ve temiz ayakkabı

larla mâbedlere girilmesinin tercih edilmesi, ibâdetlerin son derece bedîî ve heyecanlı yapılmasını temin için usul dairesinde teganniye müsait müezzinler, imamlar yetiştirilmesi, mâbedlere musiki âletlerinin kabulü, ilâhi mahiyetinde asrî ve enstrümantâl musikiye ihtiyaç duyulduğu, bir devirdir!..

Böylesine raporlar düzenlendiği o yıllar, daha sonraları yeni yeni hedeflere ulaşmış ve meselâ devrin «Bütün Hafta» adlı dergisinde yazılıp çizilenlerden öğrendiğimize göre, Hâfız Yaşar Okur isminde biri 1931 yılı Ramazan ayında Yerebatan Camiinde **Türkçe Kur'an (!!!)** okumuş!.. İşbu hâfız efendinin yukarıda adı geçen dergiye anlattığına göre, Türkçe Kur'an (!!!) okuyan bu hâfız efendi, Yerebatan Camiinde, içlerinde eski Maarif Vekillerinden Reşid Galip'le meşhur Kılıç Ali'nin de bulunduğu cemaat huzurunda kendi ifadesiyle «evvelâ Arapça olarak» Besmele çekip arkasından «Arapça olarak» Yâsin sûresini Rast makamından okumuş, bilâhare «Türkçe tercümesi»ni (!) de okumuş, ve yine hâfız efendinin ifadesine göre, cemaat bu halden pek memnun (!) olmuş, sonraları kendisine daha bâzı hâfızlar da katılmış ve bunlara gayri Yerebatan Camii küçük geldiğinden Sultanahmed Camiinde icray-ı san'at etmeye başlamışlar!.. O yılki Ramazanın ilk Cumasında Sultanahmed Camiinde **«Tanrı Uludur!»** diye tekbir almışlar!.. Ertesi yıl da bu işlere devam eden Hâfız Yaşar Okur, 1933 senesinde **«Türkçe Ezan»** (!) muallimi tayin edilmiş ve Süleymanîye Camiinde açılan kursu başarı (!) ile yürütmüş!.. Aynı hâfız efendi, 1934 yılında yanında İstanbul Müftüsü Fehmi Efendi bulunduğu halde Gülcemal vapuru ile Çanakkale'ye gitmiş ve Türkçe ezanla (!), Türkçe Kur'an-ı (!) orada şühedâ başında da okumuş!!!

Hâfız Yaşar Okur, «Şeyhin kerâmeti kendinden menkûl» kabilinden Türkçe Kur'an'ın cemaat tarafından memnuniyetle karşılandığını söylüyor ama, bu mevzuda daha bazı şehadetler vardır: Mahir İz merhum hâtıratında, Âkif'in hazırladığı meâlden bahisle: «Ali Rıza Sağman'ın Yerebatan Camiinde namazda Türkçe olarak Kur'an-ı Kerîm'in meâlini okuduğu işitildi, «Selâm verince, arkasında cemaat kalmadığını görmüş» dediler» diyor. Aynı mevzuda Eşref Edib Bey ise:

«— Devrimciliğin o taşkın ve azgın devirlerinde mâbedler de Kur'an yerine Türkçe tercümesini ikame etmek hareketleri başlamıştı. Bir takım hanende hâfızlar, camilerde Kur'an yerine

tercümeleri aynı makamla okumaya yeltenmişlerdi. Hele sectikleri tercüme, baştan başa yanlışlarla, tahriflerle dolu olan Cemil Said'in Fransızcadan tercümesi olduğu için, çok yakışıksız ve saygısız bir şey olmuştu. Camilerde emirle ve ücretle bu işi gören hanende hâfızların etrafından Müslüman cemaat dağılmış, yalnız bu acaib işi seyir için gelici geçici bir takım kimseler ayak üzeri dikilmişlerdi.» diyor ve ilâve ediyor: «Bu bir deneme idi, başarılmış olursa namazlarda Türkçe tercümeler kaim olacaktı. Bu çok cür'etli teşebbüsün akamete uğramasında muhtelif sebepler vardı. Bu sebeplerin başında, ortada Müslüman halkın itimad edeceği bir meâl olmaması geliyordu.»

İşte, Mehmed Âkif Bey'in hazırladığı Kur'an-ı Kerîm meâlinin yayınlanmaması ve Âkif'in vasiyyeti gereğince yakılması, bu noktada düğümlüdür!..

Mehmed Âkif Bey'in hazırladığı Kur'an-ı Kerîm meâli ile Türkçe ibâdet (!) meselesinin ne alâkası vardır ki, bu bâtıl dâvâ Âkif'in hazırladığı meâl'in şu veya bu şekilde yok edilmesine sebeb olmuştur?

El - cevab: Cemil Said'in Fransızcadan çevirdiği Kur'an tercümesiyle (!) namaz kıldırmaya kalkanlar, arkalarında «uydum imama» diyecek cemaat bulamayınca hemen Mehmed Âkif Bey'in hazırladığı meâli hatırlarlar ve:

«— Âkif'in meâlini alalım. Onun doğruluğuna bütün Müslümanların itimadı var. Camilerde cemaatle kılınacak namazlarda o okunursa, buna kimse bir şey diyemez. Böylece bu iş de biter.» derler ve hemen Âkif'in meâli peşine düşerler!.. Mehmed Âkif Bey, verilen bu kararı ve girişilen hummalı faaliyeti duyduğu an, başını iki eli arasına alır ve Esref Edib'in kaydettiğine göre:

«— Meğer ben Rabbıma karşı ne büyük hâta işliyormuşum! Ne büyük isyânda bulunuyor muşum... Ben dinime hizmet için Kur'an'a hizmet için bu ağır işi üzerime almıştım... Kur'an-ı Kerîm kalkacak, benim meâlim onun yerine kaim olacak ve kıyamete kadar Müslümanlar bana lânet edecek!.. Bu, nasıl olur?.. Âkif, sen bu oyuna, bu farmason dolabına nasıl âlet olursun?..» der ve işte bu endişe ile hazırladığı meâli yakmağa karar verir!..

Ne olmuştur Mehmed Âkif Bey'in hazırladığı meâl?.. O gerçekten yakılmış mıdır, yoksa falan veya filân şahsın elinde olup,

yayınlanacağı günü mü beklemektedir?.. Bu mevzuda iki iddia vardır... Bir iddiaya göre, Mehmed Âkif, Mısır'dan İstanbul'a dönerken, meâli oradaki dostlarından Yozgatlı Hoca İhsan Efendi'ye teslim etmiş ve **«Ben, dönüp gelirsem bunu senden alırım. Öldüğümü duyduğun an bu emaneti yak!»** diye vasiyette bulunmuş; ikinci bir iddiaya göre de: Âkif, meâli Yozgatlı İhsan Efendi'ye: «Ölümümden sonra ister başkasına ver, istersen yak!» vasiyetiyle bırakmış. Bu iddiayı Mahir İz merhum naklediyor ve devamla: «Birkaç yıl önce İstanbul'a gelen Yozgatlı İhsan Efendi'nin mahdûmu Kimyager Ekmel Bey, Mısır'da okuyan arkadaşlarımıza, tercümenin yakıldığını söylemişti. Daha sonra da Kastamonu Kütüphanesi Müdürü Lütfi İkiz Bey, tercümenin Ankara'da bir zat'da olduğu, kendisinin bir sahifeyi istinsah ettiği (suretini çıkardığı) ve tamamı için elli bin lira istendiği hususunda bana —şimdi hatırlayamadığım biri ile— haber göndermişti; arkası çıkmadı.» diyor.

Bizce bu ikinci iddia zayıftır... Evet, zayıftır, çünkü, Âkif'in hazırladığı meâli kendisine emanet olarak bıraktığı Yozgatlı İhsan Efendi, Mehmed Âkif Bey'in en çok itimad ettiği bir zattır. Öylesine itimada şayan bir zat ki, «Allahtan başka hiçbir kuvvet, onu kanaat ve imanından döndüremez.» Nitekim, Âkif'in vefatını müteâkip Eşref Edib, Mısır'a gidip o meâlin peşine düşmüş, İhsan Efendi'yi bulup onunla bu mevzuu uzun uzun görüşmüş, çeşitli tekliflerde bulunmuş ve sonunda eli boş dönmüştür!.. Yozgatlı İhsan Efendi'nin son sözü şudur:

«— Herhalde o (Mehmed Âkif), **ne yapacağını senden, benden daha iyi bilirdi. Ben, onun vasiyeti üzerinde oynayamam. Rica ederim, artık bu bahsi kapatalım.»**

Eşref Edip'in Mısır'dan eli boş dönmesinden sonra Âkif'in dâmâdı Ömer Rıza Doğrul da Mısır'a gidip verese sıfatıyla dâvâ açıp, meâli ele geçirmek istemiş, ancak bu teşebbüs de bir netice vermemiştir... Daha sonraları, İkinci Dünya Savaşı yıllarında o devrin meşhur Maarif Vekili Hasan Âli Yücel, bir seyahatinde Mısır'a uğrayıp Türk elçiliğinde Yozgatlı İhsan Efendi ile meâl mevzuunda konuşmuş ve şu cevabı almıştır:

«— Rahmetli Âkif Bey, Kur'an tercümesini, evet bana verdi, şu vasiyeti yaparak: İyileşirse kendisine iade edilmek, ölürse yakmak şartiyle Onun öldüğünü haber alır almaz yaktım.»

Meâl mevzuundaki ikinci iddia, Yozgatlı İhsan Efendi gibi itimada şayan bir zatın yukarıdaki sözleri yanı sıra, şu cihetten de zayıftır ki, meâli elinde bulunduran Ankara'daki zat, Âkif'in veresesi hayatta iken ve Âkif'in vefatından elli yıl geçmeden bu eseri, vârislerin rızası hilâfına basmak imkânı olmadığından o meâle nasıl elli bin lira isteyebilir ve bu kanunî hüküm ortada iken, o yıllarda bu parayı ödeyip, kim satın alır o meâli?..

Âkif'in hayatının son günlerinde o meâl peşine düşenler yine olmuş, Vakit gazetesi sahiplerinden Giresun meb'usu Hakkı Tarık Us, Âkif'i hasta yatağında ziyaret edip, meâl mevzuunu konuşmuşsa da, o da diğerleri gibi eli boş dönmüş; bir ara yine Hakkı Tarık'ın ısrarıyle, Âkif'in dâmâdı Ömer Rıza, ortanca kızı Feride, Balıkesir meb'usu Hayreddin Karan ve esi Süheyla Hanım —ki bu Süheylâ Hanım, Akif'in çok sevdiği arkadaşlarından birinin kızıdır— Mehmed Âkif Bey'i ziyaretle, meâl mevzuunda konuşmuşlar, ısrar etmişler, fakat bir netice alamamışlardır...

Âkif'in hazırladığı meâl mevzuundaki umumî kanaat odur ki: Yozgatlı İhsan Efendi, Mehmed Âkif Bey'in vefatını müteâkip, İstiklâl Marşı şairimizin vasiyetini yerine getirmiş ve onu yakmıştır!.. Eşref Edib, meâl hakkında: «Artık ondan ümidi kesmek lâzımdır.» demiş, dâmâdı Ömer Rıza olanca gayretiyle çalışmasına —hattâ, dâvâ ikamesine kadar varan çalışmasına— rağmen meâli ele geçirememiş, bu meâl işini iyi bilen bir profesör ise: «Ne talihsizlik!.. Âkif'in Kur'an meâli hazırlayacağım diye İstiklâl Savaşı destanını yazamamasına mı kızarsın, yoksa bu meâlden bugün elimizde bir satırın bile olmamasına mı?» demiştir.

Yazımızı, Mehmed Âkif Bey hakkında söylenmiş pek güzel ve çok isabetli bir sözle bitirelim: **«Âkif inandı, dönmedi ve öyle öldü.»**

— • ☆ • —

«TÜRK OCAĞI» NASIL KURULDU, NELER YAPTI, NİÇİN KAPATILDI?..

Türk Ocağı, İttihad ve Terakki başındaki gaafillerin takip ettikleri «İttihâd-ı anâsır» politikasının iflâsını müteâkip 25 Mart 1912 Pazartesi günü kurulmuştur. İmparatorluğumuz dahilindeki bütün yabancı unsurların kendi millî dâvâ ve menfaatleri peşinde koştukları İkinci Meşrutiyet devrinde, Askerî Tıbbiye talebe-

lerinden bâzıları «Türk Ocağı»nın tesisine teşebbüs etmişlerse de, 1911 yılındaki bu teşebbüs, ancak bir yıl sonra gerçekleşebilmiştir. Her ne kadar, «Türk Ocağı»ndan evvel 7 Ocak 1909'da «Türk Derneği»; bilâhare 31 Ağustos 1911 tarihinde «Türk Yurdu» dernekleri kurulmuş ve bunlardan ikincisi «Türk Yurdu» adıyle bir de mecmua çıkarmışsa da, bu iki derneğin âzası mahdut sayıda kalmış, çalışmaları geniş bir sahaya yayılamamıştır.

Türk Ocağı'nm hükûmete verdiği beyannâmeye göre, kurucuları şunlardır: Mehmed Emin (Yurdakul), Ahmed Ferid (Tek), Ahmed Ağaoğlu ve Dr. Fuad Sabit... İlk İdare Hey'eti ise, Ahmed Ferid (Tek)in riyasetinde, İkinci Reis: Yusuf Akçura, Umumî Kâtip: Mehmed Ali Tevfik ve Veznedar: Dr. Fuad Sabit'ten teşekkül etmiştir. Bâzı kaynaklarda Ocağın ilk reisi olarak Mehmed Emin (Yurdakul) gösterilmekte ise de, Ahmed Ferid Bey'in refikaları merhume Müfide Ferid Hanımefendi'nin bizzat el yazısıyle 1947 yılında bize verdikleri nota göre, Ahmed Ferid (Tek), Türk Ocağı'nın bir numaralı âzası ve ilk reisidir.

Yine son yıllarda yapılan bâzı neşriyatta, Ocağın kurucuları arasında Hamdullah Suphi Tanrıöver'den bahsedilmişse de, bu yazılıp söylenenlerin aksine, Hamdullah Suphi, «Türk Ocağı»nın kurucuları arasında yoktur!.. Hamdullah Suphi Bey, «Türk Ocağı»nın Divanyolu'nda mütevazî bir binada, türlü na-müsait şartlar altında çalışmaya başlamasından nice sonra, Hüseyin Ragıb'ın tavsiyesiyle «Türk Ocağı»na devama başlamış ve yine Hüseyin Ragıb'ın tavsiyesiyle Ocağa reis seçilmiş, Hamdullah Suphi'nin Ocağın başına geçmesi ile birlikte «Türk Ocağı» da, İttihad ve Terakki Merkezi Umumîsi'nin kontrolüne girmiştir!..

Nizamnâmesinin dördüncü maddesine göre, gayesi gayrisiyasî olan ve ilk âzalarının bu madde hükmüne titizlikle sâdık kalmalarına rağmen, İttihad ve Terakki, Hamdullah Suphi vasıtasıyle Ocağa nakdî yardımda bulunmuş, meselâ İttihadçıların mühim adamı Dr. Nâzım Bey bir defasında, İttihad ve Terakki kasasından yüz altın vererek İttihatçıların «Türk Ocağı»na kolaylıkla hulûlünü temin etmiş, neticede bu nakdî yardımlar dolayısıyle eski âzalarla Hamdullah Suphi'nin arası açılmış ve günün birinde Üniversite Konferans salonunda yapılan fevkalâde kongrede eski âzalar tasfiye olunarak, Türk Ocağı, İttihatçıların eline geçmiştir.

Hamdullah Suphi Bey başkanlığında kurulan yeni idare he-

yetine Ziya Gökalp de girmiş ve İttihatçıların «Fikir babası» Ziya Gökalp, o yıllarda «Türk Ocağı»nda verdiği konferanslarla, Müslüman Türk'ün sosyal yapısına bir Fransız içtimaiyatçısından devşirdiği fikirlerle yeni bir düzen vermeğe çalışmış, meselâ Akbaba'cı Yusuf Ziya Ortaç'ın yazdığına göre, Ocağa devam eden gençlere bakınız neler öğretmiştir... Diyor ki, Yusuf Ziya:

«— İttihad ve Terakki merkezinin Encümen odasında her gün toplanırdık. Gökalp, bu odada her gün yeni bir konuya ışık tutardı: **«Cami, adından da belli, cem olunan yer, içtima mahalli. Orada, Müslüman Türkler hayr işlerini, sosyal dâvâlarını konuşacaklar. Camide, sıralar ve sandalyeler olacak. Kadın, erkek oturup büyük mürşitlerin nasihatlerini dinleyecek, aydınlanacak!..»**

Yusuf Ziya'nın bu yazdıklarını, M. Emin Erişirgil de te'yid etmekte ve Ziya Gökalp'le ilgili kitabında, onun Türk Ocağı'nda ki faaliyeti mevzuunda şunları yazmaktadır:

«— Ocağın maddî eşyası nasıl reisine (Hamdullah Suphi'ye) borçlu ise, manevî havası da Ziya Gökalp'a borçlu idi. Tıp, baytar, hukuk v.s. de tahsil eden gençler orada «ümmet, millet, mefkûre, Durkheim'in sosyoloji usulü, cemiyetlerin tasnifi, Türk topluluklarının tasnifi v.s.» üzerinde konuşulurdu. Millet nedir? Irk nedir? gibi sualler hatıra geldi mi düşünmeğe lüzum yoktur, Ziya (Gökalp) Bey'e sormak kâfidir. O ne derse doğrusu o idi, elverir ki, iyi ezberlenmiş olsun. Gençlerin çoğu konuşulanlardan bir şey anlamıyorlardı ama «Sosyal vakıa çok kompleks olduğu için sosyoloji en sonra teşekkül etmiştir, bu hizmeti Fransız sosyoloğu Durkheim'e borçluyuz, o ne demiş ise doğrudur. Tard'ın dedikleri yanlıştır, hars millîdir. Medeniyet milletlerarasıdır, ümmet devrinden millet devrine geçmek için müstakil harsa sahip olmak lâzımdır» cümlelerini oraya devam edenlerin hepsi bilirdi.»

Ziya Gökalp'ın, Türk Ocağı'ndaki pek ibretâmiz bu faaliyeti, Birinci Cihan Savaşı'nın o acı günlerine kadar devam etmiş ve İttihatçıların, Hamdullah Suphi'yi Ocak başından uzaklaştırıp Ziya Gökalp'ı reis yapmaya çalıştıkları bir sırada, Hamdullah Suphi'nin listesi yüz seksen altı rey alarak Türk Ocağı'nı elinde tutarken; Ziya Gökalp ancak yedi rey alabilmiş, böylece **«Türk Ocağı»** başkanlığından ümidini kesen Ziya Gökalp: **«Türk Ocağı**

artık vazifesini bitirmiştir, milliyetçilik artık yayılmıştır. Bundan sonra Türk Ocağı, medenî milletlerin, meselâ İngilizlerin anladığı manâda bir kulüp olmalı, orada oyun oynanmalı, gazete ve kitap okunmalı, konuşulmalıdır.» demeye başlamıştır.

Niçin lüzum görmüştür İttihatçılar Ziya Gökalp'ı «Türk Ocağı» başına getirmeye?..

El - Cevap: İttihad ve Terakki Merkez-i Umumîsi'nin Birinci Cihan Savaşı keşmekeşi içinde Hamdullah Suphi'ye güveni kalmamış ve onun «Türk Ocağı» başında bulunduğu müddetçe Ocağı kendi arzuları istikametinde idare edemiyeceklerini anlamışlar, «Fikir baba»ları Ziya Gökalp'ı «Türk Ocağı» başına getirerek kontrolü ellerinde bulundurmak istemişlerdir!.. **İstemişlerdir ama, Ocağa kayıtlı bazı uyanık kimseler, asıl adı Moize Cohen olan Tekin Alp namında birinin Ziya Gökalp'ın çalışmalarına yardımcı olduğunu anlamışlar ve Kongrede Ziya Gökalp'a rey vermemek suretiyle İttihatçıların karanlık oyunlarına gelmemişlerdir!..**

Uzun yıllar «Türk Ocağı» Umumî Kâtipliği/Genel Sekreterliği vazifesini başarıyle yürüten Dr. Hasan Ferid Cansever, Ocağın 1927 Kurultayına verdiği «Tekliflerim»de, İttihatçıların, Harb i Umumî sonlarında «Türk Ocağı»na karşı takındıkları tavra temasla der ki:

«— Birinci Cihan Harbi'nin sonlarına doğru kâh İslâmcı, kâh Osmanlıcı, kâh da Türkçü olarak görünen İttihad ve Terakki hükûmeti, Ocak teşkilâtının Anadolu'nun birçok yerlerinde gelişmesinden ürkerek bir sistem dahilinde müşkilât çıkarmıya başlamıştı. İstanbul'da toplanan son kongrenin toplanmasına dahi birçok engeller çıkarmaya çalışan İttihad ve Terakki, Ocağın devleti değil, milleti hedef tutan, devlet işlerinden değil, milletin içtimaî ihtiyaçlarından doğmuş ve onu kendisine ideal yapmış bir müessese olduğunu anlamıyor, günün birinde kendilerine karşı rakip bir Fırka/Parti kuvveti halinde karşılarına çıkacağını zannediyordu.

İlmî ve içtimaî çalışmaları kendisi için esaslı bir umde olarak kabul eden Ocaklar'dan ürkmekle, yurt içinde binlerce mektepten korkmak arasında bir fark olmadığı halde, İttihad ve Terakki'nin bu vehme kapılması Ocağın ruhuna tamamiyle vâkıf olmamasından başka bir şey değildi.

Hattâ, Ocağı herhangi siyasî bir kuvvet telâkki ederek ara-

mıza girmiş olan bâzı zevat ile icab ettiği şekilde mücadeleden Ocaklı'lar geri kalmamışlar ve bu gibi kimseleri Ocak çevresinden uzaklaştırmak için çalışarak içtimaî ideale sadakatlerini isbat etmişlerdir.

Türk Ocağı'na mensup bâzı uyanık gençler, işte bu zihniyetle Ziya Gökalp'a rey vermemişlerdir. Yukarıda kaydettiğimiz gibi, Ziya Gökalp, bu mağlûbiyeti müteâkip, Ocağın içinde oyun oynanan bir Kulüp haline ifrağını istemeğe başlamıştır...

İttihatçıların elinden bu şekilde kurtulan «Türk Ocağı», Mütâreke devrinde düşman tecavüzüne uğramış ve işgâl kuvvetleri tarafından kapatılmıştır. Ocaklılar faaliyetlerine Binbirdirek'deki Millî Talim ve Terbiye Cemiyeti merkezinde bir müddet gizli olarak devam etmişlerse de, burasının da basılması üzerine, birer ikişer Ankara yolunu tutarak Millî Mücadele'ye katılmışlardır.

Türk Ocağı'nın ilk kapatılması bu şekilde işgâl kuvvetleri marifetiyle olmuş ve Ocak 1923 yılına kadar faaliyetini durdurmak mecburiyetinde kalmıştır. 23 Nisan 1923'de merkezi Ankara'da olmak üzere tekrar açılan Türk Ocağı'nın İstanbul şubesi de, aynı yılın 1 Haziran günü çalışmaya başlamış ve bu münasebetle parlak bir merasim yapılmıştır.

Cağaloğlu'ndaki Muhacirin Umum Müdürlüğü (eski Eminönü Halkevi) binası Türk Ocağı'na verilmiş ve o günkü açılış merasiminde Refet Paşa, Dr. Adnan (Adıvar), meb'uslardan Mazhar Müfid ve Tunalı Hilmi Beylerle Dr. Besim Ömer Paşa hazır bulunmuşlardır. Kalabalık bir Darülfünun/Üniversite gençliğinin takip ettiği bu merasimde, İstiklâl Marşımız, bestekârı Zeki Bey idaresinde heyecanla söylenmiş ve sair Mehmed Emin (Yurdakul) bir konuşma yapmıştır.

Türk Ocağı'nın Cumhuriyet devrinde neden, niçin ve nasıl kapatıldığına geçmeden evvel bir husus üzerinde bilhassa durmak isteriz. Bâzı kimseler «Türk Ocağı»nın bütün icraatını Ziya Gökalp'e mal edivermek gayreti içindediler!.. Bu yalan yanlış neşriyatta öylesine garip iddialar vardır ki, meselâ Türk Ocağı'nın kurucuları arasında Ziya Gökalp'a yer verilmiş, ve yine meselâ Yakup Kadri Karaosmanoğlu: **«Türk Ocağı demek, bilhassa Ziya Gökalp demektir»** gibi acaib bir ifade dahi kullanmıştır!!!

Ziya Gökalp'ın «Türk Ocağı» ile alâkasına yukarıdaki yazı-

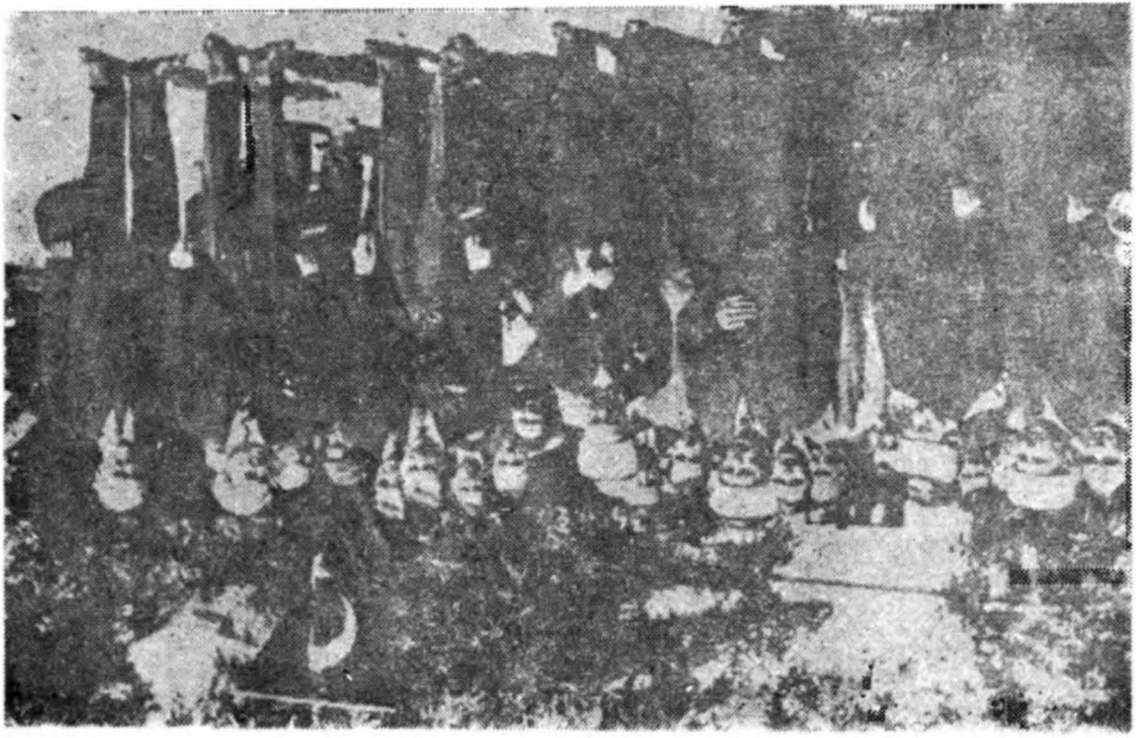

mızda temas etmiştik.. Bu gerçeğe ve Türk Ocağı mensublarının hâtıratına, kısaca Ocağın tarihinin meydanda olmasına rağmen, Yakup Kadri neye dayanarak bu hükme varabilmiştir, bilmiyoruz?!.. Bu mevzuda şu kadarını kaydedelim ki, Abdulhak Şinasi Hisar, hâtıratında bu acaib iddiayı pek güzel cevaplandırmış ve: «Bütün o devirde Türk Ocağı demek, bilhassa arada sırada konferanslar verip sonra, muhitiyle sıcak bir bağlılık tevlid etmeden çekilen Ziya Gökalp demek değil, fakat asıl ve en çok, o zaman Ocağın reisi bulunan Hamdullah Suphi'nin şahsiyeti, sesleri, cevapları, sözleri, makaleleri, hitabeleri, idaresi, konferanslarıyle, havasının sıcaklığı, muhabbetinin ısıttığı, belâgatinin hüküm sürdüğü ikliminin cari olduğu yer demekti. **Onun için pek iyi hatırlıyorum ki, Türk Ocağı demek, bilhassa Ziya Gökalp değil· eminim ki, hatırlıyorum ki, bilhassa Hamdullah Suphi demekti O kadar ki, hâlâ daha, Türk Ocağı der demez, bilhassa Ziya Gökalp'ı değil, Hamdullah Suphi'yi hatırlıyoruz.**» diyerek gerçeği söyleyebilmiştir.

Baştarafta kaydettiğimiz gibi, Türk Ocağı, Nizamnâmesinin dördüncü maddesine göre gayri-siyasî idi... İttihatçılar, bu gayri-siyasî cemiyeti, İkinci Meşrutiyet devrinde bir müddet kendi politikaları yolunda kullanmışlar, fakat sonraları «Fikir babaları» Ziya Gökalp'la birlikte tasfiye olunmuşlardır!..

Ocağın, Cumhuriyetin ilk yıllarında tekrar açılması ve kısa zamanda bütün yurt sathında teşkilâtlanıvermesi, bu kerre de CHP müfritlerini korkutmuş ve bunlar Türk Ocağı bünyesine sızarak Ocağı, o zamanki adıyle Halk Fırkası politikası içine sürüklemiye teşebbüs etmişler, bu yolda da başarı kazanmışlardır!.. Ocağın, Halk Fırkası müfritlerinden Mahmud Esad (Bozkurt) başkanlığında yaptığı 1927 Kongresi ve bu kongre sonunda yayınlanan beyannâme, CHP'li partizanların Türk Ocağı bünyesinde yaptığı tahribatı izaha kâfidir!.. İşte bu tahribat ve bu tahribat sonunda Türk Ocağı içinde beliren tefrika, Ocağın kapatılmasını kolaylaştırmış, «Serbest Fırka» macerasından hemen sonra Türk Ocağı da kapatılıvermiştir!..

Çeşitli yollarla Türk Ocağı bünyesine sızan ve Ocağın bâzı şubelerinde meydana getirdikleri sun'î olaylarla Ocağın başını yemeyi tasarlıyan CHP'li müfritler, bu teşebbüslerinde muvaffak olmuşlar ve Türk Ocağı'nı, Halk Fırkası karşısında bir siyasî rakip gibi göstermeyi becermişlerdir!.. Meselâ, Bandırma'-

daki Ocak teşkilâtı belediye seçimlerinde ayrı bir liste ile Halk Fırkası/Partisi karşısına çıkmış ve bu olay Saffet Arıkan tarafından bir mesele haline getirilerek devrin Reisicumhuru Mustafa Kemal Paşa'ya kadar götürülmüş, bâzı Ocaklıların Serbest Fırka içinde faaliyet göstermeleri, CHP'li müfritlerin işini kolaylaştırmış, «Serbest Fırka»nın kapatılmasından sonra, sıra Türk Ocağı'na gelerek. partizanların kendilerine rakip saydıkları Ocak da, kapanarak —veya daha doğru bir tâbirle kapatılarak— muhalefetten güya kurtulunmuştur!..

Türk Ocağı'nın kapatılması Burnaeddin Develioğlu'na göre şöyle olmuştur: «Bir akşam Çankaya'daki toplantıya Hamdullah Suphi davet edildi. Toplantıda, Gazi'nin yanında bulunması mutad olan zevattan başka Celâl Bayar, Sadri Maksudî, Siirt meb'usu Mahmud Bey, Reşid Galib ve Vâsıf Çınar bulunuyordu. Bunlardan son ikisi eski Ocaklı idi.

Mustafa Kemal ilkin Vâsıf Bey'e söz verdi. Vâsıf Bey, Atatürk inkılâplarından sonra artık Türk Ocaklarına yapacak bir iş kalmadığını, Ocakların vazifesini doğrudan doğruya hükûmetin ele aldığını, binaenaleyh bu müessesenin tarihî vazifesini tamamladığını söyledi. Ocak'lı Reşid Galip de aynı fikirleri tamamladı. Hamdullah Suphi Bey'e sıra gelince, dedi ki:

«— Paşam, Vâsıf ve Reşid Galip Bey arkadaşlarım yanılıyorlar. Bir mektebin, bir hastahanenin hiç bir zaman vazifesi bitmez. Yeni nesiller gelir, mektep devam eder. Yeni hastalar gelir, hastahane devam eder. Union Francaise, Casa d'Italia yüzlerce senedenberi, değil yalnız memleketlerin hududu içinde, yabancı memleketlerde de millî kültürlerinin intişarı için çalışıyorlar.»

Müzakere evvelce alınmış esaslı bir karar dairesinde devam etti. Türk Ocağı'nın artık yapacak işi kalmadığına dair bir rapor hazırlandı ve sıra ile orada bulunanların hepsi bunu imzaladılar. Sıra Hamdullah Suphi'ye gelince, o imzalamadı. İmza merasimi bittikten sonra bu raporu Atatürk'e verdiler. Atatürk sordu: «Hamdullah Suphi Bey'in de imzası var mı?» Olmadığını öğrenince raporu yırtıp attı.

Vaziyet çok gergindi. Türk Ocaklarını tarihe mal etmek isteyenler tekrar konuşmaya başladılar. Rapor tekrar yazıldı. İçtimada bulunanlar yeni baştan imzaladılar. Sıra Hamdullah Sup-

hi'ye geldi. Artık bu tazyike mukavemet edemedi. O da imzasını atmaya mecbur oldu. Bundan sonra Kurultayı içtimaa dâvet ettik. Halk Partisinin yardımı ile meb'uslar kendi mıntıkalarındaki Türk Ocaklarından murahhas (delege) olduklarına dair belgeler alarak Ankara'da toplandı. Hemen hiç bir Ocak'lı kendi aralarından bir murahhas göndermedi. Çünkü hepsi matem içinde idiler.

Kurultay toplandı. Akhisar meb'usu Mustafa Fevzi Efendi, bu hareketin hukukî tarafını tanzim eden bir karar sureti hazırladı. Kendi kendisini feshеden Türk Ocaklarının bütün emvalini Halk Partisi'ne bıraktığına dair bir mazbata tanzim edildi. Ve böylece Türk Ocakları tarihe intikal etti.»

Cumhuriyet devrinde Türk Ocağı'nın kapatılması böyle cereyan etmiş ve bu kapatılışı yıllarca sonra, Ali Naci Karacan bakınız nasıl tefsir etmiştir: «Halk Partisi'nin hiç bir şey başaramıyan politikacıları Türk Ocaklarının faaliyetlerini kıskanmışlar ve Serbest Fırka denemesine doğru gidildiği bir sırada, Hamdullah Suphi'nin İkdam gazetesinde yazdığı «Ey Türk Genci! Bu mübarek sesi koru» adlı bir makalesini Atatürk'e jurnal ederek bu Ocakların bir gün muhalefete mal olacağı heyulâsını ortaya atarak, Türk Ocakları'nın lâğvına ait fevrî kararı nihayet koparıp Ocakları kapatmışlardır.»

Böylece kapatılan Türk Ocakları, on sekız yıllık bir fasıladan sonra 10 Mayıs 1949'da İstanbul'da Hamdullah Suphi tarafından tekrar açılmışsa da, eski yıllarda olduğu gibi benimsenmemiş, hele Hamdullah Suphi'nin Türk Ocağı'nı açış konuşmasında Patrik Athenagoras'dan sitayişle bahsetmesi, sonraları Patriği Türk Ocağı'na davet edip onunla boy boy resimler çektirmesi, milliyetçi gençler arasında haklı olarak büyük infiâl uyandırmış ve Hamdullah Suphi, bu kerre Türk Ocağı'nda pek yalnız kalmıştır.

Hamdullah Suphi Tanrıöver, hayatının sonuna kadar «Türk Ocağı» başında bulunmuş, onun 19 Haziran 1966'da ölümü üzerine Ocağa, çetin bir mücadeleden sonra gençler hâkim olmuş lardır.

«Türk Ocağı»nın kuruluşuna, faaliyetine ve kapatılmasına böyle kısaca temas ettikten sonra, hemen ilâve edelim ki, Türk Ocağı'nın milliyetçilik anlayışı, uzun yıllar Ocağın başında bulunan Hamdullah Suphi Tanrıöver'in şahsiyyeti ve Türk Ocağı

çalışmalarının fayda veya zararları, ayrıca Türk Ocağı içinde boy gösterenlerin durumu ayrı bir tedkik mevzuudur... Bu bahisler ayrı ayrı teferruatıyle incelenip, «Türk Ocağı» hakkında bilâhare hükme varılmalıdır. Biz, bu hususu ayrı bir yazımızda ele alarak, «Türk Ocağı»nın içyüzüne ışık tutmaya çalışacağız...

— • ☆ • —

«VAGON-Lİ HÂDİSESİ» NEDİR?..

Vagon-Li hâdisesi, milliyetimizin ana unsurlarından biri olan dilimizin, lisanımızın muhafazası bahsinde unutulmayacak bir olaydır!..

Bu münasebetle hemen kaydedelim ki, milletleri öldürmeyen, sapa-sağlam yaşatan kuvvetlerden biri de, dildir. Silâhların kaybettiği istiklâli, dilin yeniden kazandığı tarihte çok kerre görülmüştür. Ecdadımız, lisanımızı icabında silâhıyle de müdafaa ederek tam bir titizlikle korumuştur. Meşhur Türkoloğlardan birinin dediği gibi: **«Türkler, ister galip, ister mağlûb ve ister hâkim, ister mahkûm olsunlar... hiç bir zaman, hiç bir yerde dillerine olan bağlılıklarından dönmemişlerdir.»**

Ecdadımızın bu derin hassasiyetine rağmen, zaman zaman dilimize ihanet edenler de olmuştur!.. Meselâ, şu, adı «büyük»e çıkan Midhat Paşa, Sultan İkinci Abdülhamid Hân'ın saltanatının ilk aylarında hazırlanan Anayasa'ya, İmparatorluğumuz dahilindeki bütün gayritürk ve gayrimüslim unsurların kendi dillerini resmen kullanabilecekierine dair bir madde koymuşsa da, Abdülhamid Hân, bu fecî maddeyi Anayasa metninden çıkarıp atmış ve böylece Midhat Paşa'nın mel'anetini önlemiştir!..

Türkçe'nin muhafazası bahsinde Abdülhamid Hân'ın bir gayreti daha vardır, onu da kaydedelim: İran hükûmeti, 1900 yıllarında Azerbaycan'daki Türk mekteplerinde Türkçe tedrisatı yasak etmişti!.. Bu, Türkçe yasağının devam ettiği günlerde İran Şahı Muzaffereddin, resmî ziyaretle İstanbul'a gelmiş ve bu ziyaretten faydalanan Sultan Abdülhamid Hân, Azerbaycan'daki Türkçe yasağının kaldırılması, Türk mekteplerinde Türkçe tedrisat yapılması hususunu Muzaffereddin Şah'la görüşerek temin etmiş, Şah, daha memleketine dönmeden bir telgraf emriyle

Türkçe yasağını kaldırmış, böylece Azerbaycan'da Türkçe tedrisat Abdülhamid Hân'ın gayretiyle ihya olunmuştur.

«Vagon-Li Hâdisesi» de, Türkçenin muhafazası bahsinde gençliğin şahlanışıdır!.. Ve şöyle cereyan etmiştir: Bilindiği gibi, «Vagon-Li», Yataklı Vagonlar Şirketi'dir. Beynelmilel bir şirket... Dünyanın bir çok yerlerinde olduğu gibi, Türkiye'de de şubesi bulunan bir müessese!..

İşte, bu şirketin İstanbul'da Beyoğlu Acentasında vukubulan bir olay, Vagon-Li şahlanışına sebeb olmuştur!.. Şöyle ki: 21 Şubat 1933 Salı günü, Vagon-Li'nin Beyoğlu Acentasına müracaat eden bir tüccar, o günkü Ankara treni için bilet ister. Tüccara muhatap olan Naci Bey adındaki şirket memuru, o günkü trende boş yer olmadığını söyler, bu arada Şirketin Galata Acentasına da telefon edilerek bilet olup, olmadığı sorulur ve elbette ki, bütün bu konuşmalar Türkçe cereyan eder.

Naci Bey adlı memur, bu şekilde, bir müşteriye bilet temini için uğraşırken; Acentanın müdürü, birden yerinden fırlar ve orada bulunan diğer memurlara Naci Bey'i göstererek sorar:

«— Bu adam böyle nece anırıp duruyor? Türkçe mi?» ve sonra memura dönerek bağırır: **«Burada resmî dilin Fransızca olduğunu bilmiyor musunuz? Size sopa ile mi hareket etmeli?»**

Müdürün bu küstahça hareketine karşı, Naci Bey:

«— Ben Türk'üm. Benim memleketimde resmî dil Türkçe'dir. Hattâ siz bile Türkçe öğrenmelisiniz!» diye cevap verir. Müdür, bu cevap üzerine büsbütün küstahlaşır ve memura on lira (1933'de on lira çok para) nakdî ceza verir. Ve Naci Bey bu kerre:

«— Ne diye ceza veriliyor?.. Kendi memleketimde, kendi dilimi konuşmam suç mudur?» derken, Müdür kükrer:

«— Sizi, onbeş gün için kovuyorum!» deyiverir... Ve böylece, Türkiye'de Türkçe konuştuğu için hakarete maruz kalan memur, acenteyi terkeder!.. Bilâhare, diğer vazifeliler, müdüre, yaptığı hareketin doğru olmadığını, arkadaşlarının Türkçe konuşmakta haklı olduğunu, verilen cezanın kaldırılmasını söylerlerse de, küstah müdürün cevabı şu olur:

«— Ya o gider veyahut ben!..»

Bu müessif olay matbuata akseder ve ertesi günkü gazete-

ler, olayı bütün teferruatiyle yazar... O yıllarda Üniversite gençliği bütünüyle millî şuura sahiptir. Millî şuur sahibi bu gençler, meşhur Razgrad hâdisesine karşı ayaklanmış, Çanakkale Şehidliği için ilk teşebbüs bu gençlerden gelmiştir. Millî Türk Talebe Birliği'nde toplanan bu gençlerin başında, Demokrat Parti iktidarı yıllarında Maarif Vekilliği yapan ve o yıllarda Mühendis Mektebi talebesi olan TEVFİK İLERİ gibi kimseler vardır.

Vagon-Li Acentasında vukubulan Türkçeye tecavüz hâdisesi üzerine işte, bu gençler hemen harekete geçmiş ve toplanan muazzam gençlik kütlesi Beyoğlu'na çıkarak sonradan adı «Konak» olan Tokatlıyan Oteli'ndeki Vagon-Li Acentası önüne gelmişlerdir. O gün İstiklâl Caddesi tamamen Üniversite gençliği ile dolmuş ve Beyoğlu'nda hayat felce uğramıştır!..

Acenta önünde konuşan gençlerden biri: **«Dilimize saygı göstermesini bilmiyenleri affetmeyecek ve onları saygılı hale getirmesini bileceğiz.»** demiş, bir ara gençlerden bir kısmı acentayı tamamen tahrip etmiş, bilâhare Vagon-Li'nin Galata Acentası önüne gidilmiş ve tahribden orası da nasibini almıştır!..

Yüksek Tahsil Gençliği'nin Türkçenin muhafazası bahsinde gösterdiği bu hassasiyet, o günlerde bütün yurt çapında alâka uyandırmış ve bu hâdiseden sonra İstanbul'daki gayritürkler, vapur, tramvay v.s. gibi nakil vasıtalarıyle umumî yerlerde hep Türkçe konuşmak mecburiyetinde kalmışlardır!..

«Vagon-Li Hâdisesi»nin ertesi günü yirmiye yakın genç yakalanmışsa da, bilâhare serbest bırakılmışlardır.

Daha sonraki yıllarda ne oldu?.. Bu sualin cevabını Necip Fazıl Bey'in **«Destan»**ından okuyalım:

«Bir şey koptu benden, şey, her şeyi tutan bir şey:
Benim adım Bay Necip, babammki Fazıl Bey!»

— « ☆ » —

BABAN-ZÂDE AHMED NAİM BEY'in VEFATI

Ahmed Naim Bey, Irak'ın Süleymaniye sancağında meskûn meşhur Baban-zâde âilesinden olup, tanınmış ilim ve idare adamlarımızdan Zihni Paşa'nın büyük oğludur.

1872 yılında Bağdad'da doğan Ahmed Naim Bey, ilk tahsilini orada yaptıktan sonra İstanbul'a gelerek evvelâ Galatasaray

Lisesi'ni, bilâhare Mülkiye'yi bitirmiş, bu arada Arapçayı öğrenmiş ve İslâmî İlimler tahsiline de muvaffak olmuştur.

Hariciye Nezâreti tercüme odasına devamla memuriyete başlayan Ahmed Naim Bey, 1908 Meşrutiyeti'nden sonra Maarife geçerek Yüksek Tedrisat Müdürlüğü yapmış, ayrıca Telif ve Tercüme Dairesi âzalığında da bulunmuştur. Bir ara Cemiyet-i Tedrisiye-i İslâmiye'ye girerek Darüşşafaka'da mühim hizmeti görünen merhum, 1914 yılından sonra İstanbul Darülfünunu'na (Üniversitesi'ne) intisabla Felsefe, Ruhiyat, Ahlâk, Mantık okutmuş ve bu derslerin kitaplarını da yazmıştır. Darülfünun'daki vazifesine 1933 senesine kadar devam eden Ahmed Naim Bey, o yıl emekliye ayrılarak tedris sahasına veda edip, faaliyetini tamamen te'lif çalışmalarına hasretmiştir.

Matbuat hayatında ilk yazılarını Servetifünun mecmuasında yayınlayan merhum, bilâhare Sırat-ı Müstakim ve Sebilür-Reşad mecmualarında yazmış ve «o, durup dururken çalakalem yazı yazmaktan ziyade, İslâm din ve içtimaiyatına yapılan tecavüzleri red ve bunları müdafaaya» çalışmıştır. Tevfik Fikret'in «Tarihi Kadîm» başlıklı manzumesi dolayısıyle Rıza Tevfik'e verdiği cevap ve Hüseyin Cahid Yalçın'ın bir İtalyan müsteşrikinden dilimize çevirdiği kitap için yazdıkları, onun İslâm'a olan bağlılığının açık delilleridir.

1935 yılında Ahmed Naim Bey hakkında bir eser yayınlayan muallim M. Cevded: «Ahmed Naim, velûd dedikleri çok yazıcılardan değildi. Fakat ne yazarsa şark ve garb kaynaklarını tedkik eder, öyle yazardı. Felsefede mukallit değil, mütefekkirdi. Fransızca bir ıstılahın mukabilini bulmak için nice geceler kitap karıştırdığını biliriz» diyor ve ilâve ediyor:

«Yunan ıstılahlarına Arapça karşılık bulmakta çok isabet gösteren Huneyn bin İshak ve Sabit bin Kurre gibi ilk Abbasîler devrinin parlak mütercimleri yanında on bir asır sonra Türk topraklarının yetiştirdiği meşhur riyaziyeci İshak Hoca'yı zikretmek ne kadar doğru ise, felsefe ıstılahında da en değerli mütercim olarak Ahmed Naim'i tanımak ve onu Türk dilinde ikinci bir Huneyn olmak üzere kaydetmek kat'iyyen haksızlık değildir. «İlm-ül-nefs»i yazarken Ahmed Naim'in kullandığı bin dokuz yüz ıstılah iyi tedkik edilir ve eserin aslına ne kadar uygun şekilde ve ne büyük bir isabetle tercüme edilmiş olduğu araştırılırsa, bu hakikat teslim edilmis olur.»

Merhum Ahmed Naim Bey, «BUHÂRÎ-İ ŞERÎF» adlı meşhur Hadîs kitabının kısaltılmış bir suretini **«Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercümesi»** adıyle tercüme ve şerhetmeye başlamış ve dördüncü cildin «Salat-ı Teheccüde» faslına kadar geldiği bu kıymetli eseri, onun vefatını müteâkip Prof. Kâmil Miras tamamlayarak, eser Diyanet İşleri Reisliği'nce yayınlanmıştır. Merhumun İslâm dinine ve Türk diline yaptığı en büyük hizmet bu **«Tecrîd-i Sarîh»** tercümesidir. İstiklâl Marşı şairimiz Mehmed Âkif Bey, onun vefatı dolayısıyle Şerif Muhiddin'e yazdığı 8 Ocak 1934 tarihli mektubunda bu «Tecrîd-i Sarîh» tercümesine temasla: **«... zavallı Şark, böyle kıymetli vücudları bundan sonra pek zor yetiştirir. Bilemiyorum, hükûmet hesabına tercüme etmekte olduğu «Tecrîd-i Buhârî» hitam bulmuş muydu? İnşaallah nakıs kalmamıştır. Çünkü o surette bir tercüme başka bir babayiğidin harcı değil.»** diyor.

Ahmed Naim Bey, 1934 yılının 13 Ağustos Pazartesi günü, öğle namazının ikinci rek'atinde vefat etmiş ve Fâtih Camii'nde kılınan cenaze namazını müteâkip Edirnekapı Kabristanına defnedilmiştir.

Şair Midhat Cemal Kuntay'ın naklettiğine göre: Ahmed Naim Bey, Mehmed Âkif Bey'in **«Ashab'dan sonra en sevdiği adamdır»** ve Ahmed Naim Bey'in vefatını duyan Âkif: **«Hanümanım yıkılmış ve ben altında kalmışım sandım»** demiş, vasiyeti üzerine vefatında Ahmed Naim Bey'in yanına gömülmüş, bilâhare Âkif'in kabri bugünkü yerine, Edirnekapı'dan çıkıverince soldaki mezarlığa naklolunmuştur.

Ahmed Naim Bey hakkındaki eserinde muallim M. Cevdet: «Ahmed Naim, kaba taassubtan kurtulmuş temiz bir Müslüman örneği idi. Edebiyat ve musiki dostu idi. Arap ve Fransız dillerini iyi bilen bir felsefe âlimi idi. **İmanında sabitti. Neye inanmış ise, sonuna kadar sâdık kaldı. Onda riyâ, kuru sofuluk yoktu. Doğu ve Batı'nın harsını kendinde bu şekilde toplamış olanlar Türkiye'de azdır. Fakat Ahmed Naim'in faziletine erişenler çok daha azdır.»** diyor.

Yine aynı zat, Ahmed Naim Bey'in cenaze merasiminden bahisle diyor ki:

«Biz onu Fâtih'den Edirnekapı'ya götürürken, sekiz on dostundan başka ilim ocaklarından kimse yoktu. Hatıra gelir ki, ölü

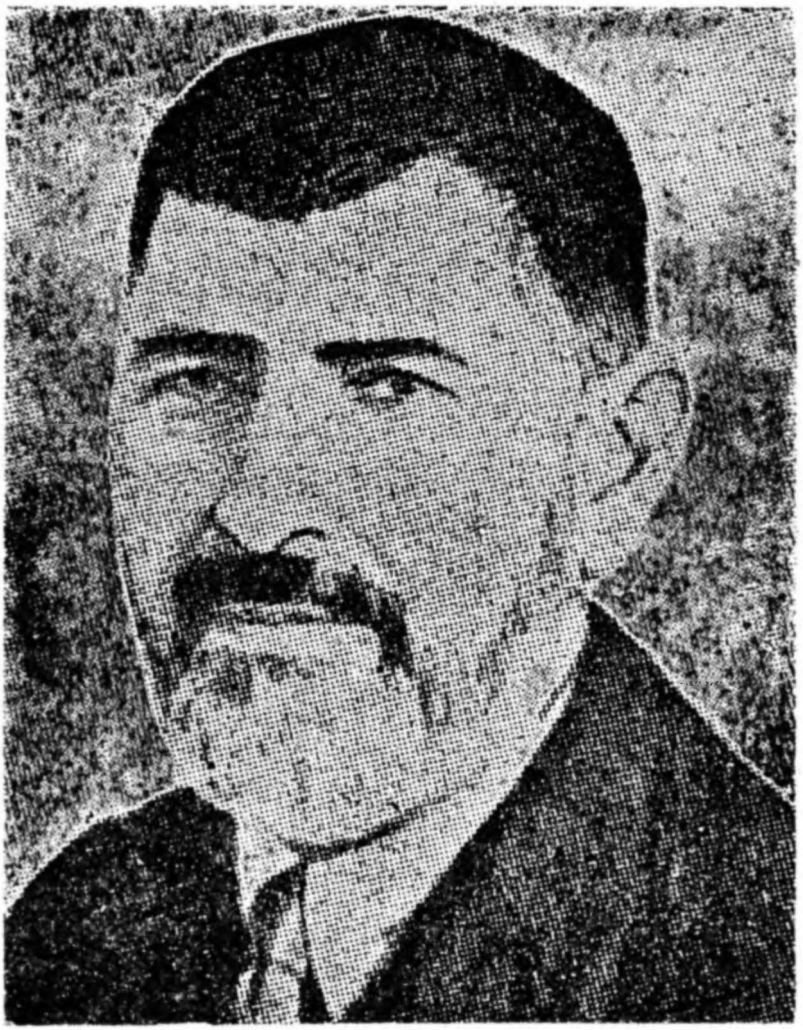

Baban-zâde Ahmed Naim Bey.

mü heyecansız karşılanan âlimler, muhitlerinde bir çalkantı yapamıyan yürekleri ısıtamıyanlardır. Bu fikir yanlıştır!.. İlim adamları ile artistleri birleştirmemelidir. Sönük muhitlerle diri muhitleri ayırt etmelidir. Şehvânî bir roman muharririni birkaç bin

kişi tanıdığı halde, değerli bir âlimi nihayet birkaç yüz insan tanır. Ve bu, ilmin damgasıdır. İlim, birkaç tablo çizgisiyle sun'i bir ihtiras tufanı koparan roman kadar halk tabakalarında heyecan yapmaz. Yapmaz amma, garb topraklarında bir âlimin bağlı bulunduğu mektep ve müessese müntesiblerinin alâkası, muhitin ihmalini yırtar. Onu lâyık olduğu hürmetle ve kalabalık bir cemaatle mezarına götürür, şerefi kitaplarla teşhir ve tahlil edilir.

Dikkat ettik: Merhumun cenazesinde ne Üniversiteden, ne büyük mekteplerden, ne vilâyetten, ne Halkevlerinden resmen kimse yoktu. Acıklı bir hal!.. İlim diye haykıran, fakat âlimden hoşlanmayan zavallı muhit!..»

Ahmed Naim Bey'i rahmetle anıyoruz. Bu yazımız, o muhterem insanın birkaç Fâtiha ile yâdına vesile olursa, vazife yapmış kimselerin bahtiyarlığını duyacağız. Nur içinde yatsın...

— « ☆ » —

BİR MÜNAKAŞA ve SONRASI!..

Günlük gazetelerden biri, 1 Eylül 1975 günkü nüshasında: **«Meis civarındaki iki adaya Türk bayrağı çekildi»** haberini manşette vermiştir. Renkli fotoğraflarla süslü bu haber, bize, yıllarca evvel Adalar Denizi'ndeki irili ufaklı adalara şanlı bayrağımızın nasıl ve ne şekilde çekildiğini ve bu münasebetle devrin iki mühim şahsiyyeti arasındaki münakaşayı hatırlatıp, o mühim olayı nakletmemize vesile oldu.

Olayın kahramanları, zamanın Genel Kurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak'la Dahiliye Vekili Şükrü Kaya'dır. Muhtelif vesilelerle kaydettiğimiz gibi, bu iki zat birbirlerini hiç sevmezlerdi: Mareşal, Şükrü Kaya'ya: **«ahlâksız herif»** derken; Dahiliye Vekili Şükrü Kaya da, Mareşal'ı: **«hem kel, hem fodul»** diye anardı!.. Ve galiba aralarındaki gerginliğe, biraz da aşağıdaki olay sebeb olmuştu. Bu gerçeği böylece kaydettikten sonra, okuyalım şimdi o mühim olayın nasıl cereyan ettiğini... Nizameddin Nazif Tepedelenlioğlu diyor ki:

«Montrö'de Boğazlar Anlaşması'nın imzasından sonra, yâni, 1936 Temmuz ayının yirmi ikisinden sonra bir gece, Şükrü Ka-

ya, köşkünde Lozan Muâhedesi'ni, kimbilir kaçıncı defa karıştırırken Adalardan bahseden onikinci ve onbeşinci maddelerde kafası birşeylere takılır. Haritayı açar: Önce onbeşinci maddenin İtalya'ya terkettiği Rodos'la Oniki adayı ve Meis adasını işaret eder. Sonra onikinci madde ile Yunanistan'a bırakılmış olan adalara da birer çarpı işareti koyar.

Onbeşinci maddedeki «adacıklar»la, onikinci maddedeki «sahile yakın adalar»a zihni takılan Şükrü Kaya, elindeki haritada bunlara ait bir çizgi bulamaz. Aslen İstanköy'de doğmuş büyümüş bu Adalar Denizi çocuğu, Yunanistan'a ve İtalya'ya terkedilmiş olan adalarla sahil arasında bâzı toprak serpintileri bulunduğunu hayâl meyâl hatırlar... Ama bunlar kaç tanedir, büyükleri de var mıdır? Lozan'dan beri geçen zaman içinde Yunanlılar ve İtalyanlar o «adalar» ile «adacıklar»a hiç ilişmişler midir? Lozan'dan sonra kara sınırları tahdid edilirken Batı Anadolu'da bir [illegible] sınırı tasavvur edilmiş midir? «Adalar» ve «adacıklar» tâbirlerine [illegible] durumdaki toprak parçalarının mülkiyeti birer tesbit edilmiş midir?

Velhasıl uykusu kaçar.

İlk işi müsteşarı çağırıp, şu [illegible] sabah erkenden Vekâlete damlar. açık olanlardan dört müfettiş seç, gönder olur: «Bana gözü en

Dahiliye Vekâleti kütüphanesindeki mu[illegible] Alman erkân-ı harbiye haritalarını buldurur. Emniyetten aldırır. yedeki deniz haritasını da alıp açar... Kendisi, müsteşar ve mümâ'-mülkiye müfettişi bir komisyon halinde toplanıp «adalar» ve «adacıklar» muammasını halle çalışırlar. Bir de ne görsünler? Serpintilerin sayısı binden fazla (!)... Şükrü Kaya hemen Adalar Denizi Türk kıyılarını dörde ayırıp, müfettişlerin her birini bir bölgeye tayin eder. Verdiği talimat şudur:

«— Vazifeniz son derece mahremdir. Herbirinize iki emniyet memuru refakat edecektir. Gittiğiniz yerlerdeki kaymakamlara, nahiye müdürlerine ne ile uğraştığınızı asla çıtlatmıyacaksınız. Sandalla mı olur, motörle mi, yelkenli ile mi, artık ne gibi vesait bulabilirseniz kara sularımız içinde veya iki üç mil daha uzakta ne kadar «adacık» ve «ada» varsa dolaşıp malûmat toplayacaksınız. Mahallî âmirlerden, kontrol sahalarına dahil kıyılardaki adalar hakkında sezdirmeden bilgi de toplayabilirsiniz. Adalar boş mu, dolu mu? En geç bir ay içinde bana bizzat rapor edeceksiniz.»

Ve derhal bol harcırahlar verdirerek bu dört müfettişi, ikişer emniyet memuru ile yola çıkartır. Bir taraftan da, hariciyeden bilgi arar. «Adalar»ın ve «adacıklar»ın mülkiyetini teker teker tesbit eden bir protokolün mevcud olmadığını anlar.

Müfettişler vazifelerini bitirip döndükleri zaman, Şükrü Kaya toplanan bilgiler karşısında âdeta dehşet duyar: Sahibsiz yüzlerce ada!..

Hemen haritaları alır, arabasına atlar; Cumhurbaşkanı'na gider. Durumu anlatır:

«— Eğer en kısa zamanda bu adalar üzerinde mülkiyet hakkımızı belirtmezsek, Yunanlılar veya İtalyanlar hangisine ayak basarlarsa bayraklarını çekiverirler. Bize de apışıp kalmak düşer. Onun için derhal adaları işgâl etmeliyiz.»

Mustafa Kemal bir an düşünür:

«— Haklısınız,» der. «Büyük bir ihmalde bulunuyoruz. Şu haritalarla beraber hemen Mareşal'a git[illegible] anlat.»

İşte, Mareşal ile Şükrü Kaya arası o gün bozulmuştur...

Dahiliye Vekili'ni gülerek karşılayan Fevzi Paşa, önüne haritalar serilip durumu kendisine izah edilince önce şaşalamış, sonra da birden kaşlarını çatarak:

«— **Olan olmuş demektir. Artık yapılacak iş yok. Elden ne gelir?»**

Şükrü Kaya, bu sahneyi bana anlattığı zaman:

«— Mareşal bu cevabı verince şaka ediyor sandım, demişti. Bu kadar önemli bir işi bir Genel Kurmay Başkanı böyle hafiften alabilir miydi? Israr ettim. Bu topraklar üzerinde mülkiyet hakkımızı bir an önce kurmalıyız, dedim. Hiç cevap vermedi. Baktım ki, şaka etmiyor. Haritaları topladım, yanından ayrıldım.»

Ertesi gün Kabine toplantısı vardı. Müzakere başlayınca Şükrü Kaya söz alır: **«Son derece mühim ve mahrem bir memleket meselesi üzerinde bilgi vereceğini»** söyler ve Genel Kurmay Başkanı Paşa Hazretlerinin de toplantıya davet edilmesini teklif eder.

Paşa gelir. O zaman Şükrü Kaya, bütün vekilleri hayrete düşüren durumu uzun uzadıya anlattıktan sonra:

«— Ben vazifemi yaptım, der, **şimdi vazife sırası Paşa Hazretlerindedir. Bu adaları hemen işgâl ettirmelidirler.»**

Bütün gözler kendisine çevrilince Paşa, pürhiddet ayağa kalkar, masaya elini vurarak haykırır:

«— Erkân-ı-harbiye bu mes'uliyeti üzerine alamaz! Dahiliye Vekili'nin maksadı nedir? Memleketi harbe mi sürüklemek istiyor? Cevap versin! Maksadı bu mudur?»

Şükrü Kaya şu cevabı verir:

«— Vazife kendilerine terettüp etmektedir. Eğer hâdiselerin seyri bir harbi zarurî kılarsa, Kabine karar verir, o kararı da gene Paşa Hazretleri tatbik ederler.»

İşte, Mareşalin mukabelesi de bu:

«— Kendisinde bir harbi göze alabilecek cesareti görebiliyorsa bu işi neden bizzat başarmıyor?»

Adalar Denizi'ndeki «adalar»la «adacıklar» mevzuunda Dahiliye Vekili Şükrü Kaya'nın ortaya attığı mesele, Genel Kurmay Başkanı'nın da katıldığı hükümet toplantısında —görüldüğü gibi— sert münakaşaya sebeb olmuş ve neticede o «adalar»la «adacıklar»ın işgâli, Şükrü Kaya'nın arzusu üzerine Dahiliye Vekâleti'ne havale edilmiştir. Dinleyelim şimdi, yine Nizameddin Nazif Tepedelenlioğlu'nu:

«— Fevzi Paşa (Mareşal Fevzi Çakmak) Deniz Kuvvetlerine talimat vererek mòtör botları, birçok ufak gemileri Dahiliye'nin emrine verdirmeğe mecbur olmuştur. Gümrük idaresinin bir iki gemisi, jandarma motörleri, bir sürü sandal, yelkenli vesaire de bunlara katılarak garib bir filo kurulmuştur. O yüzlerce adacığın bir kısmına birer numara, pek büyük olanlara da birer isim takılmıştır. Bu numaralarla isimler kalın çinkolar üzerine yazdırılıp yüzlerce tabelâ hazırlanmış, o engin saha parsellere ayrılarak vasıtalar gruplandırılmıştır. Ve bütün gruplar bir gece hava kararduktan sonra hep birden harekete geçirilmiştir. Lozan Muâhedesi'nde isim zikredilerek karara bağlanmamış olan bütün adacıklar, serpintiler ve adalar, ertesi sabah tanyeri ağarıncaya kadar fiilen ve hukuken Anavatana —âdeta— yeniden ilhak edilmiştir.

Adacıkların büyüklerine üçer-beşer jandarmalı karakollar kurulmuş, küçüklerine tarassut kuleleri yapılıp nöbetçiler kon-

muştur. Hattâ, o güne kadar ihmâl edilmiş olan birçok tehlikeli yerlere deniz fenerleri takılmıştır.

Mareşal, bu hareketin devamınca gayet sinirli görünmüş ve operasyonun başarıyla bitirildiği kendisine haber verildiği zaman da hiddetle söylenmiştir:

«— Sevinmekte acele etmeyelim. Bekleyelim bakalım, bu işin altından nasıl bir çapanoğlu çıkar?»

İşin tuhafı, dört gün sonra, Mareşal'in dediği de olmuştur: Bir sabah İtalyan ateşemiliteri ile ateşe Navali'nin Arslanlı kapıdan girip Genel Kurmay merdivenlerini acele acele çıktıkları görülmüştür. Sabah sabah gelen bu ziyaretçiler Erkân-ı Harbiye-i Umumîye Reisi / Genel Kurmay Başkanı Paşa Hazretleri tarafından kabul edildikleri zaman kendisini selâmlamışlar ve heyecanla sormuşlardır:

«— Silâhlı Kuvvetlerinizin İtalyan topraklarını cebren işgâl etmelerinin sebebi nedir?»

Meğer aynı anda İtalya Büyükelçisi de Hariciye Vekâleti'ni boylamış bulunuyormuş:

«— Eğer bu bir yanlışlık değilse ekselâns, bir «Casus Belli / Harp sebebi» sayılabilir. Cumhuriyet Hükûmetinin maksadı nedir? Oniki Ada üzerine bir saldırı mı tasarlıyorsunuz?»

Mareşal Başbakanlığa gider tabiî... Vekiller Heyeti hemen toplanır ve Mareşal ağır basacağını sanarak şöyle der:

«— Hâdise tam tahmin ettiğim tarzda inkişaf ediyor. Şimdi İtalyan askerî **ateşeleri beni sual yağmuruna tuttular. Artık verilecek cevabı da siz bulursunuz.»**

Şükrü Kaya sorar:

«— Ateşeler, mevki tasrih etmişler midir?»

Mareşal cevap verir:

«— Evet, Kalimnos Adası'na üç mil mesafede bulunan küçük ada.»

«— Başka?»

«— Bu kadar .. Başka yok.»

«— O halde bu küçük adayı derhal tahliye eder ve İtalyan otoritelerine teslim ederiz. Bize son hareket, sekiz yüzden fazla

adacık kazandırmıştır. Yunanistan'dan hiçbir itiraz gelmediğine göre, bu tek adacığı İtalya'ya veririz, gerisi de bize kalır. O adada yalnız jandarma vardır. Binaenaleyh, bunu sivil idaremizin bir hatâsı olarak gösteririz. Ben de, Dahiliye Vekili sıfatı ile İtalyanlara bir kaç nezaket cümlesi söyler, gönüllerini alırım.»

Nizameddin Nazif Bey'in Adalar Denizi'ndeki «adalar»la «adacıklar»ın «—âdeta— yeniden ilhakı» mevzuunda anlattıkları burada bitiyor. Bu arada şu hususu da biz ilâve edelim ki: Şükrü Kaya, Lozan'a muhalefet edenlerdendir!.. Daha evvel temas ettiğimiz gibi, Lozan'ın Meclis'deki müzakereleri sırasında sert tenkidlerde bulunmuştur. Ve bilindiği gibi, Lozan'da, Ege Denizi'ndeki adalardan yalnız Gökçeada ile Bozcaada alınabilmiş, diğerleri ise, gûya asker bulundurmamak (!) şartiyle Yunanistan'a verilmiştir!.. Yine bilindiği gibi, Kıbrıs'ın kaybı Lozan'la tescil edilmiş, İtalyanlar elinde bulunan Oniki Ada'nın Lozan'da sözü bile edilmemiş, İsmet (İnönü) Paşa'nın Lozan'da takip ettiği politika (!!!) ile Adalar Denizi'ndeki «adalar» ve «adacıklar» yağma edilmiştir. Bu bakımdan Şükrü Kaya'nın yukarıdaki meselede takındığı tavır hayli mânidardır!.. Lozan'daki heyete riyaset eden ve daha nice işler yanı sıra adaların kaybının da kahramanı olan İsmet Paşa'nın Reisicumhur olduktan sonra ilk hamlede Şükrü Kaya'yı tasfiye edivermesi de, Şükrü Kaya'nın «adalar» ve «adacıklar» mevzuundaki tavrını tesbit bakımından mühimdir!.. Binaenaleyh, Nizameddin Nazif Bey'in anlattıkları, bu hususlar göz önünde bulundurularak mütalâa edilip değerlendirilmelidir!..

— « ☆ » —

«TAN» GAZETESİNİN YIKICI NEŞRİYATI ve BİR TALEBE HAREKETİ!..

Türklüğün hür ve müstakil tek yurdu Türkiyemizdeki komünizm faaliyetleri, İkinci Dünya Harbi içinde ve bu harp sonundaki devrede pek vahîm bir hal almış ve 12 Mart öncesi olaylarının bütün tertipçileri, o yıllarda resmî himayeye mazhar olan bâzı azılı komünistlerin gayretleriyle, hep o devrede yetiştirilmişlerdir!..

15 Aralık 1946 tarihinde İstanbul Örfî İdare Kumandanlığı'nca Dr. Şefik Hüsnü Değmer'in evinde yapılan arama esnasında ele geçen ve 1945 yılında Moskova'ya gönderildiği anlaşılan raporun muhteviyatı, keza: 1947 yılında Recep Peker hükûmetinin Dahiliye Vekili Şükrü Sökmensüer tarafından bir sözlü soruya cevaben Büyük Millet Meclisi kürsüsünden yapılan ifşaat ve daha sonraki yıllarda girişilen komünist tevkifatı dolayısıyle ele geçen bâzı vesikalar, o yıllardaki legal ve illegal moskofçuluk faaliyetlerinin ne derece korkunç bir hal aldığını ve bâzı sicilli komünistlerin mes'ul hükûmet adamlarınca nasıl himâye edildiğini olanca aydınlığıyle ortaya koymaktadır.

Devrin Başvekili Şükrü Saraçoğlu'nun: «Biz Türküz, Türkçüyüz ve daima Türkçü kalacağız. Bizim için Türkçülük, bir kan meselesi olduğu kadar ve lâakal o kadar bir vicdan ve kültür meselesidir.» tarzındaki kat'î ve resmî beyanına ve programında böyle Türkçülükten bahseden bir hükûmetin mevcudiyetine rağmen, komünistlerin tahrik ve tahribatı —ne hikmetse— yıllar boyu önlenememiştir!..

O yıllarda, bir taraftan Üniversite'ye çengel atan komünistler, diğer taraftan ilim, san'at, edebiyat maskesiyle matbuata da sızmışlar ve Ankara'da Behice Boran'la Muzaffer Şerif Başoğlu idaresinde **«Yurt ve Dünya»** ile **«Adımlar»** mecmualarını, İstanbul'da ise, Abidin Dino, Zeki Baştımar, Sabahaddin Ali, Hasan İzzet Dinamo, Suat Derviş v.s. gibi mahutların toplandığı **«Yeni Edebiyat»** dergisi ile, Sabiha Sertel - Zekeriya Sertel çiftinin elindeki günlük **«Tan»** gazetesini tamamen kontrollerine almışlardır.

Bunlar arasında bilhassa **«Tan»** gazetesi ile yapılan tahrik ve tahribat pek yıkıcı olmuş, gazetenin başmakalelerini **Zekeriya Sertel** ve bazan da «Tan» imzasiyle **Dr. Şefik Hüsnü**; «Görüşler» sütunundaki fıkraları **Sabiha Sertel,** dış politika yazılarını ise, **Sadrettin Celâl** yazmış; ayrıca büyüklü küçüklü, ünlü ünsüz, bütün komünistler hep bu gazetede kümelenmişlerdir!..

«Tan» gazetesi yıkıcı faaliyetine bu şekilde devam ederken, milliyetçilerle de mücadeleye hız vermiş; bu arada, **gizli Türkiye Komünist Partisi Merkez Komitesi** tarafından hazırlanan ve üzerinde **«Faris Erkman»** adı bulunan **«En Büyük Tehlike»** adlı broşür neşrolunmuş, çok sayıda bastırılıp bedava dağıtılan

otuz altı sayfalık bu broşürde; milliyetçiliğe, milliyetçilere ve Dış Türkler'e hâyâsızca dil uzatılmıştır!..

Gerek «Tan» gazetesi, gerek bu kızıl broşür mevzuunda, Dr. Şefik Hüsnü, Moskova'ya gönderdiği raporda: «Tan gazetesinde umumî siyaset ve cihandaki harp safhaları hakkında günü gününe görüşlerimizi takip eden yazılar çıkmasını temine uğraştık. Bazan bunları, bizzat kaleme alarak neşrettik», «Daha yaz iptidasında Türkçülük meselesinin içyüzünü ilmî bir şekilde tahlil ve teşhir eden bir broşür «En Büyük Tehlike» namı altında legal olarak matbuat âlemine sürülmüş, bunun büyük akisleri olmuş, Üniversite gençliği arasında hareketimizin itibarı fevkalâde yükselmiştir» demektedir.

«Tan» gazetesinin bu yıkıcı neşriyatı, 1944 yılındaki milliyetçilik düşmanı meşhur dâvâ dolayısıyle daha da artmış ve milliyetçilerin **«Tabutluk»**larda, **«Mezarlık Hücreleri»**nde inim inim inletildiği o günlerde, komünistlerin azgınlığı son haddini bulmuştur.

«Tan», «Görüşler», «Yeni Dünya», «Gün» gibi gazete ve mecmuaların korkunç tahrik ve tahribatına o devirde karşı çıkan tek günlük gazete **«TASVİR»** olmuş, bilâhare Hüseyin Cahid Yalçın tarafından yayınlanan **TANİN** de bu mücadeleye katılmış ve 4 Aralık 1945 Salı günkü «Tanin» gazetesinde Hüseyin Cahit Yalçın imzasiyle yayınlanan **«Kalkın Ey Ehl-i Vatan!..»** başlıklı yazı büyük heyecan uyandırmıştır.

4 Aralık nümayişinde, Hüseyin Cahid'in bu makalesinin büyük hissesi vardır. Üniversite binası duvarlarına yapıştırılan o yazı binlerce genç tarafından heyecanla okunmuş ve günlerdenberi hassasiyetle takip olunan komünistlerin neşriyatını protesto gayesiyle tertiplenen nümayişe bir vesile olmuştur.

1945 yılının 4 Aralık Salı günü, Bâyezid Meydanı'nda toplanan iki bin kadar gencin başlattığı hareket, Bâyezid'dan Divanyolu'na yürürken büyümüş ve kafile Ankara caddesine dönerken kalabalık en az yirmi bini bulmuştur. O gün bizzat takip ettiğim bu nümayişte evvelâ «Vatan» gazetesine gidilmek istenmişse de, Muharrem Ergin'in müdahalesiyle «Tan» gazete ve matbaasına doğru yürünmüş ve bugün sadece iki katı mevcud olan binanın kapı ve kepenkleri kırılarak içeri girilmiş, matbaa tamamen tahrip olunmuş, gazete idarehanesindeki eşyanın çoğu caddeye fırlatılıp atılmış, bobin kâğıtlar bir halı gibi açılıp de

nize doğru yayılıp gitmiş, bilâhare gençlerin Beyoğlu tarafına geçmesini önlemek için Galata köprüsü açılmışsa da, Unkapanı köprüsü ile sandallardan istifade edilerek Beyoğlu'na çıkılmış, Taksim Meydanı'nda söylenen İstiklâl Marşı'ndan sonra sol kitapları satan «Berrak Kitabevi» tahrip olunmuş, Tünel civarına inilerek «Yeni Dünya» ve «Lâ Türki» gazeteleri de bu tahripten nasibini almış, daha sonra tekrar Babıâli'ye dönen gençler, Yeni Cami önünde konuşmalar yapmışlar ve o günlerde Çağaloğlu yokuşu başında bulunan ABC kitabevindeki komünist neşriyatı yakıp yırttıktan sonra «Tasvir» «Tanin» gazeteleriyle «Büyük Doğu» dergisi önünde bu gazetelerle dergi lehine tezahüratta bulunmuşlardır.

Üniversite gençliğinin bu nümayişi o gün büyük heyecan uyandırmış ve gençlerin geçtiği caddelerdeki evlerle apartımanlara bayraklar asılıp sevinç gösterilerinde bulunulmuş, daha sonra bu hareket Anadolu'ya intikal ederek şehir ve kasabalarda komünistler tel'in edilmiş, gazete ve dergileri yakılmış ve bu tarihten sonra «Tan» gazetesi kapanarak Serteller soluğu yurt dışında almışlardır!..

— « ☆ » —

İSMET İNÖNÜ ve TEK PARTİDEN ÇOK PARTİYE GEÇİŞ!..

Ölümünden sonra «MİLLÎ KAHRAMAN» ilân edilen İsmet İnönü Paşa hakkındaki garib iddialardan biri de: Paşa'ya bol keseden yakıştırılıverilen demokrasi şampiyonluğudur!.. Bu iddiaya göre, İsmet Paşa, İkinci Dünya Savaşı'nı müteâkip yurdumuza demokratik tatbikatı getirmiş ve böylece nice hizmetleri (!) arasına bir yenisini daha eklemiş imiş!.. Bugünkü yazımızda bu mevzu üzerinde duracak, İsmet Paşa'nın demokrasi ile alâkasını tesbite çalışacak, bu arada 27 Mayıs Hareketi'ne ve 27 Mayıs'ın getirdiği «Tabiî Senatörlük» hususunda İsmet Paşa'nın sebkeden qayretini inceleyeceğiz.

Evvelâ, tek partili hayattan çok partili devre neden, niçin, nasıl geçilmiştir ve bu harekette o devrin «MİLLÎ ŞEF»i İsmet Paşa'nın rolü nedir, bunu tesbit edelim... Bu mevzuda Atsız, 1947 yılında **«Memleketimizdeki son siyasî gelişmeler hakkında'ki düşünceleriniz?»** sualini şöyle cevaplandırıyordu:

«— Görünüşe göre demokrasiye doğru gidiyoruz. Fakat bu gelişme tabiî şartlar içinde olmuyor. Onun için, demokrasinin geleceğine tam bir güvenle bakmak acelecilik olur. Demokrasinin tabiî gelişmesi iki şekilde olabilirdi: İktidarın gönül rızasıyle bunu vermesiyle, yahut halkın bunu zorla almasıyla. Halbuki bugün, şahidi olduğumuz gelişme bir dış baskının neticesidir. İstenildiği kadar inkâr olunsun, Amerikan zaferi sonrındaki dostane baskı olmasaydı, bugün Türkiye hâlâ koyu bir istibdâdla idare olunacaktı.

İcraatını millî ihtiyaçlara bakarak değil, iktidarda kalmak hırsı ve dünyanın galip cereyanlarına hoş görünmek gayesiyle ayarlayan Halk Partisi, Alman zaferinin parlak günlerinde demokrasi aleyhtarlığı yaptığı gibi demokrasilerin zaferinden sonra da hiç şüphesiz kendisinin demokrat olduğunu iddia edecekti. Fakat bu, bizim demokrasiyi kabulümüz değil, demokrasinin zorla bize hulûlüdür. İşte anormal olan budur.»

İsmet Paşa'yı, tek partili hayattan çok partili devre geçişin kahramanı (!) göstermek isteyenler, yukarıdaki iddia üzerinde durmazlar, duramazlar!.. Nitekim, adı «tarihçi»ye çıkan biri, günlük gazetelerden birindeki İnönü ile alâkalı yazı serisinde bakınız neler yazıyor:

«— İnönü, 1945 Mayısında Nihad Erim'e şöyle demişti: «Ben ömrümü tek parti rejimiyle geçirebilirim. Benden sonrasını düşünüyorum. Bu sebepten çok partili hayata girmeliyiz.»

Bu iddiayı Nihad Erim te'yid etmiş ve Televizyonda not defterinden okuduğu satırlarla adı tarihçiye çıkan şahsın iddiasına iştirak etmiştir... Mümkündür, İsmet Paşa, Nihad Erim'e gerçekten yukarıdaki sözleri söylemiş olabilir!.. Ancak, İsmet Paşa bu kararında ne derece samimîdir?.. «Âyinesi iştir kişinin, lâfâ bakılmaz» kaidesince İnönü'nün «çok partili hayata girmek» kararını inceleyelim: İsmet Paşa'nın hayat hikâyesi —ama yalan söyleyen tarihin yazdığı hayat hikâyesi değil; gerçek tarihin tesbit ettiği hayat hikâyesi— tedkik edilsin, görülür ki, İsmet Paşa, Cumhuriyet tarihinde Fırka/Parti başı yemekle meşhurdur!.. **«Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası»**nın kapatılması onun eseridir!.. Keza, **«Serbest Cumhuriyet Fırkası»**na da tahammül edemiyen yine İsmet Paşa'dır!.. Daha sonraları, çok partili devrede kurulan ilk **«Millet Partisi»**nin başına gelenler etraflıca tedkik

edilsin... Görülecektir ki, Parti'nin kapatılmasına varan olayların perde arkasındaki adamı yine, İsmet Paşa'dır!.. Demokrat Parti'nin memleket sathında hızla yayıldığı günlerde, hükümet başına Recep Peker gibi birini getiren ve sonra gûya, hükûmetle muhalefet arasında hakem rolü oynamıya kalkan, böylece Demokrat Parti'nin inkişafını önlemiye çalışan adam yine İsmet Paşa'dır!..

Ve İsmet Paşa, ne menem bir demokrasi şampiyonudur ki, 1957 seçimlerinden evvel, genç subayların yapacağı hükûmet darbesine, CHP'nin seçimleri mutlaka kazanacağından bahisle mâni olmuş, sonra da o seçimleri Demokrat Parti kazanınca, yapılacak darbenin Meclis'in açıldığı gün gerçekleştirilmesini, mutemetleri vasıtasiyle genç subaylara telkin edebilmiştir!.. Bu mevzuda, 22 Şubat ve 21 Mayıs hareketlerinin başında bulunan Talât Aydemir'in korkunç bir ifşaatı vardır!.. Talât Aydemir bu korkunç ifşaatı, 21 Mayıs hareketinden sonra Mamak Sıkıyönetim Mahkemesi'ndeki müdafaasında ortaya atmış, fakat böylesine korkunç bir ifşaatı, o yıllarda hayatta olan İsmet Paşa ne tekzib, ne de tavzih edememiştir!.. Talât Aydemir, Mahkeme huzurunda şunları söylemiştir:

«— 1957 seçimleri yaklaşmıştı. Seçim kampanyasında muhalefet liderinin (yâni, İnönü'nün) tutumuyla memlekette tansiyon yükselmişti. Ordunun bir müdahalesinin lüzumlu olduğuna kanaat getirdik. Kıtalarımızdan kursiyer subay ve izinli olarak gelip Ankara'da toplandık. Ve ilk toplantıyı Ankara'da yaptık. İhtilâle karar verdik. Plânlama grubu faaliyete geçti. Bu arada, şimdiye kadar hiç açıklanmıyan tarihî bir olayı açıklayacağım: İstanbul'da alınan kararda şu husus da vardı: İhtilâlden önce zamanın muhalefet partisi olan CHP ileri gelenleri ve bizzat İSMET İNÖNÜ ile görüşülmesi isteniliyordu. Gaye, tecrübelerinden istifade etmek idi. Bu vazife, o zaman Elâzığ'da benim Topçu Kumandanım olan Kur. Alb. Faruk Ateşdağlı ile Suphi Gürsoytrak'a verildi. Ateşdağlı, emekli Org. Şahap Gürler'in yakın dostu idi. Bu kanal ile, sırasıyle Faik Ahmed Barutçu ve Şemseddin Günaltay'la görüşüldü. Her ikisi de, böyle bir askerî müdahalenin lüzumuna inandıklarını bildirdiler. Yalnız bir kere İsmet İnönü'ye soralım dediler. Randevu alındı. Emekli Org. Şahap Gürler ve CHP'li Kudret Bositer kendisiyle temas etti. Durum izah edildiğinde İsmet İnönü tarafından aynen şu cevap

verilmiştir: **«Böyle bir müdahaleye taraftar değilim. Çünkü CHP yüzde yüz seçimi kazanacaktır. Hem askerler iktidarı ele geçirirlerse kendi emniyetlerini almak istemiyecekler mi? İktidarı hiçbir zaman CHP'ye bırakmazlar.»**

Bu tarihî olayda şu noktalara temas etmek istiyorum: a) Sene 1957, meşrû bir hükûmet iş başındadır. b) Ordu içinde ihtilâle karar vermiş gizli bir teşkilât vardır. c) Zamanın muhalefet lideri İsmet İnönü ve CHP ileri gelenleri ihtilâl yapılacağından haberdardırlar. ç) İhtilâlcilerle resmen temas halindedirler.

Fakat bütün bunlara rağmen, hükûmete bildirme teşebbüsü yoktur. Çünkü yalnız düşünülen şey, CHP'ne devredilmek üzere yapılacak bir ihtilâle taraftardırlar.

1957 seçimleri yapıldı. İsmet İnönü'nün kıymetlendirmesinin tam aksi tecelli etti. O tarihte meşhur Gaziantep hâdiseleri meydana geldi. Meclis'in ilk açıldığı gün, bir askerî müdahale yapılması için CHP'lilerden bizlere müracaatlar oldu. Fakat bir zümre ve hele CHP namına ihtilâl yapamıyacağımızı kendilerine bildirdik. Ve tekliflerini reddettik.»

Kendisine bol keseden demokrasi şampiyonluğu yakıştırılıverilen İsmet İnönü, işte böylesine bir kahramandır (!) ve yalan söyleyen tarihin iddiasına göre, işbu demokrasi şampiyonu, yurdumuzu tek partili hayattan çok partili devre geçirmiş olan müstesna şahsiyyettir!!!

Talât Aydemir'in müdafaasından aldığınız yukarıdaki satırlar her yönü ile olduğu kadar, bilhassa şu cümle ile pek mühimdir!.. Diyor ki, Talât Aydemir: «.. **yalnız düşünülen şey, CHP'ne devredilmek üzere yapılacak bir ihtilâl»dir!**.. Nitekim, bu husus daha sonraki yıllarda olanca çıplaklığıyle gözler önüne serilmiş ve 27 Mayıs hareketinde «Millî Birlik Komitesi»ne mensup bâzı subaylar daha 27 Mayıs sabahından itibaren, hemen seçimlere gidip iktidarı sivillere (yâni CHP'ne) devretmek mevzuunda Komite'de sık sık konuşmuşlar, büyük gürültülere sebeb olmuşlar ve sonunda «14'ler Meselesi» ile «Tabiî Senatörlük»e kavuşu- vermişlerdir!.. Bu mevzuda 27 Mayıs hareketine karışmış pek çok kimsenin, —bu kitabın ikinci cildinde kaydettiğimiz gibi— çeşitli itirafları vardır!.. İsmet Paşa'nın: **«Erken seçimde sayılamıyacak kadar çok faydalar vardır»** diye sayıkladığı o devrede Cemal Madanoğlu, Millî Birlik Komitesinde:

«— Biz bu uzun işleri bırakalım, bizim bunlara aklımız ermez. Vazifemiz, Demokrat Parti iktidarını yıkmaktı, yıktık bitti. Çağıralım İsmet Paşa'yı iktidarı devredelim, biz de bir kenara çekilelim» diyecek derecede kendinden geçmiş ve işbu Madanoğlu neticede, «14'ler olayı» ile muhaliflerini temizlemeyi başarmış, fakat kendileri bir kenara çekilmemişler, Millî Birlik Komitesi içindeki İnönücüler, «Tabiî Senatörlük»le Senato'ya girmişlerdir ki, olayların içinde bulunan Orhan Erkanlı'nın bizzat itiraf ettiği gibi: **«Tabiî Senatörlük müessesesinin fikir babası İnönü'dür.»**...

«Tabiî Senatörlük müessesesinin fikir babası» olan İsmet İnönü, İkinci Dünya Savaşı'nı müteâkip —baştarafta naklettiğimiz Amerika'nın dostane tavsiyesiyle— çok partili bir devre geçmeye zorlanınca da, memleketimizde kurulacak güçlü bir partinin kendi kontrolünde olmasını arzulamış ve bu niyetle **«Hamidiye Kahramanı»** Rauf Orbay'ı Dolmabahçe Sarayı'na davet ederek, bu zata bir siyasî parti kurmasını teklif etmiştir!.. Bu mevzuda Rauf Bey der ki:

«— Yemekten sonra salonda sigaralarımızı içerek ağır ağır dolaşırken, Kâzım Karabekir Paşa'yı görüp görmediğimi sordu. Kâzım Karabekir Paşa, Büyük Millet Meclisi Reisi idi.

«— Ankara'da değil mi, siz görmüyor musunuz? deyişim üzerine maksadını açıkladı: Evvelce yaptığımız gibi, Kâzım Karabekir Paşa'yı da alıp Terakkiperver Fırka'yı/Parti'yi tekrar kurmamızı istiyordu. Bu teklif karşısında, artık siyasî hayattan çekilmiş olduğumu hatırlatmayı zait addederek, o anda dilimin ucuna gelen «Yaaa!» nidasıyle şu sözleri söyledim:

«— Siz yine Halk Partisi'nin başında ve Cumhurreisi, biz de karşınızda muhalif!.. Aşkolsun çok güzel!..» Bu samimî sözlerim üzerine o da, ben de tatlı tatlı gülüştük.»

İsmet Paşa'nın bu, muhalefet partisini kendi kontrolünde bulundurabilmek gayreti, daha sonraları Demokrat Parti'nin muhalefet yıllarında da görülmüş ve meselâ meşhur 12 Temmuz Beyannâmesi'nin yayınlandığı günlerde Doğu'ya yaptığı seyahatte, bu seyahate katılan DP'li Nuri Özsan'a:

«— Ben hem Devlet, hem de Parti Başkanıyım, Partimin içindeki müfritleri halledebilirim. Fakat siz ne yapacaksınız?.. Meselâ: Yusuf Kemal Tengirşenk işini nasıl halledeceksiniz?» di-

İsmet İnönü, Millet tarafından al-aşağı edildiğini öğrendiğinde böylesine şaşırmıştı!..

ye sormuş, İsmet Paşa'nın bu telkini neticesidir ki, Kenan Öner, Yusuf Kemal Tengirşenk, Fuad Arna, v.s. gibi zevat, Demokrat Parti'den ayrılmak mecburiyetinde kalmışlardır!.. Bu mevzuda 1949 yılında «Müstakil Demokratlar Grubu» tarafından yayınlanan **«Demokrat Parti Kurucuları Bu Dâvânın Adamı Değildirler»** isimli kitapta geniş bilgi vardır. Ve gerçekten Demokrat Parti kurucularından bâzıları bu dâvânm adamı olmadıklarını daha sonraki yıllarda isbat etmişlerdir!..

Demokrat Parti'nin iç işlerine böylesine müdahale edebilen ve müdahale sonunda DP'den ayrılanların kurdukları ilk Millet Partisi'nin kapatılmasına kadar varan olayları perde arkasından idare eden demokrasi şampiyonu İsmet Paşa; bilâhare nasıl olmuştur da MİLLÎ ŞEF'lik koltuğundan yuvarlanıvermiştir?.. Ve İsmet Paşa, 1950'de millet tarafından al-aşağı edilirken acaba serbest seçimin neticesinden ne derece emindir?.. Bu mevzuda pek ibretâmiz bir iddia vardır!.. Nizameddin Nazif Tepedelenlioğlu der ki:

«— Muharrir Hüseyin Cahid Yalçın'ın sekseninci yaşını doldurması münasebetiyle kendisini Üsküdar'da Paşa - kapısı Cezaevi'nde ziyaret etmek isteyenlere karşı o tarihte İstanbul'da Vali olarak bulunan Ord. Prof. Dr. Fahreddin Kerim Gökay Bey, süngülü, mitralyözlü kuvvetler sevkettirmiş, ağlatıcı bombalar attırmıştı. (Demokrat Parti devrinde). O gün akşam üzeri evlerimize giderken, sâbık Başvekillerden Ord. Prof. Şemseddin Günaltay, beni ve Kasım Gülek'i arabasına almıştı. Ben bir ara, avukat meb'us Nâzım Poray, Faik Ahmed Barutçu, eski Adliye Vekillerinden Ali Rıza ve Nihad Erim'le birlikte memlekete musallat etmiş oldukları Seçim Kanunu için ağzımı açmış, gözümü yummuş, sert tenkidler yapmış, homurdanmıştım:

«— Bütün bu gürültüler ukalâlığınızdan doğdu. Ben size nisbî temsil için uzun bir yazı göndermiştim. Hiç umursamadınız.»

Kasım Gülek de benim tarafımızı tutmuş, up-uzun bir «Doğruuu!» çekmişti. Bu sırada otomobil Kadıköy'de Altıyol ağzına ulaşmıştı. Ben inecektim. Şemseddin Günaltay rahmetlisi, «dur biraz» dedi ve şunu söyledi:

«— Bir siyasî sırrı size artık ifşa etmeliyim. Bizi, yâni beni ve İnönü'yü 1949 ve 1950'deki Millî Emniyet Müdüranı (kelime aynen onundur) **açıkça aldatmışlardır.»**

Şemseddin Günaltay —bilindiği gibi—, 1950 seçimleri sırasında Başvekildir ve bu Başvekilin ifşa ettiği **«siyasî sır»**, İsmet Paşa'nın demokrasi kahramanlığı bakımından pek önemlidir!.. Acaba İsmet Paşa, kendisine verilen raporlara güvenmese idi, 1950'deki serbest seçimlere gider miydi?.. 1946 seçimlerinde Meclis kürsüsüne kadar götürülen rey hırsızlıklarının, mazbata sahtekârlıklarının şahidleri henüz hayattadır ve böylesine bir durumdan sonra 1950 seçimlerinin serbestçe yapılabilmesinde devrin Başvekilinin ifşa ettiği yukarıdaki **«siyasî sır»** üzerinde durulması gereken pek mühim bir meseledir!..

Yukarıya sıraladığımız çeşitli iddialar iyice tedkik edilmeli, bilâhare tek partiden çok partili devre geçişin kahramanı sayılan İsmet İnönü hakkında hükme varılmalı, bu arada 27 Mayıs'ın İnönücü grubu sayılanların «En geç iki ay içinde seçimi yaptırıp iktidarı sivillere (yâni CHP'ye) devretmeliyiz» sözü ile 13 Kasım ve 14'ler olayı üzerinde bilhassa durulmalı, «Tabiî Senatörlük» müessesesinin nasıl doğduğu her yönüyle tedkik edilmeli ve bütün bunlardan sonra İsmet Paşa'nın ne menem bir demokrasi kahramanı olduğu yazılıp söylenebilmelidir!..

— « ☆ » —

CEMAL GÜRSEL'e DAİR

Cemal Gürsel kimdir?.. Onu 27 Mayıs hareketinin mühim simalarından Orhan Erkanlı'nın yazdıklarıyle tanıyalım... «Anılar... Sorunlar... Sorumlular» adlı eserinde diyor ki, Orhan Erkanlı:

«26/27 Mayıs gecesi General briç partisinden sonra odasına çekildi, yalnızlığın insanı dertlere sürükleyen havası içinde yeni satın aldığı evinin borcunu, ne zaman emekliye sevk edileceğini düsünmeye başladı. Bu düşünceler içinde uyudu. Türkiye'de o saatlerde olup bitenlerden habersiz rahat bir gece geçirdi.

Sabah erkenden kapısı çalındı; etrafta gürültüler vardı, dışarıdan sesler geliyordu. Bir an kendisini tutuklamaya geldiklerini sandı ve derin bir pişmanlık duydu. «Kumanda mevkiinde iken çocukların dediklerini dinlemedik, şimdi onlar bizi götü-

recekler» dedi içinden. Bir ay kadar evvel Kara Kuvvetleri Kumandanlığı'ndan, mecburî izinle ayrılmıştı. Emeklilik emrini bekliyordu.

Biraz sonra genç, yakışıklı ve mahcup bakışlı bir Üsteğmen karşısında esas duruşunda idi:

«— Paşam, ihtilâl oldu, D.P. iktidarı devrildi, Silâhlı Kuvvetler idareyi ele aldı. Ben, İstanbul Komitesi'nden Muzaffer Özdağ. Arkadaşlar sizi Ankara'da bekliyorlar, uçak hazır...»

Yaşlı ve tecrübeli General bu heyecanlı Üsteğmene baktı ve söylediklerini bir daha tekrarlattı. Bu sırada ne yapacağını, gerçek durumu nereden öğreneceğini düşünüyordu. İyice şaşırmıştı, bu nasıl olurdu? Koca iktidar üç - dört saatte çöker miydi? Yoksa kendisine bir oyun mu oynanıyordu? Geçmişte bu teşkilâtla ilişki kurmuş ve bir ara manevî başkanları olmuştu, ama, çoktan ilgisini kesmiş, hattâ bir kaç gün evvel kendisiyle görüşmek üzere İzmir'e gelen gizli örgütün temsilcisi olan albayı kabul etmemişti. Takip edildiğini, evinin gözetlendiğini sanıyor ve başına dert açmak istemiyordu. İzmir'de yeniden hayatını düzenlemekle meşguldü, artık bu gibi işler ondan geçmişti.

Paşa, bunları aklından geçirirken şaşırmak sırası üsteğmene gelmişti. Çünkü General'in hakikî durumunu ve tutumunu o da bilmiyordu. Daha önce kendisine: «General bizim başımızdır, ihtilâl başarıya ulaşırsa kendisini başkan yapacağız. İrtibat halindeyiz» demişlerdi. Halbuki karşısında rüya görmüş gibi, gözlerini tavana dikmiş düşünen, ne yapacağını bilmeyen bir insan vardı. Bir daha izahat vermek lüzumunu duydu:

«— Paşam, ben İstanbul'dan geliyorum, sizi Ankara'ya götürmeye memur edildim. Ankara'daki komite arkadaşları sizi bekliyorlar. Türkiye'nin her yerinde duruma hâkimiz. Harekât 02'de başladı...»

Bir kac yere telefon edildi, Ankara ve İstanbul radyoları dinlendi, her iki radyoda da ihtilâl kuvvetleri adına bildiriler yayınlanıyor, emirler veriliyordu. Paşa biraz ferahladı ve kendine geldi. Zaten bölgedeki kumandanlardan bâzıları da eve gelmişlerdi. Kararını verdi, Ankara'ya gidecekti... Havaalanında toplanan subaylara hitap ederken, sesinde hıçkırıklar vardı... 27 Mayıs günü saat 10.20'de İzmir Askerî Havaalanından kalkan ucak, ihti-

lâlin başını, Türk devletinin yeni başkanını Ankara'ya götürüyordu.

Masallarda geçen DEVLET KUŞU, hiç ümid etmediği, tersine bütün ümidlerini kestiği bir anda General'in başına konmuştu. **Siyasî tarihte, pâdişahlık, krallık dönemleri dahil hiç kimsenin başına Devlet Kuşu bu kadar tehlikesiz, zahmetsiz, emeksiz, bu ölçüde şerefli bir şekilde konmamıştır. Veliahdlar bile yıllarca korkular içinde beklemişler ve hiç değilse Taç Giyme töreninin zahmetlerine katlanmışlardır. General ise, İzmir'den Türk devletinin başına geçmek üzere Ankara'ya giderken günlük elbisesini bile değiştirmek lüzumunu duymamıştır.**

.....

Uçak, 11.20'de Ankara havaalanına indi. Önce Örfî İdare Karargâhına, sonra da Genel Kurmay Başkanlığı'na gidildi. Askerî Şûra odasında komite denilen kalabalıkla General tanıştırıldı ve oturum başladı.

Ekserisi albay, yarbay rütbesindeki genç ve hemen hemen hiç tanımadığı subayları görüp onları biraz dinleyince, bu defa «eyvah!» demek sırası General'e gelmişti. «Kudretli D.P. iktidarını şu bir avuç subaylar mı yıkmışlardı? Bunlarla devlet nasıl idare edilecekti?»

Bir kaç saat sonra General'in, içli ve kalın sesi Türkiye radyolarından duyuldu:

«— ... idareye el koydum...»

Evet, General, İzmir'deki evinden gelip, idareye el koymuştu.

.....

Bir gün başkan toplantıya geldi, yüzü gülüyor ve arkadaşlara iltifat ediyordu: **«Arkadaşlar, ben sanıklar için yer buldum. Gereken emirleri verdim. Burası Yassıada'dır. Eskiden tanıdığım bir topçu yarbayını da kumandan tayin ettim, çok sert bir adamdır, kuş uçurtmaz, kimseye göz açtırmaz...»**

O tarihte sanıklar henüz, Harb Okulu, Sivas Garnizonu, Davutpaşa Kışlası gibi çeşitli yerlerde nezaret altında tutuluyorlardı. Komite içinde muhtelif fikirler vardı: Kimisi, hepsini serbest bırakalım, iktidardan atılmak kâfi cezadır, diyor; kimisi, bana üç tank verin hepsini ezip geçeyim, diyecek kadar kendinden geçiyor, bâzıları İstiklâl Mahkemeleri kuralım, bâzıları

TÜRKİYE
TARİH YAYINLARI
Bibliyografyası

Cumhuriyet

[illegible] Sayı [illegible] — Pazar 29 Mayıs 1960

Millî Birlik Komitesinin Dün Verdiği Karar

Tarafsız Şahsiyetlerden Bir Kabine Kuruldu

Orgeneral Cemal Gürsel Başbakan Oldu

Yeni Kabinede 3 asker, 14 sivil var

Org. Cemal Gürsel, Devlet ve Hükümet Başkanlıkları ile Millî Savunma Bakanlığını ve Başkumandanlığı deruhde etti

Karışıklıklara sebep olanlara karşı sert şekilde karşı konacak

Bu hal muhafaza altındaki şahısların akibetlerini tehlikeye düşürecek

Divân-ı Âli'de yargılansınlar fikrini savunuyorlardı. Açıkçası, ne yapacağımızı bilmiyor ve çareler arıyorduk. Başkan bu konuyu da halletti.

.....

Cumhuriyet döneminde gelip geçen bütün devlet adamlarının kendilerini kurtaramadıkları İsmet Paşa kompleksi kısa zamanda Gürsel'de de kendini gösterdi. Başkan, komite içinde Halk Partisi'ni tutan, haber taşıyan, direktif alan kişiler vasıtasıyle komiteyi istediği yöne çekmek sevdasında olduğunu biliyordu. İsmet Paşa'nın manevî ağırlığından kurtulmak istiyordu. Özellikle devlet başkanı olarak kalmak veya Cumhurbaşkanı olmak fikrini kafasına koyduktan sonra, rakib olarak gördüğü İnönü'ye karşı tutumu iyice değişti.

Siyasî partilerin teşkilâtlanmalarını düzenleyen kanunda değişiklik yapmak üzere ele alınan tasarının müzakeresine Gürsel de gelmişti. Kadın ve Gençlik Kolları'nın kaldırılıp kaldırılmaması tartışılırken, üyelerden birisi ağzından şu sözleri kaçırdı:

«— İnönü de, kadın ve gençlik kollarının kaldırılmasına razı olmaz.»

Paşa birden kükredi, üyenin sözünü keserek:

«— Bıktık bu İsmet Paşa'dan, tuvalete gitsek İsmet Paşa'ya mı soracağız? Kırk senedir bu zatın peşinden gittik, geldiğimiz yer belli... Yeter artık, bundan sonra devleti biz idare edeceğiz. Paşa evinde otursun ve işlerimizi karıştırmasın. Oynanmak istenen oyunları biliyorum; siz de ne Halk Partisi'ne, ne İsmet Paşa'ya, ne diğerlerine âlet olmayın. Sorumluluk bizimdir, yetkilerimizi de biz bildiğimiz ve anladığımız biçimde kullanacağız.»

.....

Başka bir gün, seçimler konusu konuşulurken Gürsel, sakin ve alaycı bir eda içinde: **«İsmet Paşa gerdeğe girecek bir dâmâd heyecanı içinde vuslat gününü bekliyor, fakat kimin gerdeğe gireceği şimdiden belli olmaz.»** diyordu.

Başkan yaz tatili için Florya Köşkü'ne gelmişti. Büyükada'daki Anadolu Klübü, Paşa'yı Ada'ya davet etmişti. Ben de, Rıfat Baykal ile beraber o gün Paşa'yı ziyarete gelmiştim. Bize: «Gitmeyin, kalın. Akşama Büyükada'ya gideceğiz.» dedi. Hareketten önce bize içki ikram etti, muhtelif meseleleri konuştuk, keyfi yerindeydi. Bir motorla Ada'ya hareket ettik, yolda birdenbire:

«— Çocuklar, bana bir ada bulun. Bütün yobazları bu adaya toplayacağım. Siyaset yobazlarını Yassıada'ya topladık, medeniyet yobazlarını da başka bir adaya tıkmazsak, başarılı olamayız. Her yerde aleyhimizde çalışıyorlar. Bu herifleri toplamak lâzım... Erkanlı, sen bu işi plânla, kimseye bir şey söylemeyin.» dedi.

.....

Gürsel, Kara Kuvvetleri Kumandanı iken, devrin Başbakanı Menderes'e bir mektup yazarak, memleketin içinde bulunduğu durum hakkındaki görüş ve tavsiyelerini bildirmiştir. Zaten bu mektuptan sonra biraz sonra da, bir gün masasının üzerinde izin emrini taşıyan zarfı buldu ve İzmir'e gitti. Bu mektup çeşitli yorumlara, tartışmalara sebeb olmuş, fakat gerçek mahiyeti bugüne kadar anlaşılamıştır. **Bildiğim kadarıyla, ihtilâlden sonra açıklanan, Yassıada'da okunan mektup, Gürsel'in gönderdiği orijinal mektup değildir. Bâzı çıkarma ve ilâveler yapılmıştır.** Aslında Gürsel mektubunda: Bayar'ın Cumhurbaşkanlığı'ndan çekilmesini, Menderes'in Cumhurbaşkanı olmasını, yeni ve namuslu kişilerle bir hükûmet kurulmasını tavsiye etmiştir. Genel mahiyeti itibariyle mektup, Menderes'e karşı beslediği güveni belirten bir yazıdır. Bu işin aslını Türkeş bilir, sanıyorum mektubun orijinali de Türkeş'dedir.»

—« ☆ »—

ADNAN MENDERES YASSIADA'DA!..

27 Mayıs hareketinin mühim sîmalarından Orhan Erkanlı'nın **«Kim ne derse desin, Türk halkının Atatürk'ten sonra en çok sevdiği ve peşinden gittiği bir kişi»** olarak andığı Adnan Menderes, 27 Mayıs sabahı saat sekiz sıralarında Kütahya'da Albay Süleyman Demet tarafından tevkif edilip uçakla evvelâ Eskişehir'e, sonra Ankara'ya götürülmüş ve Etimesgut askerî havaalanında bir veteriner paşasının elindeki silâhın namlusu ile dürtüp, istediği istikâmete sevkettiği Adnan Menderes, o gün Harbokulunda muhafaza altına alınmıştır.

Harbokulu'nda ihtilâltan men edilen, yâni kimseyle konuşmasına müsaade olunmayan Menderes, bu arada yalnız, yeni hükûmete Hariciye Vekili olarak giren Selim Sarper'le ihtilâlci-

lerden Albay Alparslan Türkeş tarafından ziyaret edilmiş ve günün birinde bir gece yarısı Ankara Esenboğa Havaalanından İstanbul'a getirilip Yeşilyurt'dan bir gambota bindirilerek Yassıada'ya götürülmüştür.

Yassıada, Marmara'daki küçük sıra adalardan biridir. Bizans devrinde mahkûmlara, Osmanlı İmparatorluğunun son zamanlarında köpeklere sürgün yeri olan bu ada, Demokrat Parti iktidarı yıllarında Amiral Sadık Altuncan'ın gayretiyle Deniz Kuvvetleri Eğitim Merkezi haline getirilmiş ve Yassıada, dershane, yatakhane, hastahane, spor salonu, gazino gibi tesislerle ihya edilip modern bir eğitim merkezi olmuştur. Daha evvel kaydettiğimiz gibi, Demokrat Parti mensublarının Yassıada'da muhakeme edilmeleri fikri, Cemal Gürsel'e aittir. Hattâ, Ada Kumandanı Yarbay Tarık Güryay'ı bu vazifeye getiren de yine Cemal Gürsel olmuş, böylece Demokratlar eliyle ihya olunan metruk Yassıada, yine Demokratlara mahbes vazifesi görmüştür!..

Demokrat Parti mensublarının Ankara'dan İstanbul'a nakilleri anormal şartlar altında cereyan etmiş, hükûmet âzalarıyle milletvekillerinden bâzıları türlü hakarete ma'ruz kalmışlardır. Bu mevzuda Orhan Erkanlı: **«Sanıklar muhtelif yerlerden Ada'ya nakledilirken, yollarda bâzı hakaretlere, tecavüzlere maruz kaldılar.»** derken; Samed Ağaoğlu bizzat şahidi olduğu olayları şöyle anlatır:

«— Ankara'dan kalkış, uçaklara binme, İstanbul'a kadar yolculuk, Yeşilyurt.. hep hiddetli haykırışlar, gürültüler... Sebati Ataman'ın dediği gibi «dövülmeler, sövülmelerle» geçti. Ölüm bir andan ibaret diyorlar. Bu anı gördük sayılır ve daha başka şeyleri!..

Vapurdan da hâfızamda canlı kalanlar var: Uzun boylu, genç, galiba sarışın bir deniz subayı salona benden önce geçmiş olan Tevfik İleri'nin yanını göstererek ince bir sesle: «Tevfik Bey'in yanına oturun, ama hızlı yürüyün» diyor. Tevfik İleri, elinde tesbih denize bakmakta. Karşımda Fatin Rüşdü Zorlu. Bizden iki sıra ötede, son sırada Hayreddin Erkmen. Benim yüzüm ne her halde öyleydi, Fatin de, Hayreddin de **«bu ne hal!»** diyen yüzler, bakışlar... Biraz sonra salonun sol kısmına Refik Koraltan'ı getirdiler. Kapıdan: «Döndürün görelim» feryadları. Döndürdüler.

Bu sefer Koraltan ,fakat yüksek sesle: **«Bu ne hal bu ne hal!»** diyor. Bir subay dolaşıyor aramızda. Önce İleri'ye, sonra bana uzun uzun baktı. Zorlu'nun yanağını okşadı: «Paris, ah Paris, Paris ha!»

Uzaklaşırken Tevfik İleri'nin tesbihine kızdı. Ağır bir söz fırladı ağzından. Fakat Tevfik başını çevirip bakmadı.»

Adnan Menderes, Yassıada'ya Mayıs ayının son günlerinde getirilmiş ve burada da, Harbokulu'nda olduğu gibi ihtilâftan men edilip, nöbetçilerle dahi konuşmasına müsaade edilmemiştir!.. Adnan Bey'in Yassıada'da günlerini geçirdiği oda, 2,5 x3,5 büyüklüğündedir ve bu odanın denize bakan tek penceresi de mor boya ile kapatılmış, en sıcak günlerde bile bu pencerenin açılmasına müsaade edilmemiştir!.. Karyola, yatak, battaniye, bir tahta sandalye ve masa ile kaplı o odaya gizli bir dinleme cihazı konulmuş ve Menderes bu şartlar altında, Soruşturma Kurulu'ndaki sorgusu dışında yalnız, avukatları, Ada Kumandanı ve onun müsaadesiyle (!) Edhem Menderes'le bâzı Millî Birlik Komitesi âzalarından başka kimse ile konuşturulmamış ve Adnan Bey, bu anormal hali, Yassıada'daki duruşmalarının ilkinde aynen şöyle anlatmıştır:

«— İnsanın haklarını müdafaa edebilmesi için muayyen şartların yerine getirilmesine lüzum vardır; kanaatindeyim. Bendeniz beş aydanberi tamamen tecrit vaziyetinde bulunuyorum. Bir tek odanın içnide, günün yirmi dört saatinde her saat değişen bir nöbetçi subayı ile tek kelime konuşmadan yaşıyorum. Artık konuşma melekâtım zaafa uğradı. Kumandan yaşıyorum. Artık konuşma melekâtım zaafa uğradı. Kumandan beyefendinin (!) zaman zaman beni bahçeye çıkarmak gibi lütufları olmasa (!) şimdi huzurunuzda olmak imkânını da bulamıyacaktım. Bana imkân verecek, moralimi, rahatsızlığımı bertaraf edecek şartlara malik değilim. Beş aydanberi bütün konuşmalarımın yekûnu on, on beş saati geçmez. Bir maznun huzurunuza böyle gelirse, kendini nasıl müdafaa edecektir?.. Suçluyu tecrit ve konuşturmamak, tahammül edilir manevî tazyik değildir.»

Menderes'in mahkeme huzurunda bizzat dile getirdiği feci hali, bir de odasına konulan gizli dinleme cihazının bağlı bulunduğu teypten dinleyelim... Adnan Bey, doktorla konuşuyor:

Menderes: «— Hoş geldiniz.»

Adnan Menderes'in Yassıada'da geçirdiği ıstırablı hayat yüzünden belli değil mi?!..

Doktor: «— Bir şey yemiyorsunuz. Bu ilâçları vermeyeceğim artık. Boş mideyle olmaz.»

Menderes: «— Şey... artık onları da kesiniz de tamamen olsun. Zaten bir saat kadar tesiri oluyor. Ancak o kadar uyuyabiliyorum. Keserseniz ilâcı...

Doktor: «— Yemeniz lâzım... Mide boş zararlı olur.»

Menderes: «— Bu gürültü gece sabahlara kadar hep devam ediyor. Çok gürültü... Kesmiyorlar.»

Doktor: «— Yakında bitirecekler... Amma siz bir şey almazsanız gelmem de...»

Menderes: «— Şey... fakat... ne olur Allah aşkına geliniz.»

Doktor: «— Allahaısmarladık.»

Bu konuşmayı elde edebilen Menderes'in avukatlarından O. Cemal Fersoy devamla diyor ki:

«Doktorun bir başka ziyaretinde Menderes şunları söylüyordu:

«— Doktor dün bir yumurta yedim de, kendimi bir kuzu yemiş gibi tok hissettim.»

Bandlardaki bu konuşmalardan bile birçok hakikatleri anlamak mümkündü. Uyku ilâcı veriliyordu. İlâçla olsun biraz uyumak istiyordu. Fakat bir şey yemiyor, yiyemiyordu. Tepesinde gece, gündüz gürültü vardı. Ve konuşacak, birkaç kelime konuşacak insan istiyordu.

Ayrıca ışıklı odada sorgu işkencesi de tatbik olunuyordu. Kuvvetli ışığın gözler üzerine tevcihi büyük ıstırab veriyor ve gözleri bozuyordu. Adnan Menderes, + 20'ye yakın gözlüğünü okumak için kullanırdı. Fakat her zaman gözlük takmaya ihtiyaç hissetmezdi. Gözlük ihtiyacını daha çok kürsüden uzun metinleri ve nutuklarını okurken hissederdi. Işıklı oda muamelesi onun da gözlerini bozmuştu.»

Adnan Menderes'in Yassıada'da geçirdiği bu pek acı günler mevzuunda, yerli - yabancı tarafsız bütün kaynaklar ittifak etmişlerdir!.. Adnan Bey'in mahkeme huzurunda bizzat söylediği gibi, onun Yassıada'da beş ayı mütecaviz bir zaman içinde bütün konuşması, on, onbeş saati geçmemiş ve bu konuşmalar da —yukarıda kaydettiğimiz gibi— Ada Kumandanı, bu Kumandanın mü-

saadesiyle Ethem Menderes, Millî Birlik Komitesi'nin bâzı âzaları, avukatları ve bu arada 1960 yılı Kasım ayı içinde eşi ile oğlu Aydın Menderes arasında geçmiştir.

Menderes'in ve Yassıada'daki diğer Demokrat Parti mensublarının, avukatları ve âile efradiyle yaptıkları konuşmalar hep anormal şartlar içinde geçmiş, meselâ, Adnan Bey'in eşi ve oğlu Ada Kumandanının odasında, başlarında Ada Kumandanı bulunduğu halde Adnan Bey'le görüşebilmişlerdir!.. Menderes'in avukatlarından bir zat, bu konuşmadan bahisle: «Konuşmayı azab haline getirenlerin aynı hali yaşamalarını temenniyi, gayri-insanî bulurum» diyerek gerçeği dile getirebilmiştir... Aşağıda temas edeceğimiz gibi, Adnan Bey'in eşi ile görüşebilmesi bilâhare muhakemelerin bitip, karar gününün beklendiği devrede bir daha mümkün olmuş, 22 Ağustos 1961 günü Adnan Bey, yine aynı anormal şartlar altında eşi ve üç oğlu ile görüşebilmiş, veya daha doğru bir ifade ile, âilesi efradına veda edebilmiştir!..

Millî Birlik Komitesi âzası Orhan Erkanlı'nın, Adnan Bey'i Yassıada'da ziyareti ve bu ziyaret mevzuunda yazdıkları, Menderes'in Ada'daki fecî durumunu tesbit bakımından mühimdir!.. Okuyalım bu ibretâmiz satırları... Diyor ki, Orhan Erkanlı:

«— Birkaç arkadaşla Ada'ya gitmiştik; Garnizonu gezdikten sonra Menderes'i Ada Kumandanı'nın odasına dâvet ettik. Kapıdan girdiği esnada Menderes'i tanımakta güçlük çektim. Bitmiş, erimiş, âdeta beli çökük ihtiyar bir adam olmuştu. On yıldır Türkiye'yi idare eden, İnönü'yü yenen ,milyonları peşinden sürükleyen kudretli Menderes bu mu idi?.. Felâket insanları ne kadar değiştiriyordu. Gayrı ihtiyarî hepimiz ayağa kalktık, kendisine yer gösterdik. Bir süre karşılıklı bakıştık, konuşmaya nasıl başlayacağımızı bilemedik. Bu esnada belki o da, bizim için: «Beni deviren bu genç subaylar mı?» diyordu. Acıma, üzüntü ve hayret gibi karmakarışık hisler içindeydik. Hal hatır sormadan sonra konuşmalar başladı. Menderes bizlere rütbe gözetmeksizin «Kumandan Bey» diye hitap ediyordu. Her zamanki gibi, nazik ve kibardı. Sesi zayıf ve kısıktı. Yalnız, bir odada günlerce kalmaktan çok sıkıldığı belli oluyordu. Ada Kumandanına sık sık pusula yazarak odasına gelmekle konuşmak imkânı bulabilmişti.

Yolda kendisinden birçok şey sormayı, Demokrat Parti'nin bir numaralı adamından bâzı gerçekleri öğrenmeyi tasarlamıştık, fakat Menderes'i bu halde görünce kafamız karıştı: rastgele bir

konuşma devam ediyor, Menderes, bizim sorularımızı ağır ağır ve uzunca cevablandırıyordu. Ağzında hiç söndürmediği Yenice sigarasını derin derin çekerek gözlerimize bakıyordu. Cevablarında samimî olduğu ve hattâ bize karşı o anda sempati duyduğu her halinden belliydi. Biz de, kendisine karşı saygılı davranıyor ve yakınlık duyuyorduk.»

Orhan Erkanlı, Adnan Bey'in Yassıada'daki durumunu böylece tesbit ettikten sonra Menderes'e sorulan **suallerle** onun cevablarını kaydediyor ki, bu sual ve cevablar Adnan Menderes'in bâzı memleket meseleleri hakkındaki görüşlerini tesbit bakımından mühim, mühim olduğu kadar da mânidardır!.. Devam edelim, Erkanlı'nın yazdıklarını okumaya: «Konuşmalarımızın önemli kısımları şunlardı» diyen Orhan Erkanlı sual ve cevabları şöyle sıralıyor:

«— Adnan Bey istifa etmeyi hiç düşünmediniz mi? Memleketin son aylardaki durumunu kıymetlendirmediniz mi?»

«— İstifa etmeyi birkaç defa denedim. Cayın Bayar'a (Bayar'dan hep «sayın» sıfatıyle bahsediyordu) **şifahen arzettim kabul etmediler. «Dere geçilirken at değiştirilmez, beraber geldik, gerekirse beraber gideriz» buyurdular. Memleketin kötüye gittiğini görüyorduk. Muhalefetin devamlı ve şiddetli saldırıları bizi mukabil tedbirler almaya, Parti ve Meclis Grubu olarak karşı hücumlar tertiblemeye mecbur ediyordu.»**

«— Niçin erken seçim kararı vermediniz? Eğer Nisan ayında veya en geç Mayıs başında, seçim tarihini ilân etseydiniz, 27 Mayıs belki de olmazdı.»

«— Bunu da düşündük, Kabine arkadaşlarımla müzakere ettik. Önce memlekette asayiş ve nizâmı sağlamak, sonra seçime gitmek uygun göründü. O zamanki şartlar içinde seçime gidilemezdi, gidildiği takdirde kanlı olaylar çıkabilirdi; zira muhalefeti hiçbir şekilde tatmin etmek imkânı kalmamıştı.»

«— Ordu hakkında fikriniz ne idi? Orduya güveniyor muydunuz? Size atfen çıkarılan bir sürü rivayet var: «Ben Ordu'yu yedeksubaylarla idare ederim, kravatlı şövalyelerin burunlarını kıracağım...» gibi sözler söylediğiniz bizlere intikâl etmişti.»

Menderes bu soru üzerine irkildi ve birden canlandı. Seçim meydanlarındaki Menderes tekrar karşımızdaydı:

«— Kumandan Bey, ben bunları nasıl düşünür ve söylerim? Bir başbakan ve bir Türk olarak bu sözler benim ağzımdan çıkar mı? Kumandanlar bana daima Ordu'nun rejime ve iktidara sâdık olduğunu söylüyorlardı. En son Harbokulu yürüşünden sonra kumandanlarla tekrar toplandık, bu görüşlerini te'yid ettiler: «Genç Harbiyeliler'i kandırmışlar ,gerekli tedbirler alındı, müsterih olun« dediler. Ben aslında sıkılgan bir insanımdır, yedeksubaylık zamanımdaki kumandanlarıma dahi sıkılarak hitab ederim. Ordu ile fazla ilgilenmemem ve garnizonlara gitmememde bu sıkınganlık rol oynamıştır. Ben Ordu'mu her zaman sevdim, bugün de sever ve güvenirim.»

«— Kabine arkadaşlarınızın, parti ileri gelenlerinin bâzılarının dürüst hareket etmedikleri ve sûistimallèr yaptıkları çok söylendi, yazıldı. Bunları niçin dikkate alıp gereğini yapmadınız? Sizi etrafınızdaki kötü kişiler bugüne getirdiler.»

«— Bâzı şeyler biliyordum, hattâ bunların bir kısmının doğru oiduğunu da öğrenmiştim. Fakat ben dışardan göründüğüm kadar kuvvetli ve her istediğimi yapmak imkânına sahip değilim. Parti içinde birçok hizibler, rekabetler ve menfaatler çarpışıyordu. Bunlar arasında dengeyi sağlamak için her icraatı usulüne uygun olarak yapmak zorundaydım. Bir iki Bakanı Kabine dışı bırakmak hiçbir meseleyi halletmezdi. Bu nedenlerle birkaç defa istifa etmeyi düşündüm; fakat Sayın Bayar'ı ikna etmek kolay değildi. Onun fikri: «Önce sükûnet ve nizâm sağlansın, sonra seçim ve yeni hükûmete sıra gelir» şeklindeydi.»

«— Bir ihtilâl bekliyor muydunuz? Devletin istihbarat teşkilâtı sizi hiç uyarmadı mı?»

«— Doğrusu böyle bir ihtilâli beklemiyordum. Ordu'nun bâzı unsurlarının gençleri desteklediklerini, Örfî İdare hizmetlerini ciddiyetle yapmadıklarını söylemişlerdi. Ancak bunlar, Ordu'nun kendi bünyesi içinde halletmesi gerekli disiplin hareketleri olarak görünüyordu bize. Hükûmet olarak yapılacak birşey yoktu. Münferid olayların dışında, bir ihtimali üzerinde kimse ciddiyetle durmadı.»

«— General Gürsel'e niçin izin verildi.

«— Genel Kurmay Başkanı böyle teklif etti, kendisini yetersiz buluyor ve emekli olması gerektiğini söylüyordu. Bunun dışında bir sebeb yoktu.»

«— 27 Mayıs'ı nasıl karşıladınız?»

«— 27 Mayıs bir emrivâkidir. Doğrusu tam bir çıkmazda idik, bu muhalefetle Meclis içinde ve dışında çalışmak imkânı kalmamıştı. Memleket gençliği sokaklara dökülmüştü. Tahkikat Komisyonu kurmaya mecbur kaldık. Allah size yardım etsin, iktidar çok zor bir hizmettir.»

«— Hukukçular ve profesörler sizin hükûmet ve parti grubu olarak Anayasa'yı ihlâl ettiğinizi ileri sürüyorlar, bizler de bu kanıdayız, bu suçtan yargılanacaksınız, ne dersiniz?»

«— 27 Mayıs'a kadar Türkiye'de 1924 Anayasa'sı yürürlükte idi. Bu Anayasa hükümlerine göre, seçim yoluyla gelmiş bir Meclis'in çıkardığı kanunların ve verdiği kararların, böyle bir Meclis'in murakabesi altında çalışan hükûmetin icraatının Anayasa'ya aykırı olduğu iddiasının varid olmaması gerekir. Benim görüşüm bu merkezdedir, fakat takdir Komite'nin ve Yüksek Adalet Divanı'nındır.»

Orhan Erkanlı devamla diyor ki: «Konuşmalarımızın şahıslarla ilgili kısmı üzerinde durmayacağım. Yalnız, Menderes'in arkadaşlarını suçlamaktan kaçındığını veya espri ile cevablandırdığını ifade etmek isterim...

Son konuşmamızda daha samimi ve güvenli idi. Ayrılırken: **«Kumandan Bey, iktidarı çabuk bırakmayın, memlekette normal şartlar kısa zamanda geri gelmez ve seçim ortamı hazırlanmaz. Bir süre Ordu'nun hakemliğine ihtiyaç vardır; sarsılan devlet otoritesini ancak Ordu kurabilir, acele etmeyin...»** şeklinde özetlenebilecek tavsiyelerde bulundu. «Millete söz verdik, 1961 sonbaharında seçim yapıp gideceğiz» dediğimiz zaman yine boynunu yana büktü ve sesini çıkarmadı. İçinden: «Siz bilirsiniz, yanıldığınızı göreceksiniz, fakat fırsat kaçmış olacak» der gibiydi. Aslında Menderes, erken yapılacak seçimi Halk Partisi'nin kazanmasından endişe ediyor ve Halk Partisi geleceğine Ordu kalsın, daha iyidir, görüşünü savunuyordu.»

Adnan Menderes'in, Yassıada'da kurulan mahkeme önündeki durumu ise, başlı başına bir tedkik mevzuudur... Bu mevzuda çeşitli neşriyat yapılmış, garib iddialar öne sürülmüş, ancak Demokrat Parti mensublarının —tabiî bu arada Menderes'in— Yassıada'da geçirdikleri hayat henüz tam manâsiyle aydınlığa kavuşamadığından; yapılan neşriyatın, öne sürülen garib iddiaların ne derece doğru veya yanlış olduğu hükme bağlanamamış, bu mühim vazife istikbalin gerçek tarihçisinin tedkikine kalmıştır...

O yıllarda halk arasında söylenen ve bugün dahi sık sık tekrarlanan bir iddiaya göre: Adnan Bey'e Yassıada'da bir takım ilâçlar verilmiş ve iğneler yapılmış ve Menderes, bunların tesiriyle mahkeme önünde çöküntü alâmetleri göstermiştir... Bu iddia ne derece doğrudur veya Tıp ilminde böyle bir usül mevcut mudur bilmiyoruz... Bildiğimiz odur ki, Adnan Menderes, 27 Mayıs sabahı Kütahya'da tevkif edilişinden, idâmı gününe kadar pek fecî şartlar altında yaşamış ve bu fecî hayat, Adnan Bey'in mahkeme huzurundaki durumunda elbette tesirini göstermiştir!.. Vazifeli bâzı kimselerin çeşitli sebeplerle Adnan Bey'e reva gördükleri o günlerdeki fecî hayat şartlarına, Demokrat Parti mensublarından bâzılarının —hem de Adnan Bey'e yakınlığıyle tanınan bâzılarının— mahkeme huzurunda Menderes aleyhine takındıkları tavır da eklenirse, Adnan Menderes'in mahkeme önündeki durumu aydınlanır... Bu arada şu hususu bilhassa kaydedelim ki, Menderes'e düşman çevrelerin bugün hâlâ yazıp çizdikleri gibi, Adnan Bey, o günlerin tahammülü zor şartlarına rağmen, mahkeme önünde hiçbir zaman saçma - sapan söz etmemiştir!.. Bu gerçek, istikbâlde Yassıada duruşmalarıyla ilgili vesaik neşredildiğinde olanca dehşetiyle meydana çıkacak ve Adnan Menderes'in o günkü şartlara rağmen nasıl ayakta durabildiği görülecektir!.. Fecî hayat şartları, mahkeme başkanının sert tutumu, dinleyicilerin «yuh!» çekmeye kadar varan aleyhte tezahüratı, arkadaş bilinenlerin ihanetleri ve daha neler ve nelere rağmen ayakta durabilen Adnan Menderes... Bütün bunlar —yukarıda kaydettiğimiz gibi— istikbâlin gerçek tarihçisinin tedkikine ve himmetine kalmıştır!..

Menderes'in mahkeme önündeki durumu hakkında Samed Ağaoğlu, Yassıada ile alâkalı hâtıratında der ki: «Adnan Menderes, Divanın huzuruna eski Menderes'in, 1946 - 1950 yıllarının

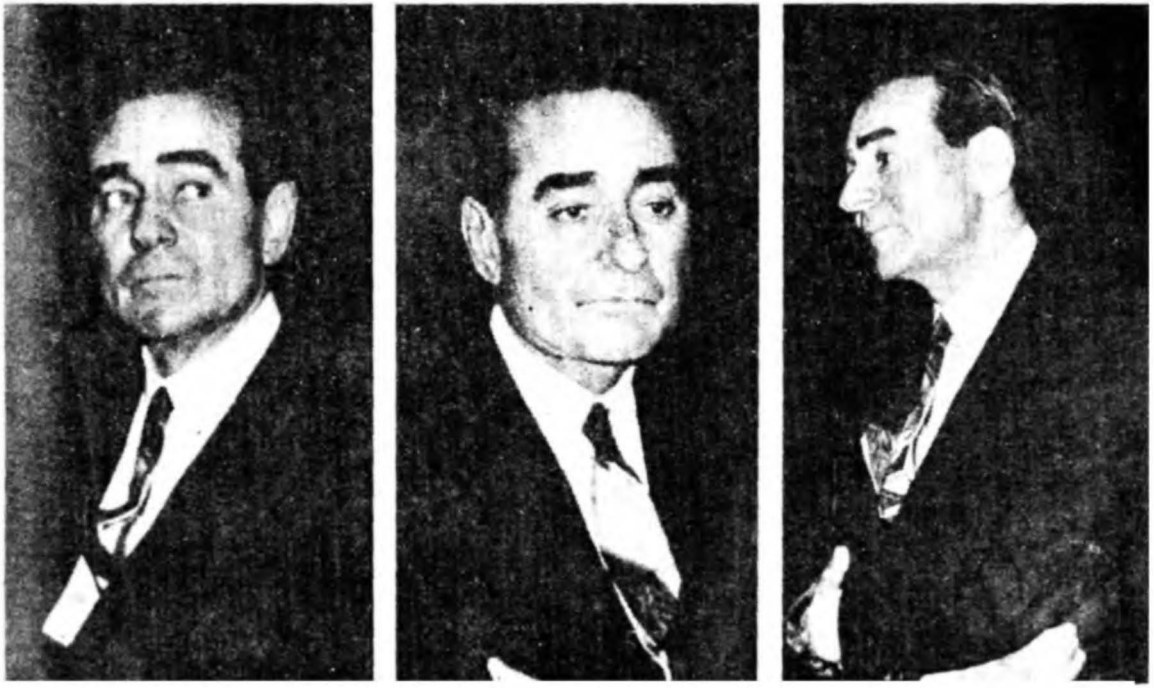

yaman muhalifi, 1950'den sonra ismi Türkiye sınırlarını hızla aşarak dünya meselelerinin müzakerecileri arasına karışan, memleket içinde şöhreti efsaneye benzeyen hikâyelerle süslendirilmiş, sesi sabahtan akşama vatan ufuklarında akisler yapan ve Türk milletinin kaderinde tam on yıl yeri olan şık, temiz, ince, zarif adamın ancak silik bir gölgesi olarak çıktı.

Bitkin hali, her gün biraz daha artan melâli, her gün biraz daha çöken omuzları ile mikrofon başına gelip gitti. En yakın bildiği arkadaşlarından yediği hançerler de, hiç ummadıklarından gördüğü vefa ve mertlik jestleri de onun sararmış yüzüne en ufak bir renk farkı getirmedi. Kurumuş dudaklarının belli belirsiz gülümsemelerle ıslandığı, ancak birkaç defa görülebildi. Tevfik İleri, Samed Ağaoğlu, Fatin Rüştü, Osman Kapanî gibi arkadaşlarının Demokrat Parti'nin eserlerini uydurur ve bu yalanları pervasızca söylerken, başını hafifçe sallamakla yetindi. Ve hiçbir arkadaşını —kendisine zaman zaman şiddet yollarını tavsiye etmiş, göstermiş olanlar da içinde— suçlandırmadı.

Bazan ne kadar acıklı oluyordu görünüşü... Salim Başol'un (Mahkeme Reisi) azarlamağa benzeyen ihtarları karşısında boynunu büküyor, ayaklarını sürükleyerek gidip yerine oturuyordu. Duruşmalar arasında sigara içmek için verilen onbeş dakikalık fasılada onu, sağdan birinci kapının yanındaki aralığa oturtuyorlar, yüzünü buzlu cama çeviriyorlardı. Orada başı hep öne eğik birbiri arkasına birkaç sigara içiyordu.

Sorulara verdiği cevaplarda da, savunmalarında da aynı halsizlik vardı. Fakat mantık, insicam yerinde idi. Kelimelerin nazik, hattâ zarif olmasına çok dikkat ediyor, bâzan kaba bir söz kullanmamak için yorucu gayretler sarfediyordu. Neden bu kadar halsizdi? Bütün hayatında durmadan döğüşmüş, döğüşmesini bilen bu adama ne olmuştu?.. Hangi düşünceler, hangi sözde dost telkinler onu bu duruma sürükledi?.. Yoksa bu hali, sezdiği fecî sonun karşısında teslim olmak mı idi?.. Yassıada mahkemelerinin, Yüksek Adalet Divanı'nın, 27 Mayıs ihtilâlinin eline geçmiş veya verilmiş suçluluğun en kesin delilleri diye gösterilen, idâmlardan, hafif cezalara kadar bütün kararların altında

bir damga gibi basılı bâzı hâtıra defterlerinin bu kendini bırakışta rolü var mı idi?.. «Sen de mi Brütüs?» demiş miydi yoksa?.»

Samed Ağaoğlu devamla diyor ki: «Adnan Menderes'i tanıyanlar iyi bilirler, aslında utangaç bir yaratılışı vardı. Bir takım komplekslerin de tesiri altında idi. Bu kompleksler tâ çocukluk çağlarında yerleşmişti onun ruhuna. Hepsinin temelinde de ana ve babasını çok erken, belki de beş altı yaşlarında kaybederek akrabaları elinde büyümüş olması yatıyordu. Çocukluk çağında geçirdiği veremin daha da artırdığı bu çekingenlik Aydın'ın çok eski bir âilesinden gelmiş olmanın verdiği gurur hissi ile bir türlü bağdaşamıyordu. Menderes, kalabalık bir salona girerken ayakları birbirine dolaşırdı. On yıl süren iktidar devresinde onu politik zaruretler olmadıkça herhangi bir davette gören olmamıştır. Bulunduğu zamanlarda da birkaç arkadaşı ile bir yana çekilir, biraz oturur, sonra kalkıp giderdi.

İşte Menderes'in Divan karşısındaki silik duruşunda bu kısaca anlattığımız mizacın da rol oynamış olduğunu söylemek mümkün.

Bütün bunların ötesinde hakkında kendi çocuğunun kaatili olmak gibi seviyesiz, insafsız ithamlarla dolu bir yığın dâvâ açılmıştı. Dokuz ay, hemen hemen her gün, mahkemeye gitti geldi. En sıhhatli bir adamı perişan etmeğe yetecek bu yorgunluğu daha da arttıran, hem çok artıran başka sebebler de var mıdır? Bugün için belli değil. Fakat şayet varsa ileride tarih bunları elbette meydana çıkaracaktır. Çünkü Adnan Menderes'in günde en aşağı iki üç saat yaya yürüdüğünü, denizde saatlerce yüzecek kadar kuvvetli ve gürbüz olduğunu bütün Türkiye biliyordu.»

Adnan Bey'in Yassıada mahkemesi önündeki durumu mevzuunda ihtilâlcilerden Orhan Erkanlı da: «Yassıada yargılamaları devamınca, Menderes'de hiç kimsenin beklemediği ve anlayamadığı bir çöküntü müşahede edildi. Doğru dürüst konuşamıyor, fikirlerini toplamakta güçlük çekiyordu. Gerçi uzun süre tek başına bir odada kalmasının da, bu hale gelmesinde etkisi vardı» diyor ve devamla: «Menderes'in Yassıada'daki hali tavrı, zayıf konuşmaları, şaşkın davranışları ve en sonunda kendisini ipe götüren tutumu, Türkiye'de herkesi hâlâ düşündüren bir konudur. Menderes, niçin bu duruma düştü?.. Menderes'in en yakın mesai arkadaşı olan Ahmed Salih Korur, yıllarca sonra bu sorunun cevabını şu şekilde vermiştir.

Ahmed Salih Korur nam şahsın, Menderes'in en yakın mesai arkadaşı olmadığını ve bu adamın Necip Fazıl Bey'in kaydettiği gibi: **«Adnan Bey'in emîni bildiği, halbuki en azılı can düşmanı bir Halk Partiliden daha az emîn, Mason tekkesi şeyhi»** olduğunu peşinen hatırlatarak okuyalım Erkanlı'nın naklettiklerini... Demiş ki, Ahmed Salih Korur:

«Menderes, Londra uçak kazasından sonra çok değişti, tamamen başka bir insan oldu. Kazadan birkaç gün sonra Londra'ya gittim, dönüşüne kadar kendisiyle beraber kaldım. Menderes'deki değişmeleri onu seven ve onun eski halini çok iyi bilen bir çalışma arkadaşı olarak yakinen takip ettim. Doktorlar, ısrarla Menderes'in uzun bir süre daha Londra'da tedavi altında kalmasını istiyorlar ve eğer hastahaneden sıkıldı ise, mutlaka Türkiye dışında bir yerde dinlenmesini, hiçbir sorumluluk almamasını zarurî görüyorlardı. Hepsi, böyle bir kaza geçiren insanın değil Başbakanlık, herhangi basit bir hizmet yapmasının dahi mümkün olmadığı görüşünde idiler. Geçirdiği şok'un beklenmedik bir zamanda Menderes'in ruhî dengesini bozabileceği, bu nedenle mutlaka istirahat etmesi gerektiğini, bizlere tekrar tekrar söylemişti. Bir ara Menderes'i İtalya'da bir süre dinlenmeye razı ettik. Fakat her gün Türkiye'den gelen haberler, telgraflar, gazeteler Menderes'i heyecanlandırıyor ve «hemen Türkiye'ye gidelim» diye tutturuyordu. Doktorların kesin tavsiyelerine rağmen, Türkiye'ye dönüş kararı verildi. Bu karara karşı koymayan doktorlar, hiçbir karşılama töreni yapılmamasını, heyecan veren her türlü davranıştan çekinmek gerektiğini ve Türkiye'de dinlenmesini yine tavsiye ederek son sözlerini söylediler.

Yeşilköy Havaalanına geldiğimiz zaman, ben bile şaşırdım. Sanki bütün İstanbul, Havaalanını işgâl etmişti. Bizim daha önce tören yapılmasın diye bildirmemiz ters anlaşıldı. Eminim ki, Menderes ikinci şok'u o gün geçirdi...

Müşterek mesaimiz yine devam etti, fakat eski Menderes yok olmuştu. Eskiden fikir soran, makûl teklifleri dinleyen kibar ve efendi Menderes yerine, kimseyi ciddiye almayan, Allah'ın kendisini Türkiye'yi idare etmek için yarattığına inanan, hiç bir tenkide tahammül etmeyen, çabuk kızan, methedilmekten çok hoşlanan bir insan gelmişti. Bazan ellerini havaya kaldırıp, **«Bak, bu ellerimi görüyor musunuz, bu ellerle Türkiye'yi hamur gibi yoğurarak kalkındıracağım. Allah beni bunun için yarattı.»** diye-

cek kadar ileri gidiyordu. Nihayet bir gün kendisiyle özel olarak konuşmak isterdim, daha söze başlamadan: «Ne söyleyeceğini biliyorum, sen çok yoruldun, istersen biraz dinlen» dedi. Ertesi günü istifa mektubumu masasının üzerine koydum. Bir gün masasının üzerinde kaldı, ikinci gün beni çağırarak: «Bu mektubu geri veriyorum, beraber geldik, beraber gideceğiz.» diyerek gönlümü aldı. Ve dediği gibi oldu, beraber gittik...

Menderes'in siyasî mirasçıları beni çok tenkid etmişler, hattâ bana düşman olmuşlardır. Sebebi, «Örtülü ödenek» hesablarını tutmam ve sorulduğu zaman söylememdir... Başka türlü hareket edebilir miydim? O hesablardan ben Başbakan'a karşı sorumluydum ve elbette kendisine hesap vermek için kayıtları tutmak zorundaydım. Bir gün bunların mahkeme huzuruna çıkabileceği kimin aklına gelirdi?.. **Menderes kadar devlet parasını koruyan çok az insan gördüm, fakat rahmetli o kadar para meselelerinin dışında idi ki, bir kaç defa:** «Beyefendi, şu hesabları arzedeyim.» **dediğim zaman,** «Bırak şimdi sırası değil, işimiz var, sonra söylersin.» **deyip geçmiş ve işlerimiz de, hiçbir zaman bitmemiştir...**

Kanaatimce Menderes'in birdenbire çökmesinin temel sebebi, geçirdiği eski şok'un 27 Mayıs olayı üzerine tekrar tesirini göstermesidir.»

Orhan Erkanlı, bu iddiayı naklettikten sonra ilâve ediyor : **«Bu izah tarzı, üzerinde durulacak ve ilgililerce derinleştirilecek gerçekleri ifade etmektedir. Tarihî bir olayı meydana çıkarmak ve herşeyden önce Menderes'i mânen yükseltmek için, onu sevdiklerini söyleyenlerin, onun mirasını parselleyenlerin harekete geçmesi ve araştırma yapmaları icab eder. Eğer uçak kazası sonunda doktorların kesin tavsiyelerine rağmen, Menderes söylenen durumda Başbakanlığa devam ettirilmiş ve yeniden en ağır şartlar içinde çalışmaya, mücadele etmeye zorlanmışsa, Menderes ve Demokrat Parti iktidarının 27 Mayıs'a gelmesinin sebep ve sorumlulukları başka yerlerde aranmalıdır.»!!!**

Adnan Menderes'in, bir değil birkaç cildlik kitap mevzuu olan Yassıada'daki hayatını, mahkemeye sunulan bâzı «hatıra defterleri» (!) bahsi ile kapatalım... Bilindiği gibi, bu **«hâtıra defterleri»**nin başrolünde Edhem Menderes vardır ve bu «hâtıra defterleri» oyununun başrolündeki Edhem Menderes, hatıra defterini, mahkeme reisi Salim Başol'un ifadesiyle: «İçi yanarak doldurmuştur.»!!!

Okuyalım, bu «hâtıra defterleri» mevzuunda Samed Ağaoğlu'nun yazdıklarını: «Mahkemede hâtıra defterleri okunduğu zaman herkes önce şaştı, sonra irkildi, sonunda da iğrendi. Fakat heyhat!.. Adnan Menderes'i ölüme götüren yol bu hâtıra defterlerinden başlıyordu. Bu defterlerde daha başka öyle yapraklar vardı ki, akla türlü şüpheler getiriyorlardı. Bu şüpheler Cemal Gürsel Paşa'nın ihtilâlden yirmi üç gün önce yazdığı meşhur mektubu Bayar'a asla göstermemiş, Hükûmet ve Parti'nin sorumlu hey'etlerine ve insanlarına haber vermemiş olması ile daha ileri ihtimallere yol açıyordu!..

İşte yine insan muamması ile karşı karşıyayız. Hayatta herşeyini borçlu olduğu adama (yâni Adnan Beye) karşı neden bu hareket?.. Cevabı basit; Herşeyini borçlu olduğu için!.. Kendisini ezilmiş sanma duygusunun en alt derecesidir bu!.. Dostoyevski'nin «Karamazof Kardeşler» romanındaki aynı babanın oğlu Simertiyakif'un duyduğu his!.. Bu hissin kıskançlıkla ilgisi yok. Kıskanç, kendisine hak gördüğünü elde edemeyenin ona sahib olana karşı duyduğu histir. «Yalnız benim olsun, başkasının olmasın» diye düşünen adamdır kıskanç!.. Bir kelime ile kıskançlık rakibin duygusudur. Herşeyini borçlu olduğu adama karşı duyulan his ise ya minnettir, ya kin!.. Minnet şuur üstündedir. Kin önce şuur altında doğar, büyür, sonra bir gün şuur üstüne çıkar. Edhem Menderes'in hâtıra defterinin bize takdim ettiği yüz de bundan başka bir şey değil!..

Ya öteki hâtıra defterleri?.. Hayır, onları yazanlar için böyle bir tahlile lüzum yok. Bunlardan biri Koraltan... Menderes'in Demokrat Parti'yi kurdukları gündenberi beraber olduğu, 14 Mayıs 1950'den 27 Mayıs 1960'a kadar zaman zaman nüfuz ve prestijini ortaya koyarak koltuğunda oturmasını sağladığı arkadaşı!.. Koraltan, günlük hislerinin baskısı altında yaşayan bir insan!.. Haklı haksız kızmış, yazmış. Fakat mahkemede yazdıklarının geçici hislerden ibaret olduğunu, düşüncelerini anlatmadığını söylemek faziletini de gösterdi!..

Şemi Ergin ve Nedim Ökmen'in hanımının defterlerine gelince, Başol bile onlar için: «Samimi düşünceleri, içleri yandığı için yazmışlar»! demedi ve dememekle de bu defterlerin yazılış tarihleri üzerinde zihinleri bulandırdı doğrusu...

Burada bir mektubu hatırlıyoruz. Gazetelerde çıkmış, radyolarda okunmuştu. Şemi Ergin'in Millî Savunma Bakanlığından uzaklaştırıldığı zaman Başbakana yolladığı mektup... O ne iltifatlı cümleler, o ne göklere çıkarmalardı!.. Menderes hükümetlerinden değişik tarihlerde çekilmiş elliden fazla Bakanın yazdıkları veda mektuplarında kullanılmış olanların topundan on defa fazla minnet, teşekkür, beraber çalışmaktan duyduğu şerefi anlatan ve öven kelimeler!..

Hâtıra defterleri hikâyesinden hâfızalarda kalacak elîm bir sahne var: Grup zabıtlarından ordu hakkında bir milletvekili tarafından ileri sürülmüş bir fikir üzerine Başbakanın söyledikleri okunuyordu. Menderes, orduyu her çeşit tartışmanın üstünde bir varlık olarak konuşmuş, ordunun Türk milletinin tâ kendisi olduğunu, onun hakkında hiç kimseye tek söz söyletmeyeceği cevabını vermişti. Tam bu sırada Şemi Ergin'in elini kaldırdığı görüldü. Mikrofona gelmek istiyordu. Başol çağırdı. O zaman ihtilâl günü Ulaştırma Bakanı olan zat, 14 Mayıs 1950'nin yıldönümünde hâtıra defterinde yazılı olanların okunmasını istedi ve verdikleri defteri kendisi yüksek sesle, kelimelerin üzerine basa basa okudu. Neler yazmıştı yarabbi!.. Menderes orduyu politikaya sokuyor, masûm Türk gençlerinin üstüne sürüyordu. Bu satırlarla, zabıtlarda okunan Menderes'in sözleri yüzde yüz birbirinin tersi idi. Zihinlerde kocaman bir istifham çizildi!..

Bu örnekler ve mahkemede milletvekili, Bakan, memur ve daha bazılarının sözleri, tavırları, hareketleri karşısında Menderes hemen hemen sustu. **«Bu düşüncelerinden bana hiç bahsetmemişlerdi arkadaşlarım! En çok iltifat edenler de yine onlardı! Madem bu kadar bana karşı idiler, neden hükûmetten çekilmediler?!.»** demekle yetindi.»

İşte «hâtıra defterleri»nin içyüzü budur ve baştarafta kaydettiğimiz gibi işbu «hâtıra defterleri» oyununun başrolündeki adam: Edhem Menderes'dir. Ve yine dikkat buyurunuz, Yassıada'da, Ada Kumandanının Adnan Menderes'le konuşmasına müsaade ettiği tek sahıs bu Edhem Menderes'dir!!!..

Necip Fazıl Bey, Menderes'le ilgili eserinde Edhem Menderes'den bahisle, Samed Ağaoğlu'nun yukarıya aldığımız satırlarına iştirak etmez ve der ki:

«Hainlerin başında «Brütüs»den çok aşağı derecede bir adam vardır: Menderes yanaşması, Menderes «nimetdîde»si, ilikleri Menderes ekmeğiyle dolu, «Menderes» soyadına kadar hak kazandığı hissini vermiş, Edhem Menderes...

Samed Ağaoğlu, onu, Gürsel'in Kara Kuvvetleri Kumandanlığından ayrılırken kendisine yazdığı meşhur mektubu Adnan Menderes'e göstermediği veya Vekiller Hey'etine en nazik mesele olarak getirmediği, böylece ordunun en nazik «alârm» işaretini hükûmetten gizlediği için şiddetle yerer... Edhem Menderes'in suçu, Ağaoğlu'nun sandığı gibi mukabil tedbire mâni olmasında değil, ordu içindeki dalgalanmaları gizleme, ortalığı süt-liman gösterme ve hiçbir şüpheye yer bırakmama gayret ve niyetindedir. Mektubu Adnan Menderes'e hafif ve ehemmiyetsiz bir mırıltı şivesiyle okumuş ve ciddiye alınmaması için gereken tavrı takınabilmiştir.

İlk ıttıtuklama anında, İçişleri Bakanı Namık Gedik'le aynı odaya kapatılıp, intihar denilen hâdiseye bön bön şahidlik etmesi ne demektir ve besbelli bir tertipten başka neye delâlet edebilir?..

Evinde bulundurduğu, en doğrusu buldurttuğu, mutlaka sonradan kaleme alınmış, Menderes'i kötüleyici hâtıra defteri neyi gösterir?..

Bütün bunlardan sonra, hâlâ herşeyden gaafil Menderes'e Yassıada çilehânesinde temasına izin verilen tek adam olması ne ifade eder?..

«Yassıada Kumandanı Bendim!» gibi komik bir cellâdlık guruyuyle dünyanın en saçma yazılarını yazan ve tebrik mektuplarından başka bir vesika çıkaramayan Tarık Güryay, Edhem Menderes'i boyuna Adnan Menderes'le görüştürdüğünü bildirirken, bu müsaade emir almadan verilemeyeceğine göre, doğrudan doğruya yukarının işareti üzerine Edhem'i casus olarak kullanmakta ve hem kendisini, hem de maşasını ele vermekte değil midir?..»

Adnan Menderes'in Yassıada'daki ıstıraplı günlerine «Yassıada'dan Hâtıralar» başlıklı yazımızda yine temas edeceğiz.

YUNUS EMRE'nin KABRİ NEREDE?..

«Lâkin, bütün bunlar hakikat olsa da, Yunus'un mezarını meydana çkarsak ne olacak?.. Hiç!.. O , devam olana bağlanmş ve akp giden, yklp toza-çamura dönenden istiyerek sıyrılmıştır.»

Yunus Emre'ye izafe edilen kabirler arasında en kuvvetli ihtimalle üzerinde durulan Sarıköy'ündeki kabri, ilk gazetecilik yıllarımızda ziyaret etmiş ve bu kabirle ilgili yazımızı 19 Temmuz 1943 tarihli Tasvirefkâr gazetesinde yayınlamıştık. Bu yazımızın neşrinin hemen ertesi günü rahmetli Peyami Safa Bey, Tasvirefkâr'daki «Bakışlar» sütununda «Yunus'un Kabri» başlığı ile yazdığı fıkrasına şöyle başlıyordu: **Yunus'un ölümünden sonra dünyada kıt'alar ve kutuplar keşfolundu, fakat Anadolu'da onun mezarı hâlâ bulunamadı; hâlâ onun türbesi millî hâfıza, türbedarı millî alâkadır.»**

Yıllar boyu uzun münakaşalara sebeb olan ve son yıllarda tekrar ele alınan Yunus'un kabri bahsi, bir ara Karamanlılarla Eskişehirliler arasında âdeta bir rekabet mevzuu olmuş, Karamanlılar bâzı tarihî vesikaların ışığıyla Yunus'un Karaman'da yattığını iddia ederlerken; Eskişehir'de «Yunus Emre'yi Anma ve Yaşatma Derneği» kurulmuş, bu dernek Sarıköy'de demiryolu kenarındaki eski ve harap kabri açarak Yunus'u biraz yukarıda hâkim bir noktadaki yeni kabrine nakletmiş, Haydarpaşa - Ankara demiryolu güzergâhındaki Sarıköy'ün adı Yunus Emre'ye çevrilmiş ve son yıllarda Yunus Emre'ye Eskişehir Turizm Derneği sahip çıkarak, Yunus adına mükellef bir mezar yaptırmış, Yunus Emre'nin divanını yayınlamış, bu arada müsbet bir iş olarak da, bu kabrin etrafını ağaçlandırarak o sahayı küçük, fakat bakımlı bir orman haline getirmiştir.

Bugün Anadolu'nun muhtelif yerlerinde Yunus Emre adına gösterilen ve zaman zaman çetin münakaşalara yol açan kabirler şunlardır:

1) **BURSA'daki KABİR :** Emir Sultan ile Yeşil-türbe arasındaki Şibli mahallesinde, Sa'di tekkesinde Abdürrezzak ve Âşık Yunus kabirleri arasında bulunan bu merkad hakkında türbedarı İsmail

Hakkı Efendi ile konuşan Rıza Yalgın şunları nakletmektedir: «Yunus Emre ve Âşık Yunus'un mezarları birer makamdır. Vaktiyle burada yalnız Kara Abdürrezzak Efendi'nin mezarı bulunuyormuş Babamın anlatığına göre, meşhur Mısrî Niyazi Hazretleri Limni adasına sürülmeden önce Cuma günleri Emir Sultan Hazretlerini ziyarete gelir ve dönerken başını Kara Abdürrezzak aralığına çevirerek, **«Buradan Yunus'un kokusu geliyor»** dermiş. Bir Cuma günü yanındaki ihvan ve dervişleri, Yunus'un makamını göstermelerini Şeyh Mısrî'den Niyaz etmişler. Mısrî Niyazi, Abdürrezzak mezarının alt tarafını işaret edince, yanında bulunan Bursa zenginlerinden Yedekçizâde Ali Efendi derhal buraya kitabeli bir türbe ve iki mezar taşı ile sandukalar yaptırarak Bursa'da şem'i Yunus'u uyandırmıştır. Meşrutiyet'ten bir kaç yıl önce Saray'dan Cemile Sultan da bu türbeyi ziyaret ederek, onbeş sarı lira sarfiyle yeniden tamir ettirmiştir.»

Türbedarın bu ifadesini, kabir taşlarının son yıllara ait olması ve eski vesikalarda bu mezara dair hiç bir kayıt bulunmaması teyid etmektedir. Ki, Bursa'daki kabir bir makamdır.

2) **EMRE KÖYÜ'ndeki KABİR :** Kula ve Sahili kazaları arasındaki Emre Köyü'nde kâgir bir türbe içinde Taptuk Emre ile ahfadına ve Yunus Emre'ye izafe edilen bu kabirlerin taşlarında yazı bulunmadığını, yalnız Yunus Emre'ye ait mezarın taşında bir balta resmi oyulmuş olduğunu ve bu taşların hepsinin yakın zamana ait bulunduğunu Bursalı Tahir Bey'den naklen M. Fuad Köprülü yazmaktadır.

3) **ERZURUM'daki KABİR :** Erzurum'a bir buçuk saat mesafede Palandöken dağları eteğindeki Dutçu Köyü'nde bulunan ve Yunus Emre'ye izafe edilen bu kabrin,

Gezdim Rum ile Şam'ı
Yukarı illeri kamu
Çok istedim bulamadım
Şöyle garip bencileyin.

diyerek buraları gezdiğini söyliyen Yunus Emre adına yapılmış bir makam olduğu umumî bir kanaat halindedir.

4) **KEÇİBORLU CIVARINDAKI KABİR :** Bursalı Şeyh İsmail Hakkı Hazretleri'nin haber verdiği bu kabre, başka hiç bir vesi-

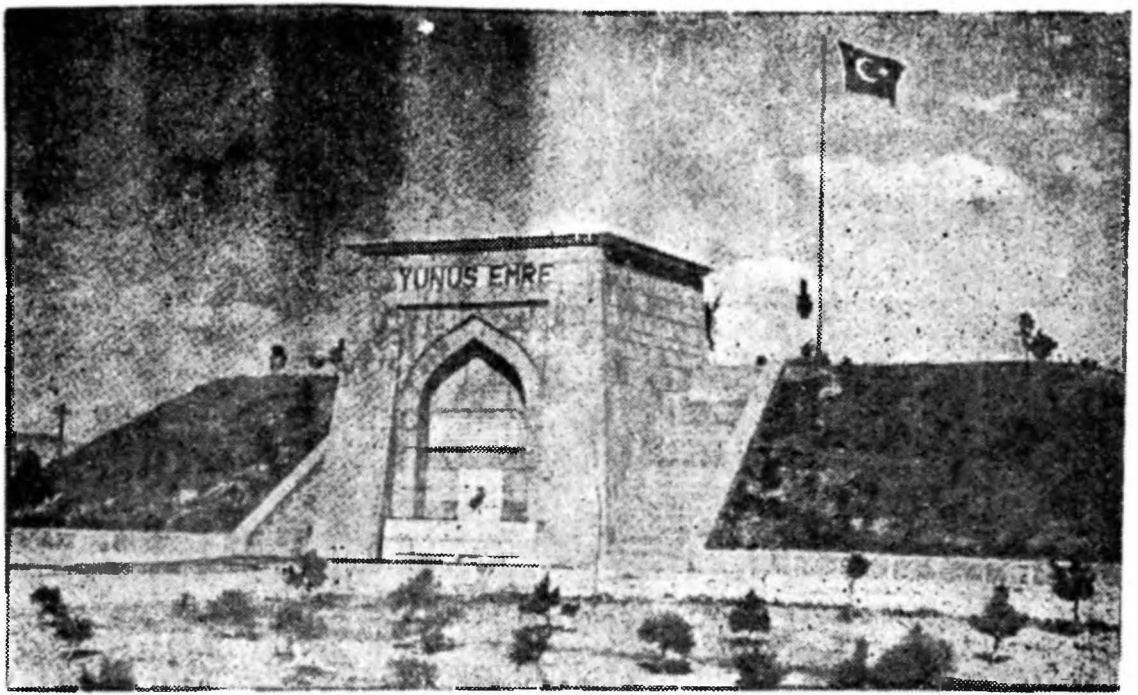

Eskişehir'in Sarıköy/Yunus Emre köyünde son yıllarda Yunus adına yaptırılan âbide... Kabir, bu âbidenin arkasındadır.

kada rastlanmadığını, «Şerh-i Rumuzat-ı Yunus Emre»nin bu haberini te'yid edecek bir vesikanın bulunmadığını Burhan Toprak, hazırladığı Yunus Emre Divanı'nın başlangıcında M. Fuad Köprülü'den naklen kaydetmektedir.

5) **ESKİŞEHİR CİVARINDAKİ KABİR:** Eskişehir'in Mihalıççık kazasına bağlı eski adiyle Sarıköy, yeni adiyle Yunus Emre köyünde bulunan bu kabir, Yunus Emre'ye izafe edilen mezarlar arasında en kuvvetli bir ihtimalle zikredilmekte ve şairin hayatı ile bâzı vesikalar bu iddiayı te'yid etmektedir. Şöyle ki: Yunus Emre'nin memleketi, Beştaşî Velâyetnâmesi'nin Yunus hakkında verdiği bilgiye ve sair kayıt ve rivayetlere göre: Eskişehir'in Sarıköyüdür. Bektaşî Velâyetnâmesi: «... **Ol vakit Sivrihisar şimalinde Sarıköy denmekle maruf yerde Yunus nam bir kimesne var idi. Fakir-ül-hal idi.»** demekte ve hayatı hakkında bâzı malûmat verdikten sonra şöyle sona ermektedir: **«Hâlâ merkadi mevlidine yakındır.»** Velâyetnâme'nin bu kaydına, şairin uzun bir seyahatten sonra memleketine dönerek halkı irşada başladığını ve bu sırada hayli ihtiyarlamış bulunduğunu ilâve edersek Yunus Emre'nin Sarıköy'de vefat etmiş olması ve kabrinin orada bulunması hakikate yakın bir zenginlikle meydana çıkar. Bahusus mürşidi Tapduk Emre'nin Nallıhan'ın Emrem Sultan köyünde yatması bu fikri ve ihtimali daha fazla kuvvetlendirmektedir. Mürşidine kırk yıl daima düz ve kuru odun taşıyacak derecede bağlı olan ve şiirlerinde onu öven Yunus Emre, her halde hayatının son demlerinde onun etrafından ayrılmamış ve civarında vefat etmek istemiştir. Şu bir kaç delil ve karine, —elimize müsbet değerde vesikalar geçinceye ve aksi sabit oluncaya kadar— Yunus'un Sarıköy'de yattığını meydana koymaktadır.

Bizim 1943 yılında ziyaret ettiğimiz bu kabir, o yıllarda bir harabe halinde idi. Türbede yirmi altı yıl amca ve ağabeysinin, yirmi yıldanberi de kendisinin bekçilik ettiğini söyliyen seksen beş yaşındaki Salih Ağa, mezarın Yunan işgâlinden evvel mamur olduğunu, pek eski zamanlardan kaldığı söylenen kabir taşında «Yunus Emre» ibaresi bulunduğunu, Yunan işgâlinde türbenin ve kabrin tahrip edildiğini, bu arada mezar taşının da kaybolduğunu bize anlatmıştır. Çektiğimiz fotoğraflarla birlikte yaptığımız neşriyatla o yıllardaki Eskişehir Valisi merhum Daniş Yurdakul ilgilenmiş ve Yunus Emre'nin Eskişehirlilerce benimsenmesinde bu zatın takdire şayan gayreti görülmüştür. Bugün,

Sarıköy'deki kabir mükemmel bir şekilde yaptırılmış ve köy, Ankara - Eskişehir karayoluna bakımlı bir yolla bağlanmıştır. Halen Yunus Emre'nin kabri devamlı bir ziyaret mahallidir.

6) **KARAMAN'daki KABİR :** Bâzı eski vesikalarda da zikrolunan bu mezar hakkında muhterem Cahid Öztelli düzenlediği bir basın toplantısında yeni bâzı iddialarda bulunmuştur. Cahid Öztelli diyor ki: «Resmî belgelere göre Yunus'un dedeleri Horasan'dan gelerek Karaman'a yerleşmiştir. Burada köyler kurmuşlar, mal - mülk edinmişler, zaviye ve tekkeler meydana getirmişlerdir. Yunus Emre hayatta iken bütün emlâkini Karamanda kurduğlu tekkesine vakhetmiştir. Kendisinin ve evlâdlarının vakıfları Karaman Devletini ortadan kaldıran Fâtih devrinden başlayarak yakın zamana kadar sürmüş, resmî kayıtlara geçmiştir. Bu arada değerli bir Karaman tarihinde de Yunus'un Karamanlılar Devleti'nde hatırı sayılır bir Şeyh olduğu, bir takım siyasî olaylara karıştığı şehzâde kavgaları sırasında bir hükûmet darbesinin başarısızlıkla sonuçlanması üzerine, öteki şehzâde ve devlet adamları aarsında ölüm cezasına çarptırıldığı anlaşılmaktadır.

Yunus'un Karaman'lı olduğunu ve orada tekkesi, zaviyesi ve camisi bulunduğunu gösteren belgelerin hepsi resmî ve sağlam arşiv belgeleridir. Resmî belgeler dışında ünlü seyyah Evliya Çelebi de Karaman'ı ziyaretinde. Yunus'un türbesini ziyaret etmiştir. Ayrıca resmî vakıf kayıtlarına dayanan Konya Salnamelerinde Yunus'un tekke ve camisine ait kayıtlar vardır. Son olarak Karaman Evkaf dairesinde bulunan vakıf defterinde Yunus'la ilgili yeni beş belge daha bulunmuştur.

Bu söylediklerimi seçkin bir bilim kurulu önünde bütün genişliği ve açıklığıyle ve resmî belgelerle ispata hazırım.»

Anadolu'da «Yunus Emre» adına gösterilen kabirleri ve bu kabirlerle ilgili bâzı iddiaları böylece kaydettikten sonra, merhum Burhan Toprak'ın, Yunus'un kabri mevzuundaki sözünü nakledelim... Diyor ki Burhan Toprak: **«Lâkin, bütün bunlar hakikat olsa da Yunus'un mezarını meydana çıkarsak ne olacak-.. Hiç!.. O, devamı olana bağlanmış ve akıp giden, yıkılıp toza - çamura dönenden istiyerek sıyrılmıştır.»** Bu fikre bizde iştirak ediyor ve bu ihtilâflı meseleyi Şeyh smail Hakkı Hazretlerinin Yunus Emre hakkın-

daki pek güzel sözü ile bitiriyoruz: **«Anın nazmettiği marifetler lisan-ı Türkî üzere hiç kimseye nasip olmamıştır ve cümle andan sonra gelip nazm-ı maarif edenler anın sofrasında tufeylî olmuşlardır.»**

— « ★ » —

İÇİNDEKİLER

Önsöz 5
Haçlı Seferleri'nin içyüzü! 7
Yıldırım Bâyezid'in vefatı 10
Feth-i Mübîn'e doğru 12
Feth-i Mübîn 20
Vezâret-i uzmâ makamı ve Çandarlılar 23
Yavuz Sultan Selim Hân Çaldıran yolunda 25
Muhteşem bir zafer: Çaldıran 28
Bir isyân ve bir idâm! 32
Çaldıran'dan Turnadağı'na 34
Meşihat Makamı ve Şeyhülislâm Zenbilli Ali Efendi 36
Mohaç Meydan Muharebesi 38
Türk donanması Hind Okyanusu'nda! 42
Şehzâde Mehmed'in vefatı 44
Orduy-ı Hümâyûn Tımışvar önlerinde 47
«Baba, bak evlâdına neyi reva görürler!..» 49
Szigetvar Seferi ve Kanuni'nin ölümü 54
«Münşeât-üs-Salâtin» ve Feridun Bey 57
Mihrimah Sultan'ın tarihdeki yeri!.. 59
«Akıncı Ocağı» nasıl söndürüldü? 61
Şair Nef'î'nin idâmı! 65
Sultan İbrahim «deli» mi idi? 67
Emirgân'a adını veren adamın sonu! 71
Tarhuncu Ahmed Paşa ve «Tarhuncu lâyihaları» 73
Babıâli'ye dair 75
Üçüncü Ahmed devri ve Nevşehirli'nin sadâreti 78

Deli Petro'nun vasiyetnâmesi! 80
Gayretli bir Pâdişah: Birinci Mahmud 84
Kırım'da Moskof zulmü! 86
Sultan Üçüncü Selim Hân ve «Nizâm-ı Cedid»e dair . . . 88
Çeşitli olaylarla dolu bir gün! 92
Alemdar Mustafa Paşa'nın sonu! 96
Mısır'a vali olan Kavalalı sergerde! 98
Kavalalı sergerdenin yeni zaferi! 100
Türk donanması Kavalalı sergerde elinde! 101
Tanzimât-ı Hayriyye'nin ilânı ve bir sahte kahraman . . . 103
Kavalalı sergerdeye bahşedilen verâset imtiyazı ve Mısır buhranında yeni bir safha! 110
Eserleriyle yaşayan bahtiyarlardan: Hammâmî-zâde Ismail Dede Efendi 113
Acaib bir Akademi! 115
Makamât-ı Mubâreke meselesi 116
«Rütbe-i şehâdeti tercih ederdim!..» 119
Keçeci-zâde Fuad Paşa hakkında 121
Midhat Paşa vurgun peşinde! 123
Bir sadâret değişikliği ve iki korkunç tip! 125
Pâdişah kaatili bir Serâsker! 127
Devlet idaresi Abdülhamid H\'n eline geçerken 130
«Ne diyecekler? Çocuk cyuncağı dediler!..» 134
Ilk Meclis-i Meb'ûsân'ın açılışı 135
Midhat Paşa gaafilinin marifeti: Moskof sürüleri Yeşilköy'de!.. 138
Gazi Osman Paşa'nın vefatı 140
Mağrıb Ocakları'nın kaybı! 143
Ekseriyet idâm kararının tatbikini istiyor! 145
Ahmed Vefik Paşa'ya dair 147
Rahmetle anılan bir zat: Ahmed Cevdet Paşa 150
Yıldız'da patlatılan bomba! 153
«Reval Mülâkatı»nın içyüzü! 158
Bir çıban başı: Makedonya 160
Ikinci Meşrutiyet'e doğru 163
Ikinci Meşrutiyet'in ilânı! 165
Meşrutiyet yemini! 174

Intelligence Service'i dize getiren teşkilât! 176
Başkitâbet Dairesi ve Başkâtip Tahsin Paşa 181
Esrarengiz bir ölüm! 184
Hürriyet sarhoşluğu yadigârı bir slogan: «Ya Girit, ya ölüm!„ 186
İkinci Meşrutiyet'in ilk Meclis-i Meb'ûsân seçimleri . . . 188
İngiliz dostu bir sadrâzam: Kâmil Paşa! 192
Bir ziyafet ve bir gerçek! 197
Kara Kemal'in bir marifeti! 201
Çukurova'yı kana boyayan Ermeni isyânı! 204
Kiliseler Kanunu! 206
Kosova sahrasında yüz bin kişilik bir cemaatle kılınan Cuma namazı! 208
Trablusgarb mes'ulleri nasıl kurtarıldı?!.. 211
Balkan Harbi felâketi! 213
Balkan Harbi'ndeki ihanetler! 215
«Seferberlik var! Asker olanlar silâh başına!..» 218
Cemal Paşa Mısır'ı fethe (!) gidiyor! 221
Yusuf İzzeddin Efendi ve İttihatçılar! 224
İMAN'la KÜFR'ün kavgası! 227
«Ana gibi yâr, Bağdat gibi diyâr olmaz!..» 235
Zafer de söz mü?!.. 237
Sultan İkinci Abdülhamid Hân'ın vefatı 240
Son pâdişah taht'da çıkarken 253
Süleyman Nazif Bey ve «Kara Bir Gün»! 256
İttihatçılar Bekirağa Bölüğü'nde! 262
Sarayda bir içtima ve Sultan Vahideddin 264
Büyük Millet Meclisi açılırken 267
Birinci Büyük Millet Meclisi'nin memlekete beyannâmesi ve Pâdişaha çektiği telgraf 271
Çerkeş Edhem Vak'ası'ndan bir sayfa 276
Said Halim Paşa'nın öldürülmesindeki sır! 283
Sultan Vahideddin'in İzmir'in kurtuluşu dolayısıyle Ayasofya camiinde okuttuğu Mevlid! 285
Osmanlı İmparatorluğu'nun sonu! 289
İmparatorluğumuzun son sadrâzamı: Tevfik Paşa 292
Abdülmecid Efendi'nin Hilâfeti 296

Musul elimizden nasıl çıkıp gitti?!. **299**
Cumhuriyet'in ilânı ve bir münakaşa! **301**
Mehmed Âkif Bey'in hazırladığı Kur'an-ı Kerîm meâline dair **308**
«Türk Ocağı» nasıl kuruldu, neler yaptı, niçin kapatıldı? . **317**
«Vagon-Li Hâdisesi» nedir? **326**
Babân-zâde Ahmed Naim Bey'in vefatı **328**
Bir münakaşa ve sonrası! **332**
«Tan Gazetesi»nin yıkıcı neşriyatı ve bir talebe hareketi! . **337**
İsmet İnönü ve tek partiden çok partiye geçiş! **340**
Cemal Gürsel'e dair **347**
Adnan Menderes Yassıada'da! **352**
Yunus Emre'nin kabri nerede? **370**

İSTEME ADRESİ:
ÇİLE YAYINEVİ
Beyazsaray No. 14 Beyazıt - İstanbul
P.K. 130 Beyazıt - İstanbul
Tel: 22 99 94

ÇİLE YAYINEVİ, İslâm - Türk kültürünün hizmetindedir. Parasız kitap listemizi isteyiniz.

ÇİLE YAYINEVİ NEŞRETTİĞİ VE DAĞITTIĞI ESERLERİ TAKDİM EDER

★ **Hz. EBUBEKİR** (2. Baskı) — Yazan: **M. Necati Bursalı** Önsöz: **Hekimoğlu İsmail** — En büyük Sıddikiyet ve Teslimiyet Örneği Hz. Ebubekir'in (R.A.) nurlu hayatını anlatan kitap çıktı. Gönlü incilerle dolu Yüce Sıddik kimdi? Mağara deliğini ayağı ile kapatan kimdi? Gözyaşları içinde okuyacağınız eser (256 sahife).

★ Hz. **Ömer** (3. Baskı) — Yazan: **M. Necati Bursalı** — Önsöz: **Hekimoğlu İsmail** — Ebedî olarak zulmün kapısını kapayan, geceleri uyumayıp halkın dertlerini tesbit eden Hak ve Adalet Güneşi büyük insanın hayat hikâyesi. Heyecan tufanı bir eser (435 sahife) (şâhane kapak içinde).

★ **Hz. OSMAN** — Yazan: **M. Necati Bursalı** — Takdim: **Hekimoğlu İsmail** — Hilm, hayâ, edeb, yumuşaklık, ahlâk âbidesi. Gönülleri tutuşturacak, gözleri aâlatacak, kalbleri rikkate getirecek bir kitap (252 sahife).

★ **Hz. ALİ** — Yazan: **M. Necati Bursalı** — Peygamber dâmadı, akıl, hikmet, kuvvet, cesaret meş'alesi... Nur neslinin yürütücüsü, Allah'ın Arslanı Hz. Ali'nin doğumundan vefatına kadar nurlu hayatını anlatan bu muazzam eseri elinize aldığınızda bir daha bırakamayacaksınız.

★ **Hz. BİLÂL-İ HABEŞİ** (3. Baskı) — Peygamberimiz (S.A.V.)'in müezzininin hayat hikâyesini elinizden bırakmıyacak, gözyaşlarıyla okuyacaksınız. (326 sahife, şâhane kapak içinde).

★ **Hz. HASAN ve Hz. HÜSEYİN** — Yazan: **M. N. Bursalı** — Peygamber Efendimizin mübarek torunlarının hayat hikâyeleri. Bu kitabı okumakla imanı-

nız nurlanacak, muhabbetiniz çiçek çiçek açacak, hayâliniz Cennetten gül toplayacaktır. Şâhane kapak.

★ **TARİHE ŞAN ŞERENLER** — Yazan: **M. Necati Bursalı** — Bu eserde başta Allah'ın âlemlere rahmet olarak gönderdiği Resûlü olmak üzere, O'nun nurlu izidne yürüyen şanlı sahabilerle nice İslâm - Türk mücahitlerinin akıllara durgunluk veren destanlarını okuyacaksınız (216 sahife, şâhane kapak içinde).

★ **AŞERE-İ MÜBEŞŞERE** — Cennetle müjdelenen On Sahabi — Yazan: **M. Necati Bursalı** — Bu kitap, hayatında Cennetle müjdelenen 10 büyük Sahabinin nurlu hayatından pırıltılar sunmaktadır. Peygamberimizin: **«Benim ashâbım, yıldızlar gibidir; hangisine uyarsanız doğru yolu bulursunuz»** dediği büyük insanların hayat hikâyesi (243 sahife).

★ **ÂLEMLERE RAHMET** — Hz. Muhammed Aleyhisselâm'ın nurlu hayatı. Yazan: **M. N. Bursalı.** Baskıya hazırlayan: **A. Fikri Yavuz.** Nefes nefese okuyacaksınız.

★ **İSLÂM İLMİHALİ.** Yazan: **Fikri Yavuz.** Baskıya hazırlayanlar: **Ahmed Davudoğlu - Mehmed Emre.** Her müslümana öğrenmesi farz olan bütün dini bilgileri anlatan temel kitap. Büyük boy ciltli...

★ **MEKTUBAT-I RABBANİ TERCEMESİ** (Cilt 1)

MEKTUBAT-I RABBANİ TERCEMESİ (Cilt 2) İslâm Dini ve Tasavvuf Okyanusunun en büyük hazinesi olan bu kitabın tamamını hiç eksiksiz olarak iki büyük cilt hâlinde neşrettik. Arapçadan çeviren: **Abdülkadir Akçiçek.**

★ **İSLÂM TARİHİ.** Yazan: **Hayati Ülkü.** Başlangıcından bugüne kadar İslâm tarihinin tamamı. Peygamber Efendimizin doğumlarından vefatlarına

kadar hayatını anlatan bu muazzam kitabın 4. baskısı çıktı. Lüks ciltli.

★ **RÜ'YA TABİRLERİ TERCEMESİ. A. Nablusî** isimli büyük İslâm âliminin hazırladığı bu kitabı Türkçeye çevirmekle uydurma Rüya kitaplarına paydos dedi. Büyük boy, lüks ciltli.

★ **YALAN SÖYLEYEN TARİH UTANSIN** — Yazan: **Mustafa Müftüoğlu** — Türk Tarihi yalan, iftira ve tezatlarla doludur. Nice gaflet, dalâlet, hattâ hıyanet erbabı büyük tanıtılmış, buna mukabil nice gerçek büyükler unutturulmuştur. Gerçek tarihi öğrenmek istiyen herkes bu kitabı mutlaka okumalı, okutmalıdır.

★ **DELÂİL-İ HAYRAT ŞERHİ — KARA DAVUT** (3. baskı) (Büyük Duâ ve Salâvat kitabını(**Azdülkadir Akçiçek** sadeleştirdi (1100 sahife, büyük boy, lüks ciltli). Toplu isteklerde yüzde 25 tenzilât yapılır.

★ **ENVARÜ'L-ÂŞIKİN** — Yazan: **Ahmed Bican** — Yetkili bir hey'et tarafından terceme edilen bu eseri Mehmed Şevki Eygi tedkik edip önsöz yazmıştır. Her müslümanın okuyup öğrenmesi gerekli öğüt, irşad, vaaz, nasihat kitabı. Ahiret yolcularına azık olacak mücevher kitap. Büyük boy, altın yalnız, lüks cilt.

★ **ŞİFA-İ ŞERİF** — Yazan: **Kaadî İyaz** — Terceme: **N. Erdoğan, Hüseyin Erdoğan.** Eseri tedkik ve takdim: **A. Fikri Yavuz.** Peygamber Efendmiizi öğretmek, anlatmak, sevdirmek hususunda yazılmış kitapların en faydalısı, en tesirlisi, en üstünüdür. Bütün İslâm âlimleri Peygamber (A.S.)'i anlatmak hususunda dünyada bugüne kadar bundan daha güzel eser yazılmadı demektedirler. Bu emsalsiz kitap büyük boy, altın yaldız, lüks ciltli.

★ **İSLÂM ESASLARI NAMAZ HOCASI** — Bir hey'et hazırladı. Bütün namaz mes'elelerini izah eden bu eser ayrıca 32 ve 54 farzı da açıklamaktadır. Şâhane kapak. En az 50 adet alanlara yüzde 50 tenzilât yapılark gönderilir.a 50 detten az alanlara yüzde 30 tenzilât yapılır. Ödemeli isteyiniz.

★ **İSLÂM - TÜRK MUTFAĞININ YEMEK KİTABI** — Hazırlayan: **Sevim Bilginer** — Yemek, tatlı ve turşu çeşitleri. Aradıåınız her çeşit yemeğin yapılışı. Şâhane kapak. (3. baskısı kapışılıyor).

★ **DİNÎ HİKÂYELER** — Büyüklerin, küçüklerin ve gençlerin okuması icabeden ibret ve hikmetlerle dolu bu eseri **Naim Erdoğan** terceme etti. **Mustafa Yazgan** önsöz yazdı (300 sahife).

★ **MÜSLÜMAN ÇOCUĞUN DİN KİTABI** — Yazan: **M. Kemal Pilavoğlu** — Bu kitpta çocukların öğrenebileceği lüzumlu bütün dinî bilgiler vardır. Her baskısı kapışılan bu kitabın 8. baskısı çıktı. 160 sahife.

★ **MÜSLÜMAN KIZIN DİN KİTABI** — Yazan: **M. Kemal Pilavoğlu** — Kızlarımızın öğrenmesi icabeden bütün dinî bilgilerle özel hallerini izah eden eser. 160 sahife.

★ **MÜSLÜMAN ÇOCUĞUN PEYGAMBER TARİHİ** — Yazan: **M. Kemal Pilavoğlu** — Bu kitapta Hz. Âdem (A.S.)'den Peygamberimize kadar bütün peygamberlerin hayatını çocukların anlıyacağı bir dille anlatmaktadır. Bilhassa Hz. Muhammed (S.A.V.)' in hayatını anlatan bu kitabı mutlaka çocuklarınıza okutunuz.

★ **BİR ANNENİN FERYADI** (Kapışılan Roman) — Yazan: **Raif Cilâsun** — Elinizden bırakamıyacağınız bir eser, bu günkü gençliğin nasıl uçuruma yuvarlandığını ibret ve hayretle okuyacaksınız. (3. baskı 230 sahife).

★ **ÖLÜM VE ÖTESİ** — Yazan: **H. S. Erdoğan** — Eseri tedkik edip baskıya hazırlayanlar: **Ahmed Davudoğlu - Abdülhalim Akkul**. Bu kitap kabir hayatı, kıyâmet, âhiret hayatı hakkında çok geniş bilgi vermektedir. Cennet, Cehennem, Mehdi mes'elesi, kıyâmetin alâmetleri gibi birçok mes'eleleri en yetkili kimselerin hazırladığı bu eserden okuyunuz. 384 sahife, şâhane kapak.

★ **KARANLIK GECELERİN NURLU SABAHI** — Yazan: **Sami Arslan** — Önsöz: **Ahmed Davudoğlu** — Her baskısı kapışılan eserin 19. cu baskısı çıktı. Küstah ve ahlâksız materyalist kaynaklı düzenin insanımız ruhunda açtığı derin yaraya kurtuluş reçetesini sunan eser (126 sahife).

EN GÜZEL DUALAR — Hazırlayan: **Ali Eren.** Aradığınız bütün duâaları en doğru şekilde kaynaklarıyla beraber bu kitapta bulabilirsiniz. Bu kitabın diğerlerinden farkı, uydurma duâlara paydos dethesi ve en sahih, en faydalı duâları bir araya toplamış olmasıdır. Büyük boy, şâhane kapak içerisinde hazırlanmıştır.

HARAM LOKMA (Roman). **Raif Cilâsun.** Halkın derdini dile getiren bir roman.

★ **KADIN - TESETTÜR - İZDİVAÇ.** İslâm'da aile hayatını en iyi anlatan kitap. Yazan: **H. S. Erdoğan.** Baskıya hazırlayanlar: **A. Davudoğlu - Fikri Yavuz.**

SATIŞ ŞARTLARIMIZ: Bu listede yazılı kitaplardan en az 10 adet alanlara, posta ve ambalâj masrafları yayınevimize ait yüzde 25 tenzilâtlı ve ödemeli gönderilir. Bu kitaptan en az on adet almak şarttır. 10 adetten az alanlara tenzilât yapılmaz. Posta ve ambalâj masrafları yayınevimize ait olmak üzere, üzeri fiatından gönderilir.

ESER HAKKINDA

Tarihimiz tezatlarla doludur. Nice gaflet, dalâlet, hattâ hiyanet erbabı büyük tanıtılmış; buna mukâbil nice gerçek büyükler unutulmuş, unutturulmuştur.

Bu hak ve hakikat kalpazanlığının acı neticesi olarak bugünün genç adamı, tarih sahifelerine altın harflerle yazılması gereken büyüklerimizden birçoğunun isimlerini bile duymamıştır.

Böylece birçok cüceler devleştirilmiş, birçok devler de cüceleştirilmiştir.

«Yalan Söyleyen Tarih Utansın» başlıklı bu eser, bazısı asırlardan beri süregelen bu gibi haksızlıkların tâmiri maksadıyla kaleme alınmış bulunmaktadır.

Kitabımız, bu mevzuda, genç tarihçi ve mütefekkirlerimiz arasında müsbet ve yapıcı araştırma ve intikadlara vesile olabilirse kendimizi bahtiyar addederiz.

Bir hakikat kalmasın dünyada nihan!..

ÇİLE YAYINLARI

1000

SECİL OFSET